

Woord vooraf

VRIND 2002 is een jubileumuitgave. Het VRIND-boek verschijnt voor de tiende keer! De volgehouden inspanning om jaarlijks dit lijvige boek samen te stellen en te publiceren, is op zichzelf al een indicator van het belang dat de Vlaamse overheid aan dit project hecht.

Voor het beleid zijn deze cijfergegevens immers onmisbaar. Bij de voorbereiding van politieke beslissingen is een juist beeld van ‘de maatschappelijke omgeving’ vanzelfsprekend noodzakelijk. Maar we kunnen ook nog een stap verder gaan, een stap die weliswaar enige moed vergt. Als we willen nagaan of ons beleid de gewenste effecten teweegbrengt moeten we na verloop van tijd durven ‘evalueren’. En in dat stadium zijn de indicatoren die in deze VRIND te vinden zijn eveneens bijzonder belangrijk.

De gegevens die door de Administratie Planning en Statistiek in de loop van het voorbije decennium verzameld werden, bieden een schat aan informatie. Met een decennium aan VRIND-edities achter de rug kunnen we tijdlijnen voorleggen, die van dit boek meer maken dan een jaarlijkse polaroid van Vlaanderen. We zijn ondertussen in staat om binnen alle beleidsdomeinen de evoluties over een langere tijd te volgen. Bovendien kunnen we vaak ook terugvallen op vergelijkingen met buitenlandse gegevens.

Het was en blijft ons streefdoel de gebruikers op een eenvoudige en directe manier toegang te bieden tot de meest relevante statistieken inzake alle bevoegdheidsdomeinen. Dit heeft geleid tot een nog steeds aangroeiende massa van gegevens, die verwerkt worden tot steeds meer indicatoren, en ondertussen dit boek ontgroeid

zijn. De hoeveelheid data is dermate toegenomen dat we in dit boek enkel nog een selectie publiceren van de belangrijkste indicatoren. Voor de complete set aan gegevens kunt u terecht op de website www.vlaanderen.be/aps.

En tenslotte gaat bij deze jubileumeditie onze dank uit naar de honderden ambtenaren en andere correspondenten die de voorbije tien jaar aan dit project hebben meegewerkt. Het is een hecht en uitgebreid netwerk geworden dat essentieel is voor de beleidsondersteuning van de Vlaamse overheid.

Josée Lemaître
Directeur-generaal

Paul Van Snick
VRIND-projectleider

Medewerkers

Auteurs

Projectleiding Paul Van Snick

Algemeen referentiekader

- De sociaal-culturele context: Hendrik Van Geel
- De macro-economische context: Thierry Vergeynst
- De demografische context: Edwin Pelfrene

Buitenlands beleid, buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking

Myriam Vanweddigen

Mobiliteit Gunter Desmet

Energie Lars Hegemann, Lieven Van Lieshout (EWBL)

Gezondheid en Welzijn Dirk Smets, Peter Anaf

Cultuur en jeugd Guy Pauwels

Onderwijs en vorming Gunter Desmet, Ann Van Driessche (OND)

Wetenschap en technologie Edwin Pelfrene

Werkgelegenheid Myriam Vanweddigen

Toerisme Vincent Nijs (Toerisme Vlaanderen)

Leefmilieu Lars Hegemann

Landbouw Dirk Smets

Monumenten en landschappen Géraldine Hauglustaine

Sport Guy Pauwels

Wonen Karel Cattoir

Economie Thierry Vergeynst

Ruimtelijke ordening Hendrik Van Geel

Media Pieter De Maesschalck

Stad en platteland Géraldine Hauglustaine

Werking Vlaamse overheid

- Financiën en begroting: Kurt Cooreman
- Binnenlandse aangelegenheden: Kurt Cooreman
- Het Vlaams overheidspersoneel: Kurt Cooreman
- Aspecten van goed bestuur: Kurt Cooreman

Focussen

- Gender: Guy Pauwels, Jan Pickery
- Duurzaamheid: Dirk Smets, Lars Hegemann

Technische en administratieve ondersteuning Guy De Smet, Kamran Elyaspour, Michaël Goethals, Yves Impens, Nancy Jadoul, Naomi Plevoets, Charly Potloot, Caroline Temmerman, Karina Van De Velde, Maurice Van Geys

Medewerkers uit het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Vlaamse openbare instellingen

1.1 De sociaal-culturele context

1.2 De macro-economische context

1.3 De demografische context

NIS: Leila Bellamammer
WVC: Paul Willems

2. Buitenlands beleid, buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking

COO: Tom S. Dekeyzer, Joke Delvaux, Frederik Matthys, Brigitte Mouligneau, Jos Van Cleynenbreugel, Sam Van den Abeele, Bruno Van Leeuw, Stefaan Van Mulders
Export Vlaanderen: Charlene Vanopbroeke
Dienst Investeren in Vlaanderen: Els Renders

3. Mobiliteit

LIN: Wilfried Goossens, Marleen Govaerts, Cédric Lathuy, Nathalie Wens, Ann Wuyts, Luc De Graeve, Paul De Groote, Stefaan Hoornaert, Armand Rouffaert
VMM: Caroline De Geest, Els van Walsum
De Lijn: Jo Bellekens, Astrid Hulhoven, Wilfrid De Groot, Tom Van De Vreken
Kabinet Minister Stevaert: Cor Dierckx
FOD Mobiliteit en Vervoer: Gilles Labeeuw, Frank Van Iersel
FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie: Martin Delporte
NMBS: Rony Bossuyt, Guy Thomas

NIS: Hedwig Buermans, Thierry Coppens, Roland Nardi
Luchthaven Deurne: Paul Vankrunkelsven
Luchthaven Oostende: Cathy Lattrez
Haven Antwerpen: Ann Wittemans
Haven Zeebrugge: Chantal Derijcke
Haven Oostende: Jan Allaert
Haven Gent: Marc Scheirs

4. Energie

Kabinet Minister Stevaert: Wim Buelens

5. Gezondheid en Welzijn

Kind en Gezin: Bea Buysse
Vlaams kankerregistratienetwerk: Liesbet Van Eycken
WVC: Annemie Degroote, Erna Scheers, Marc Verhelst, Sigfried Wanderstein,
Tineke Van Nieuwenhuyze, Veerle Van Der Linden, Inge Hellemans, Bart Lemmens,
Luus Heyligen, Livin Wauters, Mia Geukens, Eddy Mettepenningen
VFSIPH: Erik Samoy en Francis Devisch
Centrum voor Ambulante Begeleiding: Hilde Celis, Nancy Cooman
FOD Binnenlandse Zaken: Geert Tiri
FOD Sociale Zekerheid: Stefaan Steelandt
WIV-Louis Pasteur: Stefaan Demarest

6. Cultuur en jeugd

WVC: Marc De Wilde, Pascale Van Kerckvoorde, Karin Van Gyseghem, Marina Laureys,
Peter Hinoul, Wim Vanduffel, Dirk Van Ryckeghem, Bart Belmans, Geert Roelandts,
Kris Lemmens, Mia De Smedt, Anne De Ridder, Johan Van Gaens, Gerda Van Roelen,
Peter Keil, Lieven Boelaert, Annemaria Delaere, Noella Lauwaert
EHSAL: Jan Colpaert, Katrien Lauwerysen
Vlaams Fonds voor de letteren: Sonia Berckmans

7. Onderwijs en vorming

Departement Onderwijs: Isabelle Erauw, Raymond Van de Sijpe, Ann Van Driessche,
Geert Vermeulen, Rik Verstraete, Kristin Willaert, Liselotte Van de Perre,
Nancy Van den Broeck, Johan Vermeiren, Ronny Masset, Hilde Jaminé,
Johan Krygelmans en Christel Rutten
UGent: Antonia Aelterman, Luc Van de Poele, Inge De Meyer, Jean Pierre Verhaeghe
VLIR: Ina Dambre
VUB: Nadine Engels
UA: Peter Van Petegem
KUL: Jef Verhoeven

8. Wetenschap en technologie

AWI: Pascale Dengis, Erwin Dewallef, Greta Vervliet
IWT: Jan Larosse, Marc Pollet
VRWB: Daniëlle Raspoet
Departement Onderwijs: Ann Van Driessche, Geert Vermeulen

9. Werkgelegenheid

EWBL: Wouter Appeltans, Lieven Van Wichelen
OND: Ingrid Snel
VDAB: Marc Vermeir
VIZO: Bart Meysmans
Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming (Steunpunt WAV): Wim Herremans,
Dirk Malfait, Eef Stevens, Maarten Tielens, Peter van der Hallen, Seppe Van Gils

10. Toerisme

Toerisme Vlaanderen: Raf De Bruyn, Jan Van Praet

11. Leefmilieu

MIRA-team: Johan Brouwers, Bob Peeters, Stijn Overloop, Erika Vander Putten, Caroline De Geest, Myriam Bossuyt
EWBL: Dirk Vangijseghe, Katrien Goris
OVAM: Ilse Pepermans, Ilse De Win, Els Gommeren, Luk Umans
VMW: Karin Stemgee
VLM: Koen Desimpelaere
IN: Kris Decler, Myriam Dumortier, Luc De Bruyn
Arteveldehogeschool: Martine De Zitter, Dirk Bogaert
VMM: Henk Mackelberghe
LIN: Peter Roskams

12. Landbouw

Vlaamse Onderzoekseenheid Land- en Tuinbouweconomie:
Dirk Van Gijseghe, Katrien Goris

13 Monumenten en landschappen

LIN: Paul van Lindt, Marijke Michiels, Patrick Lagasse, Inge Roosens, Thomas Vandriessche, Anne Lembrechts.
Erfgoed Vlaanderen: Katrien Van den Houwe

14. Sport

BLOSO: Paul Eliaerts, Hilde Caers, Steven Brusselle, Walter Cornelis, Katinka Pottie, Lieve Claes, Luc Van Nuffel, André Van Lierde, Hervé Van der Aerschoot, Geertrui Schiltz
WVC: Jeroen Scheerder, Tom De Boeck

15. Wonen

AZF: Christian Mauroit, Hugo Schoevaerts
EWBL: Christel Claesen, Stefaan Swaels,
Lin: Jan De Blauwe, Marc De Rouck, Steven Eeckhout, Lize Haagdoorens, Pol VanDamme, Ronaldus Van Paassen, Hans Van der Linden
WVC: Tinneke Van Nieuwenhuyze
VHM: Hans Artels, Chantal Bryssens, Steven De Borger, Gerd De Keyser, Kurt Herregodts, Katrien Schamps
Vlaams Woningfonds: Peter Becuwe, Hans Van Mechelen,
VUB: Patrick Deboosere, Johan Surkyn
NIS: Hedwig Buermans, Koen Hooyberghs
Planbureau: Herman Van Sebroeck
Sociaal Impulsfonds: Lode Paques
Stadim: Paul De Wael
Steunpunt Algemeen Welzijn: Danny Lescrauwaet
UFSIA: Rudi Van Dam
Toerisme Vlaanderen: Mathias Vandecasteele
Vlaamse Confederatie van de Bouw: Jan Dhondt
VOB: Geert Inslegers
OMOB: Geert Franco

16. Economie

EWBL: Tim Ampe, Paul De Meulemeester, Caroline Swyngedouw, Kirsten Bertrand, Hans Kinoo, Vincent Vanderper, Marc De Frenne, Koen Vermoesen, Machteld De Dobbeleer
IWT: Jan Larosse

SERV: Hendrik Delagrangé
VIZO: Harry Lelièvre
Vlaams Waarborgfonds: Greta Leeten

17. Ruimtelijke ordening

LIN: Ann Pisman, Isabelle Loris, Jan Zaman, Katrien Vermeiren,
Marleen De Maesschalck, Philippe Van Wesenbeeck, Wies Meeusen

18. Media

CIM: Philippe Degueudre
VRT: Daniel Poesmans, Sven Lardon
WIM: Tony Verstraete, Willy Verdonck, Hans Declercq, Robert Van Moeseke.

19. Stad en platteland

20. Werking Vlaamse overheid

Deel 1: Financiën en begroting

AZF: Dieter Berebrouckx, Wim Van den Bossche, Hubert Pierreux

Deel 2: Het Vlaams overheids personeel

AZF: Luc Van Havere, Gijs Martens, Herwig Van Nerum, Luc Segers, Tom Geys,
Jan Muyldermans, Ingrid Pelssers

Deel 3: Binnenlandse Aangelegenheden

EWBL: Tom Doesselaere, Stefaan Swaels

Deel 4: Aspecten van een goed bestuur

Vlaamse Ombudsdienst: Bernard Hubeau
Vlaamse Infolijn: Mireille Van Pollaert
Vlaamse informaticambtenaar: Francis Decoster
Kenniscel Wetsmatiging: Nathalie Van Neck

21. Focus Gender

FOD Justitie: Nathalie Leclercq, Heidi Van Linden en Debby Scheiris
Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming: Karen Geurts

22. Focus Duurzaamheid

Aminal: Luc Bas
Centrum voor Duurzame Ontwikkeling: Bernard Mazijn, Erik Paredis
Vlaamse Milieumaatschappij, MIRA-team: Johan Brouwers

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF	3
MEDEWERKERS	5
Auteurs	
Medewerkers uit het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Vlaamse openbare instellingen	
INHOUDSOPGAVE	13
1. Algemeen referentiekader	
1.1. Sociaal-culturele context	17
1.2. Macro-economische context	31
1.3. Demografische context	39
2. Buitenlands beleid, buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking	49
2.1. Internationale oriëntatie van Vlaanderen	50
2.2. Vlaamse vertegenwoordiging	55
2.3. Extern economisch beleid	58
2.4. Ontwikkelingssamenwerking	61
3. Mobiliteit	65
3.1. Kerncijfers	66
3.2. Bereikbaarheid	74
3.3. Verplaatsingsmogelijkheden	77
3.4. Verkeersveiligheid	79
3.5. Milieuhinder en verkeersleefbaarheid	82

4.	Energie	85
5.	Gezondheid en Welzijn	91
5.1.	Mortaliteit en nataliteit	92
5.2.	Ziekte	96
5.3.	Gedrag	99
5.4.	Fysieke en psychische gezondheid	102
5.5.	Gezondheidszorgsector	105
5.6.	Kinderopvang	107
5.7.	Bijzondere Jeugdbijstand	109
5.8.	Personen met een handicap	112
5.9.	Ouderenzorg	115
5.10.	Etnisch-culturele minderheden	117
5.11.	Armoede en bestaansonzekerheid	122
5.12.	Kindermishandeling	128
5.13.	Gevoel van onveiligheid, slachtoffer- en daderhulp	129
6.	Cultuur	131
6.1.	Cultuur in Vlaanderen	132
6.2.	De kunsten	136
6.3.	Het cultureel erfgoed en musea	144
6.4.	Sociaal-cultureel werk	147
7.	Onderwijs en vorming	161
7.1.	Scholingsgraad van de bevolking	162
7.2.	Kerncijfers leerlingen en studenten	165
7.3.	Kerncijfers personeel en instellingen	168
7.4.	Middelen	175
7.5.	Onderwijsresultaten	178
7.6.	Oriëntatie op de arbeidsmarkt	184
7.7.	Individuele oriëntatie	186
7.8.	Levenslang leren	187
8.	Wetenschap en technologie	189
9.	Werkgelegenheid	197
9.1.	Anatomie arbeidsmarkt	198
9.2.	Werkgelegenheid	200
9.3.	Onevenwichten op de arbeidsmarkt	204
9.4.	Werkgelegenheidsbeleid	207
10.	Toerisme	213

11.	Leefmilieu	223
	11.1. Water	224
	11.2. Lucht	233
	11.3. Bodem	236
	11.4. Mest	238
	11.5. Afval	240
	11.6. Bosvitaliteit	243
	11.7. Natuur	245
12.	Landbouw	249
	12.1. Economische, sociale en milieuaspecten	250
	12.2. Beleidsmaatregelen	256
13.	Monumenten en landschappen	259
14.	Sport	263
	14.1. Sportparticipatie	264
	14.2. Sportaanbod	266
	14.3. Kritische succesfactoren	270
15.	Wonen	273
	15.1. Woonkwaliteit	274
	15.2. Het gesubsidieerd wonen	277
	15.3. Toegankelijkheid van de woningmarkt	279
	15.4. De publiek-private samenwerking	284
	15.5. Doelgroepen	286
16.	Economie	289
	16.1. Economische structuur	290
	16.2. Ondernemerschap	293
	16.3. Regionale economie	311
17.	Ruimtelijke ordening	317
	17.1. Bodemgebruik	319
	17.2. Bodembestemming	321
	17.3. Doorwerking ruimtelijk ordeningsbeleid	324
18.	Media	327
19.	Stad en platteland	335

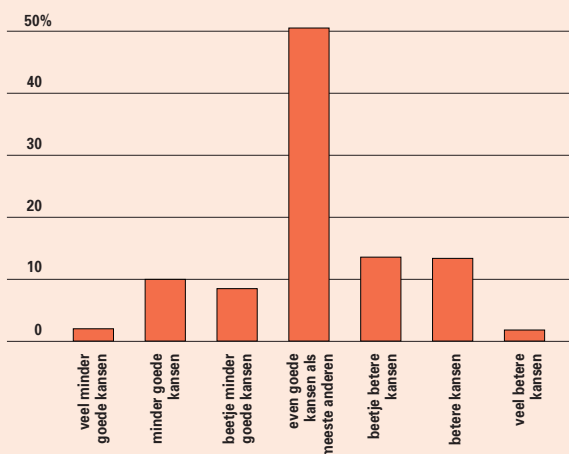
20.	Werking Vlaamse overheid	345
20.1.	Financiën en begroting	346
20.2.	Het Vlaams overheids personeel	351
20.3.	Binnenlandse aangelegenheden	355
20.4.	Aspecten van een goed bestuur	360
21.	Focus: Gender	367
22.	Focus: Duurzame ontwikkeling	377
	Afkortingen	387
	Definities	390

1.1 Sociaal-culturele context

hoofdstuk 1

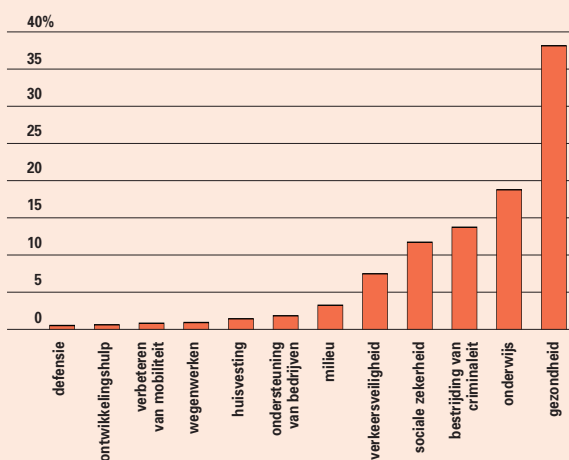
Kerncijfers

VERGELIJKING EIGEN KANSSEN MET ANDEREN

Verdeling van de respondenten in % m.b.t. de beoordeling van de eigen kansen in vergelijking met de "meeste anderen". Bron: APS survey 2002.

HOOGSTE PRIORITEIT VOOR OVERHEIDSUITGAVEN

Verdeling van de respondenten in % m.b.t. de door hen toegekende hoogste prioriteit voor overheidsuitgaven. Bron: APS survey 2002.

Blikvangers

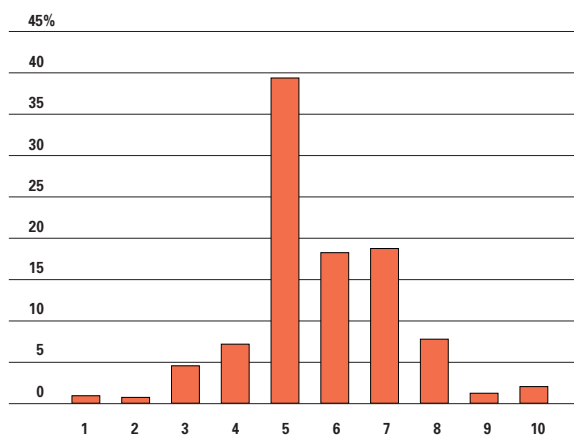
- Een vijfde van de Vlamingen schat de eigen kansen minder rooskleurig in vergelijking met de anderen.
- De verschillen tussen hoge en lage inkomens is te groot of zeer groot, aldus zeven op tien Vlamingen.
- Acht op tien Vlamingen achten sociale bijdragen noodzakelijk als vangnet voor zichzelf en omdat het in een moderne samenleving niet anders kan.
- Het ziekenfonds moet ziekte- of hospitalisatiekosten terugbetalen, ook wanneer dit veroorzaakt werd door een risicovolle levensstijl zoals ongezond eten of roken.
- Gezondheid verdient de hoogste prioriteit bij de overheidsuitgaven.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/sociaal-cultureel

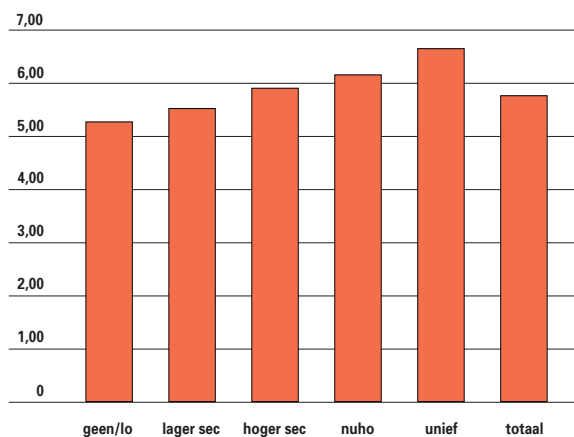
Sinds 1996 organiseert de Administratie Planning en Statistiek jaarlijks een survey bij een representatieve steekproef van 1.500 Vlamingen tussen 18 en 85 jaar in het Vlaamse Gewest en van de Nederlandstalige bevolking van dezelfde leeftijdsgroep in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De survey peilt naar de beleving, opvattingen, overtuigingen, verwachtingen en waarderungen van de Vlamingen met betrekking tot diverse thema's die maatschappelijk en voor het beleid relevant zijn. Kortom, de survey is een belangrijk instrument waarmee de Vlaamse overheid het sociaal en cultureel omgevingsklimaat waarbinnen zij moet werken aftast.

ZELFBEOORDELING VAN DE MAATSCHAPPELIJKE POSITIE

1.1 Verdeling in % van de respondenten over de schaalpunten die corresponderen met de gepercipieerde eigen plaats op de maatschappelijke ladder: positie 1 staat voor onderaan de samenleving, positie 10 staat voor helemaal bovenaan. N= 1463. Bron: APS survey 2002.

PERCEPTIE MAATSCHAPPELIJKE POSITIE NAAR OPLEIDING

1.2 "Gemiddelde" score van de gepercipieerde eigen plaats in de samenleving, naar opleiding. Significantie Eta: $p < 0,001$. Bron: APS survey 2002.

Voortbouwend op de conclusies van de Europese Raad tijdens de Top van Lissabon van 23 en 24 maart 2001 keurde de Vlaamse regering een actieplan goed voor de bestrijding van de armoede en sociale uitsluiting. Vandaar de keuze van sociale ongelijkheid, sociale uitsluiting, sociale discriminatie en solidariteit als thema voor de ad-hoc module van de APS-Survey 2002. Wie zijn volgens de Vlamingen de risicogroepen voor sociale uitsluiting? Hoe ver gaat de solidariteit van de Vlamingen? En wordt deze solidariteit afgewogen tegen persoonlijke verantwoordelijkheden en persoonlijke keuzes die mensen maken?

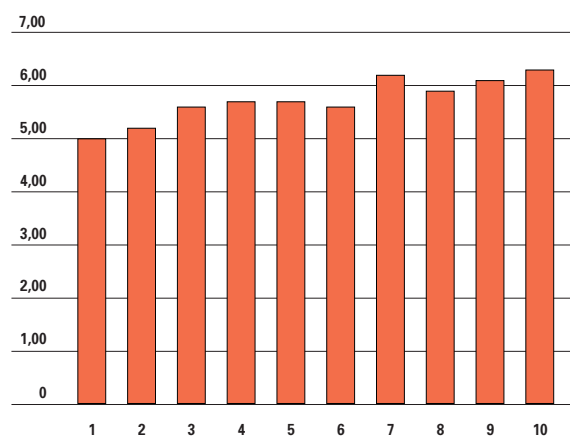
Perceptie van de eigen situatie

In een peiling naar de houding en de opvatting van de Vlaming over sociale ongelijkheid en sociale uitsluiting is het belangrijk na te gaan hoe de Vlaming de eigen situatie inschat. Hoe positioneert hij zich op de maatschappelijke ladder, hoe beoordeelt hij de **eigen kansen in vergelijking met die van anderen**. Is er een gevoel van discriminatie en zo ja op welke punten wordt die ervaren?

Zelfbeoordeling Plaats in de samenleving

Op welke trap van de maatschappelijke ladder positioneert de Vlaming zich? De meeste respondenten neigen naar het midden. Iets meer dan de helft van de Vlamingen (57%) plaatst zich op rang 5 en 6, waarbij positie 10 helemaal bovenaan de samenleving staat. 30% procent van de Vlamingen positioneert

PERCEPTIE MAATSCHAPPELIJKE POSITIE NAAR INKOMEN

1.3 "Gemiddelde" score van de gepercipieerde eigen plaats in de samenleving naar decielen van het gezinsinkomen. Het 1ste deciel bevat de 10% laagste inkomens; het 10de deciel de 10% hoogste inkomens. Significantie Eta: $p < 0,0001$. N=1223. Bron: APS survey 2002.

zich op rang 7 tot 10. Slechts 13% plaatst zich onder het midden.

De gemiddelde score stijgt met de opleiding. Respondenten met geen of een diploma lager onderwijs situeren zich gemiddeld op de vijfde trap van de maatschappelijke ladder. Universitairerangschikken zich gemiddeld op de zevende plaats. Ook naar gezinsinkomen is er een verschil, toch blijkt ook hier voor alle inkomensgroepen een tendens naar het midden.

Vergelijking eigen kansen met anderen

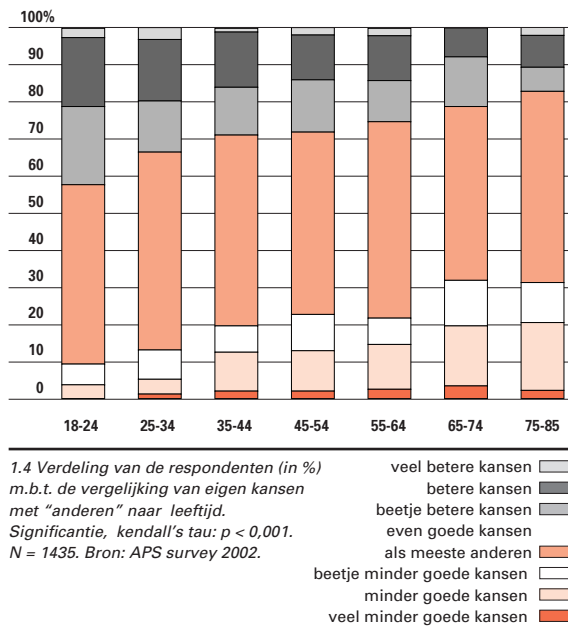
Hoe beoordeelt de Vlaming zijn kansen om vooruit te komen in de samenleving in vergelijking met de meeste anderen? De helft van de respondenten is van oordeling even goede kansen te hebben als de anderen. Ongeveer een vierde meent betere kansen te hebben. Een op tien Vlamingen vindt minder goede tot veel minder goede kansen te hebben dan de anderen.

De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn verwaarloosbaar. De inschatting van de kansen varieert wel met de leeftijd. Jongeren zien meer kansen voor zichzelf dan de ouderen. Ook de opleiding en het inkomen bepalen de kansinschatting. Hoe hoger het diploma, hoe beter de kansen worden ingeschat.

In de steek gelaten door de overheid

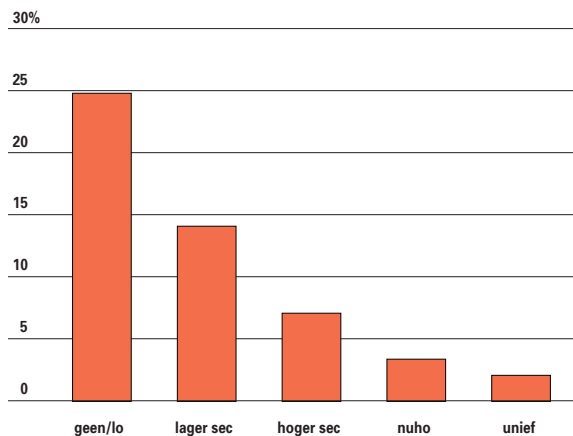
Voelt de Vlaamse bevolking zich **in de steek gelaten door de overheid**? Iets minder dan de helft van de respondenten zegt 'nooit of zelden'. Iets meer dan een derde heeft soms het gevoel dat de overheid hen

VERGELIJKING EIGEN KANSEN MET "ANDEREN" NAAR LEEFTIJD

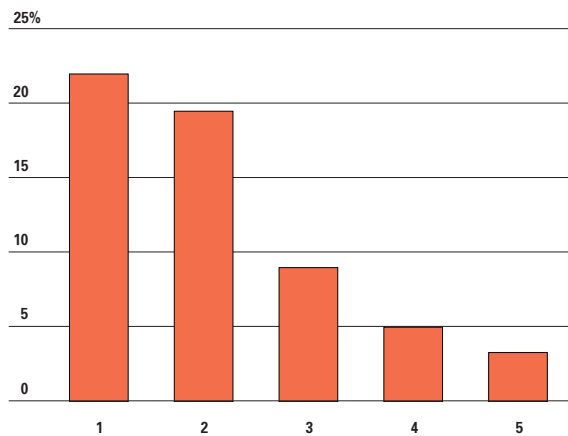
in de steek laat, 14% regelmatig of vaak. Oudere Vlamingen voelen zich meer in de steek gelaten door de overheid dan jongere. Bij de jongste groep Vlamingen voelt meer dan de helft zich nooit of zelden in de steek gelaten door de overheid. Bij de respondenten tussen 45 en 54 jaar voelt iets meer dan de helft zich soms tot vaak door de overheid in de steek gelaten. In alle leeftijdsgroepen is het percentage dat zich regelmatig tot vaak in de steek gelaten voelt minder dan een vijfde maar dat aandeel stijgt wel in de leeftijdsgroep tussen 45 en 65 jaar.

VERGELIJKING EIGEN KANSEN MET "ANDEREN" NAAR OPLEIDING

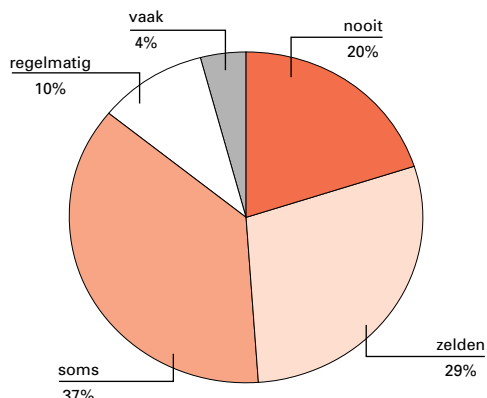
1.5 Percentage van de respondenten die de eigen kansen beoordelen als (veel) minder goed naar opleiding. Significantie, kendall's tau: $p < 0,001$. $N = 1435$. Bron: APS survey 2002.

VERGELIJKING EIGEN KANSEN MET "ANDEREN" NAAR INKOMEN

1.6 Percentage van de respondenten die de eigen kansen beoordelen als (veel) minder goed naar kwintielen van het gezinsinkomen in %. Significantie, kendall's tau: $p < 0,001$. $N = 1201$. Bron: APS survey 2002.

GEVOELENS VAN IN DE STEEK GELATEN WORDEN DOOR DE OVERHEID

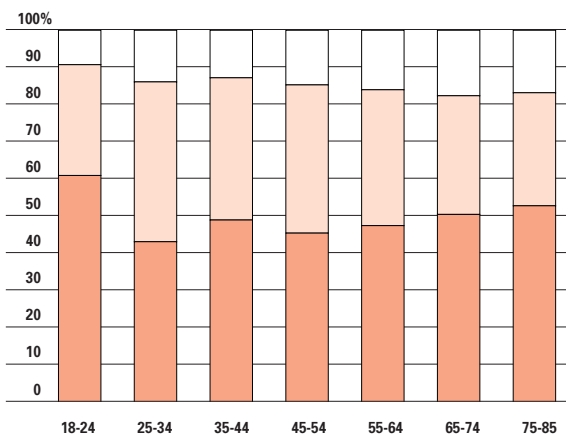
1.7 Verdeling van de respondenten (in %) m.b.t. het voorkomen van "gevoelens van het in de steek gelaten worden" door de overheid. Bron: APS survey 2002.

Zich in de steek gelaten voelen door de overheid hangt wellicht samen met de perceptie van de eigen kansen. Respondenten die hun eigen kansen als een beetje minder tot veel minder beschouwen, voelen zich meer door de overheid in de steek gelaten.

Maatschappelijke discriminatie

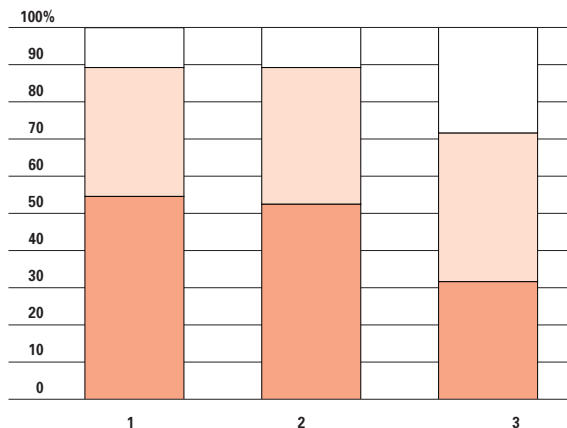
Aan de hand van concrete situaties peilde de survey naar het gevoel van 'maatschappelijke discriminatie' bij de Vlamingen. Iets meer dan een vijfde van de Vlamingen is het (helemaal) eens met de uitspraak dat de straten in zijn buurt minder goed worden onderhouden dan de straten in andere buurten. De ontevredenheid over het onderhoud van de straten hangt duidelijk samen de door de respondenten

GEVOELENS VAN IN DE STEEK GELATEN WORDEN DOOR DE OVERHEID

1.9 Verdeling van de respondenten in % m.b.t. het voorkomen van gevoelens van "het in de steek gelaten worden" door de overheid naar leeftijd. N=1437. Bron: APS survey 2002.

GEVOELENS VAN IN DE STEEK GELATEN WORDEN DOOR DE OVERHEID

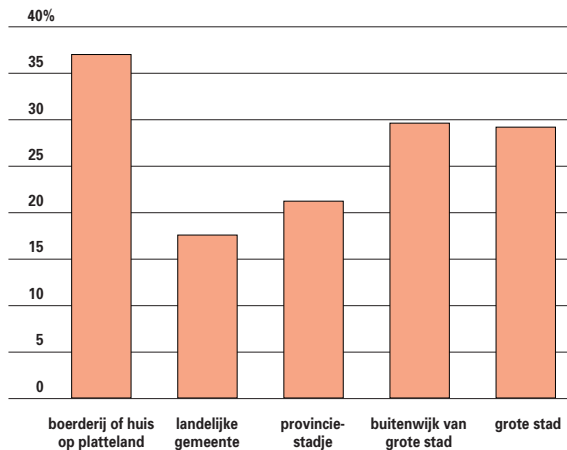

1.8 Verdeling van de respondenten in % m.b.t. het voorkomen van "gevoelens van het in de steek gelaten worden" door de overheid naar de vergelijking van de eigen kansen met deze van de "anderen". Bron: APS survey 2002.

- 1. beste kansen tot veel betere kansen dan de anderen
- 2. even goede kansen dan de anderen
- 3. een beetje minder tot veel minder kansen dan de anderen

omschreven woonomgeving. 29% van de respondenten die zegt in 'een grote stad' of in 'een buitenwijk van een grote stad' te wonen, vindt dat zijn buurt slechter wordt onderhouden dan andere. Maar het meest opvallende is dat 37% van de respondenten, die op een 'boerderij of in een huis op het platteland' wonen, de uitspraak dat de straten in de eigen buurt minder goed worden onderhouden dan die in andere buurten helemaal onderschrijft. Dat is fors boven het gemiddelde van 20%. Een op drie Vlamingen vindt dat de overheid meer

GEVOEL VAN MAATSCHAPPELIJKE DISCRIMINATIE

1.10 % respondenten dat het (helemaal) eens is met de uitspraak dat straten in de eigen buurt minder worden onderhouden dan in andere buurten. Bron: APS survey 2002.

doet voor migranten. Ook meent een vijfde van de respondenten dat zij langer dan anderen moet wachten als zij iets nodig heeft van de overheid.

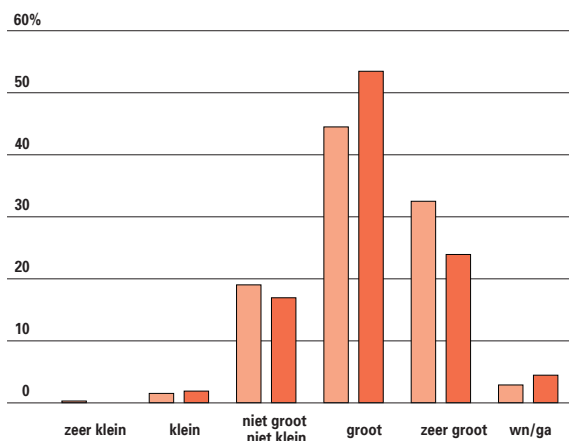
Perceptie van sociale ongelijkheid

Inkomensverschillen

Hoe denken Vlamingen over inkomensverschillen en over het **nivelleren van inkomens**? 76% van de respondenten vindt de verschillen tussen de hoge en de lage inkomens te groot of zeer groot. In de survey van 1996 werd dezelfde vraag gesteld. Ongeveer een gelijk percentage respondenten vond toen de verschillen groot tot zeer groot. Maar minder Vlamingen bestempelden toen de verschillen als zeer groot. Mannen en vrouwen beoordelen inkomensverschillen op dezelfde manier. Leeftijd en opleiding spelen wel een rol. Relatief meer laag geschoolden dan universitaire vinden de verschillen groot of zeer groot. Bij de universitaire valt het hogere percentage op (32%) dat de verschillen als 'niet groot en niet klein' taxeert.

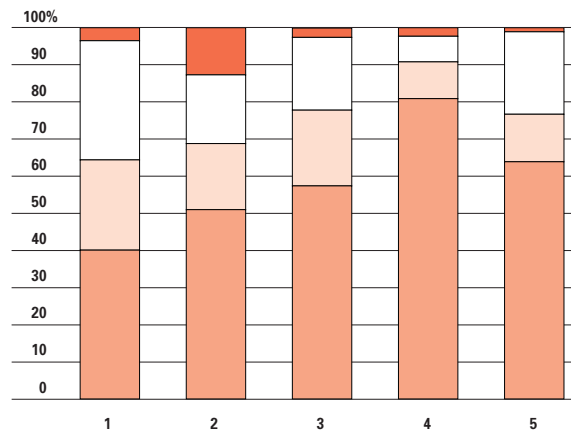
Als de inkomensverschillen te groot zijn, moet daar dan ook verandering in komen? Bijna drie kwart van de respondenten wil verandering. Er is er een significant verschil tussen respondenten die een universitaire opleiding achter de rug hebben en de anderen. Meer dan een derde van de universitair geschoolden vindt niet dat de verschillen tussen hoge en lage inkomens moeten veranderen. 57% van de respondenten die een verandering van de verschillen tussen lage en hoge inkomens

OPVATTINGEN OVER INKOMENSVERSCHILLEN

1.12 Verdeling van de respondenten in % m.b.t. hun opvatting over verschillen tussen lage en hoge inkomens. Bron: APS survey 2002.

GEVOEL VAN MAATSCHAPPELIJKE DISCRIMINATIE

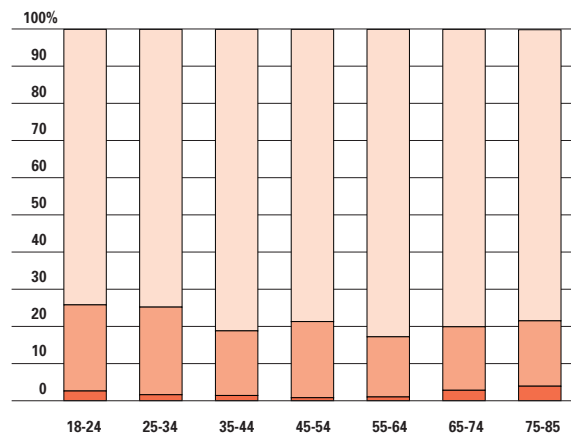

1.11 Verdeling van de respondenten in % m.b.t. gevoelens van maatschappelijke discriminatie. Bron: APS survey 2002.

- de overheid doet meer voor de migranten dan voor de Belgen
- als er crisis is in een bedrijf dan zijn wij als eersten het slachtoffer
- als we iets nodig hebben van de overheid, dan moeten mensen zoals wij altijd langer wachten dan vele anderen
- als er ergens iets verkeers gebeurt, dan worden wij altijd eerst gecontroleerd door de politie
- de straten in onze buurt worden minder goed onderhouden dan de straten in vele andere buurten

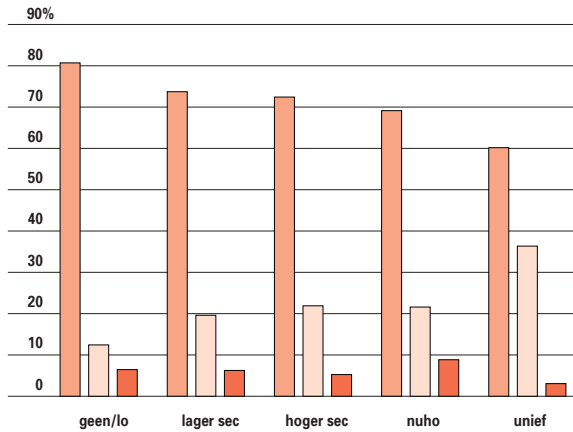
noodzakelijk vinden, willen dat de verschillen kleiner worden, 27% wenst dat de verschillen veel kleiner worden. Een op tien vindt dat de inkomensverschillen groter tot veel groter moeten worden. In de survey werd ook nagegaan of een meer gelijkje inkomensverdeling een belangrijke voorwaarde is om van een rechtvaardige samenleving te kunnen spreken? 47% van de respondenten beschouwt het

OPVATTINGEN OVER INKOMENSVERSCHILLEN

1.13 Verdeling van de respondenten in % m.b.t. hun opvattingen over verschillen tussen lage en hoge inkomens naar leeftijd. Bron: APS survey 2002.

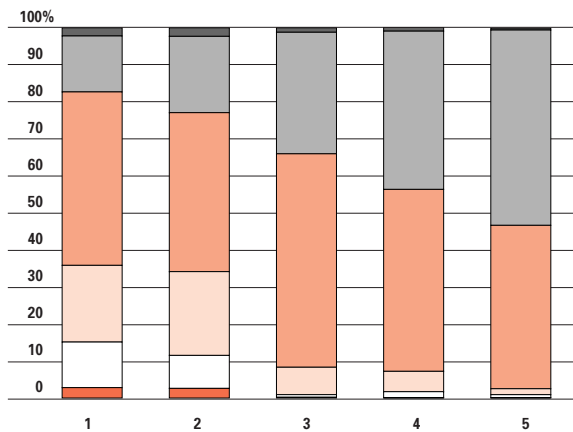
OPVATTING INKOMENSVERSCHILLEN NAAR OPLEIDING

1.14 Verdeling van de respondenten in % m.b.t. hun opvattingen omtrent de noodzaak om inkomensverschillen te veranderen, naar opleiding. Bron: APS survey 2002.

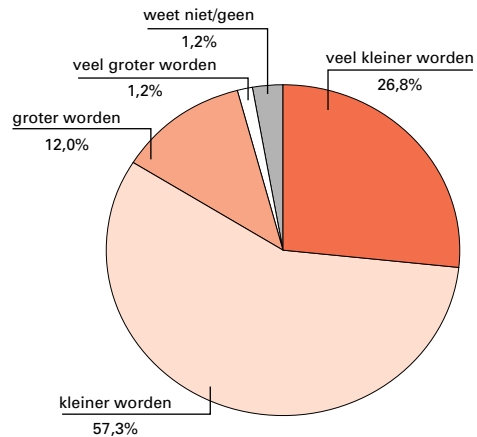
ongedaan maken van de grote inkomensongelijkheid als eerder belangrijk en 15% als zeer belangrijk. Maar voor vele respondenten betekent een rechtvaardige samenleving in de eerste plaats dat jonge mensen gelijke kansen krijgen in onderwijs en vorming. Iets meer dan de helft van de respondenten vindt dit zeer belangrijk en 44% eerder belangrijk. Daarop volgt het waarborgen van basisbehoeften voor iedereen. Een derde van de

VOORWAARDEN VOOR EEN "RECHTVAARDIGE SAMENLEVING"

1.16 Verdeling van de respondenten in % m.b.t. hun opvattingen over wat een samenleving moet voorzien om van een rechtvaardige samenleving te kunnen spreken. Bron: APS survey 2002.

OPVATTINGEN M.B.T. RICHTING VERANDERING INKOMENS

1.15 Verdeling van de respondenten in % m.b.t. de opvatting over de richting waarin inkomensverschillen moeten veranderen. Bron: APS survey 2002.

respondenten beschouwt gelijke kansen op de arbeidsmarkt voor gehandicapten nog als een zeer belangrijke voorwaarde om een samenleving 'rechtvaardig' te kunnen noemen. Voor een vijfde van de respondenten is het wegwerken van de sociale discriminatie van homoseksuelen zeer belangrijk voor een rechtvaardige samenleving. Kortom, veel Vlamingen zijn voorstander voor een inkomensnivellering maar beschouwen het niet als een topprioriteit voor een rechtvaardige samenleving.

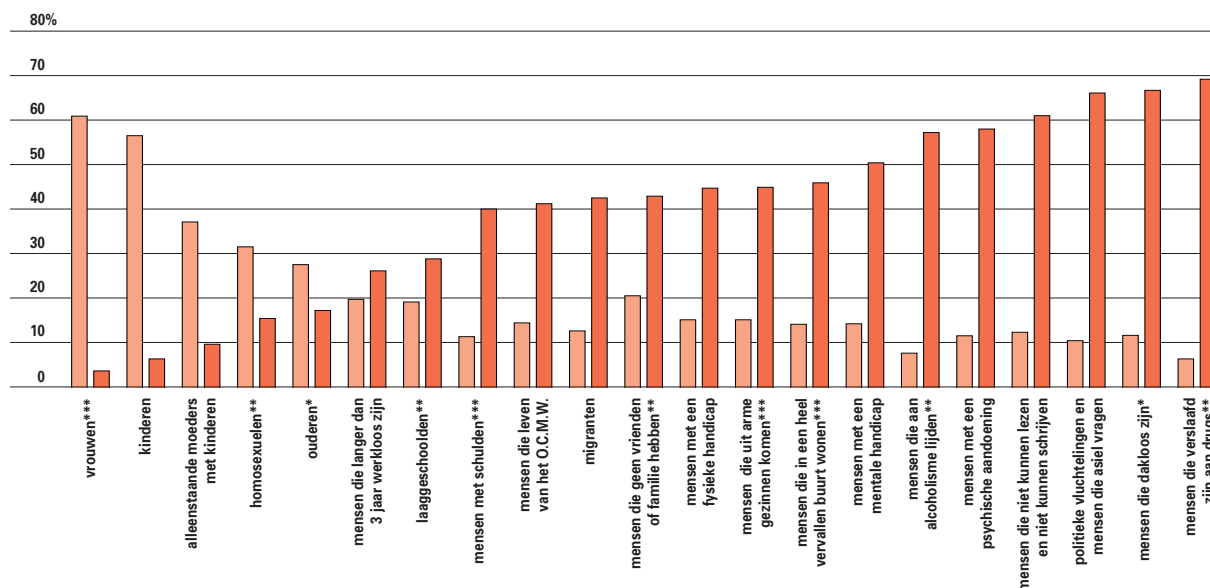
Perceptie sociale uitsluiting

Sociale uitsluiting kan zich voordoen op meerdere terreinen. Wie zelden of nooit aan een job geraakt moet het stellen met een laag vervangingsinkomen, met een slechtere kwaliteit van huisvesting, dreigt vaak in een sociaal isolement te verzeilen, enzovoort.

Domeinen sociale uitsluiting

Wie beschouwt de Vlaming als sociaal uitgesloten? Om die vraag te beantwoorden, kregen de respondenten 21 groepen van welomschreven mensen voorgeschoteld. Telkens werd de vraag gesteld of deze groep sociaal is uitgesloten. Met een topscore van 70% ziet de Vlaming de drugsverslaafden als de meest sociaal uitgesloten groep. Slechts 7% van de respondenten vindt dat er op geen enkel terrein sprake is van sociale uitsluiting van drugsverslaafden. Ook daklozen, politieke vluchtelingen en asielzoekers worden door de meeste

OPVATTING GRADATIE VAN SOCIALE UITSLUITING

1.17 Opvattingen van respondenten over de mate waarin de vernoemde groepen sociaal uitgesloten zijn. Significatie verschillen naar geslacht: *significatie $p \leq 0,05$; **significatie $p \leq 0,01$; ***significatie $p < 0,001$. Bron: APS survey 2002.

op vele of alle terreinen uitgesloten
op geen enkel terrein uitgesloten

respondenten beschouwd als groepen die in hoge mate sociaal uitgesloten zijn. Meer dan helft van de respondenten associeert mensen met een psychische aandoening of een mentale handicap met een hoge mate van sociale uitsluiting. Minder dan de helft van de respondenten koppelt een hoge mate van sociale uitsluiting aan het wonen in vervallen buurten en aan mensen die uit arme gezinnen komen. Verder vinden de meeste respondenten dat vrouwen als groep op geen enkel domein sociaal uitgesloten zijn. Vrouwen blijken die mening opvallend minder te onderschrijven dan mannen.

Oorzaken sociale uitsluiting

Wat is de **oorzaak van sociale uitsluiting**? Uit een lijst van 15 mogelijke oorzaken moesten de Vlamingen de vijf meest voorkomende oorzaken aanduiden. De oorzaken die aan de respondenten werden voorgelegd kunnen theoretisch in vier types ondergebracht worden. Een eerste onderverdeling is het maatschappelijk of individueel niveau van de oorzaken. Een tweede onderverdeling levert de vraag op of de oorzaak te wijten is aan het lot, of aan de schuld van het individu of van groepen in de samenleving.

ORZAAK OP: IS HET GEVOLG VAN:	Maatschappelijk niveau	Individueel niveau
LOT (toestand)	Gebrek aan gelijke kansen Het oneerlijk economisch systeem Het verloren gaan van de solidariteitsgedachte in de samenleving	Langdurige ziekte Gezinnen die uit elkaar gaan Pech Langdurig werkloos Gebrek aan opleiding Gebrek aan capaciteiten In een arm milieu opgegroeid zijn
SCHULD	Vooroordelen en discriminatie	Luiheid Alcoholisme Drugs

OORZAKEN SOCIALE UITSLUITING

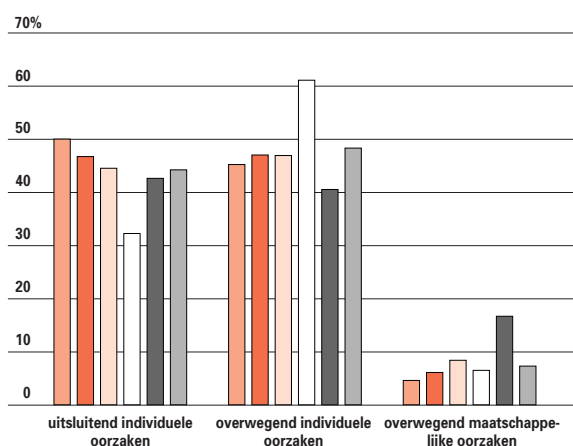
RANGORDE 2002	2002* %	1996* %
1 drugs	62,6	47,4
2 wegens langdurige ziekte	60,9	54,3
3 alcoholisme	55,4	54,4
4 langdurig werkloos	48,1	45,1
5 in een arm milieu opgegroeid zijn	40,9	39,2
6 luiheid	39,3	41,2
7 gebrek aan opleiding	33	28,7
8 vooroordelen en discriminatie	27,4	20,6
9 gezinnen die uit elkaar gaan	26,3	34,2
10 gebrek aan gelijke kansen	25,7	28,7
11 pech	22,1	32,5
12 het oneerlijk economisch systeem	17,2	19,6
13 het verloren gaan van de solidariteitsgedachte in onze samenleving	16,7	18,3
14 gebrek aan capaciteiten	16,3	19,8
15 andere	1,6	1,9
*gewogen	N 1477	N 1500

1.18 Verdeling van de respondenten in % m.b.t. hun opvattingen over oorzaken van sociale uitsluiting. Aan de respondenten werd gevraagd uit bovenste lijst de vijf belangrijkste oorzaken aan te duiden. Bron: APS survey 2002.

Drugsverslaving, ziekte en alcoholisme worden het vaakst gepercipieerd als oorzaken van sociale uitsluiting. Op basis van de combinatie van de vijf oorzaken die door de respondenten naar voor worden geschoven als oorzaken van sociale uitsluiting, onderscheiden

we drie types Vlamingen. Het eerste type (44%) schrijft de sociale uitsluiting alleen toe aan individuele oorzaken. Type 2 en 3 zien sociale uitsluiting als een combinatie van individuele en maatschappelijke oorzaken. Bij type 2 (48%) wegen in die mix de individuele oorzaken door. Type 3 (7%) ziet overwegend maatschappelijke oorzaken. Er is geen significant verschil tussen mannen en vrouwen, maar wel naargelang de opleiding. De helft van de respondenten met geen of een lager onderwijsdiploma legt de oorzaak van sociale uitsluiting bij individuele oorzaken. Bij universitair geschoolden is dit type eveneens sterk aanwezig, maar het laatste type dat overwegend maatschappelijke oorzaken aanduidt, komt relatief meer voor.

DRIE OORZAAKTYPES SOCIALE UITSLUITING

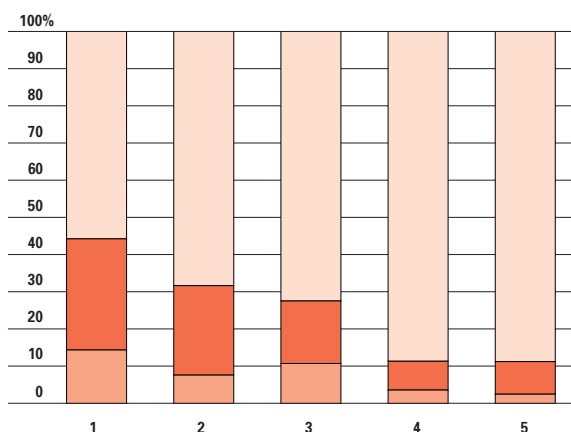
1.19 Verdeling van de respondenten in % naar het voorkomen van de oorzaaktypes bij de 5 door de respondenten geselecteerde oorzaken en naar opleiding. Bron: APS survey 2002.

geen/lo
 lager sec
 hoger sec
 nuho
 unief
 totaal

Draagvlak solidariteit

Is de Vlaming nog solidair? Het antwoord op die vraag is niet eenvoudig. **Solidariteit** heeft immers verschillende betekenissen. De APS-survey bakende de term af tot de 'formele' solidariteit. Dat is de geïnstitutionaliseerde solidariteit van de West-Europese welvaartsstaten waarbij de burgers verplicht zijn bijdragen voor sociale verzekeringen te betalen. Los van deze verplichtingen kunnen mensen om diverse redenen ook overtuigd zijn van de noodzaak van bijdragen voor de sociale zekerheid.

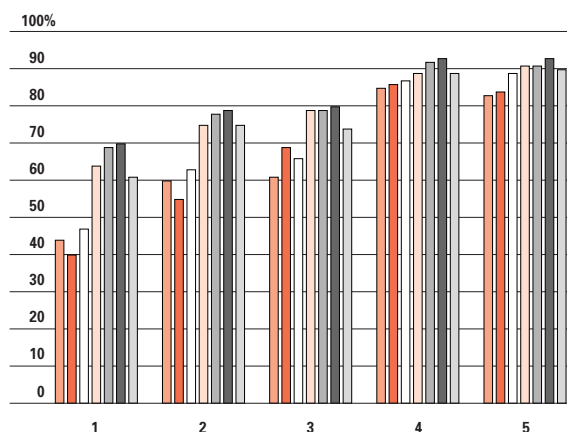
MOTIEVEN SOLIDARITEIT

1.20 Verdeling van de respondenten die het (volledig) eens tot (volledig) oneens zijn m.b.t. een aantal mogelijke motieven voor sociale bijdragen, in %. Bron: APS survey 2002.

- omdat ik persoonlijk meevoel met het lot van uitkeringsgerechtigden
- omdat de onderlinge solidariteit dat vereist
- omdat het een morele plicht is ten opzichte van de zwakkeren in de samenleving
- omdat het mezelf verzekert van een uitkering op het moment dat ik het nodig heb
- omdat het voor een moderne samenleving als de onze gewoon nodig is dat er sociale verzekeringen zijn

MOTIEVEN SOLIDARITEIT NAAR LEEFTIJD

1.21 Verdeling van de respondenten die het (volledig) eens zijn m.b.t. een aantal mogelijke motieven voor sociale bijdragen, naar leeftijd, in %. Bron: APS survey 2002.

- omdat ik persoonlijk meevoel met het lot van uitkeringsgerechtigden
- omdat de onderlinge solidariteit dat vereist
- omdat het een morele plicht is ten opzichte van de zwakkeren in de samenleving
- omdat het mezelf verzekert van een uitkering op het moment dat ik het nodig heb
- omdat het voor een moderne samenleving als de onze gewoon nodig is dat er sociale verzekeringen zijn

Motieven voor sociale bijdragen

Meer dan 8 op 10 Vlamingen vindt sociale bijdragen noodzakelijk omdat het in een moderne samenleving als de onze niet anders kan. Voor evenveel Vlamingen speelt ook eigenbelang: zelf verzekerd zijn van een uitkering als die nodig is, vormt een belangrijk **motief voor de sociale bijdragen**.

Na morele plicht komt solidariteit op de vierde plaats als motief. Iets meer dan de helft van de Vlamingen vindt het persoonlijk meevoelen met de uitkeringsgerechtigden als een valabel motief voor bijdragen aan de sociale zekerheid.

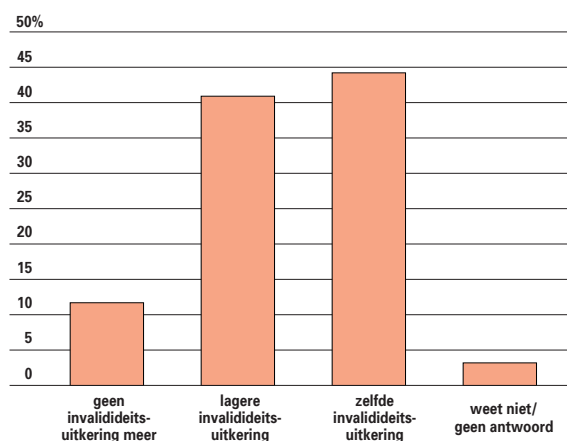
De motieven 'maatschappelijke noodzaak' en 'eigenbelang' staan bij alle Vlamingen op de eerste plaats, leeftijd of opleiding spelen hier geen rol. Onderlinge solidariteit lijkt wel leeftijdgebonden. De twee jongste leeftijdsgroepen zien solidariteit minder als een motief.

Conditionele solidariteit

Hebben rijken en armen recht op even grote sociale uitkering of is de Vlaming voorstander van 'conditionele solidariteit' waarbij de uitkering wordt aangepast aan de financiële draagkracht van de uitkeringsgerechtigde? De survey legde drie situaties voor: kinderbijslag, uitkeringen voor niet werkende

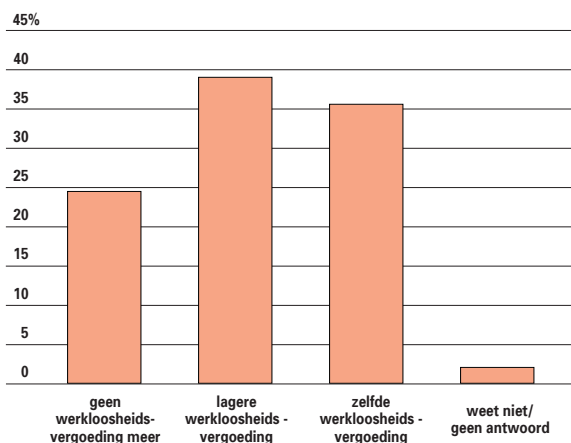
invaliden en werkloosheidsuitkeringen. Als de uitkeringsgerechtigde het financieel 'zeer goed' heeft, moet de uitkering of vergoeding dan identiek blijven, verminderen of afgeschaft worden? Voor meer dan de helft van de respondenten moet de kinderbijslag hetzelfde blijven, ongeacht de financiële situatie van de gezinnen. In de twee andere situaties is minder dan de helft voorstander van een identieke uitkering.

SOLIDARITEIT INVALIDEN

1.22 Houdingen van respondenten m.b.t. de invaliditeitsuitkering afhankelijk maken van de financiële situatie van niet-werkende invaliden. Bron: APS survey 2002.

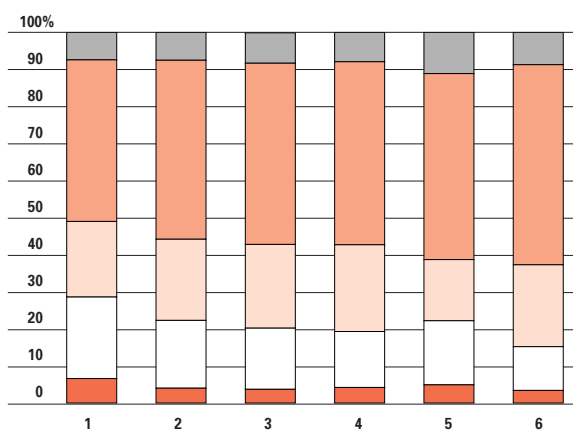
SOLIDARITEIT WERKLOZEN

1.23 Houdingen van respondenten m.b.t. de werkloosheidsvergoeding afhankelijk maken van de financiële situatie van niet-werkende invaliden. Bron: APS survey 2002.

Voor werklozen die er financieel warm inzitten, slinkt het aantal voorstanders voor een identieke uitkering tot een derde. Een vierde van de Vlamingen wil de werkloosheidsvergoeding in dat geval zelfs afschaffen. 12% van de Vlamingen is voorstander van geen uitkering voor financieel draagkrachtige niet-werkende invaliden. Een op 10 Vlamingen wil de kinderbijslag afschaffen voor gezinnen die het financieel zeer goed hebben. Een vorm van 'conditionele solidariteit' lijkt dus te spelen voor niet-actieven die het financieel zeer goed hebben.

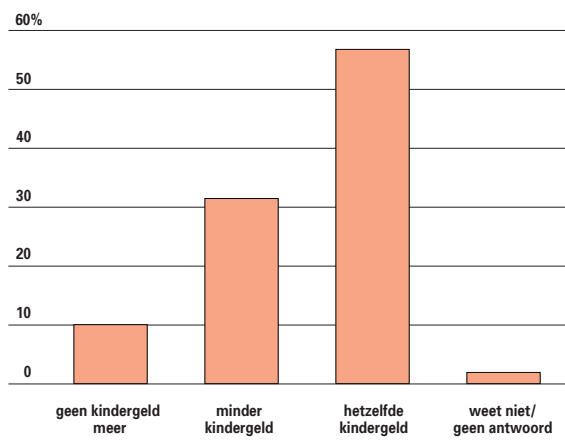
LEVENSSTIJLAANSPRAKELIJKHEID

1.25 Houdingen van respondenten m.b.t. afhankelijk maken van bijdragen naargelang de levensstijl van mensen. Bron: APS survey 2002.

1. terugbetaling ziekenfonds ongeluk door alcohol/drugs
 2. terugbetaling ziekenfonds leverziekte door alcohol
 3. terugbetaling ziekenfonds aids door onveilig seksleven
 4. invaliditeitsuitkering motorongeval zonder helm
 5. terugbetaling ziekenfonds gewaarschuwd roker
 6. terugbetaling ziekenfonds hartinfarct agv ongezond leven

SOLIDARITEIT GEZINNEN

1.24 Houdingen van respondenten m.b.t. de kinderbijslag afhankelijk maken van de financiële situatie van de gezinnen. Bron: APS survey 2002.

Levensloopaansprakelijkheid

Moeten lager geschoolden meer bijdragen aan de kas van werkloosheidsuitkeringen omdat zij een groter risico lopen op werkloosheid? Moet iemand met een genetisch vastgestelde grotere kans op ziekte meer bijdragen aan de ziekteverzekering of moeten mensen die gezonder leven minder bijdragen? Aan de hand van zes voorbeelden peilde de survey of Vlamingen voorstander zijn van **differentiële bijdragen op basis van specifieke risico's** van bepaalde groepen of beroepen. Het antwoord is duidelijk nee. Voor alle situaties gaat meer dan 60% niet of helemaal niet akkoord met differentiële bijdragen. Alleen voor gevaarlijke beroepen blijkt ongeveer een vijfde van de respondenten gewonnen voor hogere bijdragen.

Levensstijlaansprakelijkheid

Hoe gul mogen de ziekenfondsen zijn? Moeten ziekenfondsen de **ziekte- en hospitalisatiekosten in alle gevallen terugbetalen**? Vindt Vlaanderen het nog vanzelfsprekend dat het ziekenfonds tussenkomt bij de hospitalisatie van longkankerpatiënten die zwaar roken of bij de hospitalisatie voor leverziekten veroorzaakt door overmatig gebruik van alcohol? In 6 situaties werd de respondenten gevraagd of de het ziekenfonds de verzorgingskosten moest terugbetalen. Iets meer dan 60% van de Vlamingen vindt dat het ziekenfonds de ziekte- en hospitalisatiekosten moet terugbetalen ook wanneer de ziekte of opname het gevolg is van een risicovolle levensstijl zoals ongezonder eten of roken. Voor situaties als een ongeval door alcohol of druggebruik wordt de terugbetaling niet meer zo vanzelfsprekend gevonden. Hoewel

LEVENSLOOPAANSPRAKELIJKHEID

	HELEMAAL NIET AKKOORD	NIET AKKOORD	TUSSENBEIDE	AKKOORD	HELEMAAL AKKOORD	WEET NIET/ GEEN ANTWOORD	TOTAAL
Lager geschoolden die een hoge kans op werkloosheid hebben moeten een hogere bijdrage betalen aan de werkloosheidsverzekering	29,6	61	6,1	2,0	0,2	1,2	100
Mensen van wie genetisch is vastgesteld dat ze in de toekomst een ernstige ziekte zullen krijgen, zouden meer moeten bijdragen aan de ziekteverzekering	35,7	54,5	6,4	2,1	0,3	0,9	100
Ouderen zijn vaker ziek en zouden dus meer moeten bijdragen aan de ziekteverzekering dan jongeren	33,0	56,8	6,3	3,2	0,4	0,3	100
Mensen die heel gezond leven ...worden minder ziek en zouden daarom minder moeten bijdragen aan de ziekteverzekering	25,5	56,9	9,5	6,5	0,9	0,6	100
Wat mensen betalen voor de ziekteverzekering zou zoveel mogelijk moeten worden afgestemd op hun risico op ziekte en invaliditeit	25,0	46	13,1	12,5	1,9	1,5	100
Sommige beroepen zijn gevaarlijker, daarom moeten mensen die deze beroepen uitoefenen meer bijdragen aan de verzekering voor arbeidsongeschiktheid	22,4	45,4	11,9	17,5	1,8	1,1	100

1.26 Verdeling van de respondenten in % m.b.t. hun houdingen t.o.v. het afhankelijk maken van bijdragen naargelang de levensloop van mensen. Bron: APS survey 2002.

nog net de helft van de respondenten voorstander is van terugbetaling, vindt ook meer dan een vierde van de Vlamingen dat het ziekenfonds de verzorgingskosten (zeker) niet moet terugbetalen. Ongeveer een vijfde van de respondenten is tegen terugbetaling van de medische zorg wanneer alcoholgebruik en een onveilig seksleven aan de basis ligt van de opname in het ziekenhuis.

Houding tegenover discriminatie

Voorkeur voor burens

Wie is de **lievelingsbuur** van de Vlaming? De survey legde acht 'types' van nieuwe burens voor waaruit

men kon kiezen mocht naast de deur een huis vrijkomen.

Als eerste keuze gaat de voorkeur uit naar een jong gehuwd koppel (48%) gevolgd door een bejaard echtpaar (31%). 61% van de respondenten geeft een Marokkaans of Turks gezin op als laatste keuze. Ook een gezin met ocmw-steun, een homoseksueel koppel of een mentaal gehandicapt koppel wordt vaak als voorlaatste of laatste keuze opgegeven. Wordt de 'gemiddelde' keuze berekend, dan komt het Marokkaanse/Turkse gezin markant op de laatste plaats.

Dilemma

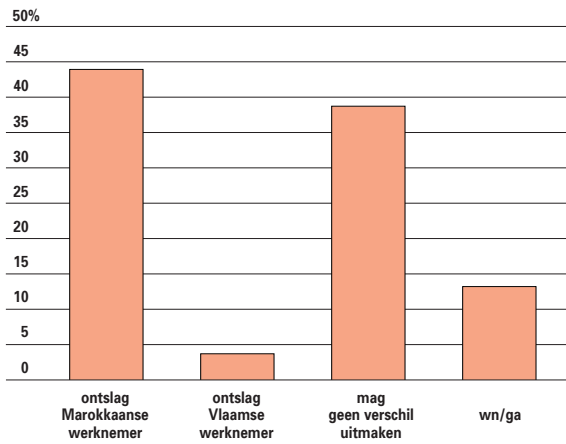
De survey schotelde twee dilemma's voor. In beide gevallen moest men kiezen tussen een Marokkaanse

VOORKEUR NIEUWE BUREN

	1STE KEUZE	2DE KEUZE	3DE KEUZE	4DE KEUZE	5DE KEUZE	6DE KEUZE	7DE KEUZE	8STE KEUZE	TOTAAL
1 voorkeur buur jong gehuwd koppel	48,1	28,0	11,5	4,7	2,7	2,5	1,5	0,9	100,0
2 voorkeur buur bejaard echtpaar	30,8	25,2	12,1	12,4	7,9	4,5	3,3	3,7	100,0
3 voorkeur buur gezin met veel kinderen	11,2	13,9	12,6	16,5	13,8	13,7	10,8	7,5	100,0
4 voorkeur buur alleenstaande vrouw met kinderen	5,8	18,6	29,9	21,7	12,3	7,1	3,5	1,1	100,0
5 voorkeur buur lesbisch of homokoppel	3,5	6,7	11,9	14,3	17,5	14,6	21,1	10,4	100,0
6 voorkeur buur marokkaans/turks gezin	1,5	1,6	3,3	4,3	7,4	9,7	11,4	60,9	100,0
7 voorkeur buur gezin OCMW steun	1,4	2,9	8,0	12,5	19,7	22,2	26,8	6,4	100,0
8 voorkeur buur koppel mentaal gehandicapt	1,3	3,3	10,2	13,4	18,2	24,6	20,1	8,9	100,0

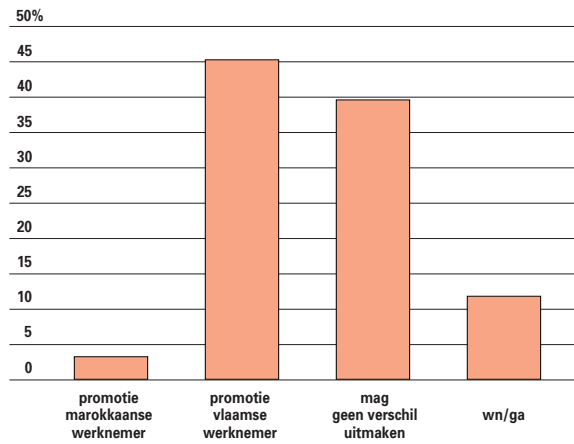
1.27 Door respondenten opgegeven voorkeur voor specifieke 'types' als nieuwe burens. Bron: APS survey 2002.

ETNISCHE VOORKEUR

1.28 Ontslagkeuze van respondenten tussen een Marokkaanse of Vlaamse werknemer. Bron: APS survey 2002.

ETNISCHE VOORKEUR

1.29 Promotiekeuze van respondenten tussen een Marokkaanse of Vlaamse werknemer. Bron: APS survey 2002.

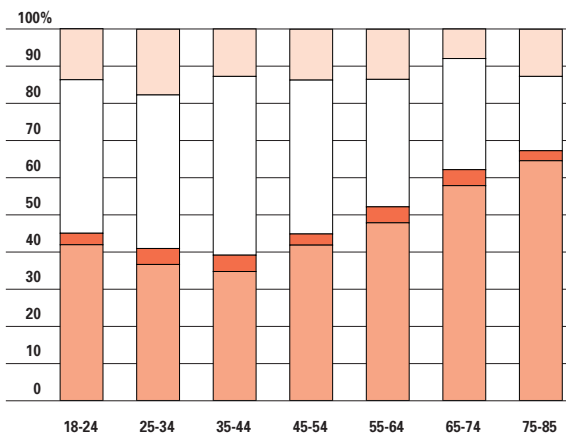
of een Vlaamse werknemer. In de eerste situatie werd gevraagd wie men van de twee werknemers zou ontslagen bij een herstructurering. Beide werknemers zijn op de nationaliteit na, op alle punten gelijk. Het tweede dilemma draaide rond de promotie van de werknemers.

De respondenten kregen twee antwoordmogelijkheden: **de Marokkaanse of de Vlaamse werknemer**. Een derde antwoordmogelijkheid - 'mag geen verschil uitmaken' - werd niet door de interviewer voorgelezen en niet op een antwoordkaart getoond. Deze antwoordmogelijkheid moest dus spontaan door de respondenten worden aangebracht. Iets minder dan 45% van de Vlamingen ontslaat de Marokkaanse werknemer. Een kleine 40% van de

respondenten kiest spontaan voor de derde keuze-mogelijkheid 'mag geen verschil maken'. 13% houdt zich op de vlakte met 'weet niet' of geeft geen antwoord. Eveneens de meeste respondenten promoveren de Vlaamse werknemer maar 40% beslist spontaan dat het geen verschil mag maken. 12% weet het niet of geeft geen antwoord.

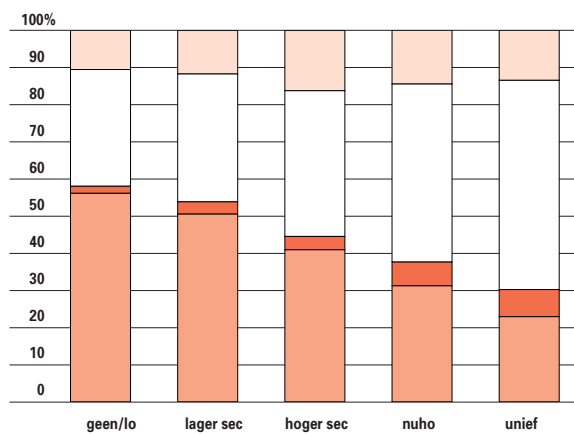
Leeftijd en opleiding kleuren de keuze. Vanaf 55 jaar gaat de voorkeur uit naar het ontslag van de Marokkaanse werknemer. In de leeftijdsgroep van 25 tot 44 jaar zeggen de meeste respondenten dat het geen verschil mag uitmaken. De differentiatie is nog markerender naar opleiding. Meer dan de helft van de respondenten met geen of een lagere opleiding ontslaat de Marokkaanse werknemer terwijl

ETNISCHE VOORKEUR

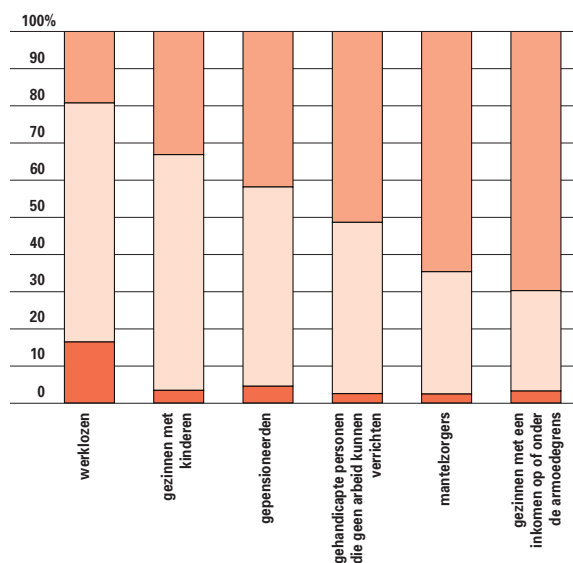
1.30 Ontslagkeuze van respondenten tussen een Marokkaanse of Vlaamse werknemer naar leeftijd. Bron: APS survey 2002.

ETNISCHE VOORKEUR

1.31 Ontslagkeuze van respondenten tussen een Marokkaanse of Vlaamse werknemer naar opleiding. Bron: APS survey 2002.

UITGAVEN VOOR SPECIFIEKE GROEPEN

1.32 Opvattingen van respondenten m.b.t. meer, minder of dezelfde overheidsuitgaven voor specifieke risicogroepen. Bron: APS survey 2002.

meer dan de helft van de universitairers zegt dat het geen verschil mag uitmaken. Leeftijd en opleiding sturen op dezelfde manier de promotiebeslissing.

Overheidsuitgaven

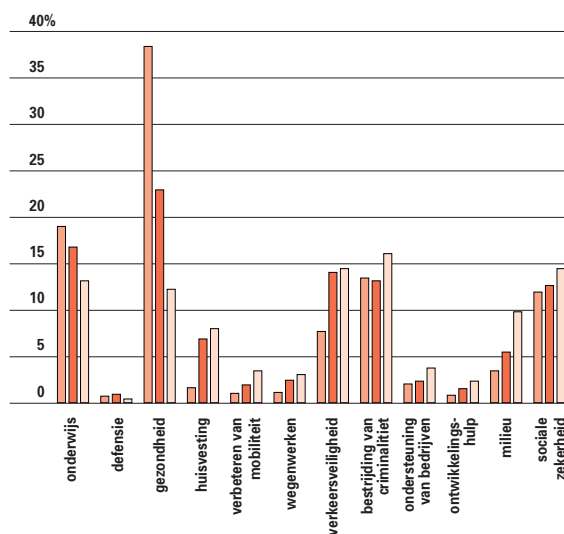
Differentiatie voor specifieke groepen

De Vlaming werd ook gevraagd zijn zegje te doen over de **overheidsuitgaven**. Welke bevolkingsgroep moet meer of minder overheidsgeld krijgen? Meer dan 60% vindt dat de overheid meer geld moet uittrekken voor gezinnen met een inkomen op of onder de armoedegrens. Ook gehandicapten die werkonbekwaam zijn, moeten meer overheidsgeld krijgen. Voor gepensioneerden, gezinnen met kinderen en werklozen opteert een meerderheid voor identieke uitgaven als nu. Wel is 16% van oordeel dat de overheid minder geld moet uittrekken voor werklozen.

Hoogste uitgavenprioriteit

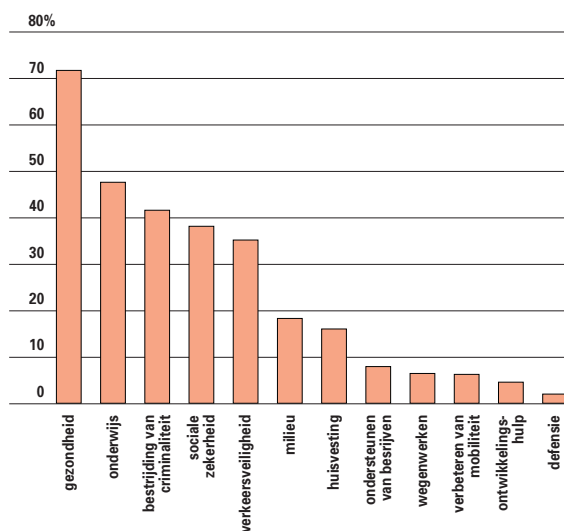
De Vlamingen werd ook gevraagd een prioriteitenlijst voor de uitgaven van de Vlaamse overheid op te maken. Gezondheid kwam terecht op een eerste plaats bij 38 procent van de respondenten, een vijfde opteert voor onderwijs als hoogste prioriteit, 13% voor de bestrijding van de criminaliteit. Slechts 11% van de respondenten zette sociale zekerheid boven-

HOOGSTE PRIORITEIT UITGAVEN

1.33 Keuze van de respondenten inzake de hoogste prioriteit van uitgaven, de tweede hoogste en de derde hoogste prioriteit. De hoogste prioriteit werd gedefinieerd als wat de meeste uitgaven verdient. Bron: APS survey 2002.

MEEST VERNOEMDE UITGAVENPOST

1.34 Relatief aantal respondenten (in %) die een specifiek domein als eerste, tweede of derde prioriteit voor overheidsuitgaven noemen. Bron: APS survey 2002.

aan de prioriteitenlijst. Ook in de tweede prioriteitskeuze blijft gezondheid het hoogste scoren opnieuw gevolgd door onderwijs. In de derde prioriteitskeuze staan verkeersveiligheid, bestrijding van de criminaliteit en sociale zekerheid ongeveer op gelijke hoogte.

Gezondheid spant duidelijk de kroon als prioritaire overheidsuitgave. Bij nagenoeg drie kwart van de

respondenten komt gezondheid in het lijstje voor als eerste, tweede of derde uitgavenprioriteit. Voor onderwijs is dat bijna de helft. Daarop volgen bestrijding van de criminaliteit, de sociale zekerheid en verkeersveiligheid.

— De steekproef van de APS survey —

Sinds 1996 wordt jaarlijks bij een representatieve steekproef van 1500 Vlamingen van 18 tot 85 jaar een enquête face – to – face afgenomen waarin gepeild wordt naar opvattingen, overtuigingen en handelingsbereidheid van Vlamingen rond diverse thema's die maatschappelijk – en beleidsrelevant zijn. Uitzonderlijk werd in 2002 – in de context van het International Social Survey Program (ISSP) – na het face – to – face interview ook een vragenlijst bij de respondenten achtergelaten met de vraag deze per post terug te sturen. Deze zogenaamde drop – off vragenlijst bevatte hoofdzakelijk vragen m.b.t. de rollen van mannen en vrouwen in het gezin. Met de face – to – face enquête werd in 2002 een respons gehaald van 70%, wat een opmerkelijk resultaat is. Van deze 70% effectief bevraagde steekproefpersonen heeft 92% de drop – off vragenlijst beantwoord.

Begrijpelijk wordt wellicht de vraag gesteld of resultaten uit een peiling bij een beperkte groep wel kunnen worden doorgetrokken naar het 'totale universum' Vlamingen. Dit kan, maar dan onder bepaalde statistische voorwaarden. Allereerst moet de steekproef aselekt worden getrokken uit de doelpopulatie, wat er in principe op neerkomt dat iedereen in deze populatie een berekenbare – in principe gelijke – kans moet hebben om getrokken te worden. Ten tweede moet de omvang van steekproef voldoende groot zijn. Aan beide voorwaarden is zeker voldaan. De steekproef werd trapsgewijs getrokken. Eerst werd een aselekte trekking uitge-

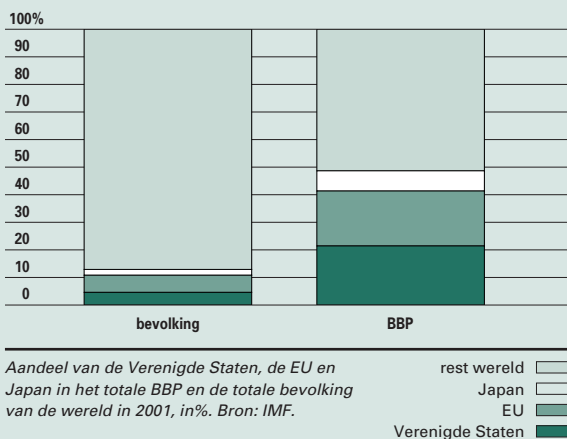
voerd op gemeenten vervolgens een aselekte trekking van personen binnen de getrokken gemeenten. Deze laatste trekking gebeurt op basis van een personenbestand op het rijksregister. Een steekproef van 1500 waarnemingseenheden (dit jaar 1477 effectief) is ook voldoende groot opdat schattingen van paramaters in de populatie toelaatbaar zijn. Surveyonderzoek door middel van steekproeven heeft echter ook andere consequenties naar statistische beschrijving en analyse toe. In de VRIND bijdragen waarin gebruik wordt gemaakt van de resultaten van de survey wordt de verdeling van respondenten over categorieën van variabelen in percenten uitgedrukt. Het zou meer accuraat zijn niet dit percentage te vernoemen maar een betrouwbaarheidsinterval met een onder – en bovengrens waarvan het vernoemde percentage het middelpunt is. Dergelijke orthodoxe statistische aanpak zou dan wel ten koste gaan van de leesbaarheid. Daarom de raad aan de lezer een bepaald percentage in te denken als een schatting van de overeenkomstige populatieparameter binnen een interval. Het begrip betrouwbaarheidsinterval slaat op de kans dat de geschatte parameter (in casu een percentage) van de totale populatie wel degelijk binnen het interval valt. Meestal wordt een betrouwbaarheidsniveau van 95% gekozen. Dit betekent dat er nog (een betrekkelijk kleine) 2,5% kans bestaat dat de parameter in werkelijkheid beneden de ondergrens ligt en 2,5% kans dat de parameter boven de bovengrens ligt.

1.2 Macro-economische context

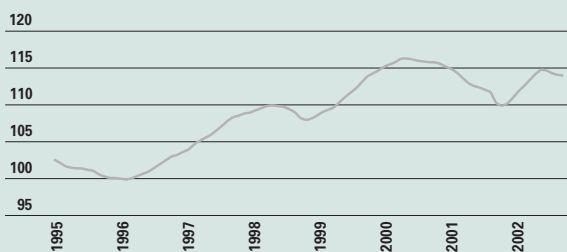
hoofdstuk 1

Kerncijfers

BELANG DRIE GROOTSTE ECONOMIEËN

CONJUNCTUURCURVE EU

Evolutie van de conjuncturecurve van de OESO voor de Europese Unie, van 1995 tot 2002. Bron: OESO.

CONSUMENTENVERTROUWEN

Verloop van het consumentenvertrouwen in België in 2002. Bron: NBB.

Blikvangers

- De economische groei zou in 2003 aantrekken in de geïndustrialiseerde landen, zonder evenwel krachtig te hernemen.
- De conjuncturecurven in de verwerkende nijverheid en bouw zijn neerwaarts gericht eind 2002.
- De Belgische consumenten zijn op het einde van 2002 pessimistischer dan tijdens de maanden voorheen.
- Het synchroon voorkomen van de recente conjuncturezwakte in de drie grote muntblokken is in historisch perspectief niet nieuw.
- Er zijn vooralsnog geen tekenen die wijzen op deflatie in onze regio, zoals in Japan.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/ macro-economisch

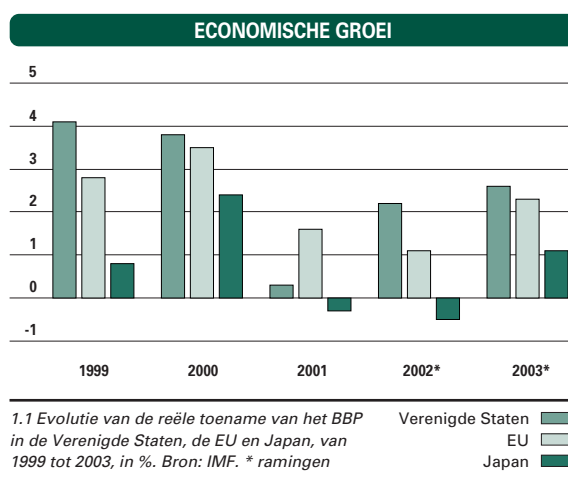
De wereldeconomie wist opvallend goed stand te houden in de nasleep van de terroristische aanslagen van 11 september 2001. Meer zelfs, in het begin van 2002 begon de conjunctuur in vele delen van de wereld te hernemen. Dit had te maken met de verbeterde economische fundamentals in een aantal landen, de daling van de olieprijs in 2001 en het uitblijven van paniek bij de economische agenten. Naarmate 2002 vorderde begon het vertrouwen van consumenten en producenten toch af te nemen: de **boekhoudschandalen** bij een paar bedrijven in de VS, de daling van de aandelenmarkten (vele bedrijven kenden immers nog steeds hoge noteringen) en de toegenomen onzekerheid in het Midden-Oosten speelden een rol. Menig conjunctuurwatcher voorziet voor de eerste jaarhelft van 2003 nog geen sterke economische herleving. Die zou zich pas vanaf het tweede semester van 2003 kunnen doorzetten. Voorwaarden daartoe zijn dat een eventueel conflict in Irak snel een goede afloop kent, dat de binnenlandse consumptie in de VS en enkele andere landen standhoudt en dat werk wordt gemaakt van een aantal structurele problemen zoals de sanering van het bankwezen in Japan.

Europese Unie

In 1999 en 2000 trok het **reële BBP** van de hele Europese Unie aan met respectievelijk 2,8% en 3,4%. Dit is heel wat beter dan het jaarlijkse gemiddelde van 1,5% over de periode 1991-1995. In 2001 trad gaandeweg een groeivertraging in. Die werd teweeggebracht door de afnemende externe vraag vanuit een aantal delen van de wereld, waaronder de VS, en een afname van de **investeringen**. De economie van de Europese Unie dikte in 2001 met 1,5% aan.

De economische situatie vertoonde vanaf 2002 tekenen van beterschap. Gedurende de eerste drie trimesters van 2002 nam het BBP, seizoengezuiverd op kwartaalbasis, reëel telkens toe met 0,4%. De netto-export vormde de motor van de groei, maar ook de **consumptie** van gezinnen en de overheid leverden een bijdrage. De **bruto vaste kapitaalvorming** bleef wel in het rood. In de herfst van 2002 werden dan enkele eerdere prognoses neerwaarts herzien en raamde de Europese Commissie de groei over heel 2002 op 1,0%. In 2003 zou de groei aantrekken tot 2,0%.

De **industriële productie** (zonder de bouw) in de EU kende een dieptepunt in november 2001. De seizoengezuiverde gegevens lieten vervolgens tot april 2002 een lichte herleving zien. Nadien was er opnieuw een lichte neerwaartse trend te bespeuren.

In oktober 2002 lag de industriële productie seizoengezuiverd 0,4% lager dan een maand eerder. De daling greep voornamelijk plaats in de sectoren van de intermediaire goederen en de duurzame consumptiegoederen. In de sector van de energetische en de kapitaalgoederen lag de productie hoger in oktober.

Ook het producentenvertrouwen in de Europese industrie kende een dieptepunt in november 2001. Nadien volgde een steile opmars tot in mei 2002. Tijdens de daaropvolgende maanden was er grotendeels een neutraal verloop. Volgens de Europese Commissie is deze evolutie te wijten aan de ongewijzigde verwachtingen over de productie en de uitvoerorders.

Sedert midden 2000 daalde het vertrouwen van de Europese ondernemers in de bouw, tot zich in het najaar van 2002 toch een stabilisatie leek af te tekenen. In de kleinhandel was een gelijkaardige trend te merken.

Het Europese consumentenvertrouwen liep reeds terug bij de aanvang van 2001 en kende een dieptepunt in november 2001, in het zog van de gebeurtenissen van 11 september van dat jaar. Nadien zette zich een herstelbeweging in die duurde tot mei 2002. Na enige aarzeling werden de Europese consumenten vanaf juli 2002 geleidelijk aan opnieuw pessimistischer. De berichten over de afzwakkende conjunctuur, de daling van de **beurskoersen** en de geopolitieke onzekerheid eisten hun tol. Men werd somberder over zowel de algemene economische situatie, de werkloosheidsolutie als de spaarmogelijkheden tijdens het komende jaar. Ondertussen liep de werkloosheidsgraad in de EU licht op, tot hij in november 2002 seizoengezuiverd 7,7% bedroeg. Een jaar eerder werd nog 7,4% genoteerd. Toch is deze toename nog relatief bescheiden te noemen.

De **inflatie** in de Europese Unie bedroeg in november 2002 2,1%. In augustus werd nog een prijsstijging van 1,9% opgetekend. De energieproducten zorgden vanaf oktober voor een inflatoir effect. De industriële productieprijzen kenden een eerder neutraal verloop, wat gezien de vrij zwakke conjunctu-rele toestand niet verwonderlijk is. De Europese Centrale Bank verwacht dat de inflatie in bedwang blijft door de in waarde gestegen euro en de algeme-ne economische toestand.

De afzwakkende conjunctuur noopte de Europese Centrale Bank ertoe om haar basisrentevoet geleide-lijk te doen zakken tot 1,75% in december 2002. Dit niveau zou de economie een duw in de rug moeten geven, zonder dat inflatoire spanningen de kop opsteken.

Verenigde Staten

De economie van de Verenigde Staten is de grootste ter wereld. De economische ontwikkelingen in de Verenigde Staten oefenen dan ook een belangrijke invloed uit op de rest van de wereld. Ook de rol die de Amerikaanse financiële markten spelen in het wereldgebeuren mag niet onderschat worden.

De economie kende niet de aanvankelijk gevreesde inzinking als gevolg van de **terroristische aanslagen** van 11 september 2001. In het zog van de gebeurtenissen werden de overheidsbestedingen immers opgevoerd. Daarnaast hield het vertrouwen van pro-ductanten en consumenten opvallend stand. Dit is des te opmerkelijker daar de kiemen voor een con-junctureel neergaande fase reeds eerder zichtbaar waren.

Het Amerikaanse BBP tekende in 1999 en 2000 een stevige reële groei op van respectievelijk 4,1% en 3,8%. De private consumptie nam in 1999 reël toe met 4,9% en ook in 2000 was er een gemiddelde reële groei van 4,4%. Reeds tijdens het laatste kwartaal van 2000 schakelde de private consumptie echter over op een lagere groeiversnelling.

De private investeringen dikten aan met 6,6% in 1999 en 6,2% in 2000. Maar na de krachtige groei-cijfers in het begin van 2000 nam de bruto binnen-landse kapitaalvorming reeds in het tweede semester van 2000 af. Dit was te wijten aan de daling van de investeringen in de woningbouw en later op het jaar ook door de geringere investeringen in uitrusting en software. De netto-uitvoer van goederen en diensten bleef zowel in 1999 als in 2000 in het rood.

In 2001 viel de groei terug tot 0,3%. Dat cijfer is het resultaat van de negatieve groeicijfers tijdens de eerste drie trimesters van dat jaar en een toename van het reële BBP in het laatste trimester met 2,7%

tegenover het vorige kwartaal, uitgedrukt op jaar-basis. De Amerikaanse conjunctuur stond dus in het begin van 2001 op een laag pitje, met zwakkere groeicijfers voor de private consumptie en zelfs een inkrimping van de private investeringen. De grotere overheidsbestedingen en een herneming van de pri-vate consumptie tijdens het laatste kwartaal van 2001, volgend op de aanslagen, gaven opnieuw een impuls aan de economie.

In het begin van 2002 leek de economie af te ste-venen op een herstel: het BBP nam in het eerste kwartaal immers toe met zo maar even 5,0% reële groei op jaarbasis. Sterke groeiers waren de vraag naar niet-duurzame consumptiegoederen, de inves-teringen in woningen en de defensie-uitgaven. Toch rees gaandeweg 2002 de vraag of de groeiverwach-tingen wel blijvend hoog konden aangehouden wor-den. Volgens voorlopige cijfers haalde het BBP in het tweede kwartaal slechts een reële groei van 1,3% op jaarbasis. De impuls die uitging van de private consumptie zwakte sterk af. Ook de investeringen namen minder snel toe. De vrij sterke groei van de bestedingen van de federale overheid, onder andere voor defensie, werden neerwaarts gecompenseerd door de lagere uitgaven van de deelstaten. In het derde kwartaal was er evenwel opnieuw een krach-tige reële groei van het BBP van 4,0% op jaarbasis. Dat gebeurde voornamelijk onder impuls van de uit-gaven voor duurzame consumptiegoederen en investeringen in uitrusting en software. Er zijn aan-wijzingen dat de Amerikaanse economie op het einde van 2002 opnieuw minder sterk presteerde. Zo liepen de promotiecampagnes voor nieuwe auto's ten einde in het najaar. De malaise op de beurzen en de terugloop van de werkgelegenheid maakten dat het consumentenvertrouwen verzwakte. Ook het vertrouwen van de ondernemers kende tij-dens de zomermaanden van 2002 een omslagpunt. De industriële productie zwakte af in het najaar van 2002.

Voor de verdere toekomst denkt menigeen dat de Amerikaanse economie een periode van trage groei zal doormaken, zonder in een recessie te verzeilen. Het aanhoudende tekort op de lopende rekening van de **betalingsbalans** blijft een belangrijk pro-bleem. De investeringsgolf op het einde van de jaren negentig zorgde in een aantal sectoren voor over-capaciteit. Ook de schuldgraad bij bedrijven en gezinnen is toegenomen.

Er zijn evenwel een aantal uitgangspunten die de basis kunnen vormen voor een herstel:

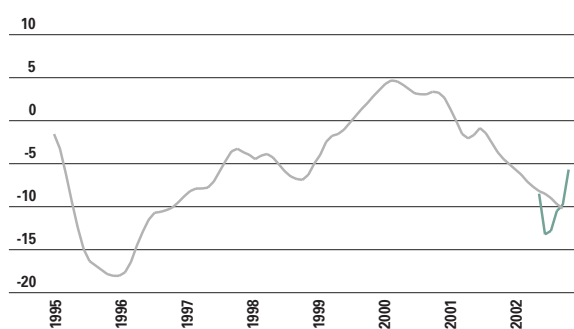
- de voorraden zijn geslonken
- de **arbeidsproductiviteit** evolueert gunstig
- het dynamisme van de Amerikaanse economie moet een groter aanpassingsvermogen aan gewijzigde economische omstandigheden garanderen
- en de rentevoeten bevinden zich op een laag niveau, hoewel de banken strenger zijn in de kredietverlening aan ondernemingen en bedrijven bij de uitgifte van obligaties op een hoge risicopremie stoten.

Japan

De Japanse economie gaat nu reeds vrijwel een decennium gebukt onder economische moeilijkheden. Het land genoot echter mee van de betere economische conjunctuur bij de aanvang van 2002. De uitvoer nam toe en de voorraden namen enigszins af. Toch trokken de investeringen in het begin van 2002 niet aan: de capaciteitsbezetting van het productieapparaat was laag en het versomberende internationale klimaat speelde een rol. Het Tankan-rapport van december 2002 liet andermaal weinig opbeurend nieuws horen. De Japanse bedrijfsleiders laten zich weliswaar iets positiever uit over de omgeving waarin ze moeten opereren. Verder voorzien zij hun kapitaaluitgaven in het begrotingsjaar 2002 met 5,1% te verminderen, tegenover 5,9% in het begrotingsjaar 2001.

De gezinsbestedingen vormen een belangrijke component van het BBP. De binnenlandse vraag blijft echter zwak. De evolutie van de verkoop in de kleinhandel doet niet veel beters vermoeden voor de nabije toekomst. Dit komt doordat de toename van de werkloosheid een domper zet op het consumentenvertrouwen. Voorts kampt Japan met een belangrijk **deflatieprobleem**.

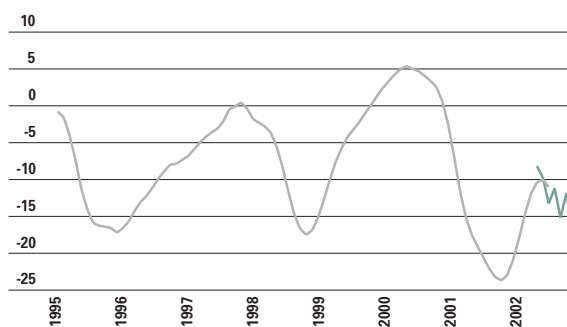
CONJUNCTUURCURVE BOUW

1.3 Evolutie van de synthetische conjunctuurcurve in de Vlaamse bouw, van 1995 tot 2002. Bron: NBB.

afgevlakt —
bruto —

CONJUNCTUURCURVE VERWERKENDE NIJVERHEID

1.2 Evolutie van de synthetische conjunctuurcurve in de Vlaamse verwerkende nijverheid van 1995 tot 2002. Bron: NBB.

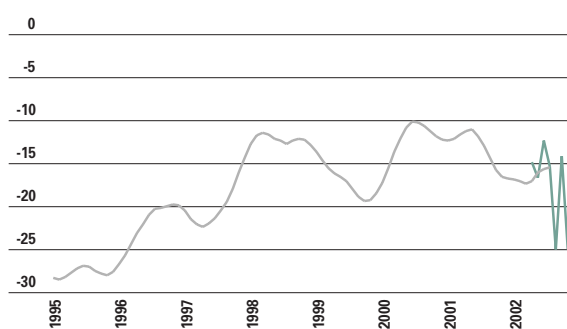
afgevlakt —
bruto —

België en Vlaanderen

België en Vlaanderen ondergaan in sterke mate de internationale economische gebeurtenissen. Dit betekent dat ook bij ons de groei vertraagt. De Belgische economie kende in 1999 en 2000 topjaren met respectievelijk 3,2% en 3,7% reële groei. Bij de aanvang van 2001 vertoonde de groeimotor haperingen. In het laatste kwartaal van 2001 was er een reële afname met 0,5% ten opzichte van het vorige kwartaal en gezuiverd voor seizoeninvloeden en kalendereffecten. De beide eerste trimesters van 2002 brachten enig soelaas met een toename van het **reële BBP** met respectievelijk 0,5% en 0,4%, gecorrigeerd voor seizoeninvloeden en kalendereffecten. Voor het derde trimester komt dit cijfer op 0,4%. Het Federaal Planbureau raamt de reële groei voor 2002 op 0,7%.

De **conjunctuurcurve** in de Vlaamse industrie zette reeds medio 2000 een neerwaartse beweging in. In november 2001 werd een dieptepunt bereikt. De buitenlandse en later ook de binnenlandse bestelling

CONJUNCTUURCURVE HANDEL

1.4 Evolutie van de synthetische conjunctuurcurve in de Vlaamse handel, van 1995 tot 2002. Bron: NBB.

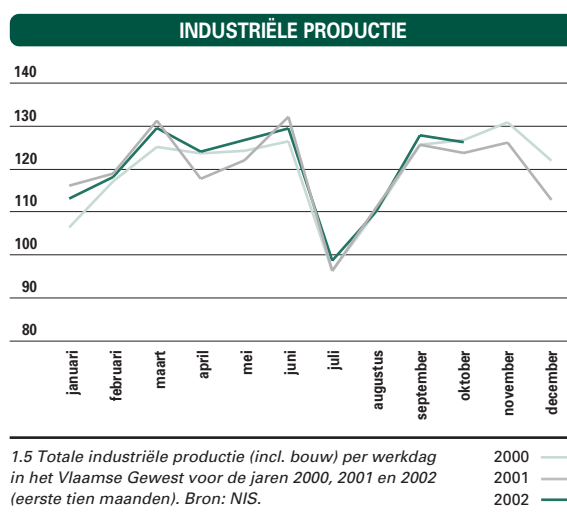
afgevlakt —
bruto —

gen trokken aan omstreeks de jaarwisseling 2001-2002. Het productietempo veerde bijgevolg op, terwijl het voorraadpeil slonk. Deze opgaande conjunctuurbeweging bleek zich niet te kunnen bestendigen. Tijdens de zomermaanden was er duidelijk opnieuw een ommekeer in de buitenlandse bestellingen (gecorrigeerd voor seizoeninvloeden). Parallel daarmee begon het voorraadpeil opnieuw toe te nemen en de industriële ondernemers werden wederom sceptischer over de vraagvooruitzichten. De totale **industriële productie** nam tijdens de eerste tien maanden van 2002 met 0,7% toe ten opzichte van het jaar voordien. De sector van de intermediaire goederen presteert het best: de productie lag er tijdens de eerste tien maanden van 2002 8,1% hoger dan een jaar eerder. De bedrijven die investeringsgoederen produceren doen het dan weer veel minder goed: de productie liep er over de periode januari-oktober 2002 met een vijfde terug op jaarbasis. In overeenstemming met de algemene stijgende productie neemt ook de **capaciteitsbezetting** lichtjes toe. Deze aangroei is het sterkst in de sector van de halffabrikaten.

De conjunctuur in de handel daalde gaandeweg in 2001. Toch was de terugval er niet zo sterk als in de industrie. Vanaf het begin van 2002 klom de curve opnieuw en er is vooralsnog geen sprake van een verslechterende conjunctuursituatie in de handel. Het economisch sentiment in de bouwsector kende sedert medio 2001 een dalend verloop, die ook in 2002 nog onafgebroken voortduurde. De recent betere brutowaarden zullen misschien resulteren in een ommekeer later in 2003.

Onder invloed van berichten over ontslagen en de tanende conjunctuur, het negatieve klimaat op de beurzen en de onzekerheid die de oorlogsdreiging in het Midden-Oosten teweegbrengt, is het **consumentenvertrouwen** van de Belgen in december 2002 fors achteruitgegaan. De Belgische verbruikers werden voornamelijk pessimistischer omtrent de vooruitzichten voor de economische situatie in ons land en de toestand op de arbeidsmarkt. De Nationale Bank van België merkt op dat de verwachtingen ten aanzien van de eigen financiële situatie en het spaarvermogen zich zowat stabiliseerden op het niveau van november.

Het Federaal Planbureau verwacht een herleving van de private **consumptie** in 2003. Samen met de toename van de **investeringen** zou dit een conjuncturele opleving in 2003 moeten bewerkstelligen. Het Federaal Planbureau denkt zelfs dat in 2003 een toename van het reële Belgische BBP met 2,6% tot de mogelijkheden behoort. Daarvoor moeten

echter een aantal belangrijke voorwaarden voldaan zijn:

- de Amerikaanse economie zou sterker moeten aantrekken in 2003, wat een belangrijke invloed zou uitoefenen op vele andere economieën, ook in Europa
- de onzekerheid en volatiliteit op de Amerikaanse en Europese aandelenmarkten moet verdwijnen
- de dollar mag niet verder depreciëren, zodat de concurrentiekracht van de Europese bedrijven niet wordt aangetast
- en het conflict in het Midden-Oosten mag niet escaleren of moet een goede afloop kennen, zodat de prijsstijgingen voor ruwe olie een halt wordt toegeroepen.

De conjuncturomslag van midden 2000 bracht ook een kentering met zich mee in de werkloosheidsevolutie: vanaf 2001 liep het aantal niet-werkende werkzoekenden op. In december 2002 waren er 8,7% meer dan een jaar eerder. De recentste ramingen van de loontrekkende werkgelegenheid doen vermoeden dat het aantal werknemers in het Vlaamse Gewest in het eerste semester van 2002 met 0,4% is toegenomen op jaarbasis. Dit zou in hoofdzaak een gevolg zijn van de jobcreatie in de publieke diensten.

De **inflatie** in ons land blijft laag. Het Federaal Planbureau raamt de stijging van het indexcijfer van de consumptieprijzen op 1,6% in 2002. Voor 2003 wordt een toename van 1,4% vooropgesteld. Voor de gezondheidsindex zijn deze waarden respectievelijk +1,8% en +1,3%. Begin 2002 was de prijsstijging groter onder invloed van de toename van de voedingsprijzen en de lagere koers van de euro ten opzichte van de dollar. Deze factoren waren verder

op het jaar van minder of geen belang meer, zodat de prijsstijgingen tegen eind 2002 merkelijk milder waren. De afschaffing van het kijk- en luistergeld in het Vlaamse en het Brusselse Gewest drukte in april en oktober 2002 de toename van zowel het indexcijfer van de consumptieprijzen als de gezondheidsindex telkens met 0,3 procentpunt.

De recente conjunctuurbeweging

Conjunctuurbewegingen maken deel uit van het economische leven, ook wanneer het gaat om fluctuaties in de economische activiteit die losstaan van een trendmatig groeipatroon. De Verenigde Staten kenden vanaf de vroege jaren negentig tot voor kort de langste naoorlogse periode met positieve groeicijfers voor het BBP. De aanhoudende economische groei samen met de productiviteitswinsten (aangeduid met de term 'nieuwe economie') deden menigen vermoeden dat **conjunctuurbewegingen** in de VS tot het verleden gingen behoren. Gedurende 2001 kende het land uiteindelijk dan toch een (milde) **recessie** doordat er een einde kwam aan de investeringsgolf, in het bijzonder in uitrusting en software. Tegelijk groeide er twijfel of de ondernemingswinsten wel konden blijven toenemen. Het vertrouwen versomberde. De lange economische expansie van de VS zorgde voor een grote importvraag. De conjunctuurverzwakking bleef dan ook niet zonder gevolgen voor andere delen in de wereld. Zo ontstond de situatie dat de economieën van de drie grote muntblokken (euro, dollar en yen) zich samen in een neergaande fase bevonden. Deze synchronisatie riep vragen op over het mogelijke versterkende effect van de laagconjunctuur in meerdere delen van de wereld. Begin 2002 veerde de economische situatie wat op. Velen voorzien voor de verdere toekomst een periode van eerder gematigde groei, vermits enkele probleempunten in de economie nog moeten aangepakt worden.

Gedurende de vorige eeuw hadden uiteraard ook recessies plaats. En ook toen was het niet ongewoon dat conjunctuurbewegingen synchroon verliepen. De duik van de beurzen in 1929 en de daaropvolgende jaren, samen met de ernstige economische crisis in de jaren dertig, staan in ons geheugen gegrift. Toch zijn er in de loop der jaren wijzigingen opgetreden in de economische cycli. Zo zijn de recessies in de westerse wereld vandaag minder diep en minder frequent. Belangrijke redenen daarvoor zijn de toegenomen overheidsinterventie en het corrigerend vermogen van belastingen en sociale uit-

keringen. Een strenger toezicht op het financiële systeem staat bovendien garant voor het vermijden van bankcrisisen en alle destabiliserende effecten die zij teweegbrengen. Dit heeft tot gevolg dat de binnenlandse vraag een stabiel patroon begint te vertonen. Ook de afname van de rol van de voorraadvorming, als gevolg van de groeiende tertiaire economie en een beter voorraadbeheer, droeg bij tot minder grote schommelingen.

Wel is het zo dat een terugval in het investeringspeil een steeds prominentere plaats inneemt in hedendaagse recessies, zoals tijdens de neergang van 2001 in de VS. Tijdens de jaren daarvoor schatten de bedrijven hun winstvooruitzichten steeds rooskleuriger in. Technologische innovaties zorgden immers voor flexibeler kapitaalmarkten die jonge ondernemers ondersteunen en voor een klimaat dat het aangaan van risico's aanmoedigt. Op de arbeidsmarkt stond tegenover een grotere vraag naar arbeid een grotere arbeidsparticipatie. Samen met de toename van interimarbeid zorgde dit voor slechts gematigde loonstijgingen. En die leidden dan weer, samen met de toen lage grondstofprijzen en de goedkope importen als gevolg van de sterke dollar, tot een lage inflatie. Het gevolg was een investeringsboom die uiteindelijk niet vol te houden bleek. Belangrijk is ook dat zich belangrijke onevenwichten opbouwden in de VS-economie: het deficit op de lopende rekening groeide sterk aan, de schulden van bedrijven en gezinnen namen toe, de hoge groei- en winstvooruitzichten leidden tot een sterke hausse op de beurzen en de spaarquota van de Amerikaanse huishoudens zijn laag.

Het gevolg is dat de Amerikaanse economie nu in bepaalde sectoren opgescheept zit met een overcapaciteit en dat de gezinnen hun consumptiepeil niet blijvend hoog kunnen houden. Het wegwerken van onevenwichten als gevolg van een investeringsgeleide boom vergt tijd.

Ook in Europa was er op het einde van de vorige eeuw een goede conjunctuur, gevolgd door een krimp van de investeringen. Die zorgde, samen met een afnemend vertrouwen van consumenten en producenten, voor een terugval.

In Japan ten slotte is de situatie anders. Het land kampt reeds jaren met een economische malaise. Naast de slechte groeiprestaties van de economie mag vooral het **deflatieprobleem** niet onderschat worden. Dit wil zeggen dat het gemiddelde prijsniveau in het land dikwijls dalende is. De economie ondervindt daarvan schade omdat de gezinnen daarvoor geneigd zijn hun aankopen uit te stellen en omdat de schulden reëel zwaarder worden om dragen. De Japanse overheid heeft getracht dit te

bestrijden door de rentevoet almaar te verlagen en door het opvoeren van de overheidsbestedingen. Intussen zijn de rentevoeten echter tot zo'n laag niveau teruggevallen dat de monetaire autoriteiten geen mogelijkheid meer hebben om de reële rente te verlagen en aldus zuurstof toe te dienen aan de economie. Daarenboven zijn de overheidsschuld en het begrotingstekort ondertussen te fel opgelopen. De aandacht moet daarom vooral gaan naar de aanpak van structurele problemen. De sanering van het bankwezen is een vereiste. Daaronder wordt verstaan het erkennen van probleemkredieten aan bedrijven en het concentreren van financiële middelen in die bedrijven die kunnen concurreren en dus levensvatbaar zijn. Daardoor zou overtollige productiecapaciteit kunnen weggewerkt worden, waardoor wederom enige prijsdruk kan ontstaan.

Tot voor kort werd gedacht dat het deflatieprobleem typisch Japans was. Er zijn momenteel echter een aantal evoluties die maken dat met name ook de Verenigde Staten moeten opletten voor een mogelijke deflatie. Zo heeft de Federal Reserve, om de economie te stimuleren, haar basisrentevoet ondertussen reeds sterk doen dalen. Daardoor blijft er maar weinig ruimte over om de reële rente verder te verlagen indien de economische activiteit verder zou terugvallen.

Ook werd steeds beweerd dat het Amerikaanse bedrijfsleven structureel gezonder was. Sedert de **boekhoudschandalen** van 2002 is dit in de ogen van velen echter minder zeker. Verder kenden de VS, net zoals Japan op het einde van de jaren tachtig, een hausse op de beurzen en net zoals in Japan vroeger zijn de **vastgoedprijzen** in Amerika nu ook aan het toenemen. Dit kan overwaarderingen teweegbrengen die vroeg of laat neerwaarts moeten gecorrigeerd worden. De evolutie van de consumptieprijsindex en van de onderliggende inflatie suggereren echter dat er vooralsnog geen deflatiegevaar aanwezig is.

In Europa ten slotte koelde de inflatie gedurende de laatste maanden af. De gestegen energieprijzen kunnen de komende maanden wel zorgen voor enige opwaartse prijsdruk. Maar de appreciatie van de euro, met goedkopere importen van buiten de eurozone als gevolg, en de luwe economische activiteit zullen vermoedelijk de toename van het prijsniveau matigen, zonder evenwel te leiden tot een echte toestand van deflatie.

De les uit de huidige gebeurtenissen is dat de **conjunctuurcyclus** niet weg te denken is. Het synchroon voorkomen van hausses en baisses zal zich ook in de toekomst doorzetten. Dat is onvermijdelijk gezien de toegenomen internationale handel, de impact van buitenlandse directe investeringen, het stijgende belang van de kapitaalmarkten in het economische beslissingsproces, de beïnvloeding tussen landen, en de toegenomen gevoeligheid van consumenten en producenten voor wat zich in andere regio's voordoet. De monetaire autoriteiten, zoals de ECB, voeren het bestrijden van de inflatie hoog in hun vaandel. Dit draagt in principe bij tot een stabiele economische omgeving, maar het kan er ook voor zorgen dat investeerders en consumenten een overdreven vertrouwen krijgen in de economische toestand. Dat overdreven vertrouwen kan leiden tot een investeringsboom, hausse van de aandelen en van het vastgoed... Met de afwikkeling van deze onevenwichten komt de aanvankelijke stabiliteit van de economie dan weer in het gedrang. De liberalisering van het financiële systeem ten slotte zorgt voor een gemakkelijker toegang tot financiële middelen, maar ook dat kan de fluctuaties in uitgaven of investeringen vergroten.

De Vlaamse economie is erg open. De Vlaamse overheid kan bovendien geen (of vrijwel geen) gebruik maken van monetaire of budgettaire beleidsinstrumenten om de conjunctuur te beïnvloeden. Aandacht voor de structurele capaciteit van de Vlaamse economie om schokken te kunnen opvangen en paraat te staan voor veranderingen, is daarom des te belangrijker. Dit komt aan bod in het hoofdstuk 'Economie'.

VOOR MEER INFORMATIE:

IMF, World Economic Outlook, April 2002.

IMF, World Economic Outlook, September 2002.

KBC, Economisch Financiële Berichten, Jaargang 57.

OESO, Perspectives économiques de l'OCDE, Juni 2002.

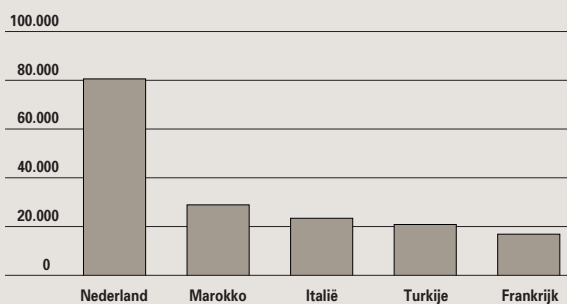
The Economist, Surveys. The unfinished recession, September 2002.

1.3 Demografische context

hoofdstuk 1

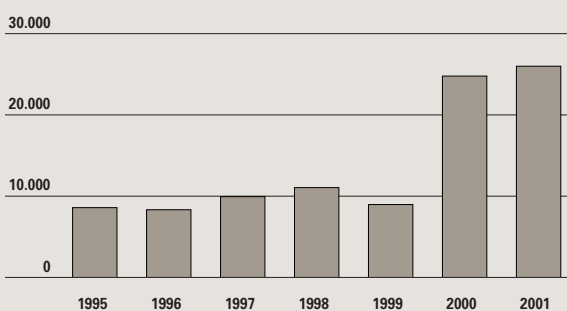
Kerncijfers

VREEMDE NATIONALITEITEN

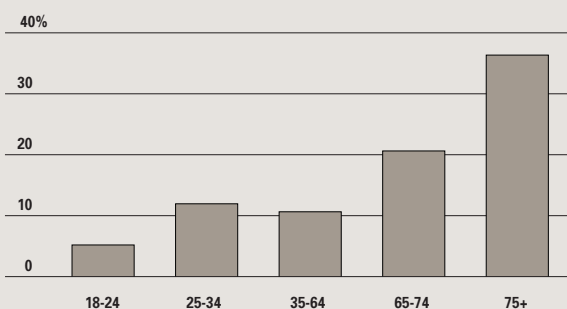
Vijf voornaamste nationaliteiten, Vlaamse Gewest, op 1/01/2002.
Bron: NIS, Rijksregister.

NATURALISATIE TOT BELG

Evolutie van het aantal naturalisaties in Vlaamse Gewest, van 1995 tot 2001.
Bron: NIS, Rijksregister.

ALLEENSTAANDEN

Aandeel alleenstaanden per leeftijdsgroep in het Vlaamse Gewest, in %, op 1 januari 2001. Bron: NIS, Rijksregister.

Blikvangers

- Geen vijf procent van de bevolking is geregistreerd als buitenlander.
- Het percentage buitenlanders in de bevolking daalt. Nederlanders vormen afgetekend de grootste groep.
- In de loop van 2001 lieten meer dan 26.000 inwoners van het Vlaamse Gewest zich naturaliseren tot Belg.
- Opvallend zijn de positieve migratiesaldi die de laatste jaren opgetekend worden in grote Vlaamse steden als Antwerpen, Gent en Brugge.
- Grotere steden en gemeenten zijn sterker vergrijsd dan de kleinere gemeenten in Vlaanderen.

Elektronisch

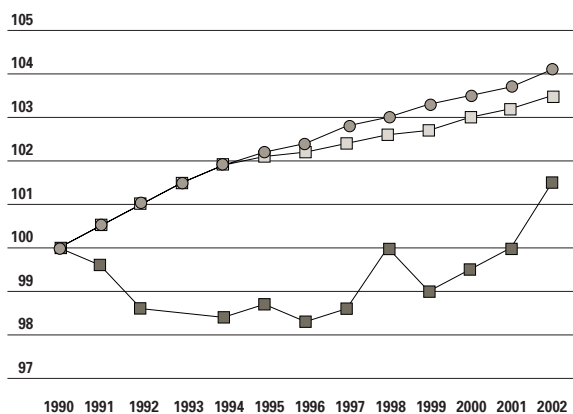
Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/demografie

BEVOLKING

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL	AANDEEL IN BELGISCHE BEVOLKING
1990	2.834.516	2.905.220	5.739.736	57,7
1995	2.896.623	2.969.483	5.866.106	57,9
2000	2.929.510	3.010.741	5.940.251	58,0
2001	2.934.940	3.017.612	5.952.552	58,0
2002	2.945.066	3.027.715	5.972.781	57,9

1.1 Evolutie van de totale bevolking van het Vlaamse Gewest en aandeel in de Belgische bevolking, van 1990 tot 2002, telkens op 1 januari.
Bron: NIS, Rijksregister.

BEVOLKING PER GEWEST

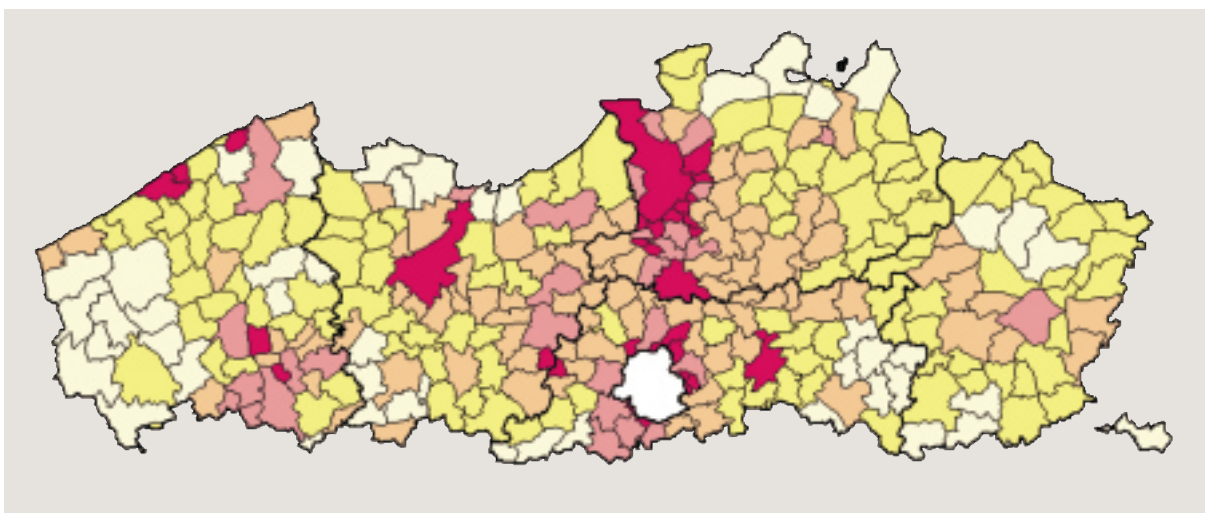
1.2 Evolutie bevolking per gewest, van 1990 tot 2002. Indices met basis 1990 = 100.
Bron: NIS, Rijksregister.

BEVOLKING EN BEVOLKINGSDICHTHEID

WOONPLAATS	BEVOLKING (X 1000)	BEVOLKINGSDICHTHEID PER KM ²
België	10.310	338
Nederland	16.105	475
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	978	6.063
Waalse Gewest	3.359	199
Vlaamse Gewest	5.973	442
- Prov. Antwerpen	1.652	576
- Prov. Vlaams-Brabant	1.023	486
- Prov. Oost-Vlaanderen	1.367	458
- Prov. West-Vlaanderen	1.132	360
- Prov. Limburg	799	330

1.3 Totale bevolking (x 1000) en gemiddelde bevolkingsdichtheid per km² van België en zijn gewesten, van Nederland en van de Vlaamse provincies op 1 januari 2002. Bron: NIS, Rijksregister (België); CBS (Nederland).

BEVOLKINGSDICHTHEID PER GEMEENTE

1.4 Gemiddelde bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per km²) per gemeente, Vlaamse Gewest, op 1 januari 2002.
Bron: NIS, Rijksregister.

Dichtheid per km ²	
1000 tot 3180	(29)
700 tot 1000	(29)
400 tot 700	(88)
200 tot 400	(114)
50 tot 200	(48)

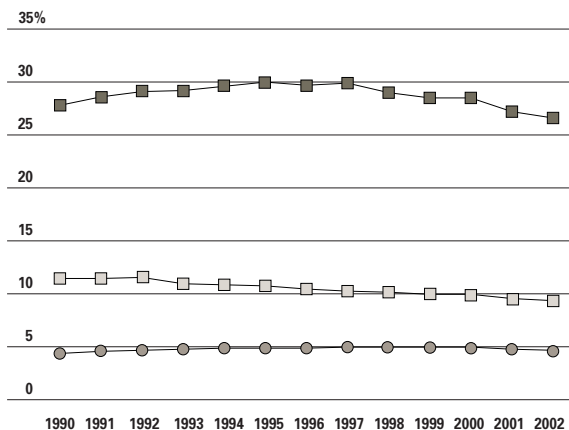
Bevolking en bevolkingsdichtheid

Het Vlaamse Gewest telt bijna 6 miljoen inwoners. Op 100 inwoners in België leven er 58 in het Vlaamse Gewest. Vrouwen hebben de meerderheid: er zijn 82.000 meer vrouwen dan mannen. Tussen 1990 en 2002 liet zich jaarlijks een lichte maar gestage **aangroei** van de bevolking optekenen, waardoor over de gehele periode het aantal inwoners toenam met afgerond 230.000 eenheden. De **bevolkingsdichtheid** stijgt ruim uit boven het Belgische gemiddelde en bedraagt meer dan het dubbele van de bevolkingsdichtheid in het Waalse Gewest. Vooral de centraal gelegen provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen kennen een hoge densiteit. Driekwart van de bevolking woont in een middelgrote gemeente met 5.000 tot 50.000 inwoners. Een kwart van de bevolking daarentegen woont in een stad met minstens 50.000 inwoners en niet eens één op honderd woont in een kleine gemeente met minder dan 5.000 inwoners.

Buitenlandse bevolking

Geen vijf procent van de bevolking van het Vlaamse Gewest is geregistreerd als **buitenlander**. Het Waalse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kennen naar verhouding veel meer buitenlanders. De laatste jaren wordt overigens een lichte daling van het aandeel buitenlanders in de bevolking vastgesteld, en dit in alle gewesten van het land. De aanwezigheid

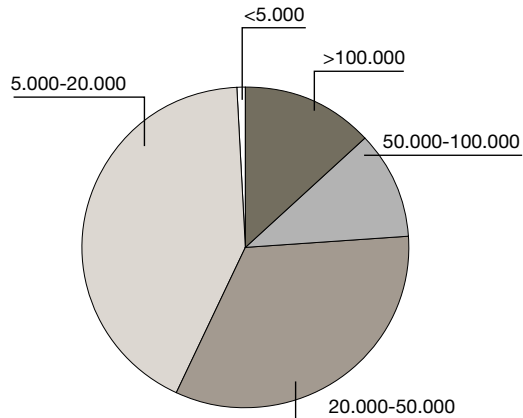
BUITENLANDSE BEVOLKING PER GEWEST

1.6 Evolutie van de buitenlandse bevolking tussen 1990 en 2002 per gewest, telkens op 1 januari van het jaar, in %. Bron: NIS, Rijksregister.

Brussels Hoofdst. Gewest —■—
 Waalse Gewest —□—
 Vlaamse Gewest —●—

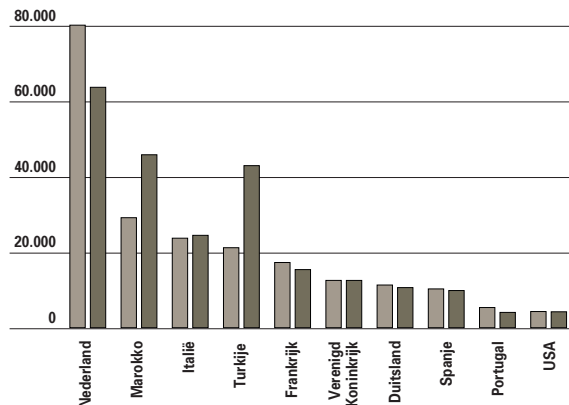
BEVOLKING NAAR GROOTTEKLASSE VAN GEMEENTEN

1.5 Verdeling van de bevolking naar type gemeente volgens grootteklasse van de bevolking, Vlaams Gewest, 1 januari 2002. Bron: NIS, Rijksregister.

van buitenlanders verschilt overigens sterk per gemeente. De enclave Baarle-Hertog spant duidelijk de kroon (39%), op afstand gevolgd door een aantal grensgemeenten met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg en tal van gemeenten in de Vlaamse Rand rond Brussel. Meer dan de helft der Vlaamse gemeenten telt echter geen twee procent buitenlanders onder haar inwoners en een kwart niet eens één procent. De topvijf van grote steden wat betreft het aandeel geregistreerde buitenlanders is Antwerpen (11%), Leuven (9%), Gent (7%), Mechelen (6%) en Hasselt (4%). Nederlanders vormen duidelijk de grootste groep onder de buitenlanders en hun aantal nam tussen 1995 en 2002 ook fors toe. In dezelfde periode daalde het aantal inwoners met Marokkaanse of

VREEMDE NATIONALITEITEN

1.7 Toptien van vreemde nationaliteiten naar land van herkomst in het Vlaamse Gewest op 1 januari 1995 en op 1 januari 2002. Bron: NIS, Rijksregister.

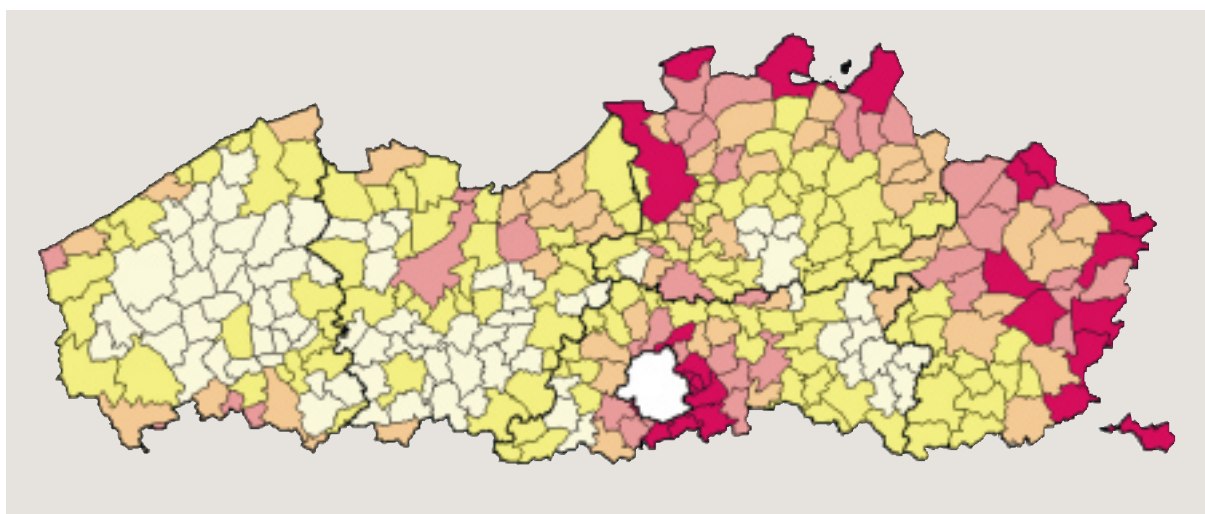
2002 —■—
 1995 —■—

BIJENLANDSE BEVOLKING

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL	INDEX
1990	136.035	108.605	244.640	100
1995	154.430	128.687	283.117	116
2000	154.632	139.018	293.650	120
2001	147.556	133.406	280.962	115
2002	144.761	130.462	275.223	113

1.8 Evolutie van de buitenlandse bevolking in het Vlaamse Gewest tussen 1990 en 2002, telkens op 1 januari, geregistreeerde aantallen en in indices (1990 = 100).
Bron: NIS, Rijksregister.

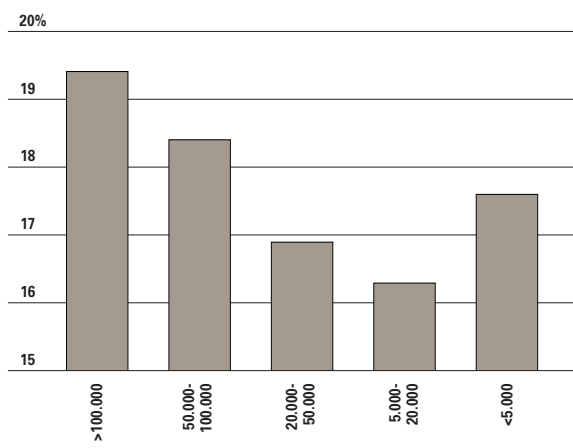
BIJENLANDSE BEVOLKING PER GEMEENTE

1.9 Buitenlandse bevolking per gemeente in het Vlaamse Gewest, op 1 januari 2002, in % van de gemeentebevolking.
Bron: NIS, Rijksregister.

% buitenlanders	
10 tot 38,8	(24)
5 tot 10	(37)
2,5 tot 5	(50)
1 tot 2,5	(117)
0 tot 1	(80)

65-PLUSSERS PER TYPE GEMEENTE

1.10 Aandeel 65-plussers in de bevolking, in %, per type gemeente volgens grootteklasse van de bevolking, Vlaams Gewest, 1 januari 2002.
Bron: NIS, Rijksregister.

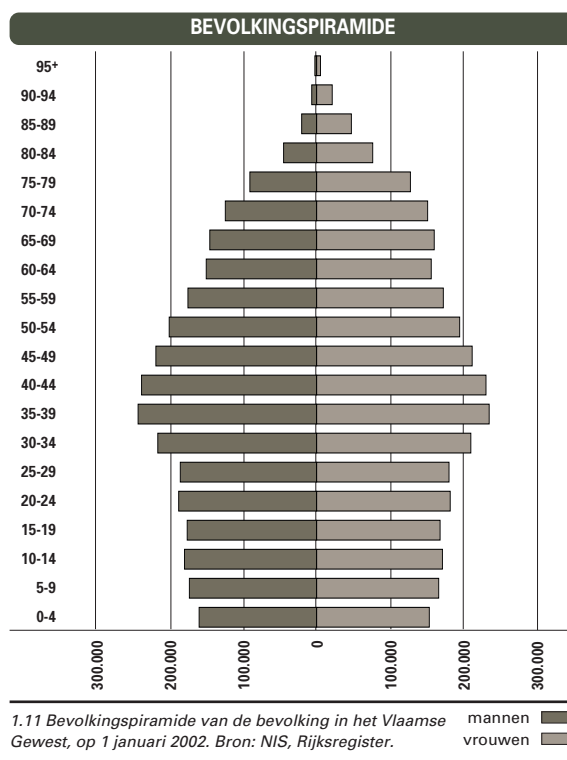
Turkse nationaliteit. Inwoners met Turkse nationaliteit zakken zodoende van de derde naar de vierde plaats onder de buitenlanders in Vlaanderen.

Bevolkingspiramide en vooruitzichten

De bevolkingspiramide van de bevolking in het Vlaamse Gewest vertoont het typische beeld van een verouderde bevolking: een zware top en een smalle basis. Opvallend is ook het hoge aantal vrouwen ouder dan 70 jaar.

De veroudering van de totale bevolking zet zich door. Hierin is sprake van twee bewegingen: een **vergrijzing** en een **ontgroening**. Anders gezegd: het aandeel van zestigplussers stijgt terwijl het aandeel van de groep jonger dan twintig krimpt. Beide groepen zijn momenteel ongeveer even groot, maar gaandeweg

zullen de ouderen de jongeren in aantal overtreffen. De zogeheten afhankelijkheidsgraad, die de verhouding uitdrukt tussen de niet-actieve en de potentieel actieve bevolking, blijft tot 2005 op hetzelfde peil hangen, maar gaat nadien in stijgende lijn volgens de prognoses. Daarbij valt het groeiend aandeel 80-plussers op binnen de oudere bevolking, een bij uitstek zorgbehoevende leeftijdsgroep. De potentieel beroepsactieve bevolking verandert eveneens sterk. Thans zijn er nagenoeg evenveel 20 tot 39-jarigen als 40 tot 59 jarigen, maar dit evolueert snel naar een nieuwe situatie met een dominant overwicht van de oudere leeftijdsgroep. Belangrijk daarbij is dat alreeds in de komende jaren de jonge leeftijdsgroep die zich aandient op de arbeidsmarkt qua omvang beperkter is dan de leeftijdsgroep die de pensioenleeftijd bereikt. Vlaanderen telt naar verhouding iets meer 65-plussers (17,2%) dan Wallonië (16,8%) of Brussel (16,2%). De vergrijzing ligt in de buurt van het gemiddelde voor de EU-15. Wel is de vergrijzing in doorsnee sterker toegenomen in grote steden en gemeenten dan in kleinere gemeenten.

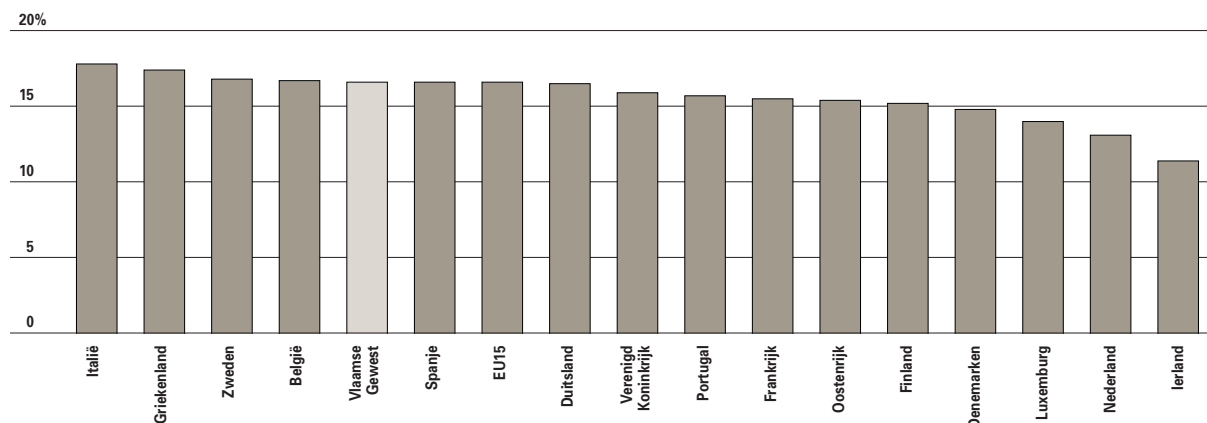

DEMOGRAFISCHE MATEN

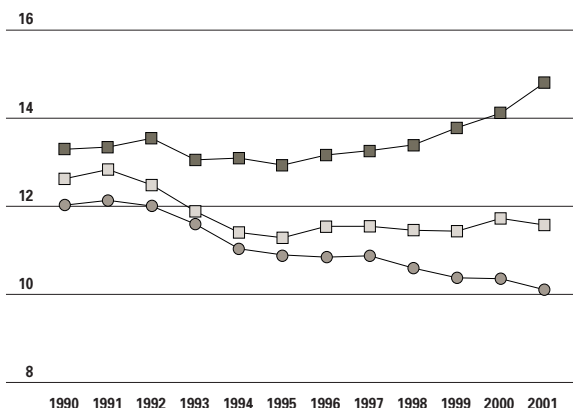
TERM	BEPALING	1990	2001	2002	2005	2010
1. Veroudering	$[(60 \text{ en } +)/(0-19)] \times 100$	80,0	97,6	98,5	103,7	116,1
a) Vergrijzing	$[(60 \text{ en } +)/(\text{totale bevolking})] \times 100$	19,7	22,3	22,3	22,9	24,8
b) Ontgroening	$[(0-19)/(\text{totale bevolking})] \times 100$	24,6	22,8	22,6	22,1	21,4
2. Afhankelijkheidsgraad	$[(0-19)+(60+)]/(20-59) \times 100$	79,6	82,2	81,6	82,0	85,7
Veroudering binnen de veroudering	$[(80 \text{ en } +)/(60 \text{ en } +)] \times 100$	16,8	16,0	16,8	18,8	20,6
3. Doorstroming potentiële beroepsactieven (breed)	$[(10-24) / (50-64)] \times 100$	116,4	102,1	101,5	96,3	83,9
Doorstroming potentiële beroepsactieven (eng)	$[(20-24) / (55-59)] \times 100$	125,3	112,9	106,3	93,6	85,6
4. Veroudering bevolking op beroepsactieve leeftijd	$[(40-59)/(20-39)] \times 100$	79,2	96,9	100,2	110,9	121,0

1.12 Evolutie structuurcoëfficiënten van de bevolking in het Vlaamse Gewest, van 1990 tot 2002, met projectie 2005 en 2010, in %. Toestand op 1 januari van het jaar. Bron: 1990, 2000, 2002: NIS, Rijksregister; 2005, 2010: WVC, MIS-team. MIRA-2-2000 projecties.

AANDEEL 65-PLUSSERS IN EUROPA

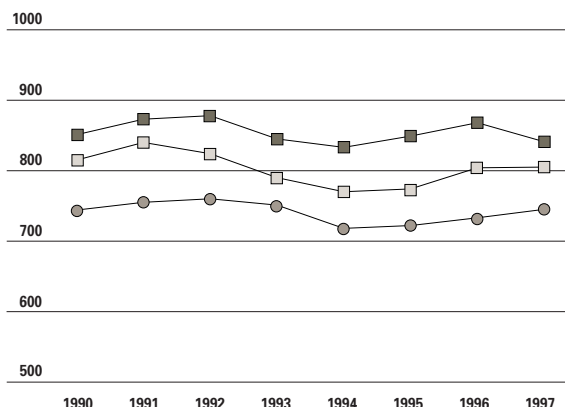

BRUTO GEBOORTECIJFER

1.14 Evolutie Bruto Geboortecijfer (aantal geboorten per 1000 inwoners), van 1990 tot 2001, per gewest. Bron: NIS, Rijksregister.

NETTO REPRODUCTIECIJFER

1.15 Evolutie van het netto reproductiecijfer van Kuczynski, van 1990 tot 1997 per gewest. Cijfer per 1.000 vrouwen tussen 15 en 49 jaar. Aangeduid wordt door hoeveel dochters 1000 vrouwen bij verwachting zullen vervangen worden op vruchtbare leeftijd. Bron: NIS, Mathematische Demografie.

Geboortecijfer en vruchtbaarheid

In de loop van 2001 registreerde het Rijksregister in totaal 60.590 geboorten. Meteen is dit een nieuw dieptepunt in een dalende rij sinds 1991. Het **bruto geboortecijfer** van het Vlaamse Gewest daalt verder, terwijl het geboortecijfer van het Waalse Gewest stagneert en in het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest zelfs licht stijgt.

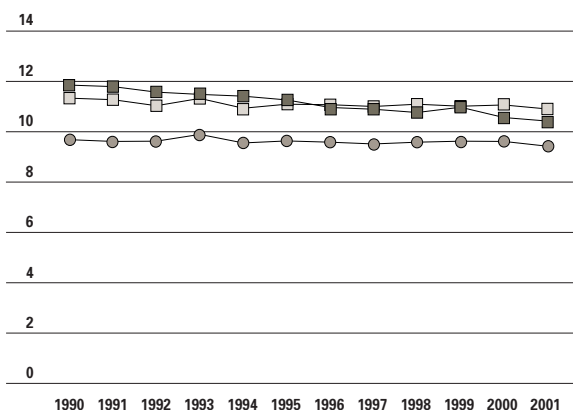
De vergelijking van het meer valide 'netto reproductiecijfer' per gewest bevestigt het beeld van de lage vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest. Voor 1997 komen we tot 747, wat aangeeft dat 1.000 vrouwen

in de vruchtbare leeftijd naar verwachting in de komende generatie finaal zullen vervangen worden door niet eens 750 dochters. Meteen is aangegeven hoever de natuurlijke reproductie beneden het vervangingsniveau van de bevolking ligt.

Sterfte en levensverwachting

In 2001 overleden 56.521 inwoners van het Vlaamse Gewest, een cijfer dat net zoals het **bruto sterftecijfer** nagenoeg constant blijft sinds 1990. Het bruto sterftecijfer ligt lager in Vlaanderen dan in de overige gewesten, maar bruto cijfers kunnen misleiden omdat hun waarde ook afhangt van de leeftijdspiramide. Een meer valide maatstaf voor de sterfte is de **levensverwachting** bij geboorte. Deze is duidelijk het gunstigst in het Vlaamse Gewest. Vrouwen kunnen in alle gewesten rekenen op extra levensjaren in vergelijking met mannen, bijna zes jaar in Vlaanderen en wel zeven jaar in Wallonië.

BRUTO STERFTECIJFER

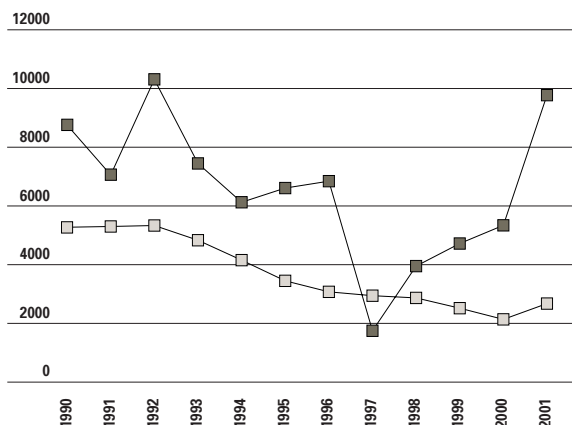
1.16 Evolutie Bruto Sterftecijfer (aantal overlijdens per 1000 inwoners) 1990-2001 per gewest. Bron: NIS, Rijksregister.

LEVENSVERWACHTING

	MANNEN	VROUWEN
Vlaamse Gewest	76,0	81,9
Waalse Gewest	73,4	80,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	75,1	81,4

1.17 Levensverwachting bij de geboorte voor mannen en vrouwen per gewest, jaar 2000. Bron: NIS, Rijksregister.

MIGRATIESALDO

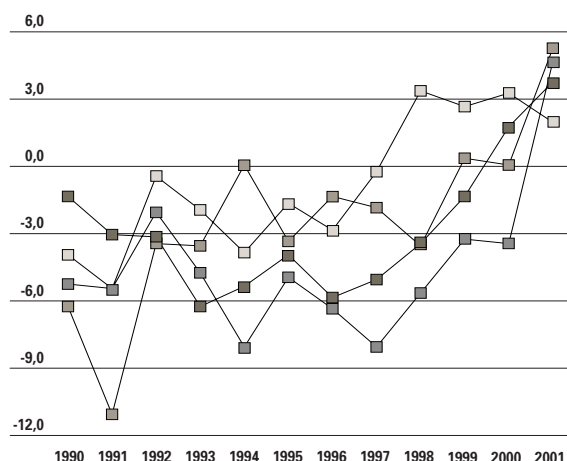

1.18 Evolutie van het intern en extern migratiesaldo voor het Vlaamse Gewest, van 1990 tot 2001.

Voor definities, zie achteraan boek.

intern migratiesaldo —
extern migratiesaldo —

MIGRATIESALDO IN GROTE STEDEN

1.19 Evolutie migratiesaldo voor de grote steden

(>100.000 inwoners) van het Vlaamse Gewest en voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, van 1990 tot 2001. Het migratiesaldo is de som van de saldi uit interne en externe migratie. Het cijfer is uitgedrukt in promille van de bevolking (berekend op de middenpopulatie). Bron: NIS, Rijksregister; bewerking APS.

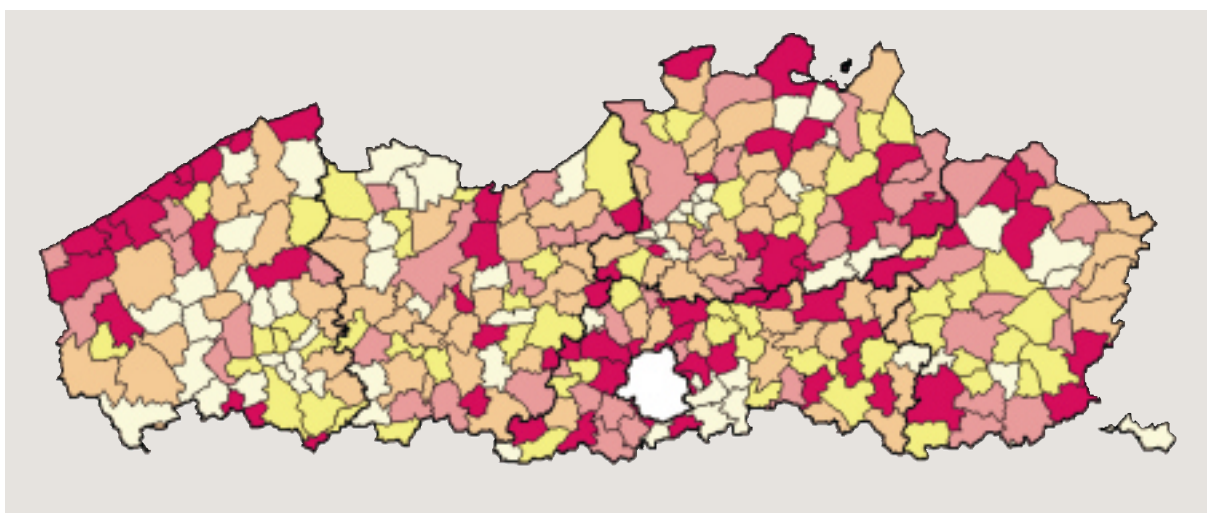
Brussel HG —
Antwerpen —
Gent —
Brugge —

Migratiesaldo en naturalisatie

De verhuisbewegingen binnen België leiden in het Vlaamse Gewest tot meer inwoners. Ook de migratie over de landsgrenzen levert een positief saldo op. Maar deze aantallen blijven hoe dan ook beperkt. De laatste jaren valt een aanhoudende klim op van de netto toestroom van buitenlanders.

Beslist een interessante vaststelling zijn de positieve migratiesaldi die de laatste jaren opgetekend worden voor de grote steden Antwerpen, Gent, Brugge en Brussel. Na aanhoudende jaren van stadsvlucht trekken er opnieuw meer mensen naar de steden dan er weggaan. Ook de kust blijft nieuwe inwoners aantrekken.

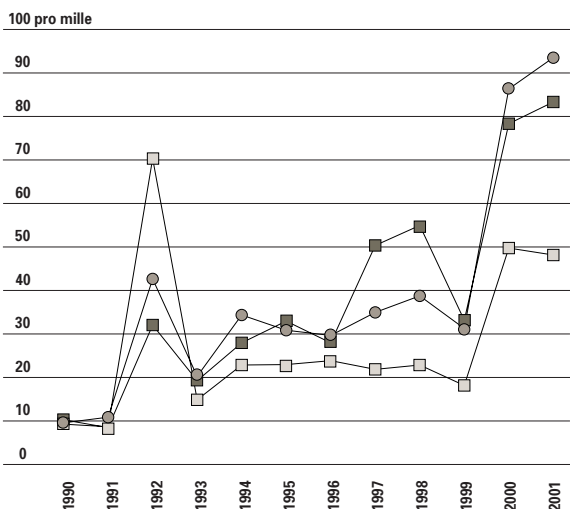
MIGRATIESALDO PER GEMEENTE

1.20 Migratiesaldo per gemeente in het Vlaamse Gewest in het jaar 2001, in promille (berekend op de middenpopulatie). Het migratiesaldo is de som van de saldi uit interne en externe migratie. Bron: NIS, Rijksregister; bewerking APS.

migratiesaldo
5.0 tot 20.6 (66) —
2.5 tot 5.0 (51) —
0 tot 2.5 (73) —
-2.5 tot 0 (58) —
-23.6 tot -2.5 (60) —

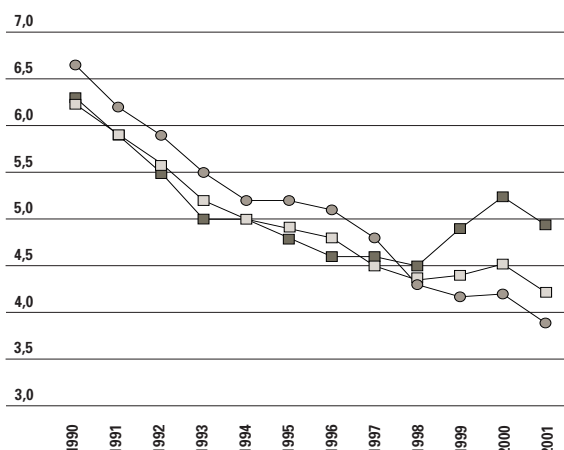
NATURALISATIE TOT BELG

1.21 Evolutie van de naturalisatie tot Belg van 1990 tot 2001 per gewest, per 1.000 buitenlandse inwoners (berekend op de middenpopulatie van de buitenlandse bevolking).
Bron: NIS, Rijksregister; bewerking APS.

Vlaamse Gewest ●
Waalse Gewest □
Brussels Gewest ■

HUWELIJKEN

1.22 Evolutie van het aantal huwelijken, van 1990 tot 2001 per gewest, per 1.000 inwoners. Bron: NIS, Rijksregister.

Vlaamse Gewest ●
Waalse Gewest □
Brussels Gewest ■

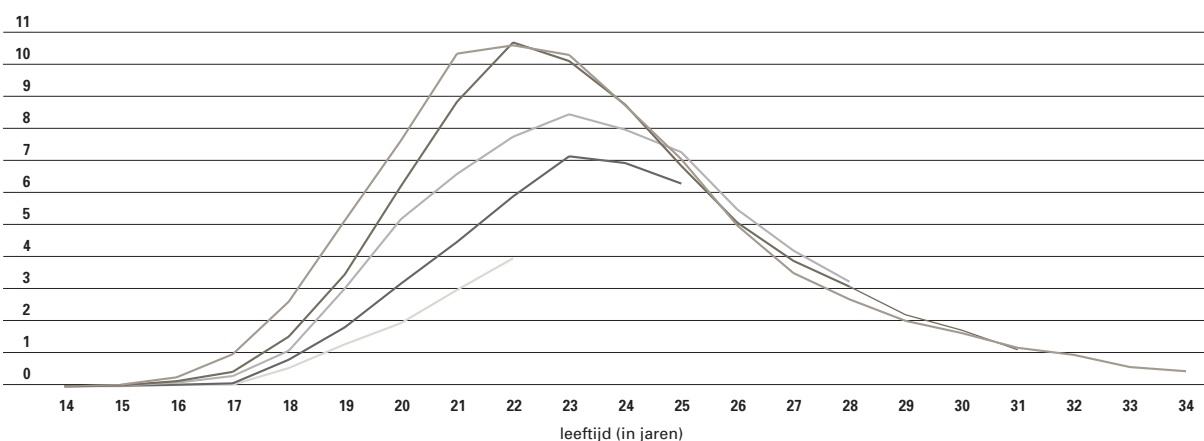
Huwelijken en echtscheidingen

Het aantal **huwelijken** daalt sinds 1990. Dat is ook te merken in andere gewesten van het land. Het huwelijk als instituut is duidelijk minder aantrekkelijk geworden. De nieuwe generaties trouwen minder en ook op latere leeftijd.

Het aantal **echtscheidingen** volgt een ander patroon. In het begin van de jaren negentig was er slechts

In de loop van 2001 lieten meer dan 26.000 inwoners van het Vlaamse Gewest zich **naturaliseren tot Belg**. Op die manier verwierf in dat ene jaar bijna 1 op 10 buitenlanders in het Vlaamse Gewest de Belgische nationaliteit. De Belgische nationaliteit verwerven is binne België het meest populair onder buitenlanders woonachtig in het Vlaamse Gewest.

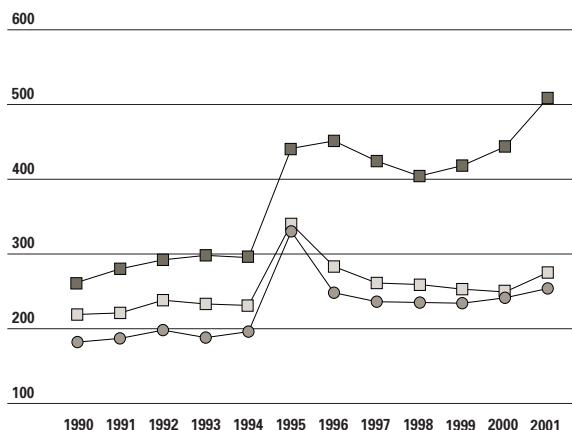
EERSTE HUWELIJKSCIJFERS NAAR GEBORTEJAAR VAN DE VROUW

1.23 Leeftijdsspecifieke eerste huwelijkscijfers (aantal eerste huwelijken per 100 vrouwen) naar geboortjaar van de vrouw, Vlaams Gewest, selecte jaren. Bron: WVC, MIS-team, CBGS.

geboortjaar 1965 —
1968 —
1971 —
1974 —
1977 —

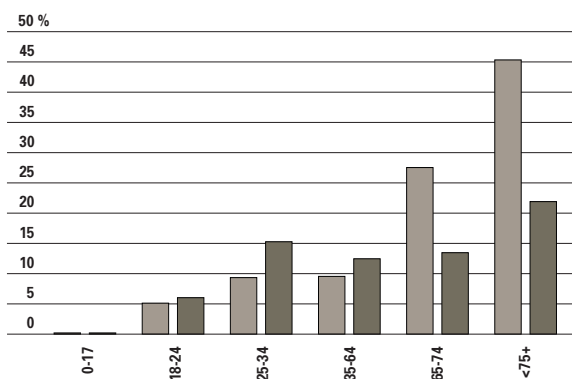
ECHTSCHIEDINGEN

1.24 Evolutie van het aantal echtscheidingen van 1990 tot 2001 per gewest, per 100.000 inwoners. Bron: NIS, Rijksregister.

Vlaamse Gewest
Waalse Gewest
Brussels Gewest

ALLEENSTAANDEN PER LEEFTIJDGROEP

1.25 Aandeel alleenstaanden in de bevolking naar leeftijdsgroep, Vlaamse Gewest, op 1 januari 2001, in %. Bron: NIS, Rijksregister; Bewerking: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, WVC/MIS-team & APS.

mannen
vrouwen

PRIVATE HUISHOUDENS

	BEVOLKING IN PHH	PHH	AANTAL/PHH
1-01-90	5.682.913	2.195.487	2,59
1-01-99	5.855.685	2.373.796	2,47
1-01-00	5.866.712	2.391.694	2,45
1-01-01	5.879.867	2.413.745	2,44

1.26 Evolutie van de private huishoudens (PHH) en van de bevolking in PHH, Vlaamse Gewest, van 1990 tot 2001. Bron: NIS, Rijksregister.

een lichte stijging. De plotse toename in 1995 had te maken met de wetwijziging van 1994, die de echtscheidingsprocedure aanzienlijk verkort. Daarna daalde het jaarlijkse aantal echtscheidingen, vooral in Vlaamse en Waalse Gewest, weliswaar om te blijven hangen op een hoger peil dan voorheen en de laatste paar jaren opnieuw lichtjes toe te nemen.

Huishoudens

Op 1 januari 2001 telde het Vlaamse Gewest ruim 2,4 miljoen huishoudens. Tussen 1990 en 2001 nam het aantal huishoudens toe met 9,9% terwijl de bevolking aangroeide met 3,5%. Dit duidt op een toenemende **gezinsverdunding**. Een gemiddeld huishouden telt thans geen 2,5 personen meer. Het aandeel **alleenstaanden** neemt fors toe op latere leeftijd. In de leeftijdsgroepen tot 65 jaar zijn er verhoudingsgewijs meer alleenstaande mannen, na 65 jaar meer alleenstaande vrouwen.

In Vlaanderen (11%) zijn er naar verhouding minder alleenstaanden dan in Wallonië (13%) of in Brussel (25%).

VOOR MEER INFORMATIE

Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies (CBGS),
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap,
Departement Welzijn, Gezondheid en Cultuur
(WVC), Markiesgebouw, Markiesstraat 1, 1000
Brussel.

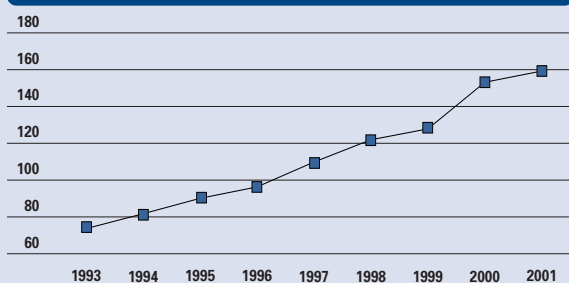
Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS), Federale
Ministerie van Economische Zaken, Leuvenseweg
44/46, 1000 Brussel.

Buitenlands beleid, buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking

hoofdstuk 2

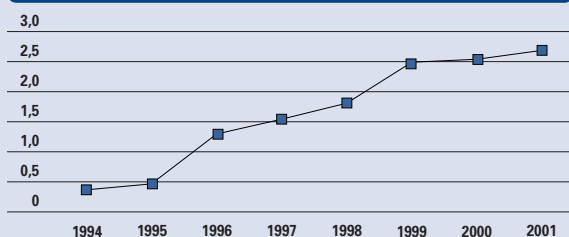
Kerncijfers

EXPORT

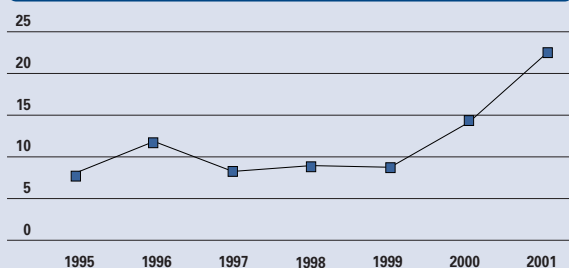
Evolutie van de export, van 1993 tot 2001, in miljard euro.
Bron: INR, bewerking APS.

BUITENLANDSE INVESTERINGEN

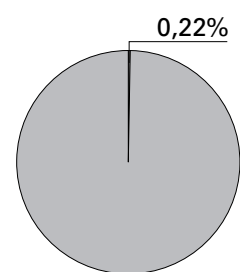
Evolutie van het bedrag aan buitenlandse investeringen in Vlaanderen, van 1994 tot 2001, in miljoen euro. Bron: DIV. Cijfermateriaal gebaseerd op alle projecten die door DIV werden begeleid en alle projecten die werden opgepikt via de pers of werden aangeleverd door derden.

OFFICIËLE ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Evolutie van de Vlaamse overheidsbestedingen voor ontwikkelingssamenwerking van 1995 tot 2001, in miljoen euro. Bron: DGIS.

Uitgaven

Aandeel van het buitenlands beleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- De lijst met landen waarmee Vlaanderen exclusieve verdragen heeft, is in 2002 opnieuw uitgebreid.
- In Parijs werd in 2002 een Vlaams Huis geopend.
- Ondanks de dalende conjunctuur steeg de Vlaamse export met 4% in 2001.
- In 2001 bleven de VSA de grootste buitenlandse investeerder in Vlaanderen.
- Sinds Vlaanderen een eigen minister voor ontwikkelingssamenwerking heeft, zijn de uitgaven die de OESO als officiële ontwikkelingssamenwerking aanreken, meer dan verdubbeld.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/buitenland

2.1 Internationale oriëntatie van Vlaanderen

Beslissingen die genomen worden op internationaal niveau bepalen in toenemende mate het leven van de Vlamingen. Daarom wil de Vlaamse overheid politiek een luider stem krijgen in de Europese Unie en andere multilaterale fora. Tegelijk profileert Vlaanderen zich als volwaardige partner in bilaterale relaties. Het aantal verdragen en verdragspartners waarmee de Vlaamse overheid overeenkomsten afsluit, geeft een eerste aanwijzing van de internationale oriëntatie van Vlaanderen.

Ook de bezoeken van de minister-president en de andere leden van de Vlaamse regering aan hun collega's in het buitenland zijn een maatstaf voor de groeiende internationale erkenning. De Vlaamse bijdrage aan de werking van internationale instellingen toont eveneens hoe internationaal georiënteerd het Vlaams beleid is.

Internationale overeenkomsten

Sinds 1993 kan Vlaanderen voor alle materies, waarvoor het alleen bevoegdheid is, **exclusieve verdragen**

met buitenlandse partners afsluiten. Drie kwart van deze exclusieve verdragen zijn bilateraal. In 2002 werden twee nieuwe verdragen getekend met Tsjechië en Slowakije. Daardoor heeft Vlaanderen nu exclusieve verdragen met de tien Centraal- en Oost-Europese landen die kandidaat zijn om toe te treden tot de Europese Unie. Het verdrag met Zuid-Afrika, dat al uit 1996 dateert, werd in 2002 uitgebreid. Voor aangelegenheden waarvoor zowel de federale als de Vlaamse overheid bevoegd is, worden gemengde verdragen gesloten. Deze **gemengde verdragen** hebben meestal een multilateraal karakter. In veel gevallen gaat het om overeenkomsten in het kader van de Europese Unie, waarvoor ook de Vlaamse handtekening van cruciaal belang is. Denken we maar aan het Verdrag van Nice of de Cotonou-overeenkomst met de voormalige Europese kolonies in Afrika, de Caraïben en de Stille Oceaan. Verder stemde Vlaanderen het voorbije jaar in met tal van andere internationale verdragen, rond de meest uiteenlopende thema's: van economische relaties met Thailand over plantgenetische hulpbronnen in de landbouw tot grensoverschrijdende samenwerking met Frankrijk.

Vóór 1993 ging de federale overheid bilaterale verbintenissen aan in materies waarvoor nu de gemeenschappen en gewesten bevoegd zijn. De programma's binnen deze akkoorden worden verder uitgevoerd. De akkoorden zelf worden geleidelijk vervangen door Vlaamse exclusieve akkoorden.

Ondanks hun naam bestrijken de **culturele akkoorden** bijna altijd meerdere domeinen: onderwijs en vorming, wetenschap en technologie, monumentenzorg, media en natuurlijk ook cultuur.

Transnationale contracten zijn verbintenissen tussen twee staten of regio's waarbij minstens één partij niet de bevoegdheid heeft om verdragen te sluiten. Onder die categorie valt bij voorbeeld de 'entente'

INTERNATIONALE OVEREENKOMSTEN

	EXCLUSIEVE VERDRAGEN	GEMENGDE VERDRAGEN
Bilateraal	19	17
BLEU	-	54
Benelux	-	1
EU	-	59
Raad van Europa	-	12
Multilateraal	6	65
Totaal	25	208

2.1 Aantal exclusieve en gemengde verdragen waarbij Vlaanderen als partij betrokken is, 31/10/2002. Bron: COO, ABB.

INTERNATIONALE OVEREENKOMSTEN

	EUROPA	AFRIKA	AMERIKA	AZIË	WERELDWIJD	TOTAAL
Culturele akkoorden	15	5	7	10	-	37
Transnationale contracten	14	1	8	2	9	34

2.2 Aantal culturele akkoorden en transnationale contracten waarbij Vlaanderen als partij betrokken is, 31/10/2002. Bron: COO, ABB.

tussen Vlaanderen en Québec, dat zelf geen verdragsrecht heeft. Ruim de helft van de transnationale contracten gaat over onderwijs en vorming.

Intentieverklaringen maken strikt genomen geen deel uit van de internationale overeenkomsten omdat zij geen bindende juridische waarde hebben. Ze geven enkel een politiek signaal. Met zes intentieverklaringen is Zuid-Afrika naar aantal afgetekend de koploper.

Zendingen naar het buitenland

Het symbolische belang van een **officiële ontvangst** in het buitenland is bijzonder groot. Een dergelijke ontvangst staat immers voor de impliciete, constitutionele erkenning van Vlaanderen door het buitenland. De Vlaamse minister-president werd de afgelopen jaren meermaals officieel ontvangen door buitenlandse staatshoofden en minister-presidenten. De recentste zending bracht de minister-president naar Oost-Europa voor een officieel bezoek aan de Slovaakse hoofdstad Bratislava voor de ondertekening van een bilateraal verdrag.

De Vlaamse minister-president en de andere Vlaamse ministers leggen ook heel wat **werkbezoeken** af. De redenen voor dergelijke bezoeken zijn

uiteenlopend: deelname aan Europese vergaderingen of internationale conferenties, handelsmissies, de officiële opening van een tentoonstelling of evenement waar Vlaanderen in de kijker staat, enzovoort.

Internationale organisaties

Vlaanderen is bij veel **multilaterale instellingen** betrokken. Dat gebeurt via een deelname aan conferenties en algemene vergaderingen, door beïnvloeding van de besluitvorming, door financiering van projecten en programma's, enzovoort. Op die manier versterkt Vlaanderen zijn uitstraling bij deze internationale organisaties en hun leden.

Tegelijkertijd vergroot de Vlaamse betrokkenheid bij de multilaterale besluitvorming, die een steeds grotere impact heeft op het interne en het internationale beleid van Vlaanderen.

In 2001 gaf de Vlaamse regering een werkgroep de opdracht Vlaamse standpunten te bepalen voor de Wereldhandelsorganisatie (WHO) over de liberalisering van de wereldhandel. Via de federale en Europese overheid werd meegewerkt aan de onderhandelingen die uitmondten in de WHO-conferentie in Qatar. Omdat Vlaanderen ook wil deelnemen aan de WHO-conferentie in Mexico in september 2003 wordt de Vlaamse deelname bij de EU-

INTENTIEVERKLARINGEN

LAND/REGIO/MULTILATERALE INSTELLING	AANTAL	BELEIDSDOMEIN*				
		ECONOMIE EN WERKGELEGENHEID	LEEFMILIEU EN INFRASTRUCTUUR	ONDERWIJS	WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN CULTUUR	WETENSCHAP EN TECHNOLOGISCH ONDERZOEK
Baden-Württemberg	1	x	x	x	x	
Catalonië	1	x	x	x	x	x
China	2		x			
Hongarije	1	x	x	x	x	
Letland	1	x	x			
Litouwen	3	x	x			
Nederland	2		x	x		x
Nord-Pas de Calais	2	x	x	x	x	x
Nordrhein-Westfalen	1	x	x		x	
Polen	1		x			
Tsjechië	2	x	x	x	x	x
Verenigde Staten	1		x	x		
Vietnam	2		x			
Zuid-Afrika	6	x	x	x	x	x
Totaal	26					

2.3 Aantal intentieverklaringen per buitenlandse partner, met aanduiding van beleidsdomein, 31/10/2002. Bron: COO, ABB.

* Eén intentieverklaring kan meerdere beleidsdomeinen bestrijken.

OFFICIËLE ONTVANGSTEN

JAAR	LAND/REGIO	STAATSHOOFD
1994	Tsjechië	president Václav Havel
	Hongarije	president Árpád Göncz
1995	Polen	president Lech Wałęsa
	Frankrijk	president François Mitterand
	Chili	president Eduardo Frei
1996	Estland	president Lennart Meri
	Letland	president Guntis Ulmanis
	Litouwen	president Algirdas Brazauskas
	Zuid-Afrika	president Nelson Mandela
1997	Roemenië	president Emil Constantinescu
	Nederland	minister-president Wim Kok
1998	Portugal	president Jorge Sampaio
	Baskenland	president José Antonio Ardanza
	Slovenië	president Milan Kucan
		premier Janez Drnovsek
	Hongarije	president Árpád Göncz
		premier Viktor Orbán
Polen	premier Jerzy Buzek	
1999	Catalonië	president Jordi Pujol
	Nordrhein-Westfalen	minister-president Wolfgang Clement
	Nederland	minister-president Wim Kok
2000	Berlijn	minister-president Eberhard Diepgen
	Brandenburg	minister-president Manfred Stolpe
	Luxemburg	premier Jean-Claude Juncker
	Nordrhein-Westfalen	minister-president Wolfgang Clement
	Zuid-Afrika	president Thabo Mbeki
2001	Nord-Pas de Calais	voorzitter Michel Delebarre
	Hongarije	president Ferenc Mádl
	Singapore	premier Goh Chok Tong
	Vietnam	premier Phan Văn Khải
2002	Slovakije	premier Mikuláš Dzurinda

2.4 Officiële ontvangsten van de minister-president door staatshoofden en minister-presidenten in het buitenland, 1994-november 2002. Bron: COO, ABB.

besluitvorming die de WHO voorbereidt versterkt. Eind 2001 richtte de Vlaamse regering samenwerkingsfondsen op bij de UNESCO en de Internationale Arbeidsorganisatie. In datzelfde jaar werden samenwerkingsprojecten gestart met de OESO in Oost-Europa en met de Wereldgezondheidsorganisatie in Zuid-Afrika. In 2002 werden ook projecten gefinancierd met de Raad van Europa en de

Wereldhandelsorganisatie.

Sinds 2001 kunnen Vlaamse jongeren via stages een eerste internationale ervaring opdoen bij een multilaterale organisatie. In 2002 liepen de eerste 17 studenten stage bij een multilaterale organisatie. Voor 2002/2003 staan de eerste detacheringen van Vlaamse ambtenaren naar multilaterale organisaties op het programma.

ZENDINGEN

PERIODE	LAND/REGIO/STAD	MINISTER	DOMEIN
22.01.2002	Parijs (Frankrijk)	Paul VAN GREMBERGEN	buitenlands beleid
31.01 tot 05.02.2002	New York (VSA)	Patrick DEWAELE	minister-president
05.02.2002	Nederland	Paul VAN GREMBERGEN	binnen- en buitenlands beleid
05.02.2002	Vlissingen (Nederland)	Steve STEVAERT	openbare werken
07.02 tot 08.02.2002	Praag (Tsjechië)	Renaat LANDUYT	toerisme
11.02 tot 13.02.2002	Praag (Tsjechië)	Paul VAN GREMBERGEN	buitenlands beleid
02.03 tot 06.03.2002	Québec (Canada)	Paul VAN GREMBERGEN	buitenlands beleid
13.03 tot 14.03.2002	Dresden (Saksen)	Dirk VAN MECHELEN	innovatie en ruimtelijke ordening
18.03 tot 19.03.2002	Berlijn (Duitsland)	Renaat LANDUYT	toerisme
15.03 tot 16.03.2002	Basel en Zürich (Zwitserland)	Vlaamse regering	ruimtelijke ordening
30.03.2002	Den Haag (Nederland)	Patrick DEWAELE	minister-president
21.04 tot 23.04.2002	Noord-Ierland	Paul VAN GREMBERGEN	buitenlands beleid
28.04 tot 02.05.2002	Malta	Bert ANCIAUX	cultuur
03.05 tot 08.05.2002	Spanje	Renaat LANDUYT	toerisme
15.05.2002	Edinburg (Schotland)	Jaak GABRIELS	buitenlandse handel
16.05.2002	Polen	Jaak GABRIELS	buitenlandse handel
16.05 tot 17.05.2002	Almeria (Spanje)	Bert ANCIAUX	sport
20.05 tot 22.05.2002	Cannes (Frankrijk)	Bert ANCIAUX	cultuur
26.05 tot 28.05.2002	Kosovo	Paul VAN GREMBERGEN	buitenlands beleid
27.05 tot 30.05.2002	Slovenië en Kroatië	Jaak GABRIELS	buitenlandse handel
29.05 tot 30.05.2002	Bratislava (Slovakije)	Patrick DEWAELE	minister-president
31.05 tot 05.06.2002	Tokyo (Japan)	Jaak GABRIELS	buitenlandse handel
05.06 tot 06.06.2002	Boedapest (Hongarije)	Renaat LANDUYT	tewerkstelling
16.06 tot 18.06.2002	Slovakije	Marleen VANDERPOORTEN	onderwijs
19.06 tot 20.06.2002	Dublin en Londonderry (Ierl./N.Ierl.)	Renaat LANDUYT	toerisme
27.06 tot 28.06.2002	Helsinki (Finland)	Paul VAN GREMBERGEN	binnenlandse aangelegenheden
29.06.2002	Göttweig (Duitsland)	Patrick DEWAELE	minister-president
12.07 tot 16.07.2002	Turkije	Marleen VANDERPOORTEN	onderwijs
25.07.2002	Farnborough (Verenigd Koninkrijk)	Jaak GABRIELS	economie
24.08 tot 27.08.2002	KwaZulu-Natal (Zuid-Afrika)	Vera DUA	leefmilieu en landbouw
28.08 tot 31.08.2002	Johannesburg (Zuid-Afrika)	Vera DUA	leefmilieu en landbouw
06.09 tot 10.09.2002	Sint-Petersburg (Rusland)	Jaak GABRIELS	economie
16.09 tot 18.09.2002	Istanbul (Turkije)	Paul VAN GREMBERGEN	monumenten en landschapszorg
19.09 tot 20.09.2002	Hongarije	Jaak GABRIELS	economie en buitenlandse handel
05.10 tot 12.10.2002	Zuid-Afrika	Marleen VANDERPOORTEN	onderwijs
07.10 tot 14.10.2002	China	Renaat LANDUYT	toerisme
18.10 tot 20.10.2002	Salamanca (Spanje)	Paul VAN GREMBERGEN	cultuur
03.11 tot 12.11.2002	Zuid-Afrika	Jaak GABRIELS	buitenlandse handel en buitenlands beleid
14.11 tot 15.11.2002	Firenze (Italië)	Patrick DEWAELE	minister-president
22.11 tot 23.11.2002	Parijs (Frankrijk)	Paul VAN GREMBERGEN	ambtenarenzaken
29.11 tot 01.12.2002	Kopenhagen (Denemarken)	Marleen VANDERPOORTEN	onderwijs

2.5 Zendingen naar het buitenland van de leden van de Vlaamse Regering in 2002 (uitgevoerd + gepland in november/december), gegevens afgesloten november 2002. Bron: COO, ABB.

PROJECTEN BIJ MULTILATERALE ORGANISATIES

ORGANISATIE	2001	2002
IAO	749.667	736.690
Raad van Europa	37.184	134.583
UNESCO	1.865.521	1.872.021
WGO	361.788	-
OESO	-	401.728
UNAIDS	-	500.000
WHO	-	100.000
VN-InfoCenter	-	10.000
Totaal	3.014.160	3.755.022

2.6 Vlaamse financiering van projecten bij multilaterale organisaties in 2000 en 2001, in euro. Bron: COO, ABB.

STAGIAIRS BIJ MULTILATERALE ORGANISATIES

	VROUWEN	MANNEN
UNESCO	4	2
IAO	1	3
WGO	2	2
Raad van Europa	2	1
TOTAAL	9	8

2.7 Aantal Vlaamse stagiairs in 2002, naar geslacht en per multilaterale organisatie. Bron: COO, ABB.

2.2 Vlaamse vertegenwoordiging

Sinds Vlaanderen een volwaardige internationale partner is, wordt ook de officiële vertegenwoordiging in het buitenland wereldwijd sterk uitgebouwd.

De **vertegenwoordiging** gebeurt via verschillende netwerken: vertegenwoordigers van de Vlaamse regering, Vlaamse economische vertegenwoordigers, investeringsprospectoren, vertegenwoordigers van Toerisme Vlaanderen, de Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en Technische Bijstand, enzovoort.

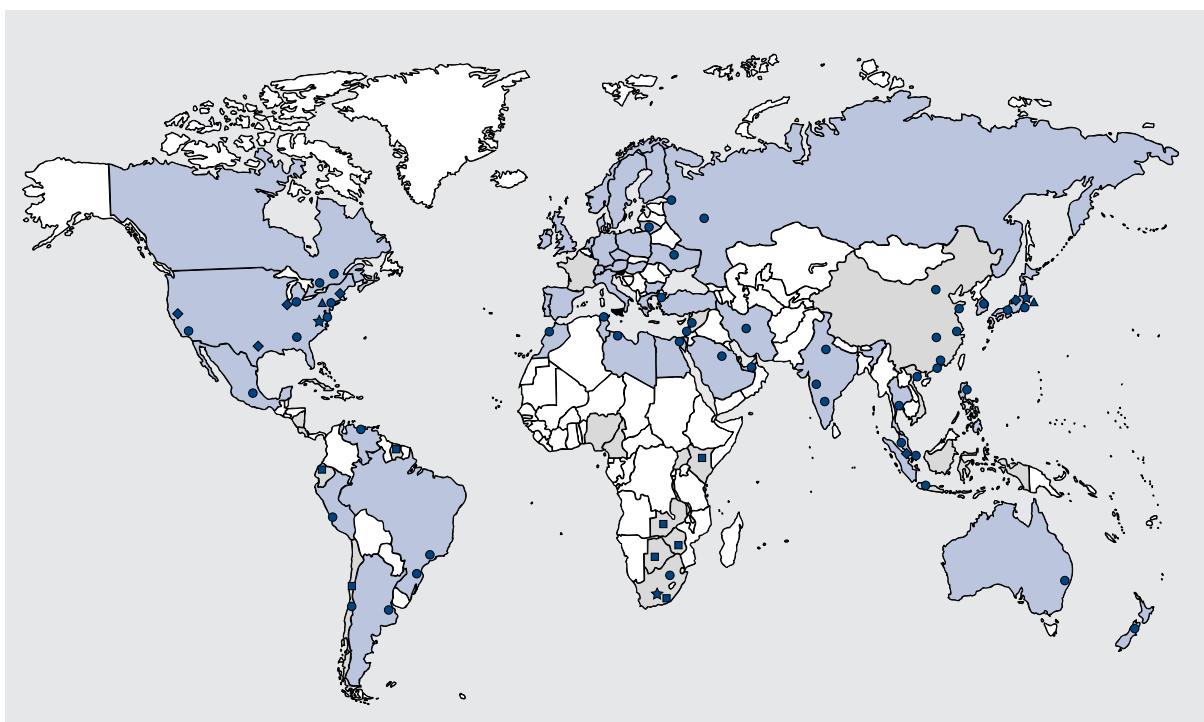
Die verschillende netwerken wil de Vlaamse overheid stroomlijnen zodat haar vertegenwoordiging in het buitenland een duidelijk, herkenbaar Vlaams gezicht krijgt. Een eerste stap in die richting zijn de Vlaamse huizen en de organisatie van Vlaamse diplomatieke dagen.

Vertegenwoordigers van de Vlaamse regering

In 2002 bevonden de negen **vertegenwoordigers van de Vlaamse regering** zich in Berlijn, Den Haag, Parijs, Wenen, Washington, Tokio, Pretoria, bij de Europese Unie in Brussel en sinds november 2002 ook in Londen. Zij zijn zoveel mogelijk geaccrediteerd bij de multilaterale organisaties die in hun standplaats gevestigd zijn. Zo is Vlaanderen door de Parijse vertegenwoordiger officieel vertegenwoordigd bij de OESO en de UNESCO.

De vertegenwoordigers van de Vlaamse regering maken deel uit van de administratie Buitenlands Beleid. Hun werkerrein bestrijkt alle domeinen die tot de bevoegdheid van de Vlaamse regering behoren.

VLAAMSE VERTEGENWOORDIGING IN DE WERELD

2.8 Overzicht van de verschillende vertegenwoordigers per werelddeel, november 2002. Bron: COO, ABB.

- ★ vertegenwoordigers van de Vlaamse regering
- Vlaamse economische vertegenwoordigers en handelssecretarissen
- ◆ investeringsprospectoren en technologisch attaché
- ▲ Vlaamse toeristische promotie en VLAM
- VVOB-vertegenwoordigers
- ▭ VVOB-coöperanten

Zij verschaffen doelgerichte informatie over Vlaanderen aan lokale instanties. Daarnaast winnen zij informatie in over mogelijke samenwerkingsvormen met Vlaanderen. Het aantrekken van buitenlandse investeringen en het promoten van export en toerisme behoort niet tot hun takenpakket. Dat is de opdracht van de gespecialiseerde vertegenwoordigers in hun ambtsgebied.

Vlaamse economische vertegenwoordigers

In november 2002 was Export Vlaanderen op tachtig locaties aanwezig met een **Vlaamse economische vertegenwoordiger** of een **handelssecretaris**. Een van de belangrijkste taken van de economische vertegenwoordigers is het opsporen van exportkansen binnen het ambtsgebied. Zij moeten ook op tijd belangrijke marktevoluties signaleren. Daarnaast bevat hun ruim bevoegdheidspakket het aanknopen van contacten met handelspartners, het uitwerken van commerciële samenwerkingsvormen, het inwinnen van informatie, het organiseren van ontmoetingsdagen en zendingen.

Vlaamse investerings prospectoren en technologisch attaché

In 2002 telde de Dienst Investeren Vlaanderen zeven **investeringsprospectoren** met standplaats in Boston, Chicago, Dallas, San Francisco, Tokio, Singapore en Brussel. Hun belangrijkste opdracht is het opsporen van kandidaat-investeerders en hen ervan overtuigen dat Vlaanderen een geschikte regio is om te investeren.

De **technologisch attaché** heeft zijn basis in Tokio. Hij staat in voor het opsporen, informeren en begeleiden van kandidaat-investeerders in sectoren die zeer kennisintensief zijn. Dergelijke investeringen naar Vlaanderen halen, leidt meteen ook tot het binn brengen van spijstechnologie.

Vertegenwoordigers Toerisme Vlaanderen en VLAM

Toeristische promotie valt onder de bevoegdheid van Toerisme Vlaanderen, dat in binnen- en buitenland Vlaanderen als vakantiebestemming promoot. Daarvoor beschikt Toerisme Vlaanderen over elf kantoren wereldwijd en een hoofdkantoor in Brussel. Het Vlaams promotiecentrum voor Agro- en Visserijmarketing (**VLAM**) is een organisatie naar

privaat recht. Ze promoot de Vlaamse landbouw-, tuinbouw- en visserijproducten in binnen- en buitenland. De buitenlandse promotie is eerder handelsgericht en de **VLAM**-werking spitst zich vooral toe op de contacten met de distributie. De **VLAM** beschikte in 2002 over 2 vertegenwoordigers in Parijs en in Keulen. Zij dienen als aanspreekpunt van de Vlaamse landbouw voor respectievelijk de Franse en Zwitserse, en de Duitse en Oostenrijkse handel.

VVOB vertegenwoordigers

De Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en Technische Bijstand (**VVOB**) participeert in de uitbouw van onderwijs, opleidings- en onderzoeksprogramma's in landen in ontwikkeling. Om en bij de 110 **VVOB-coöperanten** zijn actief in 19 landen in Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Inhoudelijk en vaktechnisch worden zij gesteund door een Vlaamse deskundige die optreedt als wetenschappelijk coördinator. Voor de administratieve en functionele begeleiding zorgen 8 **VVOB**-vertegenwoordigers ter plaatse. Daarnaast is een tiental **VVOB-medewerkers** betrokken bij de organisatie van het Nederlandse taalonderwijs in het buitenland, voornamelijk in Noord-Frankrijk.

Vlaamse Huizen

Met de oprichting van **Vlaamse huizen** wil de Vlaamse regering de vertegenwoordiging in het buitenland een duidelijke herkenbaar gezicht geven. In een Vlaams Huis worden de kantoren van alle Vlaamse vertegenwoordigers onder één dak samen gebracht wat ook de samenwerking tussen de verschillende diensten bevordert.

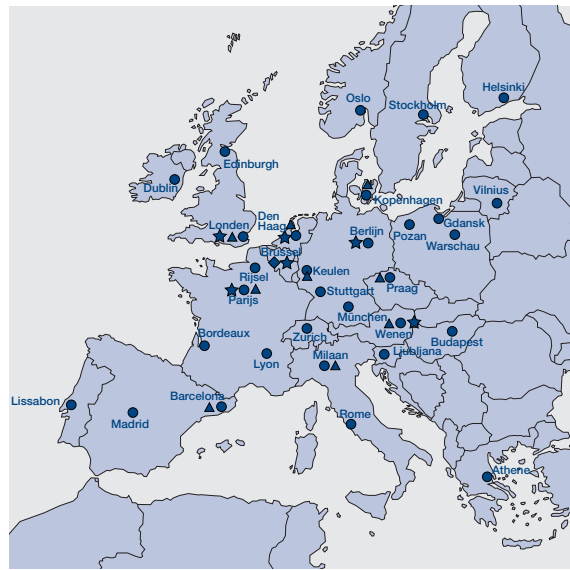
De primeur was voor Oostenrijk weggelegd. In het Vlaams Huis in Wenen huist sinds november 1994 zowel de vertegenwoordiger van de Vlaamse regering, de economische vertegenwoordiger als de vertegenwoordiger van Toerisme Vlaanderen. Later volgden Den Haag (1999) en Berlijn (2001). Op 22 januari 2002 werd het Vlaams Huis in Parijs geopend. Voor 2003 is een gegroepeerde Vlaamse vertegenwoordiging in Londen voorzien.

Vlaamse diplomatieke dagen

Ook de **Vlaamse diplomatieke dagen** dragen bij tot de creatie van een stevig netwerk. Voor het eerst in 1998 en daarna in april 2001 keerden alle vertegenwoordigers in het buitenland voor één week naar Brussel terug. Samen met verschillende Vlaamse

ministers bekeken zij hoe zij kunnen bijdragen tot de realisatie van de prioriteiten van de Vlaamse regering. De volgende diplomatieke dagen zijn gepland voor 2003-2004.

VLAAMSE VERTEGENWOORDIGING IN EUROPA

2.9 Overzicht van de vertegenwoordigers van de Vlaamse regering in Europa, november 2002. Bron: COO, ABB.

★	vertegenwoordigers van de Vlaamse regering
●	Vlaamse economische vertegenwoordigers
◆	investeringsprospectoren en technologisch attaché
▲	Vlaamse toeristische promotie en VLAM
■	VVOB-vertegenwoordigers

2.3 Extern economisch beleid

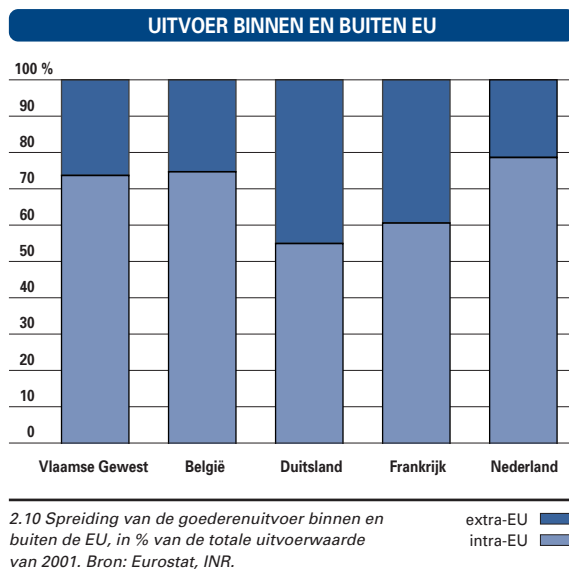
Belangrijke doelstellingen in het internationaal beleid van de Vlaamse regering zijn de exportbevordering en het aantrekken van buitenlandse investeerders. We bekijken hier de exportcijfers, de ondersteuning die de Vlaamse overheid aan de uitvoer geeft en de mate waarin buitenlandse investeerders hun weg naar Vlaanderen vinden.

Buitenlandse handel

1 Uitvoer

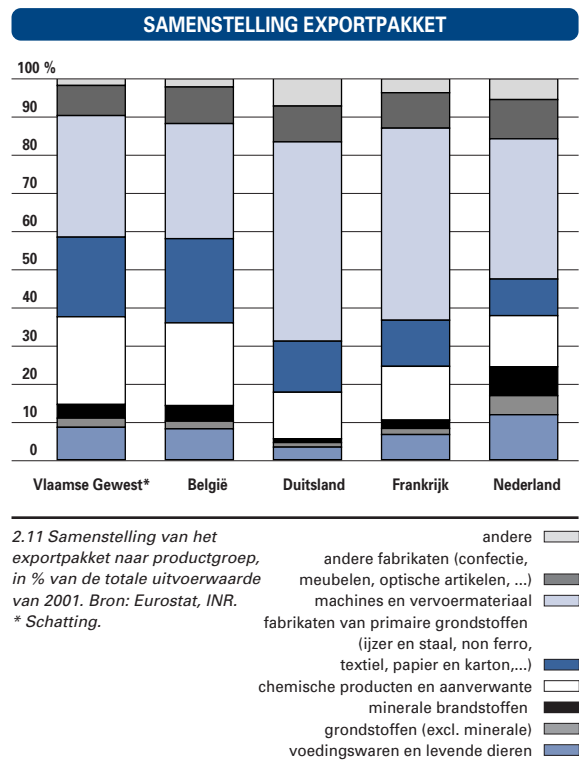
Het Vlaamse Gewest exporteerde in 2001 voor 160,6 miljard euro aan goederen. Dat is 4% meer dan in 2000. Het jaar voordien werd een stijging van 20% opgetekend.

De **uitvoer** verzwakte gaandeweg in 2001. Terwijl er in het eerste kwartaal van 2001 nog een stijging van 11% werd opgetekend, was er in het laatste kwartaal van 2001 een daling met 2%. De dalende economische conjunctuur in diverse delen van de wereld is daar natuurlijk niet vreemd aan. Opvallend is dat de Vlaamse export hernam in de eerste helft van 2002. In het tweede kwartaal lag de export zelfs 10% hoger dan het jaar voordien. Die stijging komt echter grotendeels op rekening van de uitbreiding van de activiteiten van één distributiecentrum.

Onze drie belangrijkste handelspartners, Duitsland, Frankrijk en Nederland nemen samen 46% van de uitvoer af. Europa en de Europese Unie zijn goed voor respectievelijk 80% en 74%. In vergelijking met het jaar 2000 is het percentage van Europa en de EU toegenomen. Het belang van de drie belangrijkste handelspartners daarentegen is ten opzichte van acht jaar geleden afgenomen. Oost-Europa wordt belangrijker voor de Vlaamse uitvoer.

De Vlaamse en Belgische uitvoer is voor driekwart op de Europese Unie afgestemd. In Nederland is de export nog sterker op Europa georiënteerd. Voor Duitsland zijn Zwitserland, Oost-Europa en de Verenigde Staten relatief belangrijk. Ook Frankrijk voert relatief meer naar andere werelddelen uit dan Vlaanderen. Dat wil niet zeggen dat het Vlaamse Gewest meer gespaard blijft van ontwikkelingen in de rest van de wereld. Via onze buurlanden, die onze belangrijkste handelspartners zijn, bereiken de effecten van de gebeurtenissen elders in de wereld ons ook.

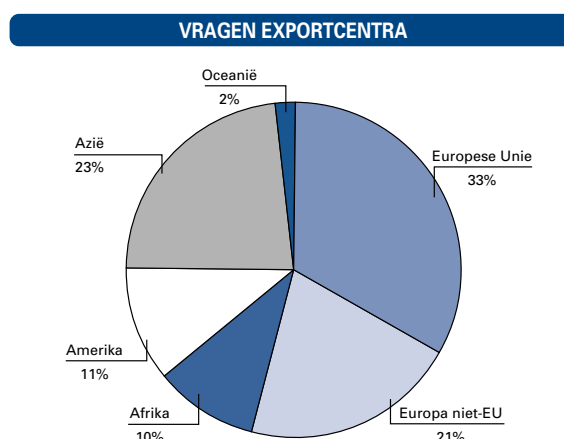

Vlaanderen voert een gevarieerd pakket aan goederen uit. De belangrijkste productgroepen zijn machines en instrumenten (17%), vervoermaterieel (17%) en chemische producten (16%). Het belang van machines en instrumenten liep in 2001 zowel absoluut als relatief terug ten opzichte van het jaar voordien.

De Vlaamse goederenuitvoer verschilt van de Belgische. Vlaanderen is iets sterker georiënteerd op chemische producten en machines en vervoermaterieel ten koste van fabrikaten van primaire grondstoffen en andere fabrikaten. De verschillen zijn al bij al miniem. Ook in de buurlanden Duitsland en Frankrijk zijn machines en vervoermaterieel belangrijk voor de export. In Nederland nemen voedingswaren en levende dieren een voorname plaats in.

2 Uitvoerbevordering

Export Vlaanderen wil de uitvoer van de Vlaamse ondernemers bevorderen. De vijf exportcentra van Export Vlaanderen staan klaar om exportvragen te beantwoorden van de Vlaamse bedrijfsleiders en exportmanagers. Het aantal **vragen om adressen en marktonderzoeken** daalde in 2001 verder met 2% tot 6.085. Dit duidt niet op een verminderde interesse, maar is het gevolg van alternatieven voor informatieverstrekking zoals de website van Export Vlaanderen en de Exportdagen. Het leeuwendeel van de vragen hield verband met de Europese landen maar ook dat aantal ligt lager dan vorig jaar. Het aantal vragen voor Ierland, Oostenrijk, Zwitserland, Slowakije, Slovenië, Bulgarije en Estland liep opvallend terug. In Afrika genoot Libië meer aandacht; in Azië was Qatar een sterke groeier. Export Vlaanderen verleent ook **financiële steun** aan bedrijven die nieuwe en verre markten willen verkennen. Op 1 juli 2001 werd de nieuwe subsidieregeling, specifiek voor KMO's, van kracht. Dit leidde tot 1.491 goedgekeurde aanvragen voor tussenkom-

2.12 Verdeling van het aantal vragen om adressen en marktonderzoeken bij de Exportcentra in 2001, naar continent, in %. Bron: Export Vlaanderen, bewerking APS.

sten in beursdeelnames en prospectie-initiatieven, een stijging met maar liefst 22% procent.

In 2001 werden er 632 aanvragen van ondernemingen voor **beursdeelnames** goedgekeurd. De bedrijven kregen 1,1 miljoen euro subsidies. Europa blijft de grootste trekpleister: 9 op de 10 beursdeelnames vindt er plaats.

Nog eens 784 andere exportinitiatieven van bedrijven kregen in 2001 Vlaamse steun toegekend. Die subsidies gingen naar **prospectiereizen** (1 miljoen euro), prospectiekantoren (0,6 miljoen euro) en deelnames aan groepsreizen (0,2 miljoen euro). Top drie van populaire sectoren zijn: textiel, voeding en dranken, machines.

Tot slot kunnen ook bedrijfsgroeperingen subsidies ontvangen voor marktverkennde reizen, beursdeelnames, ... In 2001 ontvingen 25 bedrijfsgroeperingen 0,2 miljoen euro voor 72 initiatieven. Europa is de meest gekozen bestemming, gevolgd door Azië en Noord-Amerika.

INDIVIDUELE BEURSDAELNAME BEDRIJVEN

	1999		2000		2001	
	AANTAL	%	AANTAL	%	AANTAL	%
Europa binnen EER*	604	90,8	487	89,7	557	88,1
Europa buiten EER*	20	3,0	10	1,8	16	2,5
Afrika	3	0,5	3	0,6	3	0,5
Amerika	19	2,9	15	2,8	29	4,6
Azië	15	2,3	22	4,1	21	3,3
Nabije en Midden-Oosten	4	0,6	6	1,1	6	0,9
Totaal	665	100,0	543	100,0	632	100,0

2.13 Evolutie van de goedgekeurde steunaanvragen van 1999 tot 2001, in aantal en in %, geografische spreiding. Bron: Export Vlaanderen. * EER = Europese Economische Ruimte.

BUITENLANDSE INVESTERINGEN

	PROJECTEN (AANTAL)	INVESTERINGSBEDRAGEN (IN MILJARD EURO)	DIRECTE TEWERKSTELLING (AANTAL ARBEIDSPLAATSEN)
1994	44	0,35	1.650
1995	56	0,45	2.128
1996	88	1,29	5.299
1997	94	1,54	3.819
1998	128	1,81	7.408
1999	179	2,50	9.422
2000	205	2,55	8.958
2001	199	2,70	4.941

2.14 Evolutie van het aantal investeringsprojecten, het investeringsbedrag en de directe jobcreatie van 1994 tot 2001. Bron: DIV. Cijfermateriaal gebaseerd op alle projecten die door DIV werden begeleid en alle projecten die werden opgepikt via de pers of werden aangeleverd door derden.

Buitenlandse investeringen

In 2001 namen de **buitenlandse investeringen** in Vlaanderen verder toe: 199 investeringsdossiers zorgden voor 2,7 miljard euro investeringen die 4.914 jobs opleverden. Daarmee hielden de buitenlandse investeringen in Vlaanderen goed stand ondanks de slabakkende conjunctuur en een wereldwijd verslechterd buitenlands investeringsklimaat. Bijna de helft van de investeringsprojecten kwam uit de VSA. Europa en Azië namen elk ruim een kwart van de investeringsdossiers voor hun rekening. Bijna een derde van de geïnvesteerde bedragen ging naar de autosector. Andere belangrijke sectoren zijn chemie (16%) en levenswetenschappen zoals biotechnologie, exacte wetenschappen... (12%). De helft van de dossiers zijn uitbreidingsinvesteringen. Daarnaast scoren de nieuwe buitenlandse investeringen, de zogenaamde greenfields, in 2001 relatief goed met 39%.

2.4 Ontwikkelings-samenwerking

Vlaanderen wil helpen de kloof in welvaart en welzijn tussen de Westerse landen en de landen in ontwikkeling te verkleinen. Om die doelstelling te realiseren, heeft de Vlaamse regering voor het eerst een eigen minister van Ontwikkelingssamenwerking. In de loop van 2000 werd een nieuwe visie van ontwikkelingssamenwerking ontwikkeld die gekenmerkt wordt door een bredere verantwoordelijkheid: internationale samenwerking en solidariteit zijn een opdracht voor iedereen. De krachtlijnen van het Vlaamse ontwikkelingsbeleid zijn: thematische vernieuwing met gerichte projecten, verhoogde sensibilisatie en geografische concentratie.

Noord/Zuid-kloof

Statistieken tonen aan dat er wereldwijd nog steeds enorme verschillen in welvaart en welzijn bestaan. De **Human Development Index** (HDI), een internationale standaard waarin voor alle landen van de

Verenigde Naties indicatoren over gezondheid, opleiding en economische welvaart zijn verwerkt, geeft een goed beeld van de algemene menselijke ontwikkeling.

Berekenen we de HDI voor onze eigen regio, dan blijkt dat Vlaanderen het er uitzonderlijk goed van af brengt. Vlaanderen eindigt samen met Noorwegen op de eerste plaats. De kloof met de landen achteraan de ranglijst blijft aanzienlijk.

Eigen beleid voor ontwikkelingssamenwerking

De eerste initiatieven van de eigen Vlaamse **ontwikkelingssamenwerking** zijn genomen in de jaren '90. Sindsdien zijn de Vlaamse bestedingen voor ontwikkelingssamenwerking, met uitzondering van 1997, onafgebroken blijven groeien.

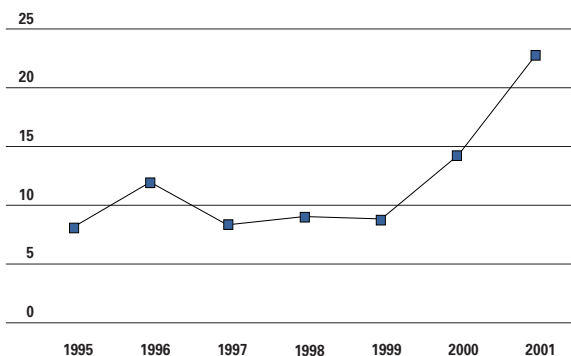
Tijdens de huidige regeerperiode heeft de Vlaamse regering voor het eerst een minister van Ont-

HUMAN DEVELOPMENT INDEX

LAND EN RANGSCHIKKING*	LEVENSV ERWACHTING BIJ DE GEBOORTE (IN JAAR)	GELETTERDHEID VOLWASSENEN (IN %)	SCHOLINGSGRAAD (IN %)	BBP/CAPITA (IN KKP** USD)	HDI
1. Noorwegen	78,5	99,0	97	29.918	0,942
Vlaanderen***	79,0	99,0	100	26.826	0,942
2. Zweden	79,7	99,0	100	24.277	0,941
3. Canada	78,8	99,0	97	27.840	0,940
4. België	78,4	99,0	100	27.178	0,939
5. Australië	78,9	99,0	100	25.693	0,939
...					
107. Zuid-Afrika	52,1	85,3	93	9.401	0,695
123. Marokko	67,6	48,9	52	3.546	0,602
...					
170. Mozambique	39,3	44,0	23	854	0,322
171. Burundi	40,6	48,0	18	591	0,313
172. Niger	45,2	15,9	16	746	0,277
173. Sierra Leone	38,9	36,0	27	490	0,275

2.15 HDI-ranglijst 2000, met o.a. Vlaanderen en de Vlaamse partners voor ontwikkelingssamenwerking. Bron: UNDP Human Development Report 2002, APS. * Op 173 landen. ** KKP = koopkrachtpariteit. *** De positie van Vlaanderen is gebaseerd op eigen APS-berekeningen. Deze berekeningen werden niet uitgevoerd voor andere regio's. Vermoedelijk zullen stedelijke entiteiten zoals het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Hamburg, Greater London, ... eveneens hoog scoren daar zij voor wat betreft het BBP per hoofd hoge cijfers neertekenen (pendelaars die buiten deze regio's wonen maar er werken dragen bij tot het BBP van die regio's).

OFFICIËLE ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

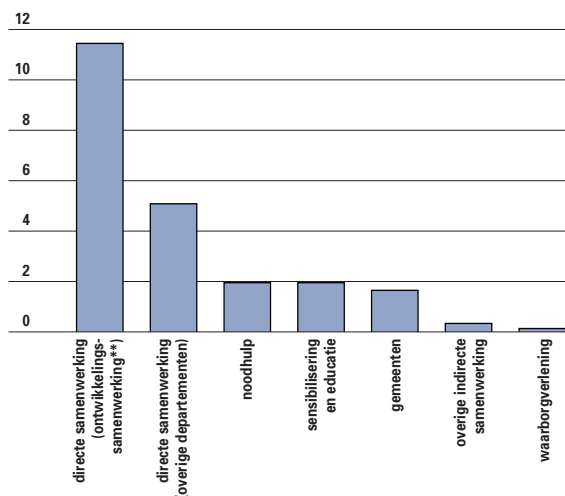
2.16 Evolutie van de Vlaamse overheidsbestedingen voor ontwikkelings-samenwerking van 1995 tot 2001, in miljoen euro. Bron: DGIS.

wikkelingsamenwerking, die sinds 2001 over een eigen begroting beschikt. Daarnaast hebben ook de andere Vlaamse ministers een deel van hun budget voor ontwikkelingsrelevante activiteiten vrijgemaakt. Ook de Vlaamse steden en gemeenten worden gestimuleerd samenwerken uit te bouwen met steden en gemeenten in het Zuiden. Ontwikkelingseducatie en sensibilisering zijn daarbij belangrijke aandachtspunten.

Directe samenwerking

Bij **directe ontwikkelingsamenwerking** bepaalt de Vlaamse overheid samen met de overheid in de

BEGROTING VOOR ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

2.17 Samenstelling van de Vlaamse begroting voor ontwikkelingsamenwerking*, in miljoen euro, 2002. Bron: COO, ABB.

* Bij deze bedragen worden nadien nog de bestedingen bijgeteld die op de begroting niet specifiek aan ontwikkelingsamenwerking zijn toegekend, maar internationaal wel als dusdanig worden erkend (ODA).

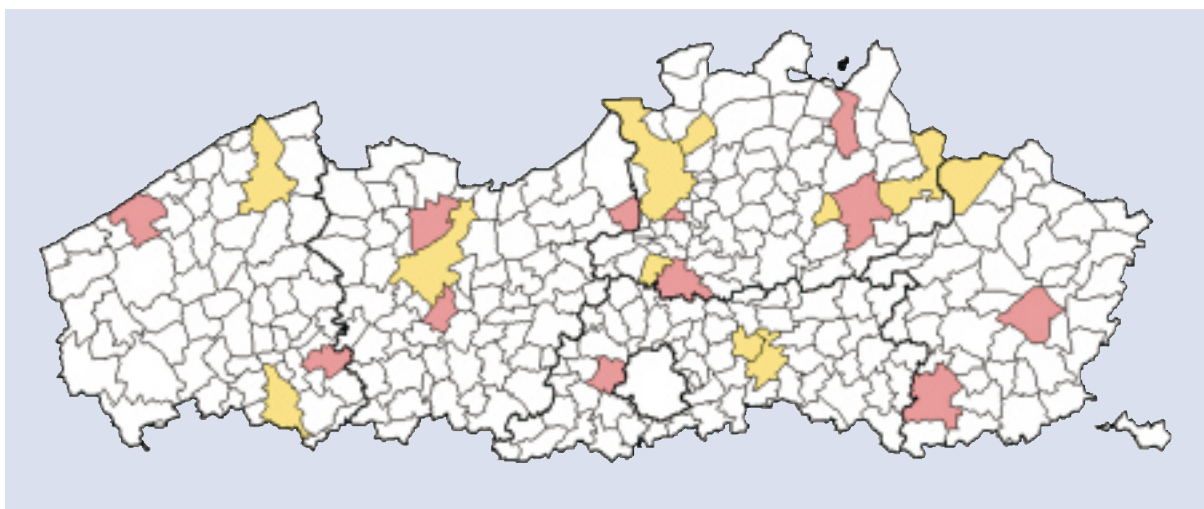
** Het luik directe samenwerking omvat ook de werkingssubsidie aan de VVOB.

partnerlanden welke sectoren en welke regio's de grootste aandacht verdienen. Met Zuid-Afrika werkt de Vlaamse overheid al sinds 1996 samen. De inspanningen richten zich op die provincies waar de nood het hoogst is: Vrijstaat, KwaZulu-Natal en Limpopo (de vroegere Noordelijke Provincie). De Vlaamse minister van Ontwikkelingsamenwerking

DIRECTE SAMENWERKING MET ZUID-AFRIKA

	1996	1997	1998	1999	2000	*2001	1996-2001	
							TOTAAL	%
Cultuur	0,1	0,5	0,3	0,5	0,2	0,7	2,4	6,7
Economie en KMO	0,2	0,8	-	0,2	0,1	0,0	1,3	3,8
Gezondheidszorg	0,7	0,4	0,1	0,0	1,9	0,7	3,9	10,9
Huisvesting	-	1,0	0,2	2,5	0,2	-	3,9	11,1
Infrastructuur	-	-	-	-	-	0,1	0,1	0,3
Institutionele ontwikkeling	0,3	-	-	-	-	0,4	0,6	1,8
Landbouw	0,2	0,1	-	0,2	-	-	0,5	1,5
Leefmilieu	0,2	0,1	0,7	0,5	-	1,0	2,5	7,0
Onderwijs	2,1	2,5	3,6	2,4	3,3	1,7	15,4	43,4
Tewerkstelling	-	-	0,2	-	-	-	0,2	0,5
Welzijn	0,6	0,4	0,7	0,5	0,2	0,3	2,7	7,5
Wetenschap	0,2	0,3	0,3	0,2	0,8	-	1,8	5,1
Niet gespecificeerd	0,1	-	-	-	-	-	0,1	0,4
Totaal	4,6	6,2	6,1	7,1	6,8	4,8	35,6	100,0

2.18 Evolutie van de vastgelegde bedragen voor Zuid-Afrika van 1995 tot 2001, per thema, in miljoen euro. Bron: COO, ABB. * De bedragen voor 2001 bevatten ook de vastleggingen op de begrotingen van de vakdepartementen.

2.19 Gemeenten die een convenant hebben afgesloten in het kader van lokale ontwikkelingssamenwerking.
Bron: COO, ABB.

convenant afgesloten in 2002 ■
convenant afgesloten in 2001 ■

en de overige leden van de Vlaamse regering trokken in 2002 samen 12,5 miljoen euro uit voor Zuid-Afrika. Dat is aanzienlijk meer dan de jaren voordien.

Vroeger was ook Chili een partnerland van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking. Die directe samenwerking is echter geleidelijk afgebouwd en vervangen door reguliere bilaterale contacten. De hierdoor vrijgekomen middelen kunnen nu elders worden ingezet. Met Mozambique en Marokko zijn al de eerste contacten gelegd.

Indirecte samenwerking

Bij de **indirecte samenwerking** geeft de Vlaamse minister van Ontwikkelingssamenwerking financiële steun aan niet-gouvernementele organisaties (NGO's), universiteiten, wetenschappelijke instellingen, lokale besturen, enzovoort. De overheid zet meestal wel een aantal (kwalitatieve) criteria voorop, maar de organisaties en instellingen bepalen voor het overige zelf hoe ze de toegekende middelen inzetten. Er zijn twee manieren van indirecte samenwerking: de convenanten en de projecten voor sensibilisering en ontwikkelingseducatie.

Een **convenant** is een samenwerkingsovereenkomst met de Vlaamse overheid waardoor de Vlaamse steden en gemeenten een zusterband met een gemeente in het Zuiden uitbouwen. In 2001, toen de eerste overeenkomsten werden gesloten, ondertekenden elf Vlaamse steden en gemeenten een convenant. In 2002 kwamen daar nog eens twaalf steden en

gemeenten bij. 2003 is het laatste jaar van het pilootproject. In 2004 wordt een volwaardig decreet voor de gemeentelijke ontwikkelingssamenwerking verwacht.

Een tweede vorm van indirecte samenwerking zijn de **projecten voor sensibilisering en ontwikkelingseducatie**. Dat zijn projecten die hier in Vlaanderen de bewustwording over de Noord/Zuid-problematiek en het maatschappelijk draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking moeten stimuleren. In 2002 werden voor het eerst kwalitatieve criteria voor de subsidiëring van dergelijke projecten uitgewerkt. Daarna werd een publieke oproep voor het indienen van projecten gelanceerd. Met 49 ingestuurde voorstellen, waarvan er 28 voor financiering werden weerhouden, was deze eerste oproep overduidelijk een succes. De 28 projecten dragen elk op hun eigen manier bij aan de bewustwording over de Noord-Zuidproblematiek: vakbondsafgevaardigden uit Noord en Zuid werken samen aan oplossingen voor betere werkomstandigheden, Palestijnse en Israëliische burgers komen in Vlaanderen duidelijk maken dat dialoog in het Midden-Oosten écht wel kan, in inleefsessies zoeken jongeren naar antwoorden op vragen over globalisering,...

Humanitaire bijstand

In de voorbije jaren verleende Vlaanderen ook **humanitaire bijstand** aan landen of regio's in nood. Deze bijstand omvat noodhulp aan slachtoffers van conflicten of natuurrampen, ondersteuning van

vluchtelingen en voedselhulp aan de meest kwetsbare bevolkingsgroepen. In 2002 werd humanitaire bijstand verleend bij de aardbeving in het Kongolesse Goma, aan de bezette Palestijnse gebieden en bij de voedselcrisis in Zuidelijk Afrika. De hulpacties lopen meestal via gespecialiseerde instanties zoals Artsen Zonder Grenzen en Oxfam.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- * Dienst Investeren in Vlaanderen, Annual Report 2001: A Vote of Confidence, Brussel, 2002
- * Export Vlaanderen, Jaarverslag 2001, Brussel, 2002
- * United Nations Development Programme, Human Development Report 2002
- * Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, administratie Buitenlands Beleid, Vertegenwoordigers van Vlaanderen in het buitenland, 2002

Website

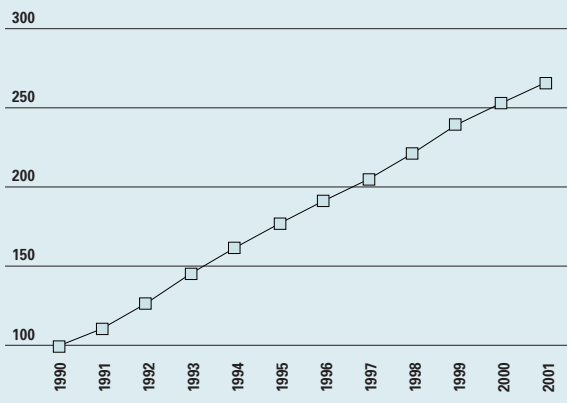
- * Dienst Investeren in Vlaanderen: <http://www.ffio.com/>
 - * Export Vlaanderen: <http://www.export.vlaanderen.be>
 - * Human Development Report 2002: <http://hdr.undp.org/reports/global/2002/en/>
 - * Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, administratie Buitenlands Beleid:
<http://portal.vlaanderen.be:80/http://docs.portal.vlaanderen.be/channels/hoofdmenu/vlaanderenint/>
 - * Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, administratie Buitenlands Beleid: <http://www.flanders.be>
-

Mobiliteit

hoofdstuk 3

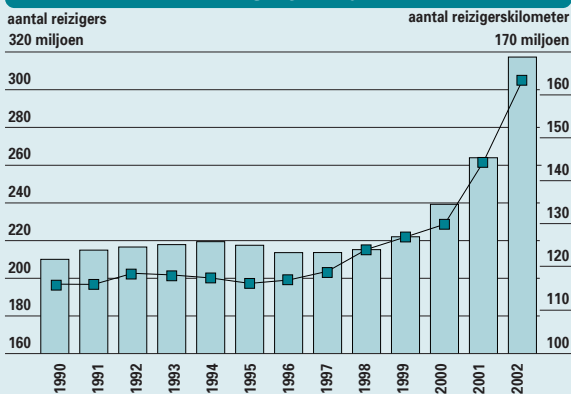
Kerncijfers

WAGENPARK

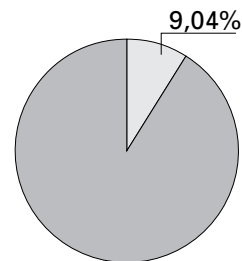
Evolutie van het wagenpark in Vlaanderen tussen 1990 en 2001, (index: 1990 = 100). Bron: NIS.

REIZIGERS DE LIJN

Evolutie van het aantal reizigers en het aantal reizigerskilometer door De Lijn tussen 1990 en 2002, x 1000. Opmerking: De gegevens voor 2002 zijn voorlopige cijfers van 18 februari 2003. Definitieve cijfers worden half maart verwacht.. Bron: VVM De Lijn.

Uitgaven

Aandeel van het mobiliteitsbeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- Het aantal reizigers van De Lijn kende in 2002 een spectaculaire stijging tot maar liefst 318 miljoen reizigers, een toename met 20%.
- Ondanks de economische zwakte hebben de Vlaamse havens in 2002 met een groei van meer dan 2% een uitstekend jaar achter de rug.
- 2002 was een bijzonder moeilijk jaar voor de luchthavens. Het aantal passagiers in Zaventem daalde met ruim een kwart.
- In 2001 werden op het Vlaamse hoofdwegennet vijf miljoen voertuigverliesuren opgetekend. De verkeerscongestie concentreert zich vooral rond Brussel en Antwerpen.
- Op een werkdag gebeurt 18% van alle verplaatsingen geconcentreerd op twee uur in de ochtend

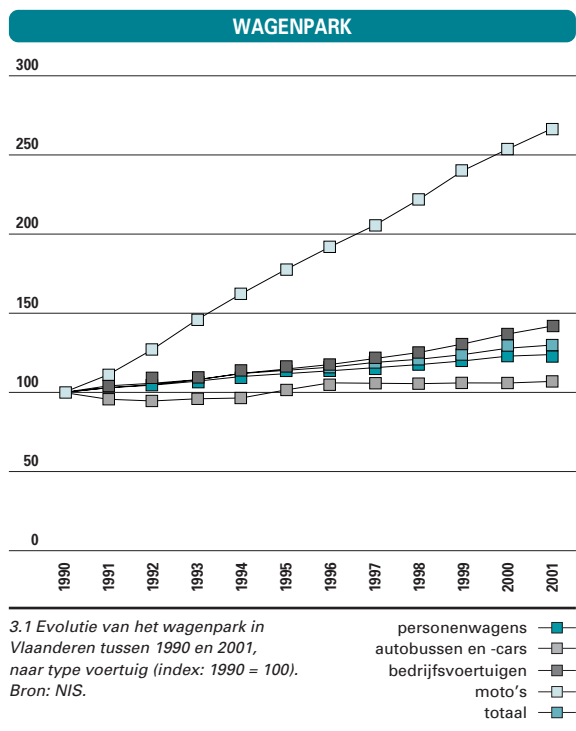
Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/mobiliteit

3.1 Kerncijfers

In juni 2001 werd aan het Vlaams parlement het ontwerp Mobiliteitsplan voorgesteld. Dit plan bevat een geïntegreerde visie over mobiliteit en schuift vijf strategische doelstellingen naar voren:

- Doelstelling 1: op een selectieve wijze de bereikbaarheid van de economische knooppunten en poorten waarborgen
- Doelstelling 2: op een selectieve manier iedereen in Vlaanderen de mogelijkheid bieden zich te verplaatsen. Daardoor moet iedereen volwaardig kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven.
- Doelstelling 3: de verkeersonveiligheid in Vlaanderen verder terugdringen met het oog op een wezenlijke vermindering van het aantal verkeersslachtoffers
- Doelstelling 4: ondanks de toenemende mobiliteit de verkeersleefbaarheid verbeteren
- Doelstelling 5: de schade aan milieu en natuur terugdringen, zelfs al neemt de mobiliteit verder toe.

Uit het mobiliteitsplan worden verder in dit hoofdstuk Mobiliteit per doelstelling indicatoren besproken. Naar aanleiding van het verschijnen van het ontwerp Vlaams Totaalplan Fiets in 2002 focus- sen we bij verschillende doelstellingen ook op het fietsgebruik. Eerst wordt er een toelichting gegeven over de kerncijfers voor mobiliteit.

Vlaanderen is een belangrijk economisch knooppunt. In dit inleidend deel geven we een overzicht van de vervoermiddelen in Vlaanderen en de verschillende vervoersprestaties.

Vervoermiddelen

1. Voertuigenpark

In het Vlaamse Gewest reden in 2001 haast 3,5 miljoen motorvoertuigen rond. De grote meerderheid daarvan, iets méér dan 2,8 miljoen, zijn personenwagens. Ten opzichte van 1990 betekent dit een stijging met ongeveer een kwart. Het aantal personenwagens in Vlaanderen per 1.000 inwoners bedroeg in 1999 456, waarmee we net onder het Europees gemiddelde blijven. Van onze buurlanden telt Nederland merkkelijk minder personenwagens per inwoner dan Vlaanderen, bij Frankrijk, Duitsland en vooral Luxemburg ligt dit getal hoger. Het aantal motorrijwielen kende sinds 1990 een spectaculaire stijging (+167%).

Het bedrijfsvoertuigenpark groeide tussen 1990 en 2001 met meer dan een derde aan tot 469.147 stuks. Vooral de voertuigen voor goederenvervoer kenden de laatste jaren een sterke toename. Daarentegen daalde het aantal landbouwtrekkers in 2001 voor het eerst.

Wat het aandeel van dieselwagens in de totale vloot aan personenwagens betreft, spant België in de Europese Unie de kroon. Het aantal dieselwagens is in België sinds 1990 dan ook zo goed als verdubbeld. Het aantal benzine wagens daarentegen is licht afgenomen. Verschillende stimulerende beleidsmaatregelen hebben in 2001 een sterke stijging in de hand gewerkt van het aantal LPG-wagens, met iets méér dan 20% tot 82.428. Het aantal elektrische wagens blijft marginaal met 1.109.

AANTAL PERSONENWAGENS PER 1.000 INWONERS

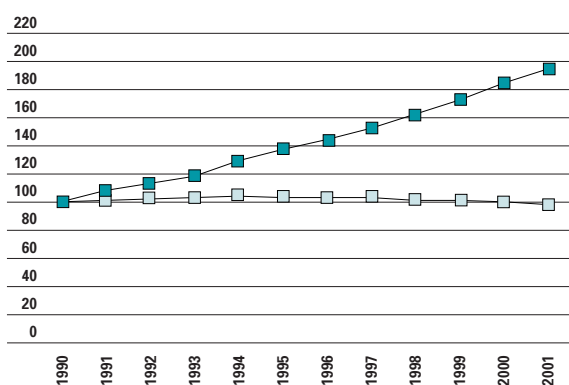
RUIJMT	1999	1998	1997	1996	1995	1994	1993	1992	1991	1990
België	450	440	434	435	428	423	408	400	397	388
Vlaanderen	456	449	442	436	430	425	415	407	403	393
Denemarken	341	343	337	330	320	310	312	310	309	309
Duitsland	515	508	504	500	495	488	478	447	489	485
Griekenland	275	254	238	224	211	199	189	177	173	171
Spanje	424	408	389	378	362	351	344	336	322	309
Frankrijk	465	456	445	477	478	430	423	419	417	415
Ierland	346	309	310	270	264	262	249	242	237	227
Italië	544	545	535	571	553	540	521	518	503	483
Luxemburg	610	572	562	559	559	540	523	532	519	503
Nederland	398	376	372	370	381	383	376	373	370	368
Oostenrijk	494	481	469	460	447	433	421	410	397	387
Portugal	330	321	297	401	378	357	334	309	281	258
Finland	407	392	379	379	372	368	370	384	384	389
Zweden	440	428	419	413	411	409	409	414	420	421
Verenigd Koninkrijk	414	404	398	385	382	376	371	382	383	375
Europese Unie (15 landen)	460	454	447	437	432	423	418	410	410	402

3.2 Evolutie van het aantal personenwagens per 1000 inwoners in de EU tussen 1990 en 1999. Bron: EC DG TREN, NIS (Vlaanderen).

2. Trams en bussen

De Vlaamse Vervoermaatschappij De Lijn beschikte in 2002 over 2186 voertuigen. Hiervan waren er 1.861 autobussen, 20 trolleybussen en 305 trams. In de periode 1990-1995 verkleinde het voertuigenpark van De Lijn. De voornaamste reden hiervoor was de vermindering van de technische reserve als gevolg van een fusieoperatie tussen de NMVB, MIVA en MIVG. Het voertuigenpark groeit sinds 1996 opnieuw aan, met haast 350 voertuigen sinds dan.

DIESEL EN BENZINE

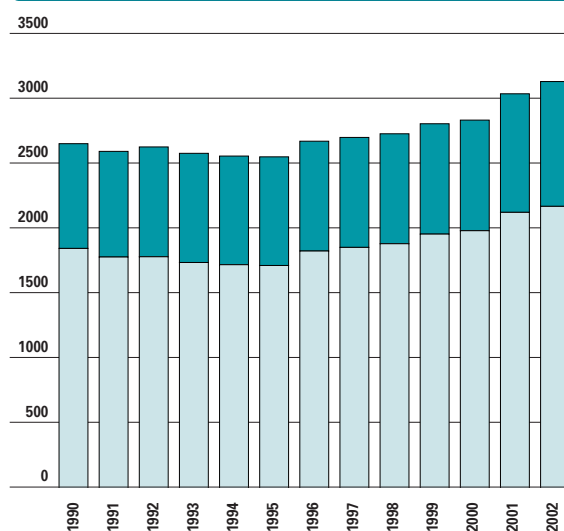

3.3 Evolutie van het aantal dieselwagens in België ten opzichte van het aantal wagens op benzine tussen 1990 en 2001 (index: 1990 = 100). Bron: NIS.

benzine —□—
diesel —■—

Daarnaast wordt in opdracht van De Lijn nog busvervoer georganiseerd door onafhankelijke exploitanten. Met 958 voertuigen nemen ze 30,5% van het totale voertuigenpark dat wordt ingezet voor het aanbieden van openbaar vervoer voor hun rekening.

VOERTUIGENPARK DE LIJN

3.4 Evolutie voertuigenpark De Lijn tussen 1990 en 2002, naar type beheerder. Opmerking: De gegevens voor 2002 zijn voorlopige cijfers van 18 februari 2003. Definitieve cijfers worden half maart verwacht. Bron: VVM De Lijn.

BINNENVAARTVLOOT

	2002	2001	2000
Aantal schepen	2002	2001	2000
Droge Lading	1.272	1.288	1.329
Tankschepen	205	207	215
Totaal aantal schepen	1.477	1.495	1.544
Capaciteit	2002	2001	2000
Droge Lading	1.391.711	1.356.659	1.329.000
Tankschepen	253.567	246.009	245.100
Totale capaciteit	1.645.278	1.602.668	1.574.100
Gemiddelde capaciteit	2002	2001	2000
Droge Lading	1.094	1.053	1.000
Tankschepen	1.237	1.188	1.140

3.5 Evolutie binnenvaartvloot tussen 2000 en 2002, naar type. Bron: FOD Mobiliteit en Vervoer – Dienst Binnenvaart.

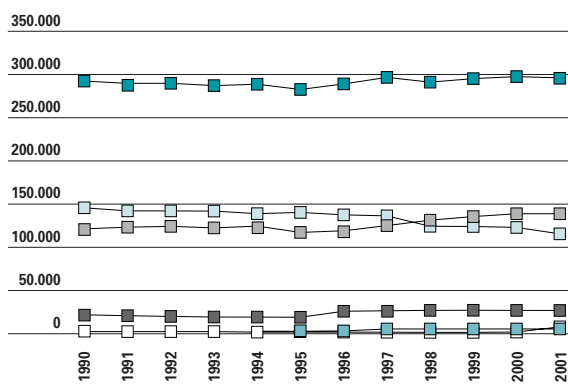
3. Vaartuigen

Het aantal Belgische binnenvaartschepen daalt gestadig, zowel wat het aantal schepen met droge lading als wat het aantal tankschepen betreft. In 2000 lagen er 1.544 schepen in de vaart, in 2002 nog 1.477. De gemiddelde capaciteit van de binnenvaartvloot neemt wel toe, waardoor ook de totale capaciteit stijgt. Er is dus duidelijk een evolutie naar grotere schepen in de binnenvaart.

4. Treinen

Eind 2001 beschikte de NMBS in België over 427 elektrische locomotieven, 538 diesellocomotieven, 669 elektrische motorstellen, 11 HST-stellen en 61 dieselmotorwagens. Het totaal aantal gemotori-

ZITPLAATSEN NMBS 1990-2001

3.6 Evolutie van het aantal aangeboden zitplaatsen op treinmateriaal van de NMBS tussen 1990 en 2001, naar type. Bron: NMBS.

elektrische motorstellen
diesel-motorstellen
rijtuigen binnenlandse dienst (*)
internationale rijtuigen (*)
HST (Thalys, Eurostar)
totaal

seerd rollend materieel steeg licht ten opzichte van 2000 (+36 eenheden), al treden er in de verschillende categorieën kleine verschuivingen op door de buitendienststelling van verouderd materiaal en de ingebruikname van nieuwe voertuigen.

Het aantal rijtuigen bedroeg in 2001 1.589. Dit is een lichte daling t.o.v. 2000, waar er nog 1.668 rijtuigen beschikbaar waren.

Door de toename van het aantal zitplaatsen in de motorwagens blijft het totale aantal zitplaatsen sinds 1990 ongeveer constant, met lichte fluctuaties door de jaren heen. In 2001 waren er voor het klassieke (binnenlandse én internationale) treinverkeer 289.677 zitplaatsen beschikbaar, op de HST-stellen (Thalys en Eurostar) 5.815. Daarnaast zijn er voor het internationaal vervoer ook buitenlandse treinstellen actief.

5. Fietsen

In 2002 telde Vlaanderen ongeveer 4,2 miljoen fietsen, wat neerkomt op 707 fietsen per 1.000 inwoners. Het globale Belgische fietsenpark bedraagt 5.802.884. Het fietsbezit kent sinds de jaren zeventig een gestage groei. De verkoop van fietsen zit duidelijk in de lift in België. Het grootste deel van de fietsen wordt verkocht in Vlaanderen. In Vlaanderen is het fietsbezit het hoogst (72% van de fietsen ten opzichte van 60% van de bevolking). Ook het aantal fietswinkels neemt toe.

Verkeers- en vervoersprestaties

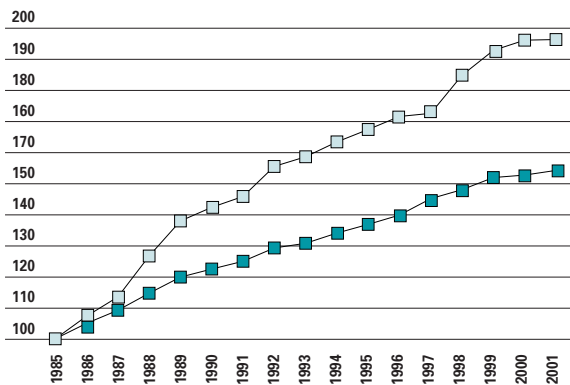
1. Wegvervoer

Jaar na jaar neemt het wegverkeer op de autosnelwegen en gewestwegen in Vlaanderen toe, al lijkt sinds 2000 deze toename te vertragen. Tussen 1990 en 2001 groeide het verkeer op de autosnelwegen met 38%, op de gewestwegen met 26%.

2. Openbaar vervoer

De trend naar meer reizigers bij het openbaar vervoer blijft zich verder doorzetten. In 2002 bereikte De Lijn een nieuw record van maar liefst 318 miljoen reizigers, een toename met een 20%. Dat succes is te danken aan de nieuwe voordelige netabonnementen (Buzzy Pazz voor -25-jarigen en Omnipas voor +25-jarigen). Daarnaast wordt door de implementatie van de basismobiliteit het net sterk uitgebreid met nieuwe lijnen, nieuwe haltes en hogere frequenties. Niet inbegrepen in deze cijfers is het leerlingenvervoer, in 2002 goed voor 12,4 miljoen passagiers. Sinds 1995 kent ook het aantal afgelegde kilometers

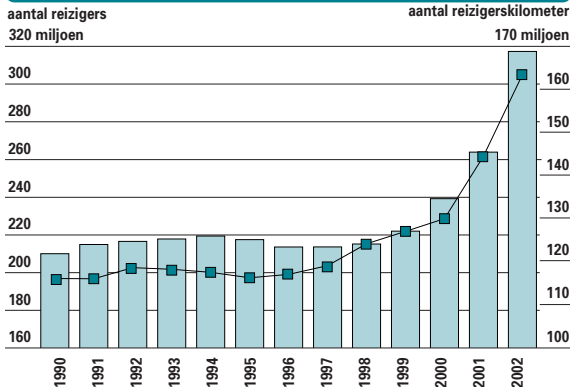
WEGVERKEER

3.7 Evolutie van het wegverkeer tussen 1985 en 2001, naar type weg (index: 1985 = 100).
 Bron: MVG LIN, afdeling Verkeerskunde.
 Methodologie: de evolutie van het wegverkeer is berekend op basis van het aantal afgelegde voertuigkilometers. Het aantal voertuigkilometers wordt berekend uit de wekdaggemiddelde waarden en de representatieve lengte van de telpost.

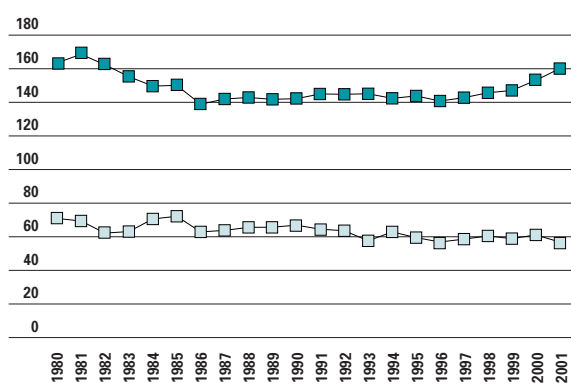
een stijgend verloop. In 2002 werd 163 miljoen reizigerskilometer afgelegd door De Lijn. De exploitanten namen daarvan 41% voor hun rekening. De NMBS boekte in 2001 voor het tweede opeenvolgende jaar een forse stijging in het aantal reizigers. In totaal werd in België meer dan 160 miljoen keer de trein genomen. Hiermee komen de recordcijfers van begin de jaren tachtig opnieuw in zicht. Ook het aantal afgelegde personenkilometers blijft stijgen, tot 8038 miljoen personenkilometers. Op het domein van het goederenvervoer kende de NMBS in 2001 een stevige terugslag, met een daling van ongeveer 7%, zowel wat het aantal vervoerde ton (tot 57,1 miljoen ton) als wat het aantal afgelegde tonkilometers (tot 7080 miljoen tonkilometer) betreft.

REIZIGERS DE LIJN

3.8 Evolutie van het aantal reizigers en het aantal reizigerskilometer door De Lijn tussen 1990 en 2002, x 1000. Opmerking: De gegevens voor 2002 zijn voorlopige cijfers van 18 februari 2003. Definitieve cijfers worden half maart verwacht.
 Bron: VVM De Lijn.

SPOORVERVOER

3.9 Evolutie van het aantal vervoerde reizigers en tonnage door de NMBS in België tussen 1980 en 2001, x 1 miljoen. Bron: NMBS.

3. Binnenvaart

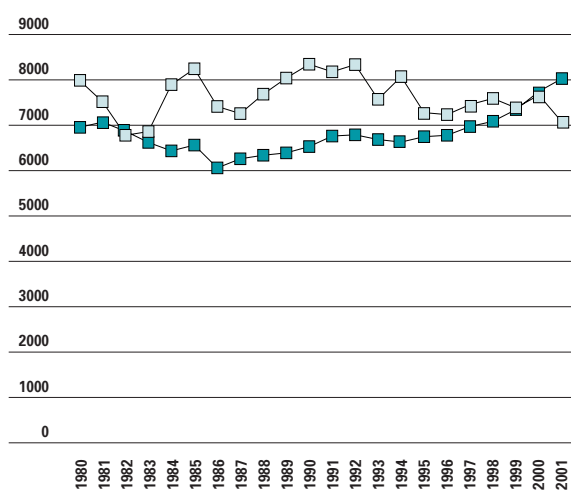
De Belgische binnenvaart deed het in 1999 bijzonder goed. Zowel het aantal vervoerde ton als het aantal tonkilometer stegen in 1999 ten opzichte van het jaar voordien met meer dan 5,5%, tot respectievelijk iets meer dan 110 miljoen ton en 6.455 miljoen tonkilometer.

4. Maritieme trafiek

POSITIONERING VAN DE VLAAMSE HAVENS IN DE LE HAVRE - HAMBURG RANGE

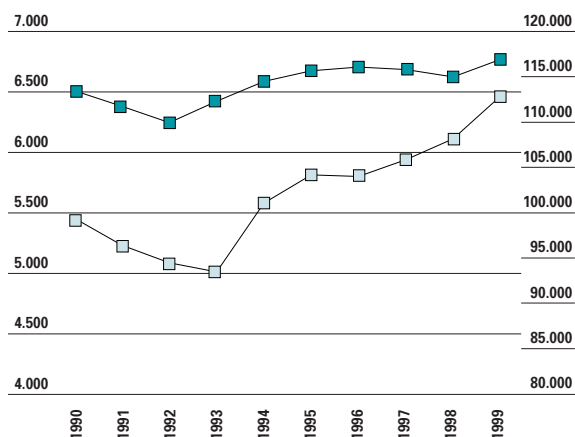
De Le Havre - Hamburg range omvat de belangrijkste havens die in het geografisch gebied liggen afgebakend door voornoemde steden. De range omvat de havens van Antwerpen, Gent, Zeebrugge,

SPOORVERVOER

3.10 Evolutie van het aantal gepresteerde personenkm en tonkm door de NMBS in België tussen 1980 en 2001, x 1 miljoen. Bron: NMBS.

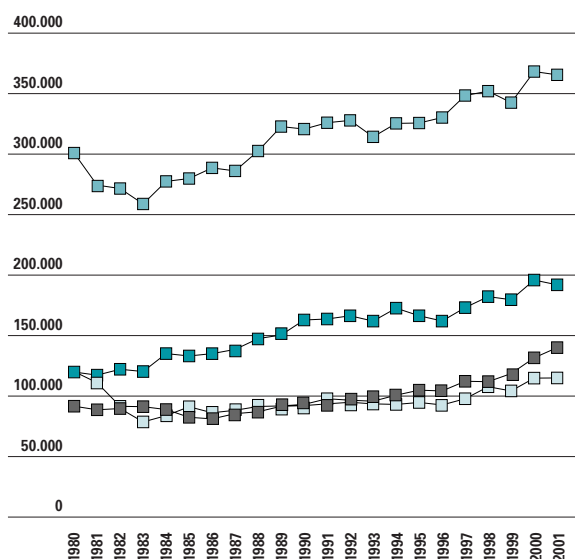
BINNENVAART

3.11 Evolutie van het aantal vervoerde ton en het aantal afgelegde tonkm in België tussen 1990 en 1999, in ton x 1.000 en tonkm x 1 miljoen. Bron: NIS.

Oostende, Rotterdam, Amsterdam, Hamburg, Bremen, Duinkerke en Le Havre. In deze havens werd in 2001 een overslag van 806,3 miljoen ton gerealiseerd, haast een status quo met 2000 (+0,2%). Het aandeel van de Vlaamse havens in de range daalde wel met 2% tot 23,6% of 190,4 miljoen ton. Begin jaren tachtig bedroeg het aandeel van de Vlaamse havens wel maar 19%, vanaf 1990 schommelen wij rond de 24%. Daarnaast konden alleen de Duitse havens wat marktaandeel winnen.

TRAFIEK IN DE LE HAVRE - HAMBURG RANGE

3.12 Evolutie van de trafiek in de havens van de Le Havre - Hamburg range tussen 1980 en 2001. Bron: SERV VHC.

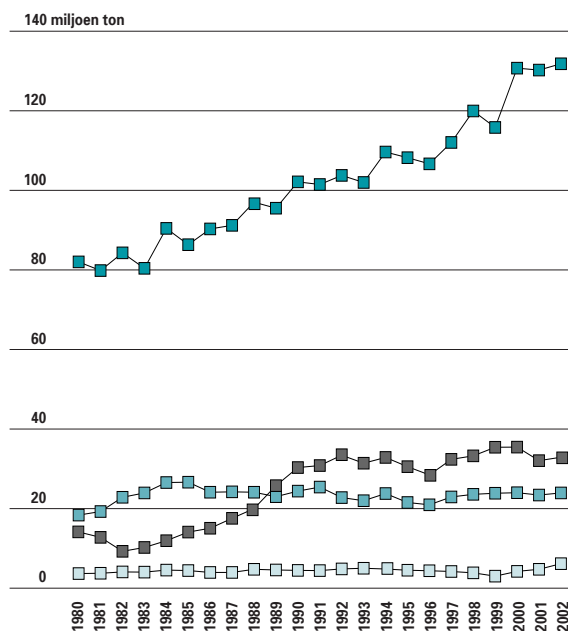
INDIVIDUELE PRESTATIES VAN DE VLAAMSE HAVENS

Ondanks de economische zwakte hebben de Vlaamse havens in 2002 met een groei van meer dan 2% tot een nieuw record van haast 195 miljoen ton een uitstekend jaar achter de rug. Het aantal passagiers daalde met 16,8% tot een kleine 1,2 miljoen.

ANTWERPEN

Met een goederenoverslag van iets meer dan 131,5 miljoen ton realiseerde Antwerpen een stijging van 1,2%, een nieuw historisch record. In de maand december werd zelfs voor het eerst de kaap van 12 miljoen ton goederen per maand overschreden. De Antwerpse groei komt in hoofdzaak op rekening van de sterke stijging van de containertrafiek (+14,2%) tot meer dan 53 miljoen ton. Qua containerverkeer doet Antwerpen het nu evengoed als Hamburg en beter dan alle andere havens in de Le Havre - Hamburg range. Andere stijgers waren de overslag van chemicaliën in bulk, fruit, rollend materieel en personenwagens. Globaal genomen worden dalingen opgetekend bij het niet-gecontaineriseerd stukgoed, het conventioneel stukgoed en het ro/roverkeer, het vloeibaar en droog massagoed. Sterke dalers waren de aanvoer van staal, woudproducten en ertsen. In Vlaanderen beheerst Antwerpen ongeveer tweederde van de markt, in de Le Havre - Hamburg range ongeveer 16%.

GOEDERENTRAFIEK VLAAMSE HAVENS

3.13 Evolutie van de goederentrafiek in de Vlaamse havens tussen 1980 en 2002, x 1000 ton. Bron: SERV VHC.

ZEEBRUGGE

Het overslagcijfer voor de haven van Zeebrugge bedroeg in 2002 ongeveer 33 miljoen ton, een stijging met 2,7% ten opzichte van 2001. De sterke stijging in de containertrafiek (+ 12,6% tot ongeveer 12 miljoen ton) en wegens het hernemen van de aanvoer van LNG (vloeibaar gas) ook van de vloeibare bulk (+19,1% tot ongeveer 5 miljoen ton) zijn hierin de belangrijkste elementen. Met een groei van 10,8% tot 1.375.849 nieuwe wagens versterkt Zeebrugge zijn absolute marktleiderschap in transport van personenwagens. Globaal genomen liepen stukgoed, vaste bulk en het ro/roverkeer terug. Zeebrugge vertegenwoordigt ongeveer 17% van de verschepte tonnage in de Vlaamse havens. Voor het eerst is Zeebrugge de grootste Vlaamse passagiershaven. Onder meer dankzij de ingebruikname half mei van een nieuwe lijn van de rederij Superfast op Rosyth (Edinburgh) steeg het aantal passagiers met 11,6% tot 773.582. Sinds halweg de jaren negentig lijkt de gestage neergang van de passagierstrafiek in Zeebrugge gestuit.

GENT

Ongeveer 12,3 % van de tonnage van de Vlaamse havens wordt gerealiseerd in de haven van Gent. Doorheen de jaren blijft de goederentrafiek stabiel en schommelt die rond de 24 miljoen ton. In 2002 kende de Gentse zeehaven een stijging van 2,2% tot 23.980.744 ton. Vloeibare bulk, droge bulk, ro/rotrafiek en vooral de containertrafiek kenden

een forse groei, het conventioneel stukgoed daarentegen verminderde met haast 70% door de omschakeling van de staalindustrie op erts en grondstoffen in plaats van ruw staal. De lossingen maken 82% uit van het totaal overslagen goederen.

OOSTENDE

In 2002 werd ongeveer 3,2 % van de goederen verhandeld in de haven van Oostende. Met een stijging van de overslag met 29,3% tot meer dan 6,2 miljoen ton heeft Oostende een absoluut recordjaar achter de rug. Vooral de vrachtrafiek per ro/ro kende een ongeziene groei met 45% tot 4,5 miljoen ton. De passagierstrafiek daalde echter dramatisch met 45% tot een kleine 400.000 passagiers wegens de stopzetting door Hoverspeed van de overzetsdienst naar Dover.

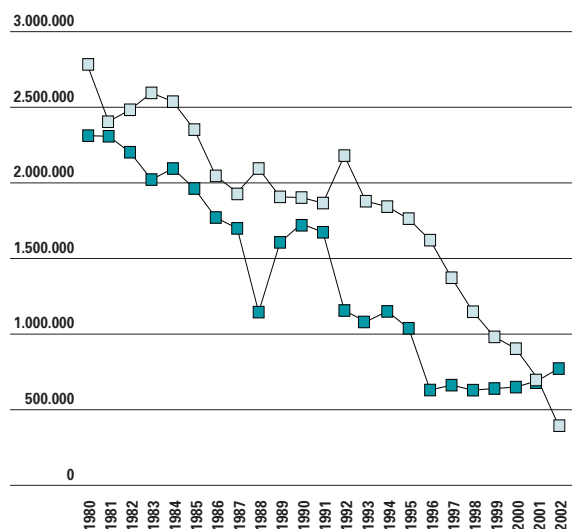
5. Luchtverkeer

Onder meer door de nasleep van de aanslagen van 11 september 2001 en de daarop volgende internationale crisis in de luchtvaart was 2003 een moeilijk jaar voor de luchthavens gelegen in het Vlaamse Gewest. Het aantal vliegbewegingen daalde met 12,7% tot 362.000, het aantal passagiers met 26,6% tot 14,7 miljoen en de vervoerde vracht met 15,1% tot nog geen 577.000 ton.

ZAVENTEM

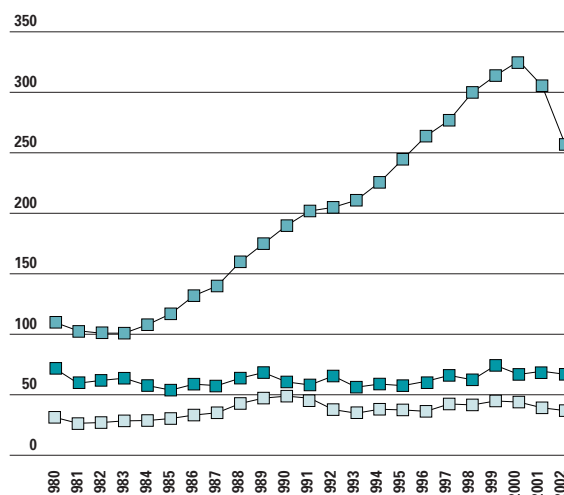
Voor het tweede opeenvolgende jaar kende Zaventem in 2002 een sterke daling op alle gebied.

IN- EN ONTSCHEEPT PASSAGIERS

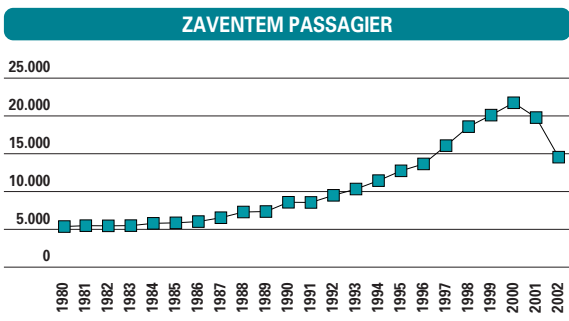

3.14 Evolutie van het aantal in- en ontscheepte passagiers in de Vlaamse havens tussen 1980 en 2002. Bron: SERV VHC.

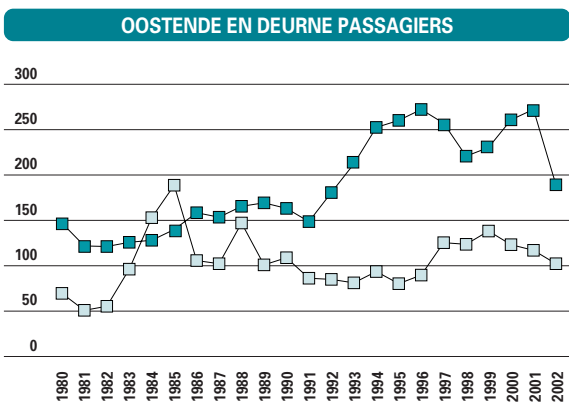
BEWEGINGEN OP DE LUCHTHAVENS

3.15 Evolutie van de bewegingen op de luchthavens in het Vlaamse Gewest tussen 1980 en 2002, x 1.000. Opmerking: Elke landing of opstijging van een vliegtuig is een beweging. Lokale vluchten worden dubbel geteld. Bron: LIN, afdeling Personenvervoer en Luchthavens en BIAC.

3.16a Evolutie passagiers luchthaven Zaventem tussen 1980 en 2002, x 1.000. Bron: BIAC.

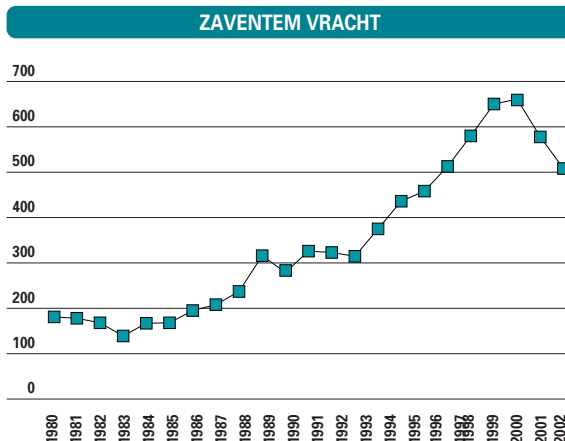

3.16b Evolutie passagiers luchthavens Oostende en Deurne tussen 1980 en 2002, x 1.000. Bron: LIN, afdeling Personenvervoer en Luchthavens.

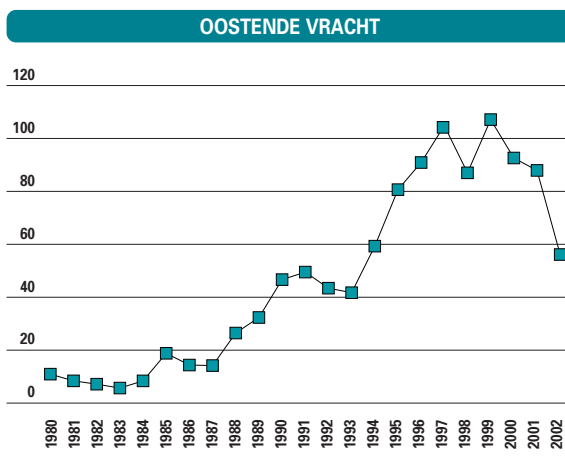
Het aantal vliegbewegingen daalde met haast 16% tot 256.873, het aantal vervoerde ton met ongeveer 12% tot 514.241 en het aantal passagiers zelfs met 26,6% tot een kleine 14,5 miljoen. Nieuwkomers als SN Brussels Airlines, Thomas Cook Airlines en British European en een uitbreiding van het vluchtenaanbod van Virgin Express en Sobelair konden het verlies door het verdwijnen van Sabena en City Bird maar gedeeltelijk goed maken. De evolutie van het aantal vertrekkende en aankomende passagiers (-5,1%) is vergelijkbaar met de cijfers van de meeste andere luchthavens. Voor transfers scoorde Zaventem een stuk zwakker, al viel er in de laatste maanden van 2002 een zeker herstel waar te nemen. Wat de vracht betreft wist Zaventem ondanks de terugval zijn vijfde positie onder de Europese luchthavens te behouden.

REGIONALE LUCHTHAVEN OOSTENDE

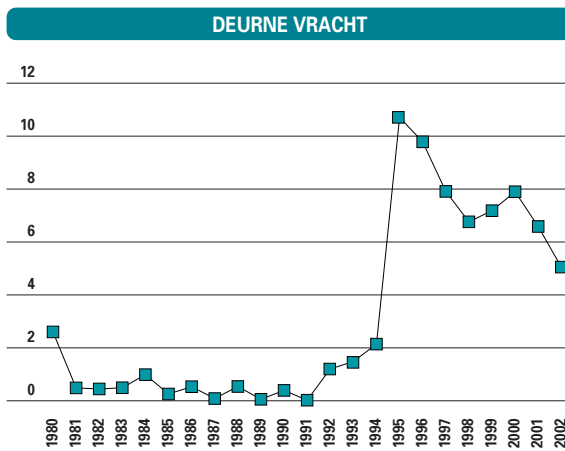
De luchthaven van Oostende kent belangrijke fluctuaties in haar trafiek. Het merendeel van de trafiek bestaat uit ad-hoc vluchten of ad-hoc reeksen van vluchten. Bovendien is het vrachtverkeer ook sterk seizoensgebonden. 2002 was een ronduit zwak jaar

3.17a Evolutie vervoerde vracht luchthaven Zaventem tussen 1980 en 2002, x 1.000 ton. Bron: BIAC.

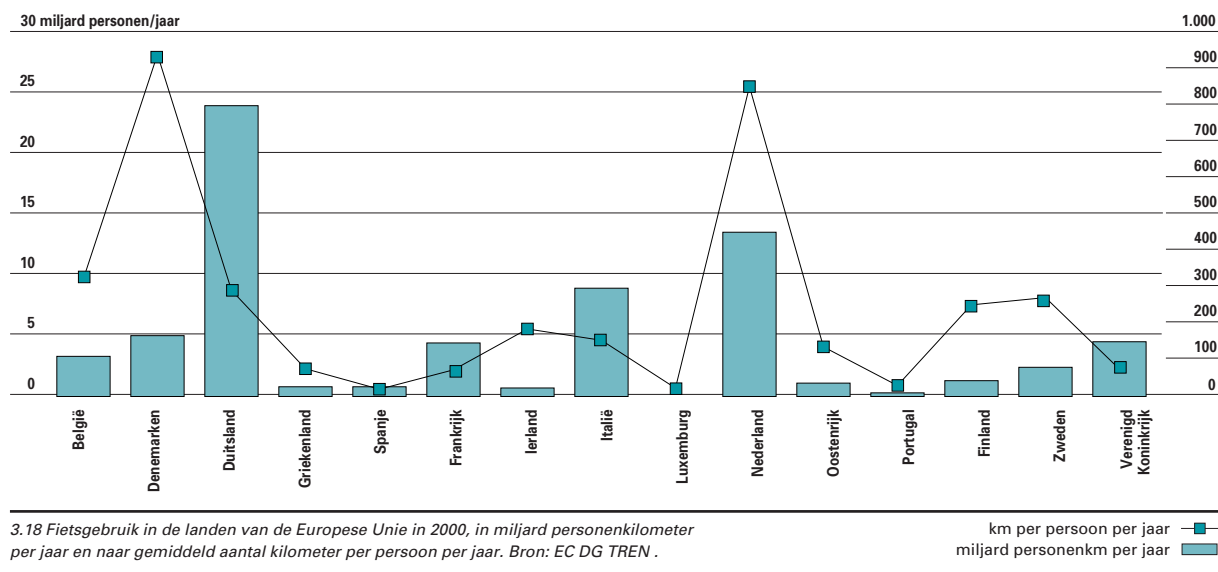

3.17b Evolutie vervoerde vracht luchthaven Oostende tussen 1980 en 2002, x 1.000 ton. Bron: LIN, afdeling Personenvervoer en Luchthavens.

3.17c Evolutie vervoerde vracht luchthaven Deurne tussen 1980 en 2002, x 1.000 ton. Bron: LIN, afdeling Personenvervoer en Luchthavens.

FIETSGEBRUIK IN EU

voor Oostende. De verschepte vracht liep zelfs met 35,7% terug tot 57.131 ton. Oorzaak is het schrappen van de vluchten met lawaaierige toestellen en de zwakke conjunctuur. Ook het aantal vliegbewegingen en het aantal passagiers daalden fors.

REGIONALE LUCHTHAVEN DEURNE

Ook voor Deurne was 2002 een zeer moeilijk jaar. Onder meer omdat KLM zijn dagelijkse vluchten tussen Antwerpen en Schiphol stopzette en doordat de verbinding Antwerpen-Genève van de VLM opgedoekt werd, daalde het aantal passagiers met ruim 30% tot 190.362. Het aantal bewegingen nam met 3% af tot 67.435 en de vervoerde vracht met 21,6% tot 5.240 ton.

6. Fietsgebruik

Europeanen leggen jaarlijks met zijn allen bijna 70 miljard kilometer per fiets af. Dat lijkt veel, maar omgerekend per inwoner is dat minder dan 200 kilometer per persoon per jaar. Nederlanders en Denen grijpen het meest naar de fiets en overstijgen met bijna 900 km per persoon per jaar ruim het Europese gemiddelde. Op ruime afstand volgt België op de derde plaats met 325 kilometer. In zuidelijke landen zoals Spanje en Portugal wordt amper gefietst. Luxemburgers, Fransen en Britten leggen evenmin veel fietskilometers af.

Vlaanderen werd in dit Europees onderzoek niet apart opgenomen maar uit de Nationale Mobiliteitsenquête van de DWTC blijkt dat 91% van de fietsverplaatsingen in België worden gemaakt door Vlamingen, 7% door Walen en 1% door

Brusselaars. 12% van alle verplaatsingen gebeuren in Vlaanderen per fiets, tegen slechts 2% bij Walen en 1% bij Brusselaars. Mocht Vlaanderen in het Europees onderzoek apart opgenomen worden, zou de kloof met koplopers Nederland en Denemarken

VERPLAATSINGEN PER FIETS IN FUNCTIE VAN VERBLIJFPLAATS

VERBLIJFPLAATS	VERPLAATSINGEN	AANDEEL IN HET TOTAAL
	PER FIETS IN HET TOTAAL	AANTAL VERPLAATSINGEN
	AANTAL VERPLAATSINGEN	PER FIETS IN BELGIË
België	8%	100%
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1%	1%
Vlaanderen	12%	91%
Antwerpen	11%	25%
Vlaams-Brabant	7%	8%
West-Vlaanderen	18%	35%
Oost-Vlaanderen	14%	18%
Limburg	10%	10%
Wallonië	2%	7%
Waals-Brabant	1%	0%
Henegouwen	2%	4%
Luik	1%	2%
Luxemburg	2%	0%
Namen	2%	1%

3.19 Aandeel van de fietsverplaatsingen in het totaal aantal verplaatsingen per gewest en provincie, Aandeel van de gewesten en provincies in het totaal aantal fietsverplaatsingen in België 1998-1999, in %.
Opmerking: Het recreatief fietsgebruik is hierin niet opgenomen.
Bron: DWTC.

zeker kleiner zijn. In het ontwerp Vlaams Totaalplan fiets is als doelstelling opgenomen het aandeel van de fietsverplaatsingen in het totale aantal verplaatsingen in Vlaanderen tegen 2010 te laten stijgen tot 19% in vergelijking met 2000.

De grote verschillen tussen landen en regio's zijn te wijten aan een heleboel factoren: reliëf, af te leggen afstanden, perceptie van verkeersveiligheid, fietsdiefstal en perceptie daarvan, verkeersdrukte, aangepaste fietsinfrastructuur, belang dat gehecht wordt aan lichaamsbeweging en gezondheid en demografische factoren. Ook iets meer onbepaalds als fietscultuur speelt een rol: een denk- en handelwijze die inhoudt dat de fiets een geïntegreerd deel uitmaakt van het leven van alledag.

3.2 Bereikbaarheid

In juni 2001 werd aan het Vlaamse parlement het ontwerp Mobiliteitsplan Vlaanderen voorgesteld. Dit plan bevat een geïntegreerde visie op mobiliteit en schuift vijf doelstellingen naar voren. In dit hoofdstuk focussen we op de eerste doelstelling: op een selectieve wijze de bereikbaarheid van de economische knooppunten en poorten waarborgen. Met deze doelstelling van het Mobiliteitsplan wil de Vlaamse regering de vloedigheid waarmee economische knooppunten en poorten kunnen bereikt worden, trachten te verzekeren. We bespreken achtereenvolgens de verdeling van het totaal aantal verplaatsingen per dag volgens vertrekkur in de werkweek en het weekend, de bezettingsgraad van personenvoertuigen, de verkeerscongestie en de modale verdeling voor het personen- en goederenvervoer.

Verdeling van het totaal aantal verplaatsingen per dag

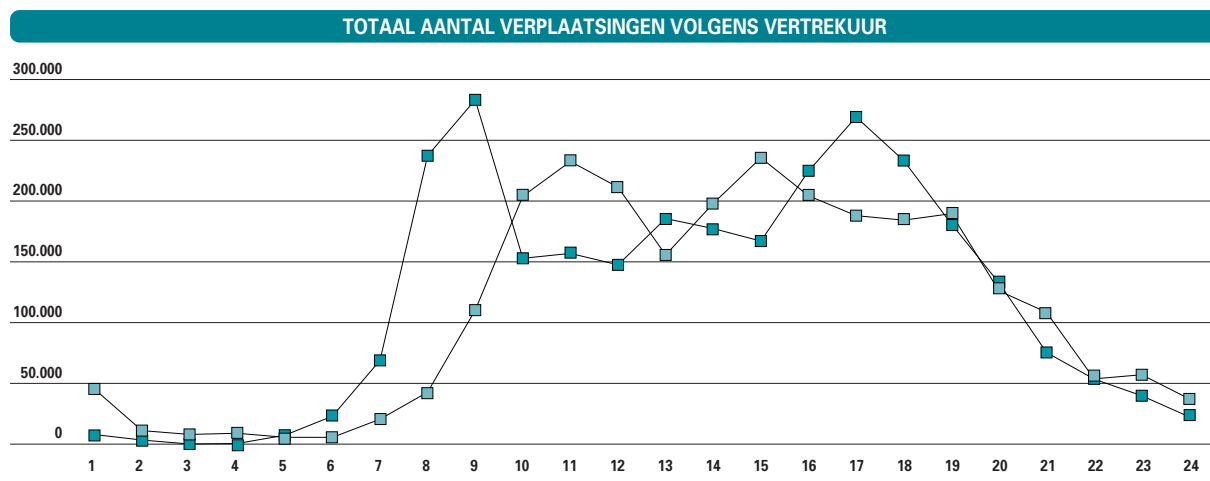
Als alle Vlamingen zich op hetzelfde ogenblik willen blijven verplaatsen, bemoeilijkt dit natuurlijk de oplossing van het mobiliteitsvraagstuk. Zowel de wegen als het openbaar vervoer worden dan op hetzelfde moment overbelast. Ondanks een aantal initiatieven zoals een ruimer stelsel van glijdende

werkuren om de verplaatsingen beter over de hele dag te verspreiden, blijken de Vlamingen zich op werkdagen toch vooral op dezelfde tijdstippen te verplaatsen, in een duidelijk afgebakende ochtendspits en een lang gerekte avondspits, en in mindere mate op de middag.

In het weekend verschuift de spits naar wat later in de voormiddag en we krijgen in de namiddag een tweede piek die zowat overloopt in de avondspits. Het verkeer is wat rustiger in het weekend dan in de week, maar de grootte van de drukste momenten in het weekend benadert toch deze van de spitsuren in de week. Tijdens weekendnachten is het merkkelijk drukker dan in weknachten.

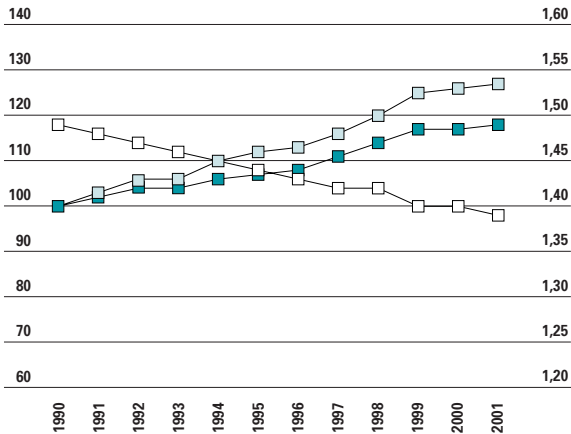
Bezettingsgraad

In 2001 werden in heel Vlaanderen 59,8 miljard personenkilometer afgelegd, wat neerkomt op ongeveer 10.050 km per persoon met de auto of per moto. Het aantal voertuigkilometers stijgt continu, maar vanaf 2000 vertraagt deze stijging. Ook daalt de gemiddelde bezettingsgraad van 1,49 personen per auto in 1990 tot 1,39 in 2001. Als gevolg daarvan is het aantal personenkilometers, dat uit de twee vorige parameters berekend wordt, vanaf 2000 gestabiliseerd.

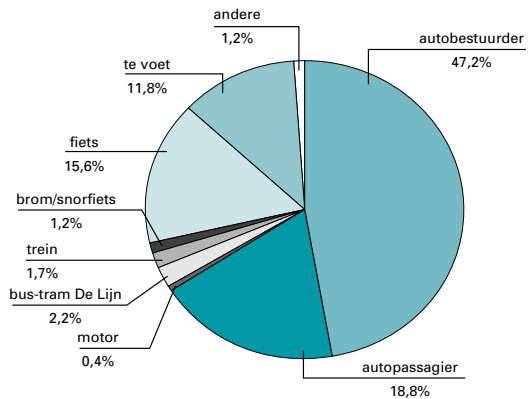
3.20 Verdeling van het totaal aantal verplaatsingen naar populatieniveau volgens vertrekkur van een dag in de werkweek en een dag in het weekend, Vlaanderen, 2000-2001. Bron: OVG Vlaanderen 2000-2001.

BEZETTINGSGRAAD

3.21 Evolutie van het aantal voertuigkilometers en van de bezettingsgraad van een auto-motor en de daaruit afgeleide personenkilometers, afgelegd met een personenwagen of motor, Vlaanderen 1990-2001, index (1990 = 100) voor voertuigkm en personenkm. Bron: VMM.

MODALE VERDELING VERPLAATSINGEN

3.22 Modale verdeling van het gavppd (gemiddeld aantal verplaatsingen per persoon per dag) volgens hoofdvervoerswijze, Vlaanderen 2000-2001, in %. Opmerking: De categorie onbepaald (6,3% van de antwoorden) is hierbij weggelaten en de andere antwoorden zijn opnieuw op 100% berekend. Wegens een gewijzigde methodiek is vergelijking met vorige studies niet mogelijk. Bron: OVG Vlaanderen 2000-2001.

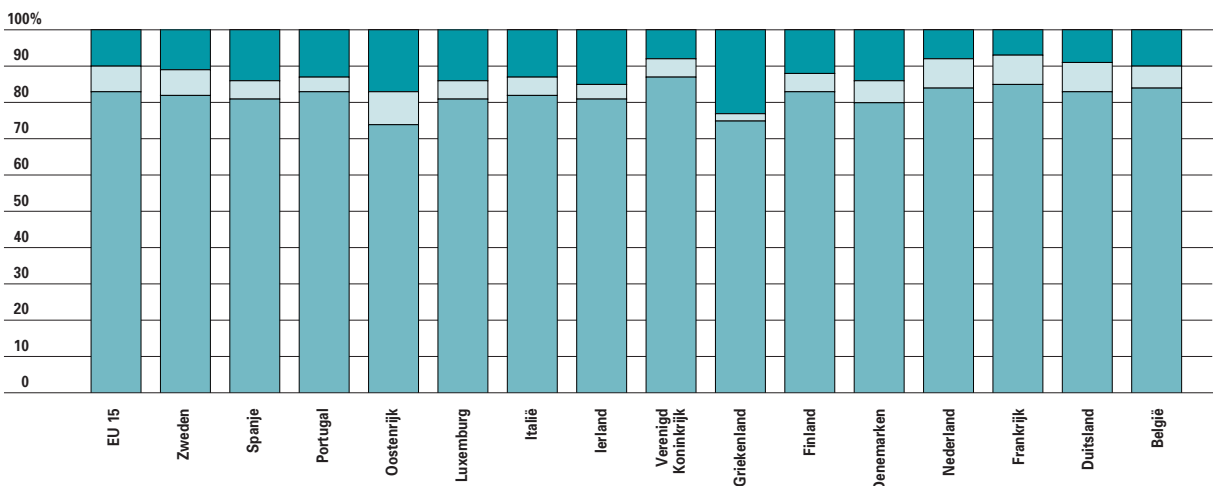
Verkeerscongestie

In 2001 heeft het Vlaams Verkeerscentrum voor het eerst een berekening gemaakt van het tijdverlies dat de files op de autosnelwegen de Vlamingen jaarlijks kosten. Dit levert volgende resultaten op: in 2001 werden voor heel Vlaanderen ongeveer 5 miljoen voertuigverliesuren opgetekend. Wanneer wij de gemeten verkeerscongestie in Vlaanderen van dichterbij gaan bekijken, zien wij dat het probleem zich vooral rond Antwerpen en Brussel situeert.

Op het hoofdwegenet rond Antwerpen werden in 2001 1,5 miljoen uren verloren, rond Brussel zelfs 3 miljoen. In de rest van Vlaanderen gingen er 0,5 miljoen uren verloren.

De berekeningen hebben enkel betrekking op het hoofdwegenet op weekdays tussen 6u en 22u en geven het totale verlies weer, ongeacht de oorzaak van het verlies (structurele file, ongeval, stakingen, wegenwerken...). De methode die nu gebruikt werd, is een benadering. Preciezere metingen zullen in de toekomst in heel Vlaanderen mogelijk worden.

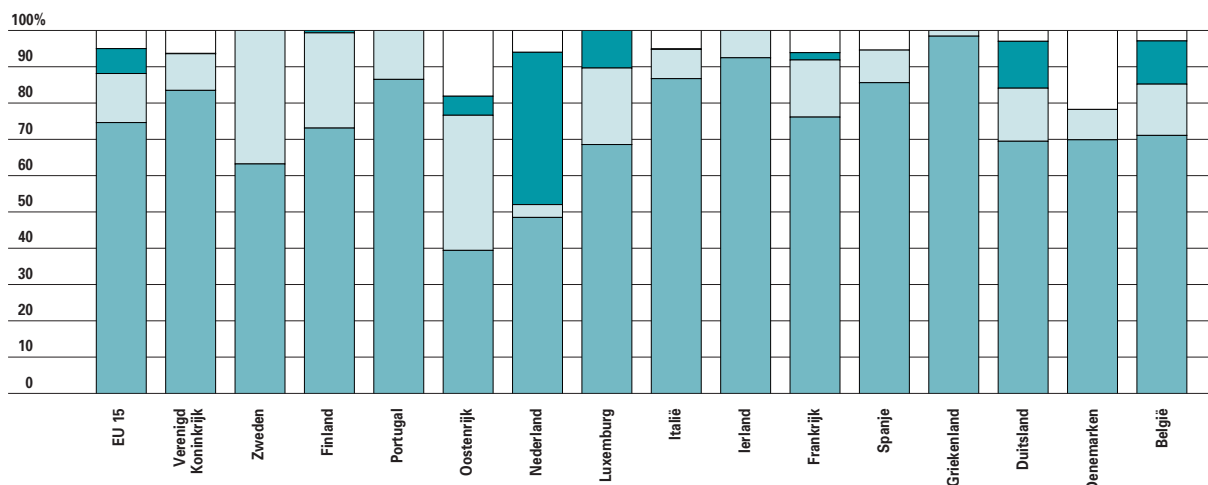
MODALE VERDELING PERSONENVERVOER

3.23 Modale verdeling personenvervoer volgens personenkilometer, Europese Unie 1999, in %. Bron: EC DG TREN.

auto
spoor
BTM

MODALE VERDELING VRACHTVERVOER

3.24 Modale verdeling vrachtvervoer volgens tonkilometer, Europese Unie 1999, in %. Opmerking: Wegvervoer van Oostenrijk en Verenigd Koninkrijk omvat alleen binnenlands transport. Binnenvaart van Finland omvat ook binnenlands zeevervoer. Bij het Verenigd Koninkrijk wordt binnenvaart met de zee als bestemming (in 1998 1,8 miljard tonkm) niet meegerekend. Alleen pijpleidingen van minimaal 40 km lengte worden meegeteld. Bron: EC DG TREN.

weg
spoor
binnenvaart
pijpleiding

Modale verdeling

In Vlaanderen is de wagen voor 66% van de verplaatsingen het hoofdvervoermiddel, op ruime afstand gevolgd door de fiets (15,6%), de verplaatsing te voet (11,8%) en bus en trein.

Voor de modale verdeling volgens personenkilometer en tonkilometer beschikken we voorlopig niet over betrouwbare Vlaamse gegevens en dienen we ons tot België en de Europese lidstaten te beperken.

Voor het personenvervoer volgens personenkilometer staat België samen met Nederland op de derde plaats qua autogebruik (84%), na het Verenigd Koninkrijk (87%) en Frankrijk (85%), al zijn de verschillen met de meeste landen niet groot. In Oostenrijk (17%) en vooral Griekenland (23%) wordt dan weer merkkelijk meer met de bus, tram of metro gereden dan in ons land (10%). Qua treingebruik is België een middenmotor (6%). Wat de modale verdeling van het vrachtvervoer volgens tonkilometer betreft, springt België er nergens boven uit, behalve met een derde plaats voor binnenvaartvervoer (11,8%) na Nederland (41,6%) en Duitsland (12,8%).

3.3 Verplaatsingsmogelijkheden

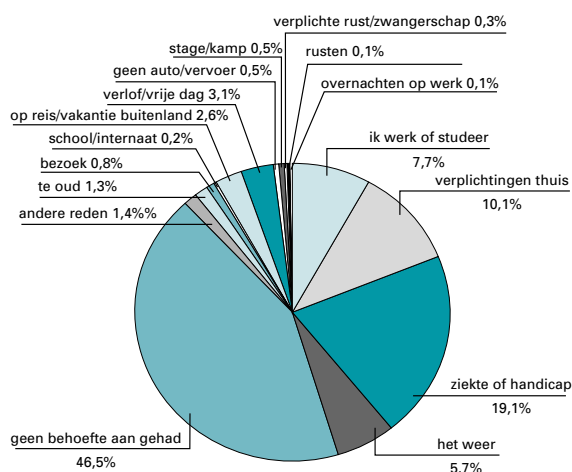
Het Mobiliteitsplan stelt dat iedereen in Vlaanderen de mogelijkheid moet hebben om zich op een selectieve manier te verplaatsen. Streefdoel is een zo groot mogelijke toegang tot mobiliteit, om iedereen in staat te stellen volwaardig aan het maatschappelijke leven deel te nemen. Daarvoor moet mobiliteit voor iedereen gegarandeerd worden, ook voor mensen die geen auto bezitten. We bespreken hier achtereenvolgens de motieven om zich niet te verplaatsen, het vervoermiddelenbezit, de gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer en de evolutie van de brandstofprijzen.

Motieven om zich niet te verplaatsen

Een vlotte toegang tot mobiliteit is in de eenentwintigste eeuw een absolute voorwaarde om volwaardig aan de samenleving te kunnen participeren. Elke dag komt is er een vijfde van de Vlamingen niet uit hun huis. Om barrières voor een vlotte toegang tot mobiliteit weg te nemen, is het interessant na te gaan waarom die mensen zich niet verplaatsen. Uit het Onderzoek Verplaatsingsgedrag Vlaanderen

(OVG) blijkt dat veruit de meesten zich niet verplaatsen omdat ze daaraan geen behoefte hebben (46,5%). Zorgwekkend is dat een belangrijk deel van de respondenten die zich niet verplaatsen, dat (niet) doen om externe redenen, die bezwaarlijk als vrije wil kunnen betiteld worden: 19,1% omwille van ziekte of handicap, 5,7% omwille van het weer, 1,3% wegens te oud en 0,5% wegens geen beschikking over vervoer.

MODALE VERDELING VERPLAATSINGEN

3.26 Verdeling van de niet-verplaatsers volgens het motief van niet-verplaatsing (gemiddeld per dag), Vlaanderen 2000-2001, in %. Bron: OVG Vlaanderen 2000-2001.

AL DAN NIET VERPLAATSING

verplaatst zich	verplaatst zich niet
80%	20%

3.25 Verdeling van de personen volgens het al dan niet maken van een verplaatsing, Vlaanderen 2000-2001, in %. Bron: OVG Vlaanderen 2000-2001.

GEZINSBEZIT PERSONENWAGENS

AANTAL PERSONENWAGENS PER HUISHOUDEN	OVG VLAANDEREN 2000-2001	OVG BRUSSEL 1998-1999	OVG WALLONIË 1998-1999
0	14,3%	32%	19%
1	58,7%	54%	58%
2	24,2%	13%	21%
2+	2,8%	1%	2%

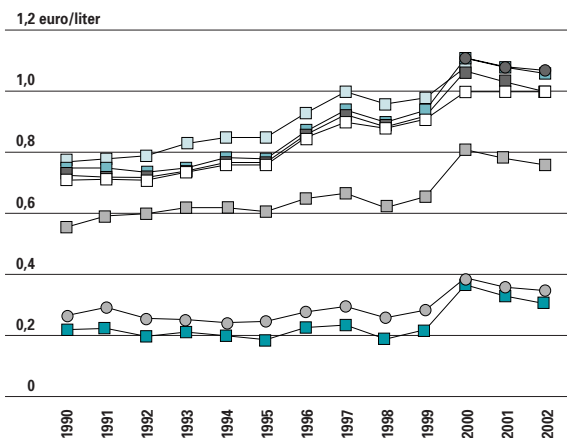
3.27 Vergelijking van de verdeling van de gezinnen volgens het bezit van personenwagens over verschillende OVG's, Vlaanderen 2000-2001, Brussel en Wallonië 1998-1999, in %. Opmerking: De cijfers van de verschillende onderzoeken werden gemeten met andere meetinstrumenten. De tabel heeft dan ook een indicatieve waarde. Bron: OVG Vlaanderen 2000-2001, DWTC 1998-1999 (Brussel en Wallonië).

GEZINSBEZIT FIETSEN

AANTAL FIETSEN PER HUISHOUDEN	OVG VLAANDEREN 2000-2001	OVG BRUSSEL 1998-1999	OVG WALLONIË 1998-1999
0	18,5%	63%	46%
1	21,3%	20%	23%
2	26,8%	12%	20%
2+	33,4%	5%	11%

3.28 Vergelijking van de verdeling van de gezinnen volgens het fietsbezit over verschillende OVG's, Vlaanderen 2000-2001, Brussel en Wallonië 1998-1999, in %. Opmerking: De cijfers van de verschillende onderzoeken werden gemeten met andere meetinstrumenten. Zo werd in het federale OVG (Brussel-Wallonië) enkel naar fietsen tout court gevraagd, in het Vlaamse OVG werden uitdrukkelijk ook kinderfietsen vermeld. De tabel heeft dan ook een indicatieve waarde. Bron: OVG Vlaanderen 2000-2001, DWTC 1998-1999 (Brussel en Wallonië).

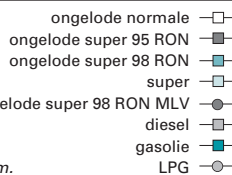
BRANDSTOFFPRIJZEN

3.29 Evolutie van de voornaamste brandstofprijzen aan de pomp in euro per liter, België tussen 1990 en 2002.

Opmerking: Prijzen zijn jaargemiddelden, BTW en accijnzen inbegrepen, uitgedrukt in euro per liter.

Bron: FOD Economie KMO Middenstand en Energie, Bestuur Energie Afdeling Petroleum.

Vervoermiddelenbezit

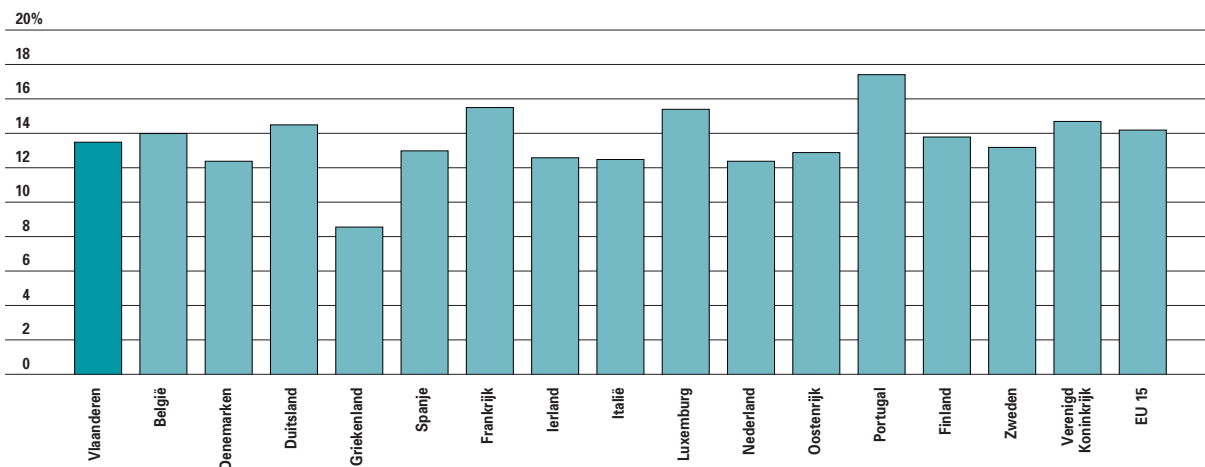
Naast het openbaar vervoer spelen ook de individuele vervoermiddelen van de gezinnen een belangrijke rol in de toegang tot mobiliteit. In vergelijking met het federale OVG (1998-1999) Brussel en Wallonië zien we duidelijke verschillen met Brussel.

Een op de drie huishoudens heeft daar geen wagen, terwijl maar 13% twee wagens bezit. De grootstedelijke context met een uitgebreid en snel bereikbaar openbaar vervoer en een hoge concentratie van functies zal hieraan niet vreemd zijn.

Het verschil met Wallonië is minder opvallend, hoewel er ook daar in vergelijking met Vlaanderen meer gezinnen zijn zonder wagens en minder met twee of meer wagens. Waarschijnlijk is dit verschil gebaseerd op een verschil in inkomen.

Van alle Vlaamse huishoudens bezit een kleine 20% geen fiets, meer dan 60% van de huishoudens beschikt over 2 of meer fietsen. In Wallonië en Brussel zijn er heel wat meer fietsloze huishoudens.

UITGAVEN VERVOER EU

3.30 Gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer ten opzichte van het beschikbaar inkomen, Europese Unie 2000, in %. Bron: EC DG TREN, NIS (Vlaanderen en België).

Brandstofprijzen

Zelfs zonder rekening te houden met de inflatie dalen alle brandstofprijzen sinds 2000. In vergelijking met 1990 zijn de prijzen voor gasolie en LPG minder sterk gestegen dan de overige brandstoffen.

Uitgaven voor verkeer en vervoer

Gemiddeld werd er de laatste twintig jaar in Vlaanderen ongeveer 10% van het gezinsbudget aan transport besteed. Dit aandeel is in 2000 sterk gestegen tot 13,5%. Daarmee bevindt Vlaanderen zich echter nog steeds onder het Europese gemiddelde van 14,2%. De gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer liggen hoger in België in zijn geheel. Portugal staat vooraan de klassering. Met nauwelijks 8,6% staat Griekenland dan weer geheel alleen aan het andere uiterste. Opvallend in Vlaanderen is de gestage verschuiving naar individueel vervoer. Het aandeel van het gezinsbudget dat wordt besteed aan verkeers- en vervoersdiensten (openbaar vervoer, taxi,...) bedraagt slechts 0,6 %.

3.4 Verkeersveiligheid

De derde doelstelling van het ontwerp Mobiliteitsplan is ‘de verkeersonveiligheid in het Vlaamse Gewest verder terugdringen met het oog op een wezenlijke vermindering van het aantal verkeersslachtoffers’. Ondertussen blijft het verkeer jaar na jaar vele slachtoffers opleveren. Op termijn stelt de Vlaamse regering voor verkeersveiligheid de zogenaamde nulversie voorop. Dit stelt dat ons verkeerssysteem slachtoffervrij moet zijn: een doelstelling die enkel op zeer lange termijn bereikbaar is. Op kortere termijn wil men tegen 2010 de achterstand in verkeersveiligheid in vergelijking met de Europese koplopers gehalveerd zien. Concreet betekent dit voor 2010 de volgende doelstellingen voor verkeersveiligheid:

- maximaal nog 375 doden en dodelijk gewonden;
- maximaal nog 3.250 zwaar gewonden.

Dit betekent telkens een reductie met meer dan 50% vergeleken met 1999.

Verkeersongevallen en verkeersslachtoffers

De algemene balans van de verkeersongevallen in Vlaanderen in 2001 oogt gematigd positief. De

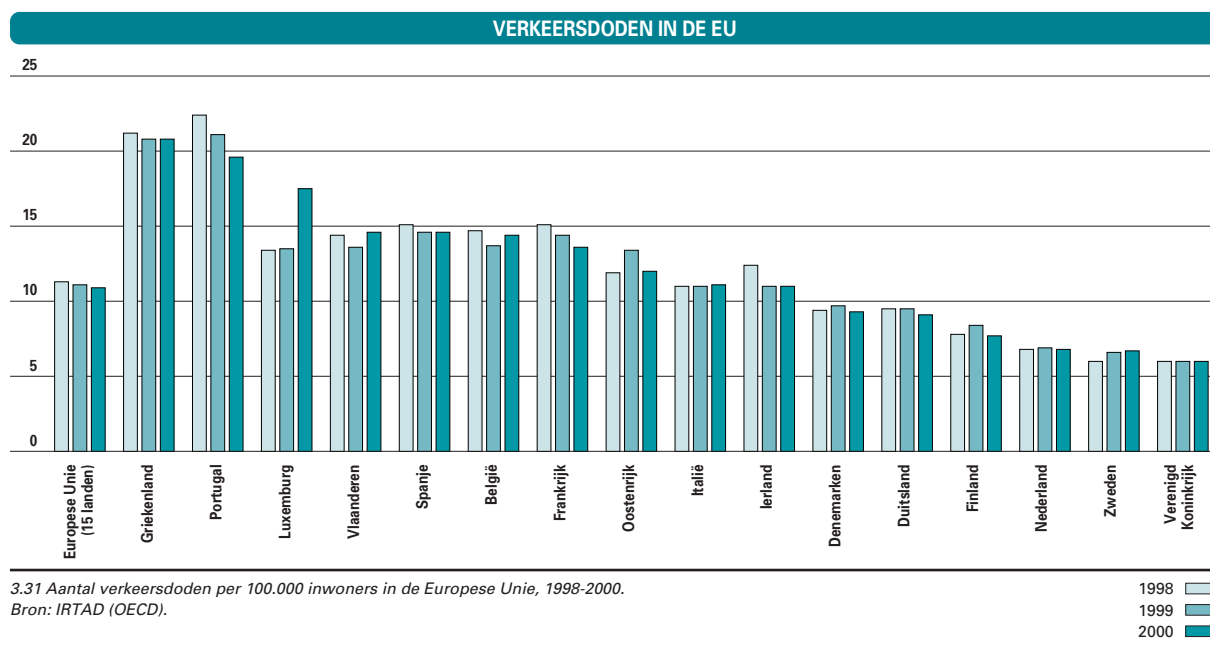
getroffen beleidsmaatregelen en de toegenomen maatschappelijke belangstelling voor verkeersveiligheid lijken hun vruchten af te werpen. Voor het eerst sinds 1995 dalen zowel het aantal letselgevallen als het aantal verkeersdoden, zwaargewonden én lichtgewonden. In 2001 gebeurden in het Vlaamse Gewest 32.073 verkeersongevallen (-2,9% ten opzichte van 2000).

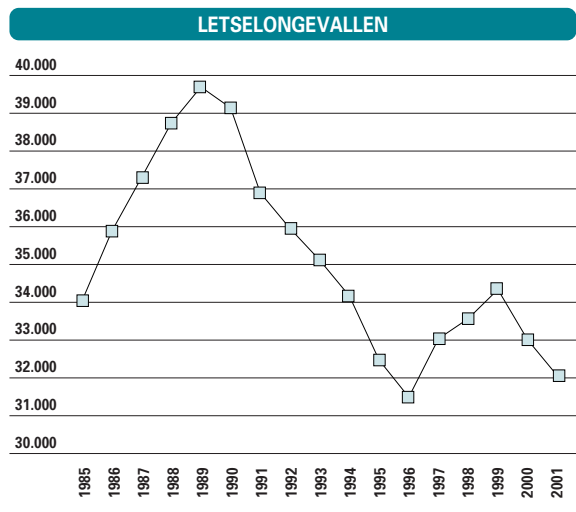
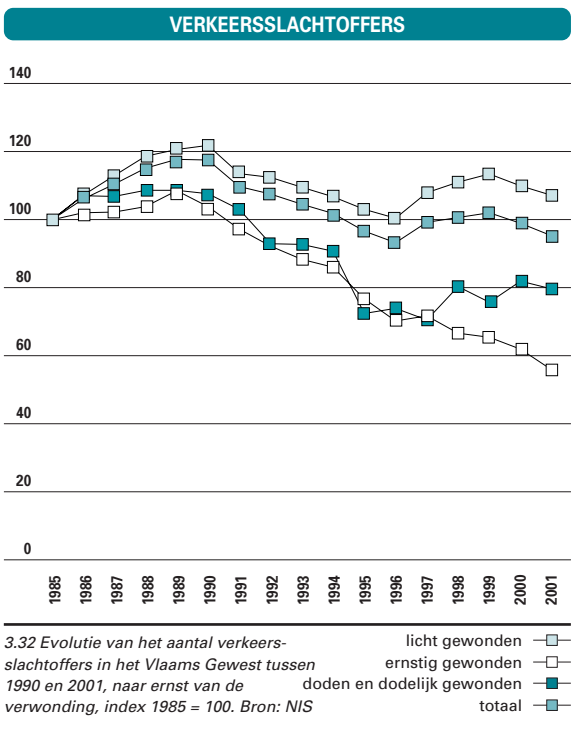
Het totaal aantal verkeersslachtoffers daalde met 3,6% tot 44.643, waarvan 848 doden en dodelijk gewonden (-2,6%), 5.725 zwaargewonden (-9,6%) en 38.070 lichtgewonden (-2,6%).

Vergeleken met het referentiejaar 1985 daalde het aantal verkeersongevallen met 5,8% en het totale aantal verkeersslachtoffers met 4,7%. Het aantal zwaar gewonden werd haast gehalveerd (-44,1%) en het aantal doden en dodelijk gewonden verminderde met een vijfde (-20,3%). Het aantal lichtgewonden steeg wel met 7,2%.

In Brussel daalde het aantal verkeersdoden van 44 in 2000 naar 37 in 2001. Alleen in Wallonië steeg het aantal verkeersdoden van 555 naar 601.

Deze gegevens zijn brutogegevens, zonder rekening te houden met andere variabelen zoals het aantal

voertuigen in het verkeer, de door weggebruikers afgelegde kilometers, de verkeersdrukke, de wegenwerken of de weersomstandigheden. Uit andere delen van dit hoofdstuk blijkt dat jaar na jaar het aantal voertuigen, het aantal afgelegde kilometers en de verkeersdrukke blijft stijgen. Internationale gegevens zijn slechts ter beschikking tot het jaar 2000. 2000 was een zwart jaar voor het Vlaams Gewest met een toename van het aantal doden en dodelijk gewonden in het verkeer met 8,1% tot 871. Het aantal verkeersdoden per 100.000 inwoners in Vlaanderen bedroeg in 2000 14,6%. Daardoor zakt Vlaanderen enkele plaatsen in de verkeersveiligheidsrangorde en laat het in de Europese Unie alleen nog Luxemburg, Portugal en Griekenland achter zich. Al onze buurlanden heb-

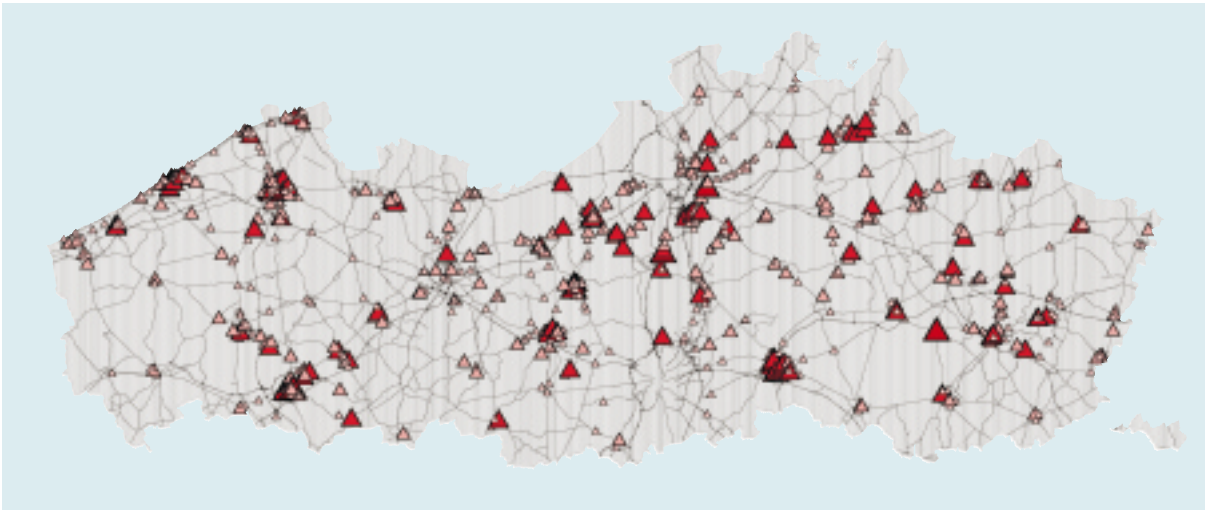
ben proportioneel minder verkeersslachtoffers. Het Verenigd Koninkrijk is het land met proportioneel het minst aantal verkeersslachtoffers, gevolgd door Zweden en Nederland.

Verkeersslachtoffers naar transportwijze

Uit cijfers voor de vijftien lidstaten van de Europese Unie voor het jaar 2000 blijkt duidelijk dat personenvervoer per trein en via de lucht het veiligste is. Voetgangers en fietsers kunnen terecht zwakke weggebruikers genoemd worden, al spannen de gemotoriseerde tweewielers qua verkeersdoden per miljard personenkilometer de kroon. 5,9 autobestuurders of -passagiers komen per miljard personenkilometer om het leven. Aparte cijfers voor andere categorieën weggebruikers hebben we niet voor het jaar 2000. Uit cijfers van de Europese Unie voor 1997 blijkt dat er 0,4 verkeersdoden per miljard personenkilometer voor

AANTAL VERKEERSDODEN NAAR TRANSPORTWIJZE			
TRANSPORTMODUS	VERKEERSDODEN	MILJARD PERSONENKM	VERKEERSDODEN PER MILJARD PERSONENKM
Voetgangers	6.472	144	44,9
Fietsers 2.262 71 31,9			
Gemotoriseerde tweewielers	6.943	150	46,3
Personenwagens	22.517	3.796	5,9
Andere weggebruikers	2.618	niet beschikbaar	niet beschikbaar
Treinreizigers	92	302	0,3
Luchtvaartpassagiers	114	282	0,4

3.34 Aantal verkeersdoden naar transportwijze per miljard personenkilometer, Europese Unie, 2000. Bron: IRTAD (OECD), EC DG TREN.

3.35 Gevaarlijke fietspunten op gewestwegen 1998-2000.
Bron: NIS, verwerking LIN en Mobiliteitscel.

bussen en autocars vallen. Busvervoer is dus ongeveer even veilig als lucht- en treinvervoer. Ook vracht- en bestelwagens doen het met 4 verkeersdoden per miljard personenkilometer niet zo slecht.

Verkeersongevallen en fietsgebruik

In 2002 verscheen het ontwerp Vlaams Totaalplan Fiets. Als concrete doelstelling is daarin opgenomen dat het aantal fietsslachtoffers (doden en zwaargewonden samen) tegen het jaar 2010 in het Vlaams Gewest met 50% moet verminderen ten opzichte van het jaar 2000 en dit ongeacht het toenemend gebruik van de fiets.

Wegens de administratieve problemen gepaard gaande met de politichervorming hebben we voor het jaar 2001 nog geen cijfers over fietsslachtoffers opgesplitst naar Vlaams niveau. De gegevens voor België in het geheel zijn in elk geval bemoedigend. Het aantal verongelukte fietsers daalde met 4% van 134 in 2000 naar 128 in 2001, het aantal zwaargewonden met 10% van 971 naar 872 en het aantal lichtgewonden met 3% van 5.684 naar 5.540. Een daling over de hele lijn dus.

Gevaarlijke punten

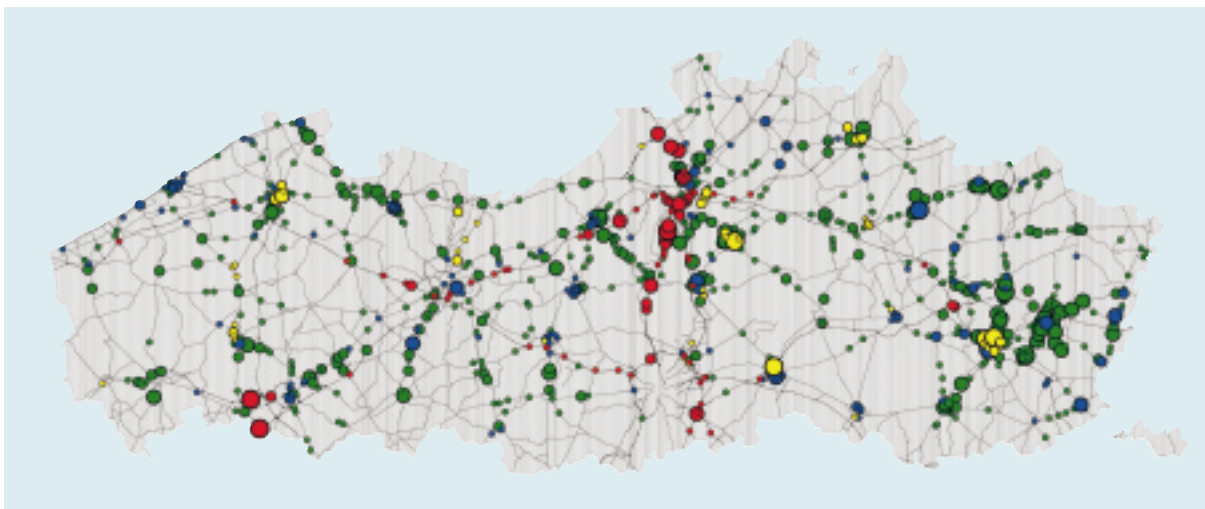
De Vlaamse regering probeert door het heraanleggen van wegen de gevaarlijke punten in Vlaanderen te reduceren. In de periode 1998-2000 werden er

188 bijkomende gevaarlijke punten op gewestwegen opgetekend, wat het totaal op 1209 brengt. 12,5% daarvan ligt op de autosnelwegen (inclusief ringwegen R000-R004), 87,5% op gewestwegen (inclusief A12). Het meeste zwarte punten op de niet-snelwegen vinden we in Limburg (270), gevolgd door Antwerpen (249), Oost-Vlaanderen (216), West-Vlaanderen (206) en Vlaams-Brabant (114).

Na de gewone gevaarlijke punten focussen we op de gevaarlijke fietspunten op gewestwegen. De fietsgevaarlijke punten op gemeentewegen zijn in deze analyse niet opgenomen.

In de periode 1997-1999 viel 64% van de gevaarlijke fietspunten buiten de 'gewone' gevaarlijke punten. Het totaal aantal gevaarlijke fietspunten bedraagt 835. Zij liggen voor 67% in de bebouwde kom. De gevaarlijke fietspunten binnen de bebouwde kom vertegenwoordigen 9% van de dodelijke ongevallen met fietsers en 6% van de ongevallen met zwaargewonde fietsers. Buiten de bebouwde kom omvatten de gevaarlijke fietspunten respectievelijk 4% en 5% van de ongevallen met dode en zwaargewonde fietsers. Uit de analyse van de gevaarlijke fietspunten blijkt dat 23% van de fietsdoden op gewestwegen op een fietsgevaarlijk punt valt. Het grootste deel van de fietsdoden op gewestwegen is eerder diffuus verspreid. Hetzelfde geldt voor de zwaar- en lichtgewonde fietsers. De aanpak van gevaarlijke fietspunten zal in het bijzonder op de wegen buiten de bebouwde kom een marginaal effect hebben op het aantal ongevallen met dode of zwaargewonde fietsers.

GEVAARLIJKE PUNTEN

3.36 Gevaarlijke punten op gewestwegen 1998-2000. Bron: NIS, verwerking LIN en Mobiliteitscel.

Gevaarlijke punten snelwegen	R-wegen niet-snelwegen	Gevaarlijke punten en doortochten	Overige gevaarlijke punten
• 15 - 24	• 15 - 24	• 15 - 24	• 15 - 24
• 25 - 39	• 25 - 39	• 25 - 39	• 25 - 39
• 40 - 69	• 40 - 69	• 40 - 69	• 40 - 69
• ≥ 70	• ≥ 70	• ≥ 70	• ≥ 70

3.5 Milieuhinder en verkeersleefbaarheid

De vierde doelstelling van het ontwerp Mobiliteitsplan Vlaanderen stelt dat het verkeer de leefbaarheid niet mag aantasten. Volgens de vijfde doelstelling wil de Vlaamse overheid de schade aan milieu en natuur terugdringen, zelfs al neemt de mobiliteit toe. Beide doelstellingen hangen vaak nauw samen, daarom bespreken we ze hier in het zelfde deel. Zo weegt bijvoorbeeld de luchtverontreiniging op beide, zowel op het milieu (onder meer door verzuring) als op de leefbaarheid (verhoging van bepaalde gezondheidsrisico's). We concentreren ons in dit hoofdstuk op het wegverkeer, maar het is evident dat bijvoorbeeld ook het luchtverkeer voor heel wat milieuhinder en verkeersonleefbaarheid bij de omwonenden kan zorgen.

Luchtverontreiniging door het wegverkeer

Verkeer en vervoer dragen voor een belangrijk deel bij tot de luchtvervuiling. Het verkeer veroorzaakt in belangrijke mate de uitstoot van koolstofdioxide (CO₂). CO₂ is een belangrijke broeikasgas. Naast CO₂ veroorzaakt het verkeer ook methaan (CH₄) en distikstofoxide.

Naast broeikasgassen leidt het wegverkeer eveneens tot fotochemische luchtverontreiniging of vorming van ozon door de uitstoot van NO_x, NO₂ en vluchtige organische stoffen (VOS). Verkeer stoot eveneens verzurende bestanddelen uit zoals SO₂, NO_x en ammoniak (NH₃).

De emissies van verkeer geven aanleiding tot verschillende gezondheidsproblemen. Benzeen is bijvoorbeeld kankerverwekkend. De zware metalen die door het wegverkeer worden uitgestoten Pb (lood), Cu (koper) en Ni (nikkel)) worden in het lichaam geaccumuleerd en kunnen eveneens kanker veroorzaken.

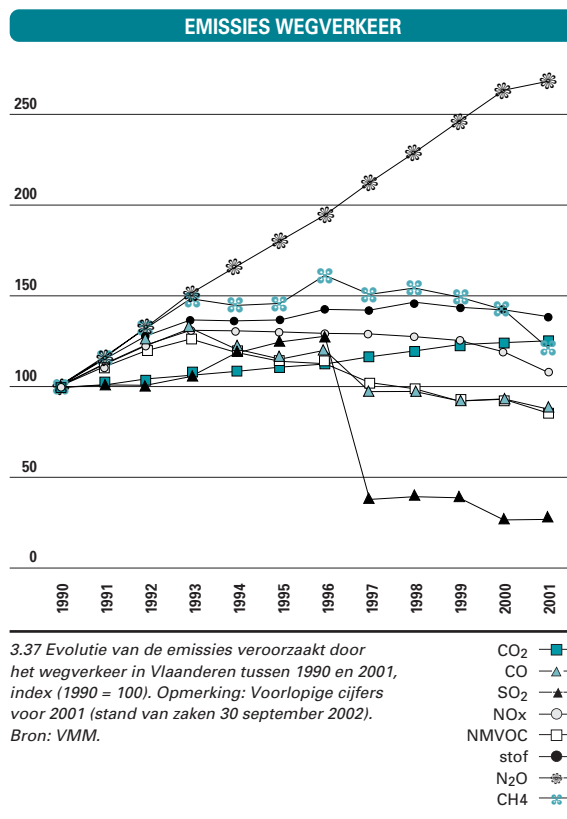
Het wegverkeer leidt eveneens tot microscopische stofdeeltjes die de longen binnendringen. Deze stofdeeltjes kunnen de slijmafvoer in de luchtwegen verstoren, ademhalingsklachten uitlokken en de gevoeligheid voor luchtweginfecties verhogen. De toxische stoffen die zich op de deeltjes hebben vastgehecht kunnen aanleiding geven tot ontsteking

en luchtwegvernauwing en op langere termijn tot een toename van het bindweefsel in de longen.

Eco-efficiëntie van het wegverkeer

Om de eco-efficiëntie van het wegverkeer in kaart te brengen is een onderscheid gemaakt tussen personenvervoer en goederenvervoer, omdat het verloop van de milieudruk verschillend is.

De opgenomen drukindicatoren zijn de emissies van broeikasgassen (CO₂, CH₄ en N₂O), de verzurende pollutanten (SO₂, NO_x en NH₃) en de ozonprecursoren (NMVOS, NO_x, CH₄ en CO) van het weg- en spoorverkeer, binnenscheep- en luchtvaart. Het wegverkeer bepaalt de evolutie van deze indicatoren voor meer dan 90 %.

EMISSIES ZWARE METALEN WEGVERKEER

JAAR	PB	CD	CU	CR	NI	SE	ZN
	TON	KG	KG	KG	KG	KG	KG
1990	174	37	6244	184	257	37	3673
1991	149	37	6331	186	261	37	3724
1992	143	39	6562	193	270	39	3860
1993	116	39	6695	197	276	39	3938
1994	84	40	6827	201	281	40	4016
1995	73	41	6978	205	287	41	4105
1996	63	42	7082	208	292	42	4166
1997	55	43	7326	215	302	43	4309
1998	47	44	7522	221	310	44	4424
1999	49	45	7701	227	317	45	4530
2000	8	46	7764	228	320	46	4567
2001*	8	46	7817	230	322	46	4598

3.38 Evolutie van de emissies van zware metalen veroorzaakt door het wegverkeer in Vlaanderen tussen 1990 en 2001, in kg (Pb in ton).
Opmerking: Voorlopige cijfers voor 2001 (stand van zaken 30 september 2002). Bron: VMM.

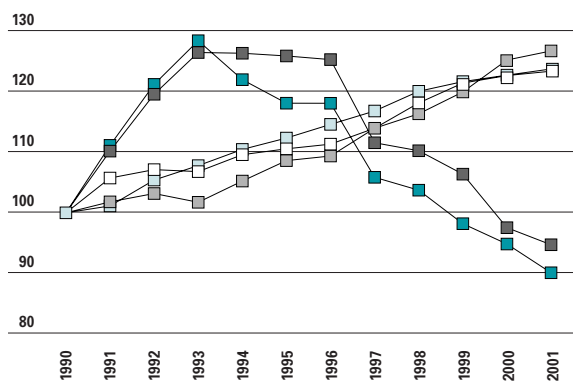
Voor het personenvervoer worden de drukindicatoren vergeleken met het aantal personenkilometers en het Vlaams Bruto Binnenlands Product (BBPR), voor het goederenvervoer met het aantal tonkilometers en het BBPR.

Het aantal personenkilometers en het BBPR zijn tussen 1990 en 2001 sterk gestegen. Het personenvervoer is er sinds 1994 in geslaagd om de emissie van verzurende pollutanten en ozonprecursoren los te koppelen van de groei van de personenkilometers. Dit is het resultaat van verscheidene Europese

richtlijnen die de emissies van nieuwe voertuigen voor het wegverkeer aan banden leggen. Zo werden in 1993, 1997 en 2000 strengere emissierichtlijnen voor personenwagens van kracht. In 2000 zijn de emissies van de verzurende pollutanten voor het eerst lager dan in 1990, voor de ozonprecursoren werd dit al een jaar eerder bereikt. In 2001 dalen beide verder.

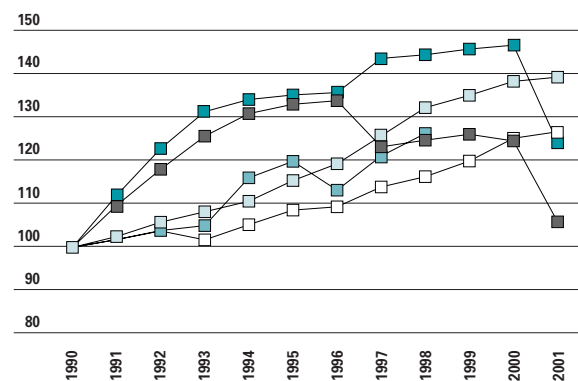
De emissie van broeikasgassen door het personenvervoer blijft stijgen en houdt ongeveer gelijke tred met de evolutie van de personenkilometers en het

ECO-EFFICIËNTIE PERSONENVERVOER

3.39 Evolutie van de uitstoot van broeikasgassen, ozonprecursoren, verzurende emissies door het personenvervoer, evolutie van het BBPR (Vlaanderen) en het aantal personenkilometer, index (1990 = 100).
Opmerking: Voorlopige cijfers voor 2001 voor broeikasgassen, ozonprecursoren en verzurende emissies (stand van zaken 30 september 2002).
Bron: VMM

ECO-EFFICIËNTIE GOEDERENVERVOER

3.40 Evolutie van de uitstoot van broeikasgassen, ozonprecursoren, verzurende emissies door het goederenvervoer, evolutie van het BBPR (Vlaanderen) en het aantal tonkilometer, index (1990 = 100). Opmerking: Voorlopige cijfers voor 2001 voor broeikasgassen, ozonprecursoren en verzurende emissies (stand van zaken 30 september 2002).
Bron: VMM.

BBPR. Om aan het protocol van Kyoto te kunnen voldoen, zal de stijgende trend van de broeikasgas-emissies moeten omgebogen worden.

Gegevens van het aantal tonkilometers op de weg in Vlaanderen zijn slechts beschikbaar tot 1998.

Tussen 1993 en 1998 steeg het aantal tonkilometers sneller dan het BBPR.

Zoals bij personenwagens leggen Europese richtlijnen beperkingen op aan de emissie van vrachtwagens. In 1996 werden strengere emissienormen voor NO_x van kracht en werd het zwavelgehalte in diesel verlaagd, wat zichtbaar is in de druk door verzurende emissies. In 2001 is een duidelijke trendbreuk zichtbaar voor de verzurende emissies en de emissie van ozonprecursoren als gevolg van nieuwe richtlijnen die geïntroduceerd werden in 2000 en 2001 voor koolwaterstoffen, NO_x en CO. De emissies van beide groepen blijven in 2001 echter hoger dan in 1990.

Zoals voor het personenvervoer zijn de broeikasgas-emissies van het goederenvervoer tussen 1990 en 2001 continu blijven stijgen.

VOOR MEER INFORMATIE:

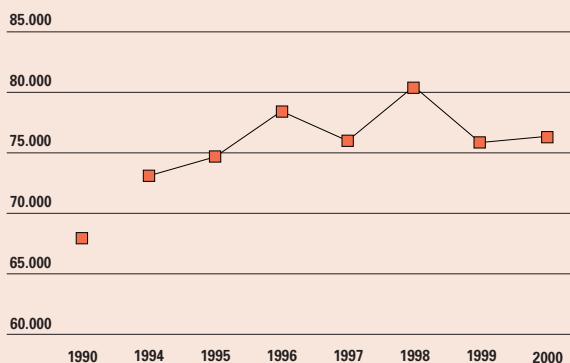
- BIAC, Jaarverslag 2002, 2002
- BIVV, Statistieken verkeersongevallen – kerncijfers 2000, 2001
- De Lijn, Jaarverslag 2002, 2003
- DWTC, Nationale enquête naar de mobiliteit van de huishoudens (1998-1999), 2001
- EC DG TREN, Transport in Figures, Statistical Pocket Book, 2002
- EUROSTAT, Yearbook 2002, 2002
- FEBIAC, Fietsgebruik- en bezit, 2001
- FEBIAC, Jaarverslag 2000, 2001
- MVG, Departement LIN, Afdeling Personenvervoer en luchthavens, Jaarverslag 2002, Internationale luchthaven Antwerpen, 2003
- MVG, Departement LIN, Afdeling Personenvervoer en luchthavens, Jaarverslag 2002, luchthaven Oostende, 2003
- MVG, Departement LIN, Afdeling Verkeerskunde, Ontwerp Vlaams Totaalplan Fiets, 2002
- MVG, Departement LIN, Afdeling Verkeerskunde, Verkeerstellingen 2001, 2002
- MVG, Departement LIN, Mobiliteitscel, Onderzoek Verplaatsingsgedrag (OVG) Vlaanderen, 2000-2001, 2002
- MVG, Departement LIN, Ontwerp Mobiliteitsplan Vlaanderen, juni 2001
- NIS, Huishoudbudgetenquête 2000, 2002
- NIS, Motorvoertuigenpark - toestand op 1 augustus 2002, 2002
- NIS, Statistieken van de Binnenlandse Handel en Vervoer 2002, 2003
- NIS, Verkeersongevallen op de openbare weg met doden of ongevallen 2000, 2001, 2002
- NMBS, Jaarverslag 2002
- OECD, IRTAD – International Road Traffic and Accident Database
- SERV, Vlaamse Havencommissie, Jaarverslag 2002, 2003
- VMM, Lozingen in de lucht 1980-2001, 2002
- VMM, MIRA-T 2002, Milieu- en natuurrapport Vlaanderen: Sector en Achtergronddocument Verkeer & Vervoer, 2002.
-

Energie

hoofdstuk 4

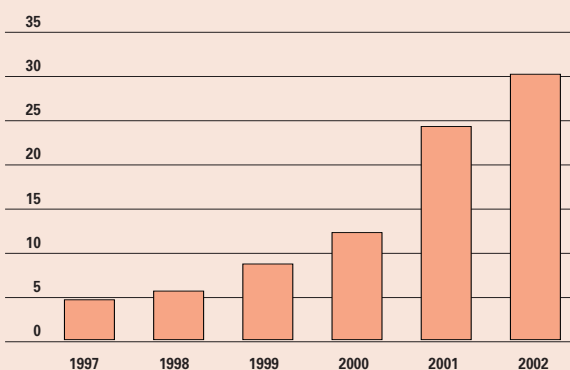
Kerncijfers

CO₂-UITSTOOT

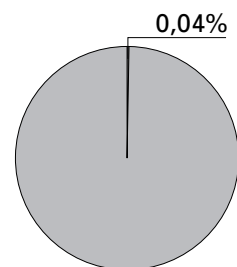
Evolutie van de totale CO₂-uitstoot van 1990 tot 2000, in kton.
Bron: VITO.

GEÏNSTALLEERD VERMOGEN AAN WINDENERGIE

Evolutie geïnstalleerd vermogen aan windenergie, in MW. Bron: EWBL.

Uitgaven

Aandeel van energie in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- Ten opzichte van 1990 is de CO₂-uitstoot met 13% gestegen.
- Tussen 1990 en 2000 steeg het industrieel energiegebruik (exclusief niet-energetisch gebruik) met 25%.
- Tussen 1990 en 2000 steeg het energiegebruik van de huishoudens met 12%, niettegenstaande voor beide jaren ongeveer hetzelfde aantal graaddagen werd opgemeten.
- Duurzame energie zit in de lift. In 2002 zijn voor 0,3% van de elektriciteitsleveringen groenestroomcertificaten afgeleverd.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/energie

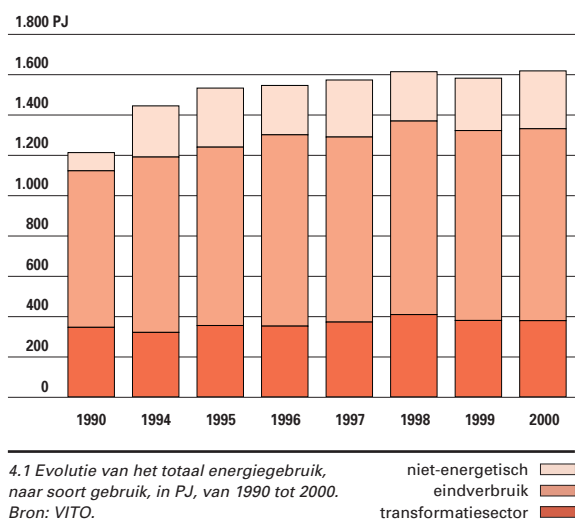
De verbranding van fossiele brandstoffen, zoals steenkool, petroleumproducten en aardgas, is erg nadelig voor het milieu. Het is de voornaamste oorzaak van de uitstoot van CO₂, een broeikasgas dat de aarde opwarmt. Ter uitvoering van het Kyoto-protocol verbond België er zich toe om de uitstoot van de korf van zes broeikasgassen (CO₂, N₂O, CH₄, HFK's, PFK's en SF₆) in de periode 2008-2012 met 7,5% terug te dringen ten opzichte van 1990. Vlaanderen wil tegen 2005 de uitstoot stabiliseren op het niveau van 1990.

Een stijgend energiegebruik is traditioneel een indicator voor economische groei. De Vlaamse overheid staat hier dan ook voor een grote uitdaging: een energiebeleid en milieuzorg uitbouwen

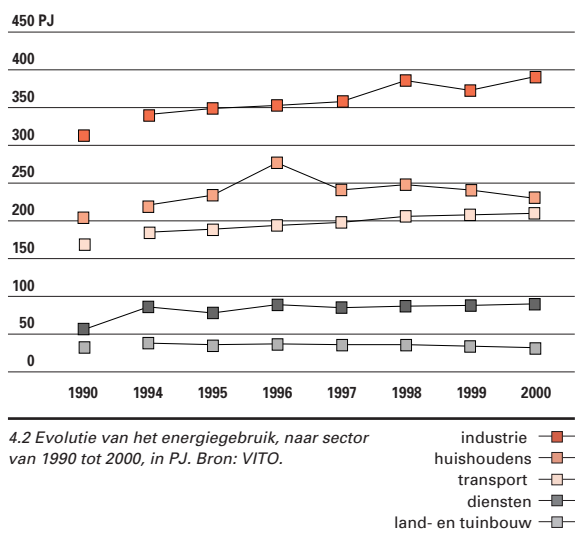
zonder de economie af te remmen.

Een eerste belangrijke doelstelling voor het energiebeleid in Vlaanderen is het rationeel gebruik van energie stimuleren, zodat het energiegebruik in de residentiële sector vermindert en het energiegebruik in de industrie en de dienstensector efficiënter wordt. De uitbouw van milieuvriendelijke energieproductie in Vlaanderen onder de vorm van groene stroom, groene warmte en warmtekrachtkoppeling wordt als tweede doelstelling vooropgesteld. De derde beleidsdoelstelling bestaat uit de organisatie van de nodige randvoorwaarden voor een optimale energiedienstverlening voor alle maatschappelijke groepen, tegen correcte en sociaal aanvaardbare prijzen.

ENERGIEGEBRUIK NAAR SOORT

ENERGIEGEBRUIK

Energiegebruik

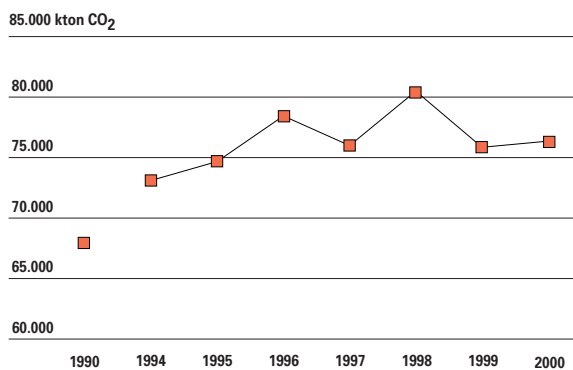
In 2000 werd in het Vlaamse Gewest 1.612 PJ energie gebruikt. Dat is 33% meer dan in 1990 (1.208 PJ). De elektriciteitscentrales, raffinaderijen en cokesfabrieken, kortweg de transformatiesector, namen in 2000 23% van het energiegebruik voor hun rekening (377 PJ). 59% (949 PJ) werd finaal gebruikt door de sectoren industrie, huishoudens, transport, diensten en landbouw. 18% van de energie (286 PJ) werd ingezet als grondstof in de industrie (het zogenaamd 'niet-energetisch verbruik'). De procentuele stijging van het energiegebruik sinds 1990 is groter bij de eindgebruikers (22%) dan in de transformatiesector (10%).

Het energiegebruik van de industrie (exclusief niet-energetisch gebruik) is sterk toegenomen, van 312 PJ in 1990 tot 390 PJ in 2000 (+25%). Dit is in belangrijke mate te verklaren door het stijgend gebruik van restbrandstoffen in de chemie van 34 PJ in 1990 naar 73 PJ in 2000. Tussen 1998 en 2000 bleef het gebruik van restbrandstoffen evenwel stabiel en werd de stijging van het energiegebruik in de industrie beperkt tot 1,3%.

Het eindgebruik in de handel en dienstensector kende tussen 1990 en 2000 eveneens een grote stijging van 55 naar 89 PJ (+62%). Ook bij de sector van verkeer en vervoer zien we een stijging van het energieverbruik van 169 PJ in 1990 tot 209 PJ in 2000 (+24%). Dit is te wijten aan een sterke economische groei van de dienstensector en de stijgende mobiliteit met het daaraan gekoppelde verkeersvolume.

Het energiegebruik door de huishoudens is klimaatgebonden en vertoont daarom sterke schommelingen. Het energiegebruik in 2000 lag echter 12% hoger dan in 1990, niettegenstaande beide jaren ongeveer even warm waren. Deze evolutie is voor

CO₂-UITSTOOT

4.3 Evolutie van de totale CO₂-uitstoot van 1990 tot 2000, in kton. Bron: VITO.

een groot deel te wijten aan de toename van het aantal huishoudens.

Enkel het energiegebruik van de land- en tuinbouwsector lag in 2000 lager dan in 1990. De laatste twee jaar kende deze sector een dalend verbruik.

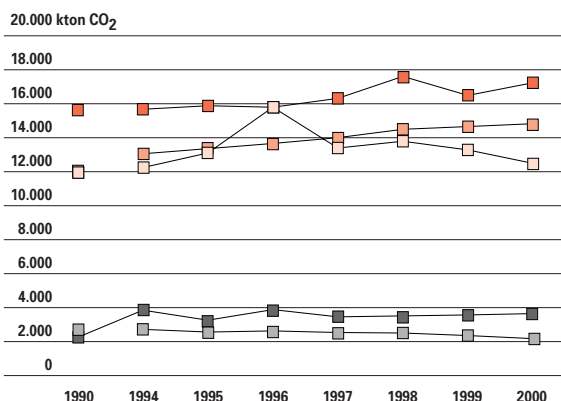
CO₂-emissies

De totale CO₂-emissies (zonder de andere broeikasgassen in rekening te brengen) in het Vlaams Gewest kenden tussen 1990 en 2000 een schommelend verloop maar de trend was uitgesproken stijgend (+13%). De CO₂-uitstoot is trager gestegen dan het energiegebruik omwille van een algemeen toenemende inzet van aardgas. T.o.v. 1999 bleven de CO₂-emissies in 2000 met 76.242 kton quasi constant (+0,7%).

Volgens een internationale klimaatrichtlijn wordt de CO₂-uitstoot gerelateerd aan het finaal elektriciteitsgebruik toegerekend aan de transformatiesector met uitzondering van de CO₂ uitgestoten door zelfproducenten. Dit verklaart het hoge aandeel van de transformatiesector in de CO₂-uitstoot (30% of 22.720 kton) niettegenstaande 52% van de energieinput in de elektriciteitscentrales van nucleaire oorsprong is. Het aandeel van de eindgebruikers in de CO₂-uitstoot bedroeg in 2000 65% (49.935 kton). De overige 5% (3.607 kton) is te wijten aan het niet-energetisch gebruik en aan de emissies die niet-energiegebonden zijn (bij afvalverbranding en staalproductie).

De CO₂-uitstoot in de **huishoudens** volgt de evolutie van het energiegebruik. Door het toenemend gebruik van aardgas verloopt deze evolutie niet evenredig. In 2000 was de CO₂-uitstoot tengevolge van het brandstofgebruik met 5,5% gestegen ten opzichte van 1990 en met 9,5% gedaald ten opzich-

CO₂-EMISSIES

4.4 Evolutie van de CO₂-emissies, naar sector van 1990 tot 2000, in kton. Bron: VITO.

industrie —■—
transport —■—
huishoudens —■—
diensten —■—
land- en tuinbouw —■—

te van 1998. Tussen 1990 en 2000 was het verbruik van aardgas in de huishoudelijke sector met 45% toegenomen in het nadeel van steenkool (-69%), butaan/propana (-53%) en stookolie (-0,5%).

De CO₂-uitstoot gerelateerd aan het brandstofgebruik in de **industrie** (exclusief niet-energetisch gebruik) lag in 2000 10% hoger dan in 1990. Dit is minder dan de stijging van het energiegebruik omwille van de brandstofomschakeling van stookolie (-32% van het verbruik) en kolen (-14%) naar aardgas (+47%). De restbrandstoffen vormen de uitzondering op de toenemende inzet van CO₂-vriendelijke brandstoffen (+115%). Tussen 1998 en 2000 echter daalden de CO₂-emissies gerelateerd aan het brandstofverbruik in de industrie met 2%.

De **dienstensector** heeft het voorbije decennium een sterke stijging van de CO₂-uitstoot gekend, namelijk met 66%. Er was een stijgend verbruik van aardgas (+76%), van propaan/butaan (+207%) en, in tegenstelling tot de huishoudelijke en industriële sectoren, ook van olie (+52%). Steenkool verloor aan belang (-56%).

In het **wegverkeer** nam de CO₂-uitstoot het voorbije decennium met 25% toe, door een stijgend gebruik van gas- en dieselolie (+41%), LPG (+19%) en benzine (+2%). Tussen 1998 en 2000 werd er in de transportsector slechts een kleine stijging van de CO₂-uitstoot van 2% waargenomen.

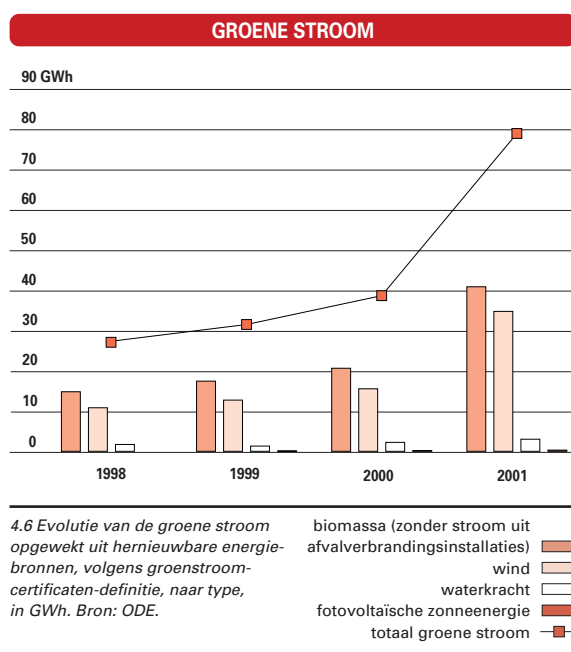
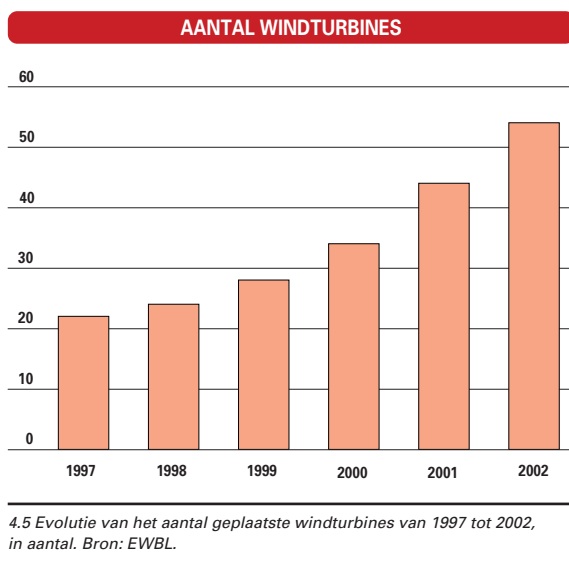
De CO₂-uitstoot in de **land- en tuinbouw** kent een uitgesproken dalende trend van -17% over de periode 1990-2000.

De Vlaamse regering keurde op 28 februari 2003 het **Vlaams Klimaatplan** goed. Het plan bevat een beschrijving van de verder uit te werken maatregelen

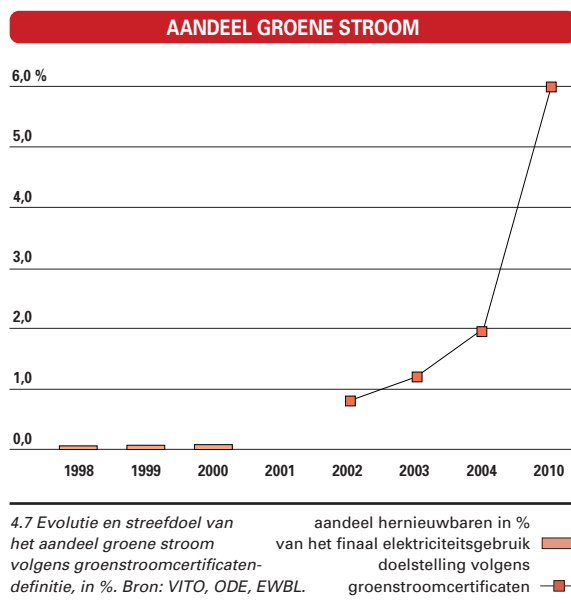
om de uitstoot van broeikasgassen te beperken en hun reductiepotentieel. Als onderdeel van het Vlaams Klimaatbeleidsplan 2002-2005 (<http://www.energiesparen.be>) keurde de Vlaams regering benchmarking convenanten goed voor de energie-intensieve industriële sectoren. Bij benchmarking wordt wereldwijd gezocht naar de wereldtop qua energie-efficiëntie voor het betreffende productieproces. Het bedrijf is verplicht de eigen installaties aan te passen om die wereldtop te evenaren. In ruil hiervoor krijgen deze bedrijven geen absolute emissiebeperkingen opgelegd en pleit de Vlaamse overheid op Belgisch en Europees vlak voor vrijstelling van energie- of CO₂-taksen. Andere maatregelen in het Vlaams Klimaatplan zijn de invoering van een energieprestatieregelgeving voor (ver)nieuwbouw, vernieuwde ecologische, groenestroom- en warmtekrachtcertificaten en REG-openbaardienstverplichtingen voor de beheerders van het elektriciteitsnet.

Groene stroom

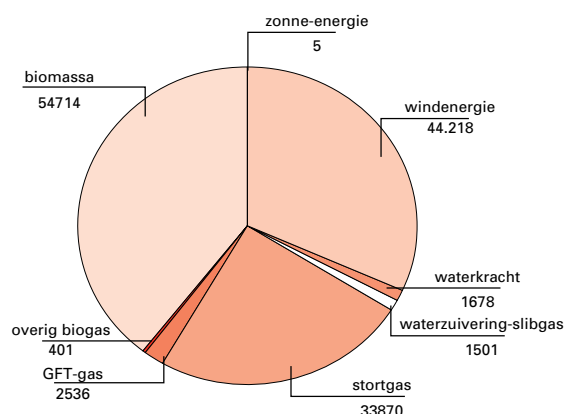
Op 1 januari 2002 werd in Vlaanderen een systeem van **groenestroomcertificaten** van kracht. Daarbij moeten de Vlaamse elektriciteitsleveranciers (verkopers) aan de hand van groenestroomcertificaten bewijzen dat een minimum percentage van hun jaarlijkse elektriciteitsleveringen werd opgewekt uit hernieuwbare energiebronnen. Dit percentage bedraagt 2% van alle distributie- en transmissieleveringen in 2004 en loopt op tot 6% in 2010. Als hernieuwbare energiebronnen komen wind- en waterkracht, zon en biomassa (incl. biogas) in aanmerking. Voor de energiewinning uit het verbranden van restafval

worden geen groenestroomcertificaten afgeleverd (zie ook Focus Duurzame Ontwikkeling). De ontwikkeling van windenergie heeft de voorbije jaren door de aankondiging van de invoering van het groenestroomcertificatensysteem een forse impuls gekregen. Het opgesteld vermogen aan windturbines steeg van 8 MW in 1999 tot 39,3 MW begin 2003. De productie van elektriciteit uit hernieuwbare bronnen (groene stroom) kent een sterke toename sinds 1999 (van 31,45 GWh in 1999, 39 GWh in 2000, tot 78,82 GWh in 2001 en minstens 139 GWh in 2002).

GROENESTROOMCERTIFICATEN

4.8 Uitgereikte certificaten, naar technologie, in aantal (1 certificaat komt overeen met 1000 kWh). Bron: VREG.

De Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt (VREG) reikt groenstroomcertificaten uit per schijf van 1000 kWh. In 2002 werden 138.923 certificaten afgeleverd, samen goed voor een vermogen van bijna 139 GWh. Op basis van ramingen van de groei van de leveringen in 2002 (van de BFE) bedraagt het aandeel groene stroom daarmee in 2002 bijna 0,3%.

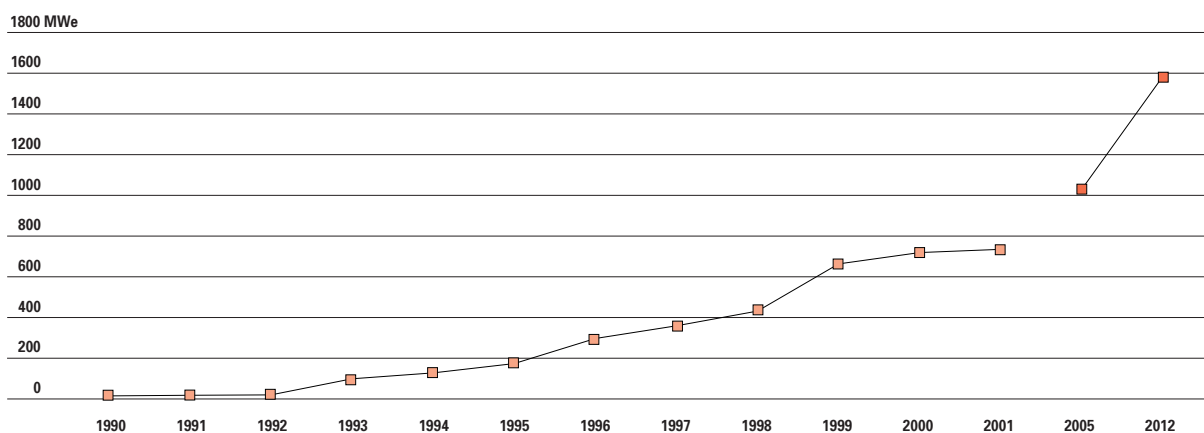
Windenergie (32%) en biomassa (66%) blijken daarbij in 2002 de belangrijkste bronnen. Door de beperkte hoogteverschillen in Vlaanderen blijft het aandeel van waterkracht beperkt tot ongeveer 1%. Het aandeel van fotonvoltaïsche cellen is moeilijk in te schatten, maar bedraagt in elk geval veel minder dan 1%. Daarnaast kunnen hernieuwbare energiebronnen ook nog voor andere doeleinden gebruikt

worden dan enkel voor het opwekken van elektriciteit: bijvoorbeeld voor de productie van warm water in woningen met behulp van 'zonneboilers'.

Warmtekrachtkoppeling

Op plaatsen waar zowel elektriciteit als warmte nodig zijn, kan **warmtekrachtkoppeling** (WKK) een belangrijke energiebesparing opleveren ten opzichte van de gescheiden opwekking van elektriciteit in centrales en warmte in conventionele ketels. De Vlaamse overheid beoogt in het ontwerp van Vlaams klimaatbeleidsplan een verhoging van het geïnstalleerd vermogen aan WKK tot 1.278 MW in 2005 en tot 1.832 MW in 2012. Exclusief de rechtstreekse aandrijvingen en stoomturbines (255 MW), bedraagt de doelstelling voor 2005 1.023 MW. Dit vertegenwoordigt een bijkomend vermogen van 600 MW aan WKK-gasturbines en -motoren in 2005 ten opzichte van 1998. Om deze beleidsdoelstelling te realiseren, wil de Vlaamse overheid een systeem van **WKK-certificaten** invoeren, dat gelijkaardig is aan het systeem van groenestroomcertificaten.

WKK-VERMOGEN

4.6 Evolutie van het opgesteld WKK-vermogen (exclusief rechtstreekse aandrijving en stroomturbines), in Mwe. Bron: VITO, ODE.

opgesteld WKK vermogen (Mwe) —■—
doelstelling —■—

MEER INFORMATIE

Publicaties:

- Aernouts K. en Jespers K., 2002. Energiebalans Vlaanderen 2000: onafhankelijke methode, Vito rapport 2002/IMS/R/076 (<http://www.emis.vito.be/EMIS/Media/cfeavl00ob.xls>)
- Stevaert, S., 2000. Beleidsnota Energie 2000 – 2004. (<http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/regering/beleidsnota/energie.pdf>)
- Stevaert, S., 2002. Beleidsbrief Energie 2003: (<http://193.190.148.16/ned/sites/economic/energiesparen/documenten/beleidsbrief2003.pdf>)

Websites:

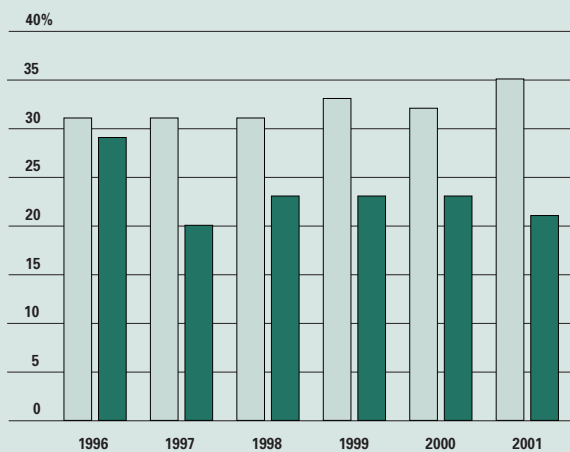
- Belgische Federatie voor Elektriciteitsbedrijven (BFE): <http://www.bfe-fpe.be/>
- Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO): <http://www.vito.be/>
- Energie- en Milieu InformatieSysteem voor het Vlaamse Gewest (EMIS): <http://www.emis.vito.be/>
- Organisatie voor Duurzame Energie vzw (ODE): <http://www.ode.be/>
- Departement Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse aangelegenheden en Landbouw, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie (EWBL - ANRE): <http://www.energiesparen.be/>
-

Gezondheid en Welzijn

hoofdstuk 5

Kerncijfers

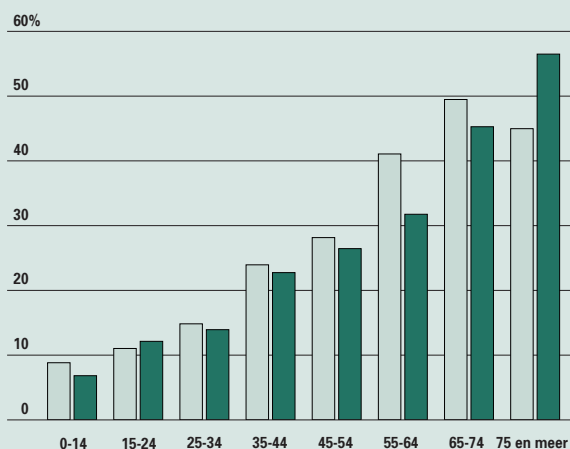
PERCENTAGE DAGELIJKSE ROKERS

Evolutie van het percentage dagelijkse rokers van 15 jaar en ouder, naar geslacht, van 1996 tot 2001.
Bron: OIVO.

mannen
vrouwen

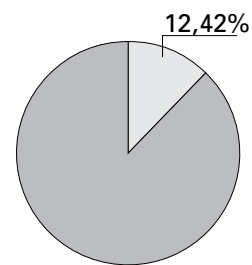
LANGDURIGE ZIEKTE

Het percentage personen met een langdurige ziekte, aandoening of handicap, naar leeftijd, 1997 en 2001.
Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

1997
2001

Uitgaven

Aandeel van het welzijnsbeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- De gemiddelde leeftijd van de moeder bij de eerste bevalling stijgt niet langer, het aantal tienerzwangerschappen blijft evenwel toenemen
- Meer mannen en minder vrouwen roken en 4 op de 10 derdegraadsleerlingen rookt regelmatig
- Een kwart van de bevolking zegt te kampen te hebben met een langdurige ziekte, aandoening of handicap.
- Op 1 januari 2002 waren er ongeveer 275.000 vreemdelingen in het Vlaamse Gewest, of 4,6% van de bevolking. Ruim zes op tien is Europeaan.
- Binnen de BJB worden jaarlijks ongeveer 500 kinderen of jongeren meer begeleid dan het voorgaande jaar.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/welzijn

5.1 Mortaliteit en nataliteit

De klassieke indicatoren levensverwachting, mortaliteit en kindersterfte geven een goed beeld van de welvaart, het welzijn en de performantie van het gezondheidszorgsysteem. Met cijfers rond vermijdbare sterfte, zwangerschap en de opvolging van het jonge kind gaat in dit hoofdstuk ook aandacht naar preventie, een steeds terugkerend thema in de huidige beleidsdocumenten.

Levensverwachting

Zowel bij vrouwen als bij mannen is de **levensverwachting** in 2000 opnieuw toegenomen, niet alleen bij de geboorte, maar ook op latere leeftijd. Na de knik in 1998 en de status-quo in 1999 is er in 2000 een toename van ongeveer een halfjaar.

Ook het aantal mensen dat tot op oudere leeftijd overleeft, is opnieuw toegenomen. Onderworpen aan de sterftetekansen van het jaar 2000 zou 25,7% van de vrouwen die in eenzelfde jaar geboren zijn, overleven tot 90 jaar, tegenover 24,7% in 1999. Bij de mannen zitten we aan 11,2% tegenover 10,4% in 1999.

LEVENSV ERWACHTING				
	BIJ GEBOORTE		OP 65 JAAR	
	MANNEN	VROUWEN	MANNEN	VROUWEN
1993	74,2	80,4	14,9	18,9
1994	74,6	80,7	15,3	19,3
1995	74,6	80,8	15,2	19,3
1996	75,1	81,3	15,5	19,6
1997	75,5	81,5	15,7	19,8
1998	75,1	80,8	15,2	19,1
1999	75,1	81,0	15,3	19,2
2000	75,7	81,5	15,9	20,0

5.1 Evolutie van de levensverwachting naar geslacht, bij de geboorte en op de leeftijd van 65 jaar, van 1993 tot 2000.

Bron: Administratie Gezondheidszorg, entiteit Beleidsondersteuning.

Mortaliteit

De belangrijkste **doodsoorzaken** bij kinderen tot 14 jaar zijn verkeersongevallen, ongevallen in de privé-sfeer en kanker (vooral van het lymfatisch en bloedvormend weefsel). Bij de jongeren tot 25 jaar zijn verkeersongevallen veruit de belangrijkste doodsoorzaak, gevolgd door zelfmoord. In de leeftijdsgroep van 25 tot 44 jaar is er een duidelijk onderscheid tussen mannen en vrouwen: bij de mannen zijn zelfmoord, verkeersongevallen en kanker de belangrijkste doders, bij de vrouwen kanker, vooral borstkanker, gevolgd door zelfmoord. Vanaf 45 jaar zijn kanker en hart- en vaatandoeningen de belangrijkste doodsoorzaken, bij de mannen gaat het dan vooral om longkanker, bij de vrouwen om borstkanker. Vanaf deze leeftijd neemt het aandeel van sterfte door uitwendige oorzaken sterk af, terwijl op latere leeftijd luchtwegen- en longaandoeningen aan belang winnen. De doodsoorzaken die leiden tot een voortijdig overlijden in de leeftijdsgroep 15 tot 64 jaar zijn bij de vrouwen hoofdzakelijk borstkanker, zelfmoord en verkeersongevallen, bij de mannen zelfmoord, verkeersongevallen, ischemische hartziekten en longkanker. Het belang van verkeersongevallen en zelfmoord blijkt vooral uit het grote aantal slachtoffers op jonge leeftijd. Aangezien het bij mannen gaat om vermijdbare oorzaken, is het duidelijk dat mannen meer **potentiële levensjaren** verliezen dan vrouwen.

Het gezondheidsbeleid wil het geheel van de gezondheidsproblemen zo doelmatig en doeltreffend mogelijk beïnvloeden. Een goede, samengestelde indicator hiervoor is de **vermijdbare sterfte**, namelijk het aantal sterfgevallen dat vermeden had kunnen worden indien de bevolking er een gezonde levenswijze op na zou houden en de gezondheidszorg optimaal zou functioneren. In 2000 werden bij de mannen 2.388 potentieel vermijdbare sterfgevallen genoteerd. Dit vertegenwoordigt ruim een derde van alle sterfgevallen in de leeftijdsgroep van 0 tot 64 jaar. Het grootste deel ervan kon voorkomen

PROPORTIONELE STERFTE

LEEFTIJD	MANNEN		VROUWEN	
	AANTAL	VOORNAAMSTE OORZAKEN (%)	AANTAL	VOORNAAMSTE OORZAKEN (%)
1-14 jaar	83	Alle uitwendige oorzaken (42%), waaronder verkeersongevallen (23%) en ongevallen in de privé-sfeer (14%); Alle nieuwvormingen (17%)	66	Alle uitwendige oorzaken (39%), waaronder verkeersongevallen (24%) en ongevallen in de privé-sfeer (11%); Alle nieuwvormingen (18%)
15-24 jaar	358	Alle uitwendige oorzaken (83%), waaronder verkeersongevallen (45%) en zelfmoord (26%)	128	Alle uitwendige oorzaken (73%), waaronder verkeersongevallen (48%) en zelfmoord (15%)
25-44 jaar	1.196	Alle uitwendige oorzaken (55%), waaronder zelfmoord (27%) en verkeersongevallen (17%); Alle nieuwvormingen (16%); Alle hart- en vaatziekten (12%)	663	Alle nieuwvormingen (36%), waaronder vooral borstkanker (14%); Alle uitwendige oorzaken (33%), waaronder vooral zelfmoord (18%); Alle hart- en vaatziekten (13%)
45-64 jaar	4.931	Alle nieuwvormingen (42%), waaronder vooral longkanker (16%); Alle hart- en vaatziekten (28%), waaronder vooral ihz (15%)	2.674	Alle nieuwvormingen (54%), waaronder vooral borstkanker (19%); Alle hart- en vaatziekten (20%), waaronder vooral ihz (7%)
65-74 jaar	7.399	Alle nieuwvormingen (41%), waaronder vooral longkanker (15%); Alle hart- en vaatziekten (33%), waaronder vooral ihz (16%); Alle longaandoeningen (12%)	4.078	Alle nieuwvormingen (39%), waaronder vooral borstkanker (8%); Alle hart- en vaatziekten (33%), waaronder vooral ihz (13%)
75+ jaar	14.874	Alle hart- en vaatziekten (40%), waaronder vooral ihz (15%); Alle nieuwvormingen (25%), waaronder vooral longkanker (7%); Alle longaandoeningen (18%)	20.336	Alle hart- en vaatziekten (47%), waaronder ihz(13%) en cva (12%); Alle nieuwvormingen (16%); Alle longaandoeningen (12%)
Totaal	28.841		27.945	

5.2 Proportioneel sterftecijfer per leeftijdsgroep en geslacht, 2000. Bron: Administratie Gezondheidszorg, entiteit Beleidsondersteuning.
ihz = ischemische hartziekten. cva = cerebro-vasculaire aandoeningen.

VERLOREN POTENTIËLE LEVENSJAREN

	MANNEN		VROUWEN
Zelfmoord	8,2	Borstkanker	3,6
Verkeersongevallen	7,3	Zelfmoord	2,8
Ischemische hartziekten	3,5	Verkeersongevallen	2,7
Longkanker	3,2	Cerebrovasculaire aandoeningen	1,1
Ongevallen in de privé-sfeer	1,7	Longkanker	0,9

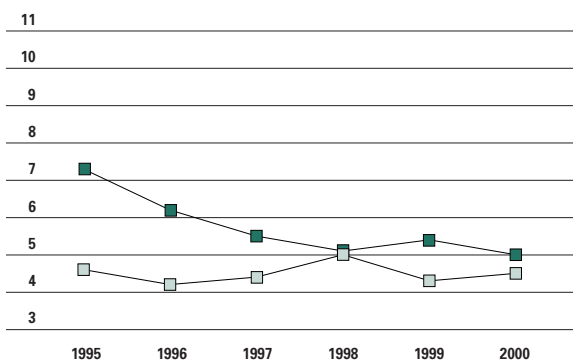
5.3 Verloren potentiële levensjaren per 1000 persoonsjaren, leeftijdsgroep 15-64 jaar, 2000.
Bron: Administratie Gezondheidszorg, entiteit Beleidsondersteuning.

VERMIJDBARE STERFTE

	MANNEN		VROUWEN	
	AANTAL	%	AANTAL	%
Vermijdbaar door medische interventies, secundaire preventie inbegrepen	294	4,3	830	21,9
Vermijdbaar door primaire preventie	2.094	30,5	595	15,7
Vermijdbaar door medische en primaire preventie	2.388	34,8	1.425	37,7

5.4 Vermijdbare sterfte voor de leeftijdsgroep 0-64 jaar, aantal en proportioneel t.o.v. de volledige sterfte van deze groep, 2000.
Bron: Administratie Gezondheidszorg, entiteit Beleidsondersteuning.

INFANTIELE STERFTE

5.5 Evolutie van de infantiele sterfte (sterfte voor de leeftijd van 1 jaar) per 1.000 levendgeboren kinderen, naar geslacht, van 1995 tot 2000. Bron: Administratie Gezondheidszorg, entiteit Beleidsondersteuning.

worden door primaire preventie bij vooral longkanker en ischemische hartziekten. Bij de vrouwen waren er 1.425 vermijdbare sterfgevallen en bij hen is het verschil tussen de primaire en medische preventie veel kleiner. Vooral borstkanker, vermijdbaar door medische interventies en verantwoordelijk voor 41% van de vermijdbare sterfgevallen, ligt hieraan ten grondslag.

Infantiele en perinatale sterfte

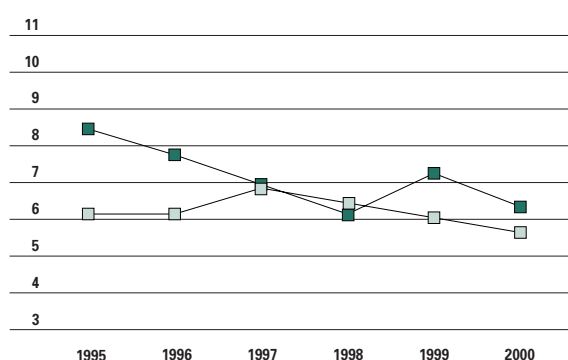
De afname van de **infantiele sterfte** is te danken aan de spectaculaire vooruitgang in het voorkomen van vroegneonatale en postneonatale sterfte. Bij de jongens blijft de infantiele sterfte de jongste drie jaar ongeveer op hetzelfde niveau, bij de meisjes al iets langer. Wel sterven nog steeds meer jongens dan meisjes voor hun eerste verjaardag. Bij de **perinatale sterfte** is er een vergelijkbaar patroon. Voor de totale foeto-infantiele sterftecijfers (doodgeboorte en infantiele sterfte) betekent dit dat er de voorbije drie jaar geen significante verschillen meer zijn.

Zwangerschap

Bevallingen na **zwangerschappen** ontstaan door medisch begeleide voortplanting schommelden de afgelopen vier jaar rond de 4%. Het aantal meerlingzwangerschappen na medische begeleiding daalt van 42% in 1999 naar 38% in 2001.

Van de eenlingzwangerschappen duurt de zwangerschapsduur minder dan 37 weken in 6,3% van de gevallen. Bij de meerlingen loopt dit cijfer op tot

PERINATALE STERFTE

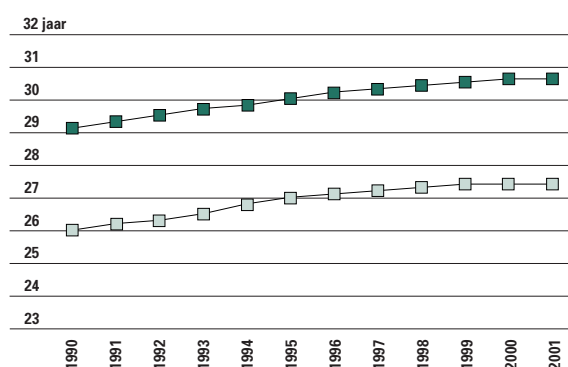
5.6 Evolutie van de perinatale sterfte (aantal doodgeboren kinderen + kinderen overleden binnen de 7 dagen na geboorte) per 1.000 levenden en doodgeboren kinderen, naar geslacht, van 1995 tot 2000. Bron: Administratie Gezondheidszorg, entiteit Beleidsondersteuning.

56,6%, waarvan 2,5% extreme vroeggeboorte (minder dan 28 weken). Deze cijfers veranderden nauwelijks de voorbije jaren.

De blijvende stijging van de gemiddelde leeftijd van de moeder bij de bevalling is tot stilstand gekomen. Het aantal vrouwen die voor de eerste keer bevielen na hun 35ste nam toe van 2,5% in 1992 tot 5,3% in 2001. Tegelijk steeg ook het aantal tienerzwangerschappen. Zij bedragen momenteel 4,6% van de eerstbarenden.

Inductie wordt door de jaren heen toegepast in zo'n 30% van alle verlossingen. De epidurale verdoving lijkt, na een sterke stijging, de jongste drie jaar een verzadigingspunt te hebben bereikt op iets meer dan 60%. Het percentage **keizersneden** is het voorbije decennium met de helft toegenomen.

MATERNALE LEEFTIJD

5.7 Evolutie van de gemiddelde maternale leeftijd bij een eerste, een tweede en volgende geboorte, van 1990 tot 2001. Bron: SPE.

Begeleiding van het jonge kind

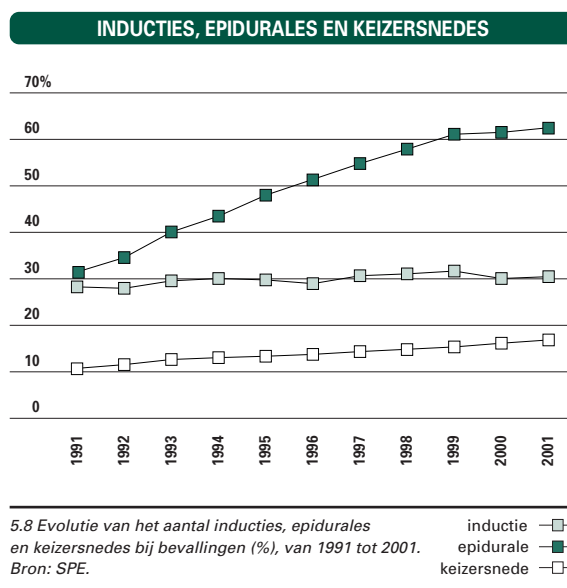
In het kader van de preventieve gezinsondersteuning organiseerde **Kind en Gezin** in 2001 814 info-avonden voor aanstaande ouders en bereikte daarmee 31.690 deelnemers, tegenover 29.748 het jaar voordien.

De regioverpleegkundigen bezochten 88% van de vrouwen in de kraamkliniek en 96,9% kreeg minstens één gezinsbezoek na de geboorte.

Alle ouders met kinderen onder de 3 jaar kunnen voor gratis medisch en psychosociaal toezicht terecht in de consultatiebureaus, steunpunten en preventiecentra van Kind en Gezin.

In 2001 vonden hier 471.363 consulten plaats (tegen 455.192 in 2000). Het doelgroepbereik van kinderen tot 1 jaar bedroeg 84%.

Naast het basisprogramma van 10 consulten tot de leeftijd van 3 jaar zijn er bijkomende consultmogelijkheden voor kansarme gezinnen, gezinnen met een gehandicapt kind, gezinnen met een verleden van kindermishandeling en gezinnen met risico-indicatoren.

5.2 Ziekte

Ook in dit onderdeel staat preventie centraal, meer bepaald bij het voorkomen van besmettelijke ziekten en beschavingsziekten. De overheid kan hier een belangrijke rol spelen via preventieacties, gezondheidspromotie en vaccinaties. Binnen de grote groep van infectieziekten wordt specifieke aandacht besteed aan de steeds meer voorkomende meningokokkeninfecties.

Kanker

In 1998 werden er in Vlaanderen 27.302 nieuwe kankergevallen vastgesteld, 14.678 bij mannen en 12.624 bij vrouwen. Onder deze nieuwe kankerpatiënten waren er 167 kinderen. De ziekte treft echter voornamelijk oudere mensen: ongeveer tweederde van alle vrouwen en driekwart van alle mannen is 60 jaar of ouder op het ogenblik van de diagnose. Vanaf 65 jaar hebben mannen twee keer zoveel kans om **kanker** te ontwikkelen als vrouwen.

Alles samen lopen één man op drie en één vrouw op vier het risico om voor hun 75ste verjaardag kanker te ontwikkelen.

Bij de mannen komt prostaatkanker nu het vaakst voor met 25% van de nieuwe gevallen. Daardoor komt longkanker op de tweede plaats met 21%, gevolgd door colorectale tumoren met 13%. Vrouwen lijden vooral aan borstkanker (35%) en colorectale tumoren (13%). In Vlaanderen loopt één vrouw op elf het risico om voor haar 75ste verjaardag een borstkankerdiagnose te krijgen.

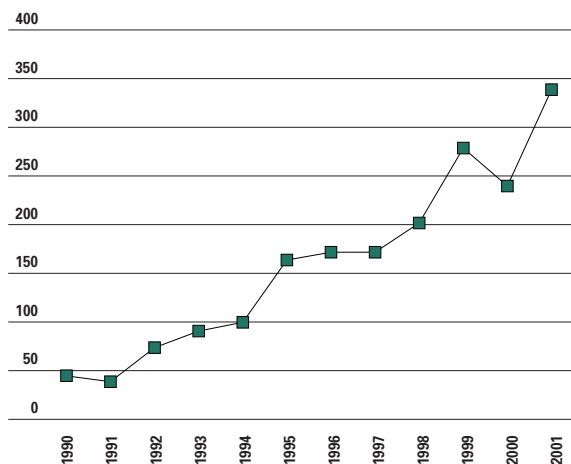
Meningokokkeninfectie

Sinds enkele jaren is er een geleidelijke toename van **meningokokkeninfecties** in Vlaanderen. In 2001 werden 338 gevallen geteld. In de jaren negentig ging het vooral om een geleidelijke toename van serogroep B, maar de laatste jaren groeit ook serogroep C aan. In 2001 was die zelfs enorm

KANKER					
HOOFDGROEP	AANTAL NIEUWE GEVALLEN			INCIDENTIE (/100.000 INWONERS)	
	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL	MANNEN	VROUWEN
Lip, mond-en keelholte	495	162	657	17,0	5,4
Spijsverteringsstelsel	3.081	2.573	5.654	105,5	85,8
Ademhalingsstelsel	3.368	642	4.010	115,3	21,4
Weke weefsels	164	145	309	5,6	4,8
Mesotheliomen	70	29	99	2,4	1,0
Huid: maligne melanoom	169	293	462	5,8	9,8
Huid: overige	494	318	812	16,9	10,6
Borst	43	4.366	4.409	1,5	145,6
Geslachtsorganen	3.626	1.726	5.352	124,2	57,5
Nier en urinewegen	1.181	530	1.711	40,4	17,7
Oog en hersenen	267	245	512	9,1	8,2
Endocriene klieren	71	151	222	2,4	5,0
Lymfe- en bloedstelsel	1.091	917	2.008	37,4	30,6
Onbekende primaire lokalisatie	558	527	1.085	19,1	17,6
Totaal	14.678	12.624	27.302	502,7	420,9

5.9 Kanker, aantal nieuwe gevallen en incidenties, 1998. Bron: Vlaams kankerregistratienetwerk, Vlaamse Liga tegen kanker.

MENINGOKOKKENINFECTIE

5.10 Evolutie van het aantal meldingen van meningokokkeninfecties van 1990 tot 2001. Bron: Administratie Gezondheidszorg, Gezondheidsinspectie.

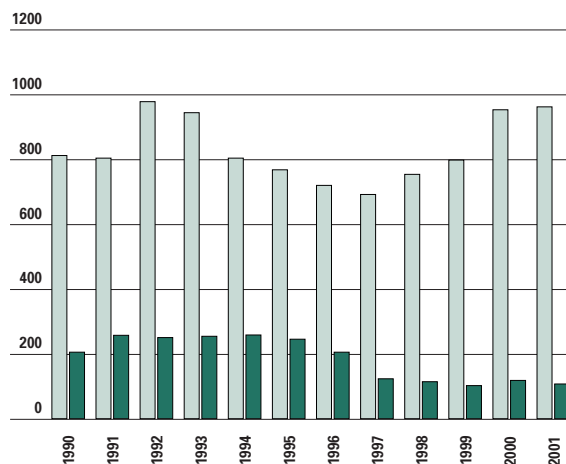
groot, in het bijzonder in de provincie Antwerpen. Van de 254 gevallen bij wie de serogroep kon worden bepaald, was 53% van de serogroep C tegenover slechts 30% het jaar voordien. Ondertussen is in Vlaanderen beslist over te gaan tot een georganiseerde vaccinatie tegen meningokokken van de serogroep C.

AIDS en HIV-seropositief

Eind 2001 waren er in België tussen 13.800 en 14.876 HIV-geïnfecteerde personen aangegeven (voor 1.076 zijn er onvoldoende gegevens om een eventuele dubbel telling uit te sluiten). Bij de geïnfecteerde personen vindt men bijna tweemaal meer mannen dan vrouwen. De sterkst vertegenwoordigde leeftijdsklasse bij de mannen is de groep tussen 30 en 34 jaar, bij vrouwen tussen 25 en 29 jaar. De voorbije tien jaar zien we in België weinig variatie in het aantal nieuwe **HIV-infecties**. De piek werd bereikt in 1992, het laagste cijfer in 1997. Sinds dat jaar zien we een licht opgaande trend met in 2001 gemiddeld 2,6 nieuwe HIV-infecties per dag, een toename van 39% ten opzichte van 1997. De gerapporteerde cijfers in 2000 en 2001 benaderen het hoge niveau van 1992.

Bij de Belgische geïnfecteerde mannen heeft 67% seksueel contact gehad met een andere man, overdracht via heteroseksuele weg zou verantwoordelijk zijn voor een kwart van de HIV-infecties en 5% verklaart intraveneuze drugs te hebben gebruikt. Bij de Belgische vrouwen zou de infectie in driekwart van de gevallen te wijten zijn aan heteroseksueel contact. Bij de andere nationaliteiten overheerst de

AIDS EN HIV-SEROPOSITIEF

5.11 Evolutie van het aantal nieuwe HIV-seropositieven en Aids-gevallen, België, van 1990 tot 2001. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

heteroseksuele overdracht bij beide geslachten. Bij 2.922 HIV-geïnfecteerde personen is ondertussen **Aids** gediagnosticeerd. Ongeveer een derde van hen woonde op het ogenblik van de diagnose nog geen vijf jaar in België en werd dus waarschijnlijk in het buitenland geïnfecteerd. Tussen 1991 en 1995 noteerde men jaarlijks gemiddeld 250 nieuwe gevallen. In 1996 en 1997 was er een significante daling dankzij het gebruik van antiretrovirale therapieën. Sedertdien is het aantal gestabiliseerd.

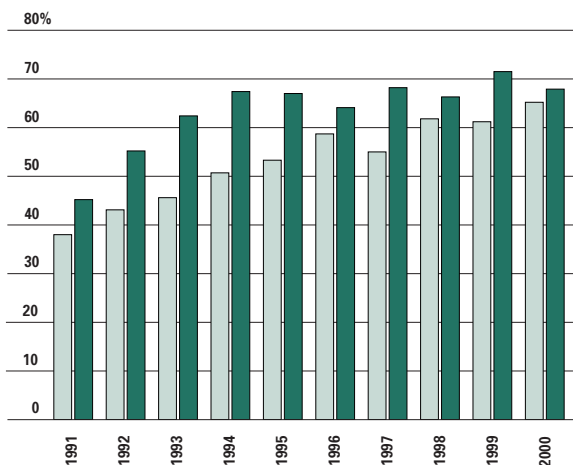
Borstkankerpreventie

Een van de Vlaamse Gezondheidsdoelstellingen stelt dat van alle borstkankerscreenings 80% moet gebeuren bij de doelgroep van vrouwen tussen 50 en 69 jaar. Van alle door de huisartsenpeilpraktijken preventief aangevraagde screeningsmammografieën steeg het percentage bij de doelgroep in Vlaanderen van 38% in 1991 naar 65% in 2000, het hoogste cijfer ooit. Ondanks deze voortschrijdende positieve evolutie is Vlaanderen nog steeds een eind verwijderd van de beoogde 80%. Wel is de achterstand op Wallonië stilaan goedge maakt. Voorts is enige nuancering noodzakelijk: aangezien vrouwen niet enkel naar hun huisarts stappen voor een borstkankeronderzoek, geeft deze registratie geen volledig beeld van de **borstkankerscreening** in Vlaanderen.

Vaccinatiegraad

De Hoge Gezondheidsraad raadt het vaccin tegen influenza aan voor elke persoon ouder dan 65 jaar, ongeacht zijn gezondheidstoestand.

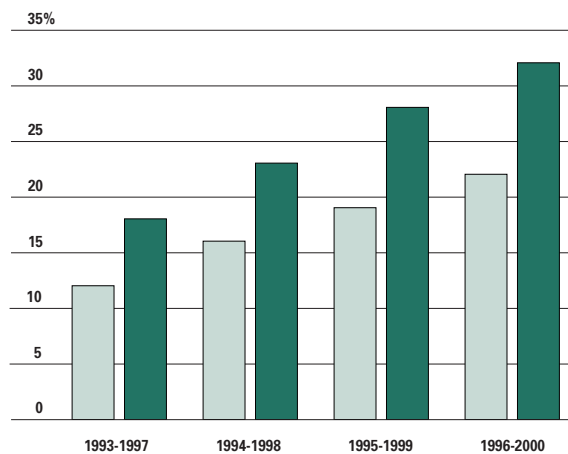
PREVENTIEVE MAMMOGRAFIEËN

5.12 Evolutie van het percentage preventieve mammografieën bij vrouwen van 50-69 jaar t.o.v. totaal aantal preventieve mammografieën, Vlaanderen-Wallonië, van 1991 tot 2000. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

Vlaanderen █
Wallonië █

VACCINATIEGRAAD TEGEN PNEUMOKOKKEN

5.14 Evolutie van de vaccinatiegraad tegen pneumokokken bij 60-jarigen en ouder, Vlaanderen-Wallonië, van 1993 tot 2000.

Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

Vlaanderen █
Wallonië █

Griep-epidemieën vormen immers een belangrijke oorzaak van ziekte en sterfte bij bejaarden. Uit de registratie bij de huisartsenpeilpraktijken blijkt dat de **vaccinatiegraad** bij personen van 60 jaar en ouder in Vlaanderen significant hoger ligt dan in Wallonië. Ongeacht de regio is de vaccinatiegraad tegen griep over de jaren heen toegenomen. Hoewel in Vlaanderen 55% van de 70-plussers bereikt wordt, is de vaccinatiegraad tegen griep nog steeds voor verbetering vatbaar.

Ook raadt de Hoge Gezondheidsraad aan elke persoon van 60 jaar en ouder te vaccineren tegen pneumokokken. Dit vaccin is vanaf 1995 beschikbaar in België en sinds de vaccinatie in 1996 goed op gang kwam, wordt het in 90% van de gevallen toegediend aan bejaarden. De minimale vaccinatiegraad wordt berekend op basis van de registratie door de huisartsenpeilpraktijken en dit telkens voor periodes van vijf jaar aangezien het vaccin hoogstens

om de vijf jaar toegediend wordt. Zoals verwacht voor een relatief nieuw vaccin, wordt het doelgroepbereik elk jaar hoger. De vaccinatiegraad is significant hoger in Wallonië dan in Vlaanderen. Eind 2000 zou ongeveer een derde van de Waalse bejaarden en een kwart van de Vlaamse bejaarden gedurende de voorafgaande vijf jaar gevaccineerd zijn tegen pneumokokken door de huisarts. Dit verschil kan ten dele verklaard worden door het feit dat de Vlaamse Wetenschappelijke Vereniging voor Huisartsen het vaccin niet aanbeveelt bij gezonde bejaarden, in tegenstelling tot hun Waalse collega's. Vermoedelijk ligt de reële coverage ook iets hoger, aangezien hier enkel de vaccinaties door de huisarts in rekening gebracht worden.

VACCINATIEGRAAD TEGEN GRIEP

		1993	2000
		%	%
Vlaams Gewest	60-69 jaar	28,6	37,2
	70+ jaar	35,6	55,5
Waals Gewest	60-69 jaar	32,5	34,3
	70+ jaar	28,5	39,7

5.13 Evolutie van de vaccinatiegraad tegen griep bij 60-jarigen en ouder, Vlaanderen-Wallonië, 1993 en 2000. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

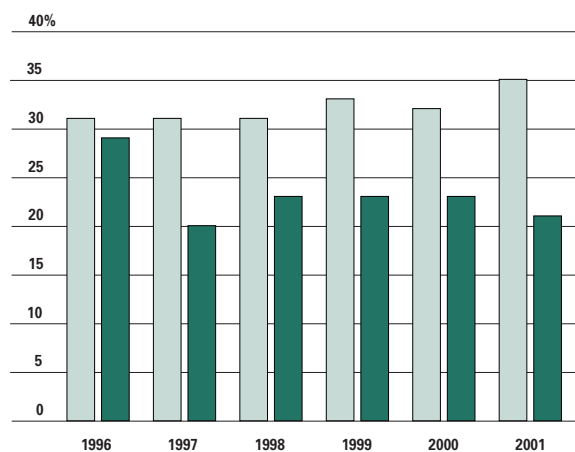
5.3 Gedrag

De gezondheid van het individu wordt voor een groot deel bepaald door zijn levenswijze. Het gebruik of misbruik van genotsmiddelen speelt hierin een belangrijke rol. In dit hoofdstuk wordt het gebruik van legale en illegale drugs en geneesmiddelen behandeld. Hierbij gaat specifieke aandacht naar de situatie bij de jongeren, een thema dat naast preventie centraal staat in de beleidsnota.

Rookgedrag

In de periode 1982-1993 daalde het percentage dagelijkse rokers van 40% naar 25%. Sedertdien schommelt dit percentage rond de 25 tot 30%. Een van de Gezondheidsdoelstellingen uit 1998 stelt dat in 2002 het aantal rokers, zowel mannen, vrouwen als jongeren, met 10% moet dalen. De jongste jaren zien we in Vlaanderen een duidelijk verschil tussen de geslachten. Bij de mannen neemt het percentage rokers toe tot 35% in 2001. Na een aantal jaren constant te blijven is het percentage vrouwelijke rokers gedaald tot 21%. Het lijkt erop dat de vrouwen de vooropgestelde doelstellingen zullen halen.

PERCENTAGE DAGELIJKSE ROKERS

5.15 Evolutie van het percentage dagelijkse rokers van 15 jaar en ouder, naar geslacht, van 1996 tot 2001.

Bron: OIVO.

mannen
vrouwen

Uit een leerlingenbevraging in het schooljaar 2000-2001 blijkt dat tweederde van de leerlingen niet gerookt heeft in het jaar voorafgaande aan de bevraging, een kwart rookte regelmatig. De verschillen in rookgedrag tussen jongens en meisjes zijn verwaarloosbaar, maar zijn des te groter tussen de graden. Het percentage rokers, en dan vooral regelmatige rokers, neemt toe met de leeftijd. Van de oudste leerlingen heeft slechts de helft het voorbije jaar helemaal niet gerookt en rookt maar liefst 39% regelmatig. Ook tussen de verschillende onderwijsvormen zijn er duidelijke verschillen, zowel wat betreft het niet-roken als het regelmatig roken. Het ASO telt in verhouding de minste regelmatige rokers en de meeste niet-rokers. Het percentage regelmatige rokers is het hoogst in het BSO.

Alcoholgebruik

De resultaten van de Gezondheidsenquête 2001 tonen aan dat 90% van de mannen en 75% van de vrouwen ouder dan 15 minstens één alcoholische drank gebruikt hebben tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging. 11% van de bevolking consumeert dagelijks alcohol, tegenover slechts 7% in 1997.

ROOKGEDRAG JONGEREN

	NIET-ROKER	OCCASIONELE ROKER (< 1X/WEEK)	REGELMATIGE ROKER (> 1X/WEEK)
geslacht jongen	65,1	9,8	25,1
meisje	63,5	10,9	25,6
leeftijd 12-14 jaar	78,7	8,4	12,9
15-16 jaar	57,2	12,2	30,6
17-18 jaar	50,4	10,5	39,1
opleiding ASO	70,8	12,4	16,7
TSO	63,4	10,7	25,9
BSO	58,5	8,0	33,5
totaal	64,3	10,4	25,4

5.16 Rookgedrag jongeren (%), 2001. Bron: VAD.

ALCOHOLGEBRUIK

		ALCOHOL GECONSUMEERD VOORBIJE JAAR	DAGELIJKS ALCOHOL CONSUMEREN	OVERCONSUMPTIE VAN ALCOHOL
geslacht	man	89,5	13,7	33,4
	vrouw	74,7	8,3	6,8
leeftijd	15-24	84,2	1,0	23,7
	25-34	87,0	4,4	25,0
	35-44	89,1	11,2	23,3
	45-54	86,9	16,8	24,2
	55-64	81,8	18,6	17,5
	65-74	72,2	18,7	7,5
	75+	52,9	14,2	2,6
opleiding	geen diploma	48,3	14,1	12,8
	lager onderwijs	63,6	17,4	14,3
	lager secundair	76,4	8,3	19,8
	hoger secundair	86,0	10,2	23,2
	hoger onderwijs	91,4	11,9	19,2
totaal		81,9	11,2	19,7

5.17 Percentage van de bevolking dat ooit, dagelijks of overmatig alcohol gebruikt, naar geslacht, leeftijd en opleiding, 2001. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2001.

In het Vlaamse gewest geeft 34% van de populatie aan gewoonlijk alcohol te consumeren tijdens de week, terwijl 72% zegt alcohol te drinken tijdens het weekend. Globaal genomen is het gebruik van alcohol populairder bij mannen dan bij vrouwen. Een derde van de mannen gaat zich ook te buiten aan de overconsumptie van alcohol. Zij drinken op minstens één dag per maand minstens zes alcoholische dranken.

JONGEREN EN DRUGS

		NIET- GEBRUIKER	OCCASIONELE GEBRUIKER (< 1X/WEEK)	REGELMATIGE GEBRUIKER (> 1X/WEEK)
geslacht	jongen	80,6	11,8	7,6
	meisje	88,3	8,3	3,4
leeftijd	12-14 jaar	94,4	4,0	1,6
	15-16 jaar	80,7	13,0	6,3
	17-18 jaar	72,6	15,9	11,5
opleiding	ASO	84,9	10,9	4,3
	TSO	85,3	10,0	5,7
	BSO	84,3	9,2	6,5
totaal		84,5	10,0	5,5

5.18 Jongeren en drugs (%), 2001. Bron: VAD.

Druggebruik

Meer dan acht op tien leerlingen heeft het afgelopen jaar geen illegale drugs gebruikt, een minderheid (5,5%) deed dit op regelmatige basis. Er zijn weinig jongeren tussen 12 en 14 jaar die tijdens het jaar voor de bevraging illegale drugs gebruikten maar het percentage gebruikers stijgt gestaag met de leeftijd. In elke leeftijdsgroep zijn er wel meer occasionele dan regelmatige gebruikers. Beide vormen van gebruik liggen hoger bij jongens dan bij meisjes. Er is geen verschil tussen de drie onderwijsvormen wat betreft het niet-gebruik van illegale drugs. Wel telt het ASO meer occasionele gebruikers en het BSO meer regelmatige gebruikers. Jongeren gebruiken vooral cannabis. XTC en amfetamines zijn minder populair.

Geneesmiddelengebruik

Iets minder dan de helft van de bevolking in het Vlaams gewest geeft aan in de twee weken voor de bevraging een voorgeschreven geneesmiddel te hebben gebruikt. Het opvallend hogere cijfer bij vrouwen kan gedeeltelijk verklaard worden door het gebruik van anticonceptiva en geneesmiddelen voor

GENEESMIDDELENGEBRUIK

		GEBRUIK VOORGESCHREVEN GENEESMIDDEL	GEBRUIK NIET VOORGESCHREVEN GENEESMIDDEL
geslacht	man	38,9	20,9
	vrouw	53,6	31,4
leeftijd	0-14	21,5	18,4
	15-24	32,9	26,1
	25-34	33,5	39,9
	35-44	36,6	30,7
	45-54	52,0	28,4
	55-64	64,8	21,2
	65-74	84,3	21,3
	75+	87,5	18,5
opleiding	geen diploma	50,3	12,4
	lager onderwijs	73,4	20,7
	lager secundair	56,8	21,6
	hoger secundair	41,7	26,0
	hoger onderwijs	35,5	31,8
totaal		46,4	26,3

5.19 Percentage van de bevolking dat de afgelopen 2 weken voorgeschreven of niet voorgeschreven geneesmiddelen gebruikte, naar geslacht, leeftijd en opleiding, 2001. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2001.

de behandeling van de menopauze. Het gebruik van voorgeschreven geneesmiddelen neemt sterk toe met de leeftijd, terwijl een hogere opleiding overeenkomt met een lagere proportie van gebruikers.

Bij kinderen gaat het vooral om middelen tegen hoest en verkoudheid, bij volwassen mannen om geneesmiddelen voor hart en bloedvaten en pijnstillers, bij volwassen vrouwen om anticonceptiva en hormonen tijdens de menopauze. Bij de 65-plussers valt vooral bij vrouwen het hoge gebruik van geneesmiddelen tegen gewrichtspijnen en slaapmiddelen op. Tegenover 1997 is in 2001 het gebruik van slaapmiddelen, hormonen tijdens de menopauze en pijnstillers significant gestegen.

Ongeveer een kwart van de bevolking heeft in de twee weken voor de bevraging een **niet voorgeschreven** geneesmiddel gebruikt. Ook hier ligt het percentage bij de vrouwen hoger dan bij de mannen. Dit percentage is het laagst in de jongste en oudste leeftijdscategorieën met een piek in de leeftijdsgroep 25-34 jaar. Bij kinderen gaat het vooral om middelen tegen hoest, verkoudheid, griep en keelpijn, bij volwassenen om pijn- en koortswerende middelen. Hoe hoger opgeleid, hoe groter het gebruik van niet voorgeschreven middelen. Tegenover 1997 is het gebruik van deze middelen in 2001 gedaald.

5.4 Fysieke en psychische gezondheid

Het Vlaamse gezondheidsbeleid wil dat alle Vlamingen zich goed voelen en dit zowel op lichamelijk als op geestelijk vlak. Naast het subjectieve gezondheidsgevoel en het voorkomen van chronische aandoeningen, gaat de aandacht in volgend hoofdstuk vooral uit naar het psychisch welzijn, een thema dat bijzondere aandacht krijgt in de beleidsbrief.

Subjectieve gezondheid

Ongeveer vier op vijf Vlamingen voelt zich gezond, tegenover een vijfde dat zich ongezond voelt. Die laatste groep groeit met de leeftijd, van 8% op 35 jaar naar uiteindelijk 53% bij de 75-plussers. Mannen voelen zich op quasi alle leeftijden beter dan vrouwen. Ook het opleidingsniveau is direct

gerelateerd met de **subjectieve gezondheid**: hoger opgeleide mensen voelen zich vaker beter in hun vel. Verder geven ongeveer evenveel mensen aan dat hun gezondheid er het afgelopen jaar op vooruit- of achteruitgegaan is. Voor driekwart van de Vlamingen is er in die tijd niets veranderd.

Chronische aandoeningen

Uitgaande van een lijst van 32 ziekten of **chronische aandoeningen** in de Gezondheidsenquête lijdt de helft van de bevolking aan minstens één aandoening, een kwart aan minstens twee aandoeningen. Vrouwen rapporteren vaker aandoeningen dan mannen. Het voorkomen van meerdere aandoeningen neemt sterk toe met de leeftijd. Na de leeftijd van 65 jaar heeft meer dan de helft van de bevolking

SUBJECTIEVE GEZONDHEID			
		1997	2001
geslacht	man	84,5	80,9
	vrouw	78,9	77,5
leeftijd	15-24	93,2	92,3
	25-34	92,0	91,8
	35-44	81,9	87,2
	45-54	81,9	79,3
	55-64	71,8	74,5
	65-74	61,8	58,2
	75+	45,9	46,7
opleiding	geen diploma	68,1	67,0
	lager onderwijs	66,8	60,3
	lager secundair	72,9	71,1
	hoger secundair	84,5	84,3
	hoger onderwijs	89,1	87,4
totaal		81,7	79,1

5.20 Evolutie van het percentage van de bevolking dat aangeeft dat hun gezondheid goed tot zeer goed is, naar geslacht, leeftijd en opleiding, 1997 en 2001. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête.

ZIEKTEN OF CHRONISCHE AANDOENINGEN				
		GEEN ZIEKTE	1 ZIEKTE	2 OF MEER ZIEKTEN
geslacht	man	52,5	25,8	21,7
	vrouw	47,2	22,1	30,7
leeftijd	0-14	79,1	16,7	4,2
	15-24	60,7	27,4	12,0
	25-34	57,3	25,4	17,3
	35-44	48,3	27,6	24,0
	45-54	44,9	23,8	31,3
	55-64	37,8	29,1	33,1
	65-74	19,8	22,8	57,4
opleiding	geen diploma	52,0	13,8	34,2
	lager onderwijs	28,6	20,8	50,6
	lager secundair	43,7	24,1	32,2
	hoger secundair	53,0	25,4	21,6
	hoger onderwijs	58,0	24,0	18,0
totaal		49,8	23,9	26,3

5.21 Percentage van de bevolking met ziekten of chronische aandoeningen in het afgelopen jaar, naar geslacht, leeftijd en opleiding, 2001. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2001.

SUBJECTIEF WELBEVINDEN

		DEPRESSIEVE PROBLEMEN	SLAAPPROBLEMEN
geslacht	man	6,4	16,8
	vrouw	9,6	23,6
leeftijd	15-24	6,9	10,7
	25-34	7,6	14,0
	35-44	5,0	15,0
	45-54	9,5	25,1
	55-64	6,9	22,3
	65-74	12,1	32,2
	75+	11,9	34,4
opleiding	geen diploma	13,6	20,1
	lager onderwijs	15,3	30,4
	lager secundair	10,8	22,5
	hoger secundair	6,1	18,6
	hoger onderwijs	5,2	16,3

5.22 Percentage van de bevolking met depressieve problemen en slaapproblemen, naar geslacht, leeftijd en opleiding, 2001. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2001.

minstens twee aandoeningen. De ziekten die het vaakst gerapporteerd worden zijn aandoeningen van het bewegingsstelsel, hart- en vaatziekten en allergieën. Bij mannen van 65 en ouder is prostaatlijden een bijkomende frequente aandoening. Vrouwen in deze leeftijdsgroep lijden vaak aan osteoporose. Personen met een lagere opleiding hebben gemiddeld meer chronische aandoeningen.

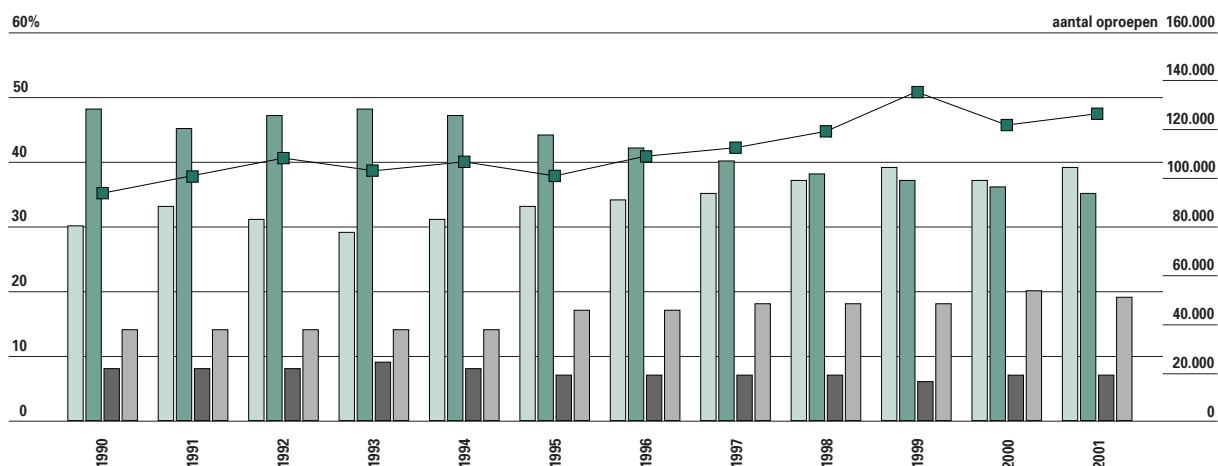
Subjectief welbevinden

Zo'n 22% van de Vlamingen heeft te maken met psychologisch ongemak. Bij 12% gaat het om meer ernstige **mentale problemen**. Vrouwen ervaren vaker psychisch onwelzijn dan mannen. Zo worden 10% van de Vlaamse vrouwen en 6% van de mannen geconfronteerd met **depressieve problemen**. De depressieve klachten nemen toe met de leeftijd en dalen naarmate het opleidingsniveau stijgt. Voorts meldt één persoon op vijf recente **slaapproblemen**, ook hier meer vrouwen dan mannen. Jongeren blijken minder gevoelig te zijn voor slaapproblemen dan ouderen.

Hulpvragen bij de diensten voor Tele-onthaal

In 2001 liepen 126.077 oproepen binnen op de 106-lijn van de Tele-Onthaaldiensten. Dat is opnieuw meer dan het jaar voordien. De voorbije tien jaar is het aantal oproepen met 25% gestegen tot een gemiddelde van 345 per dag. Bij twee op drie gesprekken is de oproeper een vrouw. De groep tussen 25 en 60 jaar maakt een kleine 80% van de oproepers uit. Bijna de helft van de oproepen komt van alleenwonenden. Net zoals de voorbije jaren vormen ongehuwden de grootste groep van bellers. Deze tendens is het duidelijkst bij mannen. Net zoals de voorbije jaren zijn moeizame partnerrelaties, problemen met de gezondheid en eenzaamheid de vaakst gehoorde klachten.

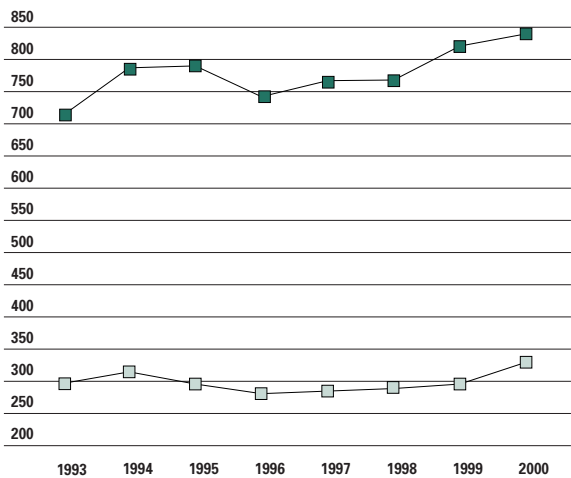
OPROEPEN TELE-ONTHAAL

5.23 Evolutie van het aantal oproepen bij de diensten Tele-Onthaal, absoluut aantal en percentage naargelang burgerlijke staat, van 1990 tot 2001. Bron: Federatie van Tele-Onthaaldiensten.

ongehuwd
 gehuwd
 weduw(e)naar
 wettelijk gescheiden
 aantal

ZELFMOORDCIJFERS

5.24 Evolutie van het aantal zelfmoorden naar geslacht, van 1993 tot 2000. Bron: Administratie Gezondheidszorg, entiteit Beleidsondersteuning.

Zelfmoord

In 2000 werden in het Vlaamse Gewest 1.174 zelfmoorden geregistreerd. In bijna drievierde van de gevallen ging het om mannen. Net zoals de voorbije jaren, is er een forse stijging bij mannen boven de 75 jaar.

Het voorbije decennium is het sterftecijfer door **zelfmoord** significant gestegen. Zelfmoord veroorzaakt een hoog aantal verloren potentiële levensjaren. Daarbij mag men niet uit het oog verliezen dat hier zeer waarschijnlijk nog een onderrapportering bestaat.

Meer dan de helft van de zelfmoorden bij mannen gebeurt door verhangings, gevolgd door vuurwapens en vergiftiging. Ook bij vrouwen is verhangings het meest gebruikte middel, gevolgd door verdrinking en vergiftiging. Scheiding of verlies van dierbaren, financiële problemen, ernstige fysieke problemen en vereenzaming zijn belangrijke risicofactoren voor zelfmoord. Ook mensen die reeds eerder een zelfmoordpoging ondernomen hebben, lopen een verhoogd risico.

Cijfers over het totale aantal **zelfmoordpogingen** in Vlaanderen zijn niet beschikbaar. De 'Eenheid voor zelfmoordonderzoek' van de Universiteit Gent registreert sinds 1996 de zelfmoordpogingen in de Gentse regio. In 2000 werden 405 pogingen geregistreerd waarbij 387 personen betrokken waren, in hoofdzaak vrouwen. Op basis van deze gegevens kan het jaarlijkse aantal zelfmoordpogingen worden geraamd op 205 per 100.000 inwoners. Dit betekent een lichte daling tegenover 1999, die

ZELFMOORDPOGINGEN

	AANTAL ZELFMOORDPOGINGEN		PER 100.000 INWONERS	
	MANNEN	VROUWEN	MANNEN	VROUWEN
1996	373	391	355	356
1997	334	360	320	311
1998	218	366	219	308
1999	190	248	188	231
2000	141	264	152	254

5.25 Evolutie van het aantal zelfmoordpogingen in de regio Gent, naar geslacht, van 1996 tot 2000. Bron: Eenheid voor Zelfmoordonderzoek, Universiteit Gent.

trouwens volledig toe te schrijven is aan de mannen. Bij vrouwen is het aantal zelfmoordpogingen toegenomen.

In het algemeen is er de afgelopen jaren een daling van het aantal zelfmoordpogingen. In 2000 werd het hoogste aantal zelfmoordpogingen gevonden in de jongste leeftijdscategorieën, namelijk 383 per 100.000 bij mannen in de leeftijdscategorie 20-24 en 558 per 100.000 bij vrouwen tussen 15 en 19 jaar. De gemiddelde leeftijd bij een zelfmoordpoging bedraagt 35 jaar. Een aantal socio-demografische factoren verhogen het risico op een zelfmoordpoging: nooit gehuwd, alleenwonend, werkloos en economisch inactief.

5.5 Gezondheidszorgsector

In dit hoofdstuk bekijken we de gezondheidssector, zowel vanuit het oogpunt van de toegankelijkheid van de gezondheidszorgen en de financiële belemmeringen die daarbij spelen, als op het vlak van de medische zorgen, met bezoeken aan huisarts, specialist, tandarts en spoedgevallendiensten.

Medische consumptie

In de Gezondheidsenquête van 2001 geeft 96% van de bevolking aan over een vaste **huisarts** te beschikken. De drempel om die huisarts te contacteren is laag: 82% rapporteert minstens één contact in het afgelopen jaar. Het gemiddelde aantal contacten per jaar bedraagt 7,8 bij vrouwen en 5,9 bij mannen en neemt sterk toe naarmate de leeftijd stijgt en het

opleidingsniveau daalt. In één op de tien contacten verwijst de huisarts de patiënt door naar een andere hulpverlener of voor bijkomend onderzoek.

Bijna de helft van de Vlamingen had in 2001 een contact met een **specialist**. Het gemiddelde aantal contacten bedraagt 3,0 bij vrouwen en 2,3 bij mannen. Bijna tweederde van de contacten met een specialist vindt plaats op initiatief van de persoon zelf, een derde na een doorverwijzing door de huisarts en een minderheid op initiatief van een andere specialist of een preventieve dienst.

Iets meer dan de helft van de bevolking kwam in 2001 bij de **tandarts**. Toch is 6% nog nooit naar de tandarts geweest, bij lagere schoolkinderen zelfs 15%. Gemiddeld gaat een inwoner 2,1 keer per jaar naar de tandarts. De kans dat iemand het afgelopen

CONTACTEN MET HUISARTS, SPECIALIST OF TANDARTS

	HUISARTS		SPECIALIST		TANDARTS	
	1997	2001	1997	2001	1997	2001
geslacht man	5,0	5,9	1,5	2,3	1,5	1,9
vrouw	7,1	7,8	3,0	3,0	2,1	2,4
leeftijd 0-14	5,2	4,1	1,4	1,6	1,9	2,2
15-24	4,3	6,1	1,7	3,1	2,0	2,4
25-34	4,4	5,0	2,6	2,3	2,5	1,4
35-44	4,8	5,1	2,2	2,6	2,0	2,6
45-54	5,8	5,9	2,9	2,8	1,7	2,5
55-64	9,0	9,6	2,5	2,9	1,0	2,0
65-74	9,4	11,4	3,0	4,7	0,8	1,7
75+	15,5	13,5	2,2	2,8	0,7	1,0
opleiding geen diploma	6,1	12,2	2,5	3,7	3,5	0,2
lager onderwijs	9,3	12,2	2,4	3,0	0,6	1,8
lager secundair	7,6	8,1	2,8	2,3	1,4	2,0
hoger secundair	4,8	6,6	1,9	2,3	2,0	2,6
hoger onderwijs	5,7	4,2	2,2	3,1	2,2	1,9
totaal	6,0	6,9	2,3	2,7	1,8	2,1

5.26 Evolutie van het gemiddeld aantal jaarlijkse contacten met huisarts, specialist of tandarts, naar geslacht, leeftijd en opleiding, 1997 en 2001. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête.

jaar contact had met de tandarts neemt sterk toe naarmate het opleidingsniveau stijgt. 11% van de Vlamingen kwam in 2001 in contact met de **dienst spoedgevallen**. Voor 36% is dit al langer geleden en 53% deed dit nog nooit. Met één op zes vormen mannen tussen 25 en 34 jaar de groep die het vaakst in contact kwam met de dienst spoedgevallen. Bij 62% van de gevallen is het contact het gevolg van een ongeval, bij 38% gaat het om een ziekte of klacht. Drie op vier contacten gebeuren zonder verwijzing door een arts. De belangrijkste redenen om naar de dienst spoedgevallen te gaan, zijn de gemakkelijke bereikbaarheid en het feit dat alle nodige onderzoeken terzelfder tijd kunnen uitgevoerd worden.

Toegankelijkheid van de gezondheidszorg

Zonder rekening te houden met eventuele terugbetalingen, spendeert een Vlaams huishouden gemiddeld 7% van het **beschikbare inkomen** aan gezondheidszorgen. Deze uitgaven stijgen van 2% voor een jong huishouden tot 13% voor een huishouden waar de referentiepersoon minstens 75 jaar is. Ook de lagere opleidings- en inkomenscategoriën besteden relatief veel meer aan gezondheidszorg.

RELATIEVE UITGAVEN VOOR GEZONDHEIDSZORGEN		
% HUISHOUDINKOMEN		
geslacht	man	6,3
	vrouw	8,9
leeftijd	15-24	2,2
	25-34	4,5
	35-44	4,2
	45-54	5,0
	55-64	8,1
	65-74	9,7
	75+	12,7
opleiding	geen diploma	11,0
	lager onderwijs	10,5
	lager secundair	7,8
	hoger secundair	5,4
	hoger onderwijs	5,1
totaal		6,9

5.27 Gemiddelde relatieve uitgaven (in functie van het huishoudinkomen) voor gezondheidszorgen, naar geslacht, leeftijd en opleiding, 2001. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2001.

Van de uitgaven voor gezondheidszorgen gaat 59% naar zorgverleners, 28% naar geneesmiddelen, 11% naar instellingen en 2% naar medische hulpmiddelen. Ruim een kwart van alle huishoudens geeft aan dat de eigen **uitgaven voor gezondheidszorgen** moeilijk te dragen zijn. Voor huishoudens waar de referentiepersoon een vrouw is, loopt dit zelfs op tot 40%, bij de laagste opleidingsniveau tot 49%. Voor 6% van de huishoudens zorgden financiële belemmeringen ervoor dat bepaalde medische zorgen moesten uitgesteld worden.

TOEGANKELIJKHEID GEZONDHEIDSZORG			
		(ZEER) MOEILIK OM DRAGEN	UITSTELLEN
geslacht	man	22,5	4,7
	vrouw	40,3	8,7
leeftijd	15-24	31,5	10,2
	25-34	12,1	3,0
	35-44	18,1	5,2
	45-54	21,6	7,7
	55-64	30,2	11,3
	65-74	43,1	4,1
	75+	40,9	2,3
opleiding	geen diploma	48,6	7,4
	lager onderwijs	48,6	5,3
	lager secundair	40,1	8,8
	hoger secundair	17,7	5,7
	hoger onderwijs	11,7	3,5
totaal		26,9	5,7

5.28 Percentage huishoudens dat uitgaven voor gezondheidszorg (zeer) moeilijk om dragen vindt of het gebruik van gezondheidsdiensten heeft moeten uitstellen, naar geslacht, leeftijd en opleiding, 2001. Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2001.

5.6 Kinderopvang

De leefomstandigheden van kinderen hangen grotendeels af van hun onmiddellijke omgeving. Deze kampt met een grote en toenemende druk vanuit de arbeidsmarkt om zich flexibel op te stellen. Om arbeid en gezin met elkaar te verzoenen is een degelijke en voldoende kinderopvang noodzakelijk.

Hoeveel en door wie

In het najaar van 2001 maakte 60,8 % van de kinderen tussen 3 maanden en 2,5 jaar gebruik van opvang: 51,2 % werd regelmatig toevertrouwd aan familie, een opvanggezin of een kinderdagverblijf, 9,6 % werd minder dan één ononderbroken periode van 5 uur per week opgevangen.

De opvang van jonge kinderen gebeurt in belangrijke mate door het informele netwerk: drie op de tien kinderen worden opgevangen in familieverband. Op de tweede plaats komen de opvanggezinnen aangesloten bij een dienst. Hun aandeel bedraagt momenteel 28,7%. Erkende kinderdagverblijven staan in voor 16,9 %. Zelfstandige opvanggezinnen verzorgen 9,6% van de opvang en zelfstandige minicrèches en kinderdagverblijven 8,2%.

Ruim zeven op de tien kinderen worden deeltijds opgevangen. Uit een enquête van Kind en Gezin

blijkt wel dat er de voorbije tien jaar een verschuiving van ruim 10 % is van voltijdse naar deeltijdse opvang.

Aantal plaatsen en ingeschreven kinderen

Eind 2001 waren er in totaal 61.225 erkende opvangplaatsen, 4,4% meer dan in 2000. Die stijging is vooral een gevolg van de toegenomen buitenschoolse opvang. Bij de zelfstandige opvanggezinnen, minicrèches en zelfstandige kinderdagverblijven staan 20.701 plaatsen onder toezicht van Kind en Gezin. In vergelijking met 2000 is dat een stijging met 9,5%.

In het Vlaamse Gewest zijn er eind december 2001 312,6 kinderopvangplaatsen beschikbaar per 1.000 kinderen onder de 3 jaar in de gesubsidieerde of onder toezicht staande opvangvoorzieningen.

In 2001 zijn er 79.466 kinderen ingeschreven in de erkende voorschoolse opvang en 35.193 in de voorschoolse opvang met attest van toezicht.

Globaal gezien is het aantal ingeschreven kinderen in de voorschoolse opvang gestegen met 3,0%.

In de buitenschoolse opvang zijn er in 2001 130.889 kinderen ingeschreven, een stijging met 13,2% tegenover 2000.

CAPACITEIT KINDEROPVANG

	1990	1997	1998	1999	2000	2001
Kinderdagverblijven	10.219	12.945	13.079	13.346	13.511	13.827
Diensten voor opvanggezinnen	14.199	26.572	28.012	28.572	28.980	29.300
Buitenschoolse opvang in aparte lokalen in kinderdagverblijven	-	177	677	732	947	954
Initiatieven voor buitenschoolse opvang	-	NB	10.648	13.105	15.233	17.144
Zelfstandige opvanggezinnen	5.800	7.643	7.995	7.747	7.453	7.748(1)
Mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven	5.569	8.298	9.425	10.408	11.449	12.953
Mini-crèches	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)	8.697
Zelfstandige kinderdagverblijven	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)	4.256

5.29 Evolutie van de capaciteit van de kinderopvang in het Vlaamse en Brussels Hoofdstedelijk Gewest samen, van 1990 tot 2001. Bron: Kind en Gezin.

(1) Inclusief zelfstandige opvang in groepsverband met een capaciteit van 6 en 7 plaatsen. Voordien opgenomen in de toenmalige 'particuliere opvanginstellingen'.

(2) Pas vanaf 2001 maakt Kind en Gezin een onderscheid tussen 'particuliere opvanginstellingen' met een capaciteit van 8 tot 22 plaatsen (mini-crèches) en 'particuliere opvanginstellingen' met een capaciteit vanaf 23 plaatsen (zelfstandige kinderdagverblijven).

KINDEREN IN KINDEROPVANG

	1990	1997	1998	1999	2000	2001
Voorschoolse opvang (1)						
Kinderdagverblijven	22.975	26.911	26.977	27.464	27.952	28.134
Diensten voor opvanggezinnen	23.280	44.915	47.622	48.852	50.433	51.332
Zelfstandige opvanggezinnen	NB	10.223	10.415	10.359	11.207	12.385(2)
Mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven	NB	14.420	15.826	17.346	21.710	22.808
mini-crèches	(3)	(3)	(3)	(3)	(3)	16.996
zelfstandige kinderdagverblijven	(3)	(3)	(3)	(3)	(3)	5.812
Buitenschoolse opvang						
Kinderdagverblijven	1.490	1.852	2.424	5.074	6.260	6.736
Diensten voor opvanggezinnen	4.058	14.430	18.786	19.276	20.880	22.579
Initiatieven voor buitenschoolse opvang		NB	70.937	71.560	82.518	96.121
Zelfstandige opvanggezinnen	NB	873	885	877	1.255	1.087
Mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven	NB	1.646	1.755	2.831	4.676	4.366
mini-crèches	(3)	(3)	(3)	(3)	(3)	2.032
zelfstandige kinderdagverblijven	(3)	(3)	(3)	(3)	(3)	2.334

5.30 Evolutie van het aantal ingeschreven kinderen in kinderopvangvoorzieningen in het Vlaamse en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest samen, van 1990 tot 2001. Bron: Kind en Gezin.

(1) Opvang van kinderen die nog niet naar school gaan en van kinderen in de overgangperiode tussen opvang en basisschool.

(2) Inclusief zelfstandige opvang in groepsverband met een capaciteit van 6 en 7 plaatsen. Voordien opgenomen in de toenmalige 'particuliere opvanginstellingen'.

(3) Pas vanaf 2001 maakt Kind en Gezin een onderscheid tussen 'particuliere opvanginstellingen' met een capaciteit van 8 tot 22 plaatsen (mini-crèches) en 'particuliere opvanginstellingen' met een capaciteit vanaf 23 plaatsen (zelfstandige kinderdagverblijven).

5.7 Bijzondere Jeugdbijstand

De Vlaamse overheid wil zo veel mogelijk voorkomen dat jongeren in de **Bijzondere Jeugdbijstand** (BJB) terechtkomen. Hiertoe wil ze een inclusieve jeugd- en gezinshulpverlening ontwikkelen waarbij verschillende voorzieningen uit diverse beleidsdomeinen samenwerken en waarvan de BJB het sluitstuk is. Dat een dergelijk beleid dringend nodig is laten onderstaande gegevens treffend zien.

Probleemsituatie en hulpvraag

In 2001 werden 1.732 kinderen of jongeren en hun gezin thuis begeleid in het kader van de BJB. Van 1.030 kinderen uit 396 gezinnen zijn registratiegegevens ter beschikking. Om toevallige verschuivingen in de gegevens uit te sluiten nemen we echter het gemiddelde over de registratiejaren 1998-2001.

GEZINSPROBLEMEN

Gezin getypeerd met psycho-sociale problemen	84
Gezin getypeerd met chronische problemen	76
Gezin getypeerd met socio-economische problemen	49
Getypeerd als weerbarstigheids voor hulpverlening	34
Gemiddeld aantal gezinnen (100%)	391

5.31 Typering gezinsproblemen bij de gezinnen begeleid door een thuisbegeleidingsdienst BJB, gemiddelde score 1998-2001, in %.
Bron: Platform thuisbegeleidingsdiensten.

Zo hebben we informatie over gemiddeld 992 kinderen of jongeren uit gemiddeld 391 gezinnen. Dit geeft een duidelijk beeld van de situaties en **problematieken** binnen de thuisbegeleiding en in afgeleide binnen de hele sector van de BJB. 70% van de begeleide kinderen heeft een **breuk in het oorspronkelijke gezin** meegemaakt. Er zijn opmerkelijk veel éénoudergezinnen (39%) en nieuw samengestelde gezinnen (31%). Van de kinderen in deze gezinnen woont een kwart buitenhuis, hetzij bij de andere partner, hetzij geplaatst, hetzij zelfstandig. Met een kwart van de buitenhuis verblijvende kinderen hebben de gezinnen geen enkel contact meer. Slechts 29% van de gezinnen is eigenaar van de woning en een derde woont in een sociale huurwoning. Iets meer dan de helft van de gezinnen heeft een vervangingsinkomen van de sociale zekerheid, vooral een werkloosheidsuitkering (35%), al dan niet gecombineerd met een inkomen uit arbeid (56%), en 15% heeft een inkomen uit de bijstandsregelingen. Slechts 22% van de moeders en iets meer dan de helft (55%) van de vaders heeft vast werk. Over het scholingsniveau van de ouders zijn nogal wat onbekenden, maar het valt wel op dat die eerder aan de lage kant is.

De **opvoedingsmogelijkheden** van al de begeleide gezinnen zijn op een of andere wijze beperkt. Er is een significante relatie tussen de eigen problematische opvoeding van de ouders en hun huidige opvoedingsmogelijkheden. Het eigen opvoedingsverleden was

OPVOEDINGSVERLEDEN OUDERS

	MOEDERS	VADERS
Tijdens jeugd in een instelling of pleeggezin geplaatst	23,5%	13,0%
Tijdens jeugd fysiek, emotioneel of seksueel mishandeld	31,5%	16,4%
Tijdens jeugd verwaarloosd	29,1%	16,7%
Onvoldoende gegevens	25,5%	44,2%
Geen transgenerationale problematiek	20,2%	23,3%
Gemiddeld aantal moeders en vaders (100%)	370	257

5.32 Opvoedingsverleden van de ouders uit gezinnen begeleid door een thuisbegeleidingsdienst BJB, gemiddelde score 1998-2001, in %.
Bron: Platform thuisbegeleidingsdiensten.

OPVOEDINGSPROBLEMEN OUDERS

	MOEDERS	VADERS
Verwaarlozing van de kinderen	29%	22%
Fysieke mishandeling	5%	9%
Emotionele mishandeling	22%	20%
Seksuele mishandeling	2%	2%
Gemiddeld aantal moeders en vaders (100%)	370	257

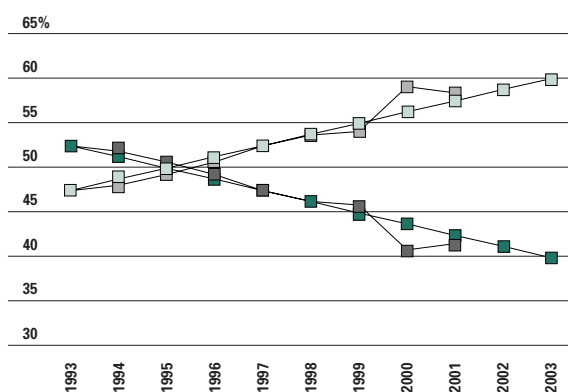
5.33 Opvoedingsproblemen van de ouders uit gezinnen begeleid door een thuisbegeleidingsdienst BJB, gemiddelde score 1998-2001, in %.
Bron: Platform thuisbegeleidingsdiensten.

problematisch bij 80% van de moeders en 77% van de vaders.

De meeste gezinnen hebben **chronische problemen op meerdere vlakken**. Deze hangen dikwijls samen met psychische (56% van de moeders en 33% van de vaders) of andere gezondheidsproblemen of met een gebrekkige mentale ontplooiing (26% van de moeders en 20% van de vaders). Meestal is hun sociaal netwerk beperkt of verstoord: ruim de helft heeft problemen met de familie, een kwart met de buurt en/of de school, een vijfde met politie of gerecht. Bovendien heeft 29% van de gezinnen geen enkele steunfiguur om een beroep op te doen bij praktische of sociaal-emotionele problemen.

Voor de start van de thuisbegeleiding heeft 55% van de kinderen reeds met hulpverlening te maken gehad, hetzij 41% ooit binnen de BJB en 26% buiten de BJB. Bijna de helft van de kinderen is ooit reeds geplaatst geweest.

VERWIJZING NAAR DE BIJZONDERE JEUGDBIJSTAND

5.34 Evolutie van het percentage jongeren dat verwezen wordt naar de hulpverlening binnen of buiten de Bijzondere Jeugdbijstand hetzij door de Comité's voor Bijzondere Jeugdbijstand, hetzij via de Jeugdrechtbanken, van 1994 tot 2001 en het streefcijfer tot december 2003.
Bron: WVC, afdeling Bijzondere Jeugdbijstand.

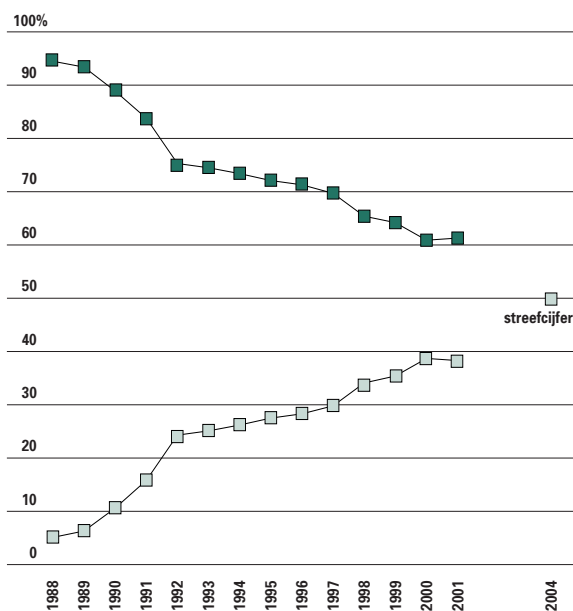
JRB ■
COM □
streefcijfer JRB ■
streefcijfer COM □

Verwijzing en beslissing

De voorbije jaren hebben steeds meer gezinnen te maken met het **Comité voor Bijzondere Jeugdzorg** of met de **Jeugdrechtbank**. Dit komt doordat ze in een problematische opvoedings situatie (POS) terechtgekomen zijn of doordat een of meerdere van hun kinderen een als misdadig omschreven feit (MOF) heeft gepleegd. Soms zal de consultant van het comité zelf de begeleiding opstarten, of doorverwijzen naar diensten van de algemene hulpverlening of naar de bijzondere jeugdbijstand. Indien het Comité de gewenste hulpverlening niet op eigen initiatief kan uitlokken, wordt een beroep gedaan op de **Bemiddelingscommissie** om de situatie te deblokken. In 2001 werden 1.564 bemiddelingsverzoeken behandeld. Daarvan werden er 896 doorverwezen naar het parket omdat een minnelijke schikking niet mogelijk was. Het parket beoordeelt de situatie en vordert desgevallend de Jeugdrechtbank.

Als een jongere een als misdadig omschreven feit heeft gepleegd, komt het parket tussen. Het parket kan vrijwillige hulpverlening voldoende vinden of gedwongen hulpverlening vorderen in een voorziening voor Bijzondere Jeugdbijstand. Over deze gedwongen hulpverlening beslist de jeugdrechter.

AMBULANTIEGRAAD CAPACITEIT

5.35 Evolutie van de ambulantiegrad van de erkende residentieel ■
capaciteit (zonder pleegzorg en gemeenschaps- semi-residentieel □
instellingen), van 1988 tot 2001 en het streefcijfer + ambulant □
in 2004. Bron: WVC, afdeling Bijzondere Jeugdbijstand.

BEGELEIDINGEN

	2000					2001				
	TOTAAL	COMITÉ	JEUGD-RECHTBANK	INSTROOM	UITSTROOM	TOTAAL	COMITÉ	JEUGD-RECHTBANK	INSTROOM	UITSTROOM
Begeleidingstehuizen	4.745	2.474	2.271	812	782	4.654	2.431	2.223	703	
Gezinstehuizen	107	53	54	14	14	96	47	49	15	
Onthaal-, Oriëntatie- en Observatiecentra	1.723	1.052	671	883	304	1.927	1.137	790	952	
Dagcentra	1.085	857	228	365	222	1.082	851	231	328	
Thuisbegeleidingsdiensten	1.702	1.076	626	448	368	1.732	1.086	646	425	
Diensten voor begeleid zelfstandig wonen	493	374	119	96	216	588	428	160	113	
Diensten voor pleegzorg	3.346	1.769	1.577	480	322	3.515	1.855	1.660	518	
Gemeenschapsinstellingen	1.288	3	1.285	354	269	1.222		1.222	314	
Totaal binnen de BJB	14.489	7.658	6.831	3.452	2.497	14.816	7.835	6.981	3.368	
Totaal buiten de BJB	7.566	1.352	6.214	2.511	2.078	7.787	1.569	6.218	2.050	
Totaal	22.055	9.010	13.045	5.963	4.575	22.603	9.404	13.199	5.418	

5.36 Evolutie van het aantal begeleidingen geïnitieerd door de Comités voor Bijzondere Jeugdbijstand of door de Jeugdrechtbanken binnen of buiten de BJB, van 2000 tot 2001. Bron: WVC, afdeling Bijzondere Jeugdbijstand.

Gehoopt wordt dat tegen 2004 nog slechts 40% van de beslissingen via de Jeugdrechtbank moeten gaan. In 2001 waren dat er nog 42,5%.

Hulpverleningsaanbod

Op 31 december 2001 was de globale capaciteit (zonder pleegzorg en gemeenschapsinstellingen) goed voor 5.161 **plaatsen of begeleidingen**, ongeveer hetzelfde aantal als in 1988. Het uitzicht van de sector is in de loop van die jaren wel sterk veranderd wegens de **toenemende ambulantiëgraad**.

De streefnorm is om in de loop van 2004 tot een fifty-fiftyverhouding te komen.

Begeleidingen

Het **aantal begeleidingen** steeg van 18.000 in 1997 over 22.000 in 2000 naar 22.600 in 2001. Twee op drie begeleidingen gebeuren in een voorziening binnen de BJB, inbegrepen de plaatsingen in de pleegzorg en de gemeenschapsinstellingen. In de loop van een jaar heeft men zowel instroom als uitstroom. De jongste jaren is er een trend van een toenemende **doorstromingsnelheid** (minder lange opvang of begeleiding). Ook meer en meer kinderen en jongeren kunnen via één maatregel (begeleiding via één soort voorziening) het probleem opgelost krijgen. De druk op de gemeenschapsinstellingen blijft

toenemen. Ieder jaar verblijven er ongeveer 1.300 jongeren. Door de quasi **volledige benutting van de capaciteit** werden in 2001 187 minderjarige opgesloten in de gevangenis. Vanaf 1 januari 2002 kan dit echter niet meer. Om dit op te vangen is in Everberg een nieuwe gesloten instelling opgericht en werd een buffercapaciteit voorzien in de gemeenschapsinstellingen.

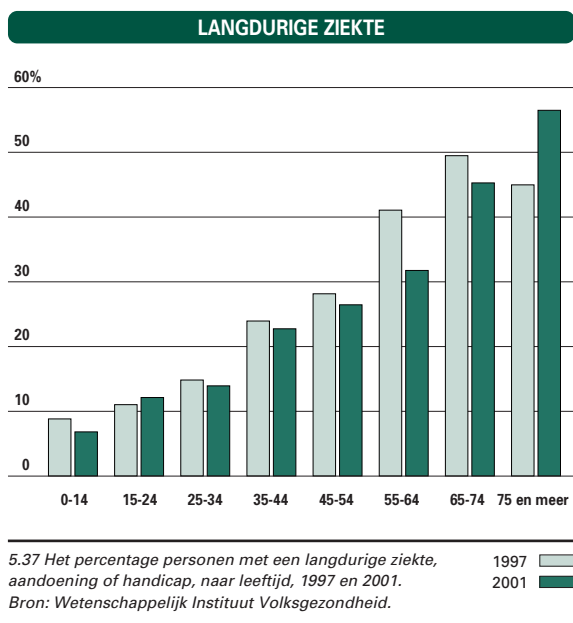
5.8 Personen met een handicap

Het beleid van de Vlaamse regering inzake begeleiding en zorg voor personen met een handicap stoelt op een vernieuwde visie, waarbij mensen met een handicap zoveel mogelijk als volwaardige burgers een plaats innemen in de samenleving.

Personen met een handicap

Het is niet mogelijk om op basis van administratieve registraties een globaal zicht te krijgen op **het aantal**

mensen met een langdurige ziekte, aandoening of handicap. Om enig idee te hebben, moeten we gebruik maken van surveys. De Gezondheids-enquête 2001 van het WIV-Louis Pasteur komt uit op 23,5 % van de totale bevolking. De APS-survey 2002 komt uit op 21,1% binnen de bevolkingsgroep van 18 tot 85 jaar. Binnen de totale bevolking ondervindt 7,4 % af en toe beperkingen van een langdurige ziekte, aandoening of handicap en 8,3% voortdurende beperkingen. Het aantal personen met een langdurige ziekte, aandoening of handicap en de ernst ervan nemen sterk toe met de leeftijd.

Hulpvragen

Personen met een handicap kunnen bij het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap (het Vlaams Fonds) terecht voor zorgvragen op het vlak van materiële bijstand, beroepsopleiding, tewerkstelling en zorg- en begeleidingsvoorzieningen.

In 2001 ontving het Vlaams Fonds 23.612 **aanvragen** van personen met een handicap. Dit is 25% meer dan het voorgaande jaar en bijna een verdubbeling ten opzichte van 1995. In totaal omvatten deze aanvragen 34.630 zorgvragen. Ook hier is er een grote stijging van 29% in vergelijking met het jaar ervoor.

De **werkingstoelage** van de Vlaamse Gemeenschap voor het Vlaams Fonds groeide in 2001 aan tot 868,3 miljoen euro, wat in vergelijking met het jaar

MATERIËLE BIJSTAND

	1991	1999	2000	2001
Aanpassing woning	225	2.355	2.643	2.709
Mobiliteit (o.a. rolwagens, driewiel fietsen, aanpassingen auto,...)	1.125	2.382	2.569	2.220
Communicatie (o.a. doventelefoon, brailleschrijfmachines,...)	206	883	912	466
Hardware/software	0	437	711	814
Diverse (o.a. speciaal bed, anti-decubitusmateriaal, incontinentiemateriaal, ..)	633	5.240	5.239	5.260
Totaal	2.189	11.297	12.074	11.469

5.38 Evolutie van de meest gevraagde tussenkomsten voor materiële bijstand, van 1991 tot 2001. Bron: VFSIPH.

OPLEIDING EN TEWERKSTELLING

	AANTAL	1991	1999	2000	2001
Centra voor beroepsopleiding	Cursisten op 31/12	305	328	415	392
Tewerkstelling op reguliere arbeidsmarkt via CAO 26	Werknemers op 31/12	2.212	2.995	3.046	3.115
Tewerkstelling op reguliere arbeidsmarkt via VIP	Werknemers op 31/12	/	327	666	1.032
Tewerkstelling in Beschutte werkplaats	Werknemers	12.822	11.346	11.694	11.898

5.39 Evolutie van een aantal kencijfers over beroepsopleiding en tewerkstelling van personen met een handicap, van 1991 tot 2001. Bron: VFSIPH.

ervoor een stijging betekent met 7%. Hiervan ging 644 miljoen euro naar de sector zorg, 207 miljoen euro naar tewerkstelling en opleiding en 15 miljoen euro naar materiële bijstand.

Materiële bijstand

Voor het eerst in 5 jaar tijd, daalde het bestede budget voor materiële bijstand. In 2001 bedroeg dit budget 15,1 miljoen euro, een daling van 1 miljoen euro sinds 2000. Onder meer de lagere uitgaven voor elektronische rolstoelen lagen hiervan aan de basis. Daarnaast werden er ook **minder hulpmiddelen** toegekend: 11.469 tegenover 12.074 in 2000. Die daling situeerde zich volledig in de rubrieken 'mobiliteit' en 'communicatie', terwijl de 'hard en software' toenam.

Beroepsopleiding en tewerkstelling

In 2001 zette de **Vlaams Inschakelingspremie** (de VIP) haar opmars verder. Op 31 december 2001 waren er 1.032 personen **tewerkgesteld** in het reguliere arbeidscircuit met loonsubsidie van de Vlaams Overheid, bijna een verdubbeling ten opzichte van 2000. Deze stijging ging niet ten koste van de **CAO 26**, de andere loonkostensubsidie voor tewerkstelling in de privé. Eind 2001 genoten 3.115 werknemers met een handicap van deze subsidie. Het budget voor beide regelingen samen steeg in 2001 tot 27,7 miljoen euro. Dit is 1,8 miljoen euro meer dan in 2000.

In de **Centra voor Beroepsopleiding** kunnen personen met een handicap een gespecialiseerde beroepsopleiding volgen en zich voorbereiden op de reguliere arbeidsmarkt. In de loop van 2001 volgden 874 cursisten een opleiding in een van de twaalf erkende centra.

Het aantal erkende **beschutte werkplaatsen** voor personen met een handicap bleef ongewijzigd op 68. Het gemiddelde aantal tewerkgestelde personen met een handicap bedroeg 11.898. Dit is maar een lichte stijging in vergelijking met 2000. Er mag

worden verondersteld dat ook de werkplaatsen de gevolgen van de algemene economische groeivertraging voelden.

Zorg- en begeleidingsvoorzieningen

In de (semi-)residentiële zorg werden bijkomende plaatsen erkend voor de volwassenen, waaronder 130 extra plaatsen in dagcentra en 113 in de tehuizen voor niet-werkenden. Het aantal internaatplaatsen verminderde met 25. Daarmee wordt de residentiële zorg voor jongeren verder afgebouwd. Ook de uitbouw van de ambulante zorg kende een vervolg. De plaatsen Begeleid Wonen groeiden aan tot 1.540 en het aantal begeleidingen in het kader van de Thuisbegeleidingen steeg tot 47.077. Daarnaast kwamen er nog zeven plaatsen bij in de diensten Zelfstandig Wonen.

Eind juni 2001 stonden 3.837 personen met een actieve vraag op de **Centrale Wachtlijst** (CWL). Eind juni 2002 is dit aantal zelfs toegenomen tot 6.196. Meerdere oorzaken liggen aan de basis van deze sterke stijging: de CWL raakt steeds beter gekend door de vele media-aandacht, niet enkel meerderjarigen maar ook minderjarigen worden voortaan in alle provincies geregistreerd en enkele provincies maakten een inhaalbeweging bij het doorgeven van 'onvolledige' dossiers.

Er is ook een grote toename van het aantal wachtenden met een zeer dringende vraag (binnen de zes maanden): van 1.663 personen in juni 2001 tot 3.530 wachtenden in juni 2002. In de eerste helft van 2002 is voor 611 personen de vraag afgesloten: 63% vond een oplossing binnen het Vlaams Fonds, 8% buiten het Vlaams Fonds en 3% is ondertussen overleden. Van de overige personen is niet duidelijk waarom hun vraag werd afgesloten.

Het Persoonlijke Assistentie Budget

Het **Persoonlijke Assistentie Budget** (PAB) is bedoeld voor personen met een handicap die mits

ZORG- EN BEGELEIDINGSVOORZIENINGEN

		1991	1999	2000	2001	EVOLUTIE (1991=100)
Residentiële voorzieningen						
Internaten	Capaciteit	5.544	4.824	4.804	4.779	86,2
Tehuizen voor werkenden	Capaciteit	1.129	1.146	1.140	1.140	101,0
Tehuizen voor niet werkenden	Capaciteit	5.668	7571	7.642	7.775	137,2
Tehuizen voor kortverblijf	Capaciteit	28	56	76	87	310,7
Observatiecentra	Capaciteit	331	327	327	327	98,8
Plaatsing in gezinnen (incl. Wop)	Bezetting	698	769	825	942	135,0
Semi-residentiële voorzieningen						
Semi-internaten	Capaciteit	3.501	3.554	3.572	3.572	102,0
Dagcentra	Capaciteit	2.279	3.083	3.093	3.223	141,4
Ambulante voorzieningen						
Begeleid wonen	Capaciteit	412	1.240	1.440	1.540	373,8
Thuisbegeleidingen	Erkende begeleidingen	17.600	35.200	40.405	47.077	267,5
Zelfstandig wonen	Capaciteit	87	192	204	211	242,5
Beschermd wonen	Capaciteit	0	219	370	370	nvt

5.40 Evolutie van een aantal kerncijfers over de zorgvoorzieningen voor personen met een handicap op 31/12, van 1991 tot 2001. Bron: VFSIPH.

redelijke assistentie in hun thuissituatie wensen te verblijven. Met het toegekende budget moeten zij zelf instaan voor de organisatie en financiering van hun assistentie. In 2001 werden de eerste budgetten toegekend. Van de 1.378 personen die een PAB aanvroegen, kregen er 316 een budget toegekend. Daarvan gingen er nog 158 in 2001 van start.

Aangepaste sociale woningen

De sociale huisvesting stelt aangepaste woningen ter beschikking van ernstig lichamelijk gehandicapte personen en voor de projecten 'zelfstandig wonen'. Op 31 december 2001 waren er 875 aangepaste woningen beschikbaar. Dat zijn honderd woningen meer dan het jaar voordien. Van alle aangepaste woningen zijn er 676 bewoond door personen met een handicap.

Specifiek onderwijs

Leerlingen met een handicap kunnen in de Vlaamse Gemeenschap terecht in een gesegregeerd onderwijssysteem: het Buitengewoon Onderwijs. Het Geïntegreerd Onderwijs heeft als doel een brug te slaan tussen het Buitengewoon en het Gewoon Onderwijs. Meer gegevens over beide onderwijsvormen zijn te vinden in het hoofdstuk 'Onderwijs'.

5.9 Ouderenzorg

Het uitgangspunt van het Vlaamse ouderenbeleid is dat de bejaarden actieve, zelfredzame en mondige burgers zijn die heel wat baggage hebben die ze ten dienste stellen van hun onmiddellijke omgeving en van de samenleving in haar geheel. Dit uitgangspunt betekent niet dat de Vlaamse overheid geen oog zou hebben voor de kwetsbare ouderen. Ouderen hebben recht op de zorg die ze nodig hebben, zonder betutteling.

SOCIAAL NETWERK HOOGBEJAARDEN

	%	
	1997	2001
Ontevreden over sociale relaties	5,7	10,3
Minder dan eens per maand contact met derden	13,8	7,4
Zwakke functionele sociale ondersteuning	12,5	15,5
Beperkt sociaal netwerk (max. 3 personen)	-	19,1

5.41 Percentage hoogbejaarden (75 jaar en +) die zwak scoren op elementen van een sociaal netwerk, 1997 en 2001.
Bron: WIV-Louis Pasteur, Gezondheidsenquête.

Hulpvraag bij bejaarden

Op 1 januari 2002 waren er 442.353 **hoogbejaarden** (ouder dan 75 jaar). Ze vormden 7,4% van de Vlaamse bevolking.

De **hulpvraag** van bejaarden wordt bepaald door vijf parameters, die onderling met elkaar in verband staan: de leeftijd, de functiebeperkingen, het geslacht, de burgerlijke staat en de mate waarin informele of formele hulp aanwezig is die het zelfstandig wonen ondersteunt.

Bij bejaarden stijgt de hulpvraag met de leeftijd en naarmate de functiebeperkingen toenemen. Vanaf de leeftijd van 75 jaar wordt de hulpvraag intenser. De Vlaamse bejaarden zijn doorgaans zeer goed omringd door familie, burens, kinderen... Toch brokkelt bij nogal wat onder hen het sociale netwerk af. Vrouwen doen meer een beroep op voorzieningen dan mannen. Ze worden immers ouder en zijn vaker alleenstaand. Alleenstaanden doen meer een beroep op voorzieningen dan gehuwden of samenwonenden.

DIENSTEN VOOR BEJAARDEN

Oppashulp	aantal erkende diensten	45
Thuisverpleging*	aantal verpleegde 75-plussers	63.706
Gezinszorg	aantal erkende diensten	146
	aantal contingenturen	13.811.737
	aantal gepresteerde uren	13.001.513
	aantal geholpen gezinnen	63.220
	aantal geholpen gezinnen 65-plus (raming)	50.576
Poetsdienst**	aantal uren poetsdienst vanuit OCMW	4.006.375
	aantal uren poetsdienst vanuit vzw	3.826.506
Lokale dienstencentra	aantal erkende diensten	133
Regionale dienstencentra	aantal erkende diensten	51
Dagverzorgingscentra	aantal erkende diensten	69
	verblijfseenheden	925
Centra voor kortverblijf	aantal erkende diensten	93
	woongelegenheden	385
Personalarmltoestellen*	aantal gesubsidiëerde in 2002	1.019
Verenigingen voor gebruikers en mantelzorgers	aantal erkende verenigingen	5

5.42 Diensten voor bejaarden en hun dienstverlening. Toestand op 1/12/2002. * Aantal bejaarde patiënten die een RIZIV-tussenkost krijgen voor een hygiënische verzorging thuis (A of B-forfait of toilet). * en op 31/3/2001 ** 31/12/2000. Bron: WVC, team gezinszorg en team ouderenzorg en RIZIV.

RESIDENTIËLE VOORZIENINGEN VOOR BEJAARDEN

Rusthuizen*	aantal	771
	woongelegenheden	59.752
RVT in rusthuizen**	aantal	561
	woongelegenheden	20.829
RVT in ziekenhuizen	aantal	43
	woongelegenheden	2.513
Service flatgebouwen***	aantal	308
	wooneenheden	10.640

5.43 Het aantal woon- of verblijfsgelegenheden in residentiële voorzieningen voor bejaarden, toestand op 31 december 2001. * waaronder 1 rusthuis in Brussel met 73 woongelegenheden. ** deze aantallen zijn vevat in het aantal woongelegenheden binnen de rusthuizen. *** waaronder 1 serviceflat in Brussel met 32 woongelegenheden. Bron: WVC, team ouderenvoorzieningen.

Diensten en voorzieningen

1. Ambulant

Bejaarden blijven liefst zo lang mogelijk onder het eigen dak wonen. Ongeveer 85% van alle 75-plussers woont **thuis**. Bijna allemaal doen ze hierbij een beroep op hulp. Naast familie, vrienden en vrijwilligers schakelt ongeveer de helft van hen ook het commerciële circuit in voor hulp in het huishouden (klusjes, poetsen), bij administratieve beslommeringen, voor persoonsverzorging (pedicure), voor vervoer (taxi) en voor onderhoud (wasserij). Op 1 december 2002 waren 45 diensten voor oppashulp erkend. Ongeveer 15% van alle 75-plussers doet een beroep op thuisverpleging, zo'n 35% zegt in 2001 gebruik te maken van thuishulp. Er wordt effectief thuishulp geboden aan zo'n 50.000 bejaarde gezinnen. Wat meteen 80% uitmaakt van het totale cliënteel van de gezins- en bejaardenzorg. Een

kleine minderheid van 1,4% van de 75-plussers zegt in 2001 warme maaltijden aan huis te laten brengen. Ongeveer een kwart van de 567 geprogrammeerde lokale dienstencentra en 51 regionale dienstencentra zijn gerealiseerd. Van de geprogrammeerde 2.373 plaatsen in dagverzorgingscentra is 40% gerealiseerd. Er zijn 385 woongelegenheden kortverblijf erkend in 93 voorzieningen.

2. Residentieel

Serviceflats met dienstverlening komen bij bejaarden steeds meer in trek. Op 1 januari 2001 waren er 10.640 woongelegenheden in 308 erkende serviceflatgebouwen, een kleine 900 meer dan in 2000. Op 1 januari 2001 waren ongeveer 60.000 of ongeveer 90% geprogrammeerde wooneenheden in **rusthuizen** erkend, waaronder 21.000 met een bijkomende erkenning als **RVT-bed**. Daarnaast waren er circa 2.500 RVT-bedden in ziekenhuizen erkend. De populatie in de rusthuizen en RVT's wordt steeds ouder en vertoont een steeds zwaarder zorgprofiel. Het aandeel van **demente bejaarden** blijft stijgen (een derde van de totale rusthuispopulatie). Het verblijf in een rusthuis is duur. De mediane logiesprijs ligt een heel stuk hoger dan het mediane pensioen. Een van de elementen waarmee de Vlaamse overheid hier op termijn wil bijspringen is via de **zorgverzekering**, die stelselmatig wordt uitgebouwd. Voor bejaarden die in een residentiële voorziening verblijven is de zorgverzekering ingegaan op 1 oktober 2002. Het aantal thuiswonende personen die een beroep doen op de zorgverzekering stijgt spectaculair met de toenemende leeftijd.

ZORGVERZEKERING

	INGEDIENDE AANVRAGEN	% VERWERKTE AANVRAGEN	GOEDGEKEURDE AANVRAGEN	% GOEDGEKEURDE AANVRAGEN	AANTAL LEDEN	% GOEDGEKEURDE AANVRAGEN/LEDEN
75-79 jaar	13.518	93,4%	10.556	83,6	228.271	4,6%
80-84	14.687	93,2%	11.504	84,0	144.806	7,9%
85-89	12.010	94,3%	9.741	86,0	70.184	13,9%
90-94	7.843	95,7%	6.593	87,8	35.571	18,5%
95-99	2.088	96,4%	1.806	89,7	8.379	21,6%
>= 100	264	96,6%	234	91,8	992	23,6%
>= 75	66.089	94,9%	40.434	85,3	488.203	8,3%
Alle leeftijden	91.596	93,8%	70.841	82,5	3.901.182	1,8%

5.44 (Goedgekeurde) aanvragen en aantal personen die beroep doen op de zorgverzekering, naar leeftijd, toestand op 30 juni 2002. Bron: het Vlaams Zorgfonds.

5.10 Etnisch-culturele minderheden

De Vlaamse overheid staat positief tegenover de etnisch-culturele diversiteit die een gevolg is van de toenemende migratiebewegingen in de wereld van vandaag. Zij huldigt het wederzijdse respect op grond van gemeenschappelijkheid en gelijkwaardigheid. Ook het respect voor de menselijke waardigheid en de grondrechten staat hoog aangeschreven. Daarom wil de Vlaamse overheid met haar minderhedenbeleid het samenleven in diversiteit bevorderen, onder meer door de etnisch-culturele minderheden volwaardig te laten participeren aan onze samenleving. De term etnisch-culturele minderheden is een vlag die vele ladingen dekt. Het gaat zowel om allochtonen, erkende vluchtelingen, anderstalige nieuwkomers, woonwagengewoners (voyageurs en zigeuners) als mensen zonder wettelijk verblijf, voor zover zij in een achterstandpositie verkeren. Etnisch-culturele minderheden kunnen in België geboren zijn, door naturalisatie de Belgische nationaliteit verworven hebben of een vreemde nationaliteit hebben. En ze kunnen een definitief, tijdelijk of geen verblijfsstatuut hebben. Al deze mensen laten deelnemen aan onze samenleving mag dan wel een taak zijn van de overheid, toch moeten ook het middenveld, de minderheden zelf en de autochtone bevolking hun verantwoordelijkheid dragen.

Allochtonen

Allochtonen zijn mensen van een andere etnische origine. Men maakt onderscheid tussen allochtonen

van de eerste generatie (personen die als buitenlander in het buitenland geboren zijn) en allochtonen van de volgende generaties. Hoeveel generaties het duurt vooraleer een allochtoon tot de 'autochtone' bevolking gerekend wordt, is een vraag die tot op heden niet beantwoord werd.

De allochtonen vormen de grootste doelgroep van het minderhedenbeleid.

Op 1 januari 2002 waren er ongeveer 275.000 personen met vreemde nationaliteit in het Vlaamse Gewest of 4,6% van de bevolking. Iets meer dan zes op tien is onderdaan van één van de landen van de Europese Unie. De overige hebben voornamelijk de Marokkaanse of de Turkse nationaliteit.

Er deed zich in 2001 opnieuw een opvallende daling voor van het aantal niet-EU-vreemdelingen. Blijkbaar hebben velen onder hen de **Belgische nationaliteit verworven** dankzij de 'snel-Belg-wet'. In de loop van 2001 verwierven zo'n 63.000 personen de Belgische nationaliteit, waarvan 26.000 in Vlaanderen wonen. Dat zijn er ongeveer 1.200 meer dan in 2000, toen zich een spectaculaire stijging voordeed.

Binnen de welzijns- en gezondheidssector is het een belangrijke vaststelling dat allochtonen meer terug te vinden zijn in residentiële voorzieningen en in mindere mate in de ambulante werkvormen. Van 2001 tot eind 2003 loopt een experiment om de recente ontwikkelingen binnen de integrale jeugdzorg te toetsen op hun efficiëntie, gebruiksvriendelijkheid en toegankelijkheid voor de ECM.

VERWERVING BELGISCHE NATIONALITEIT

	01-01-2002	01-01-2001	01-01-1996	01-01-1991
Vlaams Gewest	26.016	24.814	8.747	2.405
Waals Gewest	15.170	16.136	7.967	3.448
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	21.796	21.030	9.331	2.804
Totaal*	62.982	61.980	26.045	8.657

5.45 Evolutie van het aantal vreemdelingen dat de Belgische nationaliteit verwierf, toestand op 1 januari 1991 - 1 januari 2002. Bron: NIS, APS-bewerking.

* Van een klein aantal is de woonplaats niet gekend, zodat dit 'totaal' niet helemaal overeenkomt met alle verwervingen van de Belgische nationaliteit in België.

Van asielaanvraag tot erkende vluchteling

Het asielbeleid valt onder de bevoegdheid van de federale overheid. Het jaar 2000 was in België een topjaar, met dubbel zoveel **asielaanvragen** als in 1998. In 2001 is er opnieuw een forse terugval, met 24.507 personen die asiel aanvroegen voor zichzelf en hun personen ten laste. In 2002 zet die daling zich door: tot en met november dienden slechts 7.266 personen een asielaanvraag in.

De daling is hoofdzakelijk te verklaren door het nieuwe asielsysteem dat sinds 2001 alle kandidaat-vluchtelingen in de ontvankelijkheidsfase toewijst aan een open onthaalcentrum en niet meer aan OCMW's. Daardoor verviel het recht op een equivalent bestaansminimum.

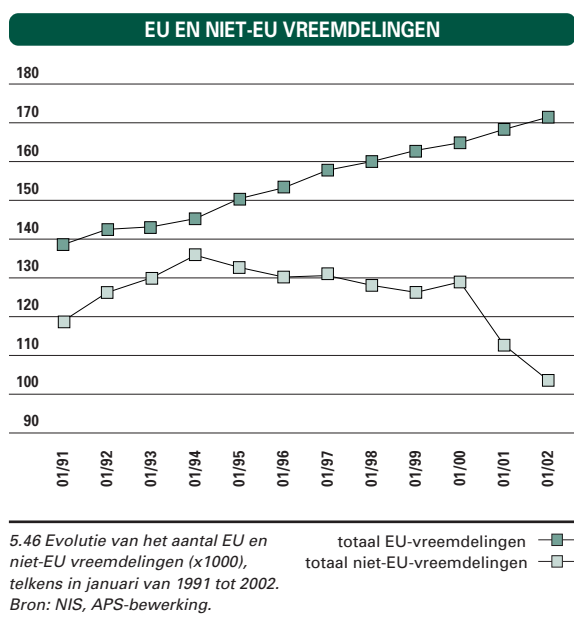
In 2001 werden 10.486 asielaanvragen onmiddellijk of na dringend beroep **ontvankelijk** verklaard, waaronder 3.578 uit het Vlaamse Gewest. Aan de andere kant werd aan 501 asielzoekers de toegang tot het land geweigerd en werden er 4.523 verwijderd van het grondgebied.

Na de ontvankelijkheidsverklaring volgt de beslissing ten gronde over de **erkenning als politiek vluchteling** of als ontheemde met een tijdelijke verblijfsvergunning. In 2001 werden 1.162 dossiers goedgekeurd, waarvan 312 uit het Vlaamse Gewest. Eenmaal erkend als politiek vluchteling, wordt men ingeschreven in het bevolkingsregister. Op 1 januari 2002 verbleven 12.244 erkende vluchtelingen in het Vlaamse Gewest: 6.834 mannen en 5.410 vrouwen. In 2001 werden in het kader van de regularisatie-

mogelijkheid volgens de wet van 22 december 1999 20.610 positieve (waaronder 7.309 in het Vlaamse Gewest) en 4.614 negatieve beslissingen genomen.

Anderstalige nieuwkomers en het inburgeringsbeleid

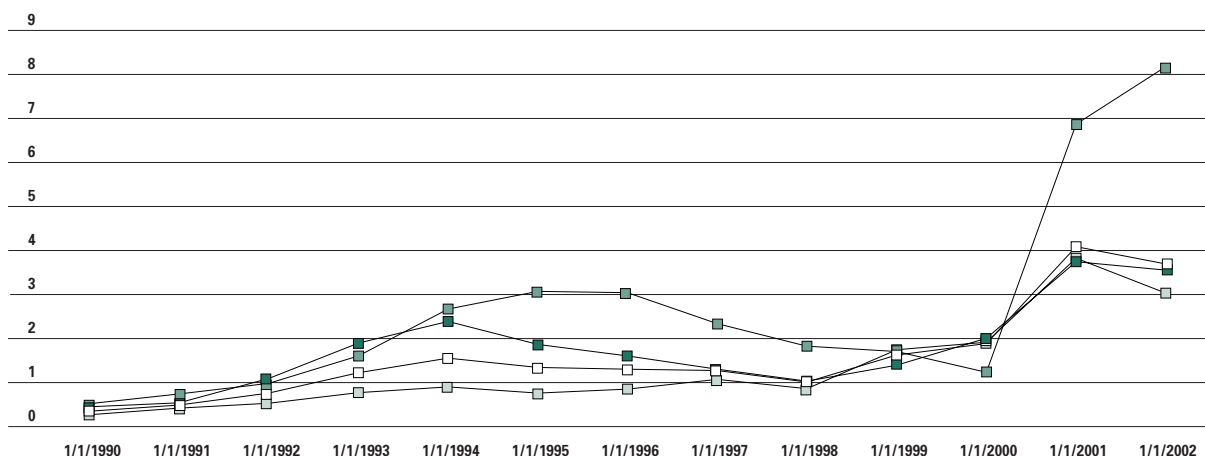
Het begrip '**nieuwkomer**' refereert aan het experimentele Vlaamse inburgeringsbeleid anno 2001. Daarin kan men per definitie maar één jaar nieuwkomer zijn. Uit berekeningen van APS waren er op 1 januari 2002 hoogstens 15.943 nieuwkomers in het Vlaamse Gewest. Daarvan kwamen er theoretisch, na aftrek van de personen afkomstig uit ontwikkelde landen, minstens 13.854 in aanmerking voor het inburgeringsbeleid. Bij de nieuwkomers worden vier groepen onderscheiden: de ontvankelijk verklaarde asielzoekers (3.578 personen), de erkende vluchtelingen (312 personen), de geregulariseerden (7.302 personen) en de volgmigranten (4.743 personen). De Vlaamse overheid wil met het inburgeringsbeleid de zelfredzaamheid van nieuwkomers bevorderen en een volwaardige participatie in onze samenleving stimuleren. De nieuwkomers doorlopen een **inburgeringstraject** dat uit twee delen bestaat. Het primaire inburgeringstraject is een vormingsprogramma dat ondersteund wordt door een trajectbegeleiding op maat en moet de nieuwkomers naar de reguliere voorzieningen leiden. Het secundaire

ASIELPROCEDURE			
	ASIEL-AANVRAGEN	POSITIEVE ONTVANKELIJKHEIDSBESLISSINGEN	ERKENNINGEN ALS POLITIEK VLUCHTELING
1988	4.474	1.877	308
1989	8.175	2.365	514
1990	12.894	4.722	525
1991	15.366	6.472	619
1992	17.530	3.789	897
1993	26.414	3.787	1.125
1994	14.564	5.028	1.588
1995	11.647	5.086	1.406
1996	12.366	3.827	1.677
1997	11.847	4.038	1.865
1998	22.126	4.857	1.697
1999	35.778	5.385	1.500
2000	42.691	7.241	1.388
2001	24.507	10.486	1.162

5.47 Evolutie van het aantal asielaanvragen, positieve ontvankelijkheidsbeslissingen en erkenningen als politiek vluchteling, België, van 1988 tot 2001. Bron: FOD Binnenlandse Zaken.

EQUIVALENT BESTAANSMINIMUM

5.48 Evolutie van het aantal gerechtigden op het equivalent bestaansminimum per 1.000 inwoners, naar Gewesten, vanaf 1990 tot 2001. Bron: FOD Sociale Zekerheid en Openbare instellingen van sociale zekerheid.

Vlaanderen — □
Wallonië — ■
Brussel — □
België — □

inburgeringstraject beoogt een volwaardige participatie van de nieuwkomers en biedt deze personen een vervolgt traject aan met het oog op hun levensloopbaan.

In 2000 werd van start gegaan met een experimentele fase. In 2004 wordt een definitieve decretale regeling van kracht. In 2001 kregen in Vlaanderen en Brussel 26 onthaalbureaus samen 6,7 miljoen euro subsidies om 2.256 primaire inburgeringstrajecten te realiseren. Voor de secundaire trajecten richting arbeidsmarkt werd 2,7 miljoen euro uitgetrokken. In 2002 werd 9 miljoen euro ingeschreven voor het realiseren van 3.093 primaire inburgeringstrajecten.

Woonwagengewoners

Woonwagengewoners zijn op het vlak van onder meer onderwijs, sociale integratie, inkomen, tewerkstelling en gezondheid zeer kwetsbaar. Daarom werden ze als doelgroep opgenomen in het Vlaamse minderhedenbeleid.

Deze bevolkingsgroep is helemaal niet homogeen en bestaat uit de voyageurs (die afstammen van de autochtone trekkende bevolking), de Manoesj-zigeuners (zigeuners van Indische oorsprong die in de 15de eeuw in onze streken arriveerden) en de Rom-zigeuners (sinds het einde van de 19de eeuw in West-Europa en afkomstig uit Oost-Europa). Deze laatste zijn te onderscheiden van de Roma-zigeuners uit Oost-Europa die vooral de laatste jaren, onder meer als vluchteling, naar West-Europa migreren.

Het juiste **aantal** woonwagengewoners is niet gekend. Naar schatting leven er in het Vlaamse en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 6.000 voyageurs, 1.200 Manoesjen en 600 Rom. Het aantal Roma-zigeuners valt nog moeilijker te bepalen. De meeste woonwagengewoners die permanent in Vlaanderen wonen, bezitten de Belgische nationaliteit. Het aantal gezinnen dat effectief in een woonwagen woont, wordt op 750 geraamd, of 2.000 volwassen en kinderen.

Begin december 2002 waren er 416 standplaatsen voorhanden op 28 gemeentelijke residentiële **woonwagenterreinen** (bestemd voor het permanent wonen in woonwagens) in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit betekent dat slechts de helft van woonwagengezinnen op een legaal woonwagenterrein terecht kan. De andere helft is aangewezen op niet-gereguleerde privé-terreinen, die ze huren of kopen. Begin december 2002 waren er slechts twee private terreinen bekend waarvoor een bouwvergunning is afgeleverd: een in Mechelen met 8 standplaatsen en een in Vilvoorde met 5 standplaatsen.

Daarnaast trekken elk jaar, vooral in de zomerperiode, een aantal families door Vlaanderen. Hun aantal wordt op een duizendtal geschat. Momenteel zijn er geen **doortrekkersterreinen** voorhanden. Wel hebben enkele gemeenten een regeling voor de opvang van doortrekkers op pleisterplaatsen. De steden Antwerpen, Kortrijk en Gent zijn wel concreet bezig met de planning van een doortrekkersterrein. De grote woononzekerheid is het centrale probleem van woonwagengewoners. Het **standplaatsenbeleid**,

namelijk het creëren van voldoende en degelijke legale woonwagenterreinen, is dan ook een prioritaire doelstelling van het Vlaams minderhedenbeleid. De Vlaamse overheid subsidieert de verwerving, de inrichting, de renovatie en de uitbreiding van woonwagenterreinen, zowel van residentiële woonwagenterreinen als van doortrekkersterreinen. Het bedrag van de subsidie is vastgesteld op 90% van de kostprijs. In 2002 werden subsidies vastgelegd voor de aanpassing van de sanitaire units op het woonwagenterrein in Kessel-Lo (Leuven), voor de openbare verlichting in Maasmechelen, voor de aanleg en inrichting van het doortrekkersterrein in Antwerpen (wegenbouw en renovatie hangar) de renovatie van het woonwagenterrein in Mechelen en de bouw van sanitaire units op het woonwagenterrein in Ham. De renovatie van het woonwagenterrein van Maasmechelen gaat gepaard met een uitbreiding van 2 standplaatsen op het terrein, van Ham met 1 standplaats op het terrein. Dit zorgt ervoor dat in 2003 het totaal aantal standplaatsen op gemeentelijke residentiële woonwagenterreinen zal stijgen tot 419.

Omdat er over deze bevolkingsgroep bijzonder weinig geweten is, nam het Vlaams Minderhedencentrum in 2001 het initiatief om via een steekproef in Brussel en in de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Limburg de woonwagengewoners beter in kaart te brengen. Via deze steekproef werd bij 627 woonwagengewoners (175 woonwagengezinnen) informatie bekomen over hun leeftijd, schoolparticipatie, opleidingsniveau, tewerkstelling en inkomensverwerving. Van de woonwagengewoners betrokken bij deze steekproef zijn er 291 (47 %) jonger dan 19 jaar, 295 tussen 19 en 60 jaar en slechts 35 (6%) ouder dan 61 jaar. Woonwagengewoners hebben het moeilijk om vlot onderwijs te volgen. Dit heeft veel te maken met hun mobiele leven, maar de belangrijkste reden ligt toch in het feit dat de taal en de verwachtingen van de school anders zijn dan deze van de woonwagengewoners zelf. Dit blijkt uit de gegevens uit de steekproef: van de jongeren die secundair onderwijs volgen, zitten er slechts 2 (5%) in het ASO.

Van de meerderjarige woonwagengewoners waarvan informatie kon verzameld worden over het opleidingsniveau (n = 292), heeft slechts 47 % een zeker opleidingsniveau behaald. Opvallend hierbij is dat 20 % slechts tot 12 jaar naar school is geweest en 8 % zelfs niet eens tot 12 jaar en dat slechts 8 % tot 18 jaar naar school is geweest.

Ruim de helft van de meerderjarige woonwagengewoners oefent geen beroep uit. Uit de steekproef

is ook gebleken dat 95 meerderjarige woonwagengewoners (28 %) enkel over een vervangingsinkomen beschikken. Van diegenen die werken, is nagenoeg 75 % op formele of informele basis actief als zelfstandige.

Mensen zonder wettig verblijf

Uiteraard is niet bekend hoeveel vreemdelingen onwettig in het Vlaamse Gewest verblijven. Het zijn hoofdzakelijk mensen die **onderduiken** wanneer hun toeristenvisum verstreken is of wanneer hun asielaanvraag wordt afgewezen.

De Vlaamse Gemeenschap waarborgt de basisrechten: het recht op gezondheidszorg, onderdak en onderwijs voor minderjarigen.

In het begin van 2000 konden mensen zonder wettig verblijf onder bepaalde voorwaarden hun dossier laten **regulariseren** (wet van 22 december 1999). In totaal zijn er 37.000 dossiers ingediend voor 50.600 personen, waaronder ongeveer 23.000 kinderen. 42% van de aanvragers kwamen uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 35% uit het Vlaamse Gewest en 23% uit het Waalse Gewest. Het is bekend dat niet alle mensen zonder wettig verblijf zich hebben laten regulariseren, maar hoeveel het er zijn is niet na te gaan.

In 2001 werden 20.610 positieve (waaronder 7.309 in het Vlaamse Gewest) en 4.614 negatieve beslissingen genomen. 1.240 dossiers waren op 21 november 2002 nog in behandeling. Het percentage positieve beslissingen is stabiel gebleven op 81%. Daarmee zijn nu in totaal 35.852 dossiers definitief afgesloten: 25.250 geregulariseerde aanvragen, 5.867 geweigerde aanvragen, 3.966 aanvragen zonder voorwerp (dubbele aanvragen, genaturaliseerd, erkend vluchteling...) en 769 uitsluitingen omwille van de openbare orde.

Niet-begeleide minderjarigen

Een **buitenlandse niet-begeleide minderjarige** (NBM) is een vreemdeling die jonger is dan 18 jaar, gescheiden leeft van zijn ouders en niet wordt opgevoed door een volwassene aan wie hij wettelijk is toegewezen. Buitenlandse NBM kunnen een geldig verblijfsdocument of verblijfsrecht in België hebben (niet-begeleide minderjarige asielzoekers, niet-begeleide minderjarige erkende vluchtelingen, niet-begeleide minderjarige geregulariseerden), of niet (uitgeprocedeerde NBM of NBM die nooit asiel hebben aangevraagd).

Volgens de Dienst Vreemdelingenzaken vroegen in 2001 747 alleenstaande minderjarige asielzoekers (AMA's) asiel aan op het grondgebied, 307 AMA's deden dat aan de grens (waaronder slechts 97 effectieve minderjarigen) en 473 NBM vroegen geen asiel aan. Het aantal NBM buiten asiel ligt opmerkelijk lager dan de voorbije jaren.

De federale overheid staat in voor de opvang van NBM-asielzoekers, de Gemeenschappen vangen de overige buitenlandse NBM op. De Vlaamse Gemeenschap vangt buitenlandse NBM voornamelijk op binnen de Bijzondere Jeugdbijstand en de centra voor algemeen welzijnswerk. In 2002 werd de capaciteit voor de eerste, gespecialiseerde opvang uitgebreid tot 100 à 140 NBM.

De integratiesector

De algemene coördinatie van de integratiesector is de taak van het **Vlaams Minderhedencentrum**. In 2002 werkten er 31 voltijdse equivalenten (VTE). Vanaf 1 januari 2000 wordt binnen elke provincie een **provinciaal integratiecentrum** (PRIC) erkend en gesubsidieerd. Daarbij wordt ook het tweetalige gebied Brussel-hoofdstad als provincie beschouwd. In de steden Antwerpen en Gent wordt telkens nog één **lokaal integratiecentrum** (LIC) erkend en gesubsidieerd. De integratiecentra hebben een ondersteunings- en stimuleringsopdracht bij de lokale besturen om een kwaliteitsvol lokaal minderhedenbeleid uit te bouwen. Ze werken ook netwerken uit rond het opvangbeleid en het inburgeringsbeleid voor nieuwkomers. Dit alles in nauwe samenwerking met de doelgroep. In de loop van 2002 waren er 127,05 VTE-personeelsleden tewerkgesteld.

De **integratiediensten** ondersteunen het minderhedenbeleid binnen de lokale besturen. Ze werken aan de toegankelijkheid van de eigen lokale voorzieningen, creëren inspraakkanalen, werken mee aan een informatie- en sensibiliseringsbeleid en stimuleren het inclusieve minderhedenbeleid binnen de lokale besturen. Op 31 december 2002 zijn er 25 integratiediensten erkend en gesubsidieerd. In de loop van 2001 kwam er een integratiedienst bij in Kortrijk, Oostende, Lokeren en Aalst. In 2002 werden ook nog Temse, Vilvoorde en Ronse erkend. De gemeente Zele ontvangt een starttoelage en zal in 2003 erkend worden. In de loop van 2002 stelden de integratiediensten 41,5 VTE-personeelsleden te werk.

5.11 Armoede en bestaansonzekerheid

Armoedebestrijding is de afgelopen jaren volop in beweging. Er worden actieplannen opgesteld en tegelijkertijd is een zoektocht aan de gang naar de meest adequate indicatoren om de voortgang van die actieplannen in beeld te brengen.

Het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2001 en 2002 onderscheidt tien prioritaire thema's gebaseerd op de tien rechten vermeld in het Algemeen Verslag over de Armoede (1994): participatie, maatschappelijke dienstverlening, gezin, rechtsbedeling, cultuur, inkomen, onderwijs, werkgelegenheid, huisvesting en gezondheidszorg. In de hoofdstukken die over deze materies handelen zijn impliciet indicatoren opgenomen die kunnen kaderen in de opvolging van het armoedebeleid. Hier ligt de nadruk eerder op financiële armoede-indicatoren.

Benadering via inkomensnormen

Wie over minder dan 60% van het mediaan inkomen beschikt, wordt aanzien als iemand met een hoog **risico op financiële armoede**. Op basis van gegevens van het Sociaal Economisch Panel zat in 1997 9,8% van de Vlaamse bevolking onder deze norm. Bij een gelijk blijvend percentage zou dit betekenen dat op 1 januari 2002 iets meer dan 585.000 individuen in het Vlaamse gewest in relatieve armoede leefden.

RELATIEVE INKOMENSARMOEDE

relatief arme individuen CSB*	5,4
bevolking 1/1/2002	5.972.781
relatief arme individuen	322.530
* 50% van het gemiddeld equivalent inkomen	
relatief arme individuen CSB**	9,8
bevolking 1/1/2002	5.972.781
relatief arme individuen	585.333
** 60% van het mediaan equivalent inkomen	

5.49 Percentage individuen dat risico loopt om in relatieve armoede te vertoeven volgens armoede normen, berekening CSB op basis van het SEP, bewerking APS. Bron: CSB.

Het is echter eigen aan de gebruikte methode, namelijk survey-onderzoek, dat de échte armen (zoals de thuislozen, personen in instellingen...) niet of slechts gedeeltelijk in de cijfers voorkomen. Het risico op financiële armoede is dan ook hoger. In de periode 1993-1997 liep (slechts) 77% van de Belgische bevolking geen risico op armoede. Naargelang de situatie van het gezinshoofd zijn mensen erg kwetsbaar: wanneer hij/zij geen betaald werk heeft of moet leven van een uitkering of bijstand, wanneer hij/zij landbouwer is, enkel lager onderwijs heeft genoten of leeft als alleenstaande 65-plusser of in een éénoudergezin.

Benadering via wettelijke normen

Een andere manier om armoede te benaderen is via de **wettelijke norm**: het aantal gerechtigden op het bestaansminimum, de inkomensgarantie voor ouderen of het gewaarborgd inkomen voor bejaarden en de inkomensvervangende tegemoetkoming aan gehandicapten. Ook deze methode onderschat het aantal armen, want uit onderzoek is gebleken dat ongeveer 10% van de bevolking minstens één maand onder de bijstandsdrempel gezeten heeft zonder een bijstandsuitkering aan te vragen. Voor een goeie 5% geldt dat zelfs gedurende een volledig jaar.

DUUR RELATIEVE INKOMENSARMOEDE

0 jaar	77,0	4.600.833
1 jaar	10,6	630.726
2 jaar	3,7	220.993
3 jaar	3,7	220.993
4 jaar	1,9	114.677
5 jaar	3,1	184.559
bevolking 1/1/2002		5.972.781

5.50 Percentage individuen en het aantal jaren in risico op relatieve inkomensarmoede (60% of minder van het mediaan inkomen), België, berekening OASeS op basis van het PSBH, gewogen en berekend inkomen, bewerking APS. Bron: Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 2002, p.96.

RELATIEVE INKOMENSARMOEDE IN SITUATIES

	0 JAAR	MINSTENS 2 JAAR
Activiteitsstatus gezinshoofd		
betaald werk	86,63	3,36
geen betaald werk	65,84	27,18
gepensioneerd	78,48	13,04
ziekte, arbeidsongeschiktheid,...	48,62	21,72
Onderwijsniveau gezinshoofd		
maximaal lager onderwijs	72,10	18,89
lager secundair onderwijs	74,49	11,04
hoger secundair onderwijs	82,61	6,00
hoger onderwijs	90,49	2,31
universitair onderwijs	91,71	2,70
Huishoudtype		
alleen, 65 jaar en +	69,99	20,59
alleen, 30 tot 64 jaar	82,62	10,67
alleen, jonger dan 30 jaar	72,75	7,87
éénoudergezin	73,19	15,37
koppel zonder kinderen (één partner is 65 jaar of +)	78,35	12,58
koppel zonder kinderen (beide partners zijn jonger dan 65 jaar)	83,74	11,51
koppel met kinderen	84,07	5,20
andere	82,77	0,62
Totaal	77,03	12,41

5.51 Percentage individuen dat geen enkel jaar of minstens 2 jaar risico liep op relatieve inkomensarmoede (60% of minder van het mediaan inkomen), België, berekening OASeS op basis van het PSBH, gewogen en berekend inkomen, bewerking APS. Bron: Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 2002, p.99.

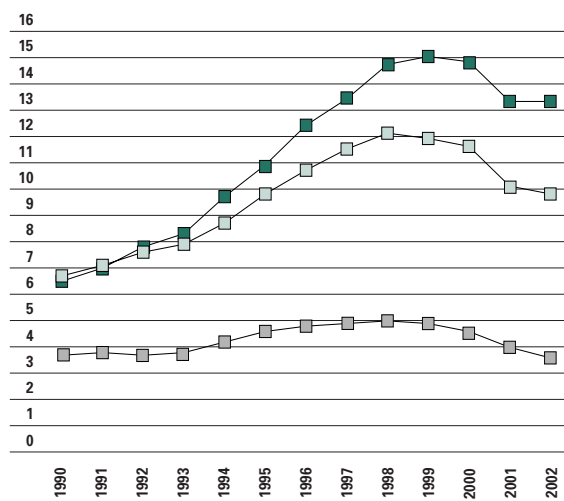
1. Bestaansminimum of leefloon

Met ingang van 1 oktober 2002 is het 'bestaansminimum' vervangen door het 'leefloon'. De grootste vernieuwing is enerzijds het **individualiseren** van het recht en anderzijds het individuele **contract** voor integratie en tewerkstelling. Er is ook voorzien in een lichte verhoging van het bedrag en er wordt gestreefd naar een grotere gelijkheid tussen Belgen en vreemdelingen en tussen de OCMW's onderling. Omdat de hier gepresenteerde cijfers nog betrekking hebben op 2001 wordt verder de term bestaansminimum (BM) gebruikt.

Op 1 januari 2002 telde men in Vlaanderen 21.348 bestaansminimumdossiers, goed voor ongeveer 32.000 individuen. In 1990 maakte het aantal BM-gerechtigden 3,7 promille uit. Het maximum was 5,0 promille in 1998. In 2001 daalde het cijfer tot 3,6.

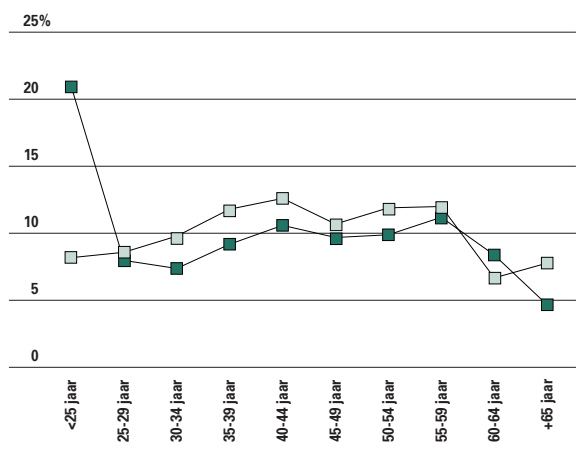
De tendens naar **verjonging** van de gerechtigden is al een paar jaar gestabiliseerd. De **feminisering** van het systeem is na een periode van daling sedert 1997 terug lichtjes aan het toenemen. Naar gezinssituatie blijft het procentueel aandeel (53,1%) van alleen-

GERECHTIGDEN BESTAANSMINIMUM

5.52 Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum per 1.000 inwoners per gewest, van 1 januari 1990 tot 1 januari 2002. Bron: FOD Sociale Zekerheid en Openbare instellingen van sociale zekerheid.

BESTAANSMINIMUM EN LEEFTIJD

5.53 Evolutie van de leeftijdsverdeling van de gerechtigden op het bestaansminimum, op 1/1/1990 en 1/1/2002. Bron: FOD Sociale Zekerheid en Openbare instellingen van sociale zekerheid.

staanden het hoogst, maar is lichtjes aan het dalen. Het aandeel van de **niet-Belgen** (politiek vluchtelingen en EU-onderdanen) is na een stijging tot 2000 lichtjes aan het dalen.

Deze cijfers zijn een **momentopname**, telkens op 1 januari van het jaar. Dit maskeert evenwel de in- en uitstroom in de loop van het jaar. Jaarlijks doen ongeveer 65% meer mensen een beroep op het bestaansminimum dan dat de momentopname laat vermoeden. Op basis van het bevolkingscijfer op 1 januari 2002 moesten in 2001 ongeveer 53.400 mensen voor een korte of langere tijd rondkomen met het bestaansminimum.

2. Inkomensgarantie voor Ouderen

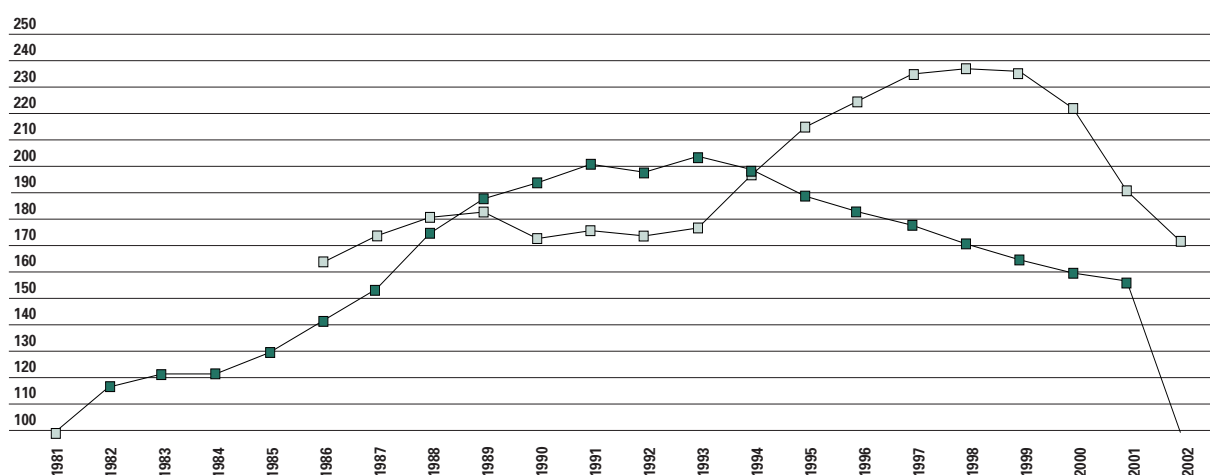
Op 1 juni 2001 werd het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden (GIB) vervangen door een nieuwe regeling, de **Inkomensgarantie voor Ouderen** (IGO). Personen die reeds recht hadden op een GIB konden dit behouden als dat voor hen voordeliger is. De grote vernieuwing is ook hier de **individualisering** van het recht: beide partners hebben nu elk recht op een bedrag. Vandaar dat een vergelijking naar aantallen met de vorige jaren niet meer mogelijk is. In het Vlaamse Gewest hadden op 1 januari 2002 42.123 mensen recht op de IGO en 17.948 mensen op het GIB.

3. Inkomensvervangende tegemoetkoming

Personen die omwille van hun handicap geen normaal inkomen kunnen verdienen, hebben recht op een **inkomensvervangende tegemoetkoming**. Het bedrag ervan komt overeen met het bestaansminimum. De daling van het aantal gerechtigden is in de loop van 1999 gestopt en sindsdien lichtjes aan het stijgen, onder meer door ingrepen in het toegelaten (arbeids)inkomen en door het wegwerken van de zware financiële bestraffing van alleenstaanden met een handicap die huwen of gaan samenwonen.

Op 1 januari 2002 waren er in de Vlaamse Gemeenschap 33.018 gerechtigden, waaronder 15.567 mannen en 17.451 vrouwen.

BM- EN OGI/GIB-GERECHTIGDEN

5.54 Groei-index van het aantal gerechtigden op het Bestaansminimum en op de Inkomensgarantie voor Ouderen of het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden, van 1 januari 1981 tot 1 januari 2002 (1981=100). Bron: FOD Sociale Zekerheid en Openbare instellingen van sociale zekerheid.

(ONT)SPAREN

	BESCHIKBAAR INKOMEN	TOTALE CONSUMPTIE	(ONT)SPAREN	
			ABSOLUUT	IN % BESCHIKBAAR INKOMEN
Deciel 1	10.979,38	13.801,25	-2.821,87	-25,70
Deciel 2	15.169,45	16.919,50	-1.750,05	-11,54
Deciel 3	18.672,95	19.648,04	-975,09	-5,22
Deciel 4	22.008,61	22.285,53	-276,92	-1,26
Deciel 5	25.722,27	25.600,19	122,09	0,47
Deciel 6	30.871,59	29.987,63	883,96	2,86
Deciel 7	34.799,42	33.382,51	1.416,91	4,07
Deciel 8	42.062,60	38.008,55	4.054,05	9,64
Deciel 9	50.527,67	42.269,81	8.257,85	16,34
Deciel 10	93.811,04	52.290,09	41.520,95	44,26
Vlaamse Gewest	34.480,97	29.431,08	5.049,89	14,65

5.55 Gemiddeld beschikbaar inkomen en de gemiddelde bestedingen en (ont)sparen naar decielen, 2000. Bron: Nis, huishoudbudgetenquête 2000.

Subjectieve benadering in confrontatie met de huishoudbudgetenquête

Op de vraag of men de eindjes aan mekaar kan knopen, antwoordde in 2001 een kwart van de huishoudens dat ze het er moeilijk mee hadden: 2,4% zeer moeilijk, 5,8% moeilijk en 16,4% eerder moeilijk. Sommige huishoudens beweerden dat ze zich weinig kunnen veroorloven. Ook zei 41% van de Vlaamse huishoudens weinig of niets te kunnen sparen. Dit percentage komt overeen met de vaststellingen uit de gezinsbudgetenquêtes: pas vanaf het vijfde deciel is er na de uitgaven een klein overschot.

Benadering Kind en Gezin

Kind en Gezin ontwikkelde een **kansarmoede-indicator** die rekening houdt met zes componenten: naast het maandinkomen van het gezin wordt ook

gekeken naar niet-financiële indicatoren, namelijk de opleiding van de ouders, de ontwikkeling van de kinderen, de arbeidssituatie van de ouders, de huisvesting en de gezondheid. Als het gezin op minstens drie componenten slecht scoort, wordt het als kansarm beschouwd. In 2001 werden in het Vlaamse Gewest 3.516 kinderen geboren in een kansarm gezin. Dit betekent 5,8 % van alle geboorten en een stijging met 1 procentpunt tegenover 2000. Een zwakke arbeidssituatie en een laag inkomen kwamen voor in 78% van deze gezinnen, gevolgd door een laag opleidingsniveau (65%). De drie criteria spelen tegelijk in 41% van deze gezinnen.

Benadering Sociaal Impulsfonds

Voor het Sociaal Impulsfonds (SIF) werd een **index** opgesteld met tien criteria die wijzen op (kans)-armoede. De meest kansarme gemeenten krijgen extra middelen om iets aan die situatie te verhelpen.

ZICH NIET KUNNEN VEROORLOVEN

	%
De woning voldoende warm houden (n = 1.684)	5,0
Jaarlijks een week op vakantie gaan (n = 1.683)	15,3
Versleten meubels vervangen (n = 1.684)	13,7
Nieuwe kledij kopen, eerder dan tweedehandse (n = 1.683)	6,3
Om de twee dagen een vlees-, kip- of vismaaltijd gebruiken (n = 1.683)	4,2
Minstens eenmaal per maand vrienden of familie ontvangen voor een drankje of een etentje (n = 1.684)	7,4

5.56 Percentage huishoudens dat zegt zich bepaalde dingen niet te kunnen veroorloven, 2001. Bron: PSBH.

KANSARME GEZINEN

	31/12/01	31/12/00	31/12/99	31/12/95
Antwerpen	8,2	5,8	5,1	4,4
Vlaams-Brabant	2,2	2,7	3,0	2,2
West-Vlaanderen	5,6	4,6	4,7	3,1
Oost-Vlaanderen	5,8	4,8	5,5	3,4
Limburg	5,8	5,2	5,7	3,7
Vlaams Gewest	5,8	4,7	4,8	3,5

5.57 Evolutie van het percentage kansarme gezinnen bij de geboorte van een kind, volgens de normen van Kind en Gezin, van 1995 tot 2001.
Bron: Kind en Gezin.

De werking van het Sociaal Impulsfonds eindigde in principe op 31 december 2002. Er is wel een overgangperiode voorzien tot 30 juni 2003.

Ondertussen heeft de Vlaamse overheid stappen ondernomen om tot een vernieuwd stedenbeleid te komen. De missie en doelstellingen van dat beleid zouden ruimer zijn dan van het SIF. Er worden ook inspanningen gedaan om op langere termijn een lokaal sociaal beleid uit te bouwen.

Huishoudens in financiële moeilijkheden

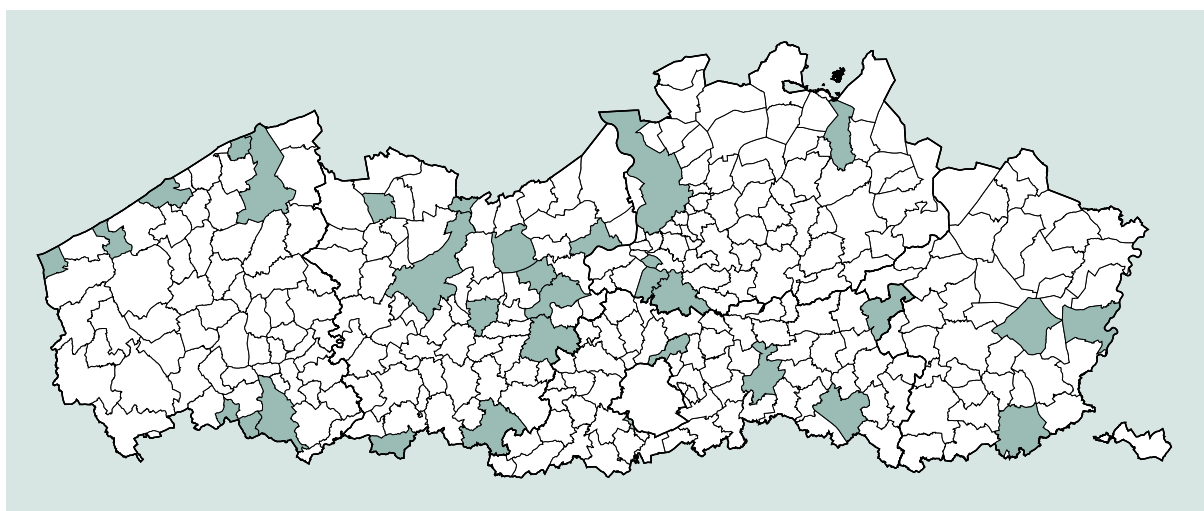
Het aantal Belgische huishoudens dat moeilijkheden heeft om zijn consumptie- of hypothecaire schulden af te betalen blijft verder toenemen. Steeds meer mensen hebben een **schuldoverlast** voor steeds meer

contracten en voor steeds grotere bedragen. De voorbije vijf jaar is er een opvallende stijging van 13% van achterstallen op kredieten bij niet-bancaire instellingen.

Het Vlaamse Gewest kent opvallend minder personen met **aflossingsproblemen** dan de andere gewesten, maar er is wel een lichte stijging. De Vlaamse provincies zijn onderling vergelijkbaar. Alleen Vlaams-Brabant heeft een betere uitslag dan het Vlaamse gemiddelde. Op arrondissementeel niveau scoren Oostende (5,3 geregistreerde personen per 100 inwoners), Veurne (4,1) en Antwerpen (4,0) het slechtst, Tielt (2,3), Turnhout (2,4) en Maaseik (2,7) het best.

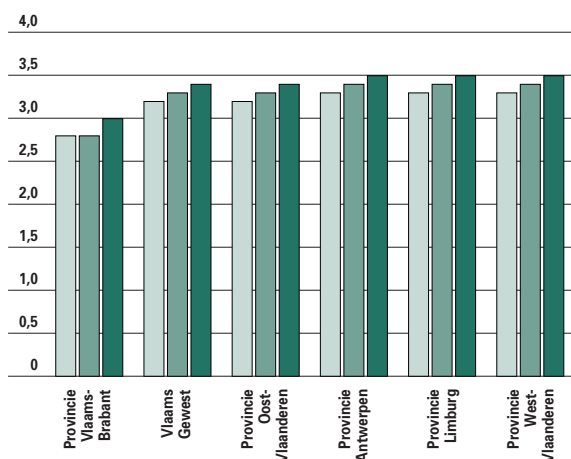
In 2001 verklaarde 0,8% van de huishoudens in het voorbije jaar minstens eenmaal problemen gehad te hebben met het betalen van de huishuur.

SIF + GEMEENTEN

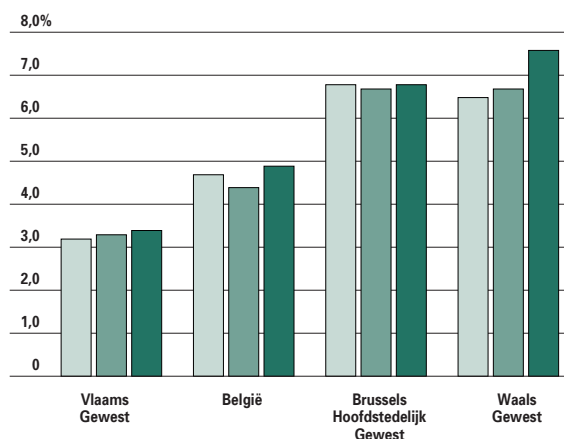
5.58 Sif+ gemeenten. De criteria zijn: aanwezigheid van migranten, aantal bestaansminimumtrekkers, aantal kinderen van 0 tot en met 19 jaar die wonen bij een alleenstaande ouder, aantal jongeren in de bijzondere jeugdbijstand naar gemeente van herkomst, aantal weduwen, invaliden, gepensioneerden, wezen met beperkt inkomen (WIGW's), aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen (UVW's), aantal kinderen geboren in een kansarm gezin (Kind en Gezin), aantal woningen zonder klein comfort en aantal sociale huurappartementen.

AFLOSSINGSPROBLEMEN PER PROVINCIE

5.59 Evolutie van het aantal geregistreerde personen met aflossingsproblemen op het einde van het jaar in % van de volwassen bevolking van het begin van het jaar, Vlaamse provincies en Vlaamse Gewest, van 1999 tot 2000. Bron: NBB.

AFLOSSINGSPROBLEMEN PER GEWEST

5.60 Evolutie van het aantal geregistreerde personen met aflossingsproblemen op het einde van het jaar in % van de volwassen bevolking van het begin van het jaar, Gewesten en België, van 1999 tot 2001. Bron: NBB.

Het afkorten van de hypotheeklening was voor 0,7% een probleem, de betaling van de rekening voor gas, elektriciteit, water voor 2,4%. Met de afbetaling van kredietschulden had 0,8% van de gezinnen het moeilijk gehad in de loop van het jaar. In vergelijking met 2000 is dit wel een forse verbetering.

5.12 Kindermishandeling

Volgens berichten uit de welzijns- en gezondheidssector zijn er aanwijzingen dat geweld binnen het gezin toeneemt. Ook kinderen kunnen hiervan het slachtoffer zijn. De Vlaamse overheid wil hieraan verhelpen door zoveel mogelijk de nadruk te leggen op preventie-, gezins- en opvoedingsondersteuning.

Meldingen bij de vertrouwenscentra

In 2001 liepen bij de **vertrouwenscentra** 5.151 **meldingen** van kindermishandeling binnen. Dit waren er 233 meer dan het jaar voordien.

De meldingen gingen over 7.112 kinderen, of 5,6 per 1.000 kinderen. Lichamelijke mishandeling en verwaarlozing is de vaakst gemelde vorm van kindermishandeling, gevolgd door seksueel misbruik, emotionele mishandeling of verwaarlozing. Het aantal meldingen betreffende een risicosituatie steeg fors in vergelijking met 2000.

De helft van de meldingen kwam van professionelen (uit de gezondheidszorg, welzijnsorganisaties, de school of een voorschoolse voorziening) en 45,4% was afkomstig uit de primaire omgeving van het

kind (de moeder, andere gezins- of familieleden, burens of kennissen, de vader of het slachtoffer zelf). De **dader** komt in vele gevallen uit het gezin zelf of uit de familie.

In Vlaanderen zijn er zes vertrouwenscentra kindermishandeling, één per provincie en één in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In deze vertrouwenscentra kindermishandeling waren er in de loop van 2001 51,3 VTE-personeelsleden tewerkgesteld.

KINDERMISHANDELING

	31/12/01	31/12/00	31/12/99	31/12/95	31/12/91
Seksueel misbruik	24,8	25,0	26,5	30,1	27,5
Lichamelijke mishandeling	16,8	16,0	17,1	17,7	18,8
Lichamelijke verwaarlozing	11,2	11,0	12,2	11,1	11,0
Emotionele mishandeling	9,4	10,6	9,6	10,7	10,5
Emotionele verwaarlozing	7,9	8,6	7,7	6,5	4,9
Münchausen syndroom by proxy	0,4	0,3	0,2	0,4	0,0
Risicosituatie	16,1	14,6	14,6	16,2	10,9
Onduidelijk	7,4	7,8	6,4	3,3	3,0
Verwerkingsproblematiek t.g.v. vroegere mishandeling	1,4	1,7	1,8	1,4	7,8
Geen mishandeling, aanverwant probleem	4,8	4,4	3,7	2,6	5,6
Totaal (100%)	7.112	6.917	7.752	5.210	3.072

5.61 Evolutie van de gemelde kinderen bij de vertrouwenscentra kindermishandeling naargelang de belangrijkste gemelde problematiek, van 1991 tot 2001, in %.
Bron: Kind en Gezin.

5.13 Criminaliteit, gevoel van onveiligheid, slachtoffer- en daderhulp

Sociale problemen worden in onze samenleving al te vaak en al te gemakkelijk als justitiële problemen of veiligheidsproblemen aan de orde gesteld. Een doeltreffende politie en justitie kan bijdragen tot meer veiligheid en kan onveiligheidsgevoelens, angst en bezorgdheid voor criminaliteit helpen verminderen. Maar er is veel meer nodig dan dat. Want criminaliteit is niet enkel oorzaak, maar vaak ook zélf een uiting van ‘onwelzijn’. Persoonlijke, relationele en maatschappelijke problemen die binnen de samenleving worden verwaarloosd, vormen vaak een voedingsbodem voor criminaliteit. Welzijnsproblemen en vooral globale maatschappelijke achterstelling versterken het onveiligheidsgevoel en houden een toenemend risico in voor delinquent gedrag én voor slachtofferschap. Een samenleving die investeert in welzijn, gezondheid en gelijke kansen voor iedereen, zal de criminaliteit en het gevoel van onveiligheid zien afnemen.

Gevoel van (on)veiligheid

Het gevoel van (on)veiligheid staat niet ten volle in verband met objectieve criminaliteit. Het gevoel komt zeker ook voor een belangrijk gedeelte voort uit een algemeen aanvoelen van kwetsbaarheid, onzekerheid, hulpeloosheid, ... een soort onbehagen, negatieve toekomstverwachtingen over het eigen leven binnen onze samenleving.

Inwoners van het Vlaamse Gewest voelen zich beduidend veiliger dan de inwoners uit de andere Gewesten. De inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ervaren zich het minst veilig. In het Vlaamse Gewest is het gevoel van veiligheid toegenomen in 2002 tegenover het jaar 2000, maar bereikt nog niet het peil van 1998. Vrouwen ervaren significant meer gevoelens van onveiligheid dan mannen evenals oudere mensen zich onveilig voelen dan jongeren.

Slachtofferhulp

De **centra voor slachtofferhulp** zijn reeds meerdere jaren actief. Met 44,5 VTE heeft elk gerechtelijk

arrondissement een dergelijk, gesubsidieerd centrum, die door nog eens 8 VTE ondersteund worden. De federale overheid is bevoegd voor een respectvolle bejegening en een snelle schaderegeling. De Vlaamse Gemeenschap zorgt voor een hulpaanbod dat in de eerste plaats gebaseerd is op vrijwilligers en eventueel uitmondt bij professionele hulp. Tussen de federale en de Vlaamse bevoegde ministers werd in 1998 een samenwerkingsakkoord ondertekend, waarbij overeengekomen is dat elk slachtoffer door politie, rijkswacht of parket rechtstreeks naar de Vlaamse centra slachtofferhulp wordt doorverwezen. In 2001 werden 9.074 slachtoffers begeleid door 208 vrijwilligers. Het reële aantal begeleide slachtoffers ligt echter hoger omdat heel wat diensten eenmalige contacten niet registreren.

Daderhulp

Daderhulp wordt georganiseerd vanuit de centra voor justitieel welzijnswerk. Er is één centrum per gerechtelijk arrondissement. Ze stellen 50 VTE personeel te werk. Deze worden ondersteund en mee aangestuurd door nog eens 12,35 VTE. De centra werken op twee sporen: een persoonsgericht spoor (individuele hulpverlening aan de betrokkene en zijn omgeving) en een structureel gericht spoor (aanpakken van de maatschappelijke voorzieningen, de publieke en politieke opinie...). Op 8 december 2000 werd het Vlaams strategisch plan “Hulp- en Dienstverlening aan Gedetineerden” door de Vlaamse regering goedgekeurd. Het justitiële welzijnswerk moet in alle gevangnissen de brug slaan tussen de gedetineerden en andere vormen van hulp- en dienstverlening zoals onderwijs, sport, sociaal-cultureel werk, welzijn, tewerkstelling en gezondheidszorg. In 2001 werd gestart in de **pilootregio** Antwerpen en de Kempen met in totaal vijf gevangnissen. In 2003 wordt deze regio uitgebreid met de gevangenis van Brugge. In 2002 werden 26 VTE voorzien voor individuele trajectbegeleiding en 6 VTE voor organisatorische ondersteuning.

Hulpverlening aan seksuele delinquenten

De federale en de Vlaamse bevoegde ministers ondertekenden in 1998 een samenwerkingsakkoord over de **begeleiding van daders van seksueel misbruik**. Het werd in de loop van 1999 bij wet en decreet bekrachtigd. Seksuele delinquenten die

voorwaardelijk in vrijheid worden gesteld, moeten verplicht een begeleiding volgen bij de centra voor algemeen welzijnswerk of de centra voor geestelijke gezondheidszorg. Acht netwerken van centra voor geestelijke gezondheidszorg en vijf centra voor algemeen welzijnswerk worden specifiek voor deze opdracht gesubsidieerd. Zij behandelden in 2001 respectievelijk 1.416 en 711 dossiers.

VOOR MEER INFORMATIE

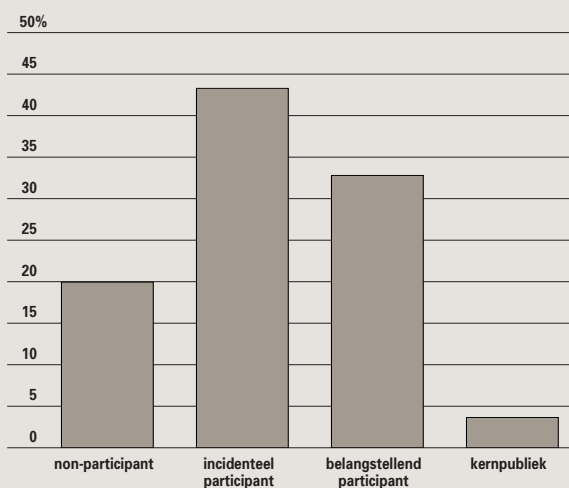
- A. Bekaert, e.a., Perinatale activiteiten in Vlaanderen 2001, Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie, Brussel, 2002
- Bea Cantillon, e.a., Sociale indicatoren 1976-1997, CSB-Bericht, Antwerpen, UFSIA, 1999. De CSB-berichten: <http://www.ufsia.ac.be/csb/bericht.htm>
- Beleidsbrieven Minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen:
http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/beleidsbrieven/overzicht_beleidsbrieven.htm
- Beleidsnota Minister van Welzijn, Gezondheid, Gelijke Kansen en Ontwikkelingssamenwerking:
<http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/regering/beleidsnota/beleidsnota.html>
- Criminaliteitsstatistieken en Veiligheidsmonitor:
<http://www.poldoc.be/web/crim-n.htm> en
<http://www.poldoc.be/web/sec-n.htm>
- Databank Panelstudie van Belgische Huishoudens (PSBH), Universiteit Antwerpen, zie website:
<http://psbh-www.uia.ac.be/psbh/index.html>
- De Nationale Actieplannen Sociale Insluiting:
http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/index_en.htm
- Federatie van Tele-Onthaaldiensten in Vlaanderen v.z.w., Jaarverslag 2001
- Gezondheidsindicatoren 2000, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - Entiteit Beleidsondersteuning
<http://www.wvc.vlaanderen.be/gezondheidsindicatoren>
- Jan Vranken, e.a., Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 2002, Leuven, 2002.
- Stativaria 27: Volwassen anderstalige nieuwkomers, Vlaamse Gewest anno 2001, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, administratie Planning en Statistiek
- Website Klein Kasteeltje (statistieken):
<http://www.kleinkasteeltje.be/>
- Website Koning Boudewijnstichting:
<http://www.kbs-frb.be/>
- Website Nationaal Kankerregister:
<http://www.kankerregister.org>
- Website van de Interdepartementale Commissie Etnisch-culturele Minderheden (ICEM):
<http://www.wvc.vlaanderen.be/minderheden/>
- Website van het Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding: <http://antiracisme.fgov.be>
- Website van het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap:
<http://www.vlafo.be/>
- Website van Kind en Gezin:
<http://www.kindengezin.be/>
- Website Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen: <http://www.vad.be/>
- Website Vlaams Actieplan Armoedebestrijding:
<http://www.wvc.vlaanderen.be/armoede/>
- Website Vlaams Minderheden Centrum:
<http://www.vmc.be/>
- Website Welzijn - Justitie: <http://www.wvc.vlaanderen.be/welzijnjustitie/>
- Website Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties: <http://www.oivo.be/>
- Website Welzijn en Volksgezondheid:
<http://portal.vlaanderen.be:80/>
<http://infolijn.portal.vlaanderen.be/NASApp/infolijn/domeinen.jsp?beleidsdomain=welzijn+en+volksgezondheid&domainId=1-5DTV>
- Website Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid:
<http://www.iph.fgov.be/epidemie>
- Website Zorgverzekering: <http://www.wvc.vlaanderen.be/zorgverzekering/>
-

Cultuur

hoofdstuk 6

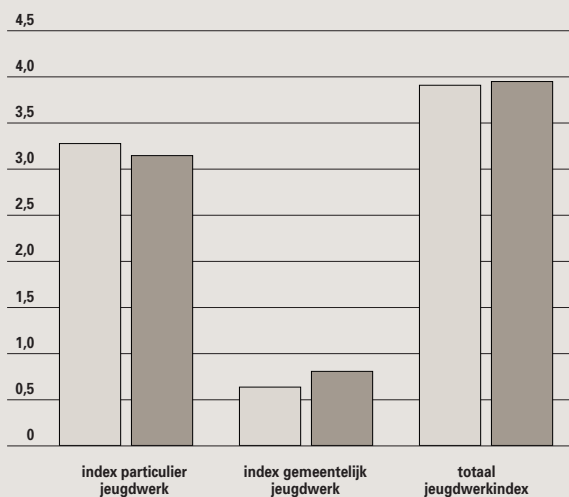
Kerncijfers

CULTUURPARTICIPATIE

Participatie aan cultuur op basis van vier categorieën.
Bron: APS-survey 2002.

JEUGDWERKINDEXEN

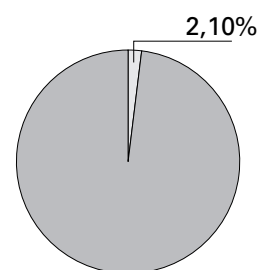

Evolutie van de jeugdwerkindex, in 1998 en 2001.

Bron: Cijferboek Gemeentelijk Jeugdwerkbeleid 2002-2004.

*In 1998 werkten 297 gemeenten mee, in 2001 307 gemeenten.

Uitgaven

Aandeel van het cultuurbeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- 108 gemeenten beschikken intussen over een gesubsidieerde cultuurbeleidscoördinator voor opvolging van het lokale cultuurbeleid.
- Op jaarbasis worden er in Vlaanderen 25.610 podiumactiviteiten georganiseerd. Dit komt neer op 4,2 voorstellingen per 1000 inwoners.
- Een derde van de Vlamingen bezoekt zowel een museum, galerij of tentoonstelling in België als in het buitenland.
- De totale collectie van de Vlaamse openbare bibliotheken blijft voor zowel de gedrukte als de audiovisuele materialen toenemen.
- 68 gemeenten beschikten in 2001 over een jongereninformatiepunt (JIP).

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/cultuur

6.1 Cultuur in Vlaanderen

Het decreet van september 2001 voor lokaal cultuurbeleid vormt een van de belangrijkste peilers van het huidige cultuurbeleid. Dit nieuwe decreet stelt de Vlaamse gemeenten en de andere actoren voor de uitdaging om tot een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid te komen.

Voor de gemeentebesturen werd een steunpunt voor lokaal cultuurbeleid, 'Cultuur Lokaal' vzw opgericht, dat hen helpt bij de opmaak en de uitvoering van het gemeentelijk cultuurbeleidsplan. Het ondersteunt bovendien de werking van gemeenschapscentra, cultuurcentra en de gemeentelijke advies- en overlegorganen. Hoewel het gebruik van de cultuurbeleidsplannen en de rol hierin van de cultuurfunctionarissen een vrij nieuw gegeven is, presenteren we enkele eerste basisgegevens hieromtrent.

Daarnaast bekijken we het cultureel aanbod in de diverse culturele regio's, een vergelijkende budgetstudie van de Franse gemeenschap en een cultuurparticipatiegraad op basis van de APS-survey 2002. Tenslotte besteden we een deeltje aan het internationaal vergelijkend onderzoek.

Lokaal cultuurbeleid

Met het decreet lokaal cultuurbeleid wil de Vlaamse overheid een aantal duidelijke doelstellingen realiseren,

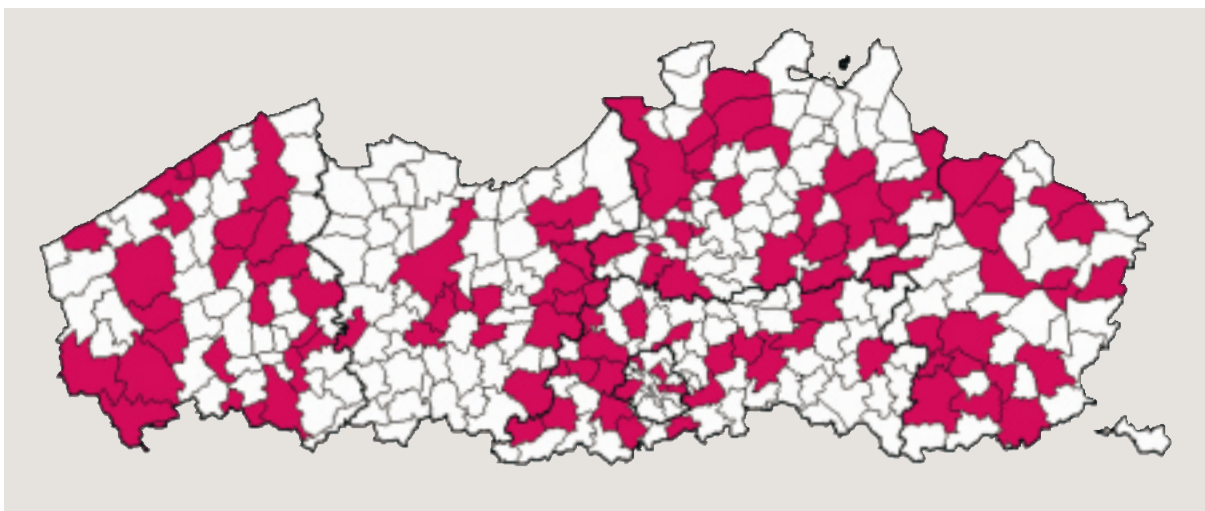
vanuit een sterke vereenvoudiging van de regelgeving en de erkenning van het gemeentelijk bestuursniveau in de sturing van het cultuurbeleid. Cultuurcentra en bibliotheken krijgen een centrale rol toebedeeld. Ook intergemeentelijke samenwerking is een belangrijke doelstelling.

Sinds 1 januari 2002 wordt met het nieuwe decreet gewerkt. Na bijna één uitvoeringsjaar (toestand 1 december 2002) is er grote tevredenheid over de resultaten. 167 gemeenten dienden een aanvraagdossier in voor de subsidie voor een cultuurbeleidscoördinator, in 139 gevallen werd het dossier ook effectief goedgekeurd door de administratie. Op 1 december 2002 hebben 108 gemeenten (6 Brusselse) een gesubsidieerde cultuurbeleidscoördinator in dienst (waarvan 51 nieuwe aanwervingen door de gemeenten).

De cultuurbeleidscoördinator vervult een spilfunctie in het lokale cultuurbeleid. Deze persoon staat op actieve wijze in voor de voorbereiding en de uitvoering van de beleidsontwikkeling. De coördinator betreft en motiveert alle relevante partijen in het beleidsproces en is dan ook meer gericht op processen dan op producten.

Daarnaast hebben 57 gemeenten een door de gemeenteraad goedgekeurd cultuurbeleidsplan ingediend, met het oog op goedkeuring ervan door

CULTURBELEIDSCOÖRDINATOR

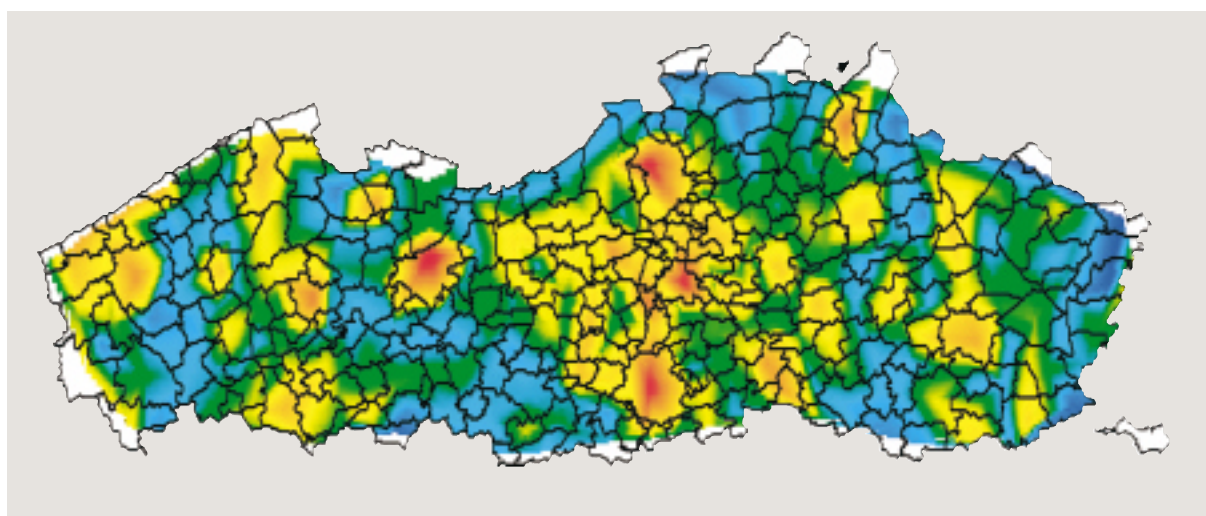
6.1 Aanwezigheid van een cultuurbeleidscoördinator (toestand 2 december 2002). Bron: WVC, Administratie Cultuur.

CULTUURCENTRA

	CATEGORIE A			TOTAAL
	= GROOTSTE INFRASTRUCTUUR	CATEGORIE B	CATEGORIE C	
Provincie Antwerpen (excl. Stad Antwerpen)	2	4	4	10
Provincie Vlaams-Brabant	3	3	6	12
Limburg	1	3	11	15
Oost-Vlaanderen	2	2	5	9
West-Vlaanderen	3	4	6	13
Totaal	11	16	32	59

6.2 Cultuurcentra-overzicht categorieën per provincie (toestand 2 december 2002). Bron: WVC, administratie cultuur.

CULTURELE REGIO'S

6.3 Culturele regio's in Vlaanderen(2000). Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal).

gecorrigeerde densiteit	Color
13	Red
4,2	Yellow
3,2	Green
2,6	Blue
1,1	Dark Blue

de minister. Ook dienden 60 gemeenten een aanvraag in voor inschaling van hun cultuurcentrum, waarvan 49 een aanvraag voor een variabele subsidie deden. Uiteindelijk werden daarvan 26 door de minister in aanmerking genomen. Tot slot werden 60 beleidsplannen voor het cultuurcentrum en 300 voor de openbare bibliotheek voor 1 oktober 2002 bij de administratie voor goedkeuring ingediend.

Aanbod

Met culturele regio's als uitgangspunt kijken we naar een ruimere omschrijving als voorheen: een gemeente die met een groot cultuuraanbod een verzorgingsgebied afbakt. Een duidelijke en sterke invloed gaat uiteraard uit van de grote steden Antwerpen, Gent en Brussel. Maar ook Turnhout,

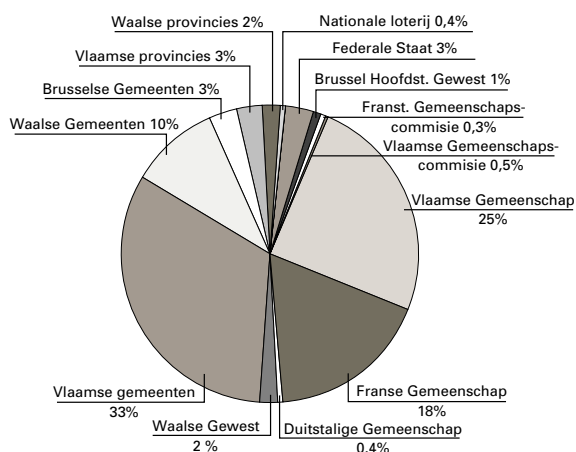
Hasselt, Mechelen, Tielt, Diksmuide, Brugge, Kortrijk, Leuven en Eeklo zijn aantrekkingspolen die de kern vormen van **culturele regio's**.

Budget

In een recente studie van de Franstalige gemeenschap werd een poging ondernomen om alle cultuuruitgaven van de publieke sector in kaart te brengen voor de periode 1995-1999. In deze periode was er steeds een **toename van de budgetten voor Cultuur**.

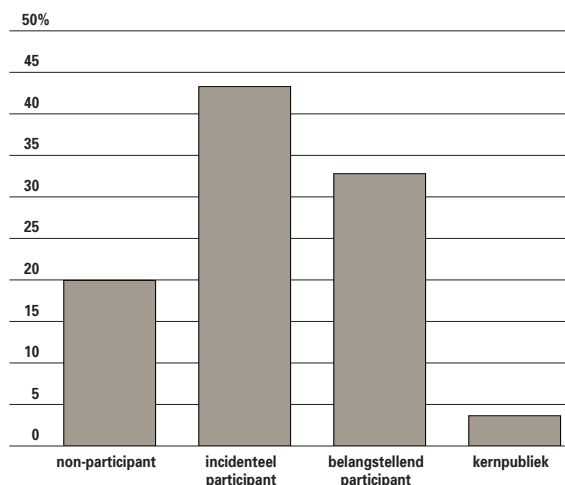
Meer dan de helft van de Belgische cultuuruitgaven worden door de gemeenten gedaan. De gemeenschappen besteden ruim een kwart van het beschikbare budget. De federale overheid vertegenwoordigt slecht 3% van het totale budget, wat logisch is omdat het om een gefederaliseerde materie gaat.

VERDELING BUDGETTEN

6.4 Verdeling van de culturele budgetten in België in 1999, in % tot het totale budget. Bron: Bilan de la culture 2001.

CULTUURPARTICIPATIE

6.5 Participatie aan cultuur op basis van vier categorieën. Bron: APS-survey 2002.

Cultuurparticipatie

Een groter publieksbereik (voor zowel het gesubsidieerde als niet-gesubsidieerde aanbod), waarin alle lagen van de samenleving aanwezig zijn, is een absolute **topprioriteit** voor de Vlaamse overheid. Dit spreidingsbeleid kan wel eens in conflict komen met het nastreven van een divers en kwaliteitsvol aanbod. Er heerst namelijk een zekere spanning tussen het

aanbod (kwaliteit) en de vraag (kwantiteit). Vooral in de kunstensector kan kwaliteit drempelverhogend werken. Het Vlaams cultuurdebat liep het afgelopen jaar dan ook vaak vast op de discussie tussen artistieke autonomie en het recht van kansarmen op cultuur. In ieder geval moet er naast publieksvergroting ook ruimte zijn voor **publieksverdieping** en **publieksvernieuwing**.

CULTUUREDUCATIE

	AANTAL HOOFDINSTELLINGEN OF FILIALEN	AANTAL LEERLINGEN	AANTAL LEERLINGEN PER 1000 INWONERS
Beeldende kunst			
Vlaams-Brabant	13	5.779	5,8
Antwerpen	27	16.068	9,8
Limburg	17	7.125	9,1
Oost-Vlaanderen	27	11.150	8,2
West-Vlaanderen	27	9.050	8,1
Vlaanderen	115	49.172	8,3
Brussel	4	1.371	6,4
Muziek, Woord en Dans			
Vlaams-Brabant	40	13.952	13,9
Antwerpen	58	25.345	15,5
Limburg	33	11.944	15,3
Oost-Vlaanderen	39	19.861	14,7
West-Vlaanderen	42	21.668	19,3
Vlaanderen	226	95.261	15,6
Brussel	14	2.491	11,6

6.6 Beeldende Kunst en Muziek, Woord en Dans: aantal hoofdinstituten of filialen, leerlingen per 1.000 inwoners per provincie en Brussel. Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal), studie uit 2002 (gegevens academiejaar 2000-2001).

HUISHOUBUDGET EN CULTUURUITGAVEN

1999		
	ABSOLUUT BEDRAG IN EURO	AANDEEL IN HET % TOTALE BUDGET
Vlaams Gewest	1304	4,66
België	1305	4,80
Luxemburg	1610	3,61
Italië	732	3,04
Oostenrijk	1309	4,65
Spanje	562	3,33
Duitsland	1364	5,46
EU13	956	4,65
Nederland	1344	5,46
Griekenland	509	2,66
Finland	1209	5,61
Ierland	1182	4,05
Verenigd Koninkrijk	1419	4,75
Denemarken	1775	6,17
Zweden	1775	6,15

6.7 Gemiddelde uitgaven aan cultuur, in euro en in aandeel van het totale huishoudbudget, in 1999. Bron: Eurostat working paper, Planistat.

De participatie aan cultuur meten we aan de hand van een indicator op basis van een reeks culturele activiteiten (inclusief bibliotheekbezoek en museumbezoek). Hierbij wordt niet enkel rekening gehouden met de frequentie, maar ook met de diversiteit van de participatie. Het **kernpubliek** nam aan verschillende activiteiten op maandelijks basis deel. De **belangstellende participant** neemt minstens meerdere keer per jaar deel aan verschillende

activiteiten. De **incidentele participant** neemt eerder af en toe op toevallige wijze deel en is dan ook eerder een cultuurpassant.

Ongeveer een vijfde van de bevolking is volledig **non-participant**. De doelstelling die het project naar voor schuift is dat in 2010 50% van de Vlaamse bevolking zich cultuurparticipant zou moeten voelen. Daar is het vooral belangrijk om het aantal belangstellende participanten te verhogen. Uiteraard moet ook de nodige aandacht worden besteed aan het bereiken van een zekere sociale mix.

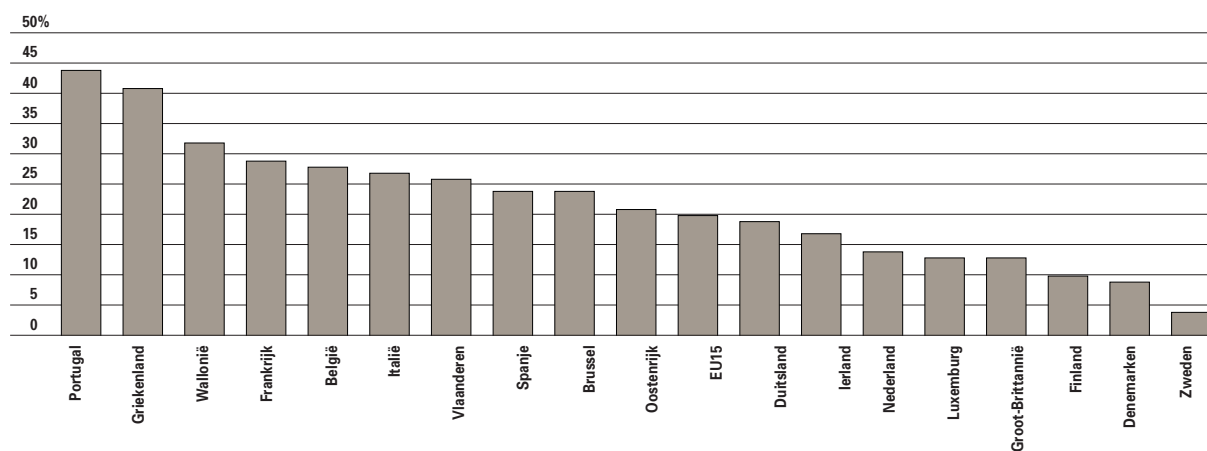
Vooraf opleiding blijkt een zeer bepalende factor voor cultuurdeelname. Het effect van geslacht, en ook in zekere mate het effect van leeftijd, verdwijnt als men bijvoorbeeld gaat controleren voor het al dan niet hebben van betaald werk. Het autonome effect van opleiding blijft steeds overeind. De nodige aandacht voor socio-economisch achtergestelde groepen is dan ook zeer belangrijk.

Internationale vergelijking

In Vlaanderen is ongeveer een kwart van de bevolking **non-participant**. Dit zijn personen die aan geen enkele bevraagde culturele activiteit deelnamen gedurende de twaalf maanden voorafgaand aan de enquête. Het Vlaamse percentage ligt hoger dan het EU-gemiddelde (20%) maar lager dan in Wallonië waar ongeveer een derde van de bevolking niet deelneemt aan cultuur.

Het zijn vooral de Zuid-Europese landen waar een vrij hoge graad van non-participatie is vast te stellen. De Scandinavische landen tellen het minste mensen die totaal niet aan cultuur deelnemen.

AANDEEL NON-PARTICIPANTEN IN CULTUUR

6.8 Percentage non-participanten aan cultuur in de EU 15, Vlaanderen, Brussel en Wallonië. Bron: Eurobarometer 56, Eurostat-bewerking (2001).

6.2 De kunsten

Momenteel woedt in het veld volop de discussie over een geïntegreerd kunstenbeleid. Een constructief debat kan leiden tot een breed gedragen consensus over een wettelijk kader voor alle kunstvormen. De bedoeling is dat in 2003 een definitieve blauwdruk van het kunstendecreet wordt geschreven.

In een eerste deel bekijken we de sector letteren. Belangrijke nieuwe ontwikkelingen zijn de voorstelling van de Stichting Lezen aan het grote publiek in het najaar 2002 en het op punt stellen van de leensubsidies.

In een tweede deel bekijken we de podiumkunsten en muziek. Na de structurele ronde in 2001 voor de podiumkunsten, kwam muziek aan de beurt. De nieuwe erkenningsronde 2003-2006 wil de verschillende muziekgenres en muziekorganisatie een gezonde basis bieden om verder te werken. Wij bekijken het cultuuraanbod en –participatie. Tot slot focussen we op de beeldende kunst en de architectuur.

Letteren

1. Budget en leesbevordering

Onder deze legislatuur zijn er geleidelijk aan meer middelen vrijgekomen voor het letterenbeleid. In

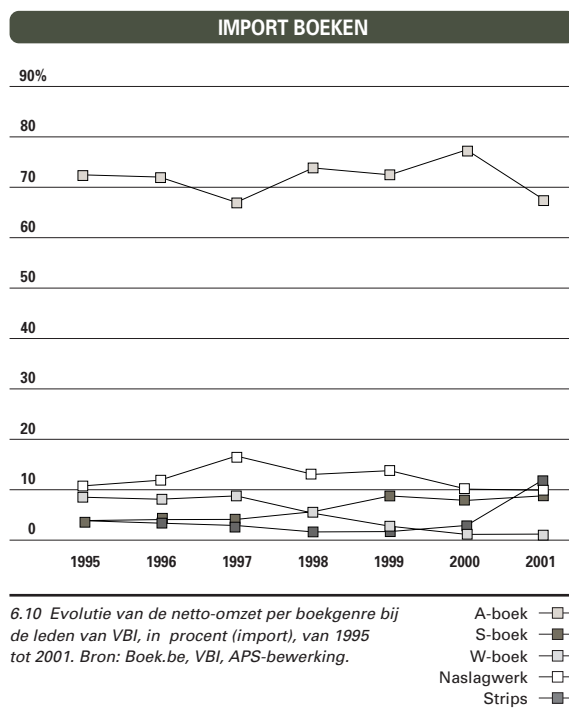
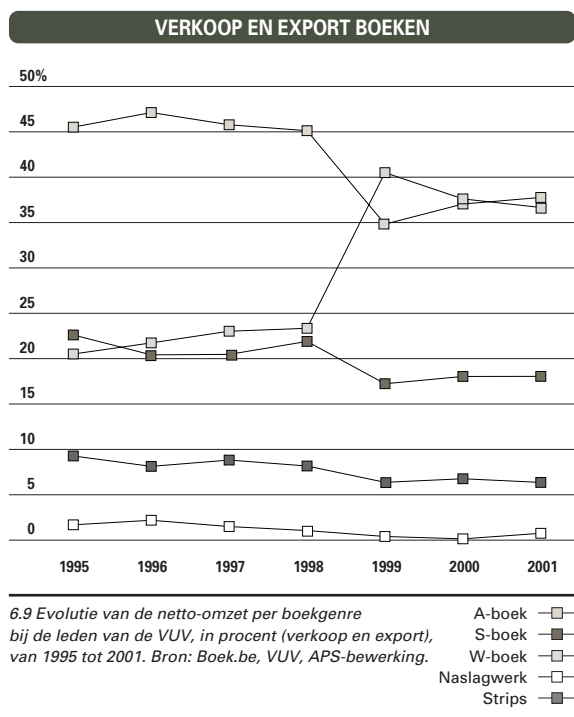
1998 bedroeg het letterenbudget 3,16 miljoen euro, in 2001 reeds 6,19 miljoen euro (en zelfs 8,64 miljoen in 2002 met inbegrip van een nieuw krediet van 2,46 miljoen voor de leensubsidie, die maar in 2003 zal uitbetaald worden).

De initiële begroting voor het **Vlaams Fonds voor de Letteren** bedroeg in 2001 ruim 3,6 miljoen euro (+10%), een deel van de budgetten werd wel met een duidelijke bestemming naar het volgend werkingsjaar verschoven. Daarnaast worden de subsidies aan instellingen en letterenkredieten die algemene cultuuroeioeinden dienen nog door de administratie uitbetaald (2,57 miljoen euro in 2001).

Belangrijk in het letterenbeleid is de **leesbevordering**, dat bestaat uit drie componenten. Vooreerst werd eind 2001 de Stichting Lezen Vlaanderen vzw opgericht, met in 2002 een subsidie van 507.000 euro. De vzw moet de leescultuur en het leesklimaat in Vlaanderen verbeteren.

Ten tweede kan de overheid zelf subsidies toekennen aan initiatieven en projecten die ontstaan in de sector zelf.

Tot slot is er ook een werkingskrediet van 223.000 euro in 2001 (173.000 euro in 2002) voor eigen leesbevorderingsinitiatieven van de overheid. In dit

kader waren er in het najaar 2002 reeds 131 leeskringen erkend, waarbij deskundige begeleiders een honorarium van 248 euro en de leeskringleden telkens 5 boekencheques ontvangen. Deze Vlaamse boekencheque (waarde 5 euro) werd in 2001 door de overheid ontwikkeld in samenwerking met de vereniging boek.be en kan als aankoopbon voor boeken in de erkende boekhandels worden gebruikt. In 2001 kocht de Vlaamse overheid 42.142 cheques voor ondermeer acties binnen prioritaire doelgroepen.

2. Boekenverkoop

Voor de boekenverkoop baseren we ons op de jaarlijkse omzetenquête uitgevoerd onder de leden van de Vlaamse Uitgevers Vereniging vzw (VUV) en de Verenigde Boekenimporteurs vzw (VBI). De cijfers geven de netto-omzet weer van de uitgevers en de importeurs in Vlaanderen.

De verkoop van boeken in Vlaanderen blijft stabiel. De omzet groeide in 2001 naar 258,9 miljoen euro tegenover 252,7 in 2000. Dit betekent een stijging van bijna 2,5 procent. De kleine groei is toe te schrijven aan algemene en educatieve boeken. De wetenschappelijke markt en de stripsector daarentegen krimpen.

Het **algemene boek** omvat fictie en non-fictie, kinder- en jeugdboeken en toerisme. In deze sector groeit alleen de verkoop van fictie voor volwassenen niet. De totale omzet van het A-boek groeit van 93,5 miljoen euro in 2000 naar bijna 98 miljoen euro in 2001. De totale binnenlandse omzet van het algemene boek bij de VUV-leden steeg van 48,3 miljoen euro naar 52,7 miljoen euro. Naast de binnenlandse verkoop groeit ook de export, zowel naar Nederland als naar andere landen. Het verdere herstel van het algemene boek is belangrijk omdat het wordt beschouwd wordt als de basis van een **gezonde leescultuur**.

In 2001 daalde de nettowaarde (ook hier wordt enkel de omzet van de leden van de Verenigde Boekenimporteurs in rekening gebracht) van het in Vlaanderen geïmporteerde boek naar 42,7 miljoen euro (45,2 in 2000). De daling (5,6%) van de import is vooral toe te schrijven aan fictie voor volwassenen.

Het aandeel van de **digitale dragers** blijft stabiel, maar groeit niet verder. Bijna 5% (15 miljoen euro) van de totale omzet in Vlaanderen is geen papier product meer. Het leeuwendeel van deze digitale dragers is voor rekening van het wetenschappelijke boek, waar ruim 12 procent van de totale omzet digitaal is. Een verrassende vaststelling is de groei van het aandeel van de naslagwerken. Vorig jaar leek het internet nog meer en meer de plaats van de naslagwerken in te nemen, maar de woordenboeken doen

het opnieuw goed en vertegenwoordigen met de andere naslagwerken bijna 2,5 miljoen euro.

Podiumkunsten en muziek

1. Spreiding en aanbod

De Vlaamse overheid spendeerde in 2002, net als in 2001, ongeveer 90 miljoen euro aan podiumkunsten en muziek. Daarbij moeten nog de aanzienlijke middelen worden geteld die de provincies, gemeenten en steden voor podiumkunsten uittrekken.

Op basis van de 'Cultuuratlas Vlaams-Brabant', een studie uit 2002, kunnen we een vrij goed beeld krijgen van het aanbod en de spreiding van de podiumkunsten (theater, muziek en dans). Deze studie bouwt verder op de studie 'cultuurspreiding in Vlaanderen' uit 1998. Deze laatste bracht echter enkel het gesubsidieerde aanbod in kaart. In deze nieuwe studie werden alle **voorstellingen** van de **kalenderjaren 1999 en 2000** in kaart gebracht: zowel het gesubsidieerd als het niet-gesubsidieerde podiumaanbod, zowel het professionele aanbod als het amateur-aanbod, zowel podiumvoorstellingen in de cultuur-, gemeenschaps- en kunstencentra als activiteiten op de vrije markt werden opgenomen. Op jaarbasis komt men zo tot **25.610 podiumactiviteiten**. Dit zijn 8.611 voorstellingen meer dan in het onderzoek naar het gesubsidieerd aanbod, waar men toen tot 16.999 voorstellingen kwam. Naast deze absolute aantallen is ook de **densiteit** (aantal podiumactiviteiten per jaar en per 1000 inwoners) van het podiumgebeuren een belangrijke parameter. Voor het gesubsidieerde aanbod bedroeg deze **densiteit 3,1**. Met de data van de nieuwe studie stijgt de **densiteit tot 4,2**. Met andere woorden, in vergelijking met het onderzoek naar het gesubsidieerde podiumgebeuren wordt, per 1000 inwoners, één voorstelling extra gespeeld.

In totaal telde men 3.436 tentoonstellingen. Als we de geografische spreiding van de podiumvoorstellingen en tentoonstellingen bekijken, valt op dat de

PODIUMAANBOD

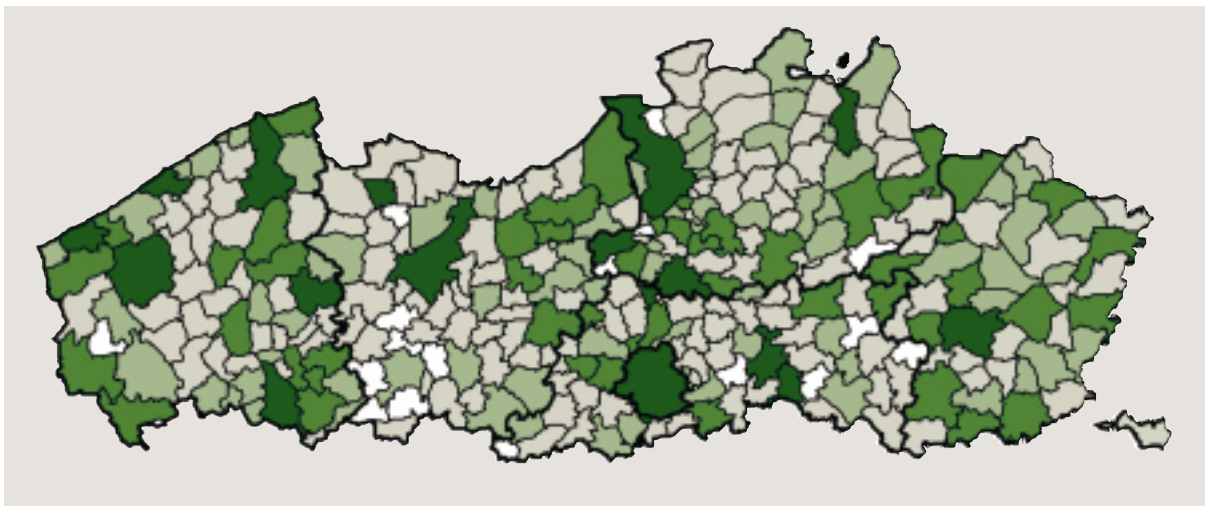
	AANTAL	DENSITEIT
Theater	14.865	2,4
Dans	1.325	0,2
Muziek	9.420	1,5
Totaal podiumkunsten	25.610	4,2
Tentoonstellingen	3.436	0,6

6.11 Het podiumaanbod per genre (aantal en densiteit) voor Vlaanderen. Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal), studie uit 2002.

Centrumsteden (vb Hasselt,...) behoorlijk tot sterk scoren. De absolute top wordt, vrij logisch, gevormd door Brussel, Gent en Antwerpen. Zwakkere gebieden zijn het zuiden van Oost-Vlaanderen, het midden-noorden van Antwerpen en het zuidwesten en zuidoosten van Vlaams-Brabant. Tot slot valt op dat een aantal kleine gemeenten een aanbod voor een bredere regio hebben (Eeklo, Bierbeek...). Voor dans en

theater is de invloed van de aanwezige infrastructuur duidelijk. Er is een vrij sterke concentratie in gemeenten met een cultuurcentrum of gemeenschapcentrum. Dans is het minst gespreide genre. Muziek is duidelijk het meest gespreide podiumgenre en het minst gebonden aan culturele infrastructuur. Populaire muziek blijkt het best gespreide muziekgenre en allicht de best verspreide kunstvorm in het

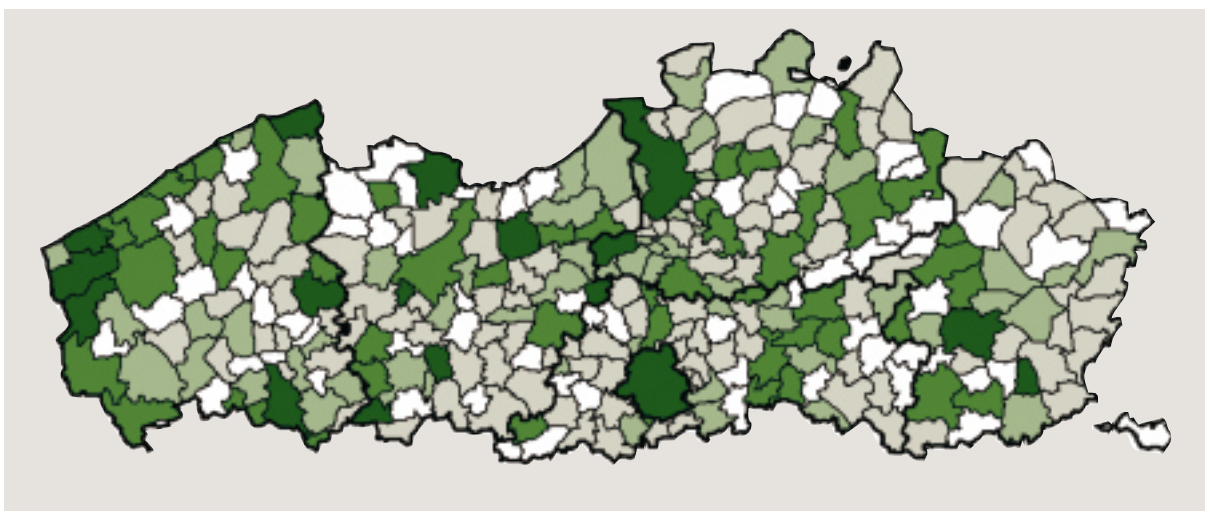
PODIUMAANBOD

6.12 Densiteit podiumaanbod in Vlaanderen. Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal), studie uit 2002.

5 tot 12,2	(18)	
2,2 tot 4,9	(49)	
0,91 tot 2,19	(72)	
0,03 tot 0,9	(151)	
0	(19)	

TENTOONSTELLINGSAANBOD

6.13 Densiteit tentoonstellingsaanbod in Vlaanderen. Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal), studie uit 2002.

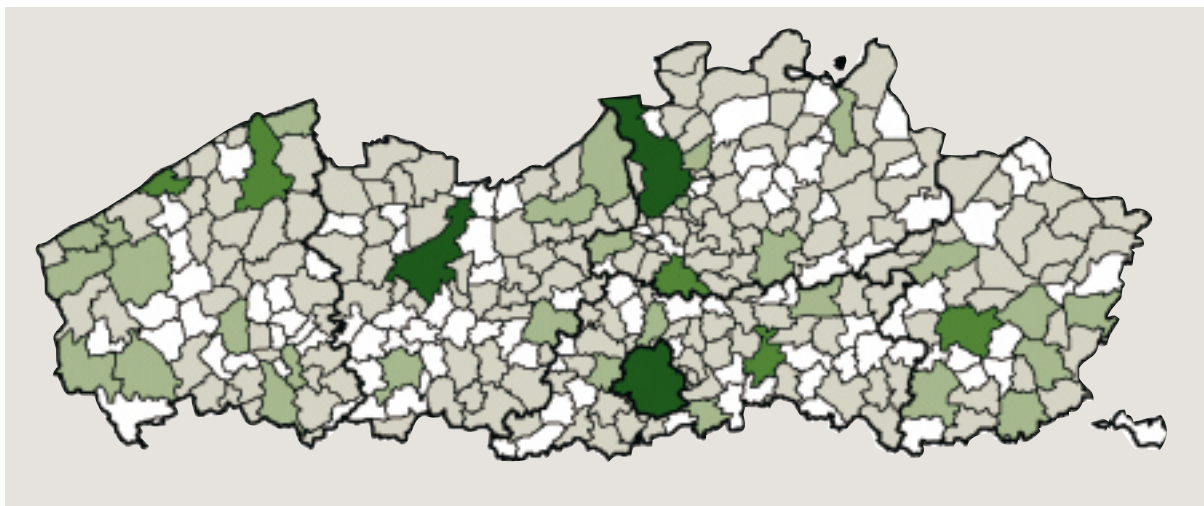
1,02 tot 2,79	(17)	
0,49 tot 0,93	(50)	
0,21 tot 0,48	(59)	
0,02 tot 0,2	(111)	
0	(72)	

algemeen, gevolgd door klassieke muziek waar wel een zekere samenhang te merken is met de aanwezigheid van een cultuur- of gemeenschapcentrum. Opera, operette, musical en muziektheater zijn dan weer sterk afhankelijk van gespecialiseerde infrastructuur en laten zich dan ook moeilijker spreiden. Voor theaterbezoek speelt een duidelijk afstands-effect, de Gentse theaterinstellingen bleken hun

publiek vooral uit de Gentse stedelijke agglomeratie en haar onmiddellijke omgeving te halen (publieks-onderzoek Roose en Waeghe).

Infrastructuur blijkt dus een belangrijke rol te spelen. Vooral Brussel en Antwerpen beschikken over zeer veel culturele infrastructuur waar meer dan 25 podiumactiviteiten of tentoonstellingen op jaarbasis plaatsvinden. Limburg en Vlaams-Brabant

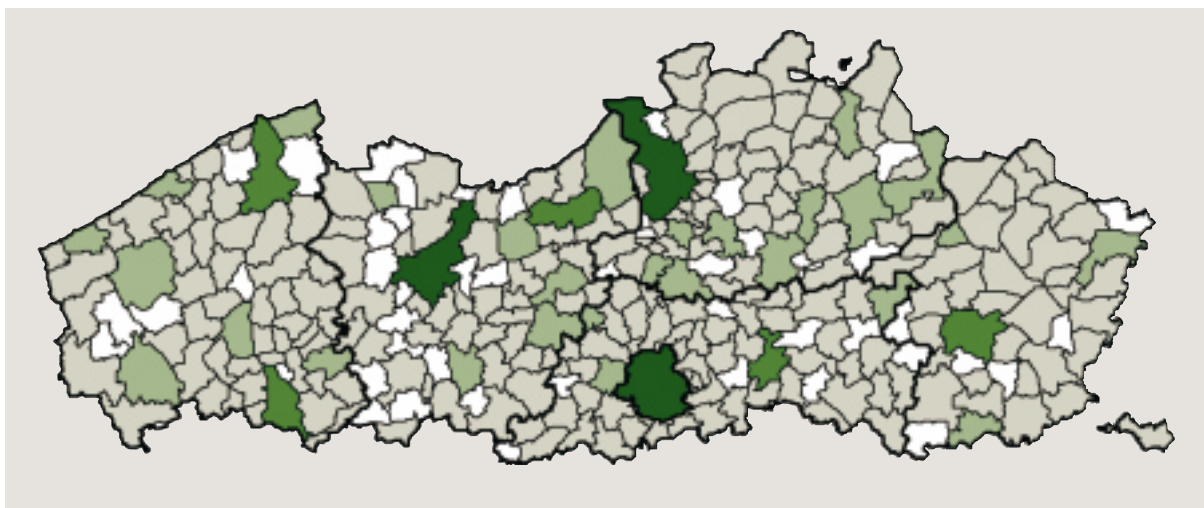
KLASSIEKE MUZIEKVOORSTELLINGEN

6.14 Aantal klassieke muziekvoorstellingen in Vlaanderen.
Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal), studie uit 2002.

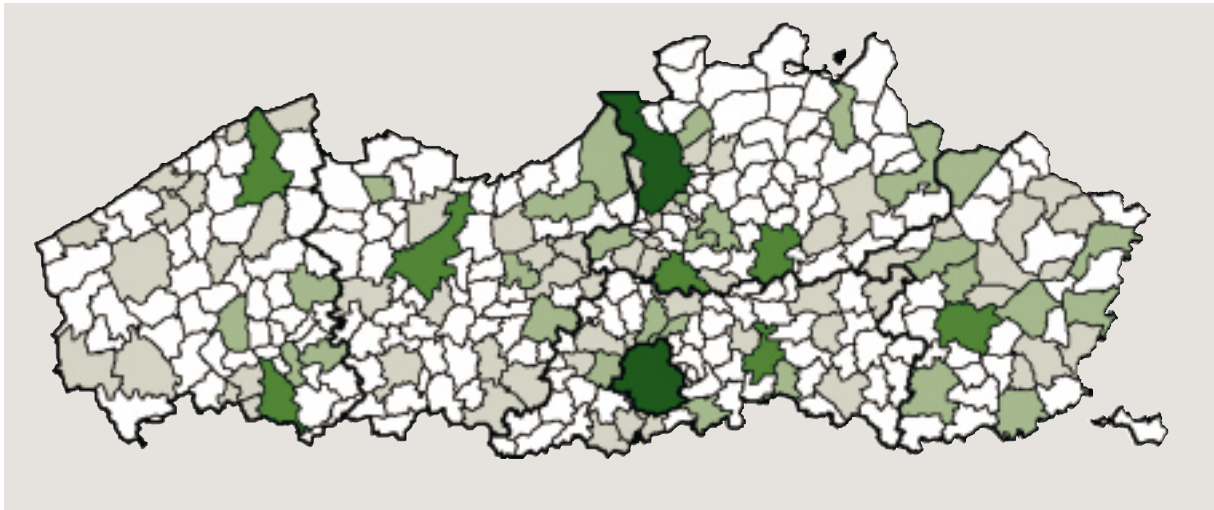
301 tot 576	(3)	
55 tot 151	(5)	
11 tot 54	(29)	
1 tot 10	(167)	
0	(105)	

AANBOD POPULAIRE MUZIEKVOORSTELLINGEN

6.15 Aantal populaire muziekvoorstellingen in Vlaanderen.
Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal), studie uit 2002..

542 tot 1.629	(3)	
69 tot 139	(5)	
21 tot 51	(28)	
1 tot 20	(221)	
0	(52)	

6.16 Aantal Opera, musical, muziektheater in Vlaanderen.
Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal), studie uit 2002.

296 tot 412	(2)	
25 tot 124	(7)	
6 tot 18	(29)	
1 tot 5	(61)	
0	(210)	

hebben in vergelijking met de andere provincies duidelijk minder culturele infrastructuur.

2. Participatie

Uit de APS-survey 2002 blijkt dat er geen uitgesproken **mannelijke of vrouwelijke muziekgenres** zijn. Dansvoorstellingen kunnen daarentegen duidelijk meer vrouwen bekoren. Dit verschil stellen we zowel bij voorstellingen van professionele gezelschappen als van amateurgezelschappen vast. Bij amateurtheater blijkt al een licht verschil naargelang het geslacht, maar dat verschil komt vooral sterk tot uiting bij bezoek aan professioneel theater. Dit bevestigt de cijfers van een publieksonderzoek bij drie Gentse theaters (Kc Vooruit, Nieuwpoort, NTG), die eveneens een vrouwenoverwicht vaststelden. Naar **opleidingsniveau** vinden we bij alle cultuurgenres een hogere en frequentere participatie bij de hoger opgeleiden. Theater komt als meest democratische vorm naar voor. We moeten hierbij wel vermelden dat het opleidingsniveau nog zwaarder doorwoog in de resultaten van het Gentse publieksonderzoek dan van de APS-survey. Ook interessant is de bevinding dat hoger opgeleiden een breder en meer **omnivoor smaakpatroon** zouden hebben. Dat blijkt ook uit de resultaten van de APS-survey 2002, waar opleiding ook een duidelijk rol speelt bij bijvoorbeeld rock-en popconcerten. Naar **leeftijd** valt vooral de zwakke score van de oudste leeftijdsgroepen op. Dit wordt wel eens gekoppeld aan de verminderde mobiliteit van

bejaarden. Men moet hiermee opletten omdat leeftijd bijvoorbeeld sterk samenhangt met opleidingsniveau, waarbij ouderen lager opgeleid zijn. Opvallend is vooral zwakkere meermaalse participatie van de 25 tot 44-jarigen. In dit kader kunnen we refereren aan het Gentse publieksonderzoek waar blijkt dat vrije tijd de voornaamste belemmering is om meer te participeren.

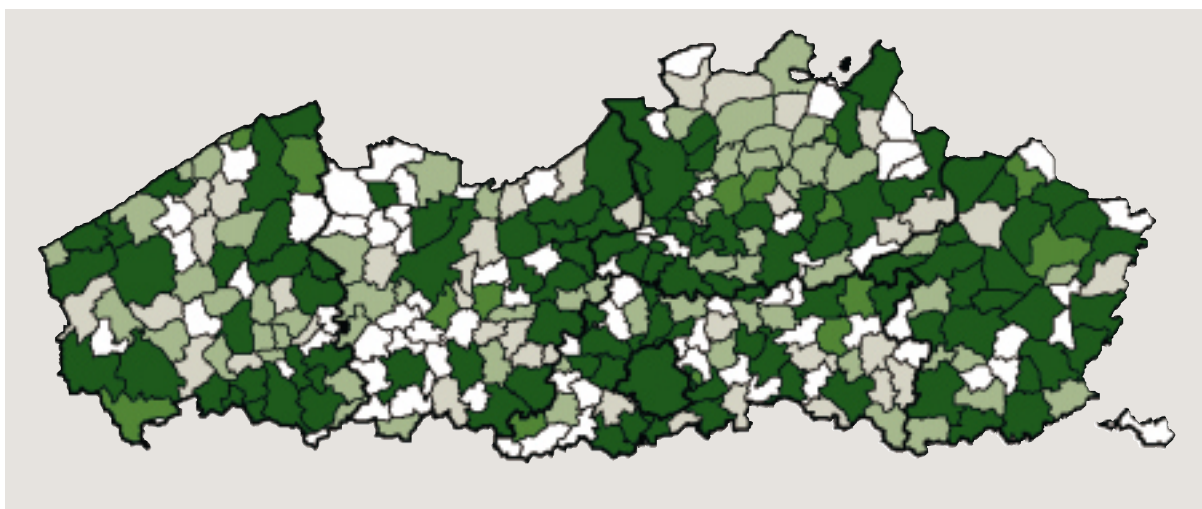
Beeldende kunst

Het beleid rond beeldende kunst is in de eerste plaats een **kunstenbeleid** en geen kunstenaars- of instellingenbeleid. Centraal staan twee zaken: bevordering van de participatie en de kwaliteit. De belangstelling en de deelname aan de hedendaagse beeldende kunst vergroten gebeurt via de uitbouw van het aanbod door de diverse podia en kanalen. Dit gebeurt door subsidies voor organisaties die deze podiumfunctie vervullen. Anderzijds wordt ook de feitelijke cultuurproductie rechtstreeks ondersteund, via subsidies (zowel structureel als projectmatig), tentoonstellings- en promotiemogelijkheden, informatie, (internationale) werkplaatsen en finaal het aankopen van werken.

1. Presentatiepodia

In elk van de drie grote steden wordt telkens één grote instelling cultureel ondersteund: het Antwerpse MUHKA, het Gentse SMAK en het Brusselse Kunst in Huis.

CULTURELE LOCATIE

6.17 Culturele locatie (min 1) bestemd voor podiumvoorstellingen of tentoonstellingen met de aangegeven frequentie van jaarlijks gebruik. Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal): Jan Colpaert, Katrien Lauwerysen, studie uit 2002.

meer dan 25	(109)	
16 tot 25	(15)	
6 tot 15	(62)	
3 tot 5	(40)	
geen	(83)	

Voor deze instellingen was voor het jaar 2002 een budget van 1.363.000 euro beschikbaar. Ze fungeren als expertisecentrum (met oog voor zowel landelijke als internationale vernieuwingen), als communicator naar het brede publiek toe, en als zorgdragers voor activiteiten die grootschalige infrastructuur en ruime middelen vereisen. Ook Kunst in Huis wordt ondersteund. Kunstuitleen is immers belangrijk voor de spreiding van cultuur en het breed toegankelijk maken ervan – wat op zijn beurt dan weer de participatie bevordert.

2. Beurzen

De Vlaamse regering subsidieert ook rechtstreeks de

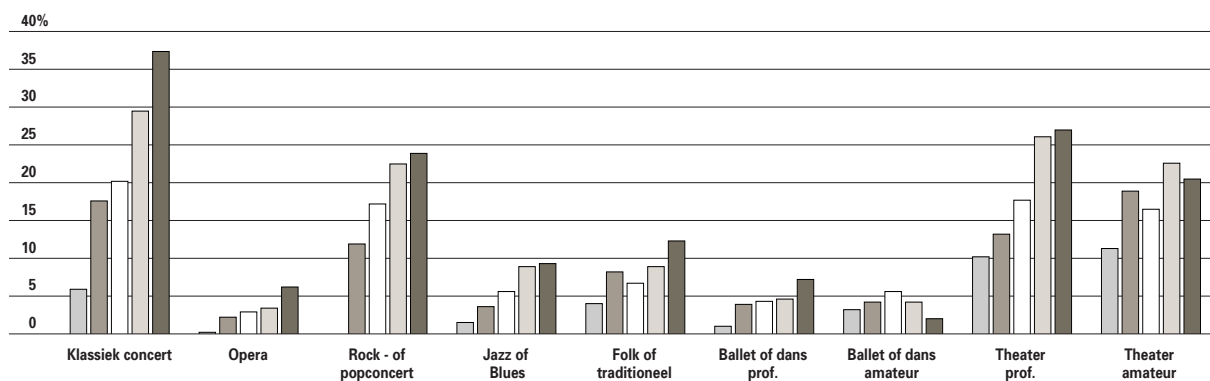
beeldende kunstenaars via werkbeurzen en projectbeurzen. Werkbeurzen willen jongere kunstenaars de kans geven hun oeuvre te ontwikkelen. Kunstenaars kunnen tot en met hun 45 jaar aanspraak maken op een werkbeurs, aangezien op die leeftijd normaal gesproken het oeuvre volgroeid zou moeten zijn. Omdat echter ook op deze regel uitzonderingen mogelijk zijn, wordt jaarlijks een zeer beperkt aantal ‘doorgroeibeurzen’ toegekend aan kunstenaars die deze leeftijdsgrens reeds overschreden. Projectbeurzen (specifieke werken, tentoonstellingsprojecten, uitzonderlijke kunstwerken binnen de publieke ruimte) zijn essentieel resultaatgericht. Voor dergelijke subsidies geldt geen leeftijdsgrens.

DEELNAME PODIUMKUNSTEN NAAR GESLACHT

	MAN			VROUW		
	NOOIT	ÉÉNMALIG	MEERMAALS	NOOIT	ÉÉNMALIG	MEERMAALS
Klassiek concert / festival	65,6	17,3	17,1	63,5	16,2	20,2
Opera	90,9	7,3	1,8	90,0	7,5	2,5
Rock -of popconcert / festival*	67,3	17,1	15,6	70,7	18,5	10,8
Jazz -of Bluesconcert*	81,9	11,9	6,2	86,5	9,7	3,7
Folkloristisch of Traditioneel concert /festival	71,3	21,7	7,0	74,0	18,9	7,1
Ballet / Dans professioneel gezelschap***	88,7	9,1	2,2	80,7	14,3	5,1
Ballet / Dans amateur gezelschap**	88,1	8,8	3,0	81,7	12,7	5,6
Theater / Toneel professioneel gezelschap***	70,2	16,8	13,0	61,1	18,3	20,7
Theater / Toneel amateur gezelschap*	66,3	18,6	15,1	59,1	22,1	18,8

6.21 Deelname aan podiumkunsten naar geslacht. Bron: APS-survey 2002. *p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001. n=1477.

PUBLIEK NAAR OPLEIDING

6.18 Meermaalse participatie aan podiumkunsten naar opleidingsniveau. Bron: APS-survey 2002. n=1470, ***p<0.001 voor alle genres.

geen/lager secundair
 lager secundair
 hoger secundair
 nuho
 universiteit

3. Aankopen van kunstwerken

De Vlaamse Gemeenschap wil een kwalitatief sterke kunstcollectie uitbouwen. De aankoopregeling werd in 2002 grondig herijkt en zal in de loop van 2003 opnieuw opgestart worden. Daarnaast staat er jaarlijks een bedrag van 250.000 euro ter beschikking van de Vlaamse musea voor hedendaagse kunst ter ondersteuning van hun collectievorming. Concreet betekent dit dat de Vlaamse overheid, na een marginale opportuniteitscontrole, op voorstel van deze musea werken aankoopt en die dan in langdurige bewaring aan het museum in kwestie geeft.

Eind 2001 werd het steunpunt Initiatief

Beeldende Kunst opgericht. Dit steunpunt zal activiteiten stimuleren, onderzoek opstarten en documentatie ter beschikking stellen. Het steunpunt neemt op die manier een intermediaire plaats in tussen de Vlaamse overheid en het veld.

4. Internationaal

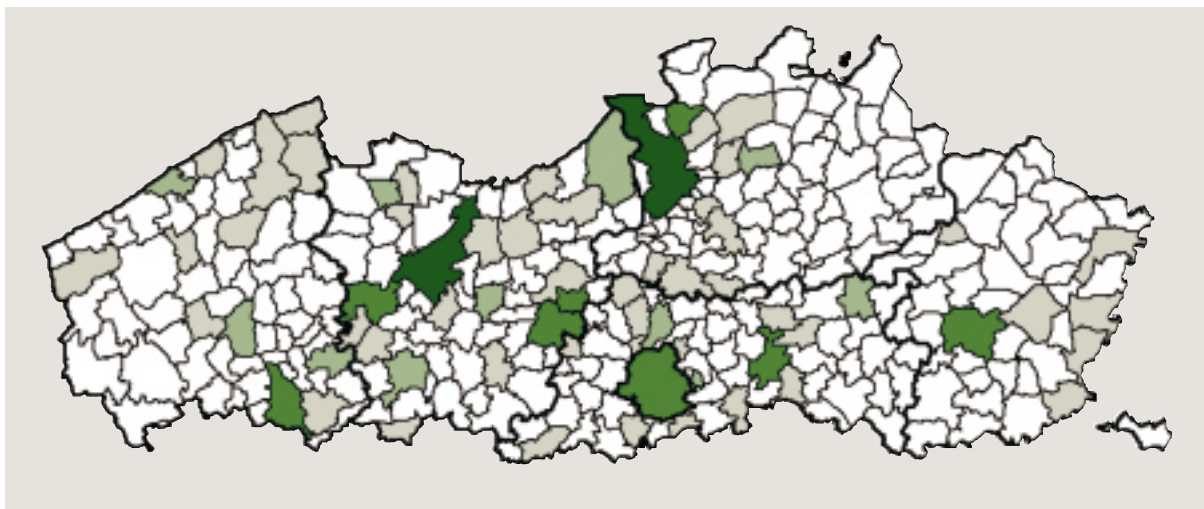
De internationale kredieten voor beeldende kunsten, het cultureel erfgoed, vormgeving en architectuur waren in 2001 goed voor een bedrag van 2,2 miljoen euro. In 2002 daalde dit tot 1,6 miljoen euro.

De helft daarvan ging naar projecten die de Vlaamse kunst in het buitenland promoten.

SUBSIDIES HEDENDAAGSE BEELDENDE KUNST

	OMSCHRIJVING	BUDGET
Subsidies aan kunstenaars		
a)	werkbeurzen – ondersteuning kunstactiviteit	64 kunstenaars 304.413
b)	projectbeurzen	20 projecten 196.332
c)	substantiële werkbeurzen	15 kunstenaars 198.315
d)	doorgroeibeurzen	3 kunstenaars 44.621
Subsidies aan organisatievormen hedendaagse beeldende kunst		1.487.359
Subsidies aan de vzw vereniging voor het Museum van Hedendaagse Kunst Gent		495.787
Subsidies aan de vzw Kunst in Huis		290.035
Subsidies aan de vzw het MUHKA		1.712.944
Subsidies aan het steunpunt Initiatief Beeldende Kunst		247.894
Restauratie en conservatieopdrachten 2000		21.756
Collectieondersteuning Vlaamse musea (MUHKA, PMMK Oostende en MHK Gent)		307.415
Eigen collectievorming (oeuvre- en lopende opdrachten)		451.241

6.19 Subsidies Hedendaagse Beeldende Kunst 2001(in euro). Bron: WVC, Administratie Cultuur.

6.20 Spreiding van het aantal architectuurprojecten in Vlaanderen.
Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal), studie uit 2002.

16 tot 35	(2)	
3 tot 7	(8)	
2	(11)	
1	(47)	
0	(241)	

Daarnaast lopen er samenwerkingsakkoorden met andere landen (bijvoorbeeld de Rubenstentoonstelling in Quebec), en worden eigen experts uitgestuurd en buitenlandse experts ontvangen. Verder bieden de buitenlandse werkplaatsen in New York, Berlijn, Amsterdam, Maastricht en Rotterdam de kunstenaars de kans om zich verder te ontwikkelen in een internationale omgeving. Tenslotte moet hier ook de steeds groeiende samenwerking met Nederlandse instellingen en instituten worden vermeld.

Architectuur en vormgeving

Centraal in het beleid rond architectuur en vormgeving staat het **Vlaams Architectuurinstituut**, dat halfweg 2002 operationeel werd. Het moet kwaliteitsvolle architectuur promoten, en reflectie en debat uitlokken. Het zal ook de synergie vergroten tussen de verschillende initiatieven en instellingen. Voor de opstartfase 2001-2002 was telkens 248.000 euro per jaar voorzien. Voor 2003 wordt de toelage opgetrokken naar 422.000 euro.

Daarnaast zijn er de subsidies, die van 1999 tot 2002 zijn gestegen van 99.157 euro tot 347.000 euro in 2002. Deze subsidies worden toegekend aan organisaties die werken rond architectuur, maar ook rond vormgeving en toegepaste kunst. De overheid subsidieert zowel de jaarwerking van verenigingen

als sensibiliserende projecten zoals tentoonstellingen, lezingen, workshops, studiedagen.

Tenslotte is er het **Vlaams Architectuurarchief**, een **centraal coördinatiepunt** voor de architectuurarchieven, dat begin 2003 operationeel zal worden. Voor de voorbereidende fase in 2002 was een subsidie voorzien van 149.000 euro, dit bedrag zal gehandhaafd worden voor 2003.

Het Vlaams Architectuurarchief en het Vlaams Architectuurinstituut zullen in de toekomst nauw samenwerken om op termijn als geheugen en denktank van het architectuurveld te fungeren.

6.3 Het cultureel erfgoed en musea

Het museumbeleid wordt **verruimd** naar een **cultureel-erfgoedbeleid** in de ruimste zin. Een erfgoeddecreet is dan ook in voorbereiding. Cultureel erfgoed is een brede waaier waarin het roerende, materiële maar ook het immateriële erfgoed centraal staat. De overheid wordt in deze taak bijgestaan door de steunpunten die in de verschillende sectoren zijn opgericht zoals het Vlaams Architectuur Instituut, het Initiatief Beeldende Kunst en de Culturele Biografie Vlaanderen.

Aanbod, beleid en budget

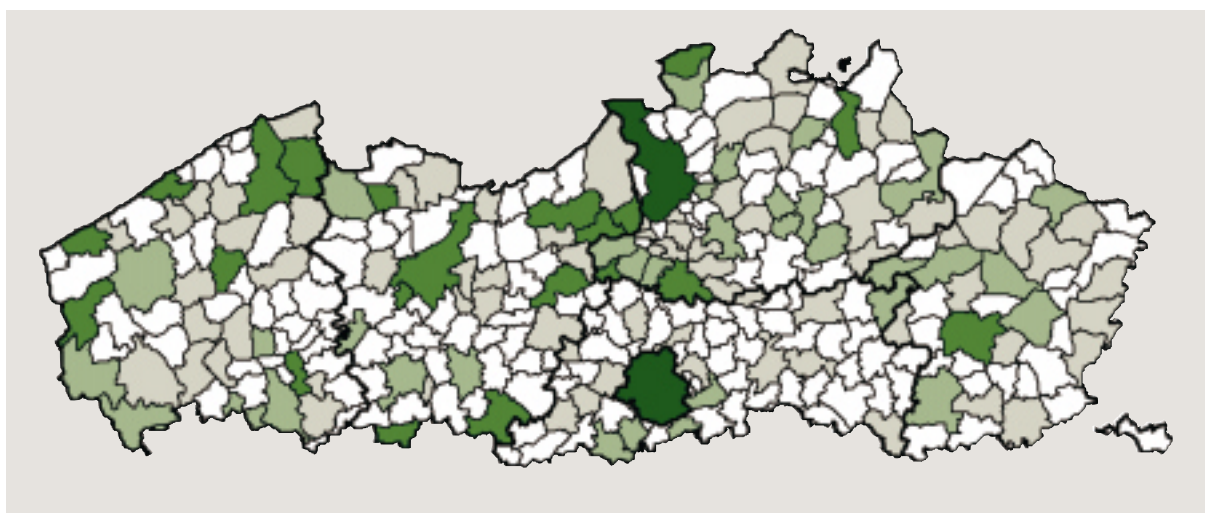
De musea zijn een belangrijke bewaar- en ontsluitingsplaats voor cultureel erfgoed en meteen ook het 'oudste' gereguleerde beleidsveld binnen dit domein. Ze werden onderbracht in **drie niveaus**: landelijk, regionaal en basisniveau. Eind november 2002 waren er 39 musea erkend. Tot 2001 ontvingen enkel de **landelijk erkende musea** een werkingssubsidie van de Vlaamse Gemeenschap. Deze werkingssubsidie die in 1999 ongeveer 123.950 euro bedroeg werd in 2001

opgetrokken tot 235.499 euro per landelijk erkend museum (15 musea).

De **regionaal erkende musea** konden tot voor kort enkel een werkingssubsidie aanvragen bij hun provincie. Sinds 2001 kan de Vlaamse Gemeenschap ook aan erkende musea ingedeeld bij het regionale niveau een werkingssubsidie toekennen. In 2001 ontvingen 11 musea een forfaitair bedrag van 49.580 euro. Daarnaast voorziet het nieuwe decreet startsubsidies voor nieuwe museale initiatieven van landelijke belang. In 2001 waren dat het Sportmuseum, het Modemuseum en het Mijnmuseum. De musea ingedeeld bij het **basisniveau** vallen onder de hoofdverantwoordelijkheid van de lokale overheid. In 2002 ontvingen 16 musea van het landelijke niveau en 13 van het regionale niveau een werkingssubsidie. Het Modemuseum Antwerpen kreeg een startsubsidie van 74.368 euro. Daarnaast was er ook nog een budget van 2.700.000 euro voor projectsubsidies.

Veel erfgoed bevindt zich echter niet in musea. In afwachting van een decreet werden een aantal experimentele regelingen uitgewerkt rond bijvoorbeeld archieven en depots. Het budget hiervoor

NIET ERKENDE MUSEA

6.21 Inplanting van de niet-erkende musea in Vlaanderen (situatie begin 2002).
Bron: Re-Creatief Vlaanderen (Ehsal), studie uit 2002.

26 tot 54	(2)	
3 tot 25	(21)	
2	(35)	
1	(75)	
0	(176)	

steeg van 0,7 miljoen euro in 2001 tot 1,6 miljoen euro in 2002.

Een belangrijk instrument zijn de erfgoedconvenants: afspraken tussen de Vlaamse Gemeenschap en

steden of gemeenten, met het doel de lokale werking inzake cultureel erfgoed te stimuleren en richting te geven. In 2000 werden de erfgoedconvenants voor het eerst experimenteel ontwikkeld voor de drie

BEZOEKERS ERKENDE MUSEA

NAAM MUSEUM OF SAMENWERKINGSVERBAND *	TOTAAL BEZOEKERS	INDIVIDUELE BEZOEKERS	BEZOEKERS IN GROEP
Museum voor Sierkunst en Vormgeving	65.780	49.753	16.860
Stedelijke Musea Ieper	232.454	101.313	131.061
Stedelijk Museum voor Actuele Kunst	188.819	140.000	48.819
Museum voor Schone Kunsten (Gent)	68.503	52.874	15.629
Museum voor Industriële Archeologie en Textiel	40.300	26.167	14.133
Openluchtmuseum Bokrijk	399.698		
Openluchtmuseum voor Beeldhouwkunst, Middelheim	93.078	80.484	12.594
Etnografisch Museum Antwerpen	44.684	36.331	8.353
Museum Plantin-Moretus	71.223	49.507	21.716
Museum Dhondt-Dhaenens	18.576	17.932	644
Provinciaal Museum Sterckshof-Zilvercentrum	47.203	47.203	
Museum Kempenland	5.761	3.796	1.965
Groeningemuseum	151.084	113.998	47.086
Gruuthusemuseum (5 locaties, waaronder Gruuthuse)	464.135	243.292	220.843
Archeologisch museum	7.128	4.507	
Stedelijk Museum voor Volkskunde	46.550	35.204	11.346
Nationaal Vlas-, Kant- en Linnenmuseum	36.755	10.113	26.642
Provinciaal Gallo-Romeins Museum	165.000	110.550	54.450
Museum voor Moderne Kunst Museum Constant Permeke	52.975	16.189	9.536
Stedelijke Musea Kortrijk	43.573	25.634	17.938
Museum voor de Oudere Technieken	9.517	5.386	4.131
Speelgoedmuseum Mechelen VZW	71.279	29.614	41.665
Museum van Deinze en de Leiestreek	49.087	42.283	6.804
Museum Vlaamse Minderbroeders VZW	7.019	3.559	3.460
Memlingmuseum-St.Janshospitaal-Museum O.L.V. ter Potterie	119.103	20.105	98.998
Stedelijke musea Leuven	43.703	15.375	28.338
Kunstmusea Stad Antwerpen	213.727	171.019	42.708
Provinciaal Archeologisch Museum	41.763	25.283	16.480
Provinciaal Diamantmuseum	gesloten	gesloten	gesloten
Stedelijk museum Lokeren	12.285	10.318	1.967
Stedelijk Museum 'het Toreke' Tienen	9.093	2.544	6.549
Museum Dr. Guislain	30.327	12.500	17.500
Bakkerijmuseum Walter Plaetinck Veurne	19.529	12.801	6.728
Nationaal Jenevermuseum Hasselt	55.132	32.044	23.088
Schoolmuseum Michel Thiery	51.381	31.278	20.103
Het Huis van Alijn	41.394	34.955	6.439
Stedelijk Museum Stellingwerff-Waardenhof	13.520	10.778	2.742

6.22 Bezoekerscijfers van de erkende musea 2001. Bron: WVC, Administratie Cultuur.

* KMSKA niet opgenomen in deze tabel.

SUBSIDIES CULTUREEL ERFGOED

	OMSCHRIJVING	BUDGET
Subsidies voor initiatieven inzake de ontsluiting van roerend cultureel erfgoed	8 projecten	198.315
Subsidies voor initiatieven op het vlak van culturele ontsluiting van archieven, documentatiecentra en bewaarbibliotheken	10 projecten	247.882
Subsidies voor tentoonstellingen van Cultuurhistorisch belang	10 projecten	297.472
Subsidies voor erfgoedconvenants	3 convenants	1.512.002

6.23 Subsidies Cultureel erfgoed 2001 (in euro). Bron: WVC, Administratie Cultuur.

kunststeden Antwerpen, Brugge en Gent met een budget van 1,2 miljoen euro. In 2002 werden ook convenants opgestart met kleinere steden die reeds zelf voorstellen formuleerden, zoals Leuven, Mechelen en Tongeren. Het totale budget bedraagt daardoor ondertussen 2,3 miljoen euro.

In 2002 werd ook het steunpunt **Culturele Biografie Vlaanderen** vzw opgericht. Voor dit steunpunt werd in 2002 een krediet van 365.000 euro voorzien. Vanaf 2003 zal Culturele Biografie Vlaanderen vzw de steunpuntfunctie uitbouwen voor musea, archieven, documentatiecentra, bewaarbibliotheken en de erfgoedconvenants.

Participatie

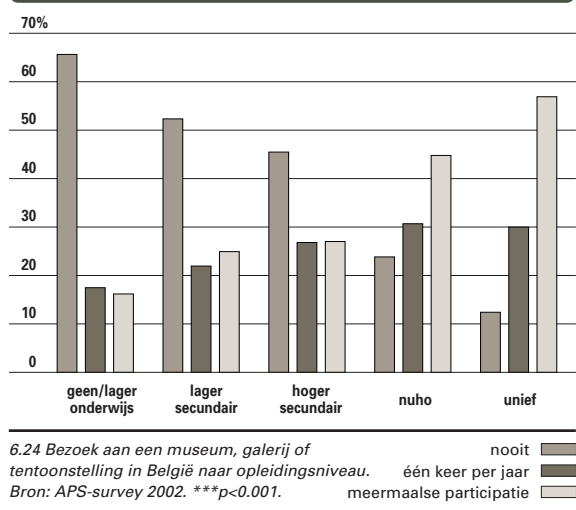
Ongeveer 60% van de Vlaamse bevolking zegt het afgelopen jaar minstens éénmaal een museum, galerij of tentoonstelling bezocht te hebben. Een derde zegt dat ze zowel een Belgisch als een buitenlands museum bezochten.

Naar geslacht is er qua museumbezoek geen verschil te merken. Naar leeftijd valt vooral de zwakkere participatie van de twee oudste leeftijdsgroepen op.

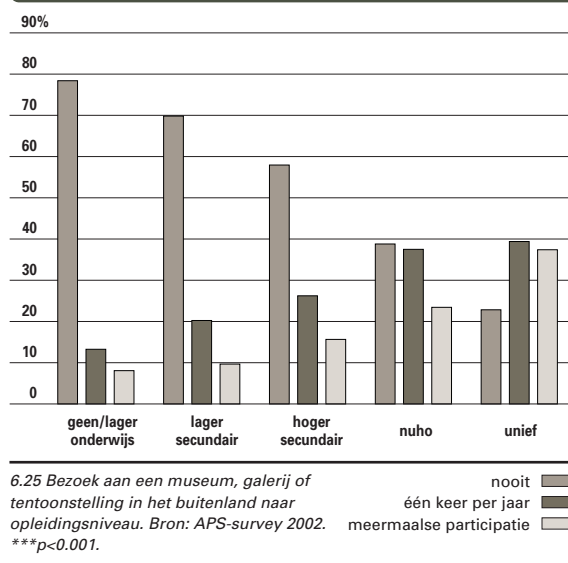
Naar **opleiding** blijven er zeer duidelijke verschillen tussen lager geleiden en hoger opgeleiden.

Uit een **publieksonderzoek** bij twee Gentse musea (S.M.A.K. en Museum voor Schone Kunsten) blijkt de nood aan duidelijke en voldoende informatie bij de kunstcollecties. Ook blijkt dat het merendeel van de museumbezoekers extra informatie over nieuwe tentoonstellingen thuis gestuurd wil krijgen. Ook speciale rondleidingen en avondopenstelling wordt door de helft van het museumpubliek wenselijk geacht.

MUSEUMBEZOEK IN BELGIË

MUSEUMBEZOEK IN BUITENLAND

6.4 Sociaal-cultureel werk

Sociaal-cultureel werk is een bindmiddel van een gemeenschap, een laboratorium en een experimenteerruimte. De amateurkunstensector bevindt zich, onder meer dankzij het nieuwe decreet, in een vlucht voorwaarts.

Voor de verenigingen staat een nieuw decreet op het sociaal-cultureel volwassenenwerk in de stijgers.

Op 1 januari 2002 ging het decreet lokaal cultuurbeleid van start, met een grondige herschikking van de bibliotheken en voor de culturele centra een nieuwe categorie-indeling gebaseerd op de uitstraling van het centrum. Bibliotheken en culturele centra bekijken we nader achteraan dit hoofdstuk.

Amateurkunsten

De amateurkunsten worden langs vier verschillende kanalen ondersteund: financieel, infrastructureel, materieel en inhoudelijk.

1. Financiële steun

Amateurkunstenaars kunnen in 85% van de gemeenten die aan de enquête deelnamen projectsubsidies krijgen. Meestal gaat het wel om **formeel georganiseerde** groepen, in mindere mate toch ook **informele groepen** (49% van de gemeenten) en **individuele amateurkunstenaars** (14% van de gemeenten).

In 69% van de gemeenten kunnen de amateurkunstenaars ook nog andere financiële ondersteuning

krijgen, opnieuw vooral voor formeel georganiseerde groepen. In respectievelijk 40% en 22% van de gemeenten kunnen ook informeel georganiseerde groepen of individuele amateurkunstenaars terecht voor andere financiële ondersteuning, zoals het voordelig huren van lokalen en het gratis ter beschikking krijgen van expositieruimten.

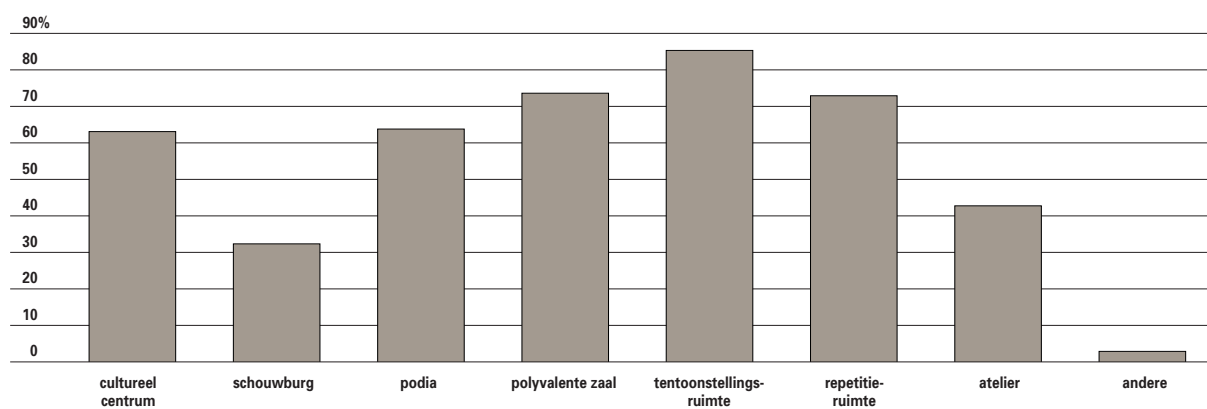
Naast de gemeenten zeggen 70,5% van de **ondervraagde culturele centra** de amateurkunstenaars financieel te ondersteunen, in 77% van de gevallen enkel voor kunstenaars uit de eigen gemeente en bij 50% enkel voor georganiseerde amateurkunstenaars.

Tot slot melden slechts twee instellingen voor deeltijds kunstonderwijs dat hun leerlingen een financiële tegemoetkoming kunnen ontvangen.

De **provincies** ondersteunen zowel bovenlokale organisaties, als amateurkunstenaars en amateurkunstgroepen. De verscheidenheid tussen de verschillende provincies is enorm groot, waardoor een algemeen beeld onmogelijk te geven valt.

De Vlaamse overheid subsidieerde onder het decreet van 1991 landelijke verenigingen na een erkenningsprocedure. Intussen wordt door het nieuwe decreet nog slechts één organisatie per kunstdiscipline gesubsidieerd zodat het aangaan van samenwerkingsverbanden wordt aangemoedigd. Het **Vlaams Centrum voor Amateurkunsten** wordt door het decreet expliciet als steunpunt voor de amateurkunsten naar voor geschoven.

INFRASTRUCTUUR VOLGENS GEMEENTEN

6.26 Infrastructuur ter beschikking van amateurkunstenaars volgens de gemeenten. Bron: Beleidsvoorbereidend onderzoek naar de amateurkunsten in Vlaanderen: Luc Dekeyser en Lieve Van den Wijngaerde. N=147.

2. Infrastructurele steun

Ruimten voor repetities, werksessies, voorstellingen, tentoonstellingen,... alle gemeenten die deelnamen aan de enquête zegden weet te hebben van minstens één ruimte waar amateurkunstenaars terecht kunnen. Vooral tentoonstellingsruimten (86%), repetitieruimten (73%) en een polyvalente zaal (74%) zouden in het merendeel van de gemeenten ter beschikking staan van de amateurkunstenaars. Ook voor de infrastructuur ondersteuning geldt dat deze vlotter toegankelijk is voor georganiseerde amateurkunstenaars dan voor individuele kunstenaars en informeel georganiseerde groepen.

Nagenoeg alle bevroegde culturele centra waar amateurkunstenaars kunnen ondersteund worden stellen infrastructuur ter beschikking. Van deze culturele zegt 72% amateurkunstenaars uit heel Vlaanderen te verwelkomen, 14% richt zich op amateurkunstenaars uit de regio, 9,3% uit de volledige provincie. Slechts 4,3% zegt het aanbod te beperken tot amateurkunstenaars uit de eigen gemeente.

Ruim een derde van de centra geeft aan dat amateurkunstenaars uit de ruimere regio komen. Een vijfde zegt dat enkel kunstenaars uit de eigen gemeenten gebruik maken van de infrastructuur van het centrum.

Van de culturele centra waar de infrastructuur open staat voor amateurkunstenaars uit heel Vlaanderen, komt slechts een derde van de amateurkunstenaarsgebruikers ook effectief uit dit hele gebied. Vooral amateurkunstenaars uit het theater en de beeldende kunst gaan op het aanbod in. 90,2% van de instellingen voor DKO stellen ruimten ter beschikking van leerlingen buiten de reguliere lessen. Ook blijkt er

bij de meeste Academies een zeker aanbod voor niet-leerlingen te zijn.

Enkel de provincies Antwerpen en Limburg zeggen over provinciale infrastructuur te beschikken waar amateurkunstenaars terecht kunnen. Op het Vlaams niveau verzorgt het Vlaams Centrum voor Amateurkunsten de infrastructuur ondersteuning voor de gehele sector.

3. Materiële steun

92% van de gemeenten zegt weet te hebben van een of andere vorm van materiële ondersteuning.

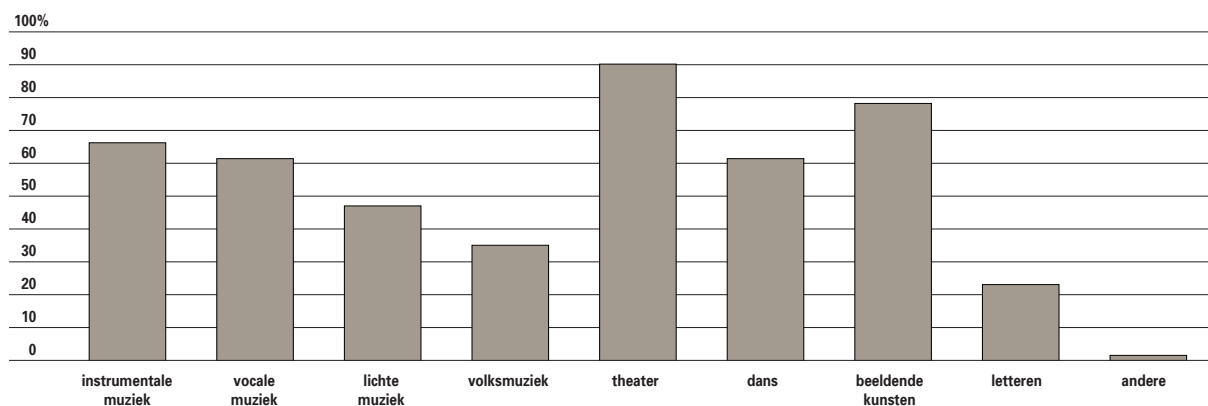
Uitleendiensten voor tentoonstellingsstands lijken de meest verspreide vorm van ondersteuning te zijn (70%) gevolgd door uitleendiensten voor geluidsinstallaties (57%).

83% van de culturele centra heeft een aanbod aan materiële ondersteuning voor amateurkunstenaars of amateurkunstgroepen. Ongeveer de helft van deze centra richten zich voor materiële ondersteuning uitsluitend op amateurkunstenaars uit de eigen gemeente, de meeste andere centra wensen amateurkunstenaars uit heel Vlaanderen te ondersteunen. Drie kwart van de centra duiden aan dat amateurkunstenaars ook op dit aanbod ingaan, vooral plaatselijke en regionale amateurkunstenaars. 84% van de instellingen voor DKO biedt de leerlingen materiële ondersteuning aan, voor niet-leerlingen is de materiële ondersteuning beperkt.

Alle provincies beschikken over uitleenmogelijkheden voor zowel audiovisueel materiaal of geluidsinstallaties.

In 58% van de provinciale geledingen van de landelijke verenigingen voor amateuristische kunstbeoefening kunnen leden materiaal ontlenen. Op Vlaams

GEBUIK INFRASTRUCTURELE ONDERSTEUNING VAN CULTURELE CENTRA

6.27 Verdeling culturele centra naar discipline van de amateurkunstenaars die er gebruik maken van infrastructuur ondersteuning.
Bron: Beleidsvoorbereidend onderzoek naar de amateurkunsten in Vlaanderen: Luc Dekeyser en Lieve Van den Wijngaerde. N=42.

niveau spelen wederom het Vlaams Centrum voor Amateurkunsten en de landelijke verenigingen voor amateuristische kunstbeoefening hun rol.

4. Inhoudelijke steun

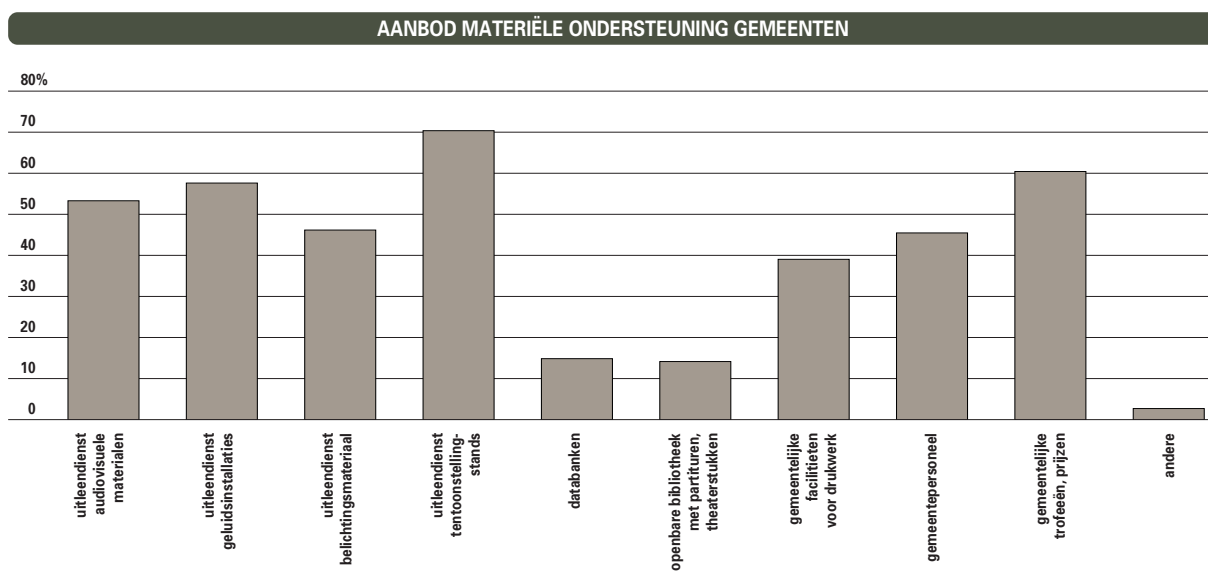
Het overgrote deel van de gemeenten (92,8%) vermeldt één of andere dienst waar amateurkunstenaars terecht kunnen met inhoudelijke, artistieke vragen en behoeften. Hierbij gaat het vooral om deeltijds kunstonderwijs of een cultuurdienst.

De meeste culturele centra zeggen artistiek-inhoudelijke ondersteuning (79%), technische ondersteuning (87%), organisatorische ondersteuning (85%) en informatieversterking (85%) aan te bieden.

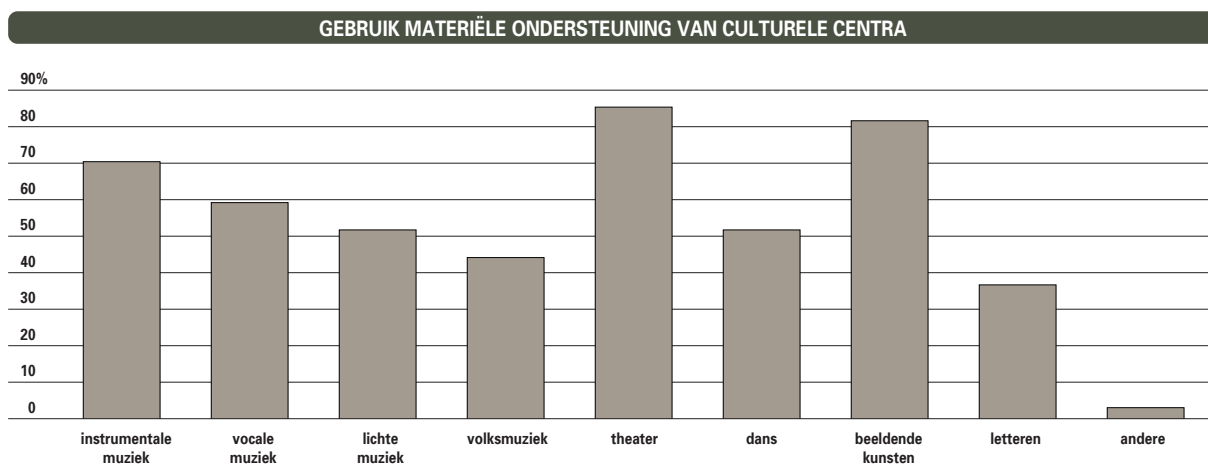
De culturele centra beweren voor alle vormen ook

dat ze de amateurkunstenaars effectief bereiken met hun aanbod. Het deeltijds kunstonderwijs is de voorziening bij uitstek die zich toelegt op het artistiek ondersteunen van amateurkunstenaars. In de verschillende richtingen en opties worden tal van cursussen georganiseerd om (amateur)kunstenaars in een specifiek vakgebied te vormen. De helft van de instellingen geeft ook artistieke-inhoudelijke en organisatorische ondersteuning aan niet-leerlingen, een derde geeft hen ook technische ondersteuning en informatie.

Ook op provinciaal en op Vlaams niveau zijn er een heleboel mogelijkheden. Op het Vlaamse niveau speelt het Vlaams Centrum voor Amateurkunsten wederom een belangrijke rol, via informatie, -

6.28 Verdeling gemeenten naar aanbod materiële ondersteuning aan amateurkunstenaars. Bron: Beleidsvoorbereidend onderzoek naar de amateurkunsten in Vlaanderen: Luc Dekeyser en Lieve Van den Wijngaerde. N=141.

6.29 Verdeling culturele centra naar discipline van de amateurkunstenaars die gebruik maken van materiële ondersteuning. Bron: Beleidsvoorbereidend onderzoek naar de amateurkunsten in Vlaanderen: Luc Dekeyser en Lieve Van den Wijngaerde. N=42.

FACILITEITEN GEMEENTEN

CONCRETE DIENSTEN	AANTAL	%
Deeltijds Kunstonderwijs	117	82,4
Kunstzinnige Vorming/ Kunsteducatie	42	29,6
Cultuurdienst	113	79,6
Andere	3	2,1

6.30 Verdeling gemeenten naar aanwezigheid diensten waar amateur kunstenaars terecht kunnen. Bron: Beleidsvoorbereidend onderzoek naar de amateurkunsten in Vlaanderen: Luc Dekeyser en Lieve Van den Wijngaerde. N=142

documentatie, artistieke en organisatorische ondersteuning van de groepen.

In de studie werden ook de **contacten en samenwerkingsverbanden** van de amateurkunstgroepen onderzocht. 99% van de amateurkunstgroepen gaf aan contact te hebben met één of meerdere andere actoren op het culturele veld.

De gemeentelijke culturele raden (82%), andere lokale groepen uit de eigen discipline (77%) en de landelijke vereniging voor amateurkunsten waarbij men is aangesloten (71%) zijn hierbij de belangrijkste. Bij 77% van de groepen hebben de contacten geleid tot samenwerkingsverbanden. Samenwerken gebeurt logischerwijs het meest met de culturele raad (62%) en groepen uit de eigen discipline (59%).

Verenigingsleven

1. Aanbod

In 2001 zijn er 42 landelijk erkende verenigingen, met daarnaast 14 erkende landelijke migrantenverenigingen. Dit netwerk telde in 2001 12.818 lokale afdelingen gespreid over het Vlaamse en Brussels

Hoofdstedelijk Gewest. Dit is een lichte daling in vergelijking met het jaar voordien.

2. Deelname

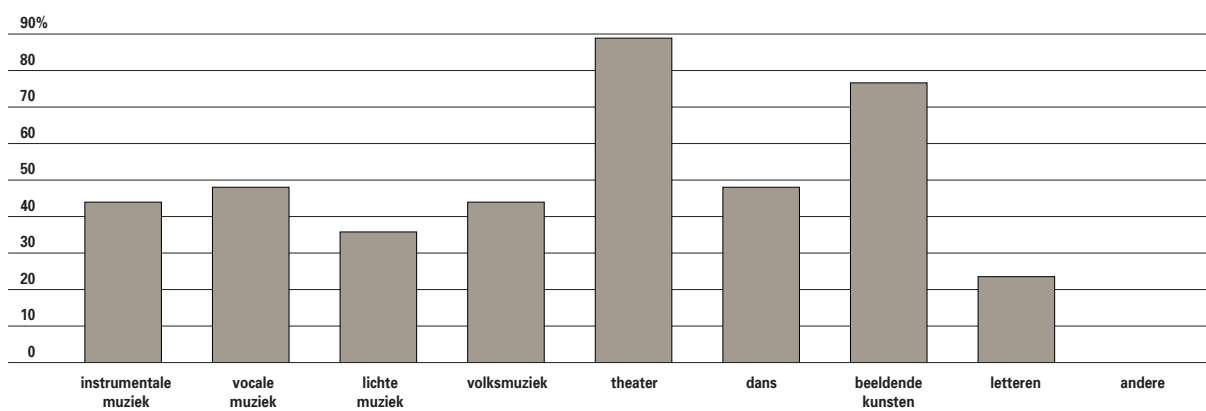
57% van de mannen is actief lid van een vereniging tegenover 49% van de vrouwen. Het verschil naar geslacht vermindert echter als we de sportverenigingen buiten beschouwing laten.

De voornaamste determinant blijkt het **opleidingsniveau** te zijn. De deelname stijgt naarmate de opleiding toeneemt, een gegeven dat overal ter wereld wordt vastgesteld. Deze band is niettemin minder sterk dan bij de culturele participatie. Hoger opgeleiden zijn vaak lid van verschillende verenigingen en kiezen makkelijker voor nieuwe sociale bewegingen, terwijl de lager opgeleiden eerder opteren voor de klassieke verenigingen. Men geeft er blijkbaar de voorkeur aan om vooral mensen te ontmoeten met een vergelijkbaar opleidingsniveau, en dus ook met vergelijkbare belangstellingspatronen. Culturele voorkeur, levensstijl, smaakpatronen zijn belangrijke criteria bij de vorming van vriendenkringen en gemeenschappen. Ook opvallend is dat alleenstaanden minder vaak in verenigingen te vinden zijn, net zoals de alleenstaanden, met of zonder kinderen.

3. Instellingen en diensten voor volksontwikkelingswerk

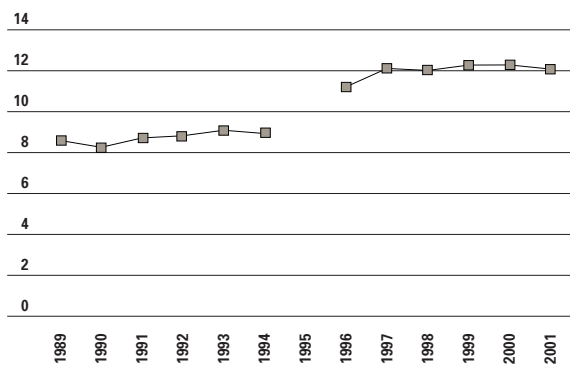
In 2001 zijn er 42 algemene instellingen voor volksontwikkeling erkend: 31 landelijke instellingen, 9 instellingen voor bijzondere doelgroepen en 2 niet-landelijke instellingen. Beroepsopleidingen en opleiding buiten schoolverband vallen hier buiten. In 2001 werden 159.424 cursussen gegeven, iets minder dan in 2000.

GEBUIK INHOUDELIJKE ONDERSTEUNING VAN CULTURELE CENTRA

6.31 Verdeling culturele centra naar discipline van de amateurkunstenaars die er gebruik maken van inhoudelijke ondersteuning. Bron: Beleidsvoorbereidend onderzoek naar de amateurkunsten in Vlaanderen: Luc Dekeyser en Lieve Van den Wijngaerde. N=25.

SOCIAAL-CULTURELE VERENIGINGEN

6.32 Evolutie van sociaal-culturele verenigingen, aantal x1000.

Bron: WVC, Administratie Cultuur, APS-bewerking.

*1995 is de start van het nieuwe decreet.

Naast de algemene instellingen worden ook de **politieke vormingsinstellingen** gesubsidieerd. De voorbije jaren daalde hun subsidieerbare werking. Ook werd inmiddels de financiering van de politieke partijen op federaal en Vlaams niveau grondig hervormd. Uiteindelijk werden met ingang van 1 januari 2002 de Vlaamse politieke partijen zelf verantwoordelijk voor de organisatie en de financiering van hun interne en externe opleidingsinitiatieven. Naast de instellingen staat de **dienstensector** in het volksontwikkelingswerk: gespecialiseerde organisaties die sociaal-culturele organisaties begeleiden en ondersteunen. Deze diensten moeten minimaal vier basisfuncties kiezen uit negen mogelijkheden. In de loop van 2001 werden 10 nieuwe diensten erkend. Dat brengt het totaal aantal op 39 erkende diensten met 226 basisfuncties die gesubsidieerd worden.

ACTIEF LIDMAATSCHAP IN HET VERENIGINGSLEVEN

	ISPO91	ISPO95	APS96	APS97	TOR98	APS99	APS01	APS02
Bevolking	37,6	42,7	52,7	47,2	50,7	49,6	51,8	53,0
Vrouwen	35,5	39,9	48,8	42,6	44,6	44,7	46,9	48,5
Mannen	40,0	45,2	57,0	51,7	56,9	54,6	56,6	57,7

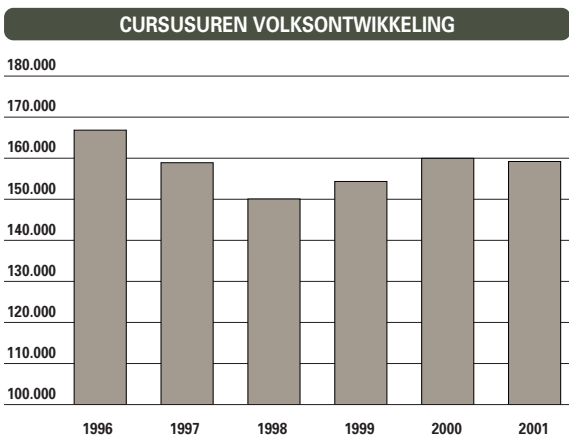
6.33 Actief lidmaatschap van een vereniging, naar geslacht. Bron: Het maatschappelijke middenveld in Vlaanderen en APS-surveys 2001 en 2002.

LIDMAATSCHAP VERENIGINGEN

	GESLACHT		OPLEIDING**				
	MAN	VROUW	GEEN/LAGER ONDERWIJS	LAGER SECUNDAIR	HOGER SECUNDAIR	NUHO	UNIEF
SOCIO-CULTURELE							
Geen lid	86,6	89,1	92,9	88,6	88,6	81,6	75,5
Vroeger lid	4,0	4,0	3,0	3,7	3,8	6,0	7,1
Passief lid	4,8	2,9	1,9	3,7	3,4	6,8	6,1
Actief lid	3,7	3,5	1,6	3,7	3,4	4,3	10,2
Bestuurslid	0,8	0,5	0,5	0,3	0,8	1,3	1,0
Aantal Respondenten	722	750	366	299	472	234	98
(AMATEUR-)KUNSTBEOEFENING							
Geen lid	84,8	82,9	94,8	85,9	82,2	76,0	62,5
Vroeger lid	6,8	9,5	3,0	6,0	8,9	13,7	17,7
Passief lid	1,1	1,6	0,8	1,7	1,3	2,1	1,0
Actief lid	5,9	5,7	1,4	5,7	6,6	7,3	16,7
Bestuurslid	1,4	0,3	0,0	0,7	1,1	0,9	2,1
Aantal Respondenten	723	749	368	298	472	233	96

6.34 Lidmaatschap naar geslacht en opleiding van socio-culturele vereniging of vereniging voor amateurkunstbeoefening.

Bron APS-survey 2002. n=1477. *p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001.

6.35 Aantal gepresteerde cursussen door instellingen voor volksontwikkeling. Bron: WVC, Administratie Cultuur, APS-bewerking.

DIENSTEN VOOR VOLKSONTWIKKELINGSWERK

	1999	2000	2001
DIENSTEN			
Erkend	23	30	39
BASISFUNCTIES			
Gerealiseerd	155	207	275
Gesubsidieerd	112	150	226
AANTAL VERMELDINGEN			
Uitgave van een tijdschrift	33	45	59
Educatieve publicaties	24	33	46
Documentatiecentrum	29	32	41
Educatieve activiteiten	25	31	40
Begeleiding, ondersteuning en			
advisering	22	29	39
Andere	22	37	50

6.36 Diensten voor volksontwikkeling, aantal erkend, gerealiseerde en gesubsidieerde basisfuncties, aantal vermeldingen van basisfuncties. Bron: WVC, Administratie Cultuur, APS-bewerking.

Bibliotheken

1. Aanbod en dienstverlening

Het nieuwe decreet op het lokaal cultuurbeleid dat op 1 januari 2002 in werking trad, hertekent grondig het bibliotheeklandschap. Openbare bibliotheken worden niet meer erkend. Het in stand houden van een openbare bibliotheek blijft wel een verplichting voor elke gemeente binnen het Vlaamse Gewest, die een **structurele personeels-subsidie** verleent. Voortaan zijn er ook alleen nog maar openbare bibliotheken. De vroegere opdeling in plaatselijke, centrale en speciale openbare biblio-

theken verdwijnt. Ook het onderscheid in voltijds en deeltijds werkende openbare bibliotheken wordt niet langer gemaakt. De centrale openbare bibliotheken worden **'gewone' openbare bibliotheken**; hun vroegere bovenlokale opdrachten verschuiven grotendeels naar de provinciebesturen of naar het Vlaams Centrum voor de Openbare Bibliotheken. De speciale openbare bibliotheken (SOB) dragen niet langer de naam van openbare bibliotheek. De vroegere SOB's voor gezichtsgehandicapten en voor langdurig zieken werken verder voor hun specifieke doelgroep via een beheersovereenkomst met de Vlaamse Regering.

De vroegere plaatselijke openbare bibliotheken van Deurne, Ekeren, Hoboken en Merksem worden niet langer als aparte openbare bibliotheken beschouwd, maar als onderdelen van de openbare bibliotheek Antwerpen. In de realiteit was dit trouwens reeds lang het geval.

In de loop van 2001 werden drie nieuwe gemeentelijke bibliotheken erkend (1 Brusselse en 2 Vlaamse). De gemeenten Hemiksem en Schelle hebben in 2001 een nieuw intergemeentelijke samenwerkingsverband getekend. In Hasselt gingen de provinciale centrale openbare bibliotheek en de stedelijke plaatselijke openbare bibliotheek samenwerken, maar met behoud van de bestaande locaties.

Door al deze evoluties bedraagt het totaal aantal openbare bibliotheken op 1 januari 2002 309, of elf minder dan het jaar voordien.

Daarnaast worden de vroegere privaatrechtelijke openbare bibliotheken op 1 januari 2003 overgenomen door de gemeente en geïntegreerd in de gemeentelijke structuur. In 2002 waren nog 7 dergelijke bibliotheken actief.

Op de **308 gemeenten** van het Vlaamse Gewest hadden er **292** op 1 januari 2002 een **gemeentelijke openbare bibliotheek**. Daarnaast zijn er zeven gemeenten die een klassiek samenwerkingsverband hebben afgesloten met een aangrenzende gemeente. Deze gemeenten beschikken dus niet over een zelfstandige openbare bibliotheek, maar hebben wel een bibliotheekvoorziening op hun grondgebied. Hiermee voldoen zij ook aan de decretale verplichtingen. De gemeente Herstappe (provincie Limburg) is op basis van het klein aantal inwoners vrijgesteld van de oprichting van een openbare bibliotheek. Dit betekent dat er nog **acht gemeenten** in het Vlaamse Gewest zijn **zonder een bibliotheekvoorziening** conform het decreet.

De provincie West-Vlaanderen is na de provincie Antwerpen de tweede provincie waar alle gemeenten wel over dergelijke voorziening beschikken. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waar er geen ver-

GEDRUKTE MATERIALEN IN BIBLIOTHEKEN

	JEUGD	FICTION	NON-FICTION	NASLAGWERKEN	ANDERE*	TOTAAL
Antwerpen	1.909.408	1.839.398	1.880.714	173.561	92.131	5.895.212
Limburg	1.176.378	922.404	964.220	82.639	38.249	3.183.890
Oost-Vlaanderen	1.379.200	1.397.041	1.313.562	134.200	106.940	4.330.943
Vlaams-Brabant	1.130.769	1.068.347	870.857	88.737	46.329	3.205.039
West-Vlaanderen	1.433.423	1.291.600	1.354.231	263.426	130.349	4.473.029
Vlaamse Gewest	7.029.178	6.518.790	6.383.584	742.563	413.998	21.088.113
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	124.523	154.584	166.237	14.753	4.933	465.030
TOTAAL 2001	7.153.701	6.673.374	6.549.821	757.316	418.931	21.553.143

6.37 Bezit gedrukte materialen in 2001. Bron: WVC, Administratie Cultuur.

* Andere = voornamelijk informatie- en documentatiemappen, tijdschriften, dagbladtitels en muziekpartituren.

AUDIOVISUELE MATERIALEN IN BIBLIOTHEKEN

	CD	CD-ROM	DVD	VHS	ANDERE*	TOTAAL
Antwerpen	533.751	33.228	7.013	42.518	121.990	738.500
Limburg	252.433	18.957	1.969	22.471	13.720	309.550
Oost-Vlaanderen	347.845	33.403	3.674	33.308	12.895	431.125
Vlaams-Brabant	191.057	15.983	845	15.331	14.215	237.431
West-Vlaanderen	327.275	24.351	3.279	31.385	57.607	443.897
Vlaamse Gewest	1.652.361	125.922	16.780	145.013	220.427	2.160.503
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	59.705	3.381	0	9.862	2.198	75.146
TOTAAL 2001	1.712.066	129.303	16.780	154.875	222.625	2.235.649

6.38 Bezit audiovisuele materialen in 2001. Bron: WVC, Administratie Cultuur. *Andere = vnl. diareeksen, fonoplaten en cassettes.

plichting bestaat tot oprichting van een gemeentelijke openbare bibliotheek, hebben intussen negen gemeenten dit op vrijwillige basis gedaan. Daarnaast heeft ook de Hoofdstedelijke Openbare Bibliotheek, ingericht door de Vlaamse Gemeenschapscommissie van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, de status van openbare bibliotheek.

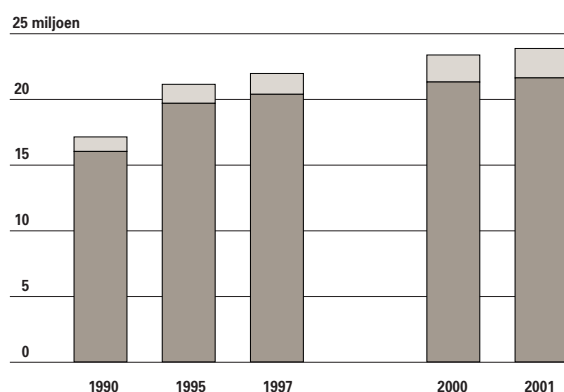
De totale collectie van de Vlaamse openbare bibliotheken blijft voor zowel de gedrukte materialen (21,5 miljoen) als de audiovisuele materialen (2,2 miljoen) toenemen. Procentueel groeit de audiovisuele sector (+9%) sterker dan de gedrukte materialen (1,5%). De audiovisuele materialen vertegenwoordigen nu 10,4% van de totale collectie, tegenover 8,8% in 2000.

Sinds 1990 neemt in elke provincie de collectie audiovisuele materialen vrij gelijkmatig toe. Voor de gedrukte materialen zijn de verschillen tussen de provincies groter, maar hier speelt de lokale afvoerplicht natuurlijk een belangrijke rol.

Naast deze klassieke collectiegegevens kunnen we ook de kwaliteit van de collectie en de dienstverlening meten aan de hand van indicatoren. De

bezitscoëfficiënt geeft aan hoeveel stuks er gemiddeld per lener beschikbaar zijn. Bij de gebruikscoefficient wordt het aantal uitleningen in verhouding gezet tot het totale bezit, met andere woorden hoe vaak wordt de collectie gebruikt.

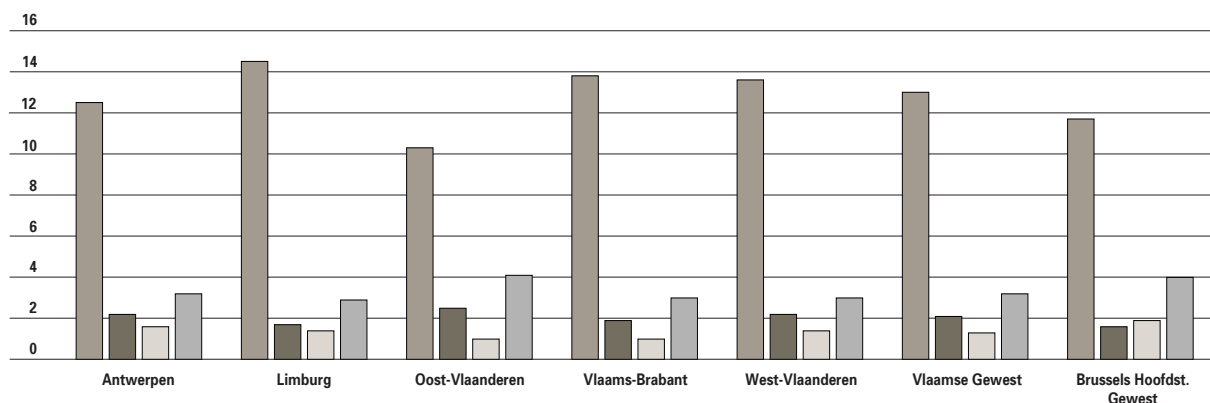
MATERIALEN IN BIBLIOTHEKEN

6.39 Evolutie van de collectie van Vlaamse bibliotheken. Bron: WVC, Administratie Cultuur, APS-bewerking.

audiovisuele materialen
gedrukte materialen

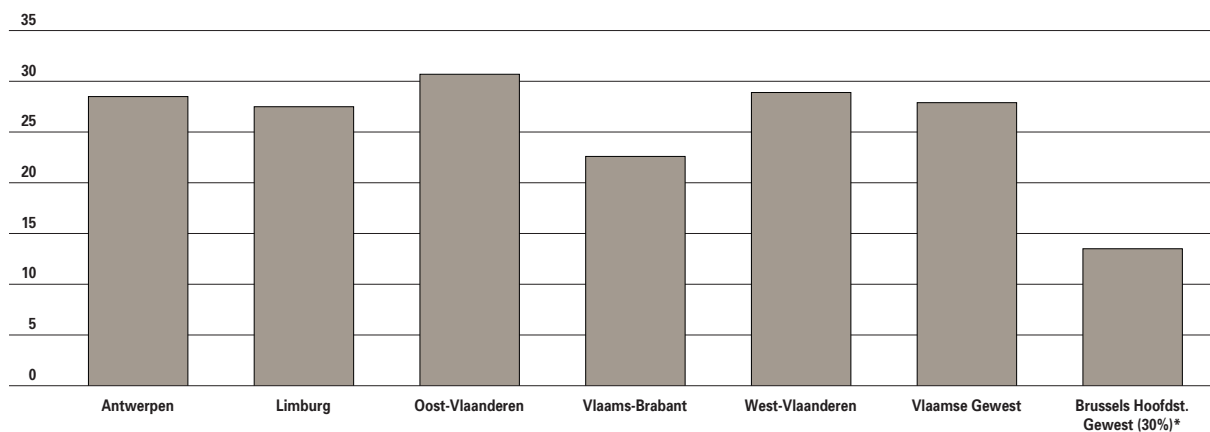
COLLECTIE EN WERKING BIBLIOTHEKEN

6.40 Bezitscoëfficiënt en gebruikcoëfficiënt voor gedrukte en audiovisuele materialen, in 2001.
Bron: WVC, Administratie Cultuur.

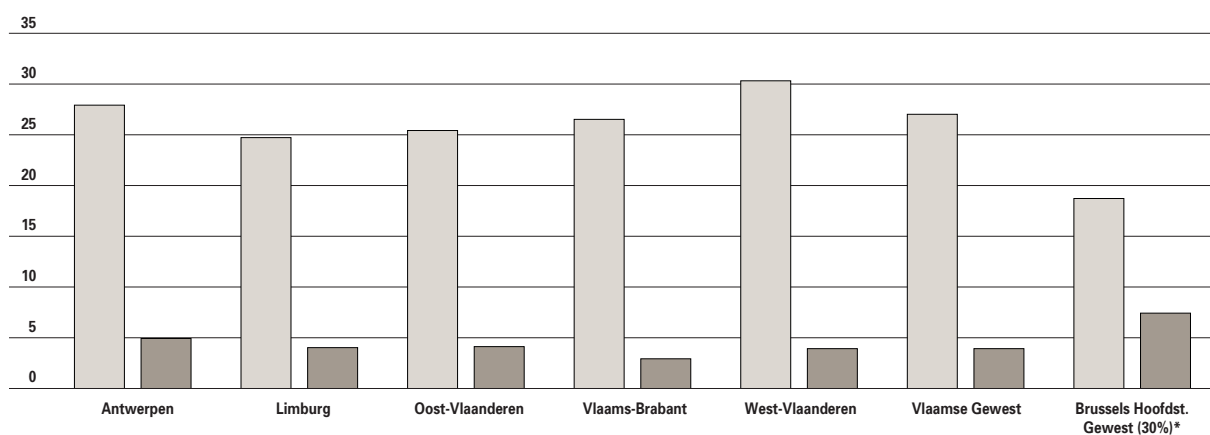
gedrukte materialen bezitscoëfficiënt
gedrukte materialen gebruikcoëfficiënt
audiovisuele materialen bezitscoëfficiënt
audiovisuele materialen gebruikcoëfficiënt

LENERS PER PROVINCIE

6.41 Percentage leners op basis van de verhouding tot de totale bevolking in de provincie (2001).
Bron: WVC, Administratie Cultuur. *Voor Brussel werd de 30% regel gehanteerd.

LEENFREQUENTIE

6.42 De leenfrequentie voor gedrukte en audiovisuele materialen. Bron: WVC, Administratie Cultuur.

leenfrequentie gedrukte materialen
leenfrequentie audiovisuele materialen

UITLENINGEN VAN MATERIELEN

	1990		1995		2000		2001	
	GEDRUKT	AUDIOVISUEEL	GEDRUKT	AUDIOVISUEEL	GEDRUKT	AUDIOVISUEEL	GEDRUKT	AUDIOVISUEEL
Antwerpen	11.282.808	1.628.614	13.614.394	1.548.275	13.780.559	2.194.343	13.203.048	2.364.617
Limburg	4.816.786	437.214	5.683.008	506.042	5.295.392	821.524	5.542.759	907.010
Oost-Vlaanderen	7.396.411	792.179	9.816.319	1.101.541	10.259.435	1.521.019	10.725.367	1.750.891
Vlaams Brabant	4.165.340	364.337	5.703.591	442.200	5.482.066	572.832	6.165.476	700.720
West-Vlaanderen	7.686.728	605.239	9.763.950	782.349	9.976.074	1.187.658	9.977.115	1.297.856
Brussels Gewest	520.722	130.956	877.243	271.956	764.444	311.539	746.193	298.131
Totaal	35.868.795	3.958.539	45.458.505	4.652.363	45.557.970	6.608.915	46.359.958	7.319.225

6.43 Evolutie uitleningen van gedrukte en audiovisuele materialen, van 1990 tot 2001. Bron: VVC, Administratie Cultuur.

In 2001 groeit de collectie (het verschil tussen aanwinsten en afvoer) per 1.000 inwoners aan met 67 stuks. Het **vernieuingsritme** (het aantal jaren aan dat nodig is om de totale collectie te vervangen) bedraagt 12,5 jaar.

De **klantvriendelijkheid** meten we aan de hand van het aantal openingsuren dat samen valt met de vrije tijd van mensen die gaan werken of schoollopen. Hierin is nauwelijks evolutie te merken. Ongeveer driekwart van de totale openingsuren valt samen met de vrije tijd van werkenden en schoollopers.

2. Ontleners

In 2001 waren er 1.673.687 ontleners, waarvan één derde jonger dan 15 jaar, in het Vlaamse Gewest en 39.664 Nederlandstalige ontleners in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

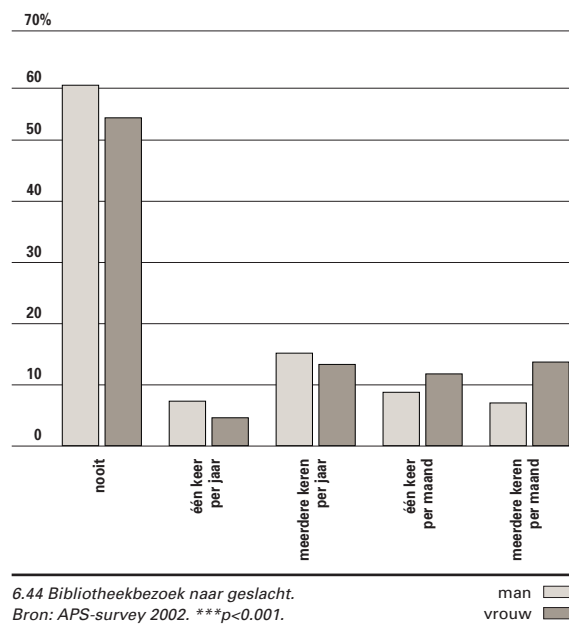
Dit betekent dat sedert 1980 het aantal leners onafgebroken is blijven stijgen. Momenteel is 28% van de Vlamingen geregistreerd als lener in een openbare bibliotheek. Ook het aantal jongeren stijgt in 2001 nadat er in 2000 voor het eerst een lichte daling was vastgesteld. We moeten hier opmerken dat het bij deze gegevens steeds gaat om **geregistreerde leners** (geldige lidkaart) en ze bijgevolg ook de bibliotheek kunnen binnenstappen om bijvoorbeeld te surfen op internet of om de krant te lezen. Anderen hebben dan weer helemaal geen gebruik van hun lidkaart gemaakt.

Op basis van gegevens uit de hoofdbibliotheken kunnen we inschatten dat 80% van de geregistreerde leners ook actief lener (tenminste 1 uitlening) zijn. Het aantal **uitleningen** van gedrukte materialen bereikte in 1997 een piek. Daarna volgde jaarlijks een lichte daling, tot er in 2001 opnieuw een stijging optrad.

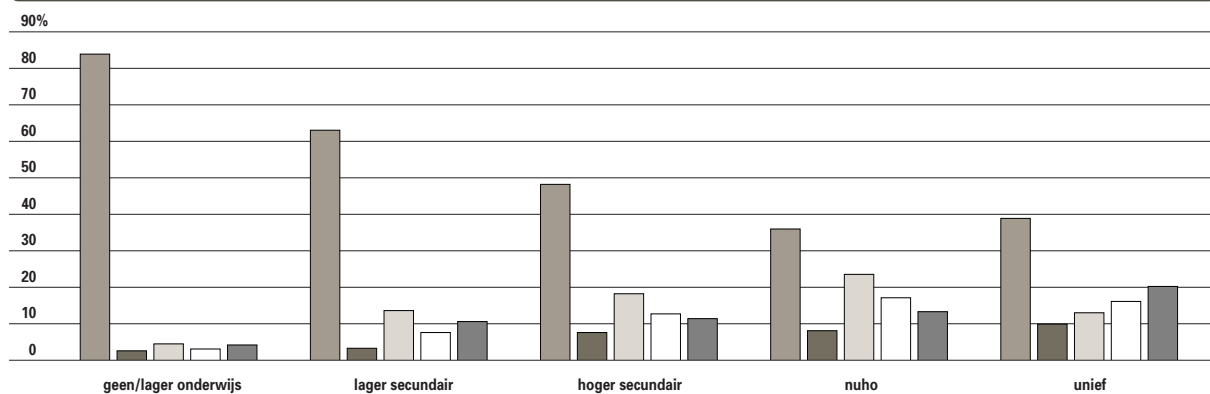
De uitlening van audiovisuele materialen wordt steeds populairder. Zij vertegenwoordigen nu reeds 14% van het totaal aantal uitleningen.

Als we het aantal uitleningen in verhouding zetten tot het aantal leners krijgen we de **leenfrequentie**. Voor de gedrukte materialen lijkt deze leenfrequentie te stagneren en zelfs lichtjes te dalen (hoewel ze in sommige provincies opnieuw een lichte stijging kent). De leenfrequentie voor de audiovisuele materialen stijgt daarentegen in alle Vlaamse provincies. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest daalt ze wel. Tot slot bekijken we nog de resultaten van de **APS-survey 2002** voor **bibliotheekbezoek**. We stellen een duidelijk verschillend patroon vast voor mannen en vrouwen, vooral bij de maandelijkse participatie (16% van de mannen tegen 26% van de vrouwen). Het opleidingsniveau speelt eveneens een rol. Hoe hoger de opleiding, hoe hoger het aantal bibliotheekbezoekers en hoe frequenter het bezoek.

BIBLIOTHEEKBEZOEK NAAR GESLACHT

BIBLIOTHEEKBEZOEK NAAR OPLEIDINGSNIVEAU

6.45 Bibliotheekbezoek naar opleiding.
Bron: APS-survey 2002. *** $p < 0.001$.

nooit
één keer per jaar
meerdere keren per jaar
één keer per maand
meerdere keren per jaar

Het bibliotheekbezoek neemt af met de leeftijd. Opleiding speelt hierbij vermoedelijk een rol. Er is immers een significant verband tussen opleiding en leeftijd, waarbij ouderen lager opgeleid zijn dan jongeren.

Cultuurcentra

Na de eerder explosieve maar weinig planmatige groei van de culturele centra is de situatie sinds 1998 vrij stabiel. Voor het werkjaar 2001 werden 116 culturele centra gesubsidieerd. Door de erkenningstop sinds 1998 groeide ook in 2000

hun aantal niet aan. Bijgevolg vallen er de laatste jaren ook **geen grote verschuivingen** in het aantal activiteiten of deelnemers te noteren.

Zowel de activiteiten als de deelnemers bleven tussen 1998 en 2000 nog geleidelijk stijgen, maar in 2001 merken we voor beide een terugval.

Ook de verhouding tussen **eigen** en **receptieve activiteiten** is vrij stabiel. Iets meer dan een derde zijn eigen activiteiten, voor de overige activiteiten stelt het culturele centrum zijn infrastructuur ter beschikking van een vereniging. Deze verhouding varieert wel sterk naargelang de soort activiteit.

Wat het aantal deelnemers betreft moeten we nog

AANTAL ACTIVITEITEN VAN CULTURELE CENTRA

	1998			1999			2000			2001		
	EIGEN	RECEPTIEF	TOTAAL	EIGEN	RECEPTIEF	TOTAAL	EIGEN	RECEPTIEF	TOTAAL	EIGEN	RECEPTIEF	TOTAAL
Professionele kunst	8.943	2.192	11.135	9.822	2.066	11.888	9.524	2.091	11.615	10.498	1.759	12.257
Amateurkunst	673	4.519	5.192	574	4.606	5.180	611	4.664	5.275	943	3.894	4.837
Artistieke tentoonstellingsdagen	15.799	3.447	19.246	19.624	4.799	24.423	18.712	5.378	24.090	12.917	3.708	16.625
Educatieve tentoonstellingsdagen	2.036	1.136	3.172	3.260	1.004	4.264	2.432	918	3.350	5.223	605	5.828
Educatieve activiteiten	36.243	54.308	90.551	38.986	57.624	96.610	41.751	60.747	102.498	38.624	55.870	94.494
Repetities	4.010	15.916	19.926	4.641	17.850	22.491	5.001	17.882	22.883	4.755	14.913	19.668
Bestuurlijke activiteiten	3.108	20.646	23.754	3.562	21.671	25.233	4.245	23.520	27.765	4.353	21.399	25.752
Ontspanning	2.854	28.204	31.058	2.692	26.233	28.925	3.613	29.821	33.434	3.278	23.859	27.137
Andere	2.134	7.939	10.073	3.573	7.520	11.093	1.860	9.125	10.985	1.766	6.644	8.410
TOTAAL	75.800	138.307	214.107	86.734	143.373	230.107	87.749	154.146	241.895	82.357	132.651	215.008
VERHOUDING EIGEN/RECEPTIEF	35,4	64,6	100	37,7	62,3	100	36,3	63,7	100	62,1	37,9	100

6.46 Evolutie van de activiteiten van de culturele centra naar soort activiteit en aard van de initiatiefnemer, van 1998 tot 2001. Bron: WVC, Administratie Cultuur.

AANTAL DEELNEMERS AAN ACTIVITEITEN VAN CULTURELE CENTRA

	1998			1999			2000			2001		
	EIGEN	RECEPTIEF	TOTAAL	EIGEN	RECEPTIEF	TOTAAL	EIGEN	RECEPTIEF	TOTAAL	EIGEN	RECEPTIEF	TOTAAL
Professionele kunst	1.633.769	440.305	2.074.074	1.656.604	438.542	2.095.146	1.799.972	439.849	2.239.821	1.771.151	386.545	2.157.696
Amateurkunst	124.673	924.569	1.049.242	99.143	966.587	1.065.730	96.789	984.823	1.081.612	155.982	828.554	984.536
Educatieve activiteiten	442.802	1.057.956	1.500.758	439.255	1.143.716	1.582.971	457.705	1.206.308	1.664.013	464.857	1.162.846	1.627.703
Repetities	27.030	316.040	343.070	34.357	331.864	366.221	40.507	391.040	431.547	39.475	341.699	381.174
Bestuurlijke activiteiten	37.392	401.172	438.564	36.758	404.425	441.183	45.941	477.990	523.931	48.089	411.508	459.597
Ontspanning	119.785	1.628.417	1.748.202	154.022	1.644.231	1.798.253	188.801	1.871.373	2.060.174	173.444	1.589.388	1.762.832
Andere	126.053	419.766	545.819	107.166	521.731	628.897	89.272	553.434	642.706	121.448	383.432	504.880
TOTAAL	2.511.504	5.188.225	7.699.729	2.527.305	5.451.096	7.978.401	2.718.987	5.924.837	8.643.824	2.774.446	5.103.972	7.878.418
VERHOUDING EIGEN/ RECEPTIEF	32,6	67,4	100	31,7	68,3	100	31,5	68,5	100	35,2	64,8	100

6.47 Evolutie van de deelnemers aan activiteiten van de culturele centra naar soort activiteit en aard van de initiatiefnemer, van 1998 tot 2001.
Bron: WVC, Administratie Cultuur.

opmerken dat het niet om unieke gebruikers gaat. We kunnen dus evengoed te maken hebben met een kleine groep die intens participeert als met een groter publiek van éénmalige participanten.

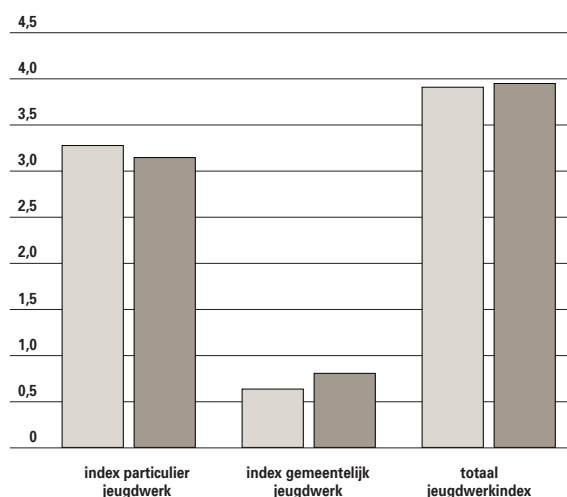
Jeugdwerk

De beleidsnota jeugd werd in 1999 verwelkomd als een ambitieus plan. Drie jaar later blijkt een groot deel van de doelstellingen gerealiseerd. Het wetgevend werk is zo goed als rond. De decreten op het landelijk, lokaal en provinciaal jeugdwerk zijn gewijzigd. Daarmee is het werk echter niet achter de rug. De nieuwe decreten vragen een degelijke nazorg. We bekijken enkele indicatoren voor het plaatselijk en landelijk jeugdwerk.

1. Plaatselijk jeugdwerk

Het Vlaamse Gewest telt 6.770 plaatselijke jeugdwerkinitiatieven. Dit betekent gemiddeld 3,9 jeugdwerkinitiatieven per 1.000 jonge inwoners (<25 jaar).

JEUGDWERKINDEXEN

6.48 Evolutie van de jeugdwerkindex, in 1998 en 2001.
Bron: Cijferboek Gemeentelijk Jeugdwerkbeleid 2002-2004.
*In 1998 werkten 297 gemeenten mee, in 2001 307 gemeenten.

PLAATSELIJKE PARTICULIERE JEUGDWERKINITIATIEVEN

	JEUGDWERKINITIATIEVEN IN 1998	JEUGDWERKINITIATIEVEN IN 2001	VERSCHIL IN AANTAL JEUGDWERKINITIATIEVEN	% VERSCHIL 1998-2001	% AFWIJKING T.O.V. VLAAMS VERSCHIL
Antwerpen	1396	1354	-42	-3,01	0,62
Limburg	855	818	-37	-4,33	-0,7
Oost-Vlaanderen	1163	1102	-61	-5,25	-1,62
Vlaams-Brabant	943	976	33	3,5	7,13
West-Vlaanderen	1238	1142	-96	-7,75	-4,13

6.49 Plaatselijk particulier jeugdwerkinitiatieven per provincie: vergelijking 1998 en 2001. Bron: Cijferboek Gemeentelijk Jeugdwerkbeleid 2002-2004.

GEMEENTELIJKE JEUGDWERKPROGRAMMA'S

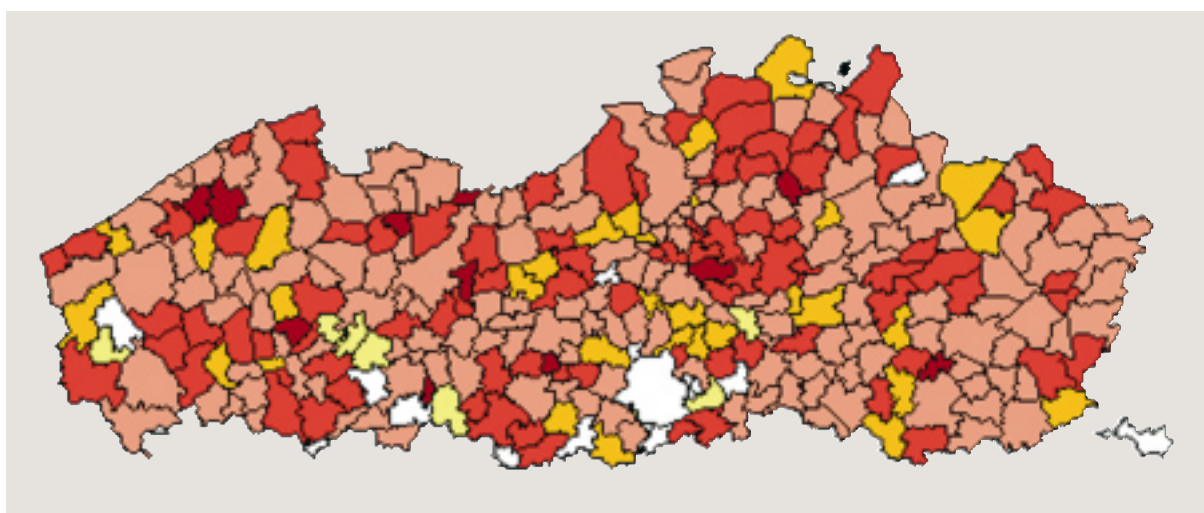
	1998		2001	
	AANTAL	%	AANTAL	%
Speelpleinwerking	208	70,03	234	76,22
Grabbelpas	160	53,87	155	50,49
Roefel*	185	62,97	133	43,32
SWAP**	0	0,00	131	42,67
cultureel programma -12	89	29,97	110	35,83
Spelanimatieinitiatieven	98	33,00	110	35,83
cultureel programma +12	76	25,59	90	29,32
Tienerwerking	92	30,98	90	29,32
Kleuterwerking	74	24,92	83	27,04
Jongerenontmoeting***	0	0,00	80	26,06
Jeugd-muziekatelier	58	19,53	65	21,17
Andere	48	16,16	97	31,60
Totaal	1088		1378	
onderzochte gemeente	297=100%		307=100%	
gemiddeld/gemeente	3,66		4,64	

6.50 Evolutie van de gemeentelijke jeugdwerkprogramma's, in 1998 en 2001.
Bron: Cijferboek Gemeentelijk Jeugdwerkbeleid 2002-2004.

De jeugdwerkindex blijft sinds 1998 vrij stabiel. Deze algemene jeugdwerkindex omvat zowel de particuliere jeugdverenigingen als de initiatieven van de gemeentebesturen. Het aantal particuliere initiatieven is bijna vier keer

groter dan het aantal gemeentelijke, maar daalde wel met 203 eenheden terwijl het aantal gemeentelijke initiatieven steeg met 290 stuks. Het zijn dus de gemeenten die zorgen voor de stabilisatie van de jeugdwerkindex.

AANWEZIGHEID JEUGDRAAD

6.51 Aanwezigheid van jeugdraad naar type. Bron: Cijferboek Gemeentelijk Jeugdwerkbeleid 2002-2004.

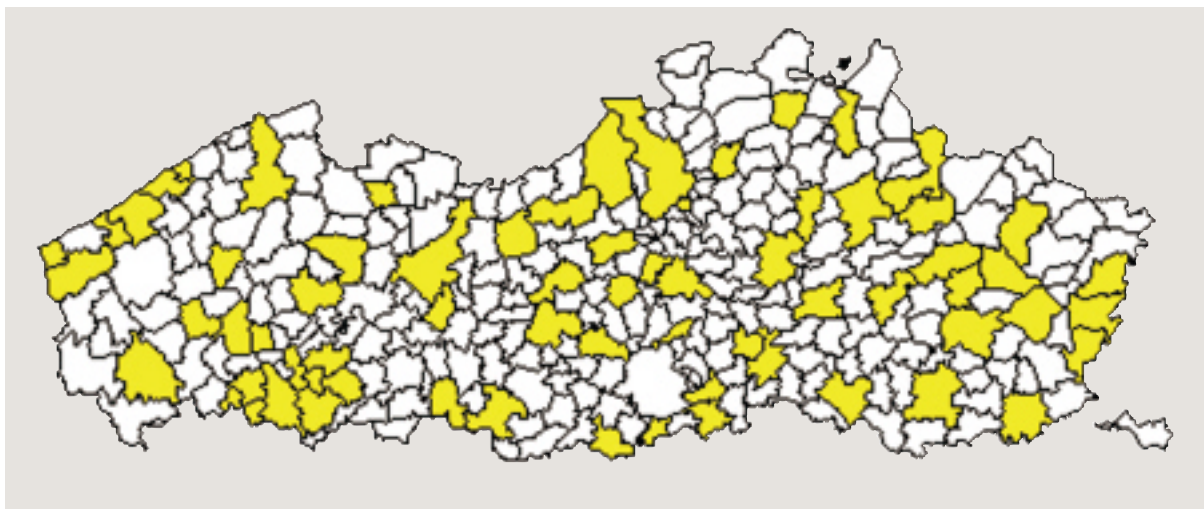
gesloten	(18)	
open	(89)	
half-open	(150)	
onbekend type	(32)	
jeugd in cultuurraad	(8)	
geen inspraakstructuur jeugd	(18)	

ADVIEZEN VAN JEUGDRADEN

	GEGEVENS 1995 ('93-'94)		GEGEVENS 1998 ('96-'97)		GEGEVENS 2001 ('99-'00)	
Adviezen jeugdwerkbeleid	526	64,38	3331	77,41	3375	77,41
Adviezen andere items	291	35,62	972	22,59	1000	22,86
Totaal aantal adviezen	817	100	4303	100	4375	100

6.52 Evolutie van de adviezen van de jeugdraden: vergelijking van soort en aantal in de tijd. Bron: Cijferboek Gemeentelijk Jeugdwerkbeleid 2002-2004.

JONGERENINFORMATIEPUNT

6.53 Aanwezigheid van een jongereninformatiepunt.
Bron: Cijferboek Gemeentelijk Jeugdwerkbeleid 2002-2004.

JIP (68)
geen JIP (240)

In 2002 dienden 300 gemeenten een ontwerp van een jeugdwerkbeleidsplan 2002-2004 in bij de minister van jeugd, dat goedgekeurd werd door de gemeenteraad. Acht gemeenten deden dat dus niet: Herstappe (dat officieel liet weten geen plan te maken) en de zeven faciliteitengemeenten waar de voorbije jaren het jeugdwerkbeleidsplan telkens opgesteld en ingediend werd door het jeugdwerk zelf. Een nieuw gegeven in de planning 2002-2004 waren de jeugdruimteplannen. Op 30 april 2002 waren er 38 jeugdruimteplannen ingediend. 282 gemeenten beschikten in 2001 over een autonome jeugdraad.

In vergelijking met 1995 is het aantal adviezen van de jeugdraden toegenomen, maar sinds 1998 is er sprake van een stagnatie.

In 2001 zijn er amper 6 van de 308 Vlaamse gemeenten waar geen expliciet ambtelijk contactpunt jeugdbeleid bestaat. In 15 gemeenten werkt de jeugdconsulent op een ruimere dienst, waarbij er geen jeugddienst is die zich als dusdanig naar de bevolking profileert. Er zijn ondertussen ook 14 intergemeentelijke jeugdconsulenten. In de overige

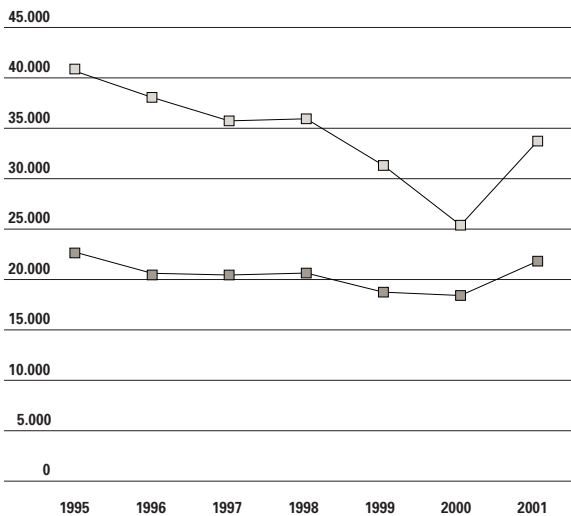
gemeenten is er ofwel een jeugdconsulent op de jeugddienst ofwel is er een combinatie-ambtenaar. Een JIP of jongereninformatiepunt is een plaats waar jonge mensen, in hun woon- of leefomgeving, op een vlotte maar correcte wijze en op hun leefstijl geënt aan informatie geraken. Een JIP is steeds een initiatief van ofwel het gemeentebestuur ofwel van

GROTE JEUGDBEWEGINGEN

	LEDEN	AFDELINGEN	GEMIDDELD AANTAL LEDEN
Fos	5.472	53	103
Chirojeugd Vlaanderen	94.119	1.026	92
KSJ-KSA-VKSJ	32.026	309	104
KLJ	27.707	360	77
VNJ	1.627	66	25
VVKSM	70.239	628	112
Totaal	231.190	2.442	95

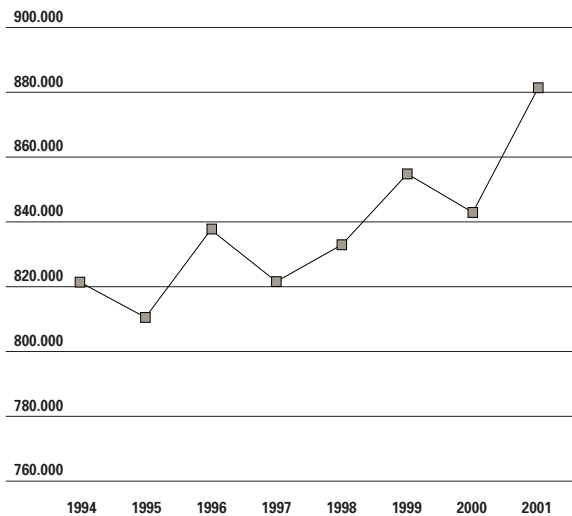
6.54 Leden en afdelingen van de grote jeugdbewegingen.
Bron: WVC, Administratie Cultuur.

AANTAL VORMINGSUREN DEELNEMERS

6.55 Aantal vormingsuren en aantal deelnemers aan kadervormingsactiviteiten. Bron: WVC, Administratie Cultuur.

OVERNACHTINGEN IN JEUGDVERBLIJFCENTRA

6.56 Evolutie van het aantal overnachtingen in jeugdverblijfcentra, van 1994 tot 2001. Bron: WVC, Administratie Cultuur.

een Centrum voor Algemeen Welzijn (CAW).

Er zijn 77 JIPS in het Vlaamse Gewest, waaronder één virtueel JIP via internet. De 76 fysieke JIPS zijn gevestigd in 68 gemeenten, 54 zijn verbonden aan een jeugdendienst en 22 aan een CAW.

2. Landelijke jeugdwerk

De hierboven geschetste cijfers geven een beeld van het aanbod aan jeugdwerkinitiatieven. Om de deelname in te schatten, zijn we op de eerste plaats aangewezen op gegevens van het landelijke jeugdwerk. Uit registratiegegevens van de **grote jeugdbewegingen** in 2001 blijkt dat 16,4% van de 5 tot 25-jarigen lid is van een grote jeugdbeweging. Er zijn gemiddeld 95 deelnemers per initiatief. De helft van de leden bevindt zich in de leeftijdsgroep 6 tot 12-

jarigen. Elke leider moet gemiddeld 5 tot 6 kinderen onder zijn hoede nemen.

In 2001 liepen er voor het landelijke jeugdwerk 1.001 **kadervormingsinitiatieven** binnen. Hiervan werden er door de Afdeling Jeugd en Sport 879 positief en 78 negatief beoordeeld. 57 initiatieven werden afgelast. Na een daling in 2000 volgde in 2001 een sterke stijging in het aantal vormingsuren (+19%) en in het aantal deelnemers (+30%). Ook het aantal deelnemers per kadervormingsinitiatief steeg. Het aantal **overnachtingen** in de **Vlaamse jeugdverblijfcentra** steeg van 842.594 tot 880.806 overnachtingen of een toename van 4,5%.

VOOR MEER INFORMATIE

www.cultuurlokaal.be

www.tento.be

Jan Colpaert et al., Cultuuratlas van Vlaams-Brabant, Ehsal

Luc Dekeyser en Lieve Van den Wijngaerde, Beleidsvoorbereidend onderzoek naar de amateurkunsten in Vlaanderen, Leuven, 2002.

Henk Roose en Hans Waeghe, Cultuurpubliek, Publieke cultuur? Publieksonderzoek bij theater- en museumbezoekers te Gent, Universiteit Gent, 2002

Mark Elchardus en Ignace Glorieux, De symbolische samenleving, Lannoo, 2002

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, cijferboek gemeentelijk jeugdwerk beleid 2002-2004.

Mark Elchardus, Luc Huyse en Marc Hooghe, Het maatschappelijke middenveld in Vlaanderen.

Een onderzoek naar de sociale constructie van democratisch burgerschap, Brussel, september 2001.

Rudi Laermans, Het Vlaams cultureel regiem, Leuven, 2001.

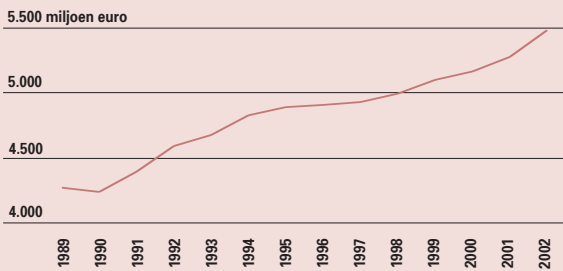
Onderwijs en vorming

hoofdstuk

7

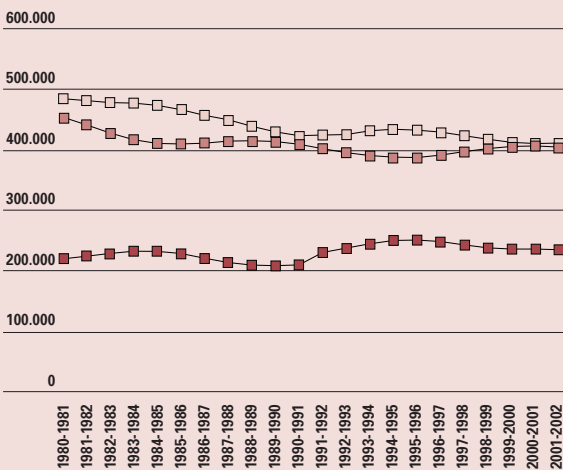
Kerncijfers

ONDERWIJSKREDIETEN

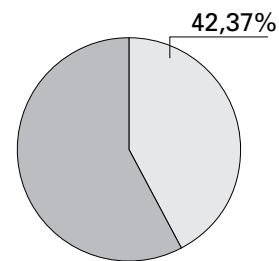
Evolutie van de onderwijskredieten, van 1989 tot 2002, in constante prijzen.

LEERLINGEN GEWOON ONDERWIJS

Evolutie aantal leerlingen in het gewoon onderwijs, van 1980-1981 tot 2001-2002. Vanaf het schooljaar 1991-1992 werd de tellingsdatum verschoven van 1 oktober naar 1 februari. Deze verschuiving verklaart grotendeels de verhoogde deelname aan het kleuteronderwijs in het schooljaar 1991-1992. Bron: OND.

Uitgaven

Aandeel van het onderwijsbeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- Het traditionele scholingsverschil in het nadeel van de vrouwen is in de jongere generatie weggewerkt.
- De Vlaamse overheid besteedt ten opzichte van de andere EU-landen een gemiddeld percentage van het BBPR aan onderwijs.
- De lonen van leerkrachten liggen rond of boven de EU-landengemiddelden.
- De waardering voor de leerkrachten is hoog.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/onderwijs

7.1 Scholingsgraad van de bevolking

Onderwijs en vorming spelen een sleutelrol in het bijbrengen van kennis, vaardigheden en attitudes, zodat individuen en groepen creatief en kritisch kunnen participeren aan het maatschappelijke leven en kansen krijgen op de arbeidsmarkt. Daarom moeten de financiële en sociaal-culturele drempels in het onderwijs verlaagd worden. Tevens moet het onderwijssysteem ‘de schoolverlaters stevige startkwalificaties verstrekken’. Het verminderen van het aantal ongekwalificeerde jongeren wordt ook door de Europese Unie naar voren geschoven als doelstelling. Daarbovenop moeten inspanningen worden geleverd om het postsecundair en het hoger onderwijs maximaal open te stellen voor alle bevolkingsgroepen.

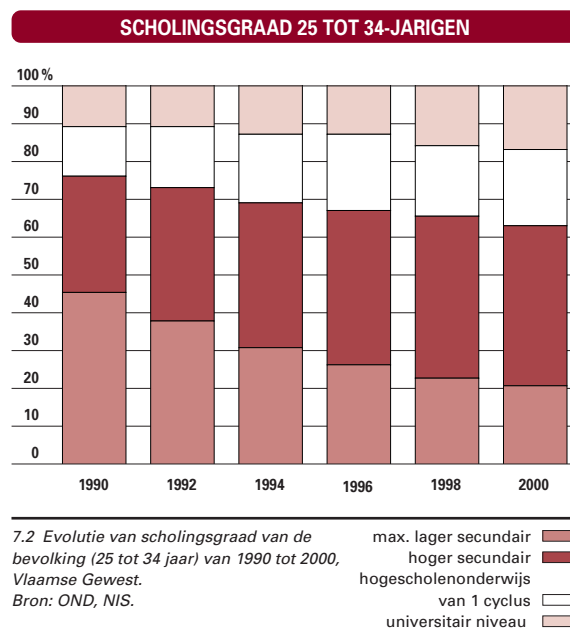
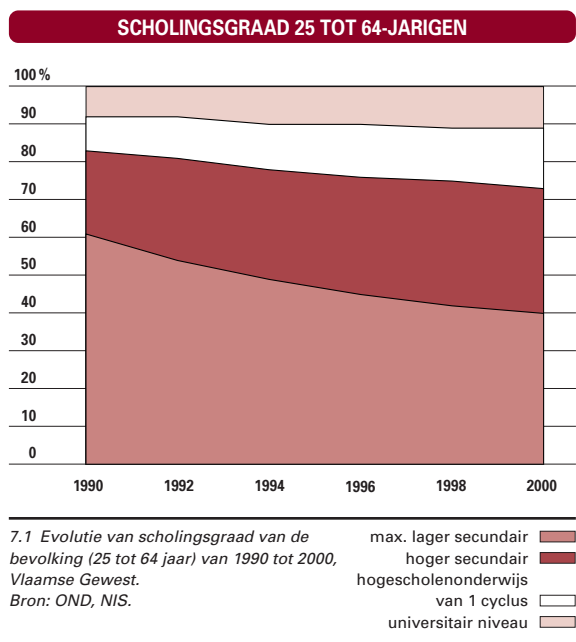
Het Vlaamse Gewest

Tijdens het decennium 1990-2000 nam de **scholingsgraad** in het Vlaamse Gewest gestaag toe. In 1990 had nog 61% van de 25- tot 64-jarigen maximaal een diploma lager secundair onderwijs. In 2000 is deze groep geslonken tot 40%. Steeds meer

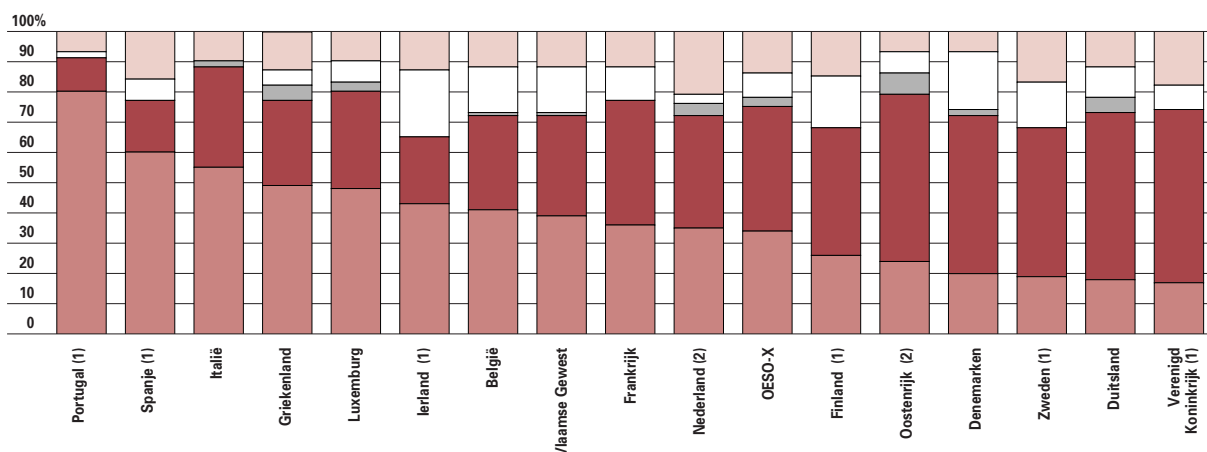
mensen halen een diploma hoger secundair onderwijs of hoger onderwijs van één cyclus. Het aantal afgestudeerden van universitair niveau (het hoger onderwijs van twee cycli en het onderwijs aan de universiteit) stijgt eveneens, maar in mindere mate. De evolutie van de scholingsgraad van de volledige bevolking wordt slechts langzaam zichtbaar. In de jongere bevolkingsgroep (25- tot 34-jarigen) is ze veel duidelijker. Zo halveert het aandeel jonge Vlamingen met maximaal een diploma lager secundair onderwijs: van 45% in 1990 naar 21% in 2000. Daartegenover staat de toename van het percentage diploma's van het hoger secundair onderwijs en het hoger onderwijs.

Internationale vergelijking

Bij een internationale vergelijking vinden we het Vlaamse Gewest in de middenmoot. In alle Europese landen behaalde de jonge leeftijdsgroep (25- tot 34-jarigen) vaker een diploma hoger secundair onderwijs dan de oudere leeftijdsgroep (55- tot 64-jarigen).

SCHOLINGSGRAAD TOTALE BEVOLKING

7.3 Cumulatief percentage van de bevolking (25 tot 64 jaar) volgens hoogste scholingsgraad – internationale vergelijking (2001).

Bron: OND, OESO, NIS.

(1) De gegevens voor het postsecundair niet-hoger onderwijs zijn niet afzonderlijk beschikbaar.

Ze zitten in een andere kolom vervat.

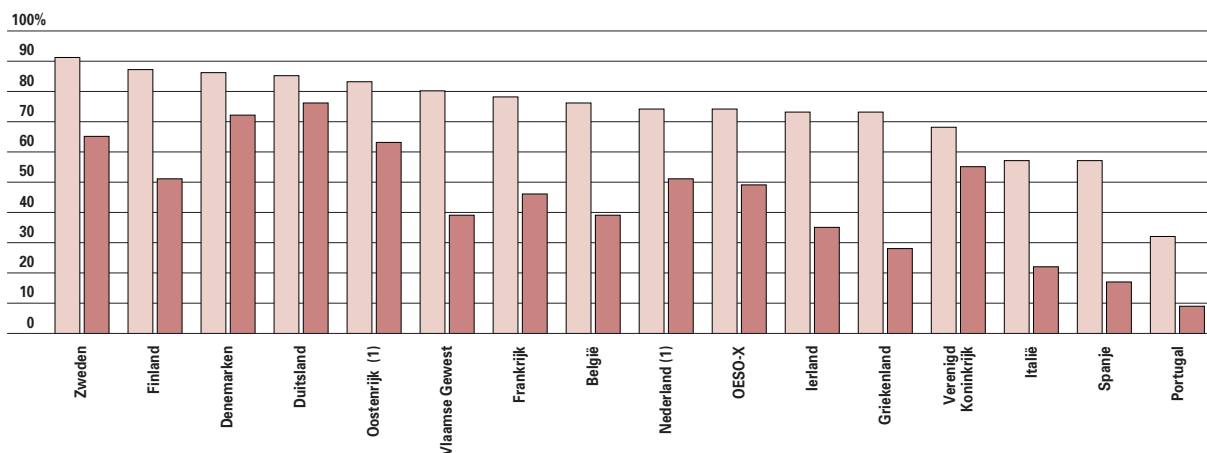
(2) Gegevens voor 2000.

max. lager secundair
hoger secundair
postsecundair niet-hoger
hoger niet-universitair
universitair niveau

Griekenland (+ 45%), Vlaanderen (+ 41%) en Spanje (+ 40%) maakten de spectaculairste sprong. Daarmee boekte het Vlaamse Gewest ook een snellere vooruitgang dan de rest van België. Deze Vlaamse evolutie is uitermate positief aangezien een kwalificatie op het niveau van het hoger secundair onderwijs internationaal vaak als de minimale startkwalificatie beschouwd wordt en ze ook een hefboom voor tewerkstelling is. Verwacht wordt dat de Europese landen steeds dichter bij elkaar in de buurt zullen komen qua scholingsgraad. Als we naar de totale bevolking kijken (25 tot 64-jarigen), bezitten mannen internationaal vaker een diploma hoger secundair onderwijs dan vrouwen.

Vooral in het Verenigd Koninkrijk, Oostenrijk en Duitsland komt dit sterk tot uiting. In Ierland, Finland, Zweden en Portugal daarentegen is er een duidelijk scholingsvoordeel voor de vrouwen. Zowel in België als in het Vlaamse Gewest zijn de **geslachtsverschillen** minimaal: de mannen zijn telkens lichtjes in het voordeel. Bij de 55 tot 64-jarigen is het aandeel mannen dat over een diploma hoger secundair onderwijs beschikt, aanzienlijk hoger dan het aandeel vrouwen. In enkele landen loopt het verschil zelfs op tot meer dan 20%. In de oudere leeftijdsgroep kennen enkel Zweden en Ierland een scholingsvoordeel bij de vrouwen.

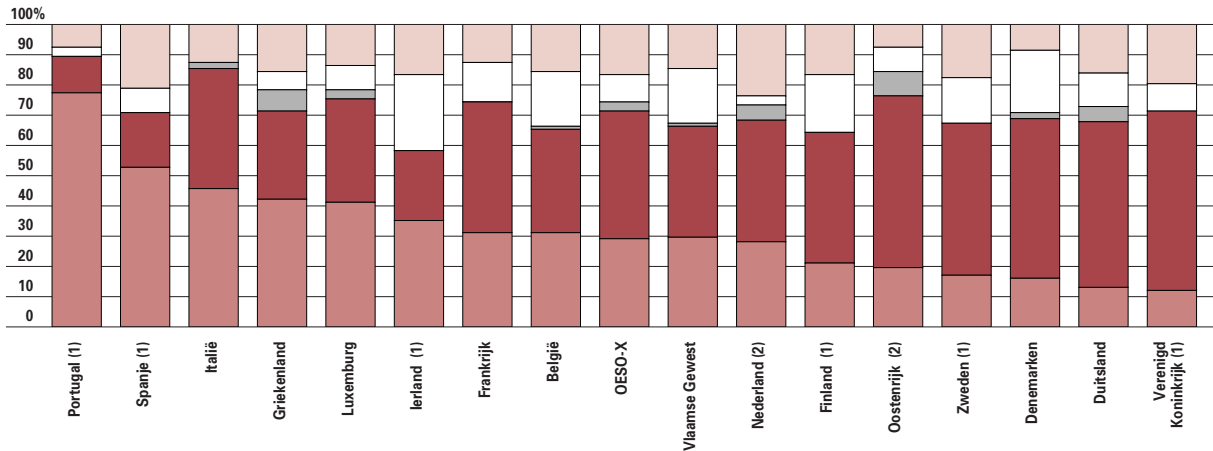
MINSTENS HOGER SECUNDAIR AFGEMAAKT

7.4 Percentage van de bevolking dat minstens hoger secundair onderwijs voltooid heeft, per leeftijdsgroep, internationale vergelijking (2001). Bron: OND, OESO, NIS. (1) Gegevens voor 2000.

25-34 jaar
55-64 jaar

SCHOLINGSGRAAD BEROEPSBEVOLKING

7.5 Cumulatief percentage van de beroepsbevolking (25 tot 64 jaar) volgens hoogste scholingsgraad, internationale vergelijking (2001). Bron: OND, OESO, NIS.

(1) De gegevens voor het postsecundair niet-hoger onderwijs zijn niet afzonderlijk beschikbaar. Ze zitten in een andere kolom vervat.

(2) Gegevens voor 2000.

max. lager secundair
hoger secundair
postsecundair niet-hoger
hoger niet-universitair
universitair niveau

In de jongere leeftijdsgroep (25 tot 34-jarigen) zien we precies het omgekeerde: in de meeste landen, waaronder ook België en het Vlaamse Gewest, behaalden relatief meer jonge vrouwen dan mannen een diploma hoger secundair onderwijs. Enkel in Duitsland, Oostenrijk en het Verenigd Koninkrijk studeerden meer jonge mannen dan vrouwen af in het secundair onderwijs. In Frankrijk is er geen scholingsverschil tussen beide seksen.

De verdeling van de diploma's uit het hoger onderwijs blijkt iets evenwichtiger bij de 25 tot 64-jarigen. Niet alleen zijn de verschillen kleiner, er is ook een betere balans tussen de landen: in ongeveer de helft van de Europese landen hebben de vrouwen de overhand, in de andere helft de mannen. Het OESO-gemiddelde toont wel nog een klein voordeel voor de mannen. In België behaalden relatief iets meer vrouwen dan mannen een diploma hoger onderwijs maar het verschil is miniem (1%). In het Vlaamse Gewest is van een scholingsverschil tussen beide seksen geen sprake.

Analoog bekijken we de verdeling van de diploma's hoger onderwijs bij de 25 tot 34-jarigen en bij de 55 tot 64-jarigen. Het resulterende beeld leunt zeer dicht aan bij de conclusies in verband met de diploma's hoger secundair onderwijs.

De scholingsachterstand bij de vrouwen stamt dus uit het verleden en werd door de jongere generaties grotendeels opgehaald. Bij de jonge generaties zijn vrouwen zelfs al hoger geschoold dan mannen.

De stelling dat een degelijke opleiding resulteert in meer en betere kansen op de arbeidsmarkt wordt

gesteund door de bevindingen over de scholingsgraad van de beroepsbevolking (werkenden en werklozen). Wanneer we die vergelijken met de scholingsgraad van de totale bevolking, blijken laaggeschoolden minder sterk vertegenwoordigd in de beroepsbevolking dan in de totale bevolking. Dit fenomeen doet zich in alle Europese landen voor, maar vooral in ons land (zowel in het Vlaamse Gewest als in België als geheel). Ook in Italië en Spanje is dit verschil duidelijk te merken. Dit toont aan dat het behalen van een hoger secundair diploma een springplank is voor deelname aan de arbeidsmarkt.

7.2 Kerncijfers leerlingen en studenten

Levenslang leren vormt een basisprincipe in Vlaamse en Europese beleidsteksten. De belangrijkste doelstellingen ervan zijn het bevorderen van het actief burgerschap en de inzetbaarheid. Naast het non-formeel leren en het informeel leren blijft het formeel leren belangrijk. Dit formeel leren vindt vooral plaats in het traditionele onderwijssysteem. In Vlaanderen lopen ruim 1,2 miljoen leerlingen en studenten school.

Gewoon onderwijs

1. Kleuteronderwijs

Sinds 1989-1990 nam het **aantal kleuters** jaar na jaar toe, tot zich in 1996-1997 een daling inzette. In het schooljaar 2001-2002 blijft de schoolbevolking in het gewoon kleuteronderwijs nagenoeg stabiel (-0,4%). In het kleuteronderwijs zijn er net iets meer jongens dan meisjes (51%). Bijna tweederde van de kleuters loopt school in het gesubsidieerd vrij onderwijs.

2. Lager onderwijs

De **schoolbevolking in het gewoon lager onderwijs** is sinds het schooljaar 1996-1997 continu gestegen. Vanaf het schooljaar 2001-2002 treedt er een kentering op en neemt het aantal leerlingen met 1.797 af. Ook hier zijn er net iets meer jongens (50,4%) en neemt het gesubsidieerd vrij onderwijs bijna tweederde van de leerlingen voor zijn rekening.

3. Secundair onderwijs

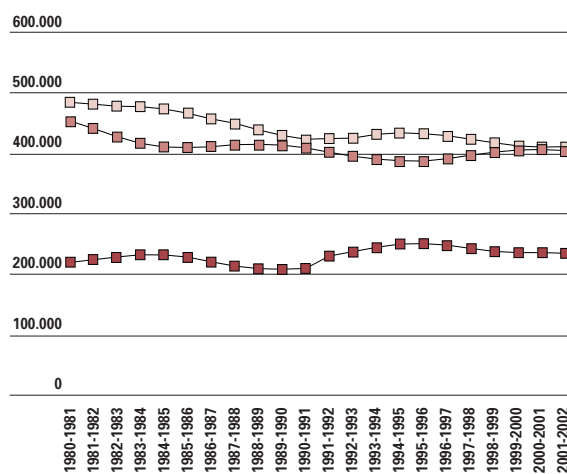
De **schoolbevolking in het secundair onderwijs** kende tot het schooljaar 2000-2001 een continue daling. Vanaf het schooljaar 2001-2002 neemt de populatie lichtjes toe met 736 leerlingen (+ 0,2%). Opnieuw zijn er net iets meer jongens dan meisjes. Zowat driekwart van de leerlingen volgt les in het gesubsidieerd vrij onderwijs.

Tijdens het schooljaar 2001-2002 telde het onthaaljaar voor **anderstalige nieuwkomers** 1.810 leerlingen, een stijging van 213 leerlingen. Het onthaaljaar behoort tot de nieuwe structuur, maar wordt niet ingedeeld bij een bepaalde graad of leerjaar. In het schooljaar 2000-2001 werd gestart met een experiment **modulair onderwijs**, dat 7 jaar in beslag zal nemen. In het schooljaar 2001-2002

schreven 2.893 leerlingen zich hiervoor in. In het modulair onderwijs bestaan geen graden of leerjaren, maar wel studiegebieden. Voor elk studiegebied is een opleidingsstructuur uitgetekend bestaande uit afzonderlijke leerstofpakketten, modules genoemd. Ook wordt er gewerkt op grond van vakkenintegratie. Modules en opleidingen leiden tot aparte (deel)certificaten. Onder bepaalde voorwaarden worden in het modulair onderwijs dezelfde studiebewijzen uitgereikt als in het lineair systeem. Na de eerste graad is de verdeling over de onderwijsvormen als volgt:

- 39,9% van de leerlingen volgt algemeen onderwijs (ASO),
- 32,7% loopt school in de technische afdelingen (TSO),

LEERLINGEN GEWOON ONDERWIJS

7.6 Evolutie aantal leerlingen in het gewoon onderwijs, van 1980-1981 tot 2001-2002. Vanaf het schooljaar 1991-1992 werd de tellingsdatum verschoven van 1 oktober naar 1 februari. Deze verschuiving verklaart grotendeels de verhoogde deelname aan het kleuteronderwijs in het schooljaar 1991-1992. Bron: OND.

LEERLINGEN GEWOON BASISONDERWIJS

	JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Kleuteronderwijs	121.064	116.754	237.818
Lager onderwijs	205.512	202.014	407.526

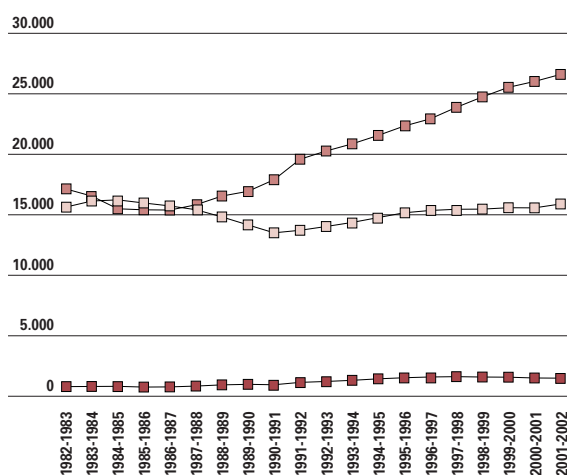
7.7 Schoolbevolking in het gewoon basisonderwijs, schooljaar 2001-2002. Bron: OND.

LEERLINGEN GEWOON SECUNDAIR ONDERWIJS

	JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Onthaakklas anderstalige nieuwkomers	999	811	1.810
1ste graad	70.802	67.299	138.101
ASO	47.155	60.088	107.243
TSO	51.193	36.697	87.890
KSO	1.832	2.950	4.782
BSO	37.543	36.710	74.253
Totaal	209.524	204.555	414.079

7.8 Schoolbevolking in het gewoon secundair onderwijs, schooljaar 2001-2002. In de gegevens voor het beroepssecundair onderwijs zijn de leerlingen in de 4de graad en het experiment modulair onderwijs inbegrepen. Bron: OND.

LEERLINGEN BUITENGEWOON ONDERWIJS

7.9 Evolutie aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs, van 1982-1983 tot 2001-2002. Om dubbeltellingen te vermijden werden de leerlingen in het buitengewoon onderwijs van het type 5 niet meegeteld in deze tabel. Vanaf het schooljaar 1991-1992 werd de tellingsdatum verschoven van 1 oktober naar 1 februari. Bron: OND.

LEERLINGEN BUITENGEWOON ONDERWIJS

	JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Kleuteronderwijs	1.152	534	1.686
Lager onderwijs	16.790	10.004	26.794
Secundair onderwijs	10.027	6.057	16.084

7.10 Schoolbevolking in het buitengewoon onderwijs, schooljaar 2001-2002. In deze cijfergegevens zijn de leerlingen in het buitengewoon onderwijs van het type 5 niet opgenomen. De telling van 1 februari geeft een momentopname van het aantal leerlingen in het type 5-onderwijs. Op 1 februari 2002 werden in het type 5 in het buitengewoon kleuteronderwijs 147 kleuters geteld, in het buitengewoon lager onderwijs 208 leerlingen en in het buitengewoon secundair onderwijs 228 leerlingen. Bron: OND.

LEERLINGEN GEÏNTEGREERD ONDERWIJS

Kleuteronderwijs	543
Lager onderwijs	882
Secundair onderwijs	538
Hoger onderwijs	44

7.11 Schoolbevolking in het geïntegreerd onderwijs naar het onderwijsniveau van de leerling, schooljaar 2001-2002. Bron: OND.

DEELTIJDS ONDERWIJS

	JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Deeltijds beroepssecundair onderwijs 15-18-jarigen	3.663	2.002	5.665
Deeltijds beroepssecundair onderwijs 18-25-jarigen	392	172	564
Deeltijds secundair zeevisserij onderwijs	7	0	7

7.12 Schoolbevolking in het deeltijds onderwijs, schooljaar 2001-2002. Bron: OND.

- 1,8% is ingeschreven in de kunstafdelingen (KSO) en
- 26,5% van de leerlingen volgt onderwijs in het beroepsonderwijs (BSO, inclusief de leerlingen in de 4de graad BSO en het experiment modulair onderwijs).

Buitengewoon onderwijs

De toename van het aantal leerlingen in het schooljaar 2000-2001 zet zich verder. In 2001-2002 zijn er in het **buitengewoon onderwijs** 888 leerlingen meer, een stijging van 2%. Enkel in het buitengewoon kleuteronderwijs is er een daling van het aantal leerlingen. In het buitengewoon lager onderwijs is er over de jaren heen een gestage toename van het leerlingenaantal.

Hoger onderwijs

1. Hogescholenonderwijs

In het academiejaar 2000-2001 bleef het aantal **hoofdinschrijvingen** in het hogescholenonderwijs nagenoeg stabiel rond de 100.000.

De schijnbare daling van de studentenaantallen in het academiejaar 1999-2000 is volledig te wijten aan de nieuwe wijze van registratie van inschrijvingen die dubbeltellingen vermijdt. In realiteit stijgt het aantal. Deze breuklijn is eenmalig en vanaf het academiejaar 1999-2000 geven de cijfers een correct beeld van de reële situatie.

Bijna driekwart van de hogeschoolstudenten koos

voor een opleiding van één cyclus, iets meer dan een kwart voor een opleiding van twee cycli. Het **aantal vrouwelijke studenten** blijft stijgen en maakt 54% van de totale studentenpopulatie aan de hogescholen uit. Bijna 80% van de vrouwen volgt een opleiding van één cyclus, waar ze 58% van de studentenpopulatie uitmaken. In de twee-cycli-opleidingen is de verhouding net andersom: ze worden gevolgd door 59% mannen.

Bijna een derde van de studenten volgt les in het **studiegebied** handelswetenschappen en bedrijfskunde. In de opleidingen van één cyclus wordt dit studiegebied gevolgd door 36% van de studenten, in de twee-cycli-opleidingen door 23%.

Met 18% van de studenten is er ook ruime interesse voor het studiegebied onderwijs. Industriële wetenschappen en technologie komt aan een vergelijkbaar percentage. Bijna een derde van de studenten in een twee-cycli-opleiding volgt dit studiegebied.

Ook voor gezondheidszorg is er duidelijk interesse. Een tiende van de hogeschoolstudenten volgt dit studiegebied, vooral in opleidingen van één cyclus. De hogescholen kunnen eveneens voortgezette opleidingen organiseren. In het academiejaar 2001-2002 volgden 1.574 studenten een voortgezette opleiding, 991 studenten de voortgezette lerarenopleiding en 455 studenten de initiële lerarenopleiding van academisch niveau.

2. Universitair onderwijs

De Vlaamse universiteiten telden in het academiejaar 2001-2002 56.693 **hoofddinschrijvingen** voor een academische basisopleiding. Dit is een stijging met 1% ten opzichte van het academiejaar 2000-2001. Vrouwen maken hier met 55% de meerderheid uit. In deze cijfers zijn de inschrijvingen aan de Koninklijke Militaire School en de Protestantse Theologische Faculteit niet inbegrepen. Als we ook de andere opleidingen in rekening brengen (gediplomeerde in de aanvullende studies, gediplomeerde in de gespecialiseerde studies en de academische initiële lerarenopleiding) werden 64.293 hoofddinschrijvingen geregistreerd. Een stijging van een kleine 2%.

De **studiegebieden** met de hoogste studentenaantallen zijn Rechten, Notariaat en Criminologische wetenschappen, Economische en Toegepaste economische wetenschappen en Psychologische en pedagogische wetenschappen. Samen zijn ze goed voor 36% van alle hoofddinschrijvingen. Ieder van deze studiegebieden kende in het academiejaar 2001-2002 een hoger studentenaantal dan in het voorgaande academiejaar.

Vrouwen zijn procentueel het sterkst vertegenwoor-

STUDENTEN HOGESCHOLEN

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
1993-1994	42.917	47.734	90.651
1994 -1995	42.211	47.944	90.155
1995-1996	42.451	48.595	91.046
1996-1997	43.707	50.269	93.976
1997-1998	45.685	51.889	97.574
1998-1999	46.796	53.137	99.933
1999-2000 (1)	45.747	52.789	98.536
2000-2001	45.773	53.485	99.258
2001-2002	45.775	53.564	99.339

7.13 Evolutie van het aantal studenten in het hogescholenonderwijs naar geslacht, van 1993-1994 tot 2001-2002. In deze tabel worden enkel de hoofdinschrijvingen weergegeven. De vrije studenten zijn niet meer opgenomen. (1) De daling van de studentenaantallen in het academiejaar 1999-2000, zichtbaar in deze evolutietabel, wordt verklaard door de nieuwe wijze van registratie van IAJ-studenten. In de traditionele opvraging werden IAJ-studenten (Individueel Aangepast Jaarprogramma), vaak dubbel geregistreerd en dubbel geteld in de tabellen. In de Databank Tertiair Onderwijs (DTO) worden de IAJ-studenten slechts éénmaal geregistreerd, in het laagste jaar waarin ze zijn ingeschreven. In realiteit stijgt de studentenbevolking in het hogescholenonderwijs in het academiejaar 1999-2000. Deze breuklijn is eenmalig en vanaf het academiejaar 1999-2000 geven de cijfers een correct beeld van de reële situatie. Bron: OND.

digd in de studiegebieden Psychologische en pedagogische wetenschappen (79%), Sociale wetenschappen (78%) en Farmaceutische wetenschappen (78%). De **participatie van vrouwen** is het laagst in de studiegebieden Toegepaste wetenschappen (23%), Wetenschappen (37%) en Wijsbegeerte en moraalwetenschappen (38%).

STUDENTEN UNIVERSITEITEN

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
1993-1994	26.173	24.714	50.887
1994-1995	27.032	25.745	52.777
1995-1996	27.934	27.364	55.298
1996-1997	28.174	28.242	56.416
1997-1998	27.929	28.973	56.902
1998-1999	27.408	29.762	57.170
1999-2000 (1)	26.508	30.232	56.740
2000-2001	25.656	30.462	56.118
2001-2002	25.644	31.049	56.693

7.14 Evolutie van het aantal studenten in het universitair onderwijs naar geslacht, van 1993-1994 tot 2001-2002. In de tabel zijn de hoofddinschrijvingen in de academische basisopleidingen opgenomen. In deze cijfers zijn de inschrijvingen aan de Koninklijke Militaire School en de Protestantse Theologische Faculteit niet inbegrepen. Bron: data 1993-1994 t.e.m. 1998-1999 - VLIR; data 1999-2000 tot en met 2001-2002 - OND. (1) Vanaf het academiejaar 1999-2000 worden de studentengegevens verzameld door het departement Onderwijs via de Databank Tertiair Onderwijs (DTO). De vorige jaren was de Vlaamse Interuniversitaire Raad (V.I.I.R.) verantwoordelijk voor de aanlevering van de gegevens.

7.3 Kerncijfers personeel en instellingen

In 2000 werkte 4,5% van de actieve bevolking als leerkracht in de onderwijssector. De omvang van die groep is niet alleen een gevolg van meer of minder leerlingen, ook het beleid speelt een rol. De evolutie in de personeelsaantallen geeft dan ook de kans te toetsen of de vroegere beleidsopties een reëel effect hadden.

Bestuurs- en onderwijzend personeel buiten de universiteit

Uitgedrukt in **fulltime-equivalenten** is het bestuurs- en onderwijzend personeel dat op de betaalrol van het departement Onderwijs staat, tussen 1993 en 2002 met 6,6% toegenomen. De omvang van dat bestuurs- en onderwijzend personeel wordt in eerste instantie bepaald door het aantal leerlingen. Zo is de sterke toename van het personeel in het buitengewoon basisonderwijs en het deeltijds kunstonderwijs een gevolg van het gestegen aantal leerlingen. In het gewoon secundair onderwijs dalen zowel het leerlingenaantal als het aantal personeelsleden. De evolutie in het hogescholenonderwijs is vertekend

doordat de lesopdrachten van gastprofessoren en de mandaatvergoedingen vanaf 1995-1996 niet meer in de statistieken worden opgenomen.

Toch is er een daling van het aantal personeelsleden merkbaar ondanks een stijging van het studenten-aantal. Het aantal personeelsleden steeg echter weer tussen 1999-2000 en 2001-2002.

Naast het aantal leerlingen spelen echter ook diverse beleidsbeslissingen en -maatregelen een rol. In het secundair en hoger onderwijs voor sociale promotie bijvoorbeeld, zorgen zowel de stijging van het aantal leerlingen en als de betere bezoldiging van de bijambten voor een toename van het bestuurs- en onderwijzend personeel.

Een algemene trend is de sterke stijging van het aantal **tijdelijken** (met uitzondering van het deeltijds kunstonderwijs). Het aandeel van de tijdelijken steeg gemiddeld van 19% in 1993-1994 naar 26% in 2001-2002. In het secundair onderwijs werd dit nog versterkt door de benoemingsstop die liep van 1 februari 1996 tot 1 januari 1999.

Het succes van de terbeschikkingstelling voorafgaand aan het pensioen (TBS55+) in het basis- en secundair onderwijs, waarbij elke leraar die in dit stelsel stapte, diende vervangen te worden, leidde

BESTUURS- EN ONDERWIJZEND PERSONEEL

	1992-1993	1995-1996	1998-1999	2001-2002
Gewoon basisonderwijs	41.179	41.513	43.276	46.351
Buitengewoon basisonderwijs	4.123	4.457	4.780	5.112
Gewoon secundair onderwijs	54.596	54.304	53.987	53.918
Buitengewoon secundair onderwijs	4.028	4.213	4.468	4.616
Hogescholenonderwijs	8.385	7.753	7.455	8.139
Secundair onderwijs voor sociale promotie	2.224	2.262	2.394	3.230
Hoger onderwijs voor sociale promotie	437	472	472	593
Deeltijds kunstonderwijs	2.839	2.960	3.103	3.198
Totaal bestuurs- en onderwijzend personeel	117.811	117.934	119.935	125.157
Vastbenoemden	95.766	94.413	91.978	92.166
Tijdelijken	22.045	23.521	27.957	32.991

7.15 Evolutie van het bestuurs- en onderwijzend personeel per onderwijsniveau, naar statuut in januari uitgedrukt in budgettaire fulltime-equivalenten, van 1992-1993 tot 2001-2002. Bij het hogescholenonderwijs werden vanaf het academiejaar 1995-1996 personeelsleden met een mandaatsvergoeding en gastprofessoren niet meer in de statistieken opgenomen. Bron: OND.

tot een toename van het aantal leerkrachten bij een gelijk aantal leerlingen. De stapsgewijze uitbreiding van de omkadering voor onderwijsvoorrangsbeleid en zorgverbreding creëerde eenzelfde effect en zorgde er tevens voor dat de budgettaire fulltime-equivalenten minder toenamen dan het aantal fysieke personen. Vanaf 2003 wordt de TBS55+ vervangen door een uitstapregeling op 58 jaar (56 jaar voor het kleuteronderwijs), met overgangsmaatregelen voor diegenen die reeds 50 jaar zijn.

De stijging van het aantal fulltime-equivalenten in het bestuurs- en onderwijzend personeel is groter bij de vrouwen dan bij de mannen. Over alle onderwijsniveaus heen (met uitzondering van het universitair onderwijs, dat niet in de cijfers van het departement Onderwijs vervat zit), is er een stijging van het aantal vrouwelijke fulltime-equivalenten van 60% in 1997 naar 64% in 2002. De **vervrouwelijking** van het bestuurs- en onderwijzend personeel is het meest uitgesproken in het onderwijs voor sociale promotie en het secundair onderwijs.

Als algemene trend valt op dat het aandeel van de vrouwen daalt naarmate het onderwijsniveau stijgt. Het gewoon basisonderwijs telt 80% vrouwen bij het bestuurs- en onderwijzend personeel, het hogescholenonderwijs slechts 45%.

De **leeftijdsstructuur** verschuift van een evenredige verdeling tussen jong en oud in 1993-1994 naar een oververtegenwoordiging van ouder personeel in 2001-2002. Deze veroudering speelt sterk in het basis-, secundair en hogescholenonderwijs. Vooral de sterke aangroei van de groep 55 tot 59-jarigen valt op. Dit zou in de nabije toekomst moeten leiden

tot een hogere vraag naar recent afgestudeerde leerkrachten. Die tendens is voorlopig enkel zichtbaar in het secundair onderwijs, waar het aandeel 20 tot 29-jarigen aan het stijgen is. In het secundair en hoger onderwijs voor sociale promotie en in het deeltijds kunstonderwijs stelt dit probleem zich niet. Deze niveaus hebben een veel jongere leeftijdsstructuur die langzaam doorgroeit.

Andere personeels-categorieën buiten de universiteit

In de periode 1990-2001 is er een geleidelijke daling van het **niet-onderwijzend personeel**, zowel in fysieke personen als in **fulltime-equivalenten**. Van 1999-2000 naar 2001-2002 kan je echter een lichte stijging merken. De daling is bijna volledig terug te vinden in het gewoon basis- en het gewoon secundair onderwijs. In het gemeenschapsonderwijs wordt immers het meester-, vak- en dienstpersoneel niet vervangen, zodat er een daling van het personeel dat door het departement Onderwijs betaald wordt, vastgesteld wordt. In realiteit zal een deel van dit personeel vervangen worden, waarna ze door de scholen op hun werkmiddelen betaald worden. Omdat de cijfers enkel de door het departement betaalde personeelsleden bevatten, komt dit laatste niet in de gegevens tot uiting.

De sterke toename van het andere personeel in het gewoon basisonderwijs en het buitengewoon basis- en secundair onderwijs, is een effect van zowel de

ANDERE PERSONEELSCATEGORIEËN

	1992-1993	1995-1996	1998-1999	2001-2002
Gewoon basisonderwijs	1.462	1.247	1.044	1.540
Buitengewoon basisonderwijs	907	1.204	1.526	1.867
Gewoon secundair onderwijs	8.291	7.529	6.853	6.786
Buitengewoon secundair onderwijs	492	567	619	684
Hogescholenonderwijs	1.221	1.287	1.360	1.565
Secundair onderwijs voor sociale promotie	148	135	154	273
Hoger onderwijs voor sociale promotie	16	16	15	23
Deeltijds kunstonderwijs	131	120	119	122
PMS ⁽¹⁾ -centra, inspectie, pedagogische begeleiding, semi-internaten	2.269	2.269	2.362	3.201
Totaal niet-onderwijzend personeel	14.937	14.374	14.052	16.061
Vastbenoemden	12.281	11.665	10.979	11.222
Tijdelijken	2.656	2.709	3.073	4.839

7.16 Evolutie van de andere personeelscategorieën per onderwijsniveau, naar statuut in januari uitgedrukt in budgettaire fulltime-equivalenten, van 1992-1993 tot 2001-2002. Bron: OND.

⁽¹⁾ PMS omgevormd tot CLB vanaf 1 september 2000.

grote leerlingtoename als de ruimere omkaderingsregels. In het gewoon basisonderwijs worden kinderverzorgsters aangenomen en in het buitengewoon onderwijs meer paramedisch personeel. Ook in het secundair en hoger onderwijs voor sociale promotie zijn er meer leerlingen die ruimer omkaderd worden. In de categorie met het CLB-personeel is er een stijging omdat bij het ontstaan van de CLB's een aantal personeelsleden van het departement Volksgezondheid werd overgeheveld naar het departement Onderwijs.

De proportie vrouwen in de categorie andere personeelsleden is over alle onderwijsniveaus heen toegenomen (met uitzondering van het universitair onderwijs, dat niet in de cijfers van het departement Onderwijs is opgenomen). Er is een stijging van het aantal vrouwelijke fulltime-equivalenten van 68% in 1997 naar 72% in 2002. Hier is de stijging het grootst in de CLB's en in het gewoon basisonderwijs.

Personeel tewerkgesteld aan de universiteiten

De zes universiteiten hadden op 1 februari 2002 gezamenlijk 16.170,3 **voltijdse eenheden personeelsleden** in dienst, inclusief het onderzoeks- en technisch personeel van de onderzoeksinstellingen FWO, IWT en VIB werkzaam aan de universiteiten. Ongeveer de helft wordt betaald via de werkings-toelage, de andere helft via andere bronnen. Tussen 1992 en 2002 is het aantal personeelsleden dat betaald wordt **via de werkingsuitkeringen** lichtjes gestegen (+ 3%). Het aantal personeelsleden ten laste van **andere bronnen** is met maar liefst 103% toegenomen. Dit leidde vanzelfsprekend tot een toename in het totale aantal. Op tien jaar tijd is het personeel aan de Vlaamse universiteiten met een derde toegenomen.

Tot 2000 daalde het aantal personeelsleden ten laste van de werkingsuitkeringen, wat voor een groot deel het gevolg was van de 'erosie' van de werkingsuitke-

ringen. Wellicht is de huidige lichte toename onder meer het gevolg van de overname van de vaste FWO-onderzoekers door de universiteiten in hun ZAP-kader.

De stijging van het personeelsbestand buiten de werkingsuitkeringen is onder meer het gevolg van de sterke stijging van de middelen voor het wetenschappelijk onderzoek in de periode 1995-1999. Het ZAP-bestand aan de Vlaamse universiteiten **veroudert**. In 1992 was bijna een kwart ouder dan 55 jaar, in 2002 bijna een derde. Een grote groep van ZAP-leden nadert de pensioenleeftijd en moet binnenkort vervangen worden. Ook bij het AAP en het ATP stijgt de gemiddelde leeftijd.

Slechts 15% van de ZAP-leden zijn **vrouwen**; vooral in de hogere graden zijn er weinig vrouwen. Toch laat het gestegen aantal vrouwen in de totale personeelsformatie zien dat de Vlaamse universiteiten meer aandacht besteden aan een beleid inzake gelijke kansen. Nergens – behalve bij het ATP bwu – vindt men echter de helft vrouwen. Het probleem stelt zich het scherpst in de hogere functiecategorieën, wat aantoont dat de doorstroming van vrouwen problematisch blijft.

Leeftijd van leerkrachten

In vergelijking met andere OESO-landen heeft Vlaanderen een **relatief jong lerarenkorps**. Gemiddeld zijn er heel wat minder 60+. Bij deze vergelijking zijn de leerkrachten die 'ter beschikking zijn gesteld wegens persoonlijke aangelegenheden voorafgaand aan het rustpensioen' (de zogenaamde TBS55+) niet in de cijfers begrepen. Deze personeelsleden zijn niet meer actief in het Vlaamse onderwijs. Zij worden bij hun vervroegd uitstappen vervangen door jongere leerkrachten. Personeelsleden die instappen in dit stelsel zijn verplicht om pensioen te nemen op 60 jaar. Deze vervroegde uitstapregeling heeft dus een invloed op de relatieve leeftijdsverhoudingen binnen het leerkrachtenkorps.

EFFECTIEF PERSONEEL AAN DE VLAAMSE UNIVERSITEITEN IN VOLTijdSE EENHEDEN

	1992	1994	1996	1999	2000	2002
ZAP	2.452	2.394	2.347	2.332	2.361	2.532
AAP	1.591	1.598	1.688	1.712	1.756	1.808
ATP	3.887	3.639	3.533	3.623	3.708	3.809
WP	2.192	2.632	2.909	4.837	5.163	5.471
ATP bwu	1.766	2.161	2.163	2.579	2.430	2.550

7.17 Evolutie van de personeelsbezetting aan de Vlaamse universiteiten per categorie, uitgedrukt in voltijdse eenheden, van 1992 tot 2002. Bron: VLIR.

ZAP: zelfstandig academisch personeel; AAP: assisterend academisch personeel; ATP: administratief en technisch personeel; WP: wetenschappelijk personeel; ATP bwu: administratief en technisch personeel, bezoldigd buiten de werkingsuitkering.

Het secundair onderwijs wordt gekenmerkt door een iets ouder lerarenkorps dan het lager onderwijs. De leeftijdscategorie 50 tot 59 jaar neemt bij het kleuteronderwijs 20,6% in (16% OESO-landengemiddelde), in het hoger onderwijs (hogescholenonderwijs, universitair onderwijs en hoger onderwijs voor sociale promotie) is dat 30,5% (26,4% OESO-landengemiddelde).

Leerling-leerkracht-ratio

De **leerling-leerkracht-ratio** blijkt voor Vlaanderen in alle onderwijsniveaus gemiddeld, met uitzondering van het secundair onderwijs waar de leerling-leerkracht-ratio zowel in Europese als in OESO-context de bijna laagste is. Bij de interpretatie van deze indicator moet erop gewezen worden dat de indicator niet de gemiddelde klasgrootte in beeld brengt. Immers, alle onderwijzend personeel dat door het departement Onderwijs wordt betaald, wordt in de ratio verrekend.

De Vlaamse leerling-leerkracht-ratio voor het kleuteronderwijs is 17,8, voor het lager onderwijs 13,9. Ook het Vlaamse hoger onderwijs wordt gekenmerkt door een, in EU-perspectief, middelmatige leerling-leerkracht-ratio (17,7). De ratio voor het secundair onderwijs daarentegen is met 9,3 bijna de laagste van alle OESO- en EU-landen.

In Europa zijn er grote verschillen in de leerling-leerkracht-ratio's. Zo varieert de ratio voor het kleuteronderwijs tussen 6,6 in Denemarken en 23,6 in Duitsland. Voor het lager onderwijs is er een variatie van 10,4 in Denemarken tot 21,5 in Ierland. Voor het secundair onderwijs heeft Portugal met 9,0 de laagste ratio in EU-perspectief, Nederland met 17,1 de hoogste. Voor het hoger onderwijs lopen de ratio's uiteen van 9,3 in Zweden tot 26,8 in Griekenland. Enige nuancering bij deze ratio's is zeker nodig omdat ook het buitengewoon onderwijs in het cijfermateriaal voor Vlaanderen werd geïntegreerd.

Verloning van leerkrachten

De **lonen** van leerkrachten in de Vlaamse Gemeenschap liggen voor alle onderwijsniveaus en op alle carrièremomenten rond of boven de berekende EU-gemiddelden. De Vlaamse leerkrachten ontvangen dus internationaal gezien een gemiddeld tot hoog salaris.

De Vlaamse leerkrachtensalarissen kunnen zeker ook de vergelijking doorstaan met de overige EU-landen wanneer we het BBP mee in rekening nemen.

De middencarrièressalarissen in verhouding tot het BBP per capita zijn voor het lager onderwijs het

LEEFTIJD LEERKRACHTEN LAGER ONDERWIJS

	VLAANDEREN	OESO-LANDENGEMIDDELDE
< 30 jaar	21,6%	16,4%
30-39 jaar	30,1%	25,2%
40-49 jaar	28,2%	32,4%
50-59 jaar	19,8%	23,4%
60 jaar <	0,3%	2,6%

LEEFTIJD LEERKRACHTEN SECUNDAIR ONDERWIJS

	VLAANDEREN	OESO-LANDENGEMIDDELDE
< 30 jaar	14,5%	10,5%
30-39 jaar	23,0%	24,9%
40-49 jaar	36,0%	34,2%
50-59 jaar	25,0%	26,5%
60 jaar <	1,6%	4,0%

7.18 Leeftijdverdeling onderwijzend personeel naar onderwijsniveau en in internationale context, schooljaar-academiejaar 1999-2000. Bron: OESO, OND. In deze tabel wordt het procentueel aandeel van de respectievelijke leeftijdscategorie ten aanzien van het aantal leerkrachten opgenomen. Invulling voor Vlaanderen:

- het lager onderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon lager onderwijs.
- het secundair onderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon secundair onderwijs, het deeltijds secundair onderwijs en het secundair onderwijs voor sociale promotie en zowel het lager als hoger en postsecundair (ISCED2, 3 en 4).

laagst in Oostenrijk, Italië en Finland (1,03) en het hoogst in Portugal, Duitsland en Spanje (1,52). Vlaanderen bekleedt op dit onderwijsniveau met een ratio van 1,22 de 8ste plaats. Bij deze rangorde moet men wel rekening houden met het feit dat de Britse cijfers opgesplitst werden in Engelse en Schotse cijfers. Dit beïnvloedt de Vlaamse positie in de Europese lijst.

In het lager secundair onderwijs heeft Oostenrijk opnieuw de laagste verhouding van het midden-carrièressalaris tot het BBP per capita (1,07), Spanje opnieuw de hoogste (1,65). Vlaanderen bevindt zich andermaal op de 8ste plaats.

In het algemeen hoger secundair onderwijs haalt Zweden met 1,12 het laagste cijfer, Nederland en Spanje met 1,77 het hoogste. Uit de Vlaamse ratio van 1,64, de 3de in Europese context, blijkt opnieuw hoe hoog de lonen van onze leerkrachten in het algemeen hoger secundair onderwijs zijn.

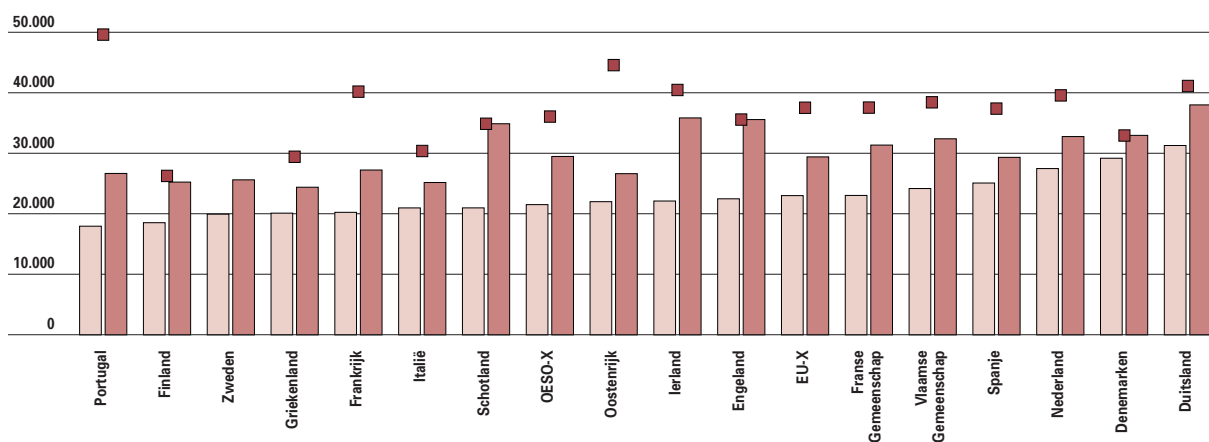
Waardering van leerkrachten

Nogal wat leerkrachten percipiëren een onevenwicht tussen wat de maatschappij van hen verwacht en de waardering die daartegenover staat. Recent onder-

zoek leert dat dit gevoel onterecht is. Immers, bij de meeste Vlamingen roept de leerkracht een positief beeld op. De volwassen Vlaamse bevolking geeft blijk van een **grote appreciatie voor leraren**. Zowel de eigen schoolbeleving als de tevredenheid over de leraren van hun kinderen tonen dit aan. De tevredenheid en de waardering voor leerkrachten in het kleuter- en lager onderwijs is wel iets groter dan voor de leerkrachten in het secundair onderwijs. Maatschappelijke waardering en maatschappelijke status zijn echter twee onderscheiden aspecten. De maatschappelijke status is in dit onderzoek gemeten via een vergelijking met andere beroepen. In vergelijking met de jaren zeventig is die status niet gedaald maar eerder stabiel gebleven. Enkel de

leerkracht in het kleuteronderwijs geniet van een zekere statusstijging, de licentiaat is er lichtjes op achteruitgegaan. Voorts is er sprake van een zekere statusinconsistentie: niet alle deelaspecten behalen eenzelfde score. Zo wordt het loon van de leerkracht meestal lager ingeschat. Dat is in mindere mate ook het geval voor status van kennis en het aanzien. De verantwoordelijkheid van de leerkracht wordt dan weer wisselend ingeschat naargelang van het beroep waarmee wordt vergeleken. Het maatschappelijk nut van het lerarenberoep ten slotte wordt meestal hoger ingeschat. Algemeen wordt het leraarschap aanzien als een veeleisend beroep, dat de voorbije decennia sterk veranderd is. Ruim 80% van de bevrageden geeft aan dat de opvoedende taak van de

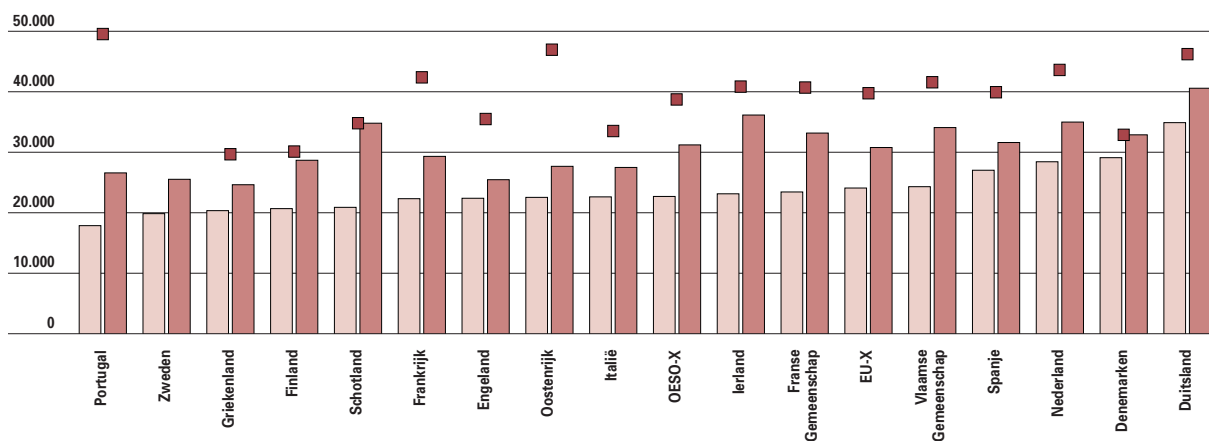
SALARISSEN VAN LEERKRACHTEN IN HET LAGER ONDERWIJS

7.19 Salarissen van leerkrachten in het lager onderwijs, naar carrière-moment, internationale vergelijking (1999-2000). EU-X is rekenkundig gemiddelde. Zweden: geen gegevens voor maximum salaris beschikbaar. Bron: OESO, OND.

aanvangssalaris
middencarriëresalaris
maximumsalaris

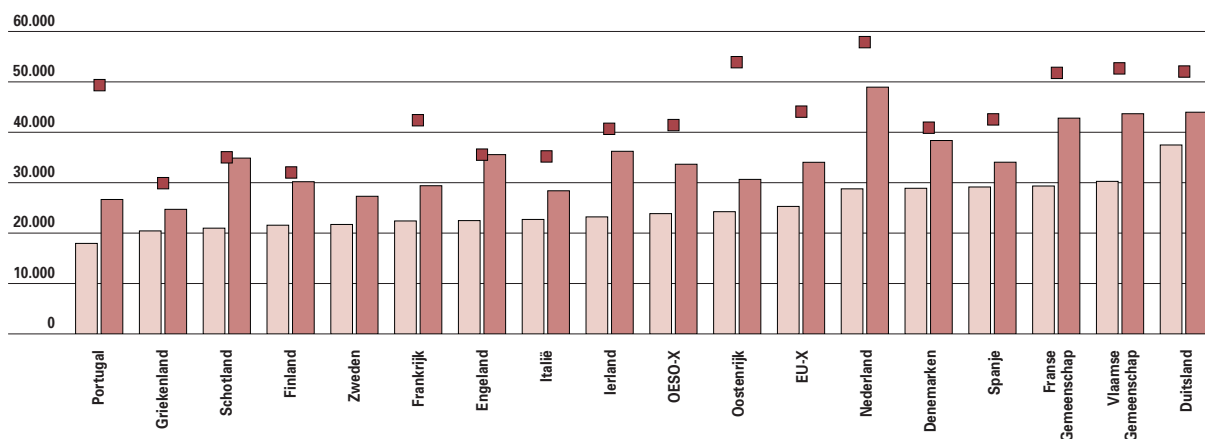
SALARISSEN VAN LEERKRACHTEN IN HET LAGER SECUNDAIR ONDERWIJS

7.20 Salarissen van leerkrachten in het lager secundair onderwijs, naar carrière-moment, internationale vergelijking (1999-2000). EU-X is rekenkundig gemiddelde. Zweden: geen gegevens voor maximum salaris beschikbaar. Bron: OESO, OND.

aanvangssalaris
middencarriëresalaris
maximumsalaris

SALARISSEN VAN LEERKRACHTEN IN HET ALGEMEEN HOGER SECUNDAIR ONDERWIJS

7.21 Salarissen van leerkrachten in het algemeen hoger secundair onderwijs, naar carrière-moment - internationale vergelijking (1999-2000). EU-X is rekenkundig gemiddelde. Zweden: geen gegevens voor maximum salaris beschikbaar. Bron: OESO, OND.

aanvangssalaris
middencariëresalaris
maximumsalaris

leraar groter geworden is, vooral omdat de samenleving ingewikkelder is geworden, maar ook omdat ouders minder tijd hebben voor hun kinderen. Ruim de helft van de bevrageden meent dat het de taak is van de leraar om in te spelen op wat in de maatschappij aan opvoeding ontbreekt. Dat wil echter niet zeggen dat de vakdeskundigheid van leraren (vooral in het secundair onderwijs) als minder belangrijk wordt beschouwd of dat de leraar de opvoedingstaak van de ouders moet overnemen. 92% van de ondervraagden meent immers dat school en ouders elkaar het best kunnen aanvullen in de opvoeding van de kinderen. Over de aantrekkelijkheid van het beroep is er een brede consensus dat de aangename kanten van het beroep (de vakantieregeling, de combineerbaarheid met het familiaal leven en de pensioenregeling) de onaangename kanten (een eerder laag loon, te weinig promotiemogelijkheden en de onmogelijkheid om de eigen arbeidstijd in te richten) compenseren. Ondanks dit positieve verhaal zijn er enkele knelpunten. Het valt op dat diezelfde Vlamingen menen dat de samenleving als geheel de leerkracht minder waardeert. Er is dus een tegenstelling tussen de persoonlijke waardering die men heeft voor leraren en de perceptie van die waardering door de samenleving. Door dit verschil wordt de negatieve beeldvorming over het beroep eigenlijk op een kunstmatige manier in stand gehouden. Een ander minpunt is dat de tevredenheid afneemt naarmate het onderwijsniveau stijgt: de bevolking is minder tevreden over het secundair dan over het basisonderwijs. Voorts schieten leerkrachten volgens de respondenten tekort op het vlak van

ondersteuning van leerlingen met leermoeilijkheden. Uit de onderzoeksresultaten wordt ook duidelijk dat de brede bevolking weinig interesse betoont voor wat leraren effectief doen. Ongeveer de helft van de respondenten is van mening dat de meeste leraren (vooral in het secundair onderwijs) minder dan 38 uur per week werkt. Er wordt door de respondenten ook meer aandacht gevraagd voor een accurate en positieve berichtgeving in de media over het onderwijs. Een positieve schoolbeleving of positieve ervaringen met de leraren van de eigen kinderen gaan samen met een hogere waardering en een hogere tevredenheid over leraren. Een sterkere betrokkenheid bij het onderwijs en een sterke interesse voor het onderwijs hebben een gelijkaardig effect. Het diplomaniveau van de respondenten speelt eveneens een rol: hoe hoger het diploma, des te positiever oordeelt men over het onderwijs. Studenten, hoger geschoolden, mensen die sterk betrokken zijn bij het onderwijs en zwak utilitair individualistisch zijn ingesteld, vinden de bredere pedagogische opdracht het belangrijkste. Ook is het opvallend dat sterk utilitair individualistisch ingestelde mensen het minst waardering hebben voor leraren, het minst tevreden zijn over het onderwijs en de status van leraren minder hoog inschatten.

Welbevinden van leerkrachten

Misschien tegen de verwachting van velen in, rapporteren zowel leerkrachten uit het basisonderwijs als leerkrachten uit het secundair onderwijs dat ze

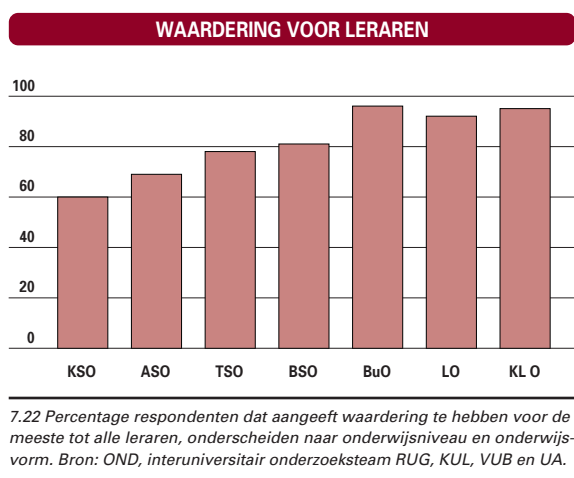
een **redelijk tot zeer goed algemeen welbevinden** hebben. Leerkrachten basisonderwijs hebben een gemiddeld algemeen welbevinden van 5,59 op een schaal van 7, waarbij 7 een zeer goed welbevinden betekent. Leerkrachten secundair onderwijs rapporteren een gemiddeld algemeen welbevinden van 5,39 op een schaal van 7. Het verschil in welbevinden tussen leerkrachten van het basisonderwijs en leerkrachten van het secundair onderwijs is niet significant. Wel zijn er enkele belangrijke vaststellingen:

- Schoolgrootte, onderwijsnet en zelfs kenmerken van de leerlingenpopulatie spelen geen rol in het verklaringsmodel voor het algemeen welbevinden van leerkrachten.
- De persoonsvariabelen die in beide niveaus als een belangrijke determinant van algemeen welbevinden naar voren komen, zijn leeftijd-gerelateerd. In het basisonderwijs gaat het om het al dan niet benoemd zijn, in het SO om het aantal dienstjaren. Daarnaast springt in het basisonderwijs ook de functie naar voor als relevante determinant. De leraren kleuteronderwijs hebben een positievere beleving dan de leraren lager onderwijs.
- Wat de belevingsvariabelen betreft, valt in beide niveaus de centrale rol op van de eigen doelmatigheidsbeleving. Hebben daarnaast eveneens een positief effect: de mate waarin men minder werkdruk ervaart, de collegialiteit, de houding tegenover onderwijsvernieuwing en de relatie met de ouders (en dit gedeeltelijk via de doelmatigheidsbeleving). Ook de mate waarin men door de directie ondersteund wordt, heeft een significante invloed op het algemeen welbevinden, maar wel op een indirecte manier. De leerkrachten verbinden die ondersteunende rol niet direct met het algemeen welbevinden, maar de invloed speelt door via de eigen doelmatigheidsbeleving,

de collegialiteit die men ervaart, de ervaring van de werkdruk en de relatie met de ouders. Het grootste deel van de verschillen tussen scholen wordt verklaard door deze belevingsvariabelen (die sterk met elkaar samenhangen).

De belevingsvariabelen wegen door op de formele persoonskenmerken.

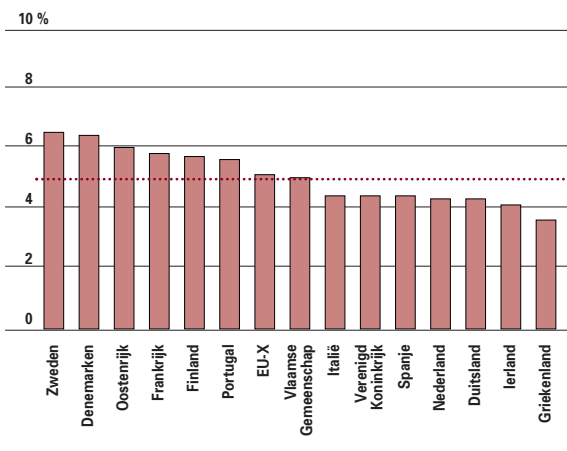
We beklemtonen dat in het onderzoek duidelijk tot uiting komt dat de belevingsfactoren die het welbevinden van leerkrachten beïnvloeden op schoolniveau liggen. De optie die de onderwijs-overheid heeft genomen met betrekking tot een deregulering van het onderwijsbeleid kan dus ook vanuit het perspectief van dit onderzoek naar het welbevinden van leerkrachten als positief beoordeeld worden. Het welbevinden van leerkrachten in Vlaanderen is immers vrij hoog. Wel worden een aantal tendensen en factoren vastgesteld waar scholen duidelijk iets kunnen aan doen. Uit het hier beschreven onderzoek blijkt dat het schoolklimaat en de interne schooldynamiek de verschillen tussen scholen m.b.t. welbevinden van leraren voor een groot deel verklaren, o.m. via de ondersteuning door de directie, de collegialiteit en de ondersteuning bij professionele ontwikkeling. Deze factoren beïnvloeden op hun beurt de relatie met de ouders, de ingesteldheid ten aanzien van onderwijsvernieuwing en vooral de doelmatigheidsbeleving.

7.4 Middelen

De Vlaamse overheid heeft als opdracht de kwaliteit van het onderwijs te garanderen. Dat betekent dat ze op alle onderwijsniveaus voldoende middelen ter beschikking moet stellen voor omkadering, werking en infrastructuur. Uiteraard zijn er budgettaire grenzen en moeten duidelijke prioriteiten vastgesteld worden. Zo kunnen niet alle bijkomende onderwijsdoelstellingen gerealiseerd worden via nieuwe middelen. Een andere mogelijkheid is de middelen van aflopende projecten binnen de onderwijsbegroting een nieuwe bestemming te geven. Het financiële onderwijsbeleid in Vlaanderen wordt verder gekenmerkt door een beheersing van de globale uitgaven, zodat zij zich stabiliseren op het niveau van de ons omringende EU-landen.

BESTEDINGEN ONDERWIJS EN BBP

7.23 Bestedingen onderwijs in functie van het BRP(R), in percent, 1999.
Bron: OESO, OND.

OESO-landengemiddelde

Globaal budget

De Vlaamse onderwijsbegroting 2002, uitgedrukt in beschikbare **beleidskredieten**, bedroeg 7,24 miljard euro. Dit komt neer op een stijging van 5,6% in lopende prijzen of 3,9% in constante prijzen ten opzicht van 2001. Het aandeel van onderwijs in de Vlaamse begroting stijgt hierdoor van 41,1% naar 42,3%. Het is tien jaar geleden dat de middelen voor onderwijs nog in die mate toenamen. Sinds 1989 kent de onderwijsbegroting een gemiddelde jaarlijkse groei van 4,1% in lopende prijzen of 1,9% in constante prijzen.

Uitgedrukt volgens de normering van het OESO bedraagt de inspanning van Vlaanderen in 1999 5,0% van het BRP. Dit is slechts 0,1% hoger dan het OESO-landengemiddelde en 0,1% lager dan het EU-landengemiddelde. Bij de interpretatie van deze internationale vergelijking moet men wel rekening houden met het feit dat de pensioenkost niet in de Vlaamse cijfers werd opgenomen. Daarmee haalt het Vlaamse onderwijsbeleid zijn doelstelling om op een vergelijkbaar niveau te blijven met de ons omringende landen.

Onderwijsbudget per niveau

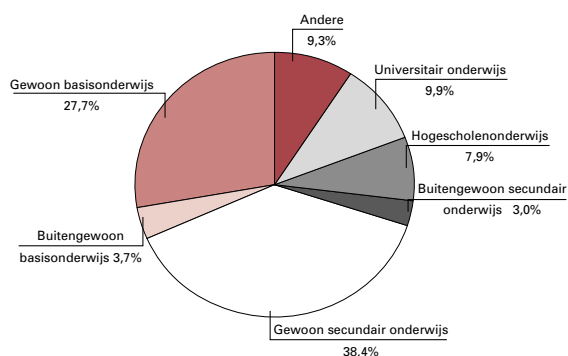
Het aandeel van het gewoon basisonderwijs is gestegen van 20,7% in 1996 naar 27,7% in 2002, terwijl het aandeel van het gewoon secundair onderwijs in diezelfde periode gedaald is van 38,4% naar 34,6%. Het verschil wordt dus kleiner, maar blijft nog altijd substantieel. Dat is voornamelijk te wijten aan de

EVOLUTIE VAN DE ONDERWIJSKREDIETEN (1989-2002)

ONDERWIJSBEGROTING	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
in lopende prijzen	4.276	4.389	4.696	5.027	5.261	5.561	5.716	5.855	5.976	6.112	6.312	6.554	6.864	7.245
in constante prijzen	4.276	4.242	4.398	4.596	4.681	4.834	4.896	4.914	4.935	5.000	5.106	5.170	5.283	5.489
% stijging (lopende prijzen)		2,64%	7,01%	7,04%	4,65%	5,72%	2,78%	2,43%	2,07%	2,28%	3,27%	3,84%	4,72%	5,55%
% stijging (constante prijzen)		-0,78%	3,67%	4,50%	1,85%	3,26%	1,29%	0,36%	0,44%	1,31%	2,12%	1,25%	2,19%	3,89%

7.24 Evolutie van de onderwijskredieten van 1989 tot 2002, in beleidskredieten, in miljoenen euro. Bron: OND.

BUDGET PER NIVEAU

7.25 Budget per onderwijsniveau (2002). Bron: OND.

verschillen in salariering, de leerling-leerkracht-ratio en de werkingsmiddelen.

Beleidsaccenten 2002

De kernelementen uit het beleid zijn de waardering van het leerkrachtenberoep, de waardering van het technische en beroepssecundair onderwijs, het onderwijs afstemmen op de verschillen tussen leerlingen, de informatie- en communicatietechnologie integreren, het hoger onderwijs versterken in de uitvoering van zijn maatschappelijke opdracht en het verder uitbouwen van het levenslang leren. Om het onderwijs beter af te stemmen op de **verschillen tussen leerlingen**, was er de voorbije jaren een steeds grotere financiële injectie ten voordele van het gelijkkansenbeleid in het basis- en secundair onderwijs. Dit resulteerde in een krediet van 79 miljoen euro.

In de begroting 2002 werden de noodzakelijke budgetten in het kader van CAO VI ingeschreven. Daarmee werd onder meer de eerste stap gezet in de uitvoering van de lineaire **loonsverhoging** van 3%, meer bepaald een loonsstijging van 1% vanaf december 2001.

In uitvoering van de Polder- en Tivoli-akkoorden stijgen de middelen in het **basisonderwijs** met 77 miljoen euro, gespreid over 1998-2006. Tussen 2000 en 2002 werden de middelen nog bijkomend opgetrokken met 22 miljoen euro. Deze middelen moeten aangewend worden voor het administratief of beleidsondersteunend personeel. In totaliteit stegen de werkingsmiddelen van het basisonderwijs tussen 2001 en 2002 met 15 miljoen euro.

In het **secundair onderwijs** zorgde CAO V voor de afschaffing van de besparing van 2,5% op het urenpakket van alle scholen. CAO VI leidde ertoe

dat de bezuinigingen op het vlak van het ondersteunend personeel stopgezet werden.

De middelen voor de **regionale technologische centra** stegen van 0,7 miljoen euro tot 1,6 miljoen euro. Deze centra treden netoverschrijdend op om vraag en aanbod inzake infrastructuur, apparatuur en stages op elkaar af te stemmen, leermateriaal te ontwikkelen en expertise uit te wisselen.

Om de **internaten** toegankelijker te maken – ook voor kinderen uit minder kansrijke gezinnen – werden de werkingsmiddelen van de vrije internaten met 7 miljoen euro verhoogd.

Voor de uitvoering van de modulaire opleidingsstructuur en de **modulaire beroepsopleidingen** werd een pad uitgetekend van bijkomende middelen tot en met het schooljaar 2006-2007. Voor 2002 kwam dit neer op 0,8 miljoen euro.

De loonsverhoging van 1% uit CAO VI zorgt voor een toename van de enveloppe van de **hogescholen** met 4 miljoen euro. Ook de sociale voorzieningen van de hogescholen werden verhoogd met 12,39 euro per hogeschoolstudent wat het bedrag op 161,13 euro brengt (t.o.v. 247,89 euro bij de universiteiten). Door de implementatie van de Bologna-verklaring werd een bijkomend krediet van 0,75 miljoen euro opgenomen, bestemd om de coëfficiënten van de twee-cycli-opleidingen bij de hogescholen te verhogen.

In de begroting 2002 werden de beleidsopties van het hoger onderwijs verder uitgebouwd door de werkingsuitkeringen en het fundamenteel onderzoek van de universiteiten structureel te verhogen, de kwaliteit van het academisch onderwijs te verbeteren, de innovatie en de optimalisering van het academische opleidingsaanbod te bevorderen en covenanten te voorzien ten behoeve van de optimalisering van het hoger onderwijs en het levenslang leren. Dit zorgt bij de **universiteiten** voor een globale stijging van 35 miljoen euro.

In het kader van levenslang leren moet aandacht gaan naar de **samenwerking** van het onderwijs met het bedrijfsleven en met de VDAB en het VIZO. Hiervoor werd in 2002 2 miljoen euro voorzien. Het Nederlands als tweede taal, noodzakelijk om de **inburgering** van volwassenen te bevorderen, kreeg 3,83 miljoen euro extra.

Kostprijs per leerling/student

Wanneer we Vlaanderen met de andere EU-landen vergelijken, blijkt dat vooral de **overheidskost per leerling** in het secundair onderwijs boven het EU-landengemiddelde uitkomt.

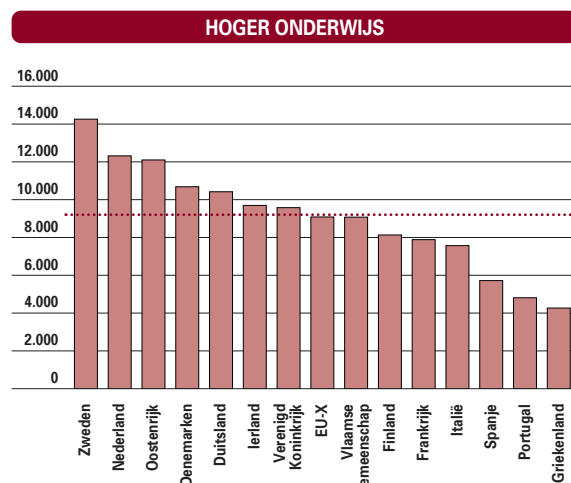
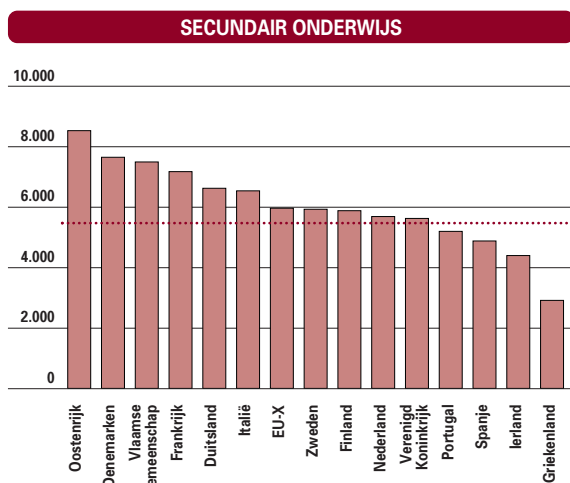
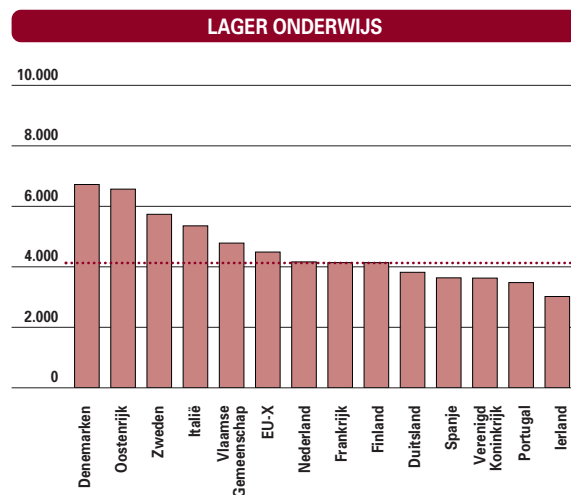
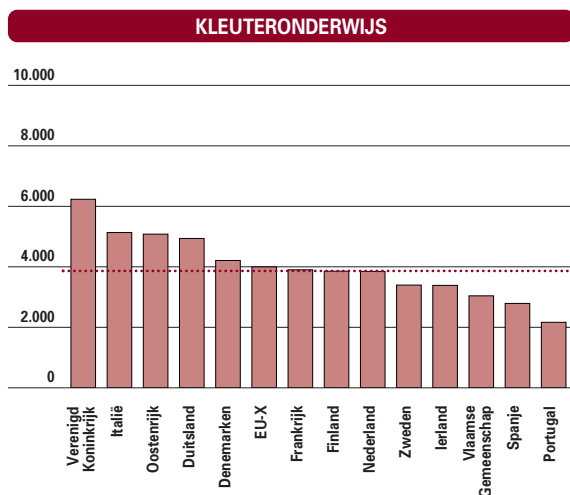
Een leerling in het secundair onderwijs kost de Vlaamse overheid immers 7.471 US-dollarequivalenten of 1.526 US-dollarequivalenten boven het EU-landengemiddelde.

In het hoger onderwijs kost een student meer dan een leerling uit het secundair onderwijs, maar evenaren we wel het EU-landengemiddelde.

Een kleuter in het Vlaams onderwijs krijgt in vergelijking met de andere onderwijsniveaus de minste overheidsmiddelen. Dit cijfer dient echter gerelativeerd te worden omdat – met uitzondering van Frankrijk – er nergens in Europa een even uitgebreid kleuteronderwijs als in Vlaanderen bestaat (en België als geheel). Frankrijk situeert zich eveneens onder het Europees gemiddelde voor de overheidskost per kleuter maar het verschil met Vlaanderen is niettemin aanzienlijk.

In het lager onderwijs zijn we geëvolueerd van een situatie waarbij we onder het gemiddelde zaten van

de EU- of OESO-landen naar een positie waarbij we boven dat gemiddelde uitkomen. De financiële inspanningen voor het basisonderwijs worden dus in het lager onderwijs ook in internationale context zichtbaar.

7.26 Overheidsuitgaven per leerling/student in het kleuter-, lager, secundair en hoger onderwijs (1999), x 1.000 US dollarequivalenten.
Bron: OND, OESO.

OESO-landengemiddelde

7.5 Onderwijsresultaten

De Vlaamse overheid kan de kwaliteit van het onderwijsaanbod nagaan door middel van doorlichtingsverslagen, peilingonderzoek in het lager onderwijs en het OBPWO-onderzoek, maar ook via internationaal vergelijkend onderzoek. Daardoor kan ze het peil van het Vlaamse onderwijs vergelijken met dat in andere landen. Internationale vergelijkingen van leerprestaties in lezen, wiskunde en wetenschappen laten toe de sterkten en de zwakten van het eigen systeem te onderkennen en het beleid waar nodig bij te sturen. De EU formuleerde hierover trouwens een strategische doelstelling en vindt dat dit soort kennis en vaardigheden voor iedereen toegankelijk moet zijn.

Leerprestaties van 15-jarigen

In 2000 werden in kader van de eerste cyclus van het PISA-project 15-jarigen uit 32 verschillende

landen getest op hun leesvaardigheid en hun wiskundige en wetenschappelijke geletterdheid. Uit dit onderzoek blijkt dat de Vlaamse jongeren voor alle geteste domeinen zeer goed presteren. Op leesvaardigheid en wiskundige geletterdheid scoren de Vlaamse 15-jarigen bij de besten van de wereld, voor wetenschappelijke geletterdheid zitten ze in de subtop.

1. Effect van immigratie en thuistaal

In de achtergrondlijst van het PISA-onderzoek werd de leerlingen gevraagd of zijzelf en elk van hun ouders geboren zijn in het land van de testafname of in een ander land. Daarnaast werd gepeild naar welke taal de leerlingen thuis meestal spreken. Daarom werden ze ondergebracht in drie categorieën:

- **autochtone leerlingen:** geboren in het land van de testafname en minstens een van hun beide ouders ook.

DIPLOMA'S EN GETUIGSCHRIFTEN				
GEWOON SECUNDAIR ONDERWIJS		JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Derde graad				
2de leerjaar van de 3de graad	Diploma van secundair onderwijs ASO	10.210	13.793	24.003
	Diploma van secundair onderwijs TSO	10.473	8.450	18.923
	Diploma van secundair onderwijs KSO	451	666	1.117
	Studiegetuigschrift 2de leerjaar van de 3de graad BSO	6.884	6.626	13.510
3de leerjaar van de 3de graad	Studiegetuigschrift 3de leerjaar van de 3de graad TSO	838	726	1.564
	Studiegetuigschrift 3de leerjaar van de 3de graad KSO	16	20	36
	Studiegetuigschrift 3de leerjaar van de 3de graad BSO	64	102	166
	Diploma van secundair onderwijs (na specialisatiejaar)	4.071	4.175	8.246
	Diploma van secundair onderwijs (na naamloos leerjaar)	679	451	1.130
HOGESCHOLENONDERWIJS (BASISOPLEIDINGEN EN INITIËLE LERARENOPLEIDING)		MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
Eén cyclus		6.293	10.644	16.937
Tweede cyclus van twee		2.660	1.876	4.536
UNIVERSITAIR ONDERWIJS		MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
Academische opleiding 2de cyclus		4.232	5.136	9.368

7.27 Aantal diploma's en getuigschriften uitgereikt op het einde van het schooljaar 2000-2001, naar onderwijsniveau en geslacht. In het beroepssecundair onderwijs behaalt de leerling, afhankelijk van de vooropleiding, in het 3de leerjaar van de 3de graad (specialisatiejaar) een studiegetuigschrift of een diploma. Kandidaatsdiploma's uitgereikt in het hoger onderwijs zijn niet opgenomen in dit cijfermateriaal. Bron: OND.

- **eerstegeneratieleerlingen:** geboren in het land van de testafname maar hun ouders niet
- leerlingen uit **geïmmigreerde gezinnen:** noch de leerlingen, noch hun ouders geboren in het land van de testafname.

Voor leesvaardigheid scoren autochtone leerlingen beter dan eerstegeneratieleerlingen. In de Engelstalige landen is de leesachterstand van leerlingen die zelf (of hun ouders) in het buitenland geboren zijn, het kleinst.

De vrij hoge score van de 'immigrant'-leerlingen in de Vlaamse steekproef wordt veroorzaakt door het relatief groot aantal leerlingen uit gezinnen waar Nederlands wordt gesproken (60%). Het gaat hier zeer waarschijnlijk om Nederlandse leerlingen die al dan niet in België wonen.

2. Effect van de thuissituatie

Dankzij PISA2000 kan ook gekeken worden naar de relatie tussen de studieresultaten van leerlingen en hun **sociaal-economische thuissituatie**. PISA geeft iedere leerling een bepaalde waarde op de index voor socio-economische status. Deze waarde wordt bepaald door het onderwijsniveau en het beroep van de ouders én door de middelen waarover de leerlingen thuis beschikken. De relatie tussen de (lees)prestaties van de leerlingen van een land en hun score op bovenvermelde index voor socio-economische status kan voorgesteld worden door middel van een lijn: de socio-economische gradiënt van dat land. Dergelijke gradiënten worden door hun hoogte, hun helling en hun lengte gekenmerkt. De hoogte van de lijnen weerspiegelt de gemiddelde leesprestaties: hoe hoger een gradiënt ligt, hoe hoger de gemiddelde leesprestaties van de leerlingen van dat land zijn. De helling van de lijnen is een

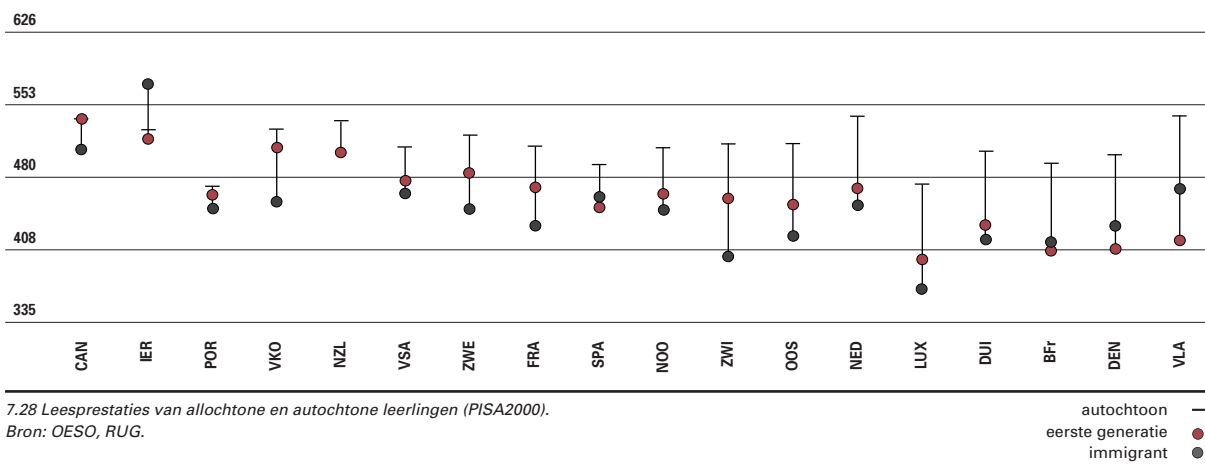
indicatie voor de invloed van de socio-economische thuissituatie. Hoe steiler een gradiënt loopt, hoe groter de impact is en dus hoe meer ongelijkheid er in dat land door socio-economische factoren veroorzaakt wordt. De lengte van de gradiënt stelt tenslotte de verschillen tussen leerlingen in termen van hun socio-economische status voor. Een lange gradiënt impliceert meer verschillen tussen de leerlingen en duidt dus op een grotere variatie binnen de leerlingengroep van een land.

De internationale socio-economische gradiënt voor lezen (de zwarte lijn) is de lijn die de relatie tussen leesprestaties van leerlingen en hun socio-economische status overheen alle OESO-landen het best weergeeft. Deze lijn loopt vanaf het punt waaronder de 5% leerlingen met de laagste waarden op het vlak van socio-economische status zich bevinden tot het punt waarboven de 5% sociaal-economisch meest bevoordeelde leerlingen zich bevinden.

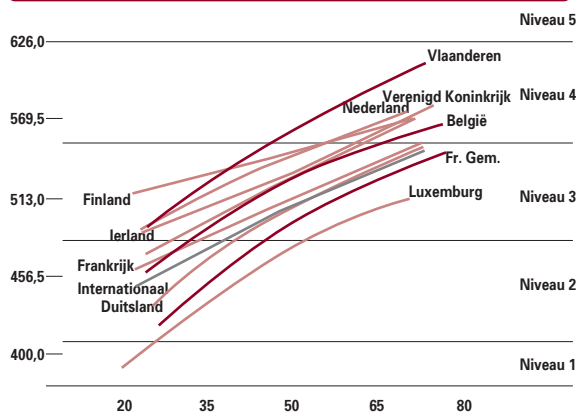
Uit deze grafiek blijkt dat het verband tussen de familiale achtergrond van leerlingen en hun leesprestaties van land tot land verschilt. Er zijn niet alleen landen met een relatief hoog versus een relatief laag prestatieniveau. Maar de landen verschillen ook naargelang van de grootte van impact van de socio-culturele achtergrond op de leesprestaties van hun leerlingen.

Voor verscheidene landen zijn de gradiënten globaal genomen lineair (zie bijvoorbeeld Finland, Ierland, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk). In deze landen staat elke toename op de socio-economische index gelijk aan eenzelfde, constante toename op de schaal voor leesscores. Noch de gradiënt voor Vlaanderen, noch die voor België vertonen dergelijke lineariteit. Bij ons is de hellingsgraad bij de lage niveaus voor socio-economische index steiler dan die bij de

GEBORTEPLAATS EN LEERPRESTATIES

RELATIE LEESPRESTATIES EN FAMILIALE ACHTERGROND

7.29 Relatie tussen leesprestaties en de familiale achtergrond van leerlingen (PISA2000). Bron: OESO, RUG.

hogere niveaus. De gradiënt vlak bij hogere socio-economische statussen af. Dit impliceert dat socio-economische factoren een grotere impact hebben op leesprestaties bij respondenten met een lagere sociale status.

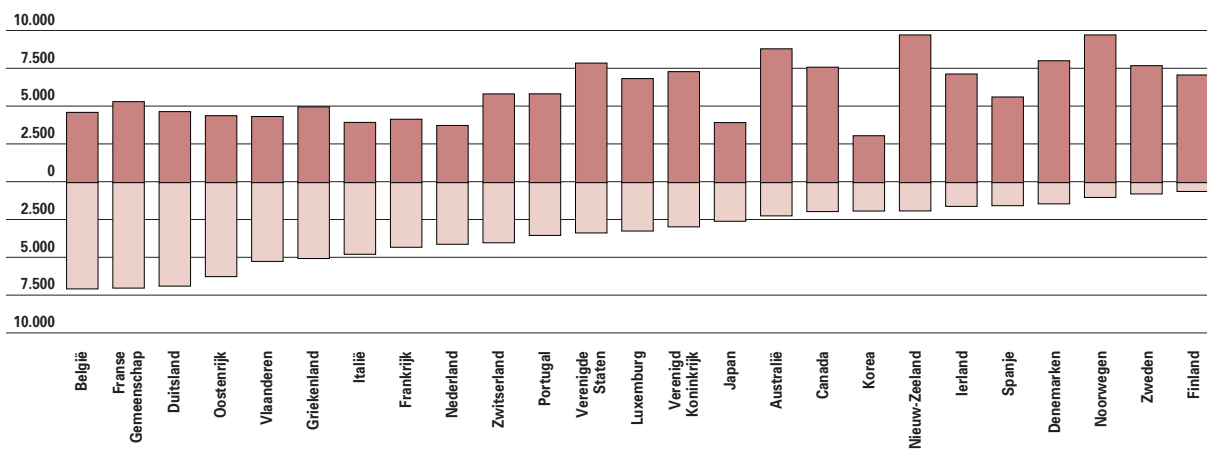
Naast de grote impact van socio-economische factoren op de Vlaamse leesprestaties toont de grafiek nogmaals aan dat de gemiddelde leesprestaties van de Vlaamse leerlingen ver boven het internationaal gemiddelde liggen en dat de Vlaamse gradiënt aanvangt in vaardigheidsniveau 3, daar waar vele andere lijnen (waaronder de Belgische) in niveau 2 beginnen.

3. Variantie tussen en binnen scholen

Niet alleen de familiale achtergrond van leerlingen oefent een invloed op de leesprestaties van leerlingen

uit. Ook vele andere factoren zorgen ervoor dat er een grotere of kleinere variatie tussen de prestaties van leerlingen in een land bestaat. In een grafiek vergelijken we de hoeveelheid variatie in leesprestaties van leerlingen tussen de verschillende landen. De lengte van een staaf weerspiegelt de totale variantie in leesprestatie van de leerlingen van een land. Alle totale varianties kunnen opgedeeld worden in varianties op schoolniveau (de tussenvariantie) versus varianties op leerlingniveau (de binnenvariatie). De grafiek is zo samengesteld dat de lengten van staven links van het nulpunt de variantie tussen de scholen voorstellen en de lengten van de staven rechts van het nulpunt de variantie binnen de scholen (of anders geformuleerd: de variantie tussen leerlingen). Voor beide soorten varianties staan de absolute waarden naast de staven neergeschreven. Variatie en variantie zijn twee aan elkaar gerelateerde statistische begrippen. Onder ‘variantie’ wordt verstaan: de afwijking van alle waarnemingen ten opzichte van het gemiddelde of, met andere woorden, hoeveel verschil er tussen de waarnemingen uit een groep bestaat. In PISA slaat de variatie vaak terug op de verschillen in leesprestatie tussen de leerlingen uit een land. De ‘variantie’ is een spreidingsmaat voor de variaties, die zowel de spreiding binnen de groepen als de spreiding tussen de groepen aangeeft. De binnenvariatie, of de spreiding binnen de groepen, is in PISA gelijk aan de spreiding binnen de scholen en geeft dus de **verschillen tussen individuele leerlingen** weer. De tussenvariantie, of de variantie tussen de groepen die het gevolg is van de groepsindeling, staat in PISA gelijk aan de **verschillen tussen de scholen** van een land.

VARIANTIE IN LEESPRESTATIES

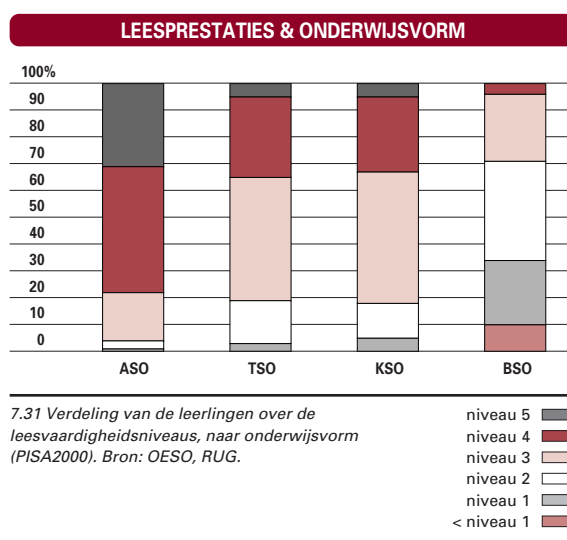
7.30 De variantie in leesprestaties van leerlingen tussen en binnen scholen (PISA2000). Bron: OESO, RUG.

variantie binnen scholen
variantie tussen scholen

In de meeste landen bevindt een groot deel van de variatie in leesprestaties zich op schoolniveau. In België, de Franse Gemeenschap, Duitsland, Oostenrijk, Vlaanderen, Griekenland, Italië, Frankrijk en Nederland is meer dan de helft van de variatie verklaarbaar door verschillen tussen scholen. In landen waar er een substantieel verschil is in de variatie tussen de scholen en waar er minder variatie is tussen de leerlingen binnen een school, bezitten scholen over het algemeen een leerlingpopulatie die grotendeels op gelijkaardig niveau presteert. Op die manier zitten leerlingen samen met anderen die op ongeveer hetzelfde niveau presteren als zichzelf. In de landen met een kleine variatie in leesprestatie tussen de scholen zullen de prestaties dan weer in sterke mate onafhankelijk zijn van de school waarin een leerling onderwijs volgt. Leerlingen uit deze landen hebben met andere woorden veel kans om allemaal in een gelijkwaardige leeromgeving in termen van spreiding van onderwijsleerkansen te volgen. België heeft van alle PISA-landen de grootste variatie op schoolniveau, wat duidt op een zekere mate van selectiviteit. Deze trend zet zich ook door in de gemeenschappen afzonderlijk: zowel Vlaanderen als de Franse Gemeenschap hebben een gemiddelde variantie op schoolniveau van meer dan 50%. De verschillen op Belgisch niveau zijn dus niet enkel te wijten aan de verschillen tussen de schoolsystemen uit de gemeenschappen. Ook binnen de schoolsystemen van de gemeenschappen is een grote variantie en een zekere mate van selectie aanwezig. Geen goed teken in het kader van de bestrijding van de dualisering in het onderwijs.

4. Effect van de onderwijsvorm

Als in Vlaanderen verder op de verschillen tussen leerlingen ingegaan wordt en daarbij de link tussen de leesprestaties van leerlingen en de **onderwijsvorm** waarin ze zich bevinden gelegd wordt, dan blijkt dat dit al een groot deel van de verschillen verklaart. 31% van de ASO-leerlingen presteert op het hoogste niveau van leesvaardigheid, terwijl slechts 5% van de leerlingen in het TSO of KSO dat niveau bereikt. Verder haalt één BSO-leerling op vier enkel het eerste vaardigheidsniveau en presteert in totaal één derde van de BSO-leerlingen op dat laagste niveau of eronder, terwijl dat percentage in het ASO en TSO slechts één en drie procent bedraagt. Bovenstaande gegevens suggereren grote verschillen tussen het algemeen, technisch en beroepssecundair onderwijs, maar de verschillen moeten wel met enige voorzichtigheid gehanteerd worden omdat de resultaten per studierichting een veel geleidelijker overgang vertonen. Vooral tussen het algemeen en

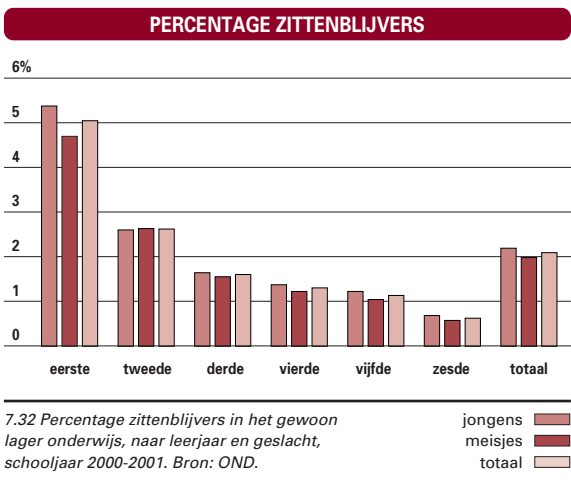

het technisch onderwijs is er een overgangszone waar een studierichting van het technisch onderwijs niet noodzakelijk lagere resultaten behaalt dan een studierichting van het algemeen onderwijs. In leesvaardigheid bestaat er een brede spreiding van de studierichtingen met een vrij scherpe aflijning van de onderwijsvormen (met uitzondering van de richting Economie-Menswetenschappen die lager scoort dan sommige technische richtingen), maar zowel in wiskundige als in wetenschappelijke geletterdheid vervaagt dergelijke scherpe aflijning. In wiskundige geletterdheid is er enerzijds een kloof tussen het technisch onderwijs en het beroepssecundair onderwijs, en anderzijds een zeer geleidelijke overgang tussen het algemeen en het technisch onderwijs. Technische richtingen met een relatief zwaar wiskundeprogramma scoren beter dan algemene richtingen met een beperkt wiskundeprogramma. In wetenschappelijke geletterdheid vertoont zich een gelijkaardig profiel met ook relatief hoge scores voor sommige technische richtingen (o.a. mechanica) mede doordat sommige PISA-items peilen naar technisch inzicht.

Zittenblijven en schoolse vertraging

1. Het gewoon lager onderwijs

In het schooljaar 2000-2001 zat 2,1% van alle leerlingen in het gewoon lager onderwijs in hetzelfde leerjaar als in het voorgaande schooljaar. Het **zittenblijven** is echter niet evenredig verdeeld over de verschillende leerjaren. Het vormt met 5,1% vooral een probleem in het eerste leerjaar. Naarmate het leerjaar stijgt, daalt het percentage zittenblijvers,

tot 0,6% in het zesde leerjaar. Voorts is er een klein verschil tussen **jongens** en meisjes: 2,2% tegenover 2,0% moet zittenblijven in het gewoon lager onderwijs.

Nader onderzoek leert dat 5,7% van alle leerlingen reeds eerder één of meerdere jaren vertraging opgelopen heeft, waarschijnlijk in het gewoon kleuteronderwijs of in het buitengewoon onderwijs. Van de Belgische leerlingen in het gewoon lager onderwijs blijft 1,9% zitten. Bij leerlingen met een **andere nationaliteit** ligt het percentage zittenblijvers heel wat hoger: op 6,0%. Bij deze leerlingen vormt het eerste leerjaar in 12% van de gevallen een struikelblok. Ook in het tweede leerjaar zijn er nog meer dan 6% zittenblijvers van vreemde nationaliteit. Het is duidelijk dat niet-Belgische leerlingen vooral in het begin van hun schoolloopbaan vertraging oplopen. Dat is ook het geval bij Belgische leerlingen, maar daar speelt ongetwijfeld ook al het effect van de naturalisatie van leerlingen die oorspronkelijk een andere nationaliteit hadden.

De uiteenlopende cijfers voor Belgen en niet-Belgen weerspiegelen zich ook in de percentages zittenblijvers in de verschillende **onderwijsnetten** en in **grote steden**. Het gesubsidieerd vrij onderwijs heeft in het gewoon lager onderwijs een relatief laag percentage zittenblijvers (1,8%), het gemeenschapsonderwijs een relatief hoog percentage (4,7%). Het gesubsidieerd officieel onderwijs neemt een tussenpositie in (2,2% zittenblijvers). De percentages schoolse vertraging in het gemeenschapsonderwijs en het gesubsidieerd officieel onderwijs hangen ongetwijfeld samen met hun specifieke opdracht, met name met de vrije toegang voor alle leerlingen. Ook de hoge percentages zittenblijvers in het Nederlandstalig onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in de andere grote steden, hangen wellicht samen met het hogere

percentage leerlingen van vreemde nationaliteit. Zo telt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 3,2% zittenblijvers in het gewoon lager onderwijs, de steden Antwerpen en Gent respectievelijk 3,8% en 2,6%.

2. Het gewoon secundair onderwijs

6,3% van alle jongeren die in het schooljaar 2000-2001 gewoon secundair onderwijs volgden, bleef zitten. Het verschil tussen de geslachtsgroepen is enorm groot: 8,2% van de **jongens** blijft zitten. Van de meisjes is dit slechts 4,4%.

Het eerste leerjaar telt relatief weinig zittenblijvers (3,3%). 11,2% van deze zittenblijvers maakt bovendien een overstap van het eerste leerjaar A naar het eerste leerjaar B. Dit is eigenlijk een reguliere overgang en kan in principe niet als zittenblijven beschouwd worden.

Het percentage zittenblijvers in het gewoon secundair onderwijs loopt per leerjaar gestaag op, met een piek in het vijfde leerjaar (10,7%). In het zesde leerjaar daalt het percentage zittenblijvers tot 4,2%. Bij de gegevens van het lager onderwijs wezen we op de verhoogde percentages zittenblijvers bij leerlingen van vreemde nationaliteit en op het verband met onderwijsnetten en grote steden.

Ook in het gewoon secundair onderwijs ziet men dat **niet-Belgen** vaker blijven zitten dan Belgische leerlingen (9,2% van de niet-Belgen ten opzichte van 6,2% van de Belgische leerlingen).

Het gemeenschapsonderwijs en het gesubsidieerd officieel onderwijs hebben in hun groep van niet-Belgische leerlingen opvallend hogere percentages zittenblijvers (respectievelijk 10,6% en 11,2%) dan het gesubsidieerd vrij onderwijs. Dit hangt samen met de vrije toegang voor alle leerlingen in deze laatste twee onderwijsnetten.

Het Nederlandstalig onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft relatief veel zittenblijvers, namelijk 9,7%. Dat is aanzienlijk hoger dan het Vlaamse gemiddelde (6,4%). Dit geldt ook voor de **grote steden**, zoals Antwerpen (10,1% zittenblijvers), Hasselt (9,7%), Leuven (8,5%), Gent (7,2%) en Brugge (6,2%).

Het percentage zittenblijvers verschilt naargelang de **onderwijsvorm**. Het ASO telt relatief het minste zittenblijvers (4,2%), gevolgd door het BSO (7,5%), het TSO (11,4%) en het KSO (15,7%).

De verhoudingen tussen de leerjaren verschillen naargelang van de onderwijsvorm. Het ASO en het TSO volgen hetzelfde patroon van het algemeen gemiddelde per leerjaar. Dit betekent: een gestage stijging van het percentage zittenblijvers tot het vijfde leerjaar en een daling in het zesde.

In het KSO verloopt het percentage zittenblijvers in

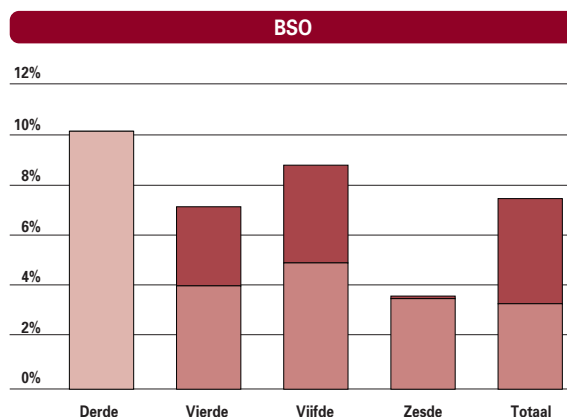
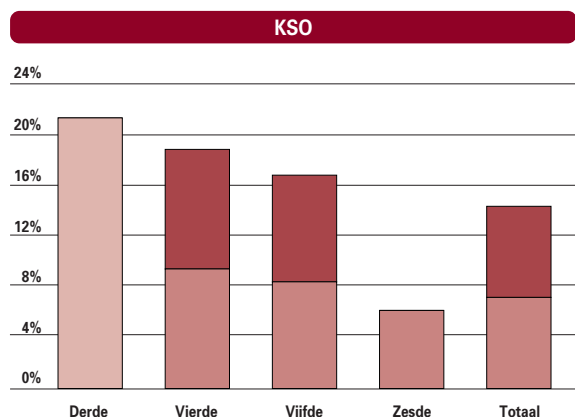
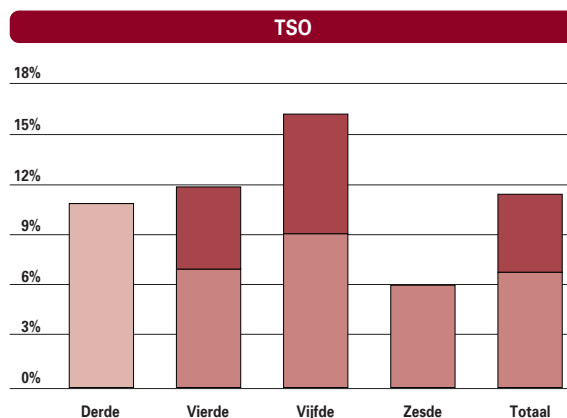
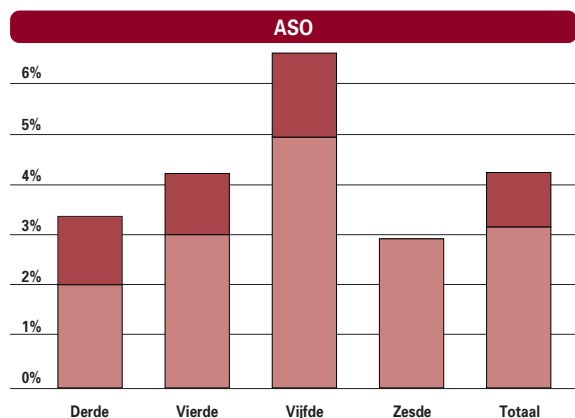
tegenovergestelde richting: in het derde leerjaar is het reeds zeer hoog, nadien daalt dit percentage geleidelijk. In het BSO is het percentage zittenblijvers het hoogst in het derde leerjaar. In het vierde leerjaar daalt dit percentage aanzienlijk en in het vijfde leerjaar is er opnieuw een stijging. Het is dus vooral in het eerste jaar dat ze echt beroepsonderwijs kiezen (het derde leerjaar) dat BSO-leerlingen blijven zitten.

Men kan de zittenblijvers opdelen in een groep die in dezelfde studierichting overzit en in een groep die naar een andere studierichting (eventueel in een andere onderwijsvorm) overstapt. De opsplitsing naar soort maakt duidelijk dat de zittenblijvers in het zesde leerjaar bijna allemaal in dezelfde studierichting zitten als het vorige schooljaar. Men heeft immers slechts toegang tot het zesde leerjaar indien men het vijfde leerjaar van dezelfde studierichting met vrucht heeft beëindigd (behoudens enkele zeer uitzonderlijke gevallen).

In het ASO opteert het merendeel van de zittenblijvers in het vierde en vijfde leerjaar voor dezelfde studierichting. In de andere onderwijsvormen is dit minder het geval. In het TSO en het BSO komt in het vierde en het vijfde leerjaar meer dan 40% van de zittenblijvers uit een andere studierichting. In het KSO is dit zelfs iets meer dan de helft.

Men ziet in het TSO, het BSO en vooral het KSO iets van het beruchte **watervalstelsel**: leerlingen proberen eerst 'zwaardere' studierichtingen en zakken vervolgens naar 'lichtere' af.

ZITTENBLIJVERS SECUNDAIR ONDERWIJS NAAR ONDERWIJSVORM EN LEERJAAR

7.33 Percentage zittenblijvers in het gewoon secundair onderwijs, naar onderwijsvorm en geslacht, schooljaar 2000-2001. De opsplitsing naar soort maakt duidelijk dat de zittenblijvers in het zesde leerjaar bijna allemaal in dezelfde studierichting zitten als het vorige schooljaar. Men heeft immers slechts toegang tot het zesde leerjaar indien men het vijfde leerjaar van dezelfde studierichting met vrucht heeft beëindigd (behoudens enkele zeer uitzonderlijke gevallen). Bron: OND.

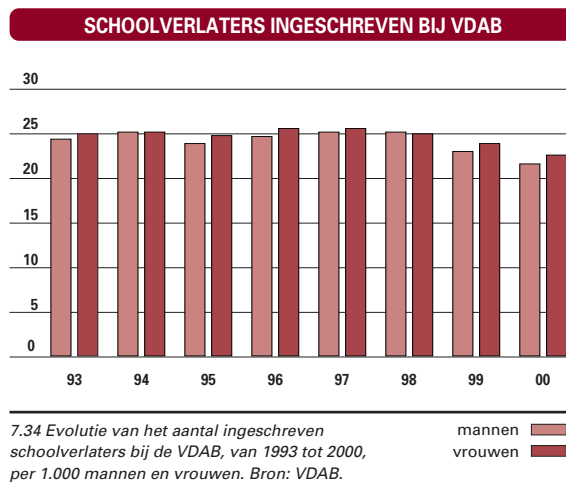
Dezelfde studierichting
Ander studierichting
Totaal

7.6 Oriëntatie op de arbeidsmarkt

Enkel wanneer de economie over voldoende geschoolde werknemers beschikt, is een maatschappij in staat haar welvaartsniveau te behouden. Ook het individu zelf heeft belang bij een goede scholing: naarmate de arbeidsmarkt veeleisender wordt, lopen laaggeschoolden steeds meer risico op werkloosheid. Het is dus belangrijk dat het onderwijssysteem de jongeren gepaste startkwalificaties meegeeft die hun positie op de arbeidsmarkt versterken. In deze indicatoren wordt van naderbij bekeken wat de effecten zijn van de verschillende scholingsniveaus op de jongerenwerkloosheid.

Schoolverlaters naar de arbeidsmarkt

Het aantal **schoolverlaters** dat zich inschreef als werk-

VDAB INSCHRIJVINGEN PER NIVEAU

	MANNEN							
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
LO	4,6%	4,3%	4,8%	5,0%	5,2%	5,5%	5,9%	8,0%
LS	13,8%	12,1%	12,3%	11,9%	11,5%	12,1%	11,9%	9,8%
HS	43,4%	43,4%	45,4%	46,4%	49,4%	49,9%	49,9%	48,7%
HOBU	28,5%	30,0%	27,8%	27,3%	24,8%	24,0%	23,8%	24,2%
UNIV	9,7%	10,2%	9,6%	9,3%	9,1%	8,4%	8,5%	9,4%

	VROUWEN							
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
LO	2,9%	2,4%	2,7%	2,6%	2,7%	2,8%	3,1%	4,3%
LS	8,6%	7,8%	8,3%	7,9%	7,6%	7,7%	7,0%	6,0%
HS	43,3%	41,3%	42,2%	41,9%	42,7%	42,3%	42,5%	40,5%
HOBU	35,4%	38,3%	36,6%	37,1%	36,7%	36,8%	36,8%	37,3%
UNIV	9,8%	10,3%	10,3%	10,5%	10,3%	10,4%	10,6%	11,8%

	TOTAAL							
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
LO	3,7%	3,3%	3,7%	3,8%	4,0%	4,1%	4,4%	6,1%
LS	11,2%	9,9%	10,3%	9,8%	9,5%	9,9%	9,4%	7,9%
HS	43,4%	42,3%	43,7%	44,1%	46,0%	46,0%	46,1%	44,5%
HOBU	32,0%	34,2%	32,3%	32,3%	30,8%	30,6%	30,5%	30,9%
UNIV	9,7%	10,3%	10,0%	9,9%	9,7%	9,4%	9,6%	10,6%

7.35 Evolutie van VDAB-inschrijvingen als werkzoekende schoolverlater per studieniveau, van 1993 tot 2000. De gediplomeerden van het middenstandsonderwijs zijn niet opgenomen. Bron: VDAB.

VDAB UITSCHRIJVINGEN PER NIVEAU

MANNEN								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
LO	56,2%	55,4%	52,3%	46,4%	53,3%	58,3%	62,5%	69,8%
LS	65,8%	66,5%	61,3%	58,9%	67,6%	72,0%	77,1%	76,5%
HS	78,0%	81,5%	78,0%	78,1%	84,5%	84,2%	86,5%	85,4%
HOBU	80,8%	85,0%	84,1%	86,3%	90,5%	87,8%	89,8%	90,0%
UNIV	76,4%	79,6%	79,3%	81,5%	86,9%	84,9%	84,3%	85,3%

VROUWEN								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
LO	48,5%	43,4%	41,3%	43,8%	43,1%	48,6%	54,4%	62,7%
LS	51,2%	49,2%	47,5%	46,0%	53,1%	58,7%	64,2%	66,3%
HS	69,8%	71,4%	68,7%	70,2%	77,3%	79,8%	82,9%	81,3%
HOBU	85,5%	85,2%	83,9%	84,0%	89,8%	91,6%	92,6%	93,4%
UNIV	76,8%	79,8%	78,3%	79,5%	85,9%	86,4%	88,1%	88,6%

TOTAAL								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
LO	53,2%	51,1%	48,3%	43,0%	49,8%	55,0%	59,7%	67,2%
LS	60,1%	59,7%	55,6%	53,6%	61,7%	66,7%	72,1%	72,5%
HS	73,8%	76,6%	73,4%	74,2%	81,1%	82,1%	84,8%	83,5%
HOBU	83,4%	85,1%	84,0%	84,9%	90,1%	91,3%	91,5%	92,1%
UNIV	76,6%	79,7%	78,8%	80,4%	86,3%	85,8%	86,4%	87,2%

7.36 Evolutie van de VDAB-Uitschrijvingen als werkzoekende schoolverlater per studieniveau, van 1994 tot 2001. De gediplomeerden van het middenstandsonderwijs zijn niet opgenomen. Bron: VDAB.

zoekende, daalde in het economisch topjaar 2000 tot een historisch dieptepunt (- 6% vergeleken met 1999).

De groep die een jaar na het afstuderen nog steeds ingeschreven staat als werkzoekende verkleinde elk jaar sinds 1997, maar stabiliseert in 2001 op 15,2%. Deze evolutie valt te verklaren door de verslechterende economische situatie in 2001. Iets meer **mannen** dan vrouwen zitten 1 jaar na hun inschrijving als werkzoekende nog zonder werk (respectievelijk 15,4% en 15%).

Van de totale groep die afstudeert (een groep die ruimer is dan alleen de afstuderenden die zich inschrijven) blijkt 7,1% van de mannen en 7,2% van de vrouwen een jaar na hun eindexamen nog steeds op zoek naar een job.

Schoolverlaters volgens studieniveau en studiegebied

De kans op het vinden van een job hangt natuurlijk niet enkel af van de hoogte van het behaalde diploma. Alle studieniveaus hebben zowel zeer goede als

matig presterende studierichtingen.

De **laagstgeschoolde** werkzoekende schoolverlaters slaagden erin hun positie gevoelig te verbeteren. Ruim twee derde slaagde erin binnen het jaar na hun inschrijving als werkzoekende een job te vinden. Laaggeschoolde mannen verdwijnen na hun inschrijving gemakkelijker uit de werkloosheid dan laaggeschoolde vrouwen.

In het secundair onderwijs van de derde graad geldt nog steeds dat **technisch en beroepsonderwijs** betere tewerkstellingsmogelijkheden bieden dan het algemeen secundair onderwijs. Vooral voor mannelijke schoolverlaters biedt een diploma van technisch of beroepsonderwijs bijzonder goede tewerkstellingsperspectieven.

De beste kansen om 1 jaar na het afstuderen niet meer werkzoekend te zijn, zijn weggelegd voor schoolverlaters met een diploma **hoger onderwijs van één cyclus**. Vooral de vrouwen scoren uitzonderlijk goed. Ook **universitairen** of houders van een diploma hoger onderwijs van twee cycli stromen sneller door dan gemiddeld.

De hogergeschoolde, ingeschreven werkzoekenden zijn vooral vrouwen.

7.7 Individuele oriëntatie

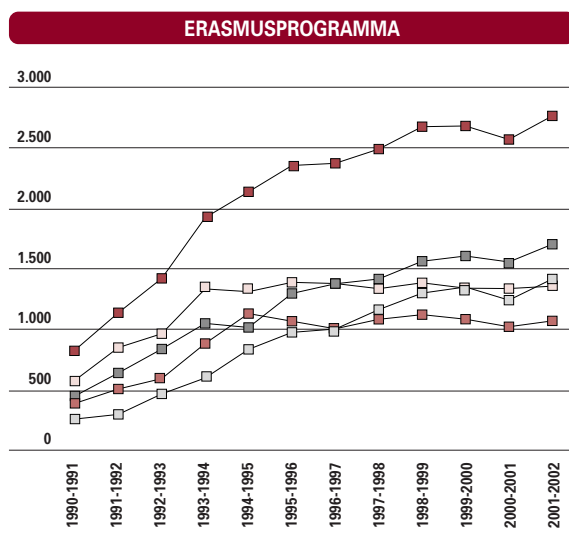
Onderwijs is gericht op een totale persoonlijke ontplooiing, een harmonische vorming vanuit het perspectief van een democratische en sociaal rechtvaardige samenleving. Na de spijbelproblematiek en het welbevinden van leerlingen verleden jaar, wordt dit jaar aandacht besteed aan de studentenmobiliteit in het hoger onderwijs.

Deelname aan ERASMUS

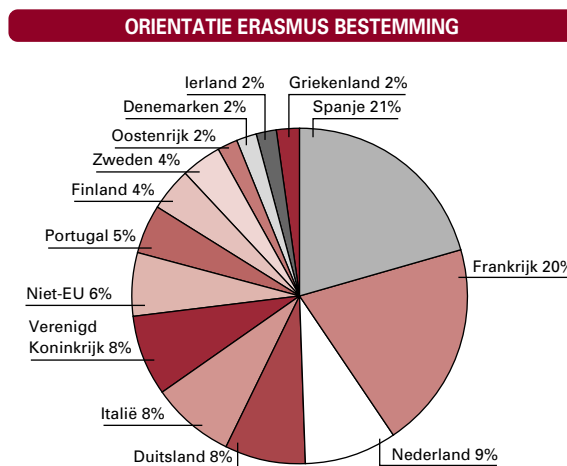
Vrouwelijke studenten in het Vlaams hoger onderwijs participeren meer aan het internationaal uitwisselingsprogramma voor studenten en docenten ERASMUS dan hun mannelijke studiegenoten. Voor het academiejaar 2001-2002 is de verhouding zelfs 61-39. In de laatste 10 academiejaren namen mannen enkel in 1994-1995 meer aan het ERASMUS-programma deel dan vrouwen.

Gedurende het voorbije decennium namen steeds meer studenten aan ERASMUS deel.

Er valt ook een evolutie in het soort onderwijs te zien: het aandeel van de **hogeschoolstudenten** is sinds 1993-1994 gestegen. In het voorbije decennium was 43% van de ERASMUS-deelnemers een

7.37 Evolutie van de participatie in het Vlaams hoger onderwijs aan ERASMUS, naar geslacht en soort instelling, van 1990-1991 tot 2001-2002. Bron: OND.

7.38 Verdeling van de Vlaamse ERASMUS-studenten, naar land van bestemming, academiejaar 2001-2002. Bron: OND.

hogeschoolstudent. In het academiejaar 2001-2002 was de verhouding hogeschoolstudenten versus universiteitsstudenten ongeveer 50-50.

Welke **bestemmingen** kiezen de ERASMUS-studenten in Vlaanderen? In 2001-2002 koos 21% van hen een Spaanse instelling voor hoger onderwijs, meteen de grootste stijging t.o.v. 2 jaar geleden. Andere belangrijke aantrekkingspolen waren Frankrijk (20%) en Nederland (9%). Het Verenigd Koninkrijk is de grootste daler, maar blijft nog altijd de vierde belangrijkste bestemming.

7.8 Levenslang leren

Steeds vaker wordt het reguliere onderwijssysteem gezien als een aanzet tot ‘een leven lang leren’. Hiermee bedoelt men onderwijs en vorming tijdens de gehele loop van het leven, zowel in het formele als in het niet-formele leermilieu. Een brede waaier van onderwijs-, vormings- en opleidingsmogelijkheden laat mensen niet enkel toe om zich individueel verder te ontplooiën maar biedt hen ook de kans om hun arbeids- of promotiekansen te verhogen. Vandaar dat het beleidsrelevant is om ook de deelname aan het volwassenenonderwijs van naderbij te bekijken.

Deelname aan het volwassenenonderwijs

Wanneer we de evolutie van de deelname aan het **onderwijs voor de sociale promotie** (OSP) sinds 1991 bekijken, blijkt dat die tot 1996-1997 vrij stabiel is gebleven om daarna sterk te stijgen. Vooral in de vorige schooljaren is de participatie aanzienlijk gestegen, al dient ervoor gewaarschuwd te worden dat de tellingmethode aangepast werd, wat de cijfers beïnvloedt.

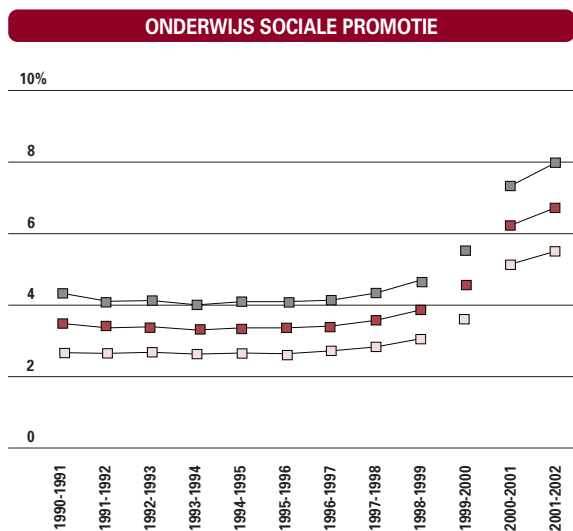
In het schooljaar 2001-2002 waren er 274.802 inschrijvingen, wat overeenkomt met 6,75% van de 15-64-jarige bevolking in Vlaanderen. De vrouwen

vertegenwoordigen 58% van de inschrijvingen. Meer dan 91% van de inschrijvingen vinden we in het secundair onderwijs voor sociale promotie.

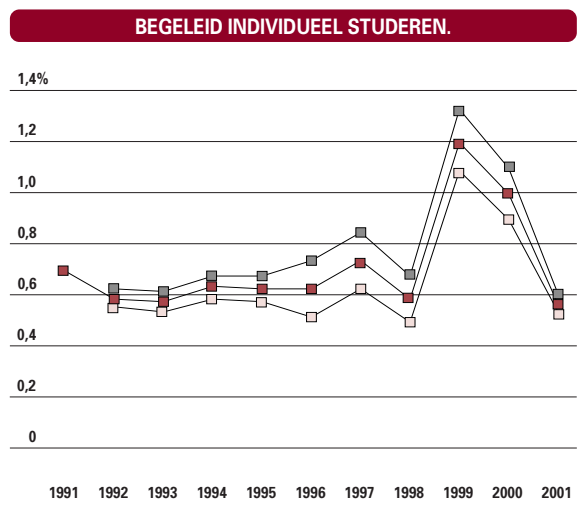
Het **Begeleid Individueel Studeren** (B.I.S.) kende een piek in 1999, het jaar waarin het grondig hervormd werd met een herziening van het aanbod. Daarmee ging heel wat publiciteit gepaard. Daarna halveerde het inschrijvingscijfer tot 0,6% in 2001, het jaar waarin voor het eerst inschrijvingsgeld gevraagd werd. Nagenoeg evenveel vrouwen als mannen vragen een B.I.S.-pakket aan.

De participatie aan de **basiseducatie** steeg gestaag sinds het begin van de jaren negentig. In het werkjaar 2001-2002 was de deelname aan de basiseducatie al toegenomen tot 0,65% van de 15- tot 64-jarige bevolking, of 26.387 personen. In de basiseducatie vormen vrouwen met 60% de meerderheid van de cursisten.

In 2001-2002 was 1,1% van de 15 tot 64-jarige Vlaamse bevolking in het **deeltijds kunstonderwijs** ingeschreven. Dat percentage is de laatste drie schooljaren zowat constant gebleven. In absolute cijfers uitgedrukt, volgden 15.136 volwassen mannen een opleiding Beeldende Kunst, Muziek, Woordkunst of Dans. Deze opleidingen zijn vooral populair bij vrouwen: twee op de drie volwassen cursisten is een vrouw.

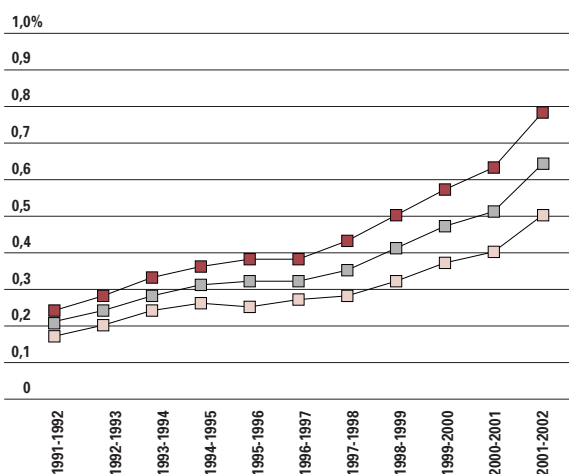

7.39 Evolutie van de participatie aan het OSP door 15 tot 64-jarigen, van 1990-1991 tot 2001-2002. Bron: OND. De referentieperiodes in deze grafiek verschillen waardoor de vergelijking over de jaren heen niet zonder meer mag gemaakt worden. Tot voor 1999-2000 werd gewerkt met schooljaren. In 1999-2000 werd gewerkt met de referentieperiode 1/9/1999-31/1/2000. Voor 2000-2001 is de referentieperiode 1/2/2000-31/1/2001.

7.40 Evolutie van de participatie aan het B.I.S. (afstandsonderwijs) door 15 tot 64-jarigen, van 1990-1991 tot 2001-2002. Bron: OND.

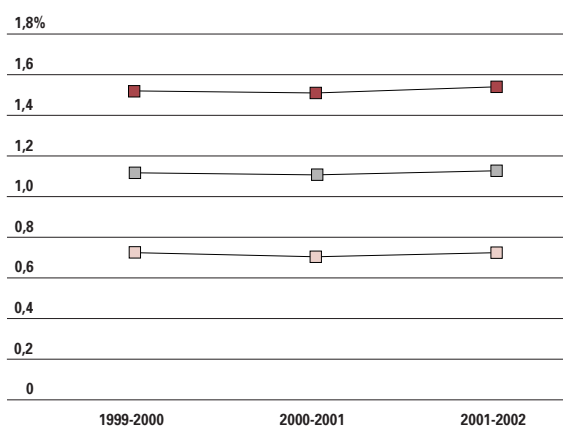
BASISEDUCATIE

7.41 Evolutie van de participatie aan de basiseducatie door 15 tot 64-jarigen, van 1990-1991 tot 2001-2002. Bron: OND.

M —□—
V —◆—
M+V —○—

DEELTIJDS KUNSTONDERWIJS

7.42 Evolutie van de participatie aan het DKO door 15 tot 64-jarigen, van 1999-2000 tot 2001-2002. Bron: OND.

M —□—
V —◆—
M+V —○—

Daarnaast volgen nog steeds meer jongere kinderen een opleiding in het deeltijds kunstonderwijs dan volwassenen. 68% van alle ingeschrevenen is behoort tot de leeftijdsgroep 6- tot 14-jarigen. Ook hier spannen de meisjes de kroon met een kleine 67% van de jonge generatie DKO-ers.

Landbouwworming en opleidingen VDAB en VIZO

De gegevens omtrent de landbouwworming zijn geïntegreerd in het spoor Landbouw en de gegevens omtrent de opleidingen georganiseerd door VDAB en VIZO in het spoor Werkgelegenheid.

VOOR MEER INFORMATIE

AELTERMAN A., VERHOEVEN J., ROTS I., BUVENS I., ENGELS N. en VAN PETEGEM P. (2002), *Waar staat de leraar in de samenleving?* Een onderzoek naar opvattingen over de professionaliteit en de maatschappelijke waardering van leerkrachten. Gent – Academia Press

AELTERMAN A., ENGELS N. en VERHAEGHE J.P. (2002), *Eindverslag van het Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek (OBPWO) 00.06 (Onderzoek in opdracht van het departement Onderwijs) – Het welbevinden van de leerkracht. De ontwikkeling van een bevragsingsinstrument voor het meten van het welbevinden van leerkrachten basis- en secundair onderwijs.*

MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, DEPARTEMENT ONDERWIJS, AFDELING BEGROTING EN GEGEVENSBEHEER (2003). *Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief – editie 2002.* Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs.

MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, DEPARTEMENT ONDERWIJS (2002). *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2001-2002*

MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, DEPARTEMENT ONDERWIJS (2002).

Themanummer 4: Zittenblijven, schoolse vertraging en slaagcijfers in het Vlaams onderwijs – een kwantitatieve analyse

OECD (2002). *Education at a Glance. OECD Indicators.* Parijs: OECD.

OECD (2001). *Knowledge and Skills for Life – First results from PISA 2000.* Parijs: OECD.

Nuttige links:

De website van het Departement Onderwijs:
<http://www.ond.vlaanderen.be>

De sectie Trends en Cijfers op de website van de VDAB: <http://www.vdab.be/trends/>

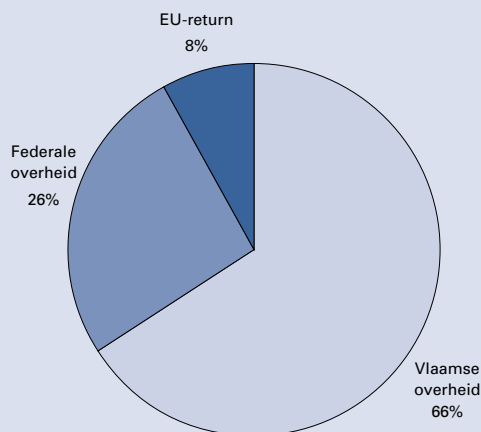
De website van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming (SWAV): <http://www.wav.be>

Wetenschap en technologie

hoofdstuk 8

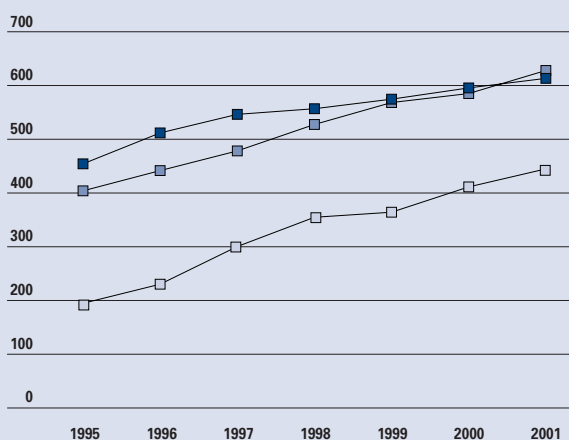
Kerncijfers

OVERHEIDSKREDIETEN VOOR O&O

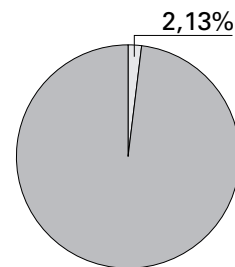
Procentueel aandeel van diverse overheden in de overheidsfinanciering van Onderzoek en Ontwikkeling (O&O), voor het jaar 2001 (aannames, zie indicator 8.5). Bron: WIM, AWI, Speurgids 2001.

FWO-MANDATEN EN IWT-BEURZEN

Evolutie FWO-mandatenbestand en toegekende IWT-specialisatiebeurzen, van 1995 tot 2001. Bron: FWO, IWT.

Uitgaven

Aandeel van het wetenschapsbeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- De 0,64% van de overheidsuitgaven voor O&O blijft onder het EU-gemiddelde en ver beneden de EU-streefnorm van 1%.
- De bedrijfsbestedingen voor O&O zijn traditioneel hoog (1,7%) maar de EU-streefnorm van 2% wordt niet gehaald.
- Het FWO heeft zijn vooropgestelde doel van 600 aspirant-doctorandi bereikt.
- Nieuwe universiteitsstudenten kiezen vaker voor burgerlijk ingenieur en minder voor de natuur- en exacte wetenschappen.
- Het 'Bijzonder Onderzoeksfonds' is de belangrijkste financieringsbron geworden voor universitair O&O.

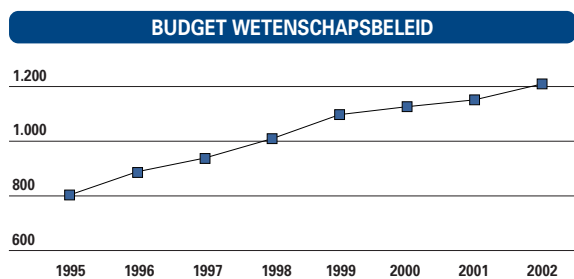
Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/wetenschap

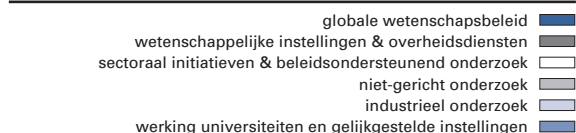
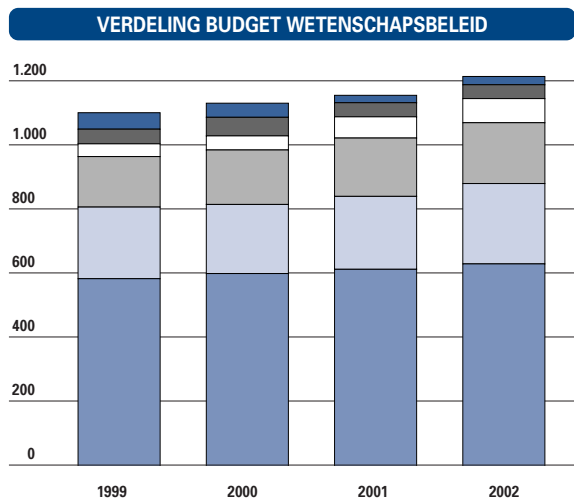
Beleid

Het totale budget dat de Vlaamse overheid veil heeft voor wetenschap en technologie kan afgeleid worden uit het 'Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid'. Dit programma groepeerd immers alle kredieten van de diverse Vlaamse administraties en Vlaamse Openbare Instellingen. Voor het jaar 2002 komt dit budget uit op 1.214 miljoen euro, een stijging van 59 miljoen euro in vergelijking met het jaar voordien. Deze forse toename sluit weer aan bij stijgingsritme tussen 1995 en 1999.

Zowat de helft van de begroting is bestemd voor de werking van de 'universiteiten en daarmee gelijkgestelde instellingen'. In tweede orde volgt

8.1 Evolutie van het Vlaamse budget voor wetenschapsbeleid, zoals afgeleid uit het Horizontaal Begrotingsprogramma voor Wetenschapsbeleid (HBPWB), van 1995 tot 2002, in miljoen euro. Bron: WIM, AWI, Speurgids 2002.

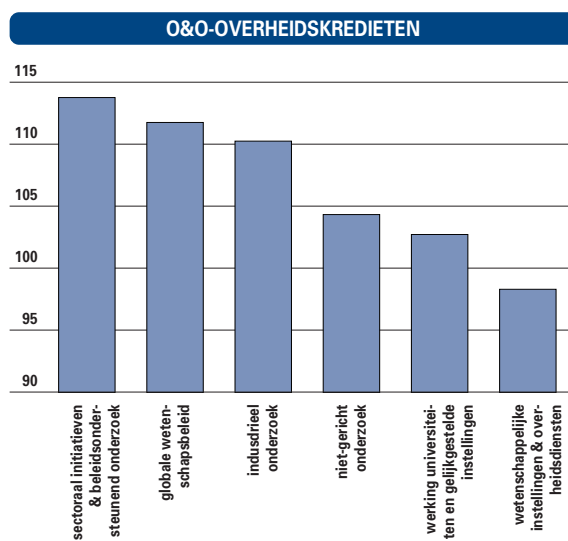

8.2 Evolutie van de verdeling van het Vlaamse budget voor wetenschapsbeleid over afdelingen van het Horizontaal Begrotingsprogramma voor Wetenschapsbeleid (HBPWB), van 1999 tot 2002, in miljoen euro. Bron: WIM, AWI, Speurgids 2002; bewerking APS.

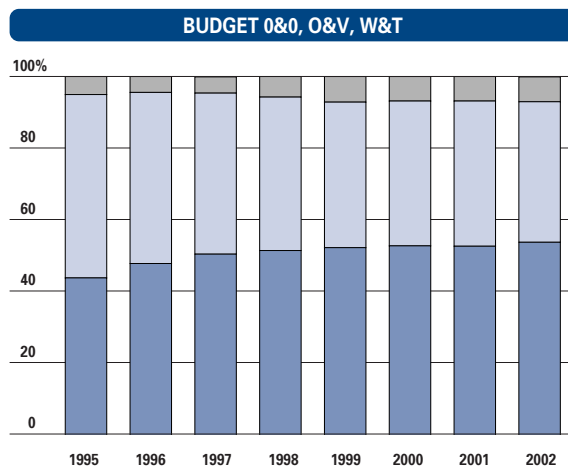
het 'industriële onderzoek' of het onderzoek met een economische finaliteit en in derde orde het 'niet-gericht onderzoek' aan de universiteiten. In de begroting 2002 valt vooral de stijging op van de fondsen voor 'sectorale initiatieven en beleids-ondersteunend onderzoek', het 'globale wetenschapsbeleid' en het 'industriële onderzoek'.

Onderzoek en ontwikkeling

Van het totale Vlaamse budget voor wetenschapsbeleid is iets meer dan de helft bestemd voor

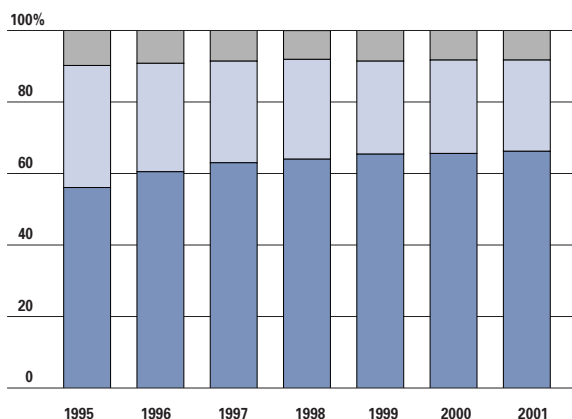

8.3 Index van het Vlaamse budget voor wetenschapsbeleid per deelgebied van het Horizontaal Begrotingsprogramma voor Wetenschapsbeleid (HBPWB) in 2002 (2001=index 100). Bron: WIM, AWI, Speurgids 2002; bewerking APS.

8.4 Evolutie van de verdeling van het Vlaamse wetenschapsbudget over hoofdcomponenten: O&O (Onderzoek en Ontwikkeling), O&V (Onderwijs en Vorming) en W&T (wetenschappelijke en technologische dienstverlening), van 1995 tot 2002, in %. Bron: WIM, AWI, Speurgids 2002.

OVERHEIDSKREDIETEN VOOR O&O

8.5 Evolutie van de verdeling van de totale overheidskredieten voor Onderzoek en Ontwikkeling in Vlaanderen naar financieringsbron (Vlaamse overheid, federale overheid, EU-return), periode 1995-2001.

Aannames: inbreng van de Vlaamse overheid zoals vastgelegd in het HBPWB (aangepaste kredieten, waarbij 25% van werkingsuitkeringen voor de universiteiten bestemd is voor O&O); inbreng van de federale overheid volgens de verdeelsleutel ESA aan 28,5% en rest federale kredieten aan 56% (verdeelsleutel IMCWB), met raming voor 1999 en 2000 op basis van de 77,35% O&O voor 1998; inbreng van de EU volgens de geschatte return van 2,58%. Bron: WIM, AWI, Speurgids 2001.

‘Onderzoek en Ontwikkeling’ (O&O). De overige middelen zijn bestemd voor ‘Onderwijs en Vorming’ (O&V) en voor ‘Wetenschappelijke en Technologische dienstverlening’ (W&T). Het aandeel van O&O is vooral toegenomen tussen 1995 en 1997 en bleef nadien ongeveer gelijk. Niet alleen de Vlaamse maar ook de federale en de Europese overheid maken middelen vrij voor O&O.

Samen leverde dat in 2001 een totaalbedrag op van 925 miljoen euro. Het Vlaamse aandeel hierin steeg van 57% in 1995 naar 66% in 2001.

De Belgische en Vlaamse overheidsuitgaven voor O&O, uitgedrukt als een percentage van het BBP(R), liggen ruim onder het EU-gemiddelde. Finland en Frankrijk zijn koplopers en trouwens de enige landen die dicht bij de door Europa vooropgestelde 1%-norm komen.

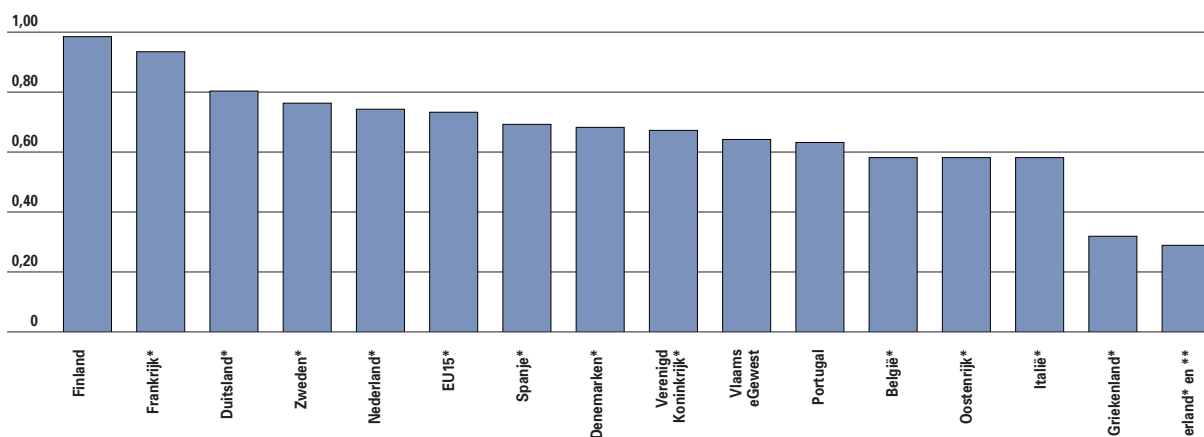
1. Universitair onderzoek

De Vlaamse overheid financiert het **niet-gerichte onderzoek** aan de universiteiten langs twee kanalen: de ‘structurele’ en de ‘projectmatige’ financiering. De **structurele financiering** is het kwart van de werkingsuitkeringen aan de universiteiten, dat in de regel bestemd is voor O&O. De overige 75% is bestemd voor O&V. In tegenstelling tot de vorige legislatuur (1995-‘99) waarin deze subsidiëring stagneerde, is er onder de huidige legislatuur (1999-2002) een jaarlijkse stijging van de structurele financiering.

De **projectmatige financiering** anderzijds put uit specifieke middelen. Deze financieringsvorm kent over de gehele periode een forse jaarlijkse aangroei. Sinds 1998 is het zelfs de voornaamste Vlaamse financieringsbron voor het niet-gerichte onderzoek. De gemiddelde jaarlijkse aangroei was wel sterker in de periode 1995-‘99 (12%) dan in de periode 1999-2002 (5%).

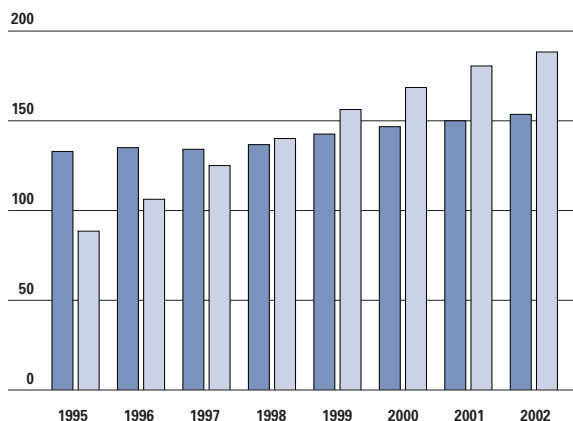
De projectmatige financiering omvat drie componenten, elk met een eigen functie. Het ‘Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek-Vlaanderen’ (FWO) en het ‘Bijzonder Onderzoeksfonds’ (BOF)

OVERHEIDSKREDIETEN VOOR O&O ALS % BBP(R)

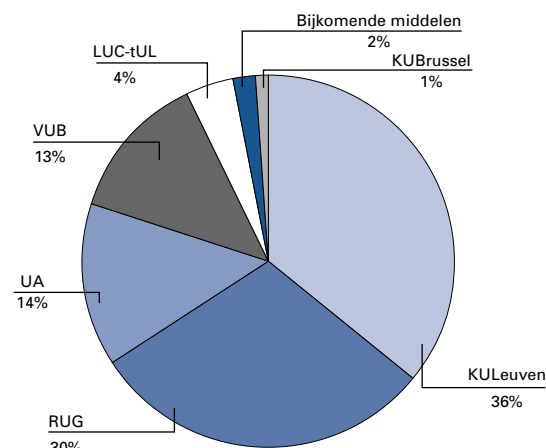
8.6 Budgettaire overheidskredieten voor O&O als % van het Bruto Binnenlands Product (per Regio) in 2000, of zoniet, voor het laatst beschikbare jaar: * = voorlopig cijfer; **=cijfer voor 1999. Bron: 1) landen: EUROSTAT; 2) Vlaams Gewest: AWI Speurgids 2001, met aannames van indicator 8.5; 3) raming BBPR-Vlaanderen: APS (versie juli 2002).

O&O-KREDIETEN VOOR UNIVERSITEITEN

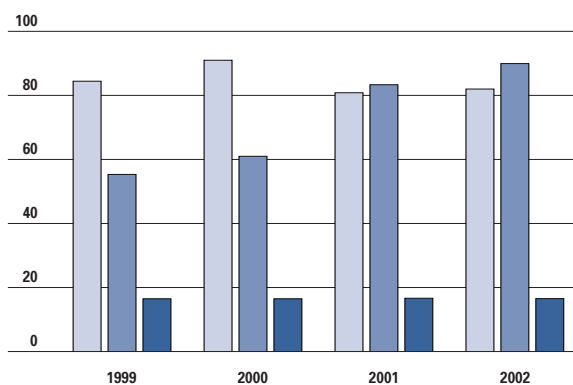
8.7 Evolutie van structurele en projectmatige kredieten voor niet-gericht onderzoek aan de universiteiten vanwege de Vlaamse overheid, van 1995 tot 2002, in lopende prijzen in miljoen euro. Bron: WIM, AWI, Speurgids 2002.

WERKINGSUITKERINGEN AAN DE UNIVERSITEITEN

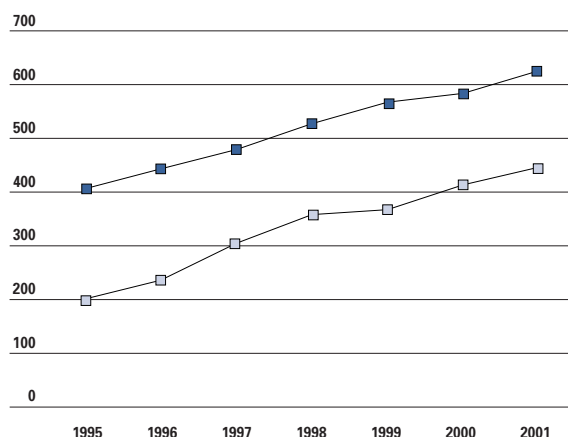
8.8 Verdeling van de werkingsuitkeringen aan de universiteiten in 2002, in %. Bron: WIM, AWI, Speurgids 2002.

NIET-GERICHT ONDERZOEK AAN DE UNIVERSITEITEN

8.9 Evolutie van de componenten van de financiering van het niet-gericht onderzoek aan de universiteiten, in lopende prijzen in miljoen euro, van 1999 tot 2002. Bron: WIM, AWI, Speurgids 2002.

FWO-MANDATENBESTAND

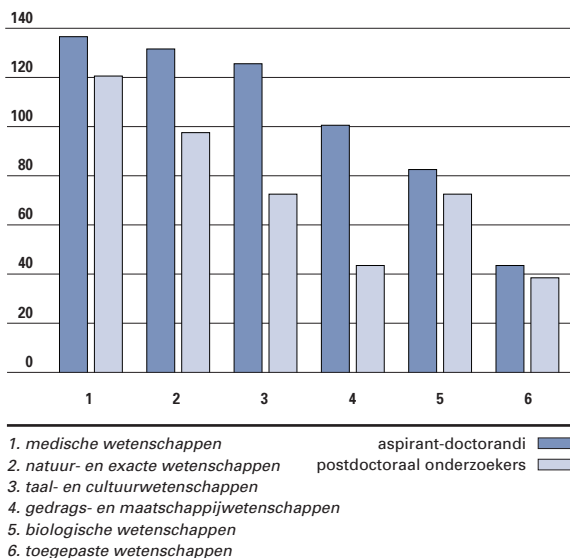
8.10 Evolutie van het FWO-mandatenbestand, van 1995 tot 2001 (cijfers op 1 oktober). Bron: FWO.

verdelen fondsen via competities. Het 'Instituut voor de aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen' (IWT) kent doctoraatsbeurzen toe voor wetenschappelijk onderzoek met een potentiële economische finaliteit. De BOF-kredieten zijn ook in de huidige legislatuur sterk gestegen en zijn thans de belangrijkste financieringsbron. Hier moet wel aan toegevoegd worden dat de overdracht van de totale loonkost voor onderzoekers in vast dienstverband bij het FWO naar BOF (ter waarde van 17 miljoen euro in 2001) deze evolutie voor een groot deel verklaart. Het FWO stelde zich in het midden van de jaren negentig als doel om 600 **aspirant-doctorandi** te

halen. Daartoe werden vanaf 1996 jaarlijks ongeveer 150 beurzen met een looptijd van vier jaar toegekend. Op 1 oktober 2001 werd met 623 aspirant-doctorandi die kaap gehaald. Analoog werd een inspanning geleverd om ook het **postdoctoraal onderzoek** meer kansen te bieden. Hier geldt als ambitie om een 500-tal **postdocs** te financieren met een instroom van 100 per jaar. Met 448 postdocs op 1 oktober 2001 komt ook dit streefdoel binnen bereik, zodat Vlaanderen thans kan bogen op een belangrijke groep goed getrainde en ervaren onderzoekers aan de universiteiten.

De meeste aspirant-doctorandi bekwamen zich in de medische wetenschappen, gevolgd door de

FWO-MANDATEN PER WETENSCHAPSGBIED

8.11 Verdeling van het aantal aspirant-doctorandi en postdocs per wetenschapssector of -gebied in 2001, in %. Bron: FWO.

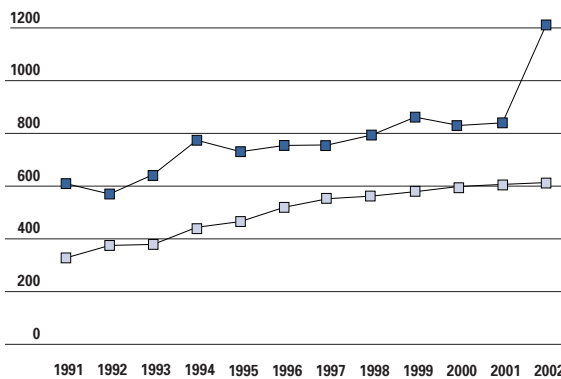
natuur- en exacte wetenschappen en door de taal- en cultuurwetenschappen. Toegepaste wetenschappen telt sinds jaar en dag het laagste aantal aspirant-doctorandi.

Ook bij de postdocs vindt men de grootste groep terug in de medische wetenschappen. Postdocs zijn dan weer schaars in de gedrags- en maatschappijwetenschappen en in de toegepaste wetenschappen. Naast de FWO-mandaten vormen de IWT-specialisatiebeurzen een belangrijke bron voor de tewerkstelling van doctorandi. De jaren negentig vertonen een sterke stijging van zowel het aantal aangevraagde als het aantal toegekende beurzen. Het aantal aanvragen steeg opvallend sterk in 2002, maar het aantal toegekende beurzen lijkt zich te stabiliseren rond de 600.

2. Beleidsgericht onderzoek

Het **beleidsrelevant onderzoek** verschaft de Vlaamse overheid meer informatie om een beleid voor duurzame ontwikkeling verder uit te bouwen. Dit onderzoek identificeert en bestudeert problemen en plaatst ze in een tijdsperspectief van drie tot vijf jaar, of zelfs langer. De nieuwe aanpak is gericht op een beperkt aantal steunpunten rond onderwerpen die door de bevoegde ministers als kritisch worden beschouwd voor hun beleid. Een steunpunt kan een entiteit zijn binnen een Vlaamse universiteit of een consortium van verschillende Vlaamse universiteiten. Thans zijn 12 steunpunten erkend. In 2001 werd hiervoor een eerste globaal krediet van 5 miljoen

IWT-SPECIALISATIEBEURZEN

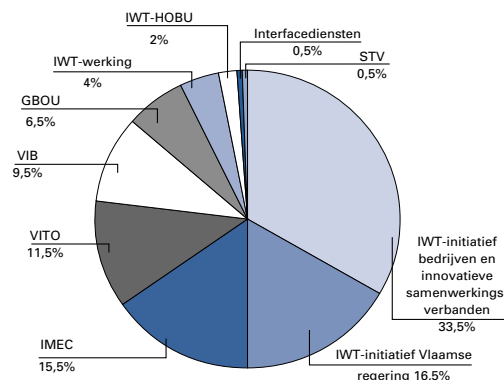
8.12 Evolutie van het aantal aangevraagde en toegekende IWT-specialisatiebeurzen tussen 1991 en 2002. Bron: IWT.

euro vrijgemaakt. In 2002 is dat bedrag toegenomen tot 8 miljoen euro. Daarnaast worden per departement nog tal van kredieten voorzien voor beleidsrelevant onderzoek. Daardoor kan het totale krediet voor 2002 geraamd worden op 67 miljoen euro. Tenslotte is er ook nog de kredietlijn voor het **beleidsondersteunend onderzoek** dat gericht is op het beantwoorden van eerder punctuele vragen. Daarvoor werd in 2002 38 miljoen euro voorzien.

3. Industrieel onderzoek

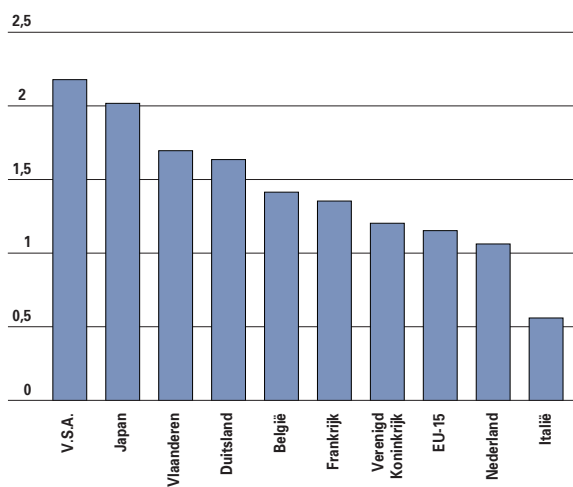
Voor 2002 werd het **Vlaamse overheidskrediet** voor 'industrieel onderzoek' of beter gesteld, 'onderzoek en ontwikkeling van nieuwe technologieën ten behoeve van het bedrijfsleven', begroot op 250 miljoen euro. Dit betekent een stijging met 23 miljoen euro ten opzichte van 2001. De belangrijkste gegadigde is het Instituut voor de

KREDIET VOOR INDUSTRIEEL ONDERZOEK

8.13 Verdeling Vlaamse openbare middelen voor industrieel onderzoek in 2002. Bron: WIM, AWI, Speurgids.

O&O UITGAVEN VAN DE BEDRIJVEN

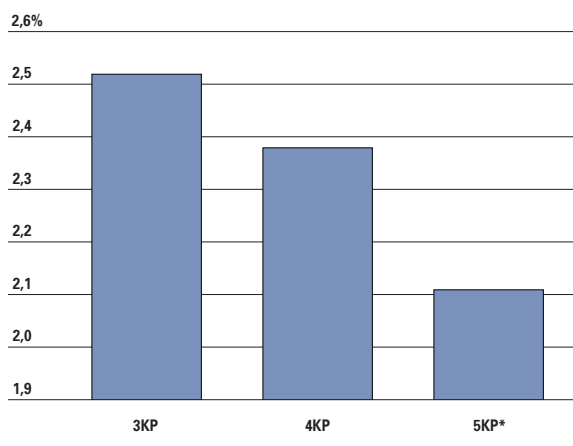

8.14 O&O uitgaven van de bedrijven (BERD) in % van het BBP (per Regio), in Vlaanderen, in België, bij de vijf belangrijkste handelspartners en in de grote westerse handelsblokken. Meest recent beschikbare jaar tussen 1997 en 2000. Bron: 1) landen: DWTC, OESO; 2) Vlaams Gewest: IWT (raming voor 2000) gesteund op APS-raming van het BBPR-Vlaanderen (versie juli 2002).

aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen. Deze instelling beheert zowel de fondsen voor acties op initiatief van de Vlaamse regering als voor onderzoeksprojecten op initiatief van bedrijven en innovatie-samenwerkingsverbanden.

Daarnaast worden ook belangrijke kredieten vrijgesteld voor de drie Vlaamse Onderzoeksinstituten, het 'Interuniversitair Micro-Electronica Centrum', de 'Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek' en het 'Vlaams interuniversitair Instituut voor Biotechnologie'.

DEELNAME AAN EUROPESE KADERPROGRAMMA'S

8.15 Financiële return uit de Europese Kaderprogramma's, of het procentuele aandeel dat Vlaanderen haalt in de totale toegekende Europese middelen per Kaderprogramma. Bron: WIM, AWI, Afdeling Technologie en Innovatie. *: voorlopige raming.

Ook de bedrijfsweld investeert aanzienlijke sommen in onderzoek. De Belgische **bedrijfsbestedingen voor O&O**, uitgedrukt als percentage van het BBP, zijn traditioneel hoog in vergelijking met de belangrijkste handelspartners. Vlaanderen scoort nog beter dan het gemiddelde voor België, maar haalt nog lang niet de EU-streefnorm van 2%.

Europese Kaderprogramma's

De Europese Unie coördineert tal van onderzoeksprogramma's die de nationale grenzen overstijgen. Het vijfjaarlijkse Europese Kaderprogramma vormt daarbij het voornaamste financieringskanaal dat put uit bijdragen van de lidstaten. Vlaamse universiteiten, bedrijven en onderzoeksinstituten kunnen hiervoor aanvragen indienen.

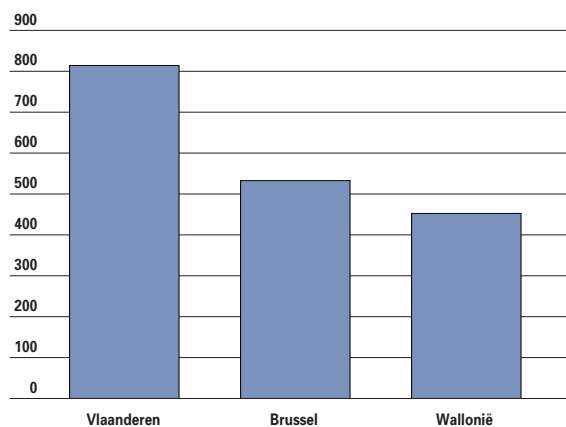
Vlaanderen haalt steeds minder uit deze Kaderprogramma's, maar dat is grotendeels te verklaren door de toetreding van nieuwe lidstaten tot de Unie. In elk geval blijkt de ingeschatte **gerealiseerde Vlaamse return** (2,11%) min of meer te beantwoorden aan de **verwachte return** (2,13%) zoals die kan afgeleid worden uit de geraamde Vlaamse bijdrage.

De opsplitsing van de deelname per Belgische regio toont aan dat Vlaanderen het hoogste aantal deelnames telt.

Wetenschapsinformatie

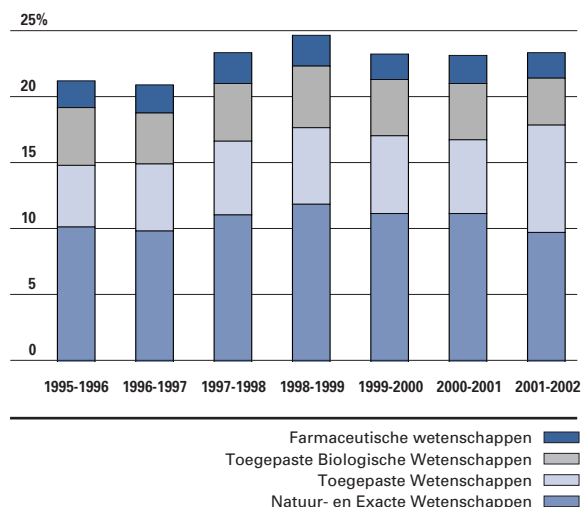
De Vlaamse overheid maakte in 2002 bijna 4,4 miljoen euro aan kredieten vrij voor de popularisering van wetenschap en technologie. Meer in het

DEELNAME AAN 5KP VOLGENS REGIO

8.16 Aantal Belgische deelnames aan 5KP volgens regio (voorlopige cijfers). Bron: WIM, AWI, Afdeling Technologie en Innovatie.

INTERESSE VOOR WETENSCHAP EN TECHNOLOGIE

8.17 Evolutie van het aandeel generatiestudenten aan de universiteit ingeschreven in een studierichting met exact-wetenschappelijke of technologische oriëntatie, van academiejaar 1995-1996 tot 2001-2002, in %.
Bron: OND, APS-bewerking.

bijzonder wil de overheid, in het vooruitzicht van een schrijnend tekort aan mankracht in hoogtechnologische sectoren, de jeugd aanmoedigen om te kiezen voor wetenschappelijke en technologische opleidingen. Iets meer dan 1 op 5 jongeren die zich in het academiejaar 2001-2002 voor het eerst inschreven aan de universiteit, koos voor natuur- of exacte wetenschappen, toegepaste wetenschappen, toegepaste biologische wetenschappen of farmaceutische wetenschappen. De toegenomen belangstelling voor de studies van burgerlijk ingenieur gaat gepaard met een daling van de belangstelling voor de natuur- of exacte wetenschappen.

VOOR MEER INFORMATIE

Dengis P., Dewallef E., & Lories V., Vlaanderen in het Europese Vierde Kaderprogramma voor Onderzoek (1994-1998), Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Wetenschap, Innovatie en Media, Administratie Wetenschap en Innovatie, 2001, D/2001/3241/242.

Dewallef E., Tussentijdse analyse van de Vlaamse deelname aan het Europese Vijfde Kaderprogramma, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Wetenschap, Innovatie en Media, Administratie Wetenschap en Innovatie, 2002 (zie: www.vlaanderen.be/6kp).

Instituut voor de Aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen (IWT), Activiteitenverslag 2001. (zie: www.iwt.be).

Vervliet G., Speurgids 2002. Wetenschap, Technologie en Innovatie, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, AWI, 2002.

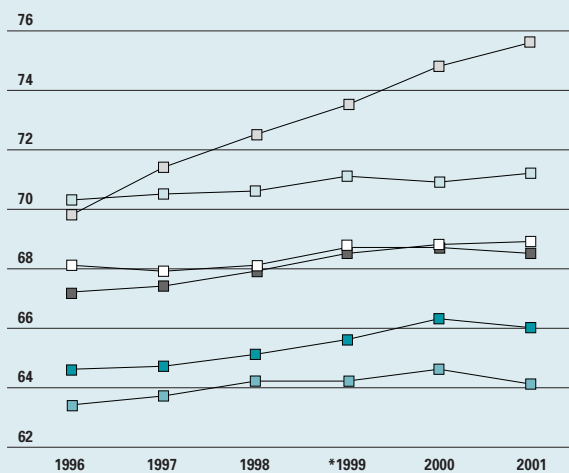
VRWB, Het 'grote' begrotingsadvies Wetenschaps- en technologisch innovatiebeleid 2002, Advies 79, 13 juni 2001 (zie: www.vrwb.vlaanderen.be/Adviezen).

Werkgelegenheid

hoofdstuk 9

Kerncijfers

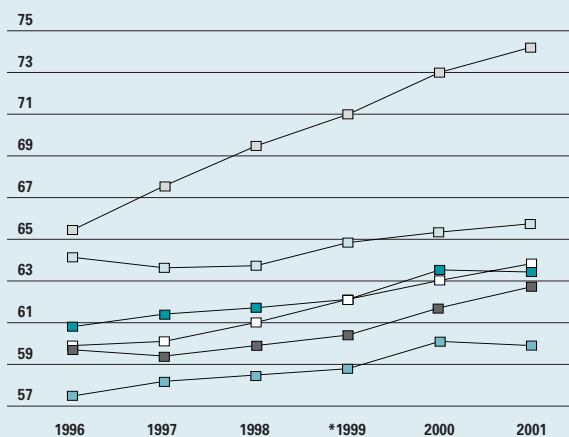
ACTIVITEITSGRAAD

Evolutie van de activiteitsgraad bij de bevolking tussen 15 en 64 jaar internationaal vergeleken tussen 1996 en 2001, in %. Bron: NIS EAK, Eurostat LFS, bewerking Steunpunt WAV Jaarboek 2002.
* De tijdreeks vertoont een breuk voor het Vlaamse Gewest en België als gevolg van de nieuwe vragenlijst die sinds 1999 in gebruik is.

Vlaamse Gewest —■—
België —□—
Duitsland —□—
Frankrijk —■—
Nederland —□—
EU15 —□—

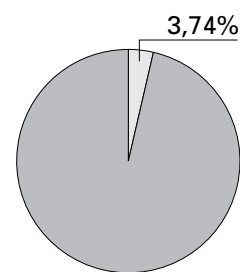
WERKZAAMHEIDSGRAAD

Evolutie van de werkzaamheidsgraad bij de bevolking tussen 15 en 64 jaar internationaal vergeleken, van 1996 tot 2001, in %. Bron: NIS EAK, Eurostat LFS, bewerking Steunpunt WAV Jaarboek 2002.
* De tijdreeks vertoont een breuk voor het Vlaamse Gewest en België als gevolg van de nieuwe vragenlijst die sinds 1999 in gebruik is.

Vlaamse Gewest —■—
België —□—
Duitsland —□—
Frankrijk —■—
Nederland —□—
EU15 —□—

Uitgaven

Aandeel van het werkgelegenheidsbeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- 2001 is een breukjaar. Het aantal werkenden stagneert op 2.495.000.
- De arbeidstevredenheid van de Vlamingen ligt vrij hoog: iets meer dan 9 op 10 geeft aan zeer tot eerder tevreden te zijn met het werk in zijn geheel.
- De eerste signalen van een verslechterde economische conjunctuur worden opgevangen in de uitzendsector.
- Na een jarenlange gestage afname van de werkloosheidscijfers volgt in 2001 een stabilisatie en een behoorlijke stijging in 2002.
- Anno 2001 daalde het aantal openstaande vacatures bij de VDAB voor het eerst sinds 1994.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/werkgelegenheid

9.1 Anatomie arbeidsmarkt

Het verhogen van de werkzaamheidsgraad vormt de kern van het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Meer Vlamingen moeten aan het werk. Om dit beleid op te volgen, wordt gekeken naar de evolutie van het aantal werkenden, werklozen en niet-beroeps-actieven.

Bevolking op beroepsactieve leeftijd

De Vlaamse **bevolking op beroepsactieve leeftijd** (15-64 jaar) valt uiteen in drie grote categorieën: 63,4% **werkenden**, 2,6% **werklozen** en 33,9% **niet-beroepsactieven**. De eerste twee vormen samen de **beroepsbevolking**. Het aandeel van de niet-beroepsactieven ligt in het Vlaamse Gewest hoger dan in onze buurlanden en het gemiddelde van de EU15. Voor het eerst sinds 1997 is het aantal personen met een job in 2001 niet gestegen. Deze stagnatie verhuult echter twee tegengestelde evoluties. Zo is er een daling van het aantal werkende mannen als gevolg van de minder gunstige conjunctuur. Aan de andere kant is het aantal vrouwen met een job verder toegenomen. Door het conjunctuureffect verloopt deze groei wel aan een trager tempo dan de voorgaande jaren.

Arbeidsmarktindicatoren

1. Activiteitsgraad

In 2001 kwam een einde aan de gestage toename van de Vlaamse **activiteitsgraad**. In het Vlaamse Gewest zijn ongeveer twee op drie inwoners op beroepsactieve leeftijd daadwerkelijk actief op de arbeidsmarkt. Dit is minder dan in de ons omringende landen en het gemiddelde in de Europese Unie. Aan de basis van deze lage activiteitsgraad ligt de typisch Belgische late intrede van jongeren op de arbeidsmarkt (langere leerplicht) en vervroegde uit-trede van ouderen (brugpensioen). Vrouwen (57,1%) zijn nog steeds minder actief op de arbeidsmarkt dan mannen (74,8%). De Vlaamse arbeidsmarkt-participatie concentreert zich in de leeftijdsklasse 25 tot 49 jaar, die met 87% zelfs boven het EU-gemiddelde uitkomt.

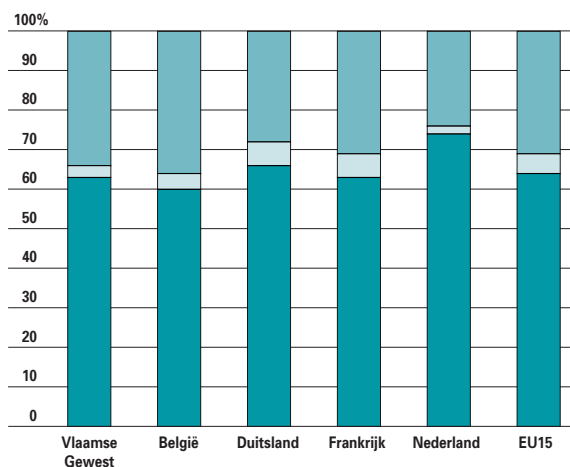
2. Werkzaamheidsgraad

Centraal in het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid, en sterk gestimuleerd vanuit de Europese Unie, staat het verhogen van de **werkzaamheidsgraad** tot 67% in 2004. De Europese werkgelegenheidsstrategie stelt dat tegen 2010 70% van de Europeanen tussen

BEVOLKING OP BEROEPSACTIEVE LEEFTIJD		1996	1997	1998	*1999	2000	2001
Werkenden	vrouwen	955	985	1.003	1.027	1.047	1.058
	mannen	1.433	1.432	1.423	1.416	1.451	1.436
	totaal	2.388	2.417	2.426	2.443	2.498	2.495
Werklozen	vrouwen	95	78	77	75	66	50
	mannen	60	53	60	65	48	54
	totaal	155	131	136	140	113	104
Niet-beroepsactieven	vrouwen	888	877	859	839	828	833
	mannen	498	509	510	512	495	502
	totaal	1.386	1.385	1.370	1.351	1.323	1.335

9.1 Evolutie van de bevolking op beroepsactieve leeftijd van 1996 tot 2001, naar geslacht en arbeidsmarktsituatie, x 1.000.
Bron: NIS EAK, Eurostat LFS, bewerking Steunpunt WAV Jaarboek 2002. * De tijdreeksen vertonen een breuk tussen 1998 en 1999.

BEVOLKING OP BEROEPSACTIEVE LEEFTIJD

9.2 Verdeling van de bevolking op beroepsactieve leeftijd internationaal vergeleken in 2001, naar arbeidsmarktsituatie, in %. Bron: NIS EAK, Eurostat LFS, bewerking Steunpunt WAV Jaarboek 2002.

15 en 64 jaar aan het werk moeten zijn, met minstens 60% van de vrouwen en 50% van de 55-plussers. Ook het Pact van Vilvoorde onderschrijft deze doelstellingen.

De aanhoudende groei van de Vlaamse werkzaamheidsgraad komt tot een halt in 2001. Dit is geen goed nieuws aangezien we met 63,4% nog een eind verwijderd zijn van het doel in 2010. Nederland en Duitsland kunnen betere cijfers voorleggen en ook het gemiddelde van de EU15 ligt hoger dan in het Vlaamse Gewest.

De werkzaamheidsgraad van de Vlaamse vrouwen ligt nog steeds lager dan bij de mannen, maar zij zien hun cijfer wel mooi aangroei tot 54,5% in 2001.

ACTIVITEITSGRAAD

	VLAAMSE GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15
Totaal	66,1	64,2	71,3	68,6	75,7	69,0
Mannen	74,8	73,2	78,8	75,1	84,2	78,0
Vrouwen	57,1	55,1	63,7	62,3	66,9	60,1
15-24 jaar	38,3	35,7	50,4	35,8	73,8	47,2
25-49 jaar	87,0	84,1	86,3	87,1	86,1	83,8
50-64 jaar	41,2	41,8	55,5	53,4	55,0	53,9

9.3 Activiteitsgraad bij de bevolking tussen 15 en 64 jaar internationaal vergeleken in 2001, naar geslacht en leeftijd, in %. Bron: NIS EAK, Eurostat LFS, bewerking Steunpunt WAV Jaarboek 2002.

ILO-WERKLOOSHEIDSGRAAD

	VLAAMSE GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15
Totaal	4,0	6,6	7,8	8,6	2,1	7,6
Mannen	3,6	6,0	7,8	7,0	1,8	6,7
Vrouwen	4,5	7,5	7,8	10,5	2,5	8,9
15-24 jaar	10,0	16,9	7,8	18,0	4,4	14,5
25-49 jaar	3,4	6,0	7,0	8,0	1,7	6,8
50-64 jaar	2,6	3,3	10,4	6,1	1,5	6,1

9.4 ILO-werkloosheidsgraad bij de bevolking tussen 15 en 64 jaar internationaal vergeleken in 2001, naar geslacht en leeftijd, in %. Bron: NIS EAK, Eurostat LFS, bewerking Steunpunt WAV Jaarboek 2002.

Specifiek voor de Vlaamse arbeidssituatie is de 'samengedrukte loopbaan'. Jongeren (15-24 jaar) en ouderen (50-64 jaar) werken relatief weinig. In de leeftijdscategorie 25-49 jaar daarentegen is zo maar eventjes 84% van de Vlamingen aan het werk, veel meer dan gemiddeld in de Europese Unie. In de leeftijdsklasse 50-64 jaar zakt dit cijfer tot amper 40%. Dit is vooral een gevolg van de lage werkzaamheid bij 60-plussers, waarvan nog slechts één op tien werkt.

3. Werkloosheidsgraad

In Europese context heeft het Vlaamse Gewest een relatief lage **werkloosheidsgraad** van 4%. Enkel Nederland laat een beter cijfer optekenen. Er zijn in 2001 wel opvallend meer vrouwen op zoek naar een job dan mannen.

WERKZAAMHEIDSGRAAD

	VLAAMSE GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15
Totaal	63,4	59,9	65,7	62,7	74,1	63,8
Mannen	72,1	68,8	72,6	69,8	82,7	72,8
Vrouwen	54,5	51,0	58,7	55,7	65,3	54,7
15-24 jaar	34,5	29,7	46,5	29,3	70,4	40,3
25-49 jaar	84,0	79,0	80,3	80,2	84,5	78,1
50-64 jaar	40,1	40,4	49,8	50,2	53,9	50,6

9.5 Werkzaamheidsgraad bij de bevolking tussen 15 en 64 jaar internationaal vergeleken in 2001, naar geslacht en leeftijd, in %. Bron: NIS EAK, Eurostat LFS, bewerking Steunpunt WAV Jaarboek 2002.

9.2 Werkgelegenheid

Om de werkzaamheidsgraad te verhogen, stelt het regeerakkoord een banengroei van 30.000 jobs per jaar voorop. Over de hele legislatuur betekent dit een aangroei van 150.000 arbeidsplaatsen. De onderstaande indicatoren tonen of er een werkgelegenheids-groei is en waar. Naast deze kwantitatieve

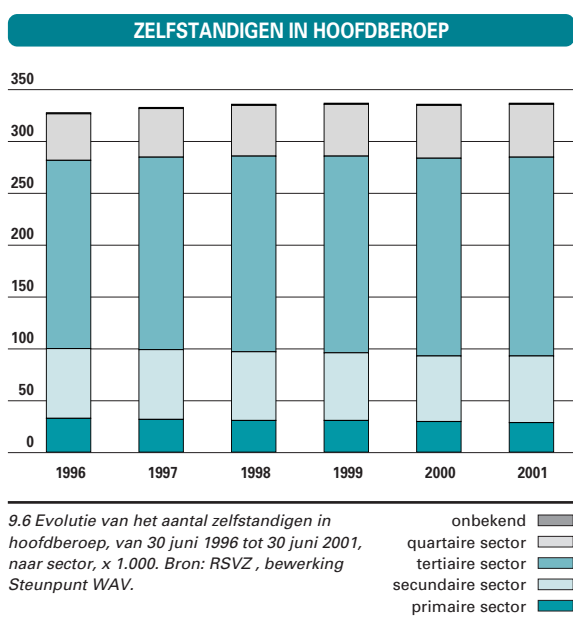
verhoging schuift de Vlaamse overheid ook een kwalitatieve doelstelling naar voren. Daarin wordt extra aandacht geschonken aan het verbeteren van de kwaliteit van arbeid.

Statuut

Net zoals in de voorbije jaren is de toegenomen werkgelegenheid tussen 30 juni 2000 en 30 juni 2001 te danken aan de verdere groei van de **loon-trekkende werkgelegenheid** in de dienstensectoren. De **niet-loontrekkende werkgelegenheid** brokkelt verder af met 1,1%. Voor het eerst sinds 1992 daalt ook het aantal **niet-vergoede helpers**, zodat zij niet langer het verlies aan **zelfstandigen in hoofdberoep** kunnen compenseren. In de secundaire (+130) en tertiaire (+340) sector is het aantal zelfstandigen in hoofdberoep nog wel gestegen, maar dat weegt niet op tegen de daling in de primaire (-950) en quartaire (-640) sector.

Groei- en krimpsectoren

De **jobs in loondienst** vormen de grootste component binnen de totale werkgelegenheid. In de primaire sector nam het aantal arbeidsplaatsen in 2001 verder af met 1,2%.

WERKGELEGENHEID

	30 JUNI 2000 (AANTAL)	30 JUNI 2001 (AANTAL)	EVOLUTIE 30 JUNI 2000 - 30 JUNI 2001 (%)
Loontrekkende werkgelegenheid	1.974.170	2.021.041	+2,4
jobs in loondienst	*1.941.581	1.989.123	+2,4
vergoede helpers	32.589	31.918	-2,1
Niet-loontrekkende werkgelegenheid	385.639	381.265	-1,1
zelfstandigen in hoofdberoep	329.569	328.480	-0,3
niet-vergoede helpers	56.070	**52.785	-5,9
Totale werkgelegenheid	2.359.809	2.402.306	+1,8

9.7 Evolutie en samenstelling van de werkgelegenheid tussen 30 juni 2000 en 30 juni 2001. Bron: RSZ, RSVZ, NIS EAK, bewerking Steunpunt WAV.
* Het cijfer voor 2000 werd gecorrigeerd voor administratieve verschuivingen. ** Voorlopig cijfer.

JOBS IN LOONDIENTST

	30 JUNI 2000 (AANTAL)	30 JUNI 2001 (AANTAL)	EVOLUTIE 30 JUNI 2000 - 30 JUNI 2001 (%)
Primaire sector	25.926	25.617	-1,2
Secundaire sector	575.148	579.303	+0,7
Tertiaire sector	729.837	756.599	+3,7
Quartaire sector	608.632	625.828	+2,8
Onbekend	2.038	1.776	-12,6
Totaal	1.941.581	1.989.123	+2,4

9.8 Evolutie van het aantal jobs in loondienst tussen 30 juni 2000 en 30 juni 2001, naar sector. Bron: RSZ, bewerking Steunpunt WAV. De cijfers van 2000 werden gecorrigeerd voor administratieve verschuivingen.

In de secundaire sector is er een verder licht herstel van 0,7%. Sterke groeiers zijn hier de metaalsector (+5.700), de bouwnijverheid (+570), de chemie (+450) en de houtindustrie (+200). Ook de meubelindustrie doet het, in vergelijking met 2000, opvallend goed (+300). De grootste dalers waren andermaal de kleding- en textielindustrie (-1.500). Met 3,7% werd het grootste deel van de werkgelegenheids groei tussen 30 juni 2000 en 30 juni 2001 gerealiseerd in de tertiaire sector. De uitzendsector is de enige tak die negatieve cijfers liet optekenen (-1.095). In de mate dat de sector hiermee vooruitloopt op de economische terugval in de tweede helft van 2001, is dat een bevestiging van zijn voorspelende waarde. Bij de andere sectoren waren er in elk geval nog geen tekenen van een verzwakkende conjunctuur. Grote groeiers waren de horeca (+5.800), informatica (+3.200), vervoer en vervoersondersteuning (+4.600) en groot- en kleinhandel (+7.000). Het aantal jobs in de quartaire sector groeide met 2,8%. Grote leveranciers van arbeidsplaatsen waren net als vorig jaar de maatschappelijke dienstverlening (+9.900) en de gezondheidszorg (+2.500). Ook onderwijs doet het goed met 4.700 nieuwe banen. In het openbaar bestuur is er een verder verlies van 2.800 jobs.

Contractvormen

In 2001 werkte nog 20% van de loontrekkenden in het Vlaamse Gewest deeltijds. In andere landen zoals Duitsland en Nederland daarentegen bleef het aandeel **deeltijdse loontrekkenden** verder aangroei-en. Voorts is deeltijdse arbeid nog steeds een overwegend vrouwelijke aangelegenheid. In het Vlaamse Gewest werkte slechts 4,5% van de mannen met een deeltijds contract, tegenover 40,4% van de vrouwen. Daarmee werken de Vlaamse vrouwen ook vaker deeltijds dan gemiddeld in Europa.

In 2001 werkte 14% van alle deeltijdsen of 2,8% van alle loontrekkenden deeltijds omdat ze geen voltijdse baan vonden. Het zijn meestal jongeren, vrouwen en laaggeschoolden die te maken krijgen met deze onvrijwillige deeltijdarbeid.

Anno 2001 werkt 8% van de Vlaamse loontrekkenden met een **tijdelijk contract**. Dat is minder dan het jaar voordien en tevens minder dan in de buurlanden en het EU-gemiddelde. Ook deze contractvorm is een typische vrouwenaangelegenheid.

DEELTIJDSE ARBEID

		1999	2000	*2001
Vlaamse Gewest	vrouwen	41,4	40,9	40,4
	mannen	4,5	4,8	4,5
	totaal	20,4	20,2	20,0
België	vrouwen	40,2	39,3	38,5
	mannen	5,3	5,4	5,0
	totaal	20,3	19,9	19,4
Duitsland	vrouwen	37,2	38,2	39,5
	mannen	4,3	4,3	4,6
	totaal	19,1	19,7	20,5
Frankrijk	vrouwen	32,2	31,6	31,0
	mannen	5,7	5,5	5,1
	totaal	18,0	17,6	17,1
Nederland	vrouwen	69,2	70,9	72,0
	mannen	17,6	19,3	19,8
	totaal	39,9	41,8	42,9
EU15	vrouwen	34,0	34,2	34,4
	mannen	5,7	5,8	5,8
	totaal	18,2	18,4	18,6

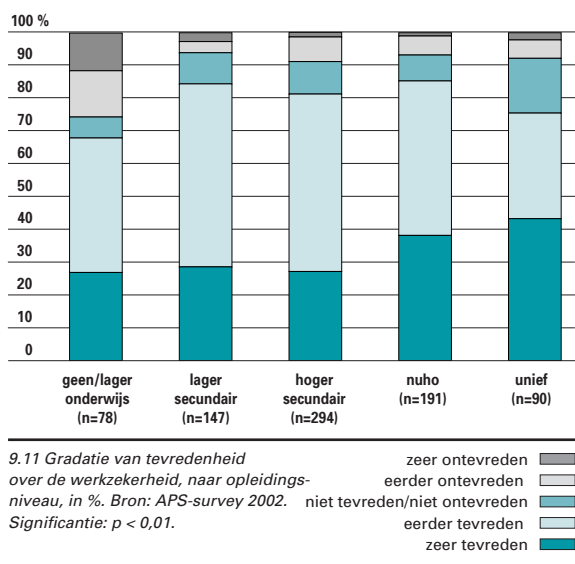
9.9 Evolutie van het aandeel deeltijds werkenden onder de loontrekkenden (15-64 jaar) internationaal vergeleken tussen 1999 en 2001, naar geslacht, in %. Bron: NIS EAK, Eurostat LFS, bewerking Steunpunt WAV Jaarboek 2002. * Voor het Vlaamse Gewest en België is er een tijdreeksbreuk tussen 2000 en 2001.

ARBEIDSTEVRDENHEID

	ZEER ONTEVREDEN	EERDER ONTEVREDEN	NIET TEVRDEN/ NIET ONTEVREDEN	EERDER TEVRDEN	ZEER TEVRDEN	N TOTAAL
Arbeidsvoorwaarden						
loon	2,5	10,4	13,3	60,8	12,9	803
werkzekerheid	2,7	6,7	9,5	49,2	31,8	801
uurregeling	1,4	4,7	10,8	52,3	30,8	801
kansen op promotie	11,3	14,0	34,2	33,1	7,5	719
Arbeidsomstandigheden						
fysieke werkomstandigheden	1,6	8,0	17,6	53,6	19,1	797
werkdruk	4,0	16,8	23,7	44,8	10,7	796
Arbeidsverhoudingen						
directe chef	2,7	6,9	15,9	45,3	29,3	734
collega's	1,0	2,9	11,8	48,1	36,1	763
Arbeidsinhoud						
inhoud job	0,7	2,7	9,4	55,9	31,3	800
mogelijkheden om bij te leren	6,3	13,7	21,1	41,3	17,6	787
mate waarin men zelf beslissingen kan nemen over werk	2,0	6,4	14,1	52,1	25,5	800
mate waarin men kennis en vaardigheden kan gebruiken	2,0	6,2	9,2	53,5	29,1	803
Werk in zijn geheel	0,6	1,5	6,4	63,4	28,1	803

9.10 Gradatie van tevredenheid met diverse aspecten van de job, in %. Bron: APS-survey 2002.

ARBEIDSTEVRDENHEID

Ongeveer 5,8% van alle Vlaamse loontrekkenden werkt met een tijdelijk contract in afwachting van een vaste job. Bij de jongeren verricht bijna één op vijf onvrijwillig tijdelijke arbeid. Ook hier zijn er meer vrouwen dan mannen.

Kwaliteit van de arbeid

De **arbeidskwaliteit** stond in 2001 hoog op de beleidsagenda, zowel in Vlaanderen als in België en Europa. Op de Europese Top van Laken en in het Vlaamse Pact van Vilvoorde werd een doelstelling rond deze materie aangenomen. In afwachting van betere indicatoren geeft de APS-survey 2002 een beeld van de mate waarin de werkenden in Vlaanderen tevreden zijn over hun job en over de diverse deelaspecten ervan.

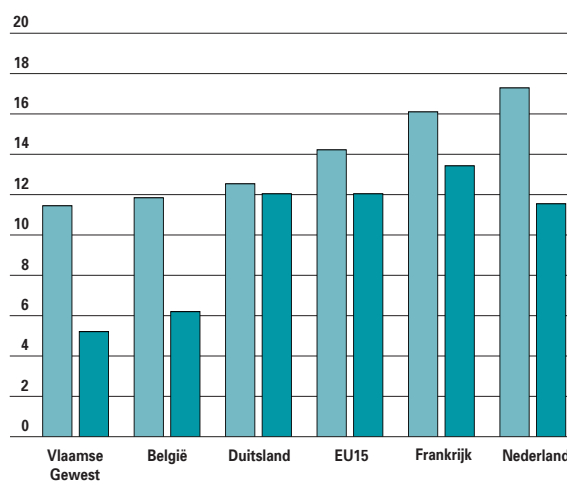
Over het werk in zijn geheel zegt 91,5% van de Vlamingen zeer tot eerder tevreden te zijn. Naar de deelaspecten is meer dan 80% van de ondervraagden tevreden over de inhoud van de job, de collega's, de uurregeling, de mate waarin men kennis en vaardigheden kan gebruiken en de werkzekerheid. Vooral mensen zonder diploma blijken zich zorgen te maken over hun werkzekerheid. Bij de universitaire daarentegen is een grote groep zeer tevreden over zijn werkzekerheid. Aan de andere kant geeft meer dan 20% van de werkende Vlamingen aan zeer tot eerder ontevreden te zijn met zijn kansen op promotie, de werkdruk en de mogelijkheden tot bijleren.

ONVRIJWILLIGE DEELTIJDARBEID EN TIJDELIJKE ARBEID

	ONVRIJWILLIGE DEELTIJDARBEID	ONVRIJWILLIGE TIJDELIJKE ARBEID
Totaal	2,8	5,8
Vrouwen	5,4	8,3
Mannen	0,7	3,8
<25 jaar	5,7	19,1
25-39 jaar	2,4	5,6
40-49 jaar	2,5	3,0
50-64 jaar	2,2	1,5
Laaggeschoold	3,9	5,7
Middengespoold	2,8	5,3
Hooggeschoold	1,8	6,3

9.12 Aandeel loontrekkenden werkzaam in onvrijwillige deeltijdarbeid en onvrijwillige tijdelijke arbeid in 2001, naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau, in %. Bron: NIS EAK, bewerking Steunpunt WAV Jaarboek 2002.

TIJDELIJKE ARBEID

9.13 Aandeel tijdelijk werkenden onder de loontrekkenden (15-64 jaar) internationaal vergeleken in 2001, naar geslacht, in %. Bron: NIS EAK, Eurostat LFS, bewerking Steunpunt WAV Jaarboek 2002.

9.3 Onevenwichten op de arbeidsmarkt

Een belangrijke strategische doelstelling van de Vlaamse overheid is een verhoogde deelname van de bevolkingsgroepen die ondervertegenwoordigd zijn op de arbeidsmarkt. Om dit te realiseren moeten vraag en aanbod op de arbeidsmarkt meer op elkaar worden afgestemd, zodat vacatures sneller en beter worden ingevuld. Uiteindelijk moet dit zich onder meer vertalen in een daling van de langdurige werkloosheid en van de werkloosheid van kansengroepen.

Werkloosheid

In de loop van 2001 trad een opmerkelijke trendbreuk op in de Vlaamse **werkloosheidscijfers**. Na een jarenlange gestage daling is er een stabilisatie in 2001 en een behoorlijke stijging in 2002.

De werkloosheidstoename in 2002 zet zich vooral door bij twee kansengroepen: de jongeren (+26,5%)

en de allochtone werkzoekenden (+20,2%).

Jongeren, die dikwijls werkzaam zijn in tijdelijke of interim-contracten, zien bij een conjuncturele omslag hun contract niet verlengd en komen zo sneller in de werkloosheid terecht.

Voor de inschatting van de werkloosheid bij allochtonen wordt bij de VDAB naast de nationaliteit ook gebruik gemaakt van een programma voor naamherkenning, om zo de etniciteit te bepalen. De werkloosheidsevolutie volgens nationaliteit wordt immers vertekend door een aantal wijzigingen in de regelgeving, zoals de snel-Belg-wet.

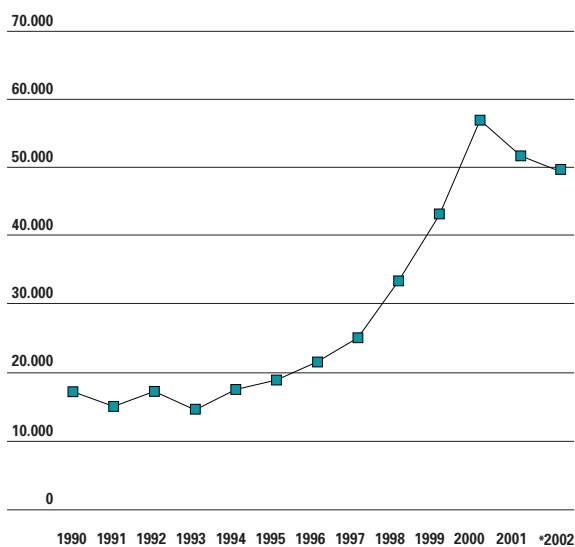
Andere kansengroepen die het slachtoffer werden van de conjunctuurdaling zijn de laaggeschoolde werklozen (+10,2%), vrouwen (+9,4%) en ouderen (+8,9%). Het aandeel van de laaggeschoolden in de uitkeringsgerechtigde volledig werklozen komt op 60,4%. Hun werkloosheidsrisico in 2001 bedroeg 12,7% bij een gemiddelde van 6,4%. Daarnaast wer-

WERKLOOSHEID					
	1999 (AANTAL)	2000 (AANTAL)	2001 (AANTAL)	2002 (AANTAL)	2001-2002 (%)
Niet-werkende werkzoekenden (NWWZ)*					
totaal	176.141	153.730	150.605	166.972	+10,9
waarvan:					
vrij ingeschreven werkzoekenden	10.656	12.666	20.132	17.146	-14,8
werkzoekenden in wachttijd	8.273	7.766	8.520	9.537	+12,0
arbeidsgehandicapten	17.779	16.303	16.604	17.619	+6,1
Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen (UVW's)					
totaal	144.912	120.967	111.397	128.819	+15,6
waarvan:					
laaggeschoolden	93.438	77.643	70.660	77.870	+10,2
vrouwen	87.607	73.587	65.861	72.061	+9,4
jongeren (15-24 jarigen)	23.824	18.308	17.929	22.680	+26,5
ouderen (50-64 jarigen)	11.940	10.485	9.918	10.800	+8,9
langdurig werklozen (> 1 jaar werkzoekend)	81.329	65.959	53.757	54.195	+0,8
nationaliteit (niet EU)	9.881	8.513	7.383	7.651	+3,6
etniciteit (niet Europees)	14.911	13.417	13.088	15.728	+20,2

9.14 Evolutie van de kansengroepen in de NWWZ en UVW's van 1999 tot 2002, op 30 juni. Bron: VDAB.

* NWWZ = UVW's + werkzoekenden in wachttijd + vrij ingeschreven werkzoekenden + andere.

BESCHIKBARE JOBS

9.15 Evolutie van het aantal beschikbare jobs in het Normaal Economisch Circuit (NEC), van 1990 tot 2002, jaargemiddelde. Bron: VDAB.

* Gemiddelde gebaseerd op de eerste 10 maanden van 2002.

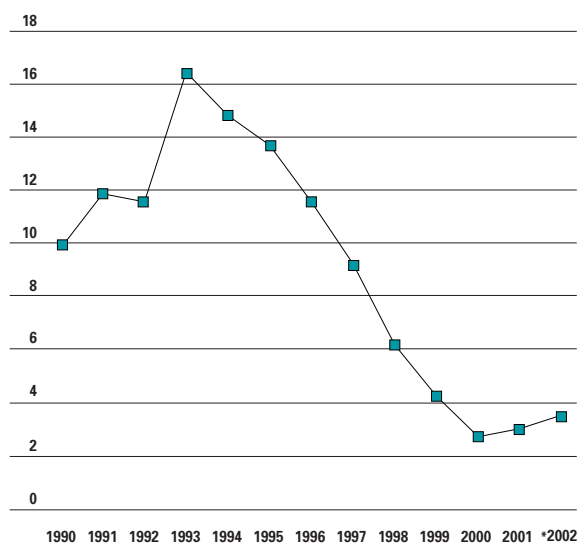
Beschikbaar = openstaande jobs op het einde van vorige maand + ontvangen jobs tijdens huidige maand.

den ook de hooggeschoolden getroffen door de stijging van de werkloosheid.

Ondanks de gestegen werkloosheid bij vrouwen neemt hun oververtegenwoordiging in de totale arbeidsreserve verder af tot 54,4% in juni 2002. De recente groei van werkloosheid was relatief sterker bij de mannen, deels als gevolg van het hoge aandeel mannelijke werknemers in de sterkst getroffen sectoren zoals vervoer, post en communicatie, uitzendsector...

Bovenop de stijging van de werkloosheid bij 50-plussers is er ook nog de blijvend sterke uitstroom van oudere werklozen naar de inactiviteit via het stelsel van oudere uitgeschreven werkzoekenden met behoud van een RVA-uitkering. Vanaf juli 2002 komt daar echter verandering in en moeten werklozen die nog geen 58 jaar zijn, ingeschreven blijven als werkzoekende. Dat zal het aantal oudere werkzoekenden in de toekomst verder omhoog duwen. Een laatste groep die sterk vertegenwoordigd is in de werkloosheid zijn de arbeidsgehandicapten. Het aantal werkzoekenden is hier tussen juni 2001 en juni 2002 verder toegenomen met 6,1%. De werkloosheid die de arbeidsgehandicapten treft, is niet zozeer een gevolg van de economische groeivertraging. Ze is eerder structureel van aard. Het relatieve aandeel van de arbeidsgehandicapten nam weliswaar lichtjes af tot 10,6%, maar dit betekent geen werkelijke verbetering van hun structurele achterstand op de arbeidsmarkt.

SPANNINGSINDICATOR

9.16 Evolutie van het aantal NWWZ per beschikbare job, van 1990 tot 2002, jaargemiddelde. Bron: VDAB.

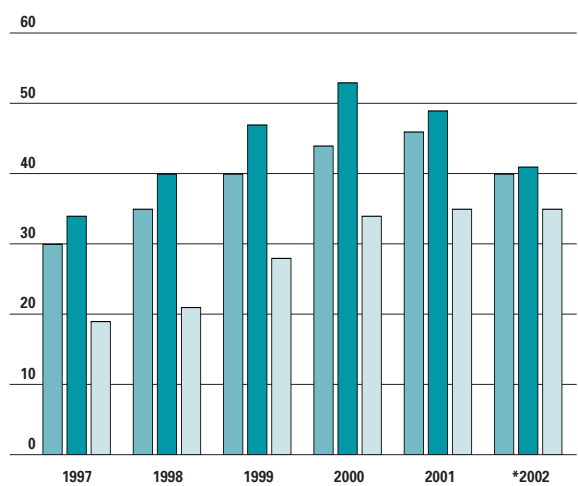
* Gemiddelde gebaseerd op de eerste 10 maanden van 2002.

Vacatures

De daling van de economische conjunctuur laat zich ook voelen in het aantal **openstaande vacatures** bij de VDAB. Die verminderden in 2001 voor het eerst sinds 1994 en daalden verder in 2002.

De **spanningsindicator**, die het gemiddelde aantal niet-werkende werkzoekenden per openstaande

VERVULLINGSTIJD VACATURES

9.17 Evolutie van de mediaan van de vervullingstijd van vacatures van 1997 tot 2002, naar circuit, in dagen. Bron: VDAB.

* Cijfers 2002 = november 2001 – oktober 2002.

vacature in het Normaal Economisch Circuit (NEC) weergeeft, nam in de loop van 2001 voor het eerst sinds lang toe. Ook in de eerste tien maanden van 2002 zet deze stijging zich door. De mediaan van de **vervullingstijd**, die de snelheid aangeeft waarmee de vacatures worden ingevuld, stijgt in 2001 verder tot 46 dagen, maar daalt opnieuw tot 40 dagen in 2002.

Uit de afgehandelde vacatures van de VDAB worden de zogenaamde **knelpuntberoepen** gepuurd. Dit zijn beroepen waarvan de vacatures duidelijk moeilijker ingevuld geraken dan bij het gemiddelde beroep: ze staan langer open en het invullingspercentage is duidelijk lager. Opvallend is dat de

knelpuntberoepen sinds 1990 vrijwel dezelfde blijven: ingenieurs, informatici, technici ...

Voorheen was de oorzaak louter kwalitatief, maar door de gestegen vraag onder invloed van de gunstige economische conjunctuur was het probleem de jongste jaren eerder kwantitatief geworden. Dat is nog steeds geval, maar minder uitgesproken aangezien de economische achteruitgang zich ook hier laat gevoelen. Anno 2001 blijft de instroom vanuit het technisch onderwijs naar de arbeidsmarkt te klein en is er meer vraag naar hoger onderwijs, talenkennis en ervaring. Net als de voorbije jaren wordt er voor een groot deel van de vacatures voor knelpuntberoepen geen diploma gevraagd.

KNELPUNTBEROEPEN					
BEROEPSGROEP	OORZAAK KNELPUNTKARAKTER				
	KWANTITATIEF	KWALITATIEF	LOON	ARBEIDSMOMENTEN AARD WERK	ZELFSTANDIG
Ingenieurs	1	2			
Verplegend personeel	1				
Tekenaars	1	2			
Technici	1	2			
Informatici	1	2			
Kaderpersoneel		1			
Gespecialiseerde bedienden	2	1			
Vertegenwoordigers	3	2	1	1	1
Chauffeurs	1	2		3	
Arbeiders metaal	1	2			
Elektriciens	1	2			
Onderhoudstechnici	1	2			
Schrijnwerkers	1	2			
Arbeiders bouw	1	2			
Drukkers		1			
Bakkers	2		1	1	
Beenhouwers	1		2	2	
Horecapersoneel		2	1	1	
Schoonmaakpersoneel		2		1	
Kappers		2	1	1	

9.18 Voornaamste knelpunten per beroepsgroep in 2001, naar oorzaak knelpuntkarakter. Bron: VDAB.
Rangorde van belangrijkheid: 1 = belangrijkste oorzaak, ...

9.4 Werkgelegenheidsbeleid

De Vlaamse regering kiest resoluut voor een beleid dat meer en duurzame werkgelegenheid creëert en mensen met minder kansen uitzicht geeft op werk. Daarom formuleert de beleidsnota Werkgelegenheid 1999-2004 ook een aantal ambitieuze doelstellingen. De Vlaamse overheid heeft een reeks maatregelen genomen om deze doelstellingen te realiseren en het werkgelegenheidsbeleid gestalte te geven.

Opleiding en begeleiding

De groepen die momenteel ondervertegenwoordigd zijn in de werkende bevolking moeten meer instroom- en doorgroeimogelijkheden krijgen, zodat uiteindelijk alle bevolkingsgroepen evenredig op de arbeidsmarkt aanwezig zijn. Daarnaast wil de Vlaamse overheid via opleiding en permanente

vorming het aanpassingsvermogen van zowel werknemers als ondernemingen vergroten.

1. Trajectwerking

In 1999 werd een nieuwe beheersovereenkomst opgesteld tussen de Vlaamse regering en de VDAB waardoor elke werkzoekende op maat begeleid wordt naar de arbeidsmarkt. In 1999 werd reeds 50,4% van de niet-werkende werkzoekenden op die manier bereikt. In 2001 liep dit op tot 89%. Bij de **trajectwerking** komen ook de kansgroepen of doelgroepen aan hun trekken. Van het aantal deelnemers aan de trajectwerking in 2001 is 53% vrouw, 64% laaggeschoold, 36% jonger dan 25, 12% ouder dan 45 en 16% etnisch allochtoon. Iets meer dan zeven op tien van de werkzoekenden is zes maanden na het afsluiten van zijn traject aan het werk.

VDAB-BEREIK NWWZ

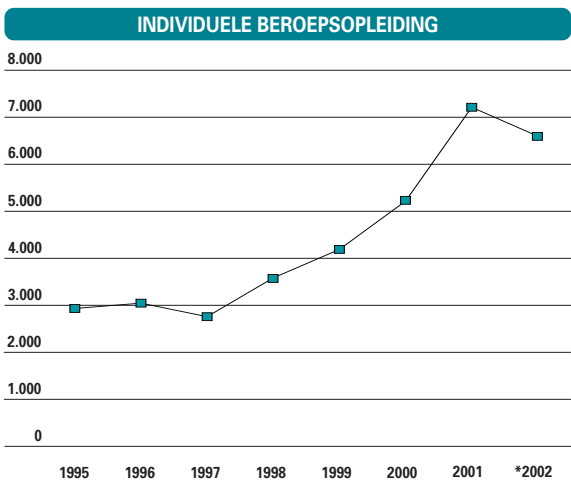
MODULE	MODULES VAN TRAJECTWERKING WAT	BEREIKTE WERKZOEKENDEN					
		1999		2000		2001	
		AANTAL	%	AANTAL	%	AANTAL	%
2	screening, oriëntatie en diagnose	83.494	42,0	81.102	47,8	98.518	54,0
3	sollicitatietraining	9.167	4,6	10.205	6,0	8.769	5,0
4	beroepsspecifieke opleiding	26.828	13,5	28.760	17,0	26.375	15,0
5	persoonsgerichte vorming	3.131	1,6	5.561	3,3	10.185	5,0
6	opleiding en begeleiding op de werkvloer	16.087	8,1	19.683	11,6	22.083	12,0
7	trajectbegeleiding en -opvolging	69.781	35,1	122.953	72,5	125.256	69,0
totaal aantal bereikte werkzoekenden		100.110	50,4	141.053	83,1	161.111	89,0

9.19 Evolutie van het VDAB-bereik van niet-werkende werkzoekenden in de trajectwerking, van 1999 tot 2001, absoluut en in %. Bron: VDAB.

UITSTROOM TRAJECTWERKING VDAB

UITSTROOMDOELGROEP	BEËINDIGDE TRAJECTEN (AANTAL)			UITSTROOM NAAR WERK* (IN %)		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001
<1 jaar werkloos en geen moeilijke doelgroep	2.831	8.678	6.733	84,2	85,2	83,8
<1 jaar werkloos en moeilijke doelgroep	4.261	13.652	16.356	75,0	75,0	71,9
tussen 1 en 2 jaar werkloos	4.082	21.884	17.786	68,2	70,3	69,9
>2 jaar werkloos	2.527	12.322	14.916	69,0	68,5	68,8
totaal	13.701	56.536	55.791	73,8	73,3	71,9

9.20 Evolutie van de resultaten per uitstroomdoelgroep, van 1999 tot 2001. Bron: VDAB. * Voor de beëindigde trajecten wordt 6 maanden na afsluiting nagegaan welk aandeel van de werkzoekenden niet langer als NWWZ zijn geregistreerd bij de VDAB.

9.21 Evolutie van het aantal individuele beroepsopleidingen in de onderneming, van 1995 tot 2002. Bron: VDAB. * Tot en met oktober 2002.

2. Individuele beroepsopleiding in de onderneming

De **individuele beroepsopleiding in de onderneming** (IBO) is een on-the-jobtraining om op zeer korte tijd vacatures in te vullen waarvoor geen geschikte arbeidskrachten beschikbaar zijn en waarvoor de VDAB geen opleiding organiseert.

Voor het eerst sinds 1995 was er in 2002 een daling van het aantal cursisten. In 2001 was er nog een toename van 37,7%. IBO blijkt een efficiënte werkgelegenheidsmaatregel. Zes maanden na het volgen van een IBO heeft 86,3% voltijds werk en 2,6% deeltijds werk. Slechts 10% blijft werkzoekend en 0,9% volgt een verdere opleiding.

3. Alternerend leren

In het stelsel van **alternerend leren** krijgen werkgevers een opleidingspremie als ze een jongere (tussen 16 en 18 jaar) tewerkstellen met een industrieel leercontract of een deeltijds arbeidscontract en op die manier een praktijkopleiding verschaffen die aansluit op de schoolopleiding. Gedurende de laatste jaren nam het aantal participanten toe. Er is wel een verschuiving merkbaar van het middenstands-leerlingwezen naar het deeltijds onderwijs. De doorstromingsresultaten voor 2000-2001 geven aan dat zeven op de tien van de leerlingen werk hebben gevonden.

4. Brugprojecten

In het deeltijds onderwijs zit een aantal jongeren met een gebrek aan essentiële basisattitudes om toe te treden tot de arbeidsmarkt en zich te handhaven

ALTERNEREND LEREN

		1997-1998	1998-1999	1999-2000	2000-2001
Leerlingen	aantal	1.199	1.427	1.542	1.609
Bedrijven	aantal	650	780	1.008	1.191
Doorstromingsresultaten					
werk	%	69,4	65,4	73,0	68,3
werkloos	%	8,7	6,0	4,2	6,6
nog in opleiding	%	10,0	18,5	8,2	10,9
onbekend	%	11,9	10,1	14,6	14,2

9.22 Evolutie aantal leerlingen, bedrijven en doorstromingsresultaten, van 1997 tot 2001. Bron: OND, dienst Beroepsopleiding.

BRUGPROJECTEN

		1997-1998	1998-1999	1999-2000	2000-2001
Leerlingen	aantal	742	839	809	859
Promotoren	aantal	65	73	69	66
Doorstromingsresultaten					
werk	%	44,2	44,5	45,4	49,7
werkloos	%	13,0	13,1	37,5	10,7
nog in opleiding	%	35,3	35,4	10,3	32,8
onbekend	%	5,9	6,9	6,9	6,8

9.23 Evolutie aantal leerlingen, promotoren en doorstromingsresultaten, van 1997 tot 2001. Bron: OND, dienst Beroepsopleiding.

in het productieproces. Ze hebben niet alleen nood aan opleiding en bemiddeling, maar ook aan individuele opvang en begeleiding. Deze jongeren krijgen via **brugprojecten** de gelegenheid om in functie van hun individueel trajectbegeleidingplan en gedurende een beperkte periode (van maximum negen maanden) bij een promotor een werkervaring op te doen van 20 uur per week. De brugprojecten kunnen dus beschouwd worden als een vooropleiding en opstap naar een arbeids- of leerovereenkomst bij een werkgever. De doorstromingsresultaten tonen aan dat ongeveer de helft van de jongeren aan het werk geraakt. Bijna één op drie volgt nog een opleiding.

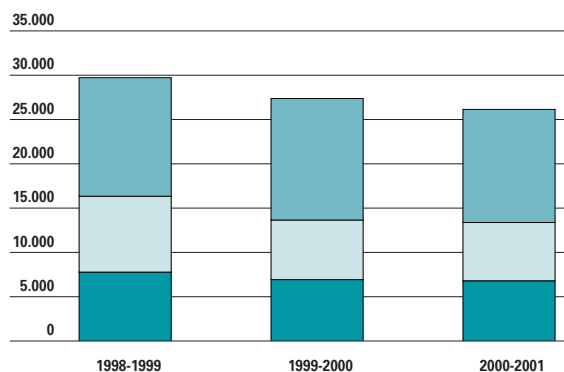
5. Aanleren zelfstandig beroep

Naast het werknemersleerlingwezen bestaat ook de leertijd voor het **aanleren van een zelfstandig beroep**. De jongere combineert een praktische opleiding in een bedrijf met een theoretische vorming in het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO). Het aantal leerlingen is de jongste schooljaren in alle aangeboden richtingen gedaald. Dit is wellicht te wijten aan een samenspel van verschillende factoren: demografische evolutie, verschuiving naar korte en andere opleidingen, de rationalisatie van de opleidingen en het invoeren nieuwe systemen zoals stage.

6. ESF-projecten

Acties voor de ontwikkeling van het menselijk potentieel krijgen dikwijls aanzienlijke financiële steun vanuit de **Europese structuurfondsen**, meer bepaald vanuit doelstelling 3 van het **Europees Sociaal Fonds** (ESF). Doelstelling 3 helpt werkzoekenden om de arbeidsmarkt te betreden en werkenden om de vooruitzichten in hun beroep te verbeteren. De huidige ESF-programma's lopen over de periode 2000-2006 en worden ingedeeld in vier pijlers. Ruim tweederde van het ESF-budget gaat naar de eerste pijler: het verbeteren van de inzetbaarheid van werkzoekenden. Het aantal deelnemers in de groep van de niet-langdurig werklozen, de zogenaamde preventieve doelgroep, verdubbelde hier bijna in 2001. Ongeveer zeven op tien onder hen waren laaggeschoold. Het aantal langdurige werklozen, de curatieve doelgroep, in pijler 1 ligt lager. Wel zijn er meer vrouwen dan mannen. Voor het ontwikkelen van het ondernemerschap (pijler 2) waren er in 2001 27.835 deelnemers: 65% vrouwen, 52,8% volwassenen boven de 25 jaar en 31,1% werknemers. Om de aanpasbaarheid van ondernemingen en werknemers te verhogen (pijler 3) werden 550 projecten ingediend. 86% daarvan ging over opleiding.

AANLEREN ZELFSTANDIG BEROEP

9.24 Evolutie van het aantal cursisten, van 1998 tot 2001, verdeling naar beoogde vaardigheid. Bron: VIZO.

bedrijfsbeheer
beroepskennis
algemene kennis

ESF-PROJECTEN

	PREVENTIEVE DOELGROEP		CURATIEVE DOELGROEP	
	2000	2001	2000	2001
Totaal	15.104	29.930	8.173	5.099
Mannen	7.563	15.873	3.769	2.102
Vrouwen	7.541	14.057	4.404	2.997
-25 jaar	6.228	13.156	2.525	1.516
25 jaar en ouder	8.876	16.774	5.648	3.583

9.25 Evolutie van het aantal deelnemers aan ESF-projecten (pijler 1), van 2000 tot 2001, naar profiel en doelgroep.

Bron: administratie Werkgelegenheid.

* De preventieve doelgroep omvat jongeren (- 25 jaar) die voor hun 6e maand als werkzoekende in een traject worden opgenomen en volwassen die vanaf 25 jaar voor hun 12e maand als werkzoekende in een traject worden opgenomen.

De curatieve doelgroep omvat alle werkzoekenden die niet tot de preventieve doelgroep behoren.

Daarnaast liepen er 31 projecten rond individuele loopbaanbegeleiding, 25 rond strategisch opleidingsbeleid en 21 rond jobrotatie of diversiteit in de onderneming.

In 2001 liepen er in Vlaanderen 24 projecten voor het bevorderen van gelijke kansen voor mannen en vrouwen (pijler 4). Meer dan de helft streefde naar rol doorbreking of een hogere participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt.

7. Alloctonen

Het VESOC-akkoord van 8 juni 1998 kreeg op 8 mei 2002 een juridische basis via het decreet over de evenredige participatie op de arbeidsmarkt. Een gevolg daarvan is dat de vroegere **positieve actieplannen** voor een evenredige arbeidsdeelname van alloctonen, nu verruimd worden tot **diversiteitsplannen** voor meerdere kansengroepen. In 2001 werd de doelstelling om het aantal positieve actie-

WERKGEVERS MET ACTIEPLANNEN

	2000	2001
Gesubsidieerde positieve actieplannen	68	149
Niet-gesubsidieerde positieve actieplannen	5	15
Beste praktijken	16	10
Leerprojecten TRIVISI-diversiteit	11	-
Totaal positieve actieplannen	100	170

9.26 Aantal werkgevers met actieplannen 'Diversiteit en evenredige arbeidsdeelname' in 2000 en 2001. Bron: administratie Werkgelegenheid, STC-coördinatieteam.

plannen te verdubbelen tot 150 nipt gehaald. En eind september 2002 was men goed op weg om de vooropstelde 225 diversiteitsplannen en 25 beste praktijken op te starten. Hoewel dit niet noodzakelijk is, heeft men zich tot doel gesteld in minstens 150 van de nieuwe actieplannen specifieke aandacht te besteden aan allochtonen. De bedrijven waarin deze actieplannen werden opgezet, zijn net als de voorgaande jaren zeer divers en gespreid over de verschillende sectoren.

Jobcreatie

De Vlaamse overheid wil bijdragen tot het aantrekkelijker maken van de arbeid en de creatie van nieuwe vormen van werkgelegenheid.

1. Klassieke tewerkstellingsprogramma's

Het **Derde Arbeidscircuit** (DAC), de **Gesubsidieerde Contractuelen** (GESCO'S), de **onderwijs GESCO'S** en het **Programma voor de Bevordering van de Werkgelegenheid in de niet-commerciële sector** (PBW) werden in de jaren zeventig en tachtig

opgestart om de stijgende werkloosheid aan te pakken. Ze waren bedoeld als tijdelijke maatregel, maar in de meeste gevallen en vooral in de cultuur- en welzijnsector, zijn deze programma's geëvolueerd naar structurele tewerkstelling. De statuten zijn echter niet mee gevolgd en daarom voorziet het huidige regeerakkoord in de regularisatie van deze tewerkstellingsprogramma's. De 'nepstatuten' zullen omgebouwd worden tot reguliere arbeidsplaatsen. Waren er in 1999, omgezet naar voltijdse equivalenten, nog 35.453 arbeidsplaatsen in de 'klassieke' werkgelegenheidsprogramma's, dan zijn dat er twee jaar later nog slechts 28.881. Ze worden overwegend door vrouwen ingenomen: 58,4% in 2001. In oktober 2002 waren er reeds 4.800 DAC-arbeidsplaatsen, 1.000 onderwijs-GESCO's en 1.800 PBW-jobs omgezet in reguliere tewerkstelling. In 2003 zal verder werk gemaakt worden van de regularisatie van de overblijvende DAC-jobs in de culturele sector.

2. Werkervaring

In het **WEP-plus-plan**, dat loopt sinds 1997, krijgen op jaarbasis meer dan 2.000 langdurig en laaggeschoolde werkzoekenden een concrete werkervaring die, gekoppeld aan opleiding en begeleiding, gericht is op doorstroming naar regulier werk. De nieuwe regelgeving inzake Wep-plus voorziet nu ook in een soepeler uitstap en in de mogelijkheid om via een stage te proeven van een job in het regulier circuit. In 2002 werden eveneens voorbereidingen getroffen om het werkervaringsbeleid uit te breiden met de 'invoeginterim'. Die biedt langdurig werkzoekenden de mogelijkheid om via een uitzendbureau ingezet te worden bij interim-arbeid en geeft de garantie op opleiding en begeleiding.

In 2002 werden tevens vijf **uitzendkantoren** Instant A gefinancierd in uitvoering van het Vlaams actieplan

TEWERKSTELLINGSPROGRAMMA'S

	1999			2000			2001		
	VROUWEN	MANNEN	TOTAAL	VROUWEN	MANNEN	TOTAAL	VROUWEN	MANNEN	TOTAAL
Klassieke tewerkstellingsprogramma's									
DAC	5.391	1.325	6.716	5.297	1.288	6.585	1.378	847	2.225
GESCO'S KB 474	11.226	10.117	21.343	11.196	10.089	21.285	11.092	9.997	21.089
GESCO'S algemeen*	3.314	1.101	4.415	3.412	1.095	4.507	3.495	1.105	4.600
GESCO'S onderwijs	1.083	87	1.170	900	83	983	893	74	967
PBW	1.606	203	1.809	1.616	203	1.819	**	**	**
Werkervaring									
WEP-plus-plan	1.365	1.195	2.560	1.383	1.018	2.401	1.298	994	2.292

9.27 Evolutie gemiddelde bezetting in klassieke tewerkstellings- en werkervaringsprogramma's, van 1999 tot 2001, naar geslacht, in voltijdse equivalenten. Bron: administratie Werkgelegenheid. * Inclusief Buitenschoolse Kinderopvang en Opleidingsprojecten. ** Volledig geregulariseerd.

Startbanen. Instant A is een onderdeel van een actie die zich specifiek richt naar kansarme en laaggeschoolde jongvolwassenen ouder dan 18 jaar en jonger dan 30 jaar. Ook hier wordt ervan uitgegaan dat interim-arbeid een opstap is naar regulier werk. In de periode van 1 april 2002 tot 31 maart 2003 wordt gestreefd naar 240.000 uitzendingen en 275 doorstromingen.

3. Meerwaardeneconomie

De Vlaamse regering wil tijdens deze legislatuur 7.500 nieuwe duurzame arbeidsplaatsen creëren in de sociale economie. Daartoe werd het concept 'meerwaardeneconomie' uitgewerkt, waarin de sociale en reguliere economie verder naar elkaar toe groeien. Concreet worden laaggeschoolden in dienst genomen door **invoegbedrijven en -afdelingen** die zich richten op economische activiteiten die niet spontaan door de marktsector worden uitgevoerd. In voltijdse equivalenten (VTE) waren er in juni 2002 de helft meer invoegwerknemers dan het jaar voordien. In 2001 werden vijf nieuwe invoegbedrijven opgericht die in 2002 vijftien VTE-invoegwerknemers aanwierven. Nog in 2002 werd een nieuwe invoegafdeling erkend die goed is voor zes VTE-werknemers.

De zeer moeilijk bemiddelbare werkzoekenden, in de praktijk vaak mensen met een laag opleidingsniveau, worden naar een beschermde arbeidsomgeving in de **sociale werkplaatsen** geleid. In 2002 werden in totaal 400 nieuwe VTE-arbeidsplaatsen gecreëerd in erkende of nieuwe sociale werkplaatsen. Het aantal VTE-arbeidsplaatsen voor doelgroepwerknemers komt hiermee op 2.137. Bijna 70% van deze mensen is actief in het natuurbeheer, het milieubehoud en de biologische landbouw.

Arbeidsherverdeling

Een van de belangrijkste uitdagingen waarmee de overheid te maken krijgt, is de betere afstemming tussen arbeid, gezin en vrije tijd. Daarnaast wil de Vlaamse overheid ook het werk delen en herverdelen. Daartoe stimuleert ze sinds 1994 **loopbaanonderbreking** en **deeltijds werken** via **aanmoedigingspremies**. Deze premies komen bovenop de federale (RVA-)uitkeringen voor loopbaanonderbreking of 'tijdskrediet'.

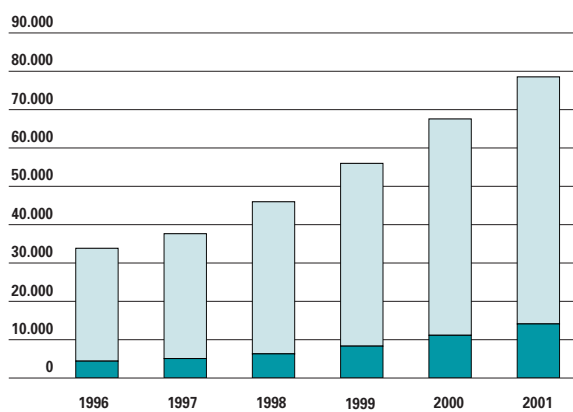
Tussen 1996 en 2001 nam het aantal loopbaanonderbrekers toe met 132%. Ook de aanvragen voor Vlaamse aanmoedigingspremies gaan in stijgende lijn. Bijna tweederde ervan komt in 2001 uit de privé-sector. Ondanks de gestage toename van het

SOCIALE ECONOMIEBEDRIJVEN

	1999	30/6/2000	30/6/2001	30/6/2002
Invoegbedrijven				
gemiddeld aantal bezette VTE gesubsidieerde doelgroepwerknemers	98	94	74	112
aantal actieve bedrijven	23	25	29	28
Invoegafdelingen				
aantal toegekende VTE	-	-	12	18
aantal actieve afdelingen	-	-	1	2
Sociale werkplaatsen				
gemiddeld aantal toegekende VTE doelgroepwerknemers	992	1.466	1.737	1.737
aantal actieve bedrijven	89	94	94	94

9.28 Evolutie van het aantal sociale economiebedrijven, van 1999 tot juni 2001, naar type en tewerkstelling. Bron: administratie Werkgelegenheid.

LOOPBAANONDERBREKING

9.29 Evolutie van het aantal loopbaanonderbrekers, van 1996 tot 2001, naar geslacht, maandgemiddelde op jaarbasis. Bron: RVA.

aandeel mannen, blijft loopbaanonderbreking toch een overwegend vrouwelijke aangelegenheid.

Vanaf januari 2002 trad een nieuw federaal systeem van tijdskrediet in werking voor de privé-sector. Twee van de vijf pijlers uit het Vlaamse stelsel werden daarbij overgenomen door de federale regeling: de landingsbanen voor 50-plussers en de 1/5de loopbaanvermindering. Bijna tweederde van de begunstigen in het nieuwe federale systeem kiest een van deze opties. Opvallend daarbij is dat de maatregel voor oudere werknemers meer gebruikt wordt door mannen (66,9%). Als gevolg van dit federale initiatief werden de Vlaamse aanmoedigingspremies in de privé-sector hervormd rond de drie overblijvende pijlers. In de

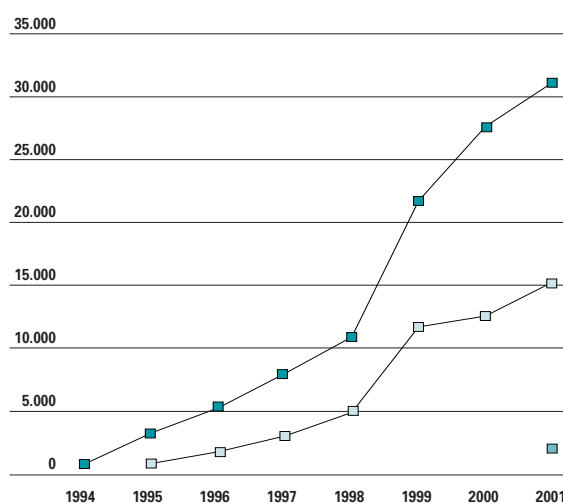
TIJDSKREDIET PRIVÉ-SECTOR

	JAN. 2002	FEBR. 2002	MAART 2002	APRIL 2002	MEI 2002	JUNI 2002	JULI 2002	AUG. 2002	SEPT. 2002
Tijdskrediet	980	2.250	3.148	3.990	4.875	5.648	6.553	7.296	8.488
1/5de loopbaanvermindering	1.330	2.503	2.770	3.359	4.067	4.407	4.899	5.192	6.171
Vermindering van de arbeidsprestaties van werknemers van 50 jaar en ouder	1.694	2.919	3.535	4.559	5.422	6.203	7.099	7.787	9.073

9.30 Evolutie aantal gerechtigden van het systeem van tijdskrediet in de privé-sector tussen januari 2002 en september 2002, naar onderbrekingsvorm. Bron: RVA.

eerste helft van 2002 werden er ongeveer 5.960 aanvragen voor een Vlaamse aanmoedigingspremie ingediend. Daarbij blijkt vooral zorgkrediet, met 98% van de aanvragen, te beantwoorden aan een maatschappelijke behoefte. Een beperkt deel van de aanvragen heeft betrekking op opleidingskrediet en op arbeidsduurvermindering in ondernemingen in moeilijkheden of herstructurering.

VLAAMSE AANMOEDIGINGSPREMIES

9.31 Evolutie van het aantal aanvragen van een Vlaamse aanmoedigingspremie, van 1994 tot 2001, naar sector.

Bron: administratie Werkgelegenheid.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

Administratie Werkgelegenheid, Strategisch Plan Werkgelegenheid, Monitoring van de beoogde beleidseffecten, stand van zaken oktober 2002
 Administratie Werkgelegenheid, Vlaams Actieplan Europese werkgelegenheidsrichtsnoeren 2002, een Vlaamse bijdrage aan het Belgisch Nationaal Actieplan 2002, 2002
 Studiedienst VDAB, Jaarverslag arbeidsmarkt Vlaanderen 2001, Brussel, 2002
 VDAB, Jaarverslag 2001, 2002
 Stuurgroep Strategisch Arbeidsmarktonderzoek, met medewerking van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarreks 2002, Leuven, 2002

Websites

Administratie Werkgelegenheid:
<http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/werk/index.html>
 VDAB
<http://watis.vdab.be/trends>
 RVA
<http://www.rva.fgov.be> (rubriek statistieken/studies)
 Steunpunt WAV
<http://www.steunpuntwav.be/>

Toerisme

hoofdstuk 10

Kerncijfers

OVERNACHTINGEN

	2000	2001	EVOLUTIE
België	36.481.383	36.046.134	-1,2%
Vlaamse Gewest	24.594.696	24.153.371	-1,8%
Brusselse Gewest	4.519.949	4.444.761	-1,7%
Waalse Gewest	7.366.738	7.448.002	+1,1%

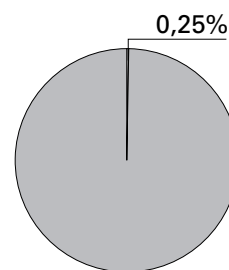
Evolutie van de overnachtingen naar gewest, van 2000 tot 2001.
Bron: NIS, bewerking Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.
Deze overnachtingen worden geteld in hotels, campings, vakantiecentra, vakantiedorpen, logies voor doelgroepen en de verhuursector.

OVERNACHTINGEN NAAR HERKOMSTLAND

LAND VAN HERKOMST	2000	2001	EVOLUTIE
Nederland	2.928.389	3.108.292	+6,1%
Duitsland	2.145.971	1.995.045	-7,0%
Verenigd Koninkrijk	1.550.620	1.638.632	+5,7%
Frankrijk	932.390	972.057	+4,3%
V.S. Amerika	314.298	304.590	-3,1%

Evolutie van de overnachtingen in Vlaanderen naar herkomstland, van 2000 tot 2001. Bron: NIS, bewerking Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.

Uitgaven

Aandeel voor toerisme in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- Het aantal overnachtingen daalt in 2001.
- De Kust is met bijna de helft van de overnachtingen de grootste aantrekkingspool.
- In 2000 trok 78% van de bevolking op vakantie: een record.
- De Kust is vooral populair bij gezinnen, in tegenstelling tot de Kunststeden.
- Het aantal jobs neemt toe in hotels en vakantiedorpen, en neemt af in campings en jeugdherbergen.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/toerisme

Meer en meer Vlamingen ondernemen meer en meer vakanties in binnen- en buitenland. Na de groei van de voorgaande jaren daalt het aantal overnachtingen in het Vlaamse Gewest. Voor de toeristische sector zijn dit belangrijke evoluties. We kunnen aan de hand van een aantal korte termijntrends nagaan wat de belangrijkste toerismestromen in, van en naar onze regio zijn. Belangrijk is ook het profiel van de vakantiegangers in onze regio te kennen. Trekt de Kust vooral jonge gezinnen met kinderen aan? Welk type toerist gaat op vakantie in de Vlaamse regio's? Allerlei interessante vragen waar gericht onderzoek een antwoord kan op geven.

Overnachtingen

Het **aantal overnachtingen** daalt. In 2001 registreerde het NIS een afname met 1,8% tot 24,1 miljoen overnachtingen. Het Vlaamse Gewest kende daarmee een vergelijkbare terugval als het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het Waalse Gewest daarentegen noteerde een stijging en slaagde erin om de nationale daling te beperken tot 1,2%.

De Belgen zorgen voor de grote meerderheid van de overnachtingen in het Vlaamse Gewest, maar dit aantal daalt. In de overige gewesten neemt het aantal Belgen dat er overnacht nochtans toe.

Het **aantal overnachtingen door buitenlanders** is in het Vlaamse Gewest licht stijgend en maakt een klein deel van de inlandse terugval goed.

De verdeling naar gewest leert ons dat Vlaanderen

75% van de **binnenlandse overnachtingen** genereert en 57% van de buitenlandse. Dit verschil in marktaandeel is te wijten aan de massale aanwezigheid van buitenlandse logeés in de hoofdstad.

De bezoekers komen vooral uit onze buurlanden, gevolgd door de Verenigde Staten. De top 5-landen vertegenwoordigen 85% van alle buitenlandse overnachtingen. Alleen al de Nederlanders nemen een derde van alle buitenlandse overnachtingen voor hun rekening. Reeds jaren is er een groei van de Britse en een afname van de Duitse overnachtingen. Ook het aantal overnachtingen vanuit de VS valt licht terug.

Toeristische regio's

Vlaanderen wordt opgedeeld in drie grote clusters: de Vlaamse Kust, de Kunststeden (Antwerpen, Brugge, Brussel, Gent, Leuven en Mechelen) en tenslotte alle andere gebieden onder de noemer 'Vlaamse regio's'. In 2001 genereren deze drie toeristische trekpleisters samen 28,6 miljoen overnachtingen. Dat is 79% van het totale aantal overnachtingen in België. De Kust is met bijna de helft de grootste aantrekkingspool.

Zoals hierboven beschreven daalt het aantal overnachtingen. Enkel de Vlaamse regio's tonen in 2001 een (geringe) groeitrend. De Kust boekt maar liefst een half miljoen overnachtingen minder en ook de Kunststeden sloten het jaar af met een terugval van 100.000 overnachtingen.

OVERNACHTINGEN

	2000	2001	EVOLUTIE
België	36.481.383	36.046.134	-1,2%
Vlaamse Gewest	24.594.696	24.153.371	-1,8%
Brusselse Gewest	4.519.949	4.444.761	-1,7%
Waalse Gewest	7.366.738	7.448.002	+1,1%

10.1 Evolutie van de overnachtingen naar gewest, van 2000 tot 2001. Bron: NIS, bewerking Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek. Deze overnachtingen worden geteld in hotels, campings, vakantiecentra, vakantiedorpen, logies voor doelgroepen en de verhuursector.

BINNENLANDSE OVERNACHTINGEN

	2000	2001	EVOLUTIE
België	19.868.769	19.492.443	-1,9%
Vlaamse Gewest	15.164.123	14.649.872	-3,4%
Brusselse Gewest	416.456	472.529	+13,5%
Waalse Gewest	4.288.190	4.370.042	+1,9%

10.2 Evolutie van de binnenlandse overnachtingen naar gewest, van 2000 tot 2001. Bron: NIS, bewerking Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.

BUITENLANDSE OVERNACHTINGEN

	2000	2001	EVOLUTIE
België	16.612.614	16.553.691	-0,4%
Vlaamse Gewest	9.430.573	9.503.499	+0,8%
Brusselse Gewest	4.103.493	3.972.232	-3,2%
Waalse Gewest	3.078.548	3.077.960	-0,0%

10.3 Evolutie van de buitenlandse overnachtingen naar gewest, van 2000 tot 2001. Bron: NIS, bewerking Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.

OVERNACHTINGEN NAAR HERKOMSTLAND

LAND VAN HERKOMST	2000	2001	EVOLUTIE
Nederland	2.928.389	3.108.292	+6,1%
Duitsland	2.145.971	1.995.045	-7,0%
Verenigd Koninkrijk	1.550.620	1.638.632	+5,7%
Frankrijk	932.390	972.057	+4,3%
V.S. Amerika	314.298	304.590	-3,1%

10.4 Evolutie van de overnachtingen in Vlaanderen naar herkomstland, van 2000 tot 2001. Bron: NIS, bewerking Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.

OVERNACHTINGEN NAAR MACROPRODUCT

MACROPRODUCT	2000	2001	EVOLUTIE
Kust	13.025.219	12.573.149	-3,5%
Kunststeden	8.012.078	7.911.493	-1,3%
Vlaamse regio's	8.077.348	8.113.490	+0,4%
Totaal	29.114.645	28.598.132	-1,8%

10.5 Evolutie van de overnachtingen naar macroproduct, van 2000 tot 2001. Bron: NIS, bewerking Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.

Vakantieparticipatie

Steeds meer Vlamingen trekken op reis. We zien een duidelijke verschuiving naar bestemmingen in het buitenland. Ze verblijven minder in het binnenland. Het aandeel van de bevolking dat ten minste eenmaal per jaar op vakantie gaat, blijft stijgen. In 2000 werd met 78% de hoogste **participatiegraad** ooit gemeten. Ongeveer 4,8 miljoen Vlamingen vertrekken voor 11,3 miljoen vakanties. Dat brengt de vakantie frequentie op 2,3 per vakantieganger. Zowel de zomervakanties als de buitenlandse bestemmingen nemen het grootste volume voor hun rekening en zijn de grootste stijgers in 2000.

Lange vakantie

Een lange vakantie wordt gedefinieerd als 'elk verblijf buitenshuis van minstens vier opeenvolgende nachten'. Een korte vakantie is 'elk verblijf buitenshuis met één tot drie overnachtingen in betalende logies'. In tegenstelling tot de lange vakanties worden bij de korte vakanties de verblijven bij familie of kennissen en in een tweede woning buiten beschouwing gelaten.

1. Participatie

Steeds meer Vlamingen nemen een lange vakantie. In 2000 stijgt de **participatiegraad** voor dit type vakanties tot 69%.

In 2000 wordt de kaap van 7 miljoen lange vakanties overschreden, bijna een half miljoen meer dan in 1998. Gemiddeld boekt elke vakantieganger 1,67 lange vakanties.

2. Lange vakantiebestemming

Voor zijn lange vakanties kiest de Vlaming een **bestemming** in het buitenland, enkel een kwart blijft in België.

Het aantal buitenlandse vakanties stijgt in 2000 fors. De zuiderse marktleiders Frankrijk, Spanje en Italië

TOTALE VAKANTIEPARTICIPATIE VAN DE VLAMINGEN 1996-2000

(KORTE + LANGE VAKANTIES)	1996	1998	2000
Participatie	72,3%	75,3%	78,1%
Frequentie	2,2	2,3	2,3
Aantal korte + lange vakanties (mln)	9,6	10,2	11,3
Aantal korte + lange zomervakanties (mln)	7,2	7,6	8,4
Aantal korte + lange wintervakanties (mln)	2,4	2,6	2,7
Aantal korte + lange binnenlandse vakanties (mln)	3,6	4,0	4,0
Aantal korte + lange buitenlandse vakanties (mln)	6,0	6,2	7,2

10.6 Evolutie van de totale vakantieparticipatie van de Vlamingen, van 1996 tot 2000. Bron: WES Onderzoek & Advies.

VAKANTIEPARTICIPATIE LANGE VAKANTIES

(VAKANTIES)	1996	1998	2000
Participatie	63,5%	65,9%	68,7%
Frequentie	1,65	1,65	1,67
Aantal lange vakanties (mln)	6,3	6,6	7,1
Aantal lange zomervakanties (mln)	5,0	5,3	5,6
Aantal lange wintervakanties (mln)	1,3	1,3	1,4
Aantal lange binnenlandse vakanties (mln)	1,7	1,9	1,7
Aantal lange buitenlandse vakanties (mln)	4,6	4,7	5,4

10.7 Evolutie van de vakantieparticipatie van de Vlamingen mbt lange vakanties, van 1996 tot 2000. Bron: WES Onderzoek & Advies.

VAKANTIEBESTEMMING LANGE VAKANTIES

(AANTAL X 1.000)	1996		1998		2000		TREND 98-00
Vlaamse Kust	896	14,2%	1.003	15,3%	933	13,2%	-7,0%
Ardennen	416	6,6%	485	7,4%	410	5,8%	-15,5%
Vlaamse regio's	353	5,6%	315	4,8%	290	4,1%	-7,9%
Overig België	76	1,2%	59	0,9%	64	0,9%	+8,5%
Binnenland	1.741	27,6%	1.862	28,4%	1.697	24,0%	-8,9%
Buitenland	4.566	72,4%	4.694	71,6%	5.372	76,0%	+14,4%
Frankrijk	978	15,5%	1.070	16,3%	1.258	17,8%	+17,6%
Spanje	927	14,7%	991	15,1%	1.124	15,9%	+13,4%
Italië	328	5,2%	328	5,0%	445	6,3%	+35,7%
Oostenrijk	397	6,3%	341	5,2%	360	5,1%	+5,6%
Duitsland	240	3,8%	216	3,3%	269	3,8%	+24,5%
Turkije	145	2,3%	151	2,3%	262	3,7%	+73,8%
Griekenland	133	2,1%	203	3,1%	247	3,5%	+21,7%
Nederland	208	3,3%	216	3,3%	184	2,6%	-14,8%
Zwitserland	227	3,6%	203	3,1%	127	1,8%	-37,4%
Overig buitenland	983	15,6%	975	14,9%	1.096	15,5%	+12,4%
Totaal	6.307	100%	6.556	100%	7.069	100%	+7,8%

10.8 Evolutie van de lange vakantiebestemming van de Vlamingen, van 1996 tot 2000, aantallen x 1.000. Bron: WES Onderzoek & Advies.

versterken hun positie. Turkije duikt op als 6e buitenlandse bestemming en realiseert een stijging van maar liefst 74%.

De binnenlandse markt die zich in 1998 had herpakt, moet in 2000 achteruit. Zowel de Ardennen,

de Vlaamse regio's als de Kust delen in de klappen. De Kust blijft wel de meest bezochte binnenlandse vakantiebestemming met een aandeel van 13%.

3. Besteding

De gemiddelde lange **vakatiebestedingen** omvatten alle uitgaven van de vakantieganger voor transport, logies, eten, drinken, ontspanning, aankopen,... De Vlaming spendeert in 2000 aan zijn vakantie gemiddeld 525 €. Per persoon en per nacht wordt gemiddeld 50 € uitgegeven. Gecorrigeerd voor inflatie, stijgen de bestedingen per persoon en per vakantie van 1998 naar 2000 met 15%, voor de bestedingen per persoon en per nacht is dat 11%.

BESTEDINGEN VOOR LANGE VAKANTIES

	1996	1998	2000
Per persoon en per vakantie	475	475	525
Per persoon en per nacht	46	47	50

10.9 Evolutie van de gemiddelde lange vakantiebestedingen, van 1996 tot 2000, in euro. Bron: WES Onderzoek & Advies.

KORTE VAKANTIEPARTICIPATIE

	1996	1998	2000
Participatie	35,5%	38,9%	41,7%
Frequentie	1,57	1,54	1,62
Aantal korte vakanties (mln)	3,3	3,6	4,2
Aantal korte zomervakanties (mln)	2,2	2,3	2,9
Aantal korte wintervakanties (mln)	1,1	1,3	1,3
Aantal binnenlandse korte vakanties (mln)	1,9	2,1	2,3
Aantal buitenlandse korte vakanties (mln)	1,4	1,5	1,8

10.10 Evolutie van de korte vakantieparticipatie van de Vlamingen, van 1996 tot 2000. Bron: WES Onderzoek & Advies.

Korte vakantie

1. Participatie

Iets meer dan 40% van de Vlamingen nam in 2000 de koffers voor een korte vakantie. Dat is eens te meer een forse stijging. Het **aantal** vakantietrips steeg nog sterker. In totaal werden 4,2 miljoen korte vakanties geboekt.

Elke kortevakantieganger neemt gemiddeld 1,6 korte vakanties.

De opvallendste stijger is de korte zomervakantie: een toename met niet minder dan een kwart.

KORTE VAKANTIEBESTEMMING

(AANTAL X 1.000)	1996		1998		2000		TREND 98-00
Vlaamse Kust	676	20,4%	762	21,1%	797	19,1%	+4,6%
Ardennen	730	22,0%	770	21,3%	876	21,0%	+13,8%
Vlaamse regio's	414	12,5%	441	12,2%	488	11,7%	+10,7%
Overig België	133	4,0%	159	4,4%	179	4,3%	+12,7%
Binnenland	1.953	58,9%	2.132	59,0%	2.340	56,1%	+9,8%
Buitenland	1.363	41,4%	1.481	41,0%	1.832	43,9%	+23,7%
Frankrijk	451	13,6%	521	14,4%	672	16,1%	+29,0%
Duitsland	215	6,5%	296	8,2%	367	8,8%	+24,0%
Nederland	239	7,2%	249	6,9%	350	8,4%	+40,6%
Britse Eilanden	239	7,2%	181	5,0%	134	3,2%	-26,0%
G.H.-Luxemburg	133	4,0%	97	2,7%	117	2,8%	+20,6%
Overig buitenland	86	2,6%	137	3,8%	192	4,6%	+40,1%
Totaal	3.316	100%	3.613	100%	4.172	100%	+15,5%

10.11 Evolutie van de korte vakantiebestemming van de Vlamingen, van 1996 tot 2000. Bron: WES Onderzoek & Advies. Aantallen in 1.000.

2. Korte vakantiebestemming

Voor meer dan de helft van de korte vakanties blijft men in eigen land. Wel winnen de buitenlandse **vakantiebestemmingen** lichtjes aan marktaandeel. Vooral de Kust moet marktaandeel prijsgeven. Onze buurlanden blijven voor de korte vakanties begrijpelijkerwijs de favoriete bestemmingen, met Frankrijk op kop. Nederland is de sterkste stijger en maakt opnieuw terrein goed op Duitsland. De Britse Eilanden zijn de enige bestemming in de top vijf die minder toeristen uit het Vlaamse Gewest kan aantrekken. Opvallend is de groeiende interesse voor verder gelegen vakantiebestemmingen.

3. Besteding

De gemiddelde **bestedingen** van de korte vakantie-ganger liggen in 2000 heel wat hoger dan de voorgaande jaren. Per persoon en per vakantie bedragen de uitgaven tijdens een korte vakantie gemiddeld 150 €.

Per persoon en per nacht wordt gemiddeld 72 € uitgegeven. Gecorrigeerd voor inflatie stijgen de bestedingen per persoon en per korte vakantie met

BESTEDINGEN VOOR KORTE VAKANTIES

	1996	1998	2000
Per persoon en per korte vakantie	131	132	150
Per persoon en per nacht	63	65	72

10.12 Evolutie van de gemiddelde bestedingen voor korte vakanties, van 1996 tot 2000, in euro. Bron: WES Onderzoek & Advies.

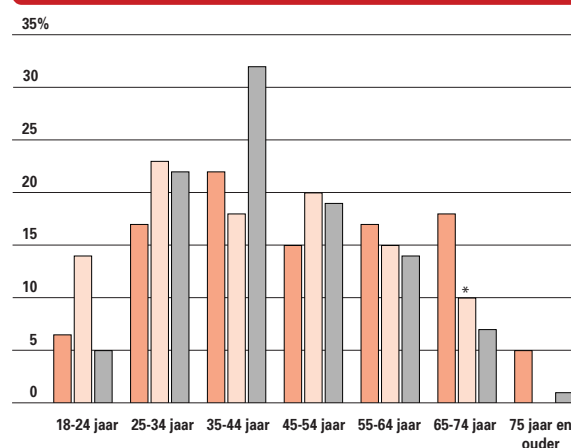
19%. De bestedingen per persoon en per nacht stijgen met 15%.

De vakantie-ganger in Vlaanderen

1. Leeftijd

Aan de Kust vind je alle leeftijden. Er is geen uitgesproken **leeftijdscategorie** die eruit springt. Wel kan de Kust in vergelijking tot de andere regio's meer 65-plussers aantrekken. Een heel ander profiel hebben de Kunststeden. De grootste groep daar is 25 tot 34 jaar, en daarna neemt de interesse stilaan

LEEFTIJD VAN RECREATIEVE VERBLIJFSTOERIST

10.13 Leeftijd van de recreatieve verblijfstoerist.

Bron: Toerisme Vlaanderen - Planning en Onderzoek.

* 65 jaar en ouder.

kust (orange), kunststeden (light orange), Vlaamse regio's (grey)

BEROEP EN OPLEIDINGSNIVEAU VERBLIJFSTOERIST

	KUST	KUNSTSTEDEN	VLAAMSE REGIO'S
BEROEP GEZINSHOOFD			
Arbeider	14%	6%	19%
Bediende	27%	29%	34%
Zelfstandige	5%	12%	7%
Kaderlid, ondernemer, vrij beroep	14%	31%	17%
Gepensioneerde	35%	16%	14%
Huisvrouw	2%	1%	2%
Student	2%	4%	1%
Overige	2%	2%	6%
Totaal	100%	100%	100%
OPLEIDINGSNIVEAU GEZINSHOOFD			
Lager onderwijs	n.b.	1%	4%
Lagere humaniora	n.b.	10%	10%
Hogere humaniora	n.b.	25%	45%
Hoger niet-universitair	n.b.	24%	27%
Universitair onderwijs	n.b.	40%	15%
Totaal	n.b.	100%	100%

10.14 Beroep en opleidingsniveau gezinshoofd van de recreatieve verblijfs-toerist in Vlaanderen. Bron: Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek. n.b.: niet beschikbaar.

af met de jaren. De overige toeristische trekpleisters (de Vlaamse Regio's) kennen een uitgesproken piek in de leeftijdsgroep 35 tot 44 jaar.

2. Beroep en opleiding

Als we het **beroep van het gezinshoofd nagaan**,

zien we een grote groep gepensioneerden aan de Kust. De Kunststeden trekken vooral kaderleden, ondernemers en beoefenaars van vrije beroepen aan. In de overige toeristische trekpleisters vormen de bedienden de belangrijkste groep. Twee op de drie gezinshoofden in de Kunststeden heeft hoger onderwijs genoten, in de Vlaamse regio's overweegt het **diploma** van hogere humaniora.

3. Aantal personen

Aan de Kust bestaat ruim een derde van de vakantie-gangers uit **gezinnen** met kinderen. Naar de Kunststeden gaat men bijna altijd zonder kinderen. De Vlaamse regio's worden frequent door grote gezinnen en gezelschappen bezocht. Hier is de verdeling 'met kinderen' ten opzichte van 'zonder kinderen' ongeveer gelijk. De gemiddelde bezoekersgroep telt er 4,6 leden.

4. Verblifdsduur

Zoals we kunnen verwachten, is de gemiddelde **verblifdsduur** het langst aan de Kust met een gemiddelde van 10,2 nachten. In de Kunststeden zien we het omgekeerde: een ruim overwicht van korte verblijven (gemiddeld 3 nachten). De Vlaamse regio's zitten daar tussenin.

5. Alternatieve bestemmingen

Hebben de toeristen vóór hun vertrek nog een **andere bestemming overwogen**? In de Vlaamse regio's zegt de helft van hen van wel. Een 'ander vakantiedorp in Vlaanderen' en de buurlanden Frankrijk en Nederland vormen daarbij de grootste concurrenten.

REISGEZELSCHAP VAN DE RECREATIEVE VERBLIJFSTOERIST

	KUST	KUNSTSTEDEN	VLAAMSE REGIO'S
Gezin/gezelschap met kinderen	36%	7%	52%
Gezin/gezelschap zonder kinderen	64%	93%	48%
TOTAAL	100%	100%	100%
Gemiddelde grootte van het gezin	2,6	1,8	3,1
Gemiddelde grootte van het gezelschap	3,0	3,1	4,6

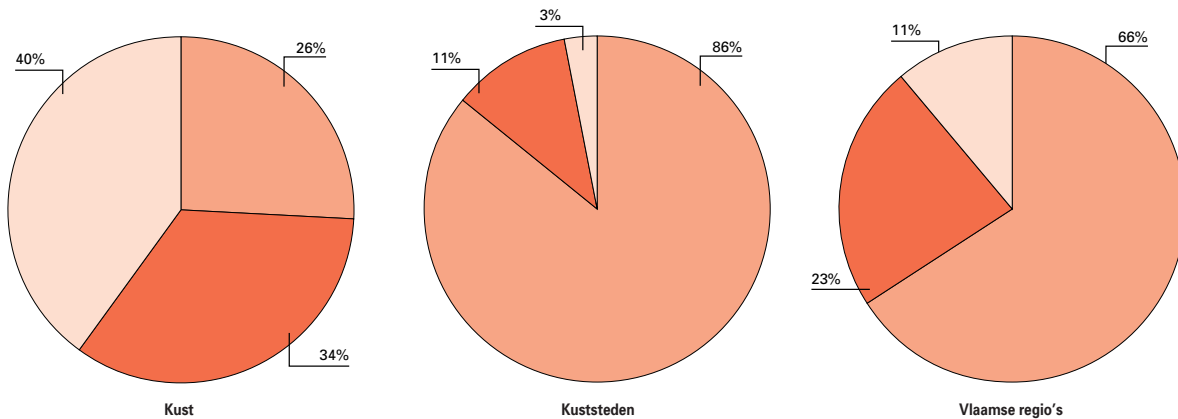
10.15 Reisgezelschap van de recreatieve verblijfstoerist. Bron: Planning & Onderzoek.

ALTERNATIEVE BESTEMMING VAN DE RECREATIEVE VERBLIJFSTOERIST

	KUST	KUNSTSTEDEN	VLAAMSE REGIO'S
Ja, alternatief	11%	6%	50%
Nee, geen alternatief	89%	94%	50%
Totaal	100%	100%	100%

10.16 Heeft de recreatieve verblijfstoerist een andere bestemming overwogen? Bron: Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.

VERBLIJFSSTRUCTUUR VAN RECREatieve VERBLIJFSTOERIST

10.17 Verblijfsstructuur van de recreatieve verblijfstoerist.
Bron: Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.

kort verblijf (1-4 nachten) ■
 middellang verblijf (5-8 nachten) ■
 lang verblijf (9+ nachten) ■

De Kust en de Kunststeden hebben duidelijk minder concurrentie te vrezen. Daar hebben slechts 11% en 6% van de respondenten over een andere bestemming nagedacht. Voor de Kust zijn dat Frankrijk, Spanje en Nederland. In de Kunststeden, waar het alternatief in de vraagstelling beperkt werd tot een andere kunststad buiten Vlaanderen zijn Amsterdam, Parijs en Londen de belangrijkste alternatieven.

6. Tevredenheid

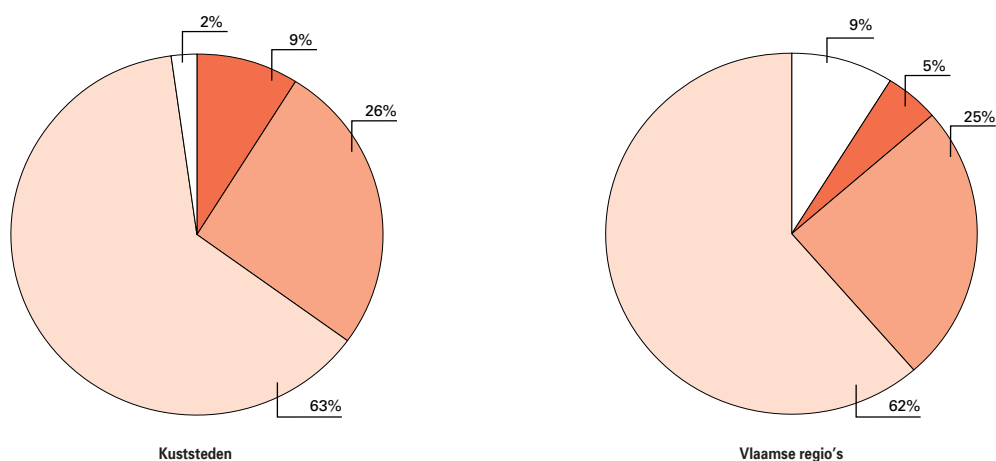
De verblijfstoeristen zijn best **tevreden** over hun vakantie. In de Kunststeden en in de Vlaamse

regio's vindt ruim drie van de vijf ondervraagden zijn verblijf 'zoals verwacht'. Maar ongeveer een op drie spreekt in superlatieven en vindt het verblijf 'beter' of zelfs 'veel beter dan verwacht'.

In de Kunststeden heeft de tevredenheid te maken met de 'vriendelijke en gastvrije bevolking' en de 'gezellige en charmante sfeer'. De architectuur, de horeca, spijs en drank zijn de belangrijkste pluspunten.

In de Vlaamse regio's prijst bijna de helft van de respondenten die hun vakantie '(veel) beter dan verwacht' vonden, het 'comfort en de netheid van hun verblijf'. Het 'mooie landschap en de omge-

TEVREDENHEID VAN RECREatieve VERBLIJFSTOERIST

10.18 Tevredenheid van de recreatieve verblijfstoerist.
Bron: Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.

veel beter dan verwacht ■
 beter dan verwacht ■
 zoals verwacht ■
 (veel) minder goed dan verwacht ■

BESTEDINGEN VAN DE RECREATIEVE VERBLIJFSTOERIST

BESTEDINGEN	KUST	KUNSTSTEDEN	VLAAMSE REGIO'S
Logies	18,29	41,13	19,04
Maaltijden, drank en voeding	13,78	43,41	9,54
Attracties en ontspanning	1,09	5,06	0,92
Shopping	4,04	22,34	1,29
Verplaatsingen	0,64	3,72	1,36
Andere uitgaven	0,50	3,57	0,35
Totaal	38,35	119,21	32,50

10.19 Gemiddelde bestedingen van de recreatieve verblijfstoerist in Vlaanderen, per persoon per nacht, in euro. Bron: Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.

ving', de 'gastvrijheid van de bevolking' en de 'sfeer' zijn andere pluspunten.

7. Bestedingen

Aan de Kust en in de Vlaamse regio's bestaat het grootste deel van de **bestedingen** uit logiesuitgaven. Omdat hier ook kampeerdere meegeteld zijn en de logiesprijs algemeen wat lager ligt dan in de Kunststeden, is de gemiddelde besteding aan logies aan de Kust een pak lager dan in de Kunststeden. Deze trend is algemeen door te trekken: zowel de uitgaven aan maaltijden, de deelnamekosten aan attracties, als de winkeluitgaven en verplaatsingskosten liggen systematisch hoger in de Kunststeden dan aan de Kust of in de Vlaamse regio's. Gemiddeld besteedt de toerist per nacht aan de Kust 38 €, in de Kunststeden 119 € en in de Vlaamse regio's 32 €.

café en 12% verdient zijn brood in de logiesector. Het aantal werknemers in restaurants en cafés ging fors vooruit in 2001. Ook hotels en de vakantie-dorpen trokken meer werknemers aan. In de campings en de jeugdherbergen nam de tewerkstelling af.

Werkgelegenheid

De toeristische sector is een belangrijke werkgever. Het precieze **aantal jobs** inschatten is moeilijk omdat we niet altijd een duidelijke lijn kunnen trekken tussen toerisme en louter recreatie. Cafés, discotheken, kermisbedrijven bedienen zowel toeristen als niet-toeristen. Vandaar dat we hier een ruime interpretatie hanteren van de 'toeristisch-recreatieve sector'.

In totaal telt het Vlaamse Gewest in 2001 bijna 100.500 loontrekkende werknemers in de toeristisch-recreatieve sector. De werkelijke omvang van de werkgelegenheid in deze sector zal echter groter zijn omdat in de statistieken enkel geregistreerde arbeid voorkomt. De cijfers zijn tevens exclusief de vervoerssector, waar nog eens ongeveer 31.800 loontrekkenden werken en die voor een deel bij de toeristische sector mogen gerekend worden. 44% van de werknemers in het toeristische werkveld (exclusief vervoer) werkt in een restaurant of een

LOONTREKKENDE WERKGELEGENHEID TOERISTISCH-RECREATIEVE SECTOR

SUBSECTOR	1999	2000	2001	% EVOLUTIE
kleinhandel in sport en kampeerartikelen, souvenirs, ambachtelijke producten e.d.	1.641	1.636	1.557	-4,8%
hotels en motels	7.248	7.385	7.853	+6,3%
overig logies voor kortstondig verblijf	3.463	3.608	3.811	+5,6%
restaurants, fast-food zaken, snackbars, frituren	33.318	32.597	35.914	+10,2%
cafés, discotheken, dancings e.d.	10.885	10.659	11.140	+4,5%
catering, uitzendkoks en verzorgen van feesten en recepties	7.973	8.995	10.333	+14,9%
overig vervoer van personen te land	2.986	3.064	3.167	+3,4%
reisbureaus, touroperators, reisbegeleiders en -gidsen, V.V.V.'s e.d.	4.396	4.491	4.934	+9,9%
verhuur van sport- en kampeerartikelen	139	112	103	-8,0%
organisatie van salons, tentoonstellingen en beurzen	402	506	592	+17,0%
vertoning van films	517	485	567	+16,9%
productie, exploitatie, beheer en diensten verwant aan scheppende en uitvoerende kunst	4.568	5.368	5.855	+9,1%
musea en monumentenzorg, botanische tuinen, dierentuinen e.d.	2.618	3.090	3.558	+15,1%
beheer en exploitatie van sportcentra en overige activiteiten i.v.m. sportbeoefening	7.219	9.344	9.200	-1,5%
kansspelen, recreatieparken en overige activiteit i.v.m. recreatie	2.006	1.776	1.876	+5,6%
Subtotaal	89.379	93.116	100.460	+7,9%

10.20 Evolutie van de omvang loontrekkende werkgelegenheid in de toeristisch-recreatieve sector, van 1999 tot 2001.
Bron: Toerisme Vlaanderen - Planning & Onderzoek.

VOOR MEER INFORMATIE

Organisaties:

Toerisme Vlaanderen (<http://www.toerismevlaanderen.be>)

NIS (<http://www.statbel.fgov.be>)

Steunpunt Werkgelegenheid Arbeid en vorming (<http://www.steunpuntwav.be>)

WES Onderzoek & Advies (<http://www.wes.be>)

Publicaties:

Toerisme Vlaanderen Jaarverslag 2001

Toerisme in Cijfers 1998, 1999, 2000, 2001

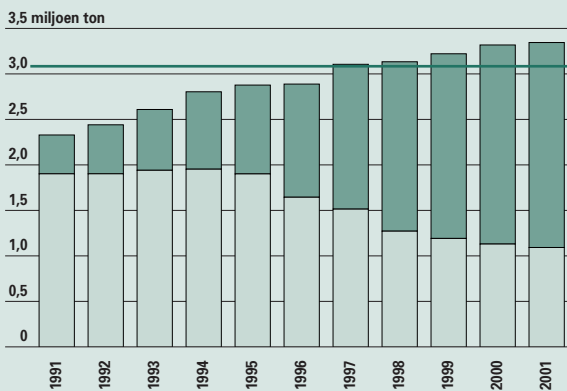
De Vlaanderen-vakantieganger (uit de reeks 'Toerismecahiers', uitgeverij De Boeck, 2002)

Leefmilieu

hoofdstuk 11

Kerncijfers

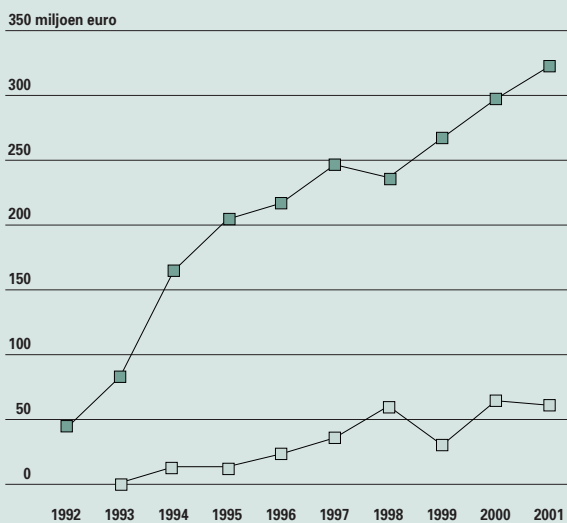
AANBOD HUISHOUDELIJK AFVAL

Evolutie van aanbod huishoudelijk afval, naar inzamelingswijze, in miljoen ton, van 1991 tot 2001. Bron: OVAM.

selectief ingezameld
niet-selectief ingezameld
KTD 2001

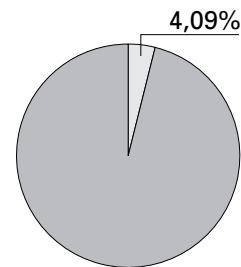
UITGAVEN VOOR WATERZUIVERINGSINFRASTRUCTUUR

Evolutie van de uitgaven voor waterzuiverings- en collecteringsinfrastructuur, van 1992 tot 2001, in miljoen EUR. Bron: VMM.

subsiëring gemeentelijke rioleringen
vergoeding aquafin nv

Uitgaven

Aandeel van milieu in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

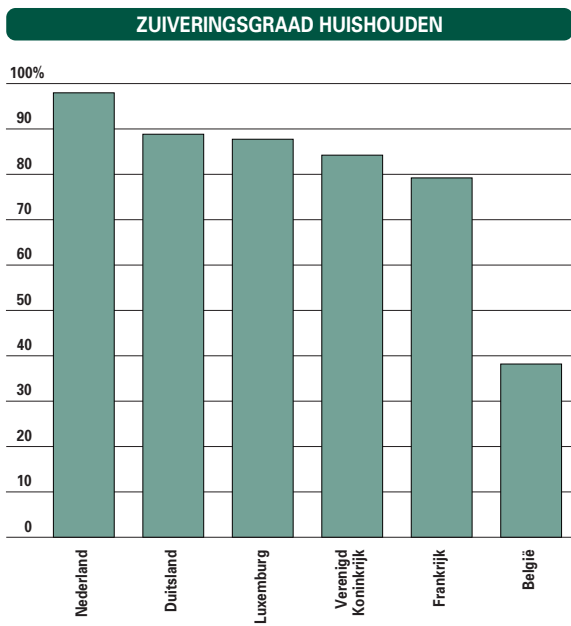
Blikvangers

- De zuiveringsgraad van het water stijgt jaar na jaar.
- De potentieel verzurende emissies daalt ononderbroken.
- De bemestingsdruk is in 2001 spectaculair gedaald, vooral in de landbouw.
- Het aanbod van het bedrijfsafval blijft stijgen.
- De oppervlakte van de natuurreservaten groeit te traag aan om de doelstellingen te halen.

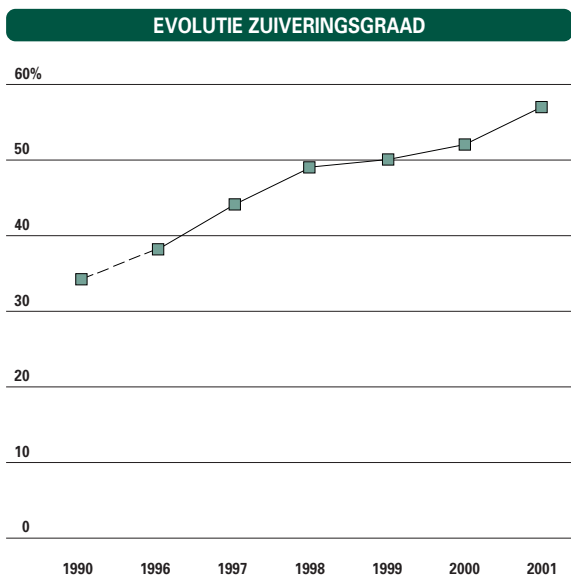
Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/leefmilieu

11.1 Water

11.1 Zuiveringsgraad van de huishoudens, in %, meest recente jaarcijfers uit periode 1996-2001. Bron: EMA, VMM-MIRA.

11.2 Evolutie van de zuiveringsgraad, van 1990 tot 2001, in %. Bron: VMM-MIRA.

Water vormt een belangrijk thema binnen het milieubeleid. Het decreet Integraal Waterbeleid, dat in juli 2002 principieel werd goedgekeurd door de Vlaamse regering, legt de organisatie- en planningsstructuur vast voor de komende jaren. In overeenstemming met de Europese Kaderrichtlijn Water krijgt het bekkenniveau, naast het stroomgebied en het deelbekken, een erg belangrijke rol. Voorts worden ecologisch niet verantwoorde projecten geweerd uit het waterzuiveringsbeleid.

In 2001 keurde het Vlaamse parlement een decreet goed dat openbare besturen principieel verbiedt om tegen eind 2003 nog langer gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken. De burger wordt daarvan begin 2003 op de hoogte gebracht door een brede sensibilisatiecampagne die hem ook aanzet om zelf minder pesticiden te gebruiken. Deze campagne richt zich ook op de landbouwers.

Hier bekijken we (de publieke investeringen in) de waterzuiveringsinfrastructuur, het watergebruik, (de meerprijs van) de drinkwaterproductie, de kwaliteit van het oppervlaktewater en de verontreiniging met nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen door de landbouw.

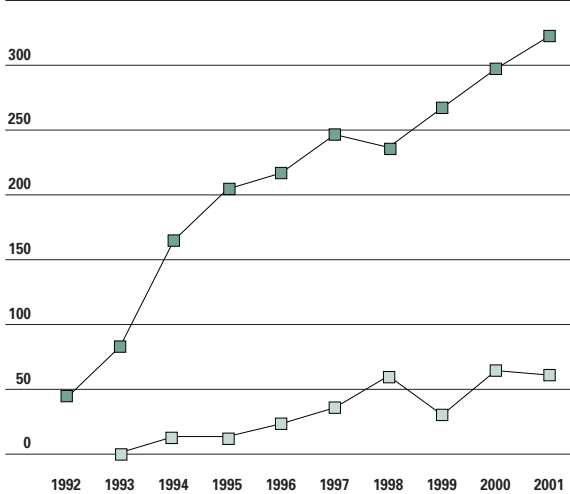
Waterzuivering

Op het vlak van waterzuivering moet Vlaanderen een historische achterstand goedmaken. In 1995-2001 was 38% van de Belgische huishoudens aangesloten op een riool die naar een rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI) loopt. De voorbije jaren heeft Vlaanderen grote inspanningen geleverd, waardoor de zuiveringsgraad van de Vlaamse huishoudens in 2001 uitkwam op 57%. Tegen 2007 wordt gestreefd naar 75%.

Eind 2001 waren er ongeveer 190 zuiveringsinstallaties operationeel. Op termijn komen daar nog eens een 170-tal nieuwe installaties bij: een 50-tal groot-schalige en een 120-tal kleinschalige. In haar rollend meerjarenprogramma 2003-2007, dat elk jaar wordt bijgestuurd en concreet wordt ingevuld voor het volgende jaar, investeert de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) circa 520 miljoen euro in nieuwe infrastructuur.

UITGAVEN VOOR WATERZUIVERINGSINFRASTRUCTUUR

350 miljoen euro

11.3 Evolutie van de uitgaven voor waterzuiverings- en collecteringsinfrastructuur, van 1992 tot 2001, in miljoen EUR. Bron: VMM.

subsiëdiëring gemeentelijke rioleringen
vergoeding aquafin nv

Watergebruik

Van al het water dat beschikbaar is in Vlaanderen wordt jaarlijks ruim 61% gewonnen. Het Europese gemiddelde bedraagt slechts 15%. Bovendien gebruikt geen enkel ander Europees land meer van zijn watervoorraden dan België: ruim 42% (Bron: OECD. Laatste beschikbare cijfer dateert van 1994).

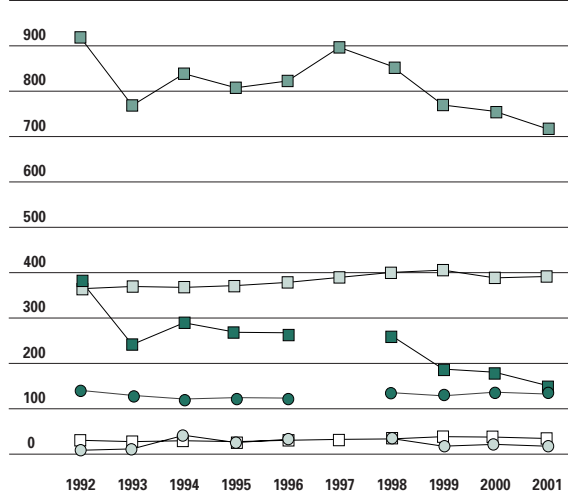
Het totale watergebruik (exclusief koelwater) in Vlaanderen is het voorbije decennium wel verminderd van 916 naar 715 miljoen m³. De daling sinds 1997 is terug te brengen tot het verminderde gebruik van oppervlaktewater. In 2000 ging 37% van het totale watergebruik naar de bevolking, 44% naar de industrie en 6% naar de landbouw.

Drinkwaterproductie

Sinds 1990 is de productie van drinkwater opgelopen van 327 tot 347 miljoen m³ in 2001. De hoeveelheid en de kwaliteit van het beschikbare water worden evenwel bedreigd door verdroging. Die wordt onder meer veroorzaakt door intensieve grondwaterwinning. Om de verdroging tegen te gaan, opteert de overheid dan ook voor meer oppervlaktewaterwinning in plaats van grondwaterwinning. Vlaanderen is niet in staat om volledig zelf in te staan voor de drinkwaterproductie. Ongeveer een vijfde van het leidingwater wordt ingevoerd, hoofdzakelijk uit Wallonië.

WATERGEBRUIK

1.000 miljoen m³

11.4 Evolutie van het totaal watergebruik, van 1992 tot 2001, in miljoen m³. Bron: Ecolas op basis van databanken VMM en Aminor, afdeling Water.

Opmerking: gebruik van oppervlakte- en grondwater voor drinkwaterproductie is hier niet bij inbegrepen.

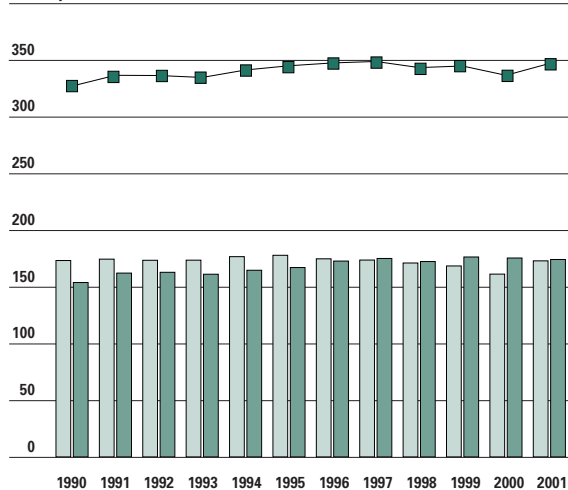
totaal watergebruik
drinkwater
oppervlaktewater
grondwater
hemelwater
ander water

Kwaliteit oppervlaktewater

De kwaliteitsverbetering van de Vlaamse oppervlaktewateren gedurende de jaren negentig zette zich niet door in 2001. Na drie opeenvolgende droge jaren was 1998 een zeer nat jaar. Dit kwam op vele meetplaatsen de waterkwaliteit ten goede.

DRINKWATERPRODUCTIE

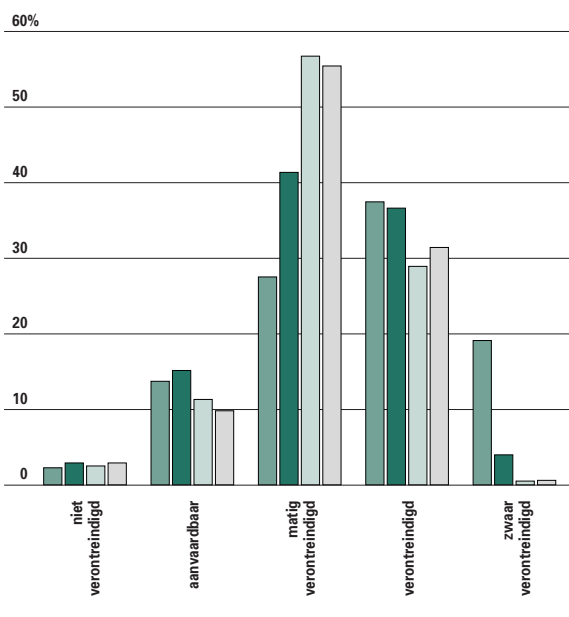
400 miljoen m³

11.5 Evolutie van de drinkwaterproductie, naar soort water, in miljoen m³, van 1990 tot 2001. Bron: VMM-MIRA.

grondwater
oppervlaktewater
totaal

ZUURSTOFHUISHOUDING

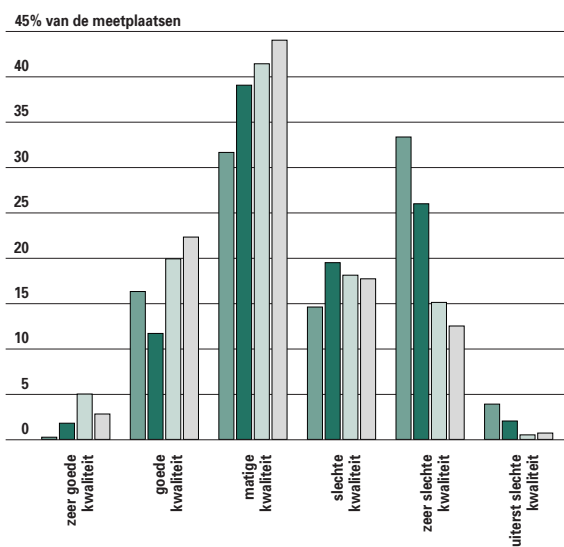

11.6 Evolutie van de zuurstofhuishouding (PIO), van 1990 tot 2001, in %. Bron: VMM.

1990
1995
2000
2001

1999 was een minder nat jaar dan 1998. Als gevolg daarvan was de globale fysisch-chemische kwaliteit in 1999 iets minder goed dan in 1998. 2000 was eveneens een nat jaar, maar er viel opnieuw minder regen dan het jaar voordien. 2001 was het natste jaar van het decennium, met 39% meer neerslag dan gemiddeld. Zo'n grote neerslaghoeveelheid heeft gunstige effecten op de waterkwaliteit, zoals de grotere verdunning van de vuilvrachten, de snellere afvoer van verontreinigende stoffen en een betere zuurstofuitwisseling met de lucht. Er zijn echter ook ongunstige effecten, zoals een toename van ongezuiverd water dat via overstorten buiten het riolenstelsel terecht komt, een groter aandeel rioolwater dat slechts gedeeltelijk behandeld wordt in de zogenaamde regenweerstraat in de RWZI's, meer erosie van landbouwgronden en een verhoogd vrijkomen van sediment in de waterkolom. De globale kwaliteitsevolutie wordt goed geïllustreerd door de **Prati-index** voor zuurstofverzadiging (PIO). In vergelijking met 1990 verbetert de gemiddelde PIO met 1,5 punten tot 3,5. Ruim de helft van de onderzochte Vlaamse oppervlaktewatervan is echter 'matig verontreinigd', ongeveer het dubbele van in 1990. Inmiddels is nog steeds slechts één op zeven meetplaatsen 'aanvaardbaar' of 'niet verontreinigd'. Bij drie op tien van de meetplaatsen is de waterkwaliteit 'verontreinigd'.

BELGISCHE BIOTISCHE INDEX

11.7 Evolutie van de BBI, van 1990 tot 2001, in %. Bron: VMM.

1990
1995
2000
2001

Een complementaire indicator is de **Belgische Biotische Index**, een maat voor de biologische kwaliteit van het water, gebaseerd op de aanwezigheid van met het blote oog zichtbare, ongewervelde diertjes die in en nabij de waterbodem leven (zoals insecten, larven, wormen of schelp- en schaaldieren). Een kwart van de 918 onderzochte meetplaatsen voldeed 2001 aan de basiskwaliteitsnorm. Bij 40% van de meetpunten is een duidelijke verbetering vastgesteld, terwijl slechts 6% aan kwaliteit inboette. In 1990 bevond meer dan de helft van de meetpunten zich in de kwaliteitsklasse 'slecht' tot 'uiterst slecht'. In 2001 is dit aandeel gedaald tot minder dan een derde. Het aandeel van de meetplaatsen met een 'zeer goede' biologische kwaliteit steeg van 0,2 tot 2,8%.

Het **chemische zuurstofverbruik** (CZV) of de hoeveelheid zuurstof die per liter verontreinigd water nodig is om de organische vervuiling via oxidatie te neutraliseren, wordt sinds 1990 steeds gunstiger. De gemiddelde zuurstofconcentratie stijgt echter slechts erg langzaam, van 6 naar 6,9 mg/l. Het **biochemische zuurstofverbruik** (BZV) of de hoeveelheid zuurstof die micro-organismen per liter verontreinigd water onder standaard voorwaarden nodig hebben om de vervuiling af te breken, verbeterde vooral bij de industrie (-18%). De huishoudelijke belasting van het oppervlaktewater verminderde sinds 1990 met 35%.

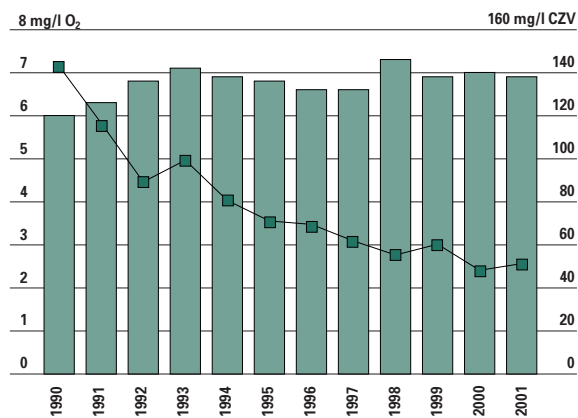
Als alle gemeten parameters samen getoetst worden aan de VLAREM II-normen, dan blijkt geen enkele meetplaats te voldoen aan de gecombineerde basis-kwaliteitsnormen. Ondanks de gunstige evolutie is er dus zeer weinig oppervlaktewater dat in al haar fysisch-chemische aspecten goed is.

Bijgevolg moeten de inspanningen voor het verzamelen en behandelen van stedelijk afvalwater worden voortgezet, met bijzondere aandacht voor de problematiek van de overstorten. Daarnaast wordt de strijd tegen de erosie van landbouwgronden met de dag belangrijker, evenals de sanering van verontreinigde waterbodems en het herinrichten van het waterlopenstelsel, zodat het zelfreinigende vermogen aanzienlijk vergroot. Ook de impact van de grensoverschrijdende verontreiniging, in het bijzonder door gevaarlijke stoffen, verdient de nodige aandacht.

Vervuiling door de landbouw

Naar aloude gewoonte bespreken we in VRIND om beurten een van de drie bronnen van watervervuiling: de huishoudens, de industrie en de landbouw. In deze editie wordt de impact van de landbouw op de waterkwaliteit nader bekeken.

CZV EN O₂

11.8 Evolutie van de concentratie CZV en O₂ in oppervlaktewater, van 1990 tot 2001, in mg/l. (linkerschaal) O₂ (rechterschaal) CZV
Bron: VMM-MIRA.

1. Nutriënten

De landbouwsector verontreinigt onze oppervlaktewateren door een overdosis meststoffen en pesticiden. Gewassen hebben nutriënten broodnodig want ze maken deze noodzakelijke voedingsstoffen niet zelf aan. Het overmatige gebruik van kunstmest en dierlijke mest zorgt er echter voor dat nutriënten zoals stikstof (N) en fosfor (P) in het oppervlakte- en

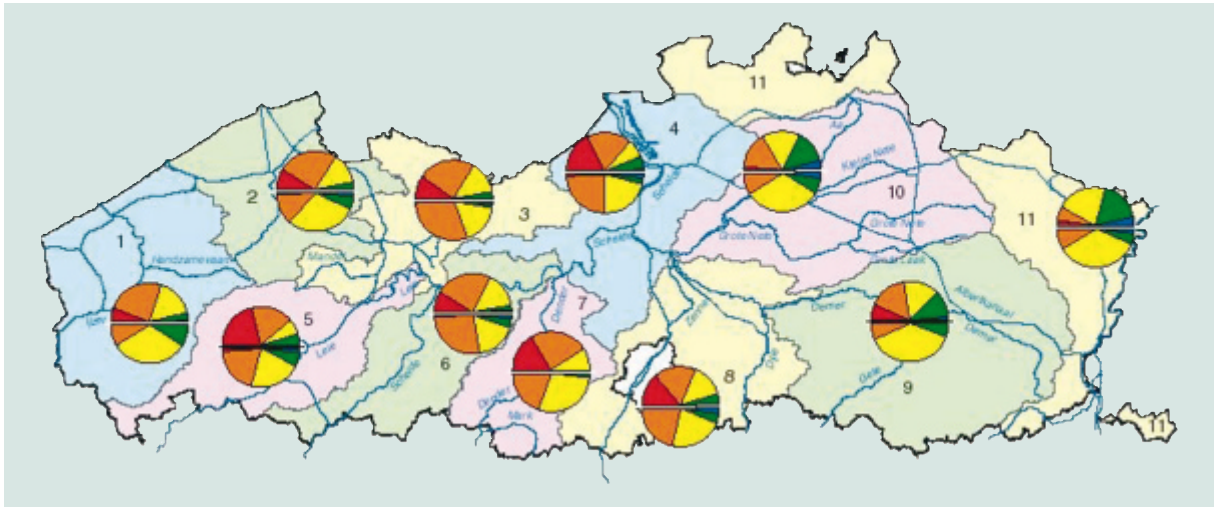
MEETPLAATSEN DIE NIET VOLDOEN AAN BASISKWALITEITSNORMEN VLAREM II

SYMBOOL	PARAMETER	%	%	%	%	%	SYMBOOL	PARAMETER	%	%	%	%	%
		1997	1998	1999	2000	2001			1997	1998	1999	2000	2001
P t	Totaal fosfor	87	90	92	67	99	pH	Zuurtegraad	29	38	26	18	15
CZV	Chemisch zuurstofverbruik	92	95	96	88	90	Zn t	Zink (totaal)	14	17	20	11	14
oPO43-	Totaal orthofosfaat	89	92	93	89	77	SO42-	Sulfaat*	16	14	8	0	7
O2	Opgeloste zuurstof	70	72	72	61	74	Cu t	Koper (totaal)	5	7	6	3	6
Fe o	IJzer (opgelost)			94	24	66	T	Temperatuur	0	1	1	0	5
NH4+	Ammonium	74	66	73	56	63	Cd t	Cadmium (totaal)	34	8	5	5	5
Mn o	Mangaan (opgelost)			76	55	62	Pb t	Lood (totaal)	4	6	8	3	4
ZS	Zwevende stoffen	53	47	62	53	61	Ni t	Nikkel (totaal)	5	3	6	3	4
BZV5	Biochemisch zuurstofverbruik	83	71	73	49	59	Cr t	Chroom (totaal)	4	6	6	3	3
KjN	Kjeldahl-stikstof	65	67	59	36	44	As t	Arseen (totaal)		12	19	1	1
EC 20	Geleidbaarheid*	54	46	44	24	31	Hg t	Kwik (totaal)		3	0	2	1
NO3-	Nitraat	29	37	30	28	27	Se t	Selenium (totaal)				1	1
Cl-	Chloride*	19	15	19	12	20	Ba t	Barium (totaal)			8	1	0

11.9 Evolutie van de meetplaatsen die niet voldoen aan de basiskwaliteitsnormen VLAREM II, van 2001 tot 1997, in %. Bron: VMM.

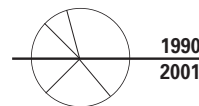
* De meetresultaten met betrekking tot meetplaatsen gelegen in brak water worden niet getoetst aan de basiskwaliteitsnorm voor de parameters sulfaten, chloriden en geleidbaarheid.

WATERKWALITEIT PER BEKKENCOMITÉ

11.10 Waterkwaliteit per bekkencomité, vergelijking tussen 1990 en 2001. Bron: VMM.

1 Ijzer	5 Leie	9 Demer
2 Brugse Kanalen	6 Boven-Schelde	10 Nete
3 Gentse Kanalen	7 Dender	11 Maas
4 Beneden-Schelde	8 Dijle	

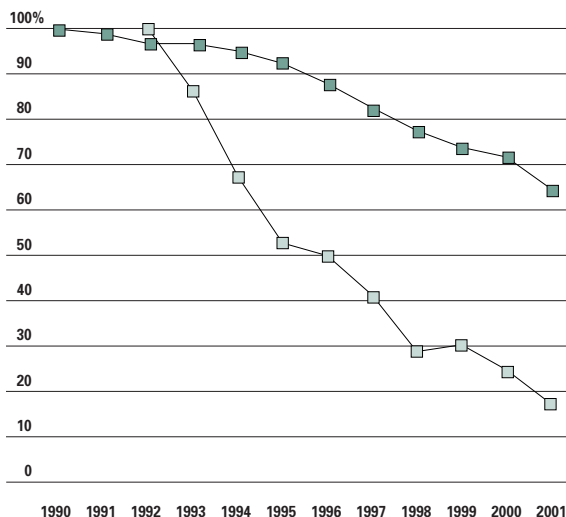
- niet verontreinigd ■
- aanvaardbaar ■
- matig verontreinigd ■
- verontreinigd ■
- zwaar verontreinigd ■

grondwater kunnen komen. Dat kan leiden tot de vermessing van het leefmilieu, waarbij de ecologische processen en natuurlijke kringlopen ernstig kunnen worden verstoord. De drinkwatervoorziening komt in het gedrang, waardoor de kostprijs ervan de hoogte ingaat. De kwaliteit van het oppervlaktewater en van de fauna en flora gaat achteruit. Daarnaast ondervindt ook de landbouw zelf nadelige gevolgen.

Andere gevolgen van de vermessing zijn de kwalitatieve achteruitgang van vegetaties op voedselarme gronden en de daarmee verbonden daling van de biodiversiteit.

Een eerste indicatie van de impact van de landbouw op de vermessing van het leefmilieu is het SENTWA-model dat beheerd wordt door de VMM. Daaruit blijkt dat het verlies van fosfor naar het oppervlaktewater door de landbouw sinds 1990

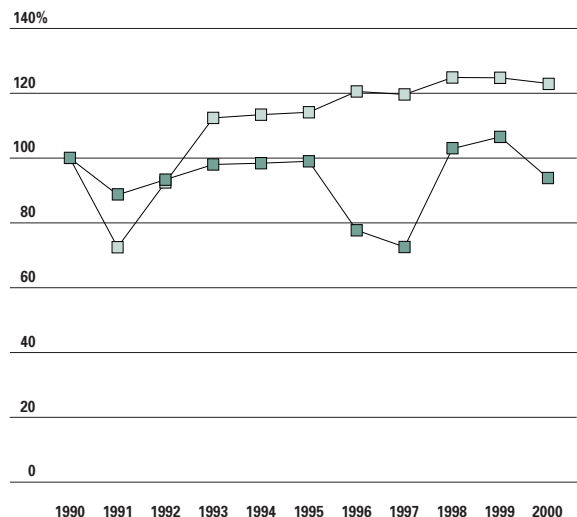
BZV VAN DE BEVOLKING EN DE INDUSTRIE

11.11 Index van het BZV van de bevolking (1990=100%) en de industrie (1992 = 100%), van 1990 tot 2001. Bron: VMM-MIRA.

- BZV bevolking ■
- BZV industrie ■

BELASTING OPPERVLAKEWATER DOOR LANDBOUW

11.12 Evolutie van de belasting van het oppervlaktewater door de landbouw, naar stof, van 1990 tot 2000. Bron: VMM-MIRA.

- P t landbouw ■
- N t landbouw ■

gevoelig is toegenomen. Het verlies van stikstof is licht gedaald.

Daarnaast heeft de VMM een net uitgebouwd van ongeveer 260 meetpunten waar de waterkwaliteit uitsluitend beïnvloed wordt door de landbouw. Het toetsingscriterium is de drempel van 50 mg nitraat per liter uit de Nitraatrichtlijn en het Mestactieplan (MAP). In gebieden met mestoverschotten komen overschrijdingen van deze drempel vooral voor in de wintermaanden. De doelstelling is geen overschrijding van 95% van de meetplaatsen.

In de winter van 1999-2000 werd de drempel in 60% van de meetplaatsen minstens eenmaal overschreden. De daaropvolgende jaren zakte dit tot 50 en 28%. De gemiddelde nitraatconcentratie in het **MAP-netwerk** is wel nog steeds hoger dan in het algemeen meetnet.

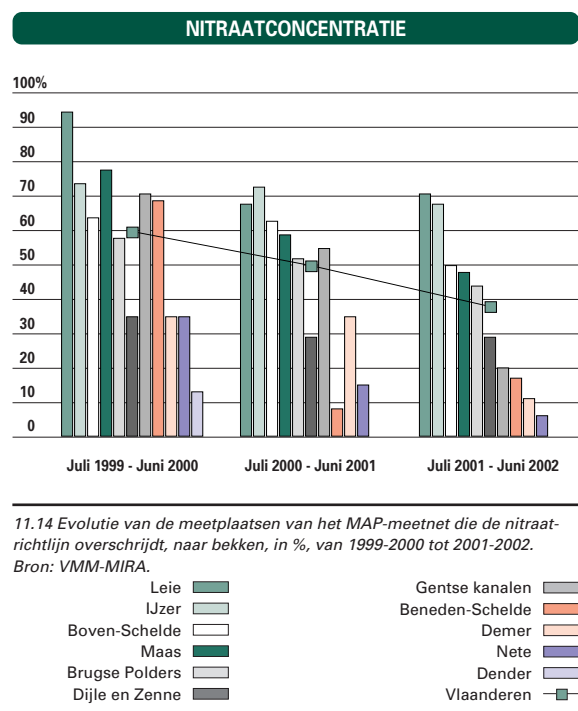
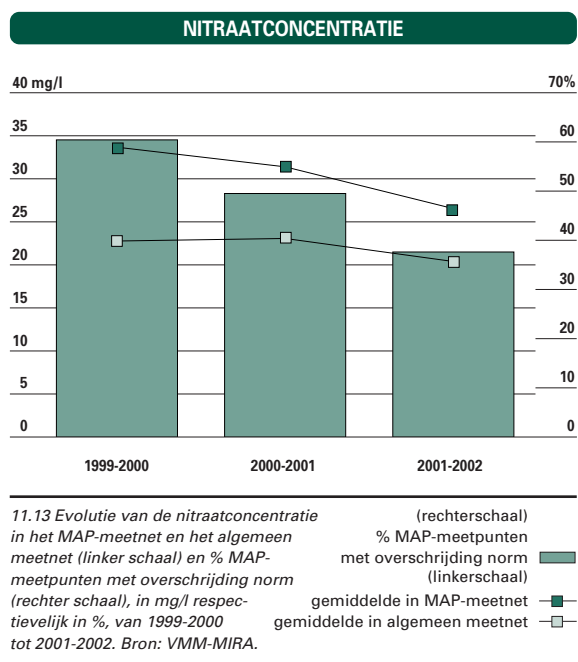
Voor fosfor zijn de relatieve verliezen in 1996, 1998 en 2000 ongeveer constant. Voor stikstof zijn de verschillen groter aangezien dit verlies gevoeliger is voor verschillen in neerslag. Minder neerslag, zoals in 1996, leidt tot minder afspoeling en uitspoeling, waardoor lagere stikstofverliezen optreden. In 2000 zijn die lagere stikstofverliezen ten opzichte van 1998 ook een gevolg van de krimpemde vee-stapel.

Het grootste verlies van nutriënten komt nog steeds voor in de gebieden met overwegend intensieve veehouderij, zoals West-Vlaanderen, de Kempen en Noord-Limburg. Maar tegelijk is het verlies in een aantal andere bekken opmerkelijk toegenomen. Dit zou kunnen wijzen op een spreiding van de bemestingsdruk als gevolg van het mestspreidingsbeleid. Daardoor nemen de uiterst hoge nitraatmaxima wel sterk af, maar verdwijnen er ook steeds meer nitraat-arme zones. Voor de bescherming van natuurgebieden is dat een belangrijk probleem.

2. Gewasbeschermingsmiddelen

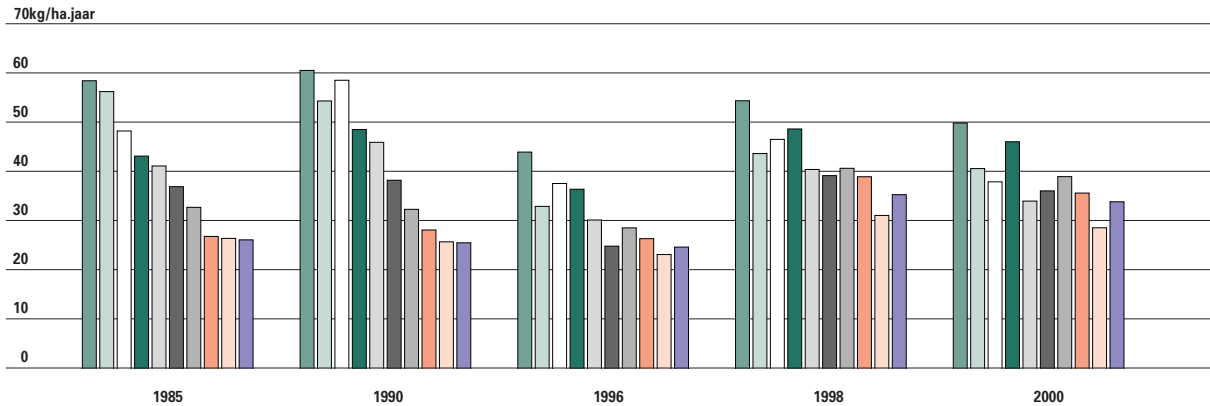
Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen daalde sinds 1990 met 7% tot 5,9 miljoen kg in 2000. De druk op het waterleven (uitgedrukt als de som van de jaarlijkse verspreidings-equivalenten van de gewasbeschermingsmiddelen, of **ΣSeq-indicator**), verminderde met 25%.

Men brengt hierbij de hoeveelheid van een stof die nog net geen effecten heeft op levende organismen (ecotoxiciteit) en de verblijftijd in het milieu in rekening. De ΣSeq-indicator schat enkel het directe risico voor waterorganismen en houdt bijvoorbeeld geen rekening met het bio-accumulerend vermogen of de hormoonverstorende eigenschappen. Het aandeel van de landbouw in de ΣSeq in 2000 is

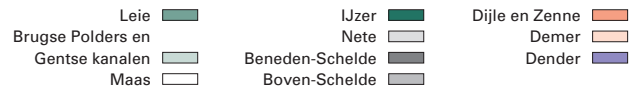

bepaald op 82%: 42% is afkomstig van de akkerbouw inclusief weiland, 40% van de tuinbouw. Het verloop van de ΣSeq-indicator wordt in grote mate bepaald door een beperkt aantal actieve stoffen. Het uitstippelen van een doelgericht beleidsplan op basis van de ΣSeq is vooralsnog moeilijk aangezien de indicator hoge schommelingen vertoont bij het invoeren van nieuwe ecotoxiciteitsgegevens.

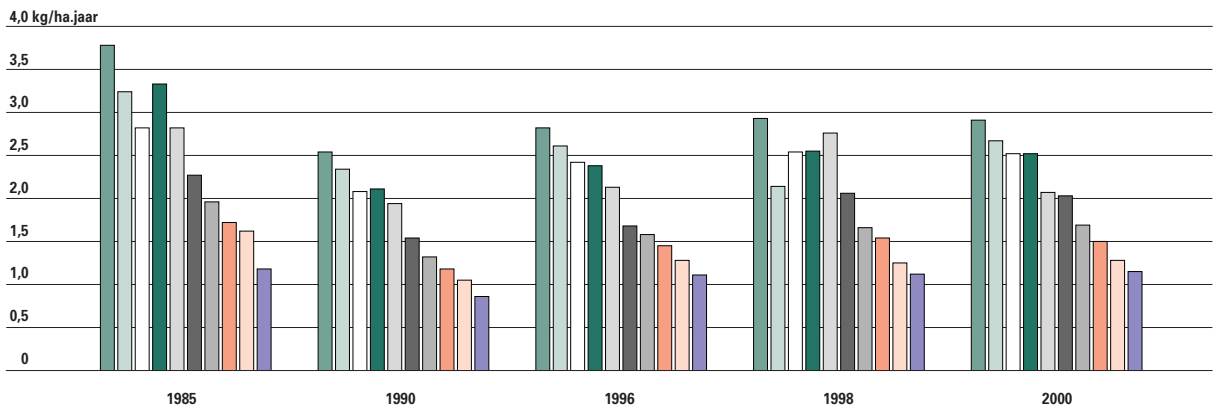
STIKSTOFVERLIEZEN

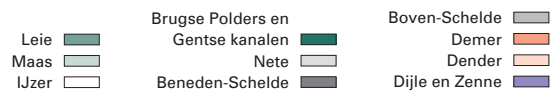
11.15 Evolutie van de stikstofverliezen, naar bekken, in kg/ha per jaar, van 1985 tot 2000. Bron: VMM-MIRA.

FOSFORVERLIEZEN

11.16 Evolutie van de fosforverliezen, naar bekken, in kg/ha per jaar, van 1985 tot 2000. Bron: VMM-MIRA.

Sinds 1996 speurt de Vlaamse Milieumaatschappij systematisch naar gewasbeschermingsmiddelen in oppervlaktewater. Het aantal gemeten stoffen evolueerde ondertussen van een zestigtal tot 104 in 2001. Het pesticidenmeetnet bestond in 2001 uit meer dan honderd meetplaatsen.

De resultaten kunnen als volgt samengevat worden:

- 36% van de producten op de lijst wordt in geen enkel watermonster teruggevonden
- 41% van de producten duikt op in minder dan 5% van de metingen
- 19% wordt teruggevonden in 10 tot 31% van de

metingen (lindaan (g-HCH), simazine, mecoprop (MCP), isoproturon, MCPA, het afbraakproduct endosulfansulfaat, dimethoaat, 2,4-dinitrofenol, dichloorprop (2,4-DP), chloortoluron, 2,4-D (2,4-dichloorfenoxiazijnzuur) en chloridazon)

- 4% wordt in meer dan een derde van de metingen teruggevonden (diuron, glyfosaat, atrazine en bentazon).

Dieldrin werd in 2001 amper nog aangetroffen, net zoals aldrin (respectievelijk in 0,4% en in 0,1% van

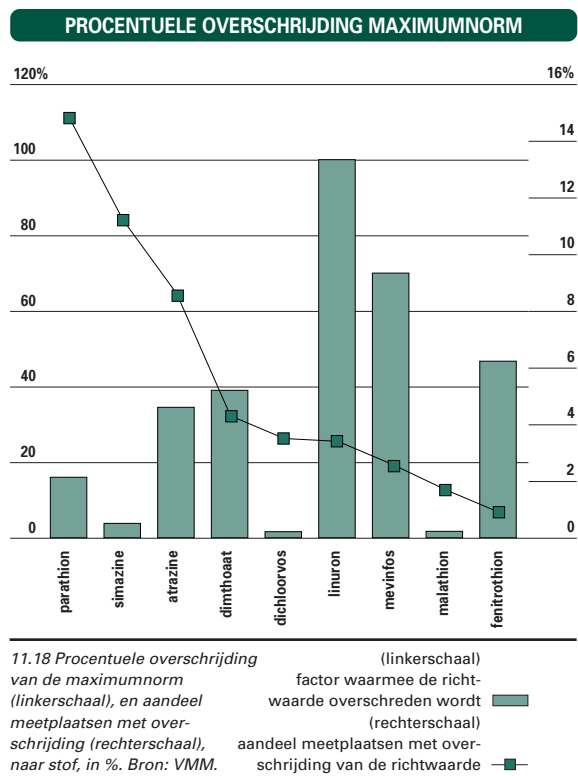
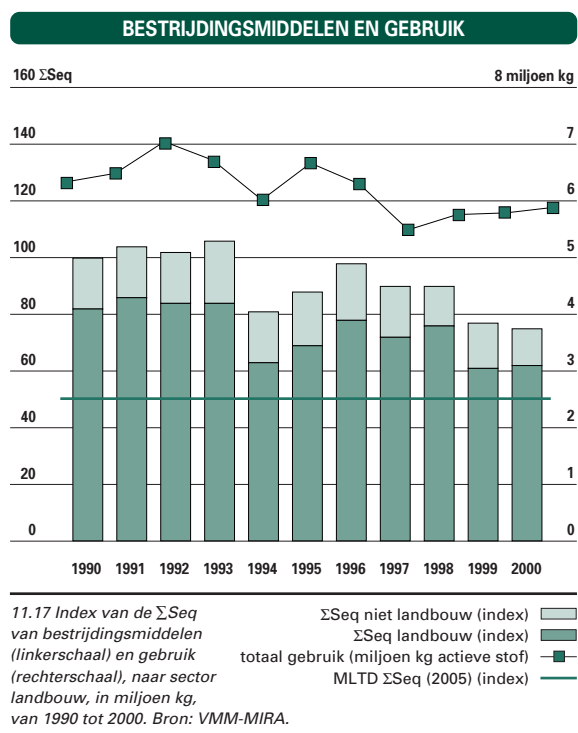
alle metingen). Beide stoffen zijn sinds 1976 verboden, maar dieldrin werd in 2000 toch nog in 4% van de stalen worden aangetoond. Isodrin en endrin worden helemaal niet meer gevonden.

Begin 2001 werden specifieke milieunormen voor oppervlaktewaterkwaliteit uitgevaardigd voor negen stikstof- en fosforpesticiden. Enkel voor het herbicide simazine was er in slechts één meetpunt een lichte overschrijding. Voor linuron is de hoogst gemeten waarde 100 maal hoger dan de richtwaarde, voor mevinfos bijna 70 maal. Op bepaalde momenten zijn er op bepaalde plaatsen dus zeer hoge concentraties van bepaalde pesticiden terug te vinden in het oppervlaktewater.

Voor een aantal vaak gedetecteerde stoffen waarvoor nog geen Vlaamse milieunorm bestaat, kunnen de gevonden concentraties vergeleken worden met de Predicted No Effect Concentration (PNEC) die gehanteerd wordt door de Europese Commissie. Voor bentazon en chloortoluron wordt de PNEC-waarde slechts op één enkele meetplaats overschreden. Voor endosulfan is de situatie in de meeste meetpunten gunstig. De hogere gemiddelde concentraties worden vooral vastgesteld in de Haspengouwse fruitstreek. De concentraties bereiken hier soms waarden tot bijna 40 keer de PNEC-waarde. Diuron daarentegen stelt wel een algemeen probleem voor het Vlaamse oppervlaktewater. Dit herbicide wordt over heel Vlaanderen in vrij aanzienlijke concentraties teruggevonden. Deze stof wordt dan ook vaak gebruikt als onkruidverdelger op verharde oppervlakken en in openbaar groen. In ongeveer 40% van alle meetplaatsen komen gemiddelden voor van meer dan tien keer de PNEC-waarde. Isoproturon wordt ongeveer in een kwart van alle metingen aangetroffen. In een vijfde van de meetplaatsen overschrijden de gemiddelden de PNEC-waarden. De helft daarvan bevindt zich in de Haspengouwse fruitstreek. Voor MCPA doet er zich geen enkele overschrijding van de PNEC-waarde voor.

3. Kost van de vermisting en verspreiding van gewasbeschermingsmiddelen bij de drinkwaterproductie

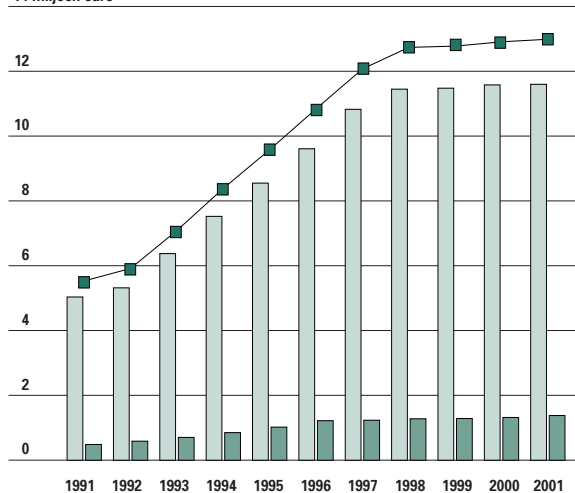
Het grootste deel van de kosten als gevolg van de vermisting gaat naar het indijken van de overdosis fosfaat in grootschalige oppervlaktewaterwinningen. Fosfaat leidt tot de groei van algen die de filters verstoppen en geur- en smaakhinder veroorzaken. Om de toename van het nitraatgehalte te beperken,

wordt geïnvesteerd in het boren van nieuwe putten in diepere, afgesloten watervoerende lagen met een laag nitraatgehalte. Een andere mogelijkheid is het aanleggen van een leiding, zodat het water kan vermeld worden met aangevoerd nitraatarm water

MEERKOST DRINKWATERPRODUCTIE

14 miljoen euro

11.19 Evolutie van de kosten voor drinkwaterwinning, naar type vervuiling, in miljoen euro, van 1991 tot 2001. Bron: VMM-MIRA.

totaal bestrijdingsmiddelen
totaal vermessing
totaal

uit een nabijgelegen grondwaterwinning. Er kan ook een nitraatverwijderingsinstallatie opgestart worden.

De best geschikte manier om gewasbeschermingsmiddelen uit het oppervlaktewater te verwijderen, is het zuiveren via 'actieve kool'. De som van de afschrijvingskosten en werkingskosten bedraagt jaarlijks een kleine 12 miljoen euro. Dit geld gaat voornamelijk naar de reactivering van de actieve koolfilters. Voor grondwaterwinning worden momenteel nog andere oplossingen gezocht.

11.2 Lucht

Luchtverontreiniging wordt vooral veroorzaakt door verkeer en vervoer, industrie, landbouw en de productie van energie. Ze heeft nadelige gevolgen voor de volksgezondheid en de natuur. De evolutie van de algemene luchtkwaliteit wordt besproken aan de hand van een luchtkwaliteitindex.

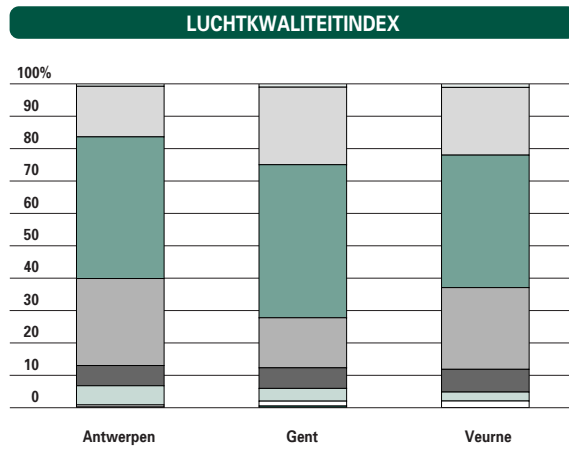
Het Protocol van Göteborg ‘ter bestrijding van Verzurend, Eutrofiëring en Ozon in de omgevingslucht’ en de Europese Richtlijn over ‘nationale emissieplafonds’ leggen Vlaanderen belangrijke emissiereducties op. Economische instrumenten, zoals een regulerende heffing op de uitstoot of verhandelbare emissierechten, moeten uiteindelijk leiden tot een kostenefficiënte, intersectorale verdeelsleutel. Hier bekijken we de evolutie van het aantal ozondagen en de ozonoverlast. Ook de verzurende emissies en deposities en de dioxine-emissies komen aan bod. De luchtverontreiniging door verkeer en vervoer komt in hoofdstuk 4 (Verkeer en vervoer) aan bod.

Luchtkwaliteit in de steden

De **luchtkwaliteitindex** zoals gebruikt door de Intergewestelijke Cel voor het Leefmilieu (IRCEL), is gebaseerd op de concentraties van vier verontreinigende stoffen: ozon (O₃), stikstofdioxide (NO₂), zwaveldioxide (SO₂) en fijn stof (PM10). Die worden om het uur genoteerd in één landelijk en twee stedelijke meetstations. De luchtkwaliteit in Veurne is niet beter dan in de steden Gent en Antwerpen. Tegen de trend in is de luchtkwaliteit in deze stedelijke stations er in 2001 wel wat op achteruitgegaan. Over het algemeen is de luchtkwaliteitindex iets beter in Gent dan in Antwerpen.

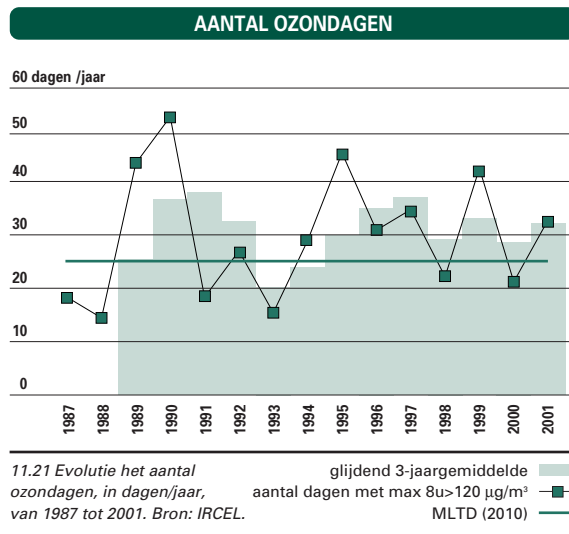
Ozon

Op 9 maart 2002 trad de Richtlijn 2002/3/EG van het Europees Parlement en de Raad betreffende ozon in de lucht in werking. Er is sprake van een overschrijding van de norm als het ‘hoogste 8-uurs-gemiddelde van een dag’ groter is dan 120 µg/m³. Sinds 1994 is het glijdend driejaargemiddelde van het aantal overschrijdingsdagen gemiddeld 32 dagen per kalenderjaar. De middellangetermijndoelstelling

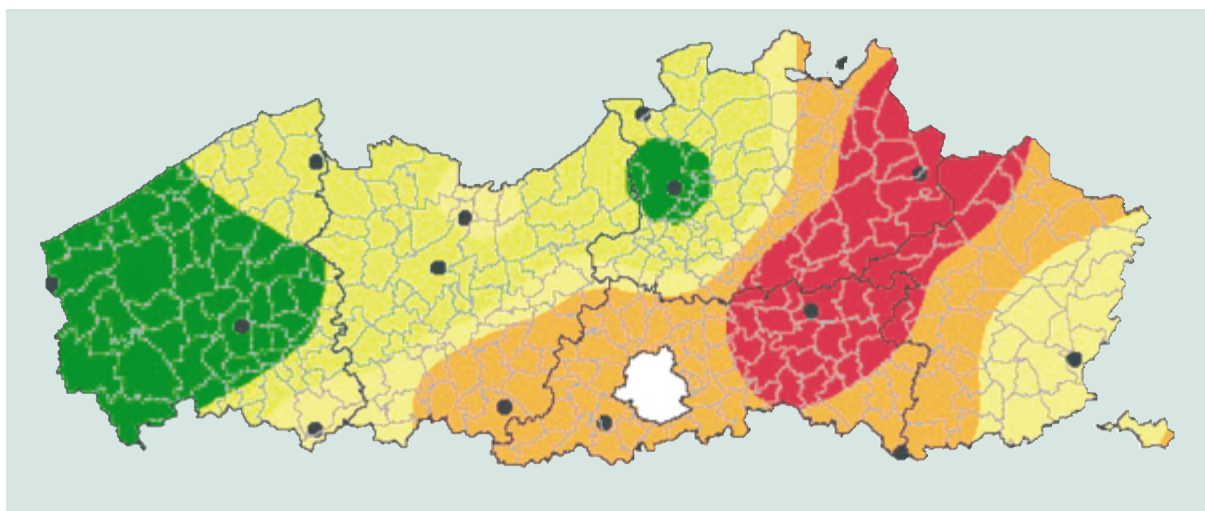
11.20 Luchtkwaliteitindex, 2001. Bron: IRCEL.

is om vanaf 2010 dit aantal te beperken tot 25. Het uiteindelijke doel is geen enkele dag nog boven de 120 µg/m³ uit te stijgen. Het driejaargemiddelde in Vlaanderen vertoont echter een ongunstige trend, wat wijst op een toenemende achtergrondconcentratie

11.21 Evolutie het aantal ozondagen, in dagen/jaar, glijdend 3-jaargemiddelde van 1987 tot 2001. Bron: IRCEL. MLTD (2010)

OZONOVERLAST

11.22 Ozonoverlast, 2001, in overschot boven $120 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Bron: IRCEL en VMM.

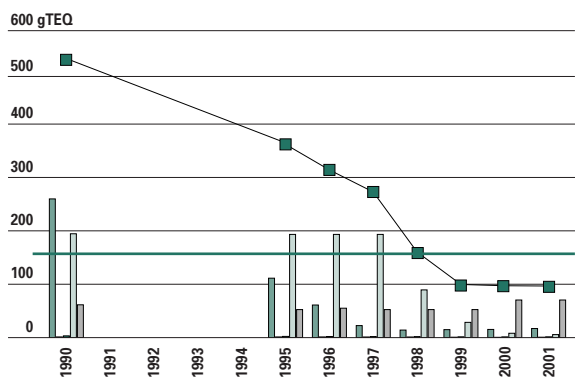
Wanneer men het overschot boven de $120 \mu\text{g}/\text{m}^3$ van elke overschrijdingsdag gedurende een heel kalenderjaar optelt, bekomt men een indicatie van de **jaaroeverlast**. Sinds 1996 voldoet Vlaanderen aan de Europese middellangetermijndoelstelling van $5.800 \mu\text{g}/\text{m}^3$.uren. In 2001 wordt op 16% van het grondgebied, waar zo'n 12% van de bevolking woont, die doelstelling wel nog overschreden. De jaaroeverlast is wegens de hogere temperaturen in de

Kempen en in het oosten van Vlaams-Brabant traditiegetrouw daar het grootst.

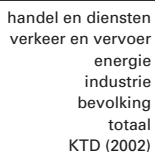
Dioxine-emissie in de lucht

De bijdrage van handel en diensten aan de dioxine-emissies is sterk verminderd door een drastische verbetering van de huisvuilverbrandingsinstallaties. Sinds 1998 neemt ook de bijdrage van de industrie beduidend af. Dit is een gevolg van een sterke vermindering in de ijzer- en staalnijverheid. Voor de bevolking zijn de gebouwenverwarming en vooral de verbranding van afval in tonnetjes en open vuren doorslaggevend. Het definitief ontwerp van het MINA-plan 3 stelt op middellange termijn een emissieplafond van $100 \text{ g TEQ}/\text{jaar}$ voorop. Volgens de OSPAR-strategie Gevaarlijke Stoffen moet er tegen 2020 een nulnulinbreng zijn.

DIOXINE-EMISSIONS

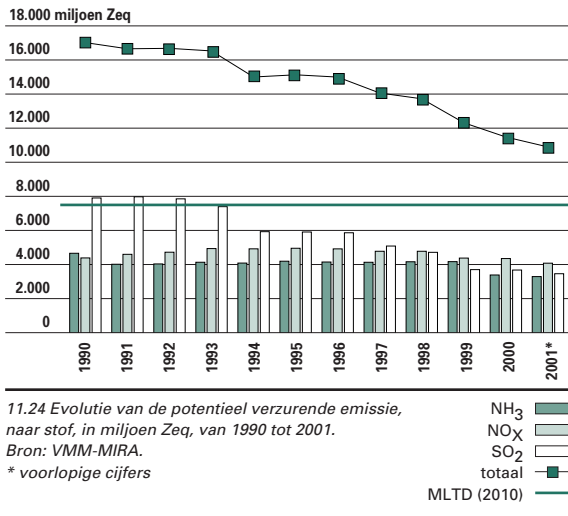
11.23 Evolutie van de dioxine-emissies, naar sector, in g TEQ, van 1990 tot 2001. Bron: IRCEL en VMM.

Verzuring van de atmosfeer

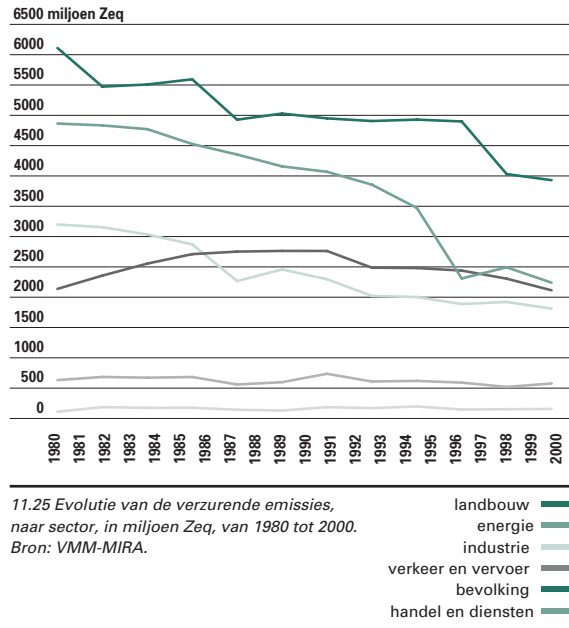
Verzuring van het milieu treedt rechtstreeks op wanneer verzurende bestanddelen zich afzetten op vegetatie, bodem, gebouwen en oppervlaktewater, of onrechtstreeks wanneer het chemische evenwicht van bodem en oppervlaktewater wijzigt. De hoofdoorzaak van de verzuring is de verontreiniging van de lucht door de uitstoot van zwaveldioxide (SO_2), stikstofoxiden (NO_x) en ammoniak (NH_3). De som van deze drie emissies geeft een totaalbeeld van de

POTENTIEEL VERZURENDE EMISSIE

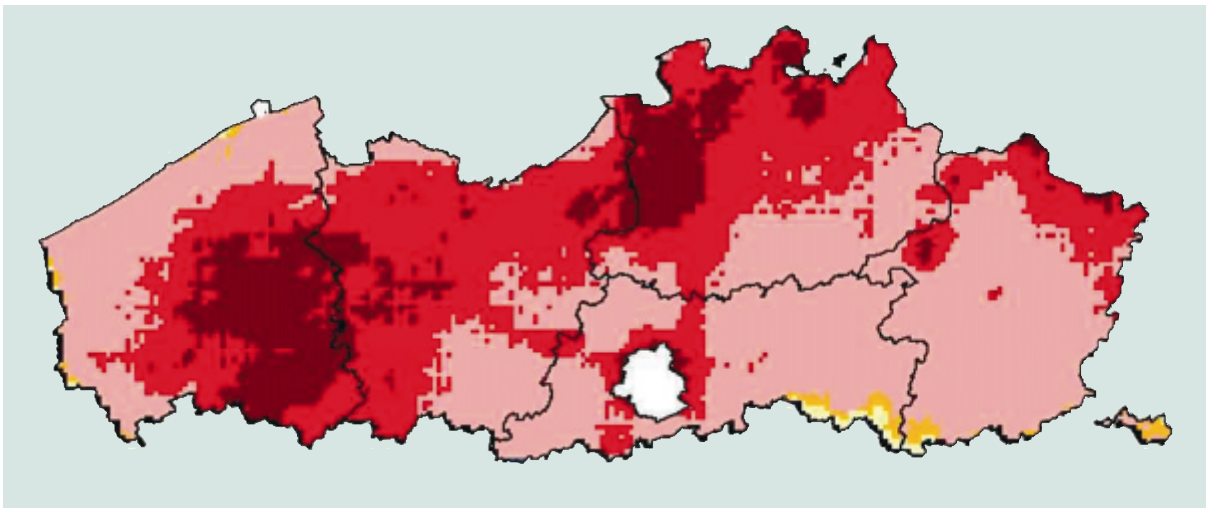
potentieel verzurende emissie, uitgedrukt in **zuur-equivalenten** (Zeq). Sinds 1990 is deze totale emissie met 36% verminderd. Dit is vooral te danken aan de daling van de SO₂-emissie door het lager zwavelgehalte in de diverse brandstoffen voor transport, industriële processen en energieopwekking. Opvallend zijn ook de sterke dalingen van de emissies in de sectoren energie (-53%), industrie (-43%) en landbouw (-35%). In de handel en diensten daarentegen is er een stijging met bijna 28%.

VERZURENDE EMISSIES

De middellangetermijndoelstelling voor Vlaanderen ligt op een emissie van 6.778 miljoen Zeq. Van de 10.945 miljoen Zeq die in 2001 werd uitgestoten, stond zwaveldioxide in voor 32,0% van de totale emissie, stikstofoxiden voor 37,6% en ammoniak voor 30,4%.

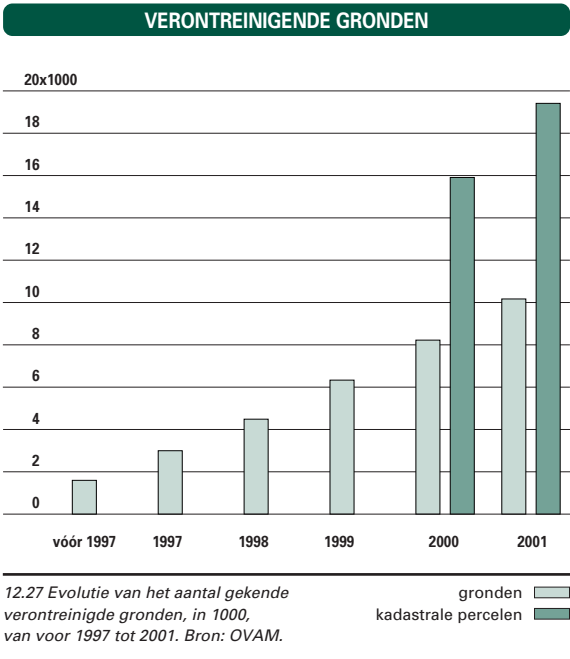
VERZURENDE DEPOSITIES

11.26 Verzurende deposities, in potentiële zuurequivalenten per ha. Bron: EWBL, afdeling Mestbank.

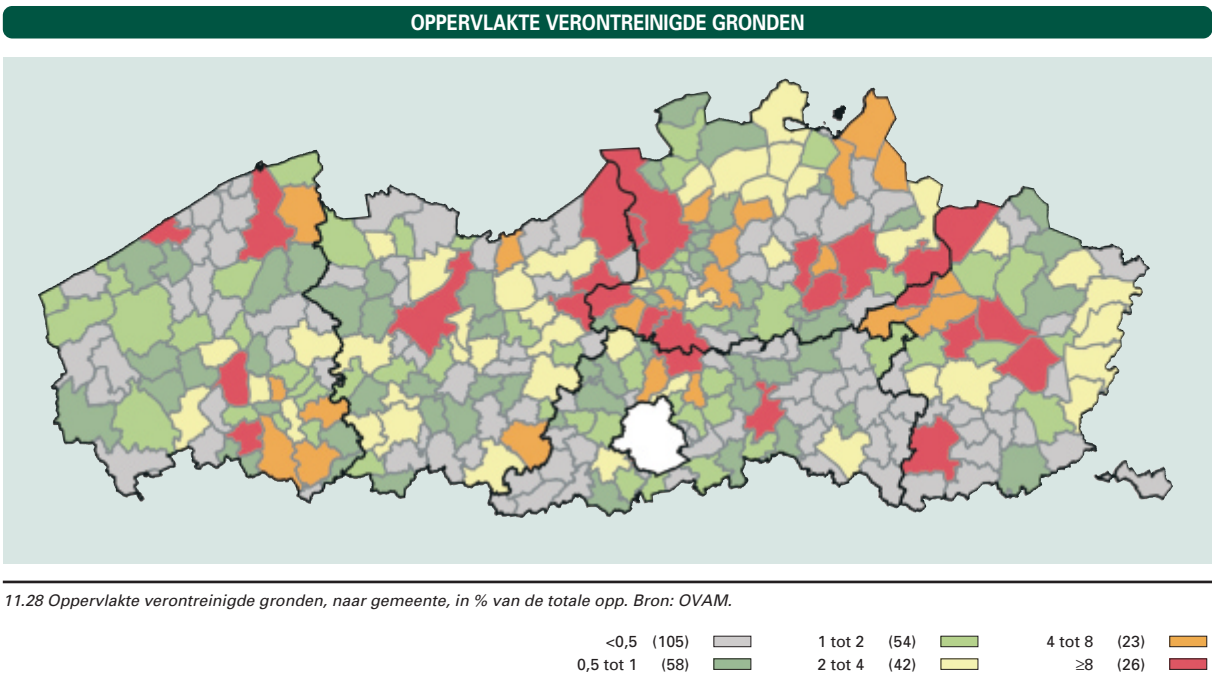
11.3 Bodem

Het bodemsaneringdecreet van 1995 was een belangrijke stap voor het bodemsaneringsbeleid. Ook de huidige regeringsverklaring besteedt aandacht aan bodemkwaliteit. De prioriteit gaat daarbij naar preventie, maar er worden ook middelen uitgetrokken voor de sanering van nieuwe en historische bodemverontreiniging.

Verontreinigde gronden

Een vervuilde bodem kan de kwaliteit van het leven bedreigen: mensen, dieren en planten kunnen in contact komen met schadelijke stoffen of het grondwater kan erdoor aangetast worden. De OVAM houdt sinds 1995 een **register** bij van gronden waarin een bepaalde graad van verontreiniging werd vastgesteld. Niet alle gronden moeten noodzakelijk gesaneerd worden. Dat hangt af van de ernst van de verontreiniging, de kenmerken van de bodem en de functies die deze vervult, en van de periode waarin de verontreiniging tot stand kwam.

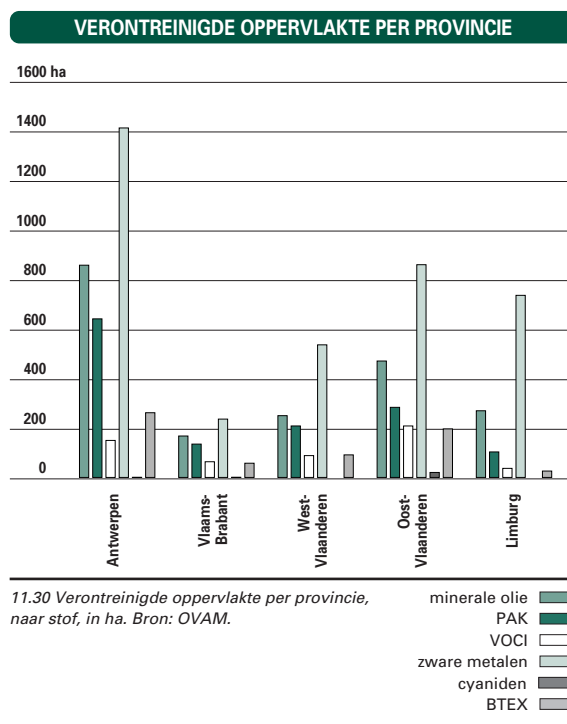
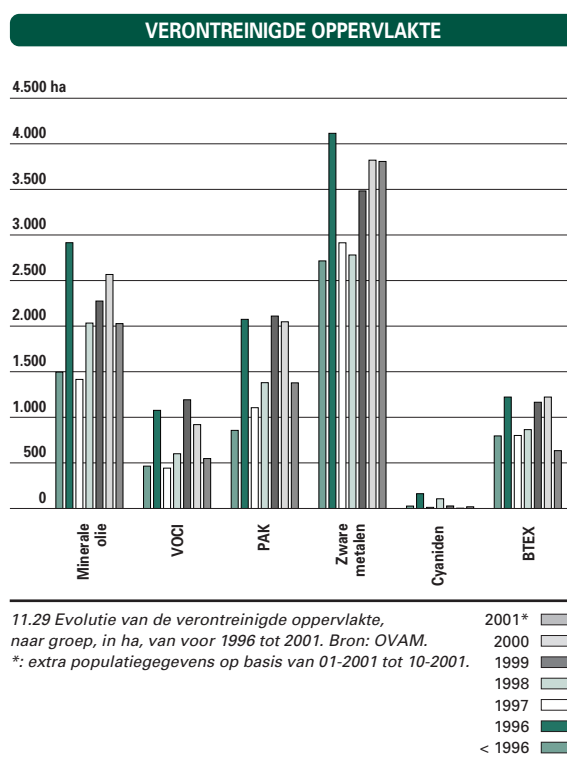
Het totaal aantal gronden waarop in het verleden en vooral nu risicoactiviteiten worden uitgevoerd, wordt geschat op 76.200. Jaarlijks worden er 1.500 tot 2.000 gronden geregistreerd. Van de 12.482 gronden die tot nu toe werden onderzocht, bleken er 10.192 verontreinigd (82%).

Het aantal gemeenten met een vervuilde oppervlakte van 4 tot 8% is toegenomen met 35%. Het aantal gemeenten met minder dan 0,5% vervuilde oppervlakte daalde met 20%.

Het aantal gemeenten met een vervuilde oppervlakte van meer dan 2% groeit aan van 70 naar 91.

De meest voorkomende verontreinigende stoffen zijn in te delen in vijf groepen: zware metalen, BTEX'en (benzeen, toluen, ethylbenzeen, xyleen), PAK's (poliaromatische koolwaterstoffen) en gehalogeneerde koolwaterstoffen. Het grootste aandeel van de vervuiling is te wijten aan zware metalen.

De meeste verontreinigde bodems vinden we terug in gemeenten met historische industriezones, de havenregio's, rond de as Antwerpen-Brussel, rond het Albertkanaal en de E313, en rond Kortrijk.

11.4 Mest

De milieuproblemen veroorzaakt door het mestoverschot situeren zich zowel in water, bodem als lucht, waardoor een sluitende oplossing zonder afwenteling tussen de compartimenten niet voor de hand ligt. Met het mestactieplan tracht de Vlaamse overheid het mestprobleem binnen de perken te houden. Drie pijlers schragen dit beleid: mestverwerking, oordeelkundige bemesting en aanpak aan de bron. Het Mestdecreet wil de mestoverschotten wegwerken. Daardoor neemt de mestverwerkingplicht toe van 2,6 miljoen kg fosfaat (P_2O_5) in 2001 tot 7,0 miljoen kg in 2002, om in 2003 te komen tot 13,5 miljoen kg. De export van mest is goed op gang. De uitstoot van ammoniak door de veeteelt is al substantieel gedaald door de emissiearme toediening van dierlijke mest, onder andere door het snel inwerken van de mest in de bodem en door mestinjectie. 529 varkenshouders hebben zich in de periode 2000-2001 vrijwillig akkoord verklaard met de stopzetting van hun activiteit. Deze afbouw betekent een vermindering van 2,5 miljoen kg stikstof en 1,1 miljoen kg fosfaat.

Bemestingsdruk

Sinds 1990 is het stikstofoverschot (N) met een kwart verminderd en is het fosforoverschot (P) zelfs gehalveerd. Dit is vooral te danken aan het verminderde gebruik van kunstmest.

De spectaculaire daling in 2001 komt vooral op rekening van de landbouw, door een daling van het aantal dieren, een lagere fosforinhoud van het voeder en een toename van de mestexport en de mestverwerking. Ook de bevolking loosde 5% minder fosfor in het oppervlaktewater.

De landbouw is in 2001 verantwoordelijk voor driekwart van de nutriëntenbelasting van het milieu.

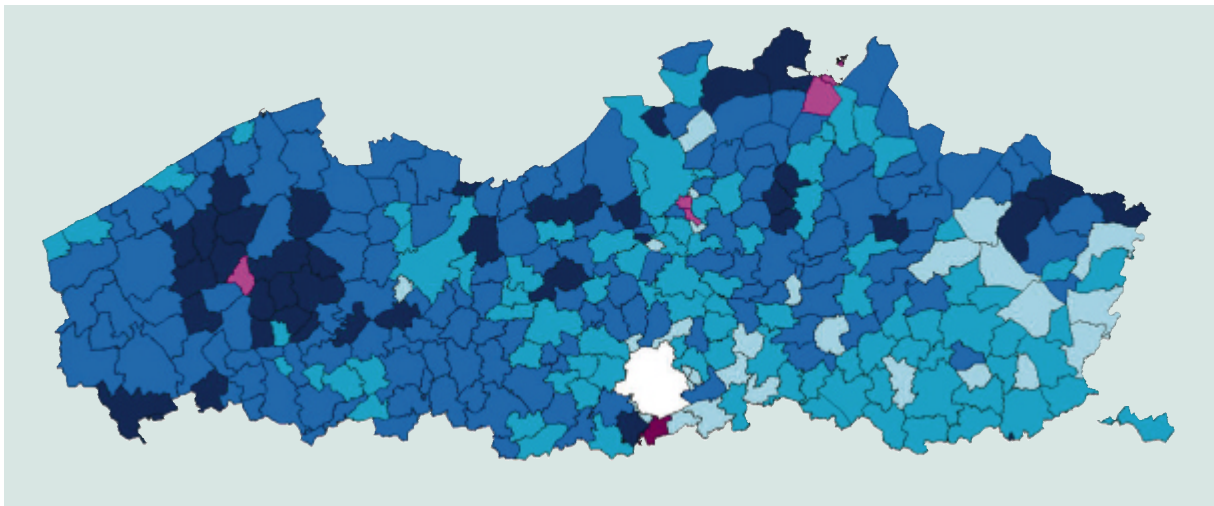
Daarna volgen de huishoudens (10,8%), het verkeer en vervoer (6,8%) en de industrie (4,4%).

Gedurende de voorbije tien jaar is in deze situatie nauwelijks verandering gekomen.

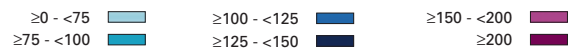
In 2001 daalde de stikstofemissie van de landbouw met ruim 8%. De daling sinds vorig jaar komt op rekening van alle sectoren.

Technologische verbeteringen zorgden ervoor dat

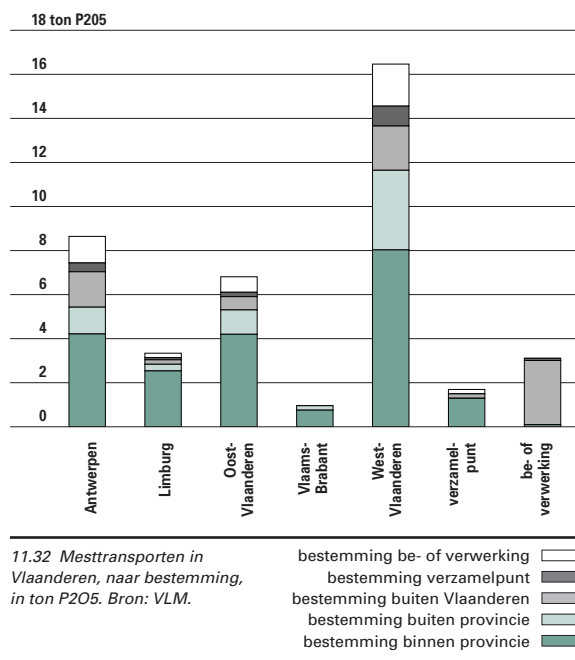
GEBUIK VAN FOSFAAT UIT DIERLIJKE MEST

11.31 Totaal gebruik van fosfaat uit dierlijke mest, in P_2O_5 per ha cultuurgrond. Bron: VLM, afdeling Mestbank.

MESTTRANSPORTEN

de emissie van stikstofoxiden (NO_x) in de energie-sector met 12% verminderde, bij verkeer en vervoer was er een daling van 9%. De vuilvracht naar het oppervlaktewater vanuit de bevolking daalde ook verder met 7%.

De landbouw blijft met een aandeel van 63,7% de grootste bron van stikstofemissie en met een aandeel van 85,4% de grootste bron van fosforemissie.

11.5 Afval

Afval voorkomen blijft de eerste prioriteit in het afvalstoffenbeleid. In 2003 vormt verpakkingsafval het centrale thema, terwijl thuiscompostering en de compostmeesterwerking verder worden gestimuleerd. Ook de vervanging van wegwerpdrankverpakkingen door herbruikbare verpakkingen wordt aangemoedigd. Medio 2002 waren er in Vlaanderen 90 kringloopwinkels. Deze moeten ervoor zorgen dat iedere Vlaming in zijn buurt herbruikbare goederen kan aanbieden of kopen. Het overige afval wordt maximaal gerecycleerd. Enkele acties die in het Ontwerp Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 2003-2007 bijzondere aandacht krijgen zijn de afvalscheiding in appartementsgebouwen, in (groot)stedelijk gebied en in de kustgemeenten. Het streefdoel is om tegen 2007 uit te komen op 150 kg huishoudelijk restafval per inwoner.

Huishoudelijk afval

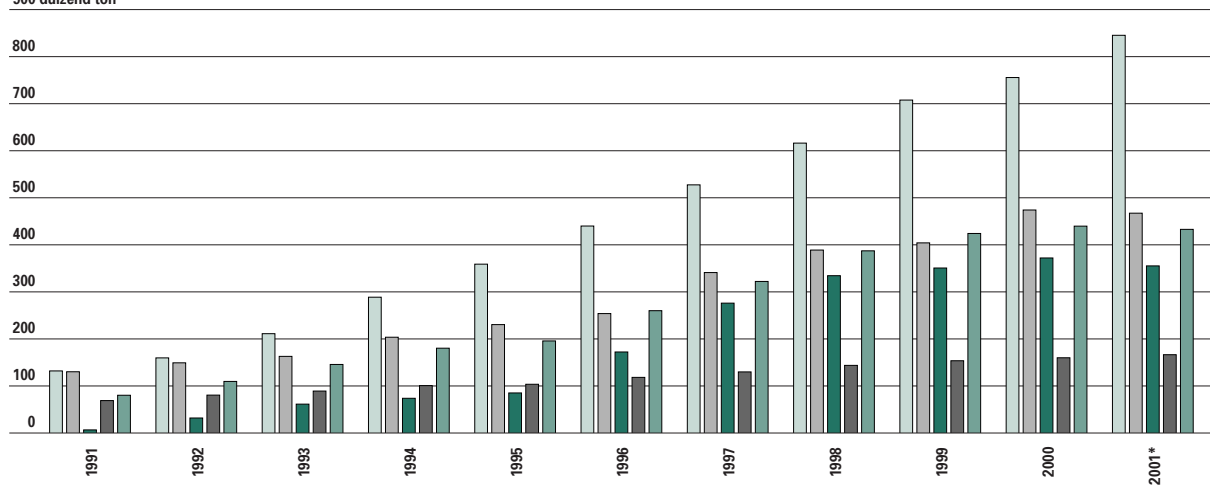
Het huishoudelijk afval vertegenwoordigt ongeveer een tiende van de totale afvalberg in Vlaanderen.

Twee trends springen daarbij onmiddellijk in het oog. Enerzijds is de totale hoeveelheid huishoudelijk afval van 2,3 miljoen ton in 1991 toegenomen tot 3,4 miljoen ton in 2001. Deze stijging van 43% is een gevolg van het succes van het beleid van door-gedreven selectieve inzameling, wat een negatief effect op afvalpreventie kan hebben. Een andere oorzaak is de toename van het aantal kleine gezinnen. De aangroei in 2001 is echter klein (+1%). Anderzijds is het aandeel van het selectief ingezameld afval gevoelig gestegen van 18,3% in 1991 tot 67,3% in 2001. Dit is duidelijk meer dan de voorop-gestelde doelstelling van 52% uit het Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 1997 - 2001.

Voor het eerst is er een lichte daling in de selectieve inzameling van papier- en kartonafval, GFT en groenafval ten opzichte van het voorgaande jaar. Voor deze fracties, die reeds hoge inzamelpercentages kenden, is het mogelijk dat het preventiebeleid toch langzaam vruchten begint af te werpen. Dit komt onder meer door de stickers tegen ongeadresseerd

SELECTIEVE INZAMELING VAN HUISHOUDELIJK AFVAL

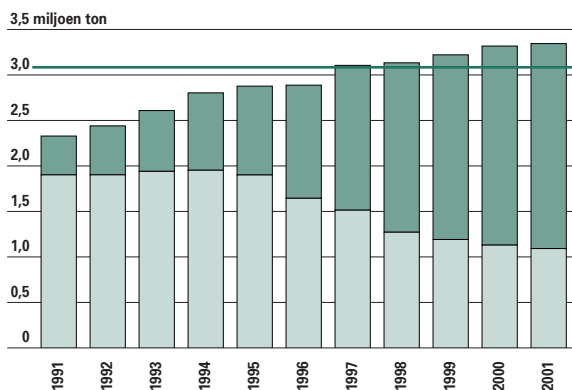
900 duizend ton

11.33 Evolutie van de selectieve inzameling van huishoudelijke afvalstoffen, naar type, in 1000 ton, van 1991 tot 2000. Bron: OVAM.

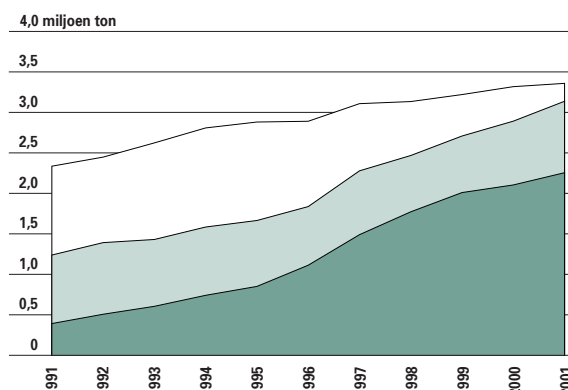
papier- en kartonafval
 glasafval
 GFT-afval
 groenafval
 overige selectieve afvalstromen

AANBOD HUISHOUELIJK AFVAL

11.34 Evolutie van aanbod huishoudelijk afval, naar inzamelingswijze, in miljoen ton, van 1991 tot 2001. Bron: OVAM.

VERWERKING HUISHOUELIJK AFVAL

11.35 Evolutie van de verwerking huishoudelijk afval, naar type, van 1991 tot 2000. Bron: OVAM.

reclamedrukwerk op brievenbussen, en een toename van het aantal thuiscomposteerders.

Ook in 2001 volgde het beleid de **ladder van Lansink**. 67,3% van het afval werd selectief ingezameld met het oog op hergebruik, compostering of recyclage. Slechts 3% hiervan moet worden gestort of verbrand, omdat het te vervuild is of niet kan worden gerecycleerd.

Van het totale huishoudelijke afval wordt steeds meer gecomposteerd en gerecycleerd, terwijl het aandeel van de minst wenselijke vormen van afvalverwerking, verbranden en storten, steeds kleiner wordt. Een negatieve uitschieter is het hergebruik, dat slechts voor 1,8% van het afval wordt aangewend. Een belangrijk deel hiervan vindt een nieuwe bestemming via de kringloopcentra.

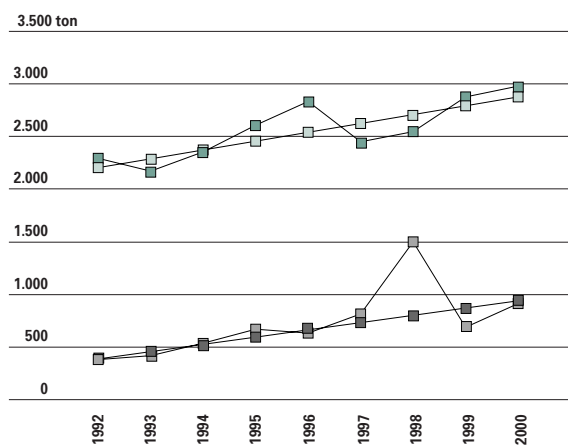
Bedrijfsafval

Het afvalstoffendecreet verplicht elk Vlaams bedrijf om jaarlijks alle geproduceerde bedrijfsafvalstoffen aan OVAM te melden. Dit geldt niet voor het bedrijfsafval dat samen met het huisvuil opgehaald wordt in bijvoorbeeld kantoren, kleinhandel, ambachtslui en andere kleinschalige bedrijven. Vermits niet alle bedrijven zich even stipt aan de meldingsplicht houden, worden extrapolaties gemaakt om tot een benadering te komen van de totale productie en verwerkingswijze.

In 2000 vertegenwoordigde bedrijfsafval 90% van de totale hoeveelheid afval in Vlaanderen. Op een totaal van 29 miljoen ton is er 21,7 miljoen ton **primaire afval**. Dat is afval dat ontstaat op het moment

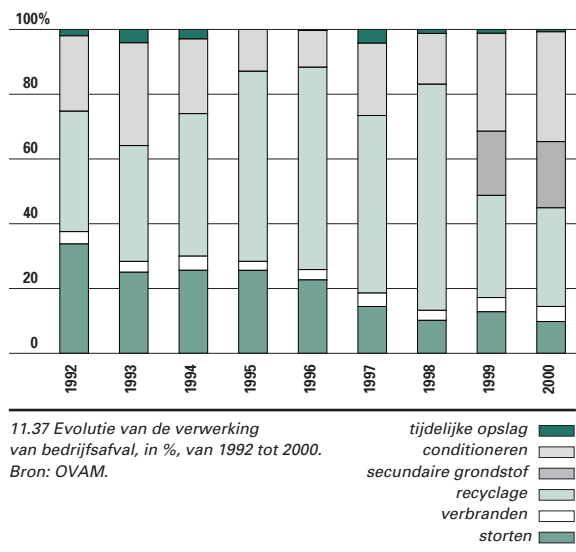
dat een product voor het eerst afval wordt, namelijk bij de eerste producent. De resterende 7,3 ton is **secundair afval**, dat afkomstig is van afvalverwerkende bedrijven. De toename van het primair bedrijfsafval in 2000 is voornamelijk toe te schrijven aan het gebruik van een nieuwe berekeningsmethode. Van totale bedrijfsafval was 96% ongevaarlijk. Ruime een derde van het totale bedrijfsafval werd in 2000 geconditioneerd. Dat wil zeggen dat het afval een voorbehandeling krijgt, inclusief tijdelijke externe opslag, verkleinen, compacteren of sorteren. De terugval van recyclage na 1998 is voor een deel te verklaren door het gebruik van bedrijfsafval als secundaire grondstof. Het toegenomen belang van conditioneren kan een andere reden zijn. Hoewel

AANBOD BEDRIJFSAFVAL

11.36 Evolutie aanbod bedrijfsafval, naar grootte, in ton per bedrijf, van 1992 tot 2000. Bron: OVAM.

VERWERKING VAN BEDRIJFSAFVAL

verbranden de voorkeur geniet boven storten, werd in 2000 nog steeds dubbel zoveel bedrijfsafval gestort als verbrand. Een van de oorzaken daarvan is dat storten goedkoper is. Desondanks daalde het aandeel van storten van 33,7% in 1992 naar 9,8% in 2000.

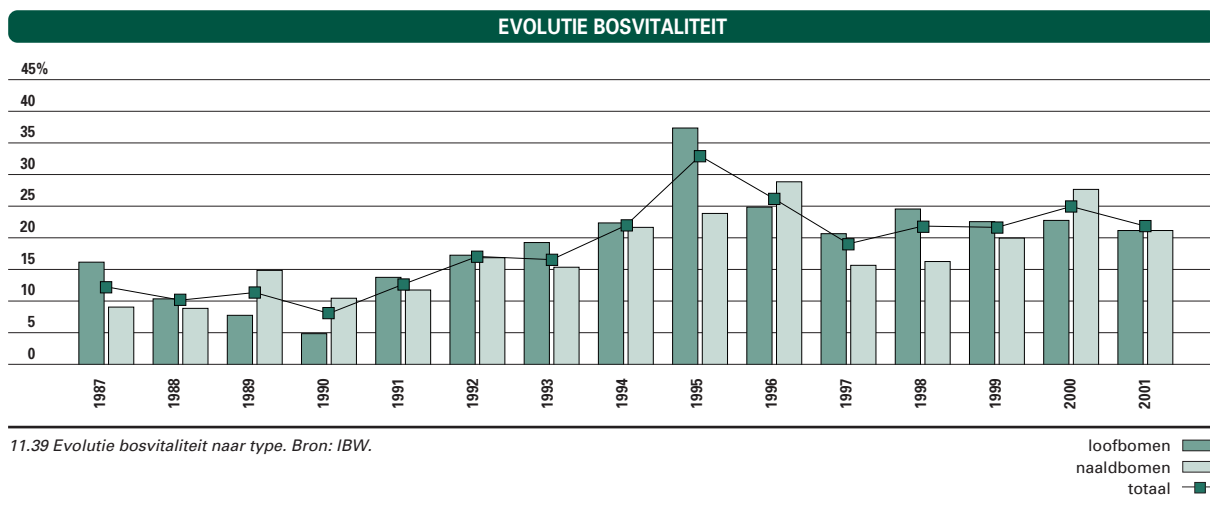
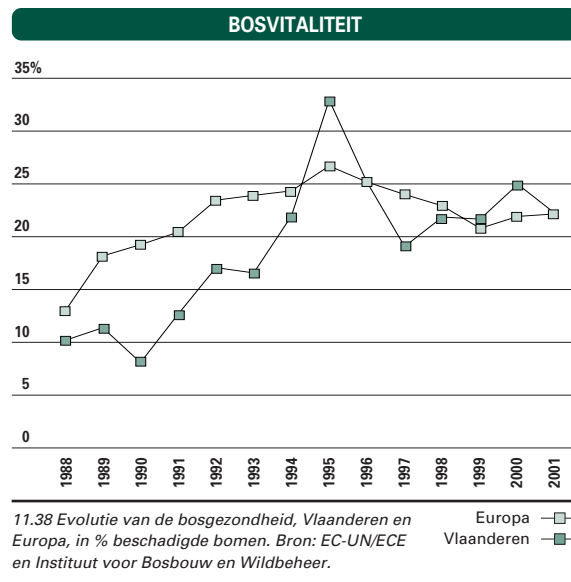
11.6 Bosvitaliteit

Bosvitaliteit in Vlaanderen

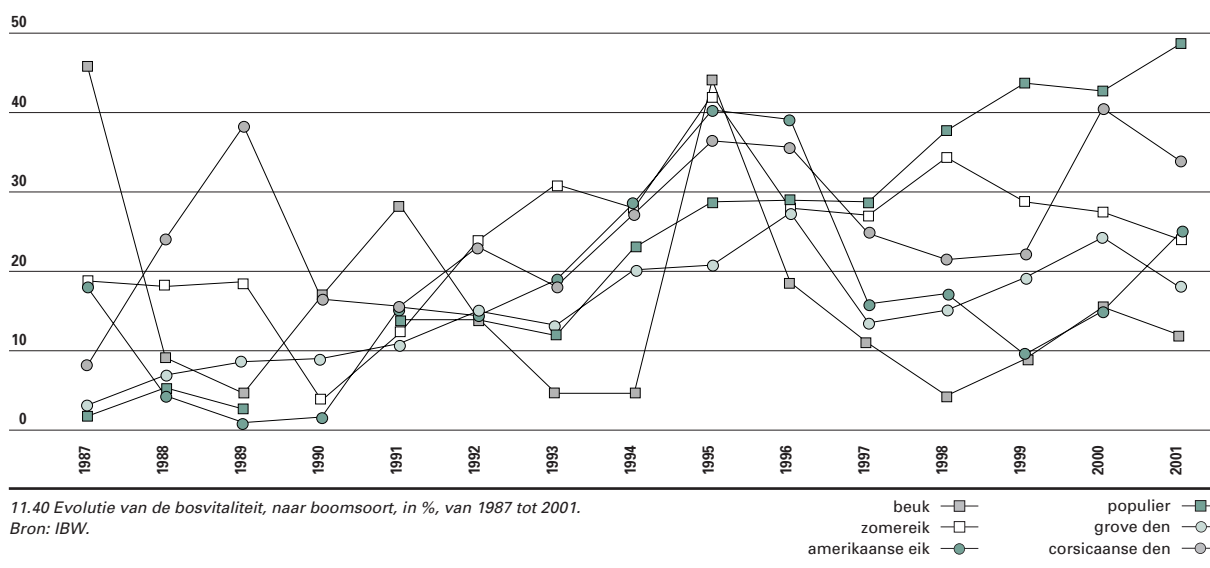
Het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer maakt sinds 1987 jaarlijks een inventaris op van de gezondheidstoestand van de bossen in het Vlaamse Gewest. De terreinwaarnemingen worden verricht in een systematisch meetnet van 4x4 km met 72 proefvlakken. Tien proefvlakken maken deel uit van het grensoverschrijdend Europees meetnet van 16x16 km. De belangrijkste indicatoren voor de bosvitaliteit zijn het bladverlies en de bladverkleuring. Beschadigde bomen vertonen een ijlere kroonbezetting met meer dan 25% blad- of naaldverlies ten opzichte van een referentieboom. Bomen met abnormale verkleuring vertonen verkleuringverschijnselen over meer dan 10% van de boomkroon. De gezondheidstoestand van bomen wordt beïnvloed door verschillende biotische en abiotische factoren, die zowel afzonderlijk als gezamenlijk kunnen optreden. Belangrijke 'traditionele' schadefactoren zijn schimmels en aantastingen door insecten. Die zijn vaak afhankelijk van de weersomstandigheden, die op hun beurt ook nog eens voor droogtestress of vorstschade kunnen zorgen. Insectenaantastingen werden in 2001 vooral bij Eik en Populier waargenomen. Deze soorten hebben veelal ook te lijden van schimmelinfecties, zoals roest bij Populier en Eikenmeeldauw.

Luchtverontreiniging heeft bij ons overwegend een onrechtstreekse invloed via bodemverzuring en -vermesting. De invloed ervan wordt bestudeerd in het meetnet voor intensieve monitoring van bosesystemen. Speciale aandacht gaat daarbij naar stikstof- en zwavelverbindingen.

In 2001 was 22,1% van de bomen in Vlaanderen beschadigd, tegenover 25% in 2000. Het percentage

BOSVITALITEIT

11.40 Evolutie van de bosvitaliteit, naar boomsoort, in %, van 1987 tot 2001.
Bron: IBW.

beschadigde bomen nam enkel toe bij Populier en Amerikaanse eik. Bij de loofboomsoorten werd meer beschadiging vastgesteld dan bij de naaldboomsoorten.

Het hoogste aandeel beschadigde bomen werd waargenomen bij Populier. Ongeveer één op vier Zomereiken is beschadigd. Beuk kent het geringste bladverlies. Bij de naaldboomsoorten is de naaldbezetting opvallend beter bij Grove den dan bij Corsicaanse den. Over de periode '87-'01 valt het op dat Populier sterk achteruit is gegaan.

Het aandeel bomen met abnormale verkleuring bedroeg 5,4% en daalde in vergelijking met de vorige inventaris. Alleen bij Populier en Corsicaanse den werd een toename van de blad- of naaldverkleuring waargenomen.

Bosvitaliteit in Europa

De meeste andere Europese landen maken jaarlijks een inventaris op van de gezondheidstoestand van hun bossen. Van 1988 tot 1995 was er een stijgende trend in de beschadiging van de bomen, zowel in Vlaanderen als in Europa. De piek in 1995 heeft te maken met een combinatie van droogteperiodes en insecten en schimmels. Sindsdien schommelt het aandeel beschadigde bomen rond 20 à 25%. Naast klimatologische omstandigheden kunnen onder meer ook de luchtkwaliteit en vermestende en verzurende deposities deze evolutie beïnvloeden.

In het kader van een internationaal samenwerkingsprogramma van de VN evalueren de Europese landen jaarlijks hun bosgezondheid op basis van gemeen-

schappelijke richtlijnen. Verschillen in de toepassing van de methodiek maken echter dat bij een vergelijking tussen de landen voorzichtigheid geboden is.

In 2001 bedroeg het percentage beschadigde bomen in België 17,9% (Vlaanderen 22,1%).

De bosgezondheid was het best in Cyprus, Denemarken, Oostenrijk en de Russische federatie met minder dan 10% beschadigde bomen.

Het slechtst waren de bomen eraan toe in Bulgarije, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Italië, Kroatië, Moldavië, Noorwegen, Oekraïne, Polen, Slovenië, Slowakije, Tsjechië, Verenigd Koninkrijk en Wit-Rusland.

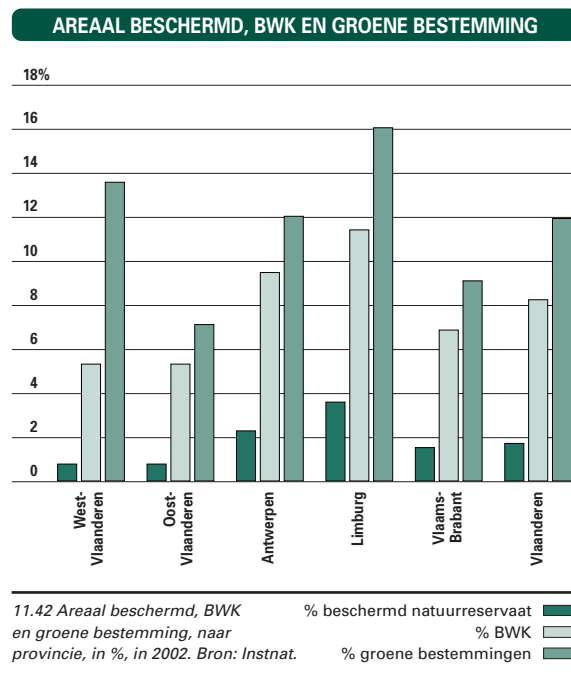
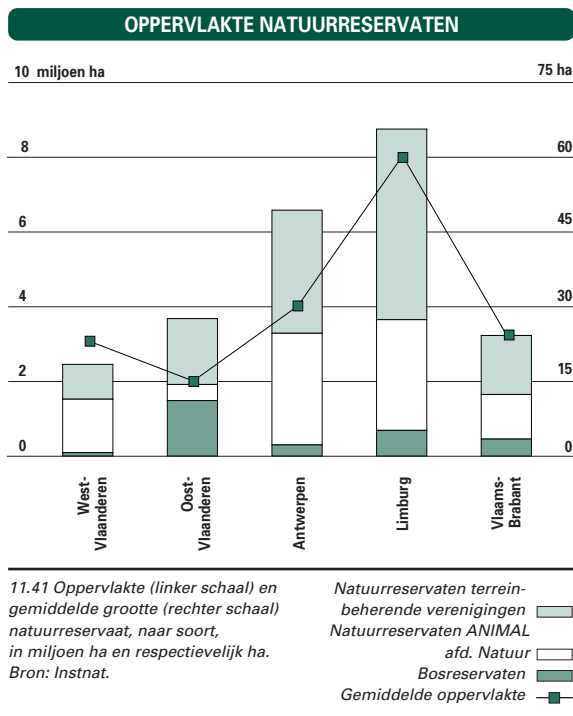
11.7 Natuur

De bescherming en uitbreiding van het natuurspatium is een belangrijk streven voor de Vlaamse overheid. Om dit te illustreren bespreken we de evolutie van de oppervlakte van de natuur- en bosreservaten. De biodiversiteit komt aan bod in een internationale context via het aantal bedreigde gewervelden en vaatplanten. Ook het scheppen van een zo breed mogelijk draagvlak is een algemene doelstelling van het natuurbeleid.

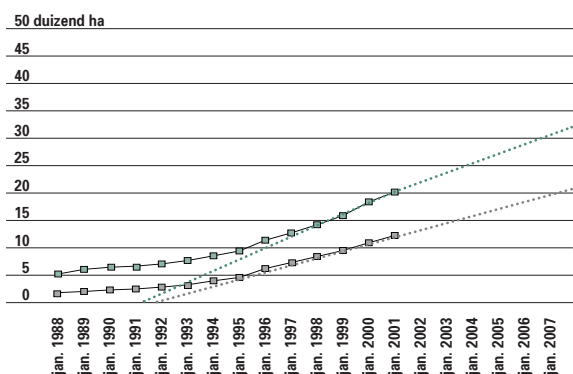
Natuurreservaten

In 2002 is 1.600 hectare Vlaamse natuur via aankopen veilig gesteld. Bovendien werden er op de begroting budgetten vastgelegd voor nog eens ruim 2.000 hectare. Intussen werd ook meer dan 400 hectare te bebossen grond verworven. Hier werden budgetten voor meer dan 350 hectare vastgelegd. Deze intensieve aankooppolitiek leidt tot een belangrijke toename van het reservatenareaal in Vlaanderen.

Terreinverwerving voor natuurbehoud is in hoofdzaak een activiteit van Aminor (Vlaamse natuurreservaten en bosreservaten), en de erkende terreinbeherende verenigingen. Na goedkeuring van een beheersplan worden de natuurreservaten van Aminor 'aangewezen' en die van verenigingen 'erkend'. Dit houdt een officieel statuut in met een resultaatverbintenis. Deskundig beheerde natuurreservaten bieden de beste garantie voor het ontwikkelen en in stand houden van hoogwaardige natuur. Het MINA-plan 2 beoogt de uitbouw van 50.000 ha natuurreservaat tegen 2007, wat neerkomt op 3,7% van de oppervlakte van Vlaanderen. Op 1 januari 2003 was 25.645 ha daarvan gerealiseerd. 10.132 ha wordt beheerd door Aminor afdeling Natuur, 13.842 ha door terreinbeherende verenigingen, en 1.670 ha zijn bosreservaten. In de periode 2001-2002 is de reservaatoppervlakte met 4.686 ha toegenomen. Hiervan werd 3.345 ha aangekocht, de rest wordt gehuurd. Deze uitbreiding vertegenwoordigt een investering van ruim 46 miljoen euro door de Vlaamse overheid. Om de

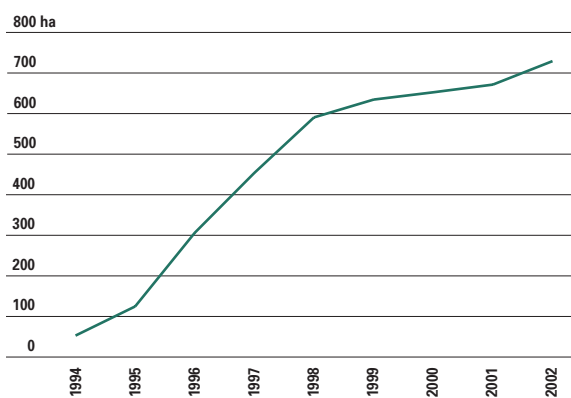
NATUURRESERVATEN

11.43 Evolutie van oppervlakte natuurreservaten, in 1000 ha, van 1988 tot 2007. Bron: Instnat.

■ areaal natuur- en bosreservaat in eigendom
 ● areaal natuur- en bosreservaat in eigendom of huur
 trendlijn areaal in eigendom en huur
 trendlijn areaal in eigendom

BOSUITBREIDING

11.44 Evolutie van de bosuitbreiding door ANIMAL-afdeling Bos en Groen, in ha, van 1994 tot 2002. Bron: Instnat.

MINA-plan 2-doelstelling te bereiken, is in de periode 2003-2006 een jaarlijkse toename van 6.089 ha noodzakelijk. Bij ongewijzigd beleid zal tegen 2007 slechts een oppervlakte van ongeveer 35.000 ha gerealiseerd zijn (trendanalyse op basis van de voorbije 3 jaar). Antwerpen en Limburg hebben de grootste oppervlakte aan natuurreservaten. De voorheen dalende trend in de gemiddelde oppervlakte van de reservaten is de afgelopen jaren gekeerd.

Het Natuurdecreet en het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorzien in de afbakening van 125.000 ha **Vlaams Ecologisch Netwerk** (VEN). Dit zijn natuurgebieden waar andere functies ondergeschikt zijn aan de natuurfunctie. Op 19 juli 2002 stelde de Vlaamse regering de ontwerpafbakening vast van een eerste schijf VEN van ongeveer 87.000 ha of

6,4% van Vlaanderen. In een volgende fase zullen voor deze gebieden natuurinrichtingsplannen worden opgemaakt. Deze geven invulling aan de specifieke gebiedsgerichte natuurdoelstellingen. In de periode 2003-2007 zullen de resterende 38.000 ha VEN afgebakend worden via Ruimtelijke Uitvoeringsplannen.

Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorziet 10 000 ha ecologisch verantwoorde bosuitbreiding tussen 1994 en 2007. Uit boskartering blijkt echter dat gedurende het voorbije decennium de ontbossing nog steeds de bovenhand had op de bebossing. Er wordt geschat dat tussen 1990 en 2000 nog 6.000 ha of 4% van de Vlaamse bosoppervlakte verdween.

Biodiversiteit

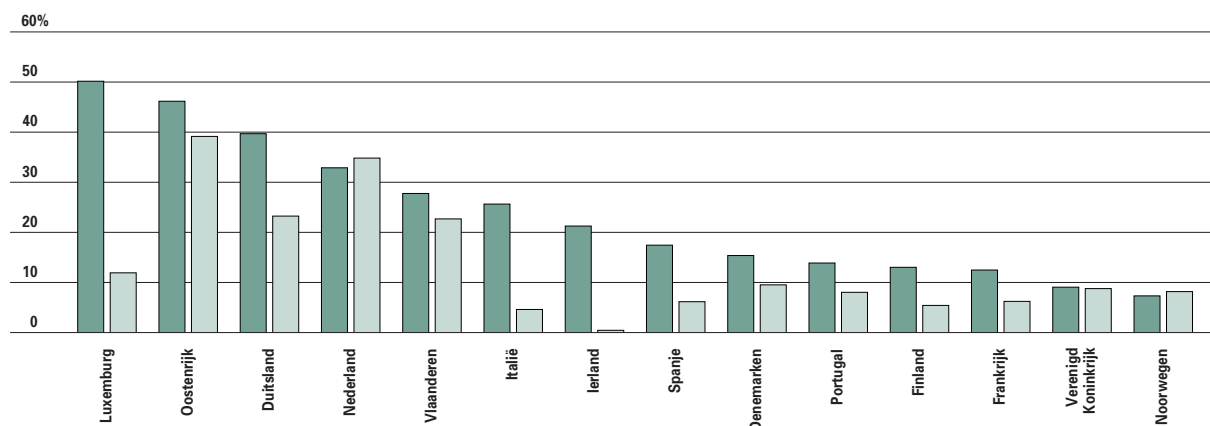
In Vlaanderen komen naar schatting meer dan 35.000 soorten planten en dieren voor. Hiervan zijn 75% ongewervelden, 24% planten en 1% vogels, zoogdieren, reptielen en amfibieën. Veel organismen lijden onder het verlies van geschikte biotopen. Tijdens de voorbije eeuw gingen vooral voedselarme, brakke en natte biotopen sterk achteruit. Voor sommige organismen, zoals vleermuizen, begint de achteruitgang op te houden, terwijl er voor enkele grote zoogdieren, zoals de das en de vos, nieuwe kansen ontstaan. Vissen laten, ondanks de gemiddelde waterkwaliteitsverbetering, geen duidelijke verbetering zien. Voor een aantal diersoorten is het van belang om voldoende grote aaneengesloten gebieden te creëren. Zeker voor bedreigde soorten kan een kentering enkel via actieve herstelmaatregelen bereikt worden. Gestandaardiseerde monitoring is noodzakelijk om inzicht te verwerven in de soortenverspreiding en de evolutie en om gepaste maatregelen te nemen.

Draagvlak voor natuur

Een goed natuurbeleid moet kunnen bouwen op een breed maatschappelijk draagvlak. Dit betekent niet alleen dat de bevolking het natuurbeleid aanvaardt, maar ook dat ze actief participeert in de natuurbeleving en het natuurbehoud. Het aantal leden van natuurverenigingen vormt hiervoor een goede indicator. Een draagvlak is trouwens niet alleen nodig bij de bevolking, maar ook in de politiek, de ambtenarij en de middenveldorganisaties.

In 2002 zijn de natuurverenigingen Natuurreservaten en Wielewaal samengesmolten tot één nieuwe vereniging Natuurpunt. De ledenaantallen van

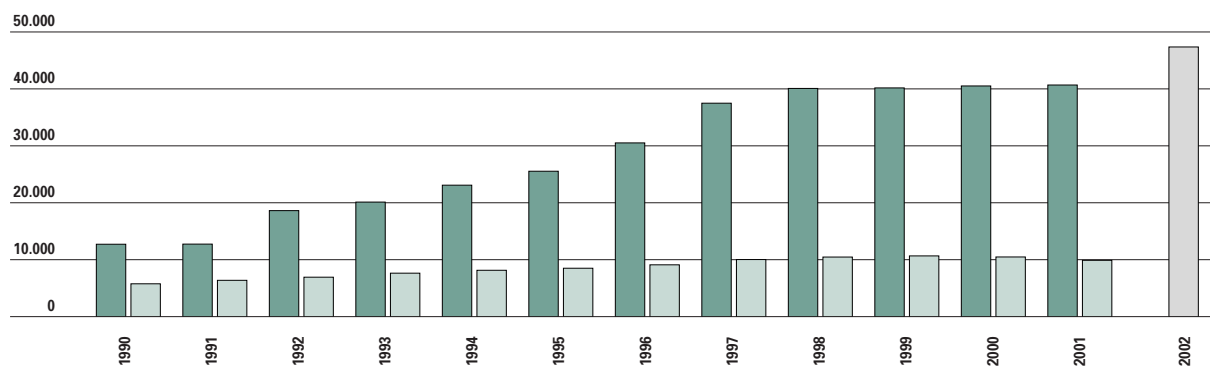
INTERNATIONALE VERGELIJKING VAN RODE LIJSTEN

11.45 Internationale vergelijking van rode lijsten, in %.
Bron: Instnat.

gewervelde dieren
vaatplanten

LEDEN NATUURVERENIGINGEN

11.46 Evolutie van de ledenaantallen Natuurpunt, Wielewaal en Natuurreservaten, van 1990 tot 2002. Bron: Instnat.

Natuurreservaten
Wielewaal
Natuurpunt

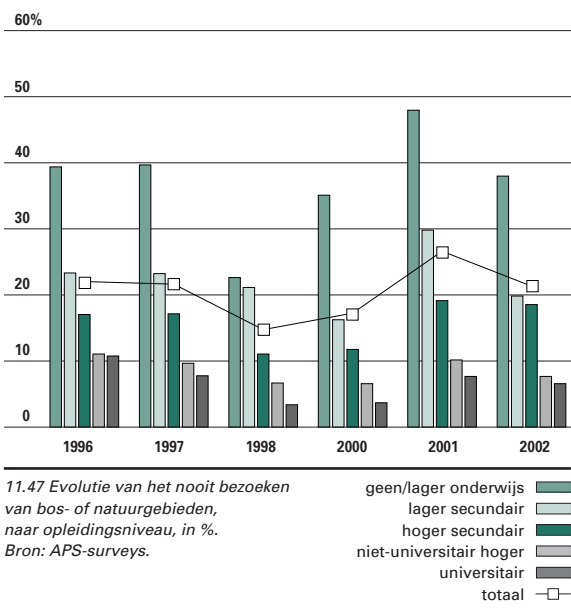
Natuurreservaten en De Wielewaal namen sterk toe tijdens de jaren negentig, maar stagneerden nagenoeg vanaf 1998-1999. Ongeveer een derde van de leden van De Wielewaal was ook lid van Natuurreservaten, en op 31 december 2002 telde de nieuwe fusievereniging Natuurpunt 46.795 leden.

Uit een rondvraag bij vier andere, regionale natuurverenigingen blijkt dat ook hun ledenaantal vrijwel stabiel is. In 2002 telde de kleinste vereniging 899 leden, de grootste 1.794. Ook het ledenaantal van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming blijft al drie jaar stabiel op ongeveer 2.400. Bij de twee grote internationale milieu- en natuurorganisaties WWF en Greenpeace lopen de resultaten uiteen. Het aantal Vlaamse sympathisanten van WWF daalde van 63.574 in 1999 naar 52.594 in 2002, terwijl Greenpeace zich mocht verheugen op een groei van 47% tot 56.185 leden eind september 2002.

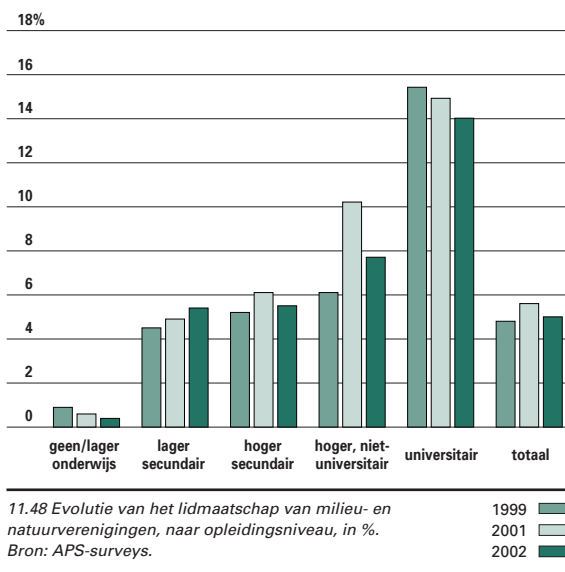
Ongeveer 5% van de Vlamingen was in 2002 actief of passief lid van een milieu- of natuurvereniging. Mannen (6%) zijn duidelijk beter vertegenwoordigd dan vrouwen (4%). Mensen die hoger opgeleid zijn, blijken vaker lid van milieu- of natuurverenigingen. Van de 35-54 jarigen is ongeveer 7% lid. De 65-74 jarigen zijn met nauwelijks 2% het minst vaak lid van dergelijke verenigingen in 2002. Ook zijn werkende Vlamingen (6,4%) vaker lid dan niet-werkenden (3,6%).

Bijna een kwart van de Vlamingen bezoekt minstens eenmaal per maand een bos of een natuurgebied in 2002. Dit ligt wederom iets hoger bij de mannen (27,5%) dan bij de vrouwen (22,1%), en veel lager bij de lager opgeleiden. Van de Vlamingen die enkel het lager onderwijs hebben voltooid (of die geen diploma hebben), bezoekt 38% nooit een bos of natuurgebied in 2002.

BEZOEK BOS- OF NATUURGEBIED

LIDMAATSCHAP MILIEU- EN NATUURVERENIGINGEN

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties:

Dua, V., 2000. Beleidsnota Leefmilieu 2000 – 2004.

(<http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/regering/beleidsnota/leefmilieu.pdf>)

Dua, V., 2002. Beleidsbrief 2003 Leefmilieu:

(http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/beleidsbrieven/Dua/Leefmilieu_2003.pdf)

Mira-T 2002: Van Steertegem, M. (red.) (2002) Milieu- en natuurrapport Vlaanderen 2002:

Thema's. 388 p. VMM, Garant (<http://www.milieurapport.be>)

Kuijken E., Boeye D., De Bruyn L., De Roo K., Dumortier M., Peymen J., Schneiders A., Van Straaten D., Weyembergh G. (red.), 2001. Natuurrapport 2001. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 18, Brussel.

(<http://www.instat.be/natuurrapport/Natuurrapport/2001/Natuurrapport%202001.htm#Lezen%20en/of%20Downloaden>)

VMM 2002, Waterkwaliteit – Lozingen in het water, 2001, Aalst.

(<http://www2.vmm.be/servlet/be.coi.gw.servlet.MainServlet/standard?toDo=open&id=2094&&>)

VMM 2002, Jaarverslag 1980-2001: Lozingen in de lucht, 2001, Aalst.

(<http://www2.vmm.be/servlet/be.coi.gw.servlet.MainServlet/standard?toDo=open&id=2182&&>)

VMM 2002, Jaarverslag Luchtkwaliteit in het Vlaamse Gewest 2001, Aalst.

(<http://www2.vmm.be/servlet/be.coi.gw.servlet.MainServlet/standard?toDo=open&id=2176&&>)

Websites:

Vlaamse Milieumaatschappij (VMM): <http://www.vmm.be/>

Openbare Afvalstoffenmaatschappij van het Vlaamse Gewest (OVAM): <http://www.ovam.be/>

Instituut voor Natuurbehoud (IN of Instnat): <http://www.instat.be/>

Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW): <http://www.ibw.vlaanderen.be/>

Intergewestelijke Cel voor het Leefmilieu (IRCEL/CELINE): <http://www.irceline.be/>

Vlaamse Landmaatschappij (VLM): <http://www.vlm.be/Start.htm>

Afdeling Bos en Groen:

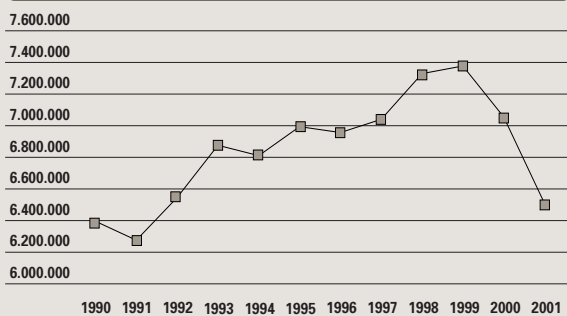
<http://www.mina.vlaanderen.be/wiedoetwat/aminal/taken/bosengroen/indexpagina.htm>

Landbouw

1 hoofdstuk 12

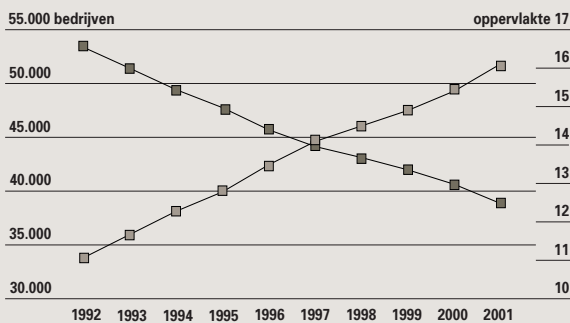
Kerncijfers

EVOLUTIE VARKENSSTAPEL

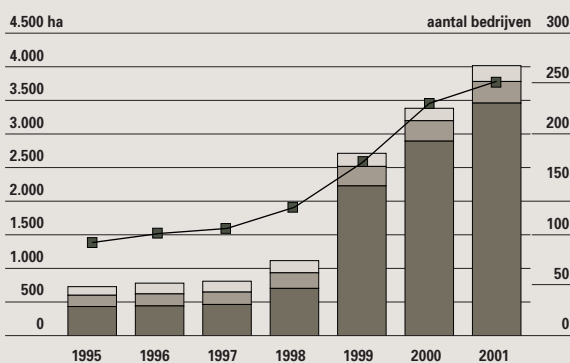
Evolutie van de varkensstapel, van 1990 tot 2001. Bron: NIS.

AANTAL EN OPPERVLAKTE BEDRIJVEN

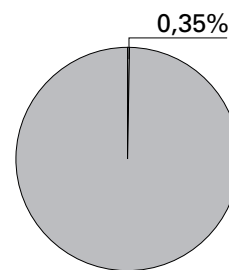
Evolutie van het aantal en de gemiddelde oppervlakte van de land- en tuinbouwbedrijven, van 1992 tot 2001. Bron: NIS / VOLT.

BIOLOGISCHE LANDBOUW

Aantal bedrijven en areaal biologische landbouw, van 1995 tot 2001. Bron: BLIVO / VOLT.

Uitgaven

Aandeel van het stedenbeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- Het aantal varkens nam reeds met 12% af ten opzichte van 1999, mede dankzij het stopzettingsdecreet.
- Het aantal land- en tuinbouwbedrijven daalde met een kwart sinds 1992.
- Vrouwen engageren zich meer en meer full time in het land- en tuinbouwbedrijf.
- De biologische landbouw blijft groeien, maar bezet nog maar 0,6% van de totale landbouwoppervlakte.
- De beheersovereenkomsten rond milieuvriendelijke productiemethodes kennen een steeds toenemend succes.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/landbouw

12.1 Economische, sociale en milieuaspecten

Vlaanderen heeft een hoogproductieve en intensieve land- en tuinbouw, wat uiteraard ook een aantal problemen met zich meebrengt. Daarom werd in de beleidsnota en de daaropvolgende beleidsbrieven, behalve aan de klassieke economische aspecten, ook aandacht besteed aan de sociale en ecologische componenten van de landbouw.

Economische aspecten

Het **landbouwareaal** daalde constant tot in 1990. Nadien zagen we terug een geleidelijke stijging onder druk van onder andere de strengere normen voor dierlijke mest. Daardoor kreeg de grond een extra economische dimensie als mestafzetgebied. De jongste drie jaar bleef het totale areaal ongeveer even groot. Bijna 60% van de oppervlakte wordt ingenomen door weiden, grasland en voedergewassen, wat niet verwonderlijk is gezien de belangrijke

rol die de **veeteelt** speelt binnen de Vlaamse landbouw. De **akkerbouw** neemt een derde van de beschikbare oppervlakte in, met als belangrijkste teelten granen, suikerbieten en aardappelen. De **tuinbouw** ten slotte legt beslag op 8% van het areaal, waarvan ruim de helft gebruikt wordt in de groenteteelt. De landbouwgrond situeert zich vooral in de provincies West- en Oost-Vlaanderen, in Haspengouw en de Noorderkempen.

Op bijna tweederde van alle landbouwbedrijven worden **runderen** gehouden. Hoewel de rundveehouderij daarmee de meest verspreide vorm van veehouderij blijft in Vlaanderen, daalt het aantal rundveebedrijven, evenals het totaal aantal runderen. Er moet wel een onderscheid gemaakt worden tussen het stijgende aantal zoogkoeien (vleesproductie) en het dalende aantal melkkoeien. De varkenssector is economisch nog steeds de belangrijkste bedrijfstak van de land- en tuinbouw.

LANDBOUWAREAAL				
	1990	1999	2000	2001
Totale oppervlakte cultuurgrond	603.896	636.477	636.876	635.155
Weiden, grasland en voedergewassen	343.291	367.571	361.375	372.099
Granen voor de korrel	125.151	109.452	129.596	113.178
waarvan wintertarwe	71.490	46.914	71.760	48.016
wintergerst	30.958	8.534	10.508	9.184
korrelmaïs	6.148	31.694	34.033	38.960
Aardappelen	35.682	44.676	42.444	40.455
Nijverheidsgewassen	45.117	45.996	43.587	47.120
waarvan suikerbieten	38.794	37.603	33.925	36.357
Tuinbouwgewassen	38.129	49.171	47.372	50.615
waarvan groenten in open lucht	20.886	26.598	24.881	27.653
fruitteelt in open lucht	11.905	15.899	15.782	15.942
niet eetbare tuinbouw in open lucht	3.651	4.667	4.744	4.812
groenten onder serre	949	1.082	1.054	1.188
fruitteelt onder serre	159	224	210	238
niet eetbare tuinbouw onder serre	579	701	701	782
Overige	16.526	19.611	12.502	11.688

12.1 Evolutie van het landbouwareaal (in ha), 1990 en 1999-2001. Bron: NIS / VOLT.

VEESTAPEL

	1990	1999	2000	2001
Runderen	1.715.772	1.584.548	1.558.075	1.527.221
waarvan melkkoeien	439.470	333.395	327.067	329.728
zoogkoeien	103.314	185.003	182.913	186.623
Varkens	6.395.797	7.371.688	7.051.094	6.508.442
waarvan biggen	1.767.168	2.135.011	2.024.876	1.810.197
vleesvarkens	3.900.149	4.492.488	4.316.421	4.006.920
zeugen	708.401	721.070	690.345	667.056
Pluimvee	25.640.722	36.205.925	36.002.503	34.301.030
waarvan vleeskippen	14.931.292	21.851.234	21.632.697	21.240.313
hennen	10.511.350	14.194.038	14.198.520	13.060.717

12.2 Evolutie van de veestapel (aantal dieren), 1990 en 1999-2001. Bron: NIS / VOLT.

De hiermee gepaard gaande milieuproblemen en daaruit voortvloeiende maatregelen rond mestverwerking en inkringing van de varkensstapel zorgden de jongste jaren voor een sterke terugval in het aantal varkensbedrijven. Ook het aantal varkens daalde in 2001 ten opzichte van het topjaar 1999. Deze daling met 12% is mee te wijten aan het zogenaamde stopzettingsdecreet dat in 2001 door de Vlaamse regering werd goedgekeurd. Dit decreet geeft producenten een vergoeding als ze stoppen met het kweken van varkens. In 2001 maakten 506 bedrijven gebruik van deze regeling, voor een totaal van 12.270 zeugen en beren en 165.119 mestvarkens. Ook in de pluimveesector neemt het aantal dieren af in vergelijking met 1999, met voornamelijk minder legkippen.

De rundveehouderij komt veeleer verspreid voor over heel Vlaanderen terwijl varkens en pluimvee vooral gekweekt worden in West-Vlaanderen en de Noorderkempen.

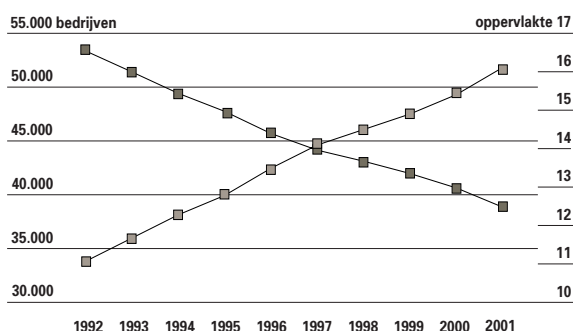
Sinds 1992 daalde het aantal land- en tuinbouwbedrijven met meer dan een kwart. De resterende bedrijven zijn voor iets meer dan de helft beroeps-landbouwbedrijven. Het zijn vooral de kleinere bedrijven of bedrijven zonder familiale opvolger die verdwijnen. Daardoor nemen de grotere bedrijven in aantal, oppervlakte en veebezetting toe. Het voorbije decennium steeg de gemiddelde bedrijfsoppervlakte dan ook met 44%. De groep kleinere bedrijven met een oppervlakte beneden de 20 à 30 ha neemt af. De land- en tuinbouwbedrijven boekten in de periode 1995-2000 een gemiddelde productiewaarde van 4,60 miljard euro. De veehouderij is veruit het belangrijkste segment met 62% van de totale omzet in de land- en tuinbouw. De tuin- en akkerbouw zijn tijdens de periode 1995-2000 goed voor respectievelijk 29% en 9%. In 2001 lag de omzet in alle sectoren hoger dan het gemiddelde van de voorbije vijf jaar, met in de veehouderij een herstel van ruim 600 miljoen euro tegenover het dioxinejaar 1999. De tuinbouw groeide fors de voorbije jaren en realiseerde in 1999 haar hoogste omzet, goed voor ruim een derde van het totaal.

Gezien het belang van de veevoer in de landbouw is het niet verwonderlijk dat het veevoeder veruit de belangrijkste kostenfactor is. In de tuinbouw spelen de energiekosten een belangrijke rol.

De bruto toegevoegde waarde kende een piek in 1997. Sindsdien nam ze af met een dieptepunt in het dioxinejaar 1999. De jongste jaren is er een duidelijk herstel.

De productiewaarde van de akkerbouw wordt voornamelijk bepaald door de omzet in de aardappelteelt. Deze varieert sterk van jaar tot jaar, niet alleen wegens de schommelingen van het areaal, maar ook wegens de wisselende weersomstandigheden en aardappelprijzen.

AANTAL EN OPPERVLAKTE BEDRIJVEN

12.3 Evolutie van het aantal en de gemiddelde totaal aantal land- en oppervlakte van de land- en tuinbouwbedrijven, tuinbouwbedrijven van 1992 tot 2001. Bron: NIS / VOLT.

ECONOMISCHE ASPECTEN

	1990	1999	2000	2001
Totale eindproductiewaarde	4.415,0	4.154,6	4.517,3	4.784,7
Akkerbouw	374,5	406,5	386,4	476,3
waarvan tarwe	76,9	49,2	59,1	42,4
suikerbieten	113,9	126,6	106,9	94,1
aardappelen	128,7	200,9	190,6	309,6
Tuinbouw	1.312,1	1.417,2	1.389,7	1.373,0
waarvan groenten	708,8	720,0	692,2	700,1
fruit	224,6	304,9	286,8	273,3
Veeteelt	2.728,4	2.330,9	2.741,2	2.935,4
waarvan runderen	668,7	508,1	374,0	275,6
varkens	1.155,0	953,0	1.386,3	1.635,9
gevogelte	183,5	206,2	241,0	263,0
melk en -derivaten	559,6	533,1	573,2	606,7
eieren	143,7	107,7	138,1	132,0
Intermediair verbruik	2.573,2	2.724,9	2.945,2	3.053,7
waarvan voeders	1.329,3	1.403,7	1.477,3	1.583,1
meststoffen	146,2	123,2	135,7	146,4
energie	225,6	238,2	327,0	298,7
Bruto toegevoegde waarde	1.841,8	1.429,7	1.572,1	1.731,0
Netto toegevoegde waarde	1.638,5	1.235,2	1.346,2	1.567,6

12.4 Evolutie van de eindproductiewaarde, intermediair verbruik, bruto en netto toegevoegde waarde (in miljoen euro), 1990 en 1999-2001. Bron: CLE / VOLT.

De schommelende prijzen hebben hun impact op het weinig stabiele **landbouwinkomen**. Bovendien verschilt dit inkomen sterk per streek en per bedrijfstype. Het gemiddelde arbeidsinkomen in de beroepslandbouw wordt voor 2000 geraamd op 29.301 euro, een duidelijke stijging tegenover 1998 en 1999, met respectievelijk de varkens- en de dioxinecrisis. In de periode 1995-2000 realiseren de

bedrijven die gespecialiseerd zijn in mestvee en gemengd rundvee het laagste gemiddelde arbeidsinkomen. De varkenshouderijen en de akkerbouw scoren het hoogst, hoewel er zich ook hier sterke schommelingen voordeden.

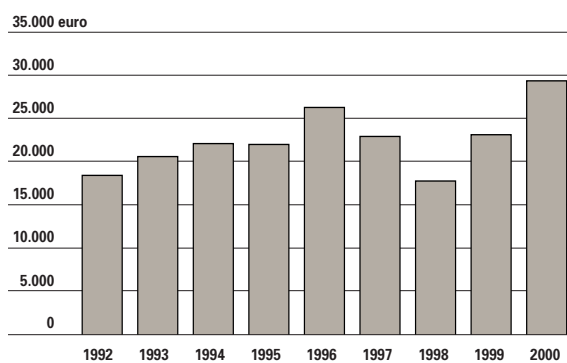
Sociale aspecten

Het voorbije decennium zagen we een verschuiving in de **opleiding** van de bedrijfsleiders. Het aantal mensen met uitsluitend praktische ervaring nam af ten voordele van bedrijfsleiders met een basisopleiding en vooral met een volledige landbouwopleiding. Het aandeel van deze laatste categorie verdubbelde de jongste tien jaar.

Het aandeel **vrouwelijke arbeidskrachten** in de landbouw is licht gestegen sinds 1990. Maar veel belangrijker nog: het aandeel voltijds tewerkgestelde vrouwen op het totaal aantal vrouwen is op tien jaar tijd met bijna een vijfde toegenomen. Dat betekent dat vrouwen zich meer en meer volop gaan engageren in het land- of tuinbouwbedrijf.

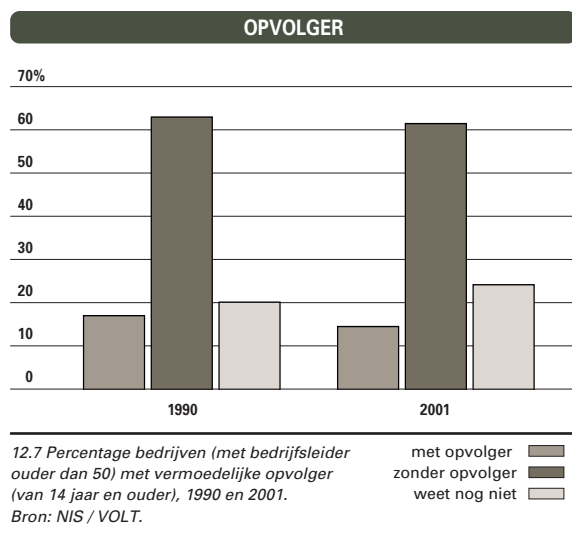
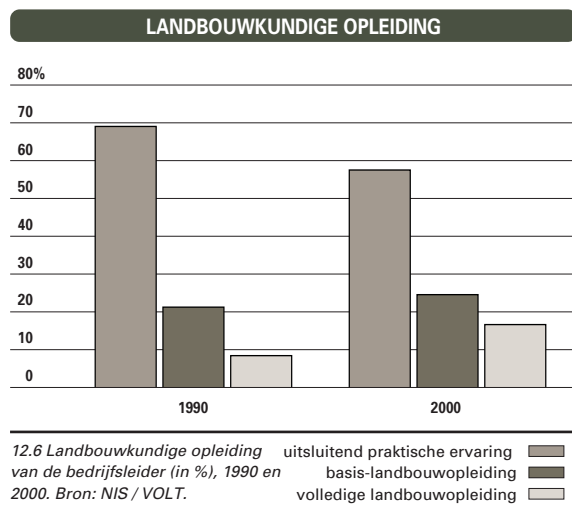
Het dalende aantal landbouwbedrijven is een trend die zich vermoedelijk de volgende jaren nog zal doorzetten.

INKOMEN

12.5 Evolutie gemiddeld arbeidsinkomen per arbeidseenheid van beroeps-landbouwbedrijven, van 1992 tot 2000. Bron: CLE / VOLT.

In 2001 was ruim de helft van de bedrijfs hoofden ouder dan 50 jaar en slechts bij 15% van hen is er een vermoedelijke opvolger tegenover nog 17% in 1990. Daartegenover staat een duidelijke toename van het aantal bedrijven waar nog geen beslissing genomen is over de opvolging.

AANDEEL VROUWEN

	1990	2001
% vrouwen t.o.v. totaal aantal arbeidskrachten	33,0	34,5
% bestendige vrouwelijke arbeidskrachten t.o.v. totaal aantal vrouwelijke arbeidskrachten	42,2	59,8

12.8 Aandeel vrouwelijke arbeidskrachten in de landbouw, 1990 en 2001. Bron: NIS / VOLT.

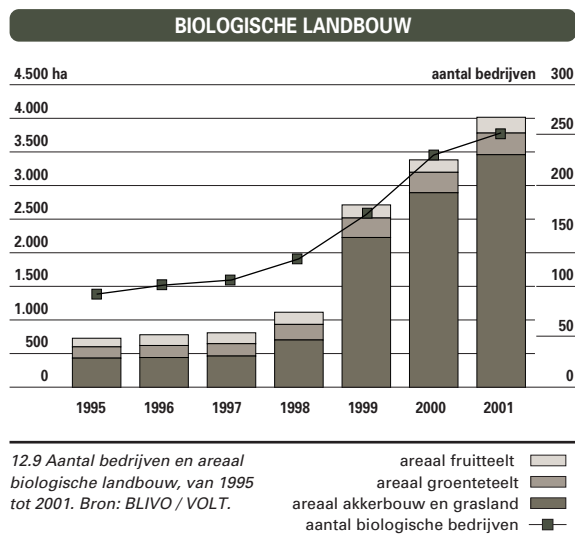
Milieuaspecten

De biologische landbouw kende de voorbije jaren een aanhoudende groei maar blijft in absolute cijfers zeer bescheiden. Sinds 1995 is het aantal biologische bedrijven meer dan verdubbeld tot 253 in 2001, terwijl het biologische areaal in dezelfde periode vervijfvoudigde. Toch vertegenwoordigt de biologische landbouw hiermee slechts 0,6% van de totale landbouwooppervlakte. Omdat het premiestelsel voor biologische landbouw vooral aantrekkelijk blijkt voor extensief grasland gaat de toename van het areaal bijna uitsluitend naar de melkveehouderij; twee derde van het biologische areaal bestaat uit weiden. In de groente- en fruitteelt blijft de groei achter.

In deze meer intensieve productiesectoren staat de steun niet in verhouding met het opbrengstverlies en de investeringskost die de omschakeling met zich meebrengt.

Bij de verhouding biologische dieren op het totaal aantal dieren blijkt dat enkel schapen (3%) en geiten (12%) al behoorlijk vertegenwoordigd zijn. Meer intensieve productiesectoren zoals varkens en pluimvee zijn zo goed als onbestaande in de biolandbouw. Intussen blijft de vraag naar biologische producten in Vlaanderen het aanbod overstijgen, met een belangrijke import van bioproducten tot gevolg. Door een nog onvoldoende ontwikkelde distributie komen de weinige Vlaamse bioproducten soms heel moeilijk tot bij de consument.

De administratie land- en tuinbouw kent vier verschillende subsidies toe voor milieuvriendelijke productiemethodes. Deze bestaande subsidie-regeling werd bij de uitwerking van het Vlaams plan voor plattelandontwikkeling overgenomen.

BEHEERSOVEREENKOMSTEN

	AANTAL			OPPERVLAKTE		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Groenbedekking	957	971	3.380	5.560	5.656	27.554
Mechanische onkruidbestrijding	0	17	165	0	124	1.173
Vermindering gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen in sierteelt	0	90	0	0	436	0
Instandhouden genetische diversiteit	327	0	443	nr	nr	nr
Weidevogelbeheer	0	67	82	0	166	84
Perceelsrandenbeheer	0	122	257	0	37	54
Aanleg en onderhoud van kleine landschapselementen	0	213	452	nr	nr	nr
Bemestingsnorm 'Kwetsbaar gebied natuur'	0	979	204	0	1.434	238
Bemestingsnorm 'Kwetsbaar gebied water'	0	13.001	8.267	0	19.462	12.273

12.10 Evolutie van het aantal afgesloten beheersovereenkomsten en areaal beheersovereenkomsten, van 1999 tot 2001. Bron: VLM / ALT.

Daarnaast kunnen er nog vijf groepen van beheersovereenkomsten afgesloten worden met de Vlaamse Landmaatschappij. Zij kunnen te maken hebben met het natuurbeheer of het realiseren van bepaalde milieudoelstellingen. In beide gevallen gaat het om vrijwillige contracten die voor een periode van vijf jaar zijn afgesloten op perceelsniveau.

Sinds de eerste maatregelen in 1999 van start gingen, werden bijna 30.000 beheersovereenkomsten gesloten met land- en tuinbouwers, voor een totale oppervlakte van meer dan 74.000 ha. Zowel de groenbedekking als de mechanische onkruidbestrijding nemen toe dankzij de uitbreiding van de subsidieregeling. Waarschijnlijk zal ook de recent vernieuwde maatregel rond meststoffen en pesticiden in de sierteelt in de toekomst meer deelnemers aantrekken, maar in 2001 werden nog geen nieuwe contracten afgesloten. Ook het aantal

contracten weidevogelbeheer, perceelsrandenbeheer en aanleg en onderhoud van kleine landschapselementen zal waarschijnlijk blijven stijgen door een grotere bekendheid bij de land- en tuinbouwers. In 2001 werden in de kwetsbare gebieden water en natuur minder beheersovereenkomsten afgesloten in het kader van de mestwetgeving dan het jaar voordien. De verklaring voor deze daling ligt in het hoge aantal dat meteen in 2000 reeds een overeenkomst sloot. Aangezien de meeste landbouwers die in aanmerking kwamen zo vlug mogelijk gestart zijn, zal het aantal nieuwe contracten voor dit soort beheersovereenkomsten de volgende jaren sterk blijven dalen.

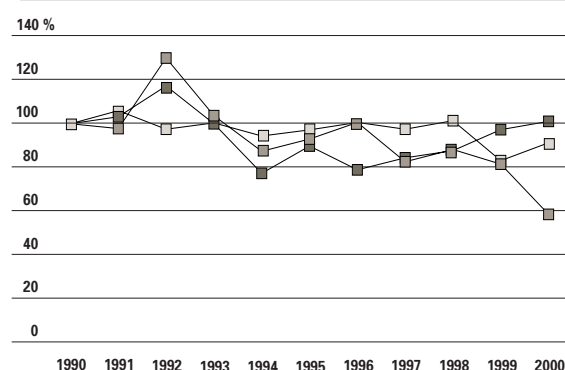
Om de mestproblematiek preciezer in te schatten wordt een bodembalans opgesteld. Hieruit blijkt het overschot aan meststoffen die het milieu bedreigen. De voorbije twaalf jaar is het overschot op de bodembalans afgenomen, voornamelijk dankzij een

STIKSTOF- EN FOSFORBALANS

	STIKSTOF (N)	FOSFOR (P)
Input	295,5	36,9
minerale meststoffen	75,7	3,6
dierlijke mest	182,2	31,4
reststoffen	4,2	1,3
atmosferische depositie	30,4	0,6
biologische N-fixatie	3,0	-
Output	125,1	17,0
gewasproductie	35,4	6,4
voederproductie	89,7	10,6
Nutriënten-emissie	170,5	20,0

12.11 Stikstof- en fosforbalans van de landbouwsector (miljoen kg), 2001. Bron: VMM.

GEWASBESCHERMING

12.12 Relatieve evolutie van het gewasbeschermingsmiddelengebruik (in % verkoop tov 1990), van 1990 tot 2000. Bron: VMM / VOLT.

fungicide ■
insecticide ●
herbicide □

verminderd kunstmestgebruik. Daarnaast nam ook de dierlijke mestproductie af, steeg de netto export van mest (al of niet met verwerking) en werden er inspanningen geleverd om de nutriënteninhoud in het voeder te verminderen. In 2001 is de stikstofbalans met 26% en de fosforbalans met 50% gedaald tegenover 1990.

Het voorbije decennium is vooral de verkoop van insecticide als **gewasbeschermingsmiddel** sterk afgenomen. Na een daling in het midden van de jaren negentig zit de verkoop van fungicides (zoals schimmelwerende middelen) opnieuw in de lift en bereikt momenteel hetzelfde niveau als tien jaar geleden. Al die tijd bleef de verkoop van herbicide bijna constant.

12.2 Beleidsmaatregelen

In dit tweede deel wordt specifiek ingegaan op het agrarische plattelandsbeleid als belangrijke peiler in de ontwikkeling van een duurzamer en meer gediversifieerde landbouw. Met de Europese plattelandsverordening als basis is dit beleid verder uitgewerkt in het Vlaams programma voor plattelandsontwikkeling, met stimuli voor boer en tuinder.

Eind 2000 werd de nieuwe regelgeving op het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) van kracht. Daarin gaat nog steeds aandacht naar de verbetering van de structuur en de continuïteit van de bedrijven, maar wordt meer en meer nadruk gelegd op een duurzame en multifunctionele landbouw. Daarom wordt bij het verlenen van de investeringssteun volop ingespeeld op de doelstellingen van het EU-beleid. Deze steun wordt gegeven onder de vorm van rentesubsidies, kapitaalpremies en leningwaarborgen.

In 2001 werden bij het VLIF 4.204 steunaanvragen ingediend door particuliere land- en tuinbouwers. Dit is beduidend meer dan in 2000. Verschillende factoren zijn hiervoor verantwoordelijk: het jaar 2000 was uitzonderlijk zwak door de anticipatie op de nieuwe VLIF-regelgeving en bovendien konden in 2001 voor het eerst steunaanvragen ingediend

worden voor investeringen met eigen middelen. De totale verbintenissen voor de in 2001 toegekende VLIF-rentesubsidie belopen 36,4 miljoen euro. Daarnaast werd 19,4 miljoen euro toegekend als kapitaalpremie. In 2001 werd door de land- en tuinbouwers voornamelijk geïnvesteerd in de bouw en verbetering van tuinbouwbedrijfsgebouwen en in de aankoop van materiaal en vee. Diversificatie en verbreding van de land- en tuinbouw vertegenwoordigen 1,5% van het totaal in landbouw geïnvesteerde bedrag. Een 10% gaat naar milieu en dierenwelzijn. Deze categorieën scoren hiermee beduidend hoger dan in 2000 en verdubbelen hun nog bescheiden aandeel.

Verwerking en afzet

Ook steun aan de agrovoedingssector voor de verwerking en de afzet van land- en tuinbouwproducten werd opgenomen in het Vlaams programma voor plattelandsontwikkeling voor de periode 2000-2006. Waar in vorige programmeringsperiodes de nadruk lag op 'commerciële productverbetering' is dat nu 'bescherming van het leefmilieu' en 'voedselveiligheid' geworden.

VLIF STEUN				
	KREDIET BETROKKEN (EURO)	UITSLUITEND MET EIGEN MIDDELEN (EURO)	TOTAAL (EURO)	%
Vestigingen			34.951.805	15,1
Investerings				
Investeringen bij eerste installatie	3.638.057		3.638.057	1,6
Aankoop hoeve en woning	12.534.872		12.534.872	5,4
Bouw en verbetering landbouwbedrijfsgebouwen	18.523.852	832.478	19.356.330	8,4
Bouw en verbetering tuinbouwbedrijfsgebouwen	47.592.756	2.464.049	50.056.805	21,6
Andere bedrijfsverbeteringen	26.991.714	3.953.068	30.944.782	13,4
Diversificatie en verbreding van land- en tuinbouw	2.109.719	1.355.450	3.465.169	1,5
Aankoop materiaal en vee	45.913.852	8.610.873	54.524.725	23,6
Milieu en dierenwelzijn	16.135.066	5.692.305	21.827.371	9,4
Totaal	173.439.888	22.908.223	231.299.916	100

12.13 Globaal zicht van de vestigingen en investeringen waarop het VLIF steun verleende, 2001. Bron: VLIF.

EOGFL

SECTOREN	AANTAL PROJECTEN	VOORGESTELDE EOGFL-STEUN (EURO)
Vlees	9	1.548.472
Kleinvee en eieren	5	1.527.296
Zuivelproducten	8	2.300.371
Groenten en fruit	24	7.998.784
Niet eetbare tuinbouwproducten	-	0
Granen	1	17.521
Zaaigoed en pootgoed	-	0
Aardappelen	6	1.951.425
Industriële gewassen	26	2.013.007
Biologische producten	1	85.151
Alternatieve producten	-	0
Totaal	80	17.442.027

12.14 Verdeling van de EOGFL-steun over de verschillende sectoren, situatie 1/9/2001. Bron: ALT.

Bij de sectoren die in aanmerking komen voor deze steun ligt het accent meer op de verbreding in de landbouw: streekproducten, hoeveproducten en medicinale planten. In Vlaanderen werden tachtig projecten weerhouden, vooral in de sectoren 'industriële gewassen' en 'groenten en fruit'. Naar deze laatste sector gaat ook de meeste steun.

Varkensafbouw

Om aan de milieudoelstellingen en de verplichtingen van de Europese **nitraatrichtlijn** te kunnen voldoen, moet het probleem van de **mestoverschotten** in Vlaanderen worden aangepakt. De aanpak aan de bron is de meest evidente wijze om het mestoverschot te beperken. Dit kan gebeuren door diverse maatregelen, zoals het stimuleren van de afbouw van de varkensstapel door het uitkeren van een

basisvergoeding. Het uitvoeringsbesluit bij het zogenaamde 'stopzettingsdecreet' werd door de Vlaamse regering goedgekeurd in 2001. De opkoopregeling voor de afbouw van de varkensstapel kon in 2001 met 881 aanvragen rekenen op een grote belangstelling. Daar de kredietbehoefte voor de behandeling van alle aanvragen veel groter was dan het voorziene krediet, diende een groot aantal aanvragen doorgeschoven te worden naar de volgende indienperiode. In 2001 hebben 540 aanvragers een gunstige beslissing ontvangen waarvan er 506 ook akkoord waren om te stoppen met de varkensproductie. Het overgrote deel van de aanvragen kwam uit de provincies Oost- en West-Vlaanderen. Het zijn vooral mestvarkens- en gemengde varkensbedrijven die gebruik gemaakt hebben van de maatregel, en in mindere mate zeugenbedrijven. Meestal gaat het om kleinere bedrijven en bedrijven met oudere bedrijfsleiders.

Landbouwworming

De afdeling **land- en tuinbouwworming** subsidieert activiteiten die ingericht worden door erkende vormingscentra. Het vormingsaanbod bestaat naast voordrachten en korte activiteiten (studievergaderingen, panelgesprekken, geleide bezoeken) ook uit cursussen. Het gaat hier om B-cursussen, voor personen die zich als landbouwer wensen te vestigen of een bedrijf willen overnemen, en C- of vormingscursussen.

Het aantal betoelagde cursussen stijgt aanhoudend sinds 1997. Dat is te verklaren door de nog steeds groeiende belangstelling voor bijscholing in informatica. Dit blijkt ook als we nader ingaan op de thema's van de cursussen. Die zijn afhankelijk van de vormingsbehoeften van de potentiële deelnemers en geven zo een goed beeld van de professionele bekommernissen van de landbouwers. In aantal uren blijven de technische cursussen in bijna alle

VARKENSAFBOW

	AANTAL AANVRAGERS DAT STOPT MET VARKENSPRODUCTIE	AANTAL ZEUGEN / BEREN	AANTAL MESTVARKENS	N (KG)	P ₂ O ₅ (KG)
Antwerpen	46	1.016	14.179	208.711	90.306
Vlaams-Brabant	26	309	7.424	103.928	43.978
Limburg	32	995	7.113	116.349	52.339
Oost-Vlaanderen	108	3.471	27.356	438.932	196.136
West-Vlaanderen	294	6.479	109.047	1.573.107	675.228
Totaal	506	12.270	165.119	2.441.027	1.057.987

12.15 Varkensafbouw: provinciale verdeling van aantal stoppers, betrokken varkens en berekend nutriëntenthalte, 2001. Bron: ALT.

LANDBOUWVORMING

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001*
Rundveehouderij	4.294	3.030	2.415	1.556	2.217	1.766	1.518
Varkenshouderij	821	725	944	484	726	474	432
Pluimveehouderij		21	93	66	21	0	22
Andere diersoorten	957	958	783	910	877	572	996
Akkerbouw	192	1.145	693	348	153	345	210
Groenteteelt	553	513	262	202	160	130	238
Fruiteelt	892	689	518	528	642	414	179
Sierteelt	2.541	1.813	1.905	1.892	1.665	1.567	1.006
Algemene thema's	7.786	4.721	4.944	6.929	7.463	9.717	10.585
B1-cursussen (vestigingscursussen)	3.552	2.937	2.099	2.263	1.566	1.909	2.037
B3-cursussen (specialisatiecursussen)		522	1.043	1.339	1.081	962	1.045
Totaal	21.588	17.074	15.699	16.517	16.571	17.856	18.268

12.16 Onderwerp van de permanente vormingscursussen uitgedrukt in aantal uren, van 1995 tot 2001.
Bron: ALT. * jaar 2001 op basis van de aanvragen, voorlopige cijfers

sectoren dalen, terwijl de algemene cursussen bedrijfsleiding (nagenoeg uitsluitend informatica) spectaculair blijven stijgen, ook in 2001.

Beheersovereenkomsten

In toepassing van de Europese plattelandsverordening kunnen land- en tuinbouwers ook subsidies ontvangen voor het toepassen van bepaalde milieuvriendelijke productiemethodes. Het gaat hierbij om

subsidies voor groenbedekking, mechanische onkruidbestrijding, vermindering van gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen en de instandhouding van de genetische diversiteit van bedreigde lokale rassen en variëteiten. Om voor deze subsidie in aanmerking te komen dienen de landbouwers een overeenkomst van vijf jaar af te sluiten met de afdeling land- en tuinbouwvorming. Meer hierover vindt u in het deel 12.1 onder 'Milieukundige aspecten'.

VOOR MEER INFORMATIE

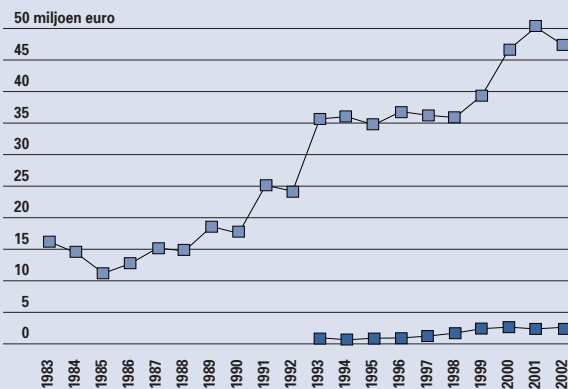
- Evolutie van de land- en tuinbouwconomie in 2000 - 39ste verslag voorgelegd door de Regering, Ministerie van Middenstand en Landbouw
- Administratie Land- en Tuinbouw, Jaarverslag 2001
- Vlaams Landbouwinvesteringsfonds, Activiteitenverslag 2001
- Financieringsinstrument voor de Vlaamse visserij- en aquicultuursector, Activiteitenverslag 2001
- Landbouw, tuinbouw en visserij in Vlaanderen - Feiten en Cijfers 2001, Vlaamse Onderzoekseenheid Land- en Tuinbouwconomie
- Landbouw in zakformaat – Land- en tuinbouw in Vlaanderen 2002, Vlaamse Onderzoekseenheid Land- en Tuinbouwconomie
- Website Administratie Land- en Tuinbouw : <http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/landbouw/index.html>
- Website biologische landbouw : <http://www.bioforum.be>

Monumenten en landschappen

hoofdstuk 13

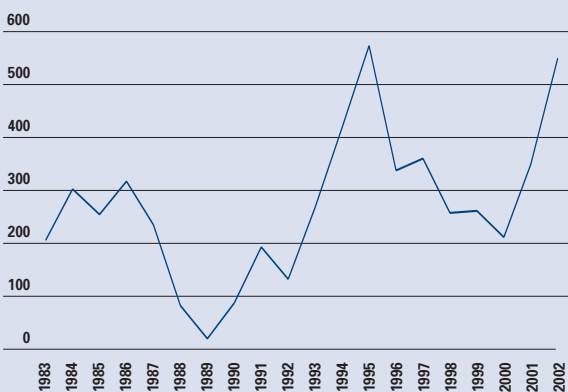
Kerncijfers

RESTAURATIE- EN ONDERHOUDSPREMIES

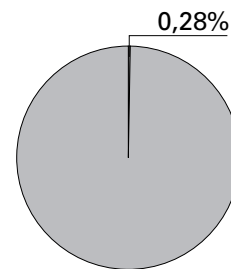
Evolutie van het bedrag aan uitgekeerde restauratiepremie- en onderhoudspremie in het monumentenbeleid van 1983 tot 2002, in miljoen euro.
Bron: LIN, afdeling Monumenten en Landschappen.

BESCHERMINGEN

Evolutie van het totaal aantal beschermingen per jaar van monumenten, landschappen en stads- en dorpsgezichten, van 1983 tot 2002.
Bron: LIN, afdeling Monumenten en Landschappen.

Uitgaven

Aandeel voor monumenten en landschappen in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- Eind 2002 is het bouwkundig erfgoed volledig geïnventariseerd in 83% van de Vlaamse gemeenten.
- Tussen 2001 en 2002 steeg het totale aantal beschermde monumenten in Vlaanderen met ongeveer 7%.
- In 2002 werd in totaal 50,5 miljoen euro uitgekeerd aan restauratie- en onderhoudspremies
- Anno 2001 voerde Monumentenwacht Vlaanderen 1068 inspecties uit.
- In 2001 openden 900 gebouwen in 219 gemeenten hun deuren ter gelegenheid van Open Monumentendag Vlaanderen.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/monumenten

Bescherming van het patrimonium

Het behoud van het cultureel erfgoed is een belangrijke taak van de Vlaamse overheid. Om die opdracht te realiseren, beschikt de overheid over een aantal instrumenten zoals het beschermen van het patrimonium en premies voor onderhouds- en restauratiewerken. We bekijken de evolutie in Vlaanderen in zowel beschermingen als financiële tussenkomsten. Voor een goed beschermingsbeleid is een duidelijke kijk op het beschermingswaardig patrimonium nodig. De inventarisatie van het bouwkundig erfgoed is dan ook van groot belang. Eind 2002 is het bouwkundig erfgoed in 83% van de Vlaamse gemeenten volledig geïnventariseerd. Slechts 37 gemeenten zijn nog niet gestart met de inventarisatie. De provincie West-Vlaanderen heeft de grootste achterstand. Eind 2002 telt het Vlaamse Gewest 7.582 **beschermde monumenten**. Dit zijn er 496 meer dan het jaar voordien. Bovendien werden 18 stadsgezichten, 39 dorpsgezichten en 5 landschappen beschermd. In 2002 werden ook een aantal thematisch gegroepeerde beschermingsprocedures ingezet, waaronder 7 kastelen uit het kanton Westerlo, 11 bruggen te Brugge, 5 cinema's te Antwerpen, ... Dit project gaat in 2003 verder.

Sinds 1978 stelt de UNESCO een Werelderfgoedlijst samen. De waardevolle elementen van 's werelds cultuurhistorisch en natuurlijk erfgoed op deze lijst genieten een bescherming die de regionale en de nationale grenzen overstijgt. In juni 2002 telde de lijst 730 sites verspreid over 125 landen. Op 30 november 2000 werd het historisch centrum van Brugge als werelderfgoed erkend. In 1999 werden ook al 24 Vlaamse belforten opgenomen. Het jaar

voordien veroverden 13 Vlaamse begijnhoven een plaatsje op de lijst.

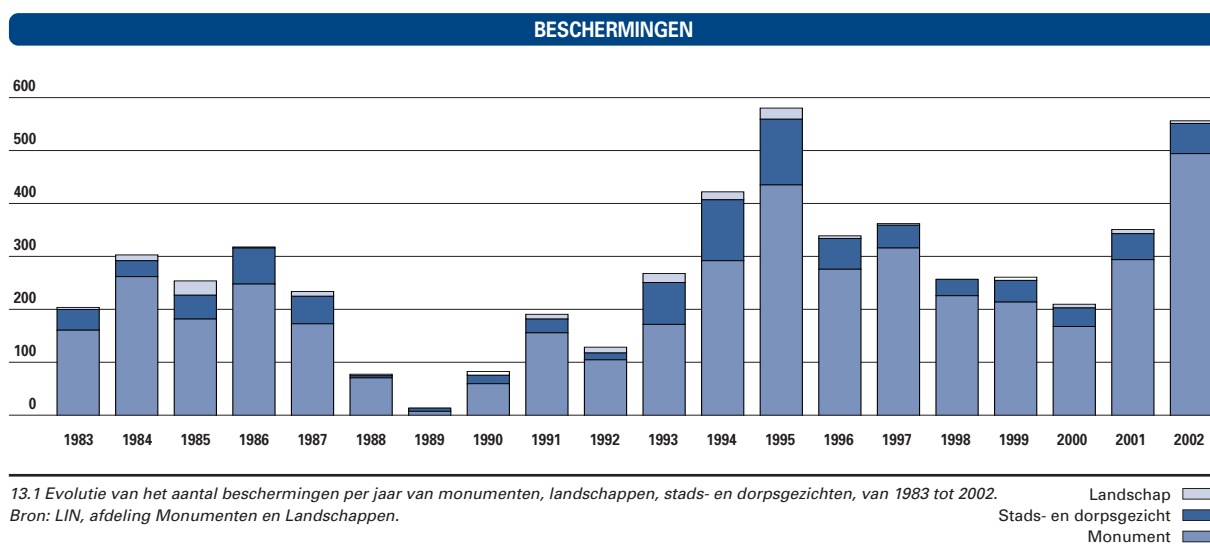
De erfgoedzorg stopt niet bij het beschermen van het cultuurpatrimonium. Wat beschermd is, moet ook in stand gehouden worden. Omdat voorkomen nu eenmaal beter is dan restaureren, legt het monumentenbeleid nu de klemtoon op onderhoud. Het onderhoudsbeleid is nog maar pas opgestart en dus nog niet erg zichtbaar. Bovendien kampt Vlaanderen met een restauratieachterstand. Door hogere premies uit te keren, wil de Vlaamse overheid de restauratiekost zo snel mogelijk afbouwen zodat meer geld vrij komt voor onderhoud.

In 2002 bedroeg het totale bedrag aan uitgekeerde **restauratiepremie** 47,9 miljoen euro. Dit is 3,5% minder dan het jaar voordien, maar nog steeds aanzienlijk meer dan de bedragen die in de jaren '80 en '90 werden toegekend. De **onderhoudspremie** (2,6 miljoen euro) stegen in 2002 met 10,3%.

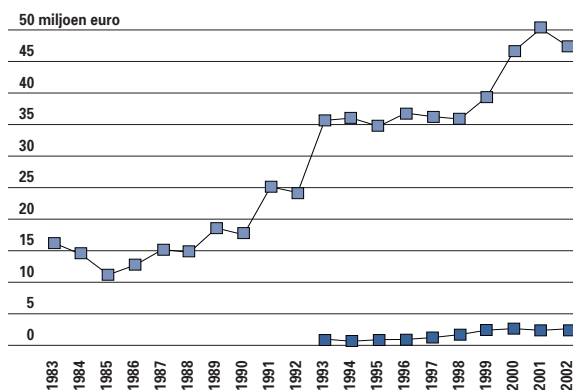
Voor de meeste eigenaars en beheerders van historische en waardevolle gebouwen is regelmatig, nauwkeurig en deskundig nazicht niet evident. Daarom werd in 1991 de vzw Monumentenwacht Vlaanderen opgericht om de toestand van beschermde of beschermingswaardige monumenten te inspecteren.

Monumentenwacht Vlaanderen vzw

Eind 2001 hadden de provinciale afdelingen van de vzw Monumentenwacht Vlaanderen een **inventaris** van 2.802 objecten aangelegd. Dat zijn er 302 meer dan het jaar voordien. We gebruiken hier de term 'object' en niet 'gebouw' omdat één object soms voor meerdere gebouwen staat. De geïnventariseerde objecten zijn zowel eigendom van openbare besturen (31%), kerkfabrieken (34%) als van privé-eigenaars (35%).

RESTAURATIE- EN ONDERHOUDSPREMIES

13.2 Evolutie van het bedrag aan uitgekeerde restauratiepremie en onderhoudspremie in het monumentenbeleid, in miljoen euro, van 1983 tot 2002. Bron: LIN, afdeling Monumenten en Landschappen.

De in 1999 ingezette inhaalbeweging van de privé-eigenaars zette zich in 2001 gestaag verder.

Niet alle objecten in de inventaris zijn beschermde monumenten: slechts 57% is geheel of gedeeltelijk beschermd. Ook bij de nieuwe aanmeldingen loopt het aantal (nog) niet beschermde objecten op tot 61%. In 2000 lag dit cijfer nog op 44%.

In drie provincies werd het werkveld van Monumentenwacht Vlaanderen verruimd van **exterieur-inspecties** naar **interieurinspecties**. Na Oost-Vlaanderen en Limburg in 2000 volgde Antwerpen in het najaar van 2001.

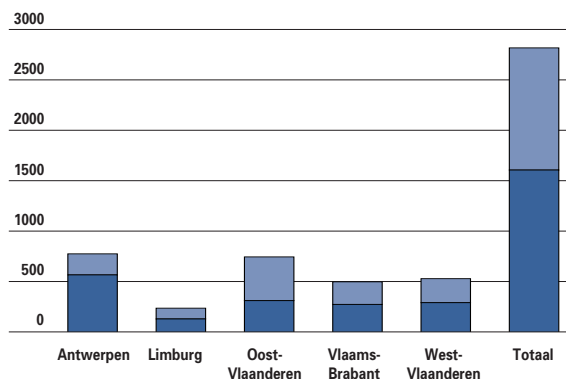
Eind 2001 telde het Vlaamse Gewest 32 bouwkundige monumentenwachters en 5 monumentenwachters-interieur. Zij voerden samen 1.068 inspecties uit: 978 bouwkundige inspecties en 90 interieurinspecties (+28 in vergelijking met 2000). Hiermee komt de gemiddelde bouwkundige inspectiefrequentie eind 2001 uit op 3 jaar.

Participatie

Erfgoedzorg komt slechts van de grond als er een 'draagvlak' is bij de brede bevolking. De bezoekersaantallen voor monumenten of bezienswaardige gebouwen zijn een goed instrument om de betrokkenheid van het grote publiek bij de erfgoedzorg te meten.

Ongeveer 60% van de Vlaamse bevolking bezoekt in 2001 minstens één bezienswaardig gebouw of monument. Een derde van de Vlamingen beweert dit meerdere keren per jaar te doen. Er zijn geen noemenswaardige verschillen tussen mannen en vrouwen. Wel zien we grote verschillen naargelang de leeftijd en het opleidingsniveau. Hoe hoger het

MONUMENTENWACHT VLAANDEREN

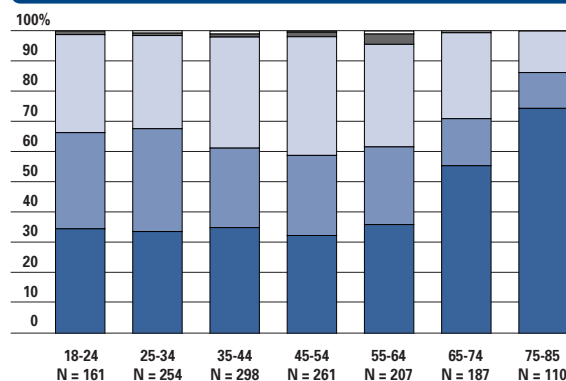
13.3 Aantal objecten in bestand van Monumentenwacht Vlaanderen voor de periode 1993-2001, al dan niet beschermd, naar provincie. Bron: Monumentenwacht Vlaanderen.

opleidingsniveau, hoe frequenter het bezoek aan bezienswaardige gebouwen of monumenten. Zo bezocht 93% van de universitair opgeleiden in 2001 minstens één maal een monument. Bij de Vlamingen die alleen lager onderwijs volgden, daalt dit percentage tot 37%.

De 45 tot 54-jarigen zijn de meest frequente **bezoekers**: 41% van hen bezocht in 2001 meerdere keren een bezienswaardig gebouw.

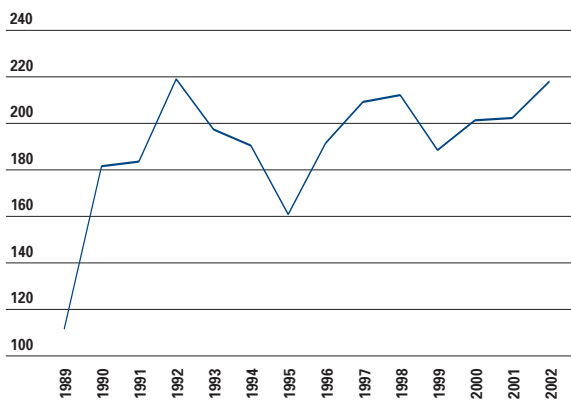
Ook de **Open Monumentendag** is een goede graadmeter. Met meer dan 500.000 bezoekers is deze jaarlijkse manifestatie de jongste jaren uitgegroeid tot dé grootste monumentenhappening in Vlaanderen. In 2002 openden maar liefst 900 gebouwen in 219 Vlaamse steden en gemeenten hun deuren. Vergeleken met het beginjaar 1989 is

BEZOEK AAN MONUMENTEN

13.4 Bezoek aan bezienswaardige gebouwen of monumenten, naar leeftijd, in %. Statistische significantie van het verschil tussen leeftijdsgroepen:***p<0,001. Bron: APS-survey 2002.

OPEN MONUMENTENDAG VLAANDEREN

13.5 Evolutie van het aantal deelnemende gemeenten aan Open Monumentendag Vlaanderen, van 1989 tot 2002. Bron: LIN, afdeling Monumenten en Landschappen.

BEZOEKERS ERFGOED VLAANDEREN

	2000	2001
Fort Napoleon, Oostende (1995)	32.960	40.400
Kasteel van Horst, Holsbeek (1996)	7.144	6.164
Kasteel Beauvoorde, Veurne (1998)	2.134	5.366

13.6 Aantal betalende bezoekers voor enkele monumenten in het beheer van Erfgoed Vlaanderen in 2000 en 2001. Naast de betalende bezoekers zijn er jaarlijks nog tal van andere bezoekers in het kader van evenementen, recreatie of horeca. Bron: Erfgoed Vlaanderen.

dit een verdubbeling van de participatie van de lokale besturen aan Open Monumentendag Vlaanderen.

Sinds haar oprichting in 1994 wil de Stichting Erfgoed Vlaanderen, ondertussen afgekort tot Erfgoed Vlaanderen, de teloorgang tegengaan van probleemmonumenten in het Vlaamse Gewest. Erfgoed Vlaanderen probeert van zoveel mogelijk probleemgevallen eigenaar te worden, ze te restaureren en ze met een nieuwe bestemming open te stellen voor het grote publiek. Van de zeven monumenten in eigen beheer blijft het Fort Napoleon in Oostende de grootste publiekstrekker. In 2001 werden er 40.400 bezoekers onthaald.

Erfgoed Vlaanderen is een ledenorganisatie waarbij de leden met hun persoonlijk bijdragen de werking van de organisatie kunnen steunen. Half november 2002 waren 2.630 Vlamingen **lid van Erfgoed Vlaanderen**.

VOOR MEER INFORMATIE

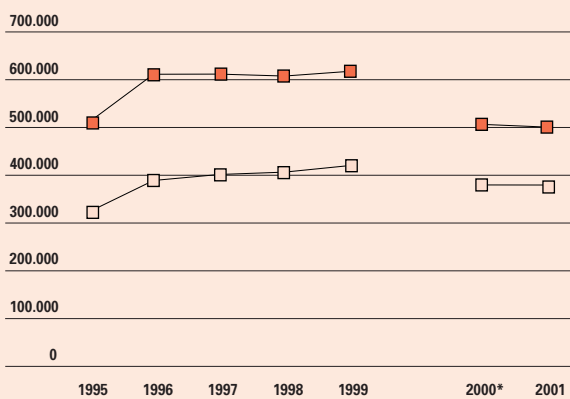
Website:
<http://www.monument.vlaanderen.be/>

Sport

hoofdstuk 14

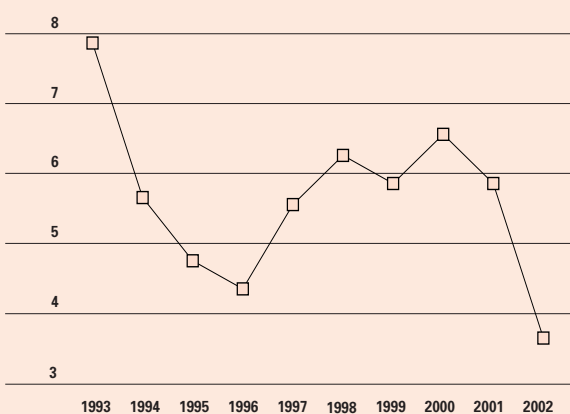
Kerncijfers

LEDEN

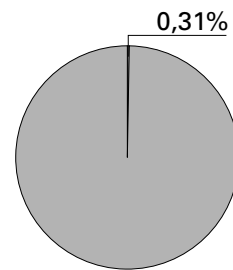
Evolutie van het aantal leden aangesloten bij de door Bloso erkende en gesubsidieerde sportfederaties, van 1995 tot 2001. * Nieuw decreet. Bron: Bloso.

DOPINGGEBRUIK

Dopinggebruik, algemene overtredingsratio in %. Bron: WVC, Medisch Verantwoord Sporten.

Uitgaven

Aandeel sportbeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- Het aantal leden van de erkende en gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties daalt licht.
- Het aantal erkende en gesubsidieerde sportdiensten stijgt.
- In 2001 splitsten drie unitaire sportbonden: de wielerbond, de basketliga en de golfvereniging.
- Het aantal bijscholingen georganiseerd en erkend door de Vlaamse Trainersschool neemt enorm toe.
- 73% van de leerlingen uit het secundair onderwijs met een topsportstatuut is ingeschreven in een topsportschool.

Elektronisch

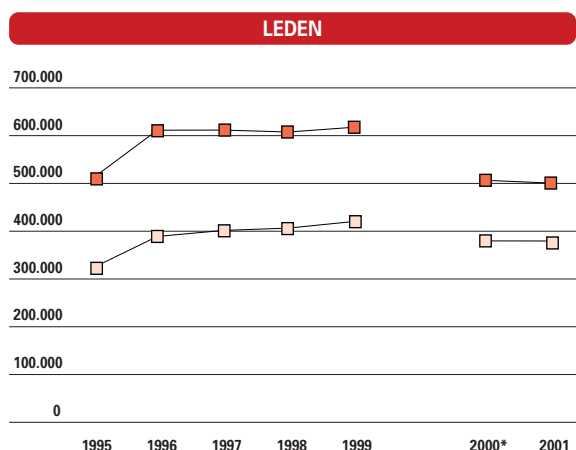
Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/sport

14.1 Sportparticipatie

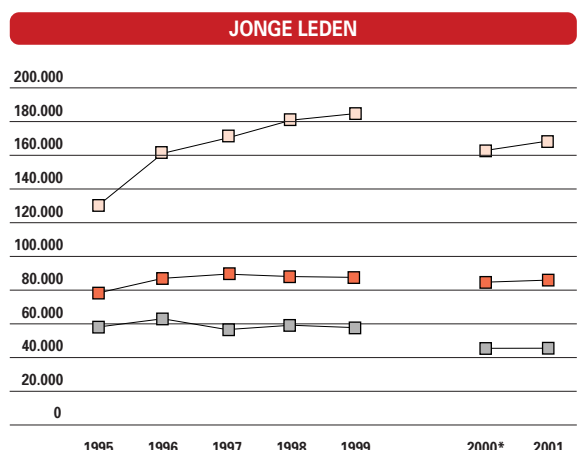
Sport **promoten** is de concurrentie aangaan met alle andere vormen van moderne, uitdagende vrijetijdsbestedingen. Een actief sportbeleid is dan ook geen sinecure, want sport staat midden in het leven van de burger en is sterk onderhevig aan de veranderingen in de maatschappij.

De eerste strategische doelstelling van het Vlaams sportbeleid is het verhogen van de **sportparticipatie** (liefst in clubverband) en met bijzondere aandacht voor de jeugd. Door meer Vlamingen aan het sporten te krijgen, hoopt de Vlaamse overheid zowel de algemene volksgezondheid, **de fysieke conditie** van de jeugd als de **sociaal-maatschappelijk integratie** te **verbeteren**.

Hoe sportief is Vlaanderen? Sinds 2000 is het aantal **leden** van sportclubs, aangesloten bij een erkende Vlaamse sportfederatie, licht gedaald. De vergelijking met de cijfers van voor het jaar 2000 ligt moeilijk omdat een nieuwe en meer verfijnde meetmethode gehanteerd wordt sinds het nieuwe decreet op de subsidiëring van de Vlaamse Sportfederaties. Positief is wel de **toename** bij de **jongste leeftijdsgroep** wat er op wijst dat de aanhoudende campagnes bij de jeugd, zoals het 'Contract JeugdSport' en 'Als het kriebelt moet je sporten' succesvol zijn geweest. Vanzelfsprekend brengen de cijfers van de erkende sportfederaties maar een deel van sportend Vlaanderen in kaart. Niet iedere sportfederatie is immers

14.1 Evolutie van het aantal leden aangesloten bij de door Bloso erkende en gesubsidieerde sportfederaties, van 1995 tot 2001. * Nieuw decreet. Bron: Bloso.

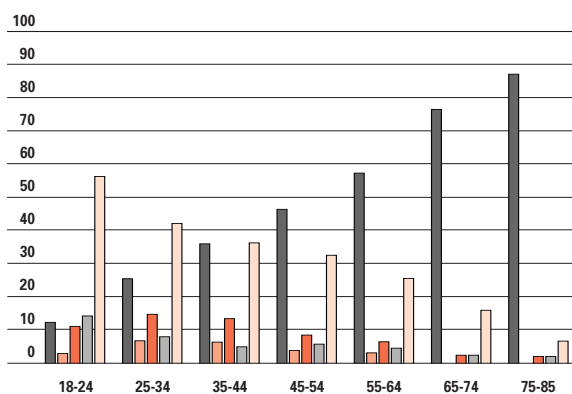

14.2 Evolutie van het aantal kinderen en jongeren aangesloten bij de door Bloso erkende en gesubsidieerde sportfederaties, van 1995 tot 2001. * Nieuw decreet. Bron: Bloso.

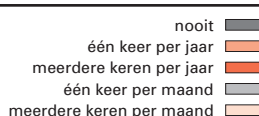
LIDMAATSCHAP SPORTVERENIGING			
	MAN***	VROUW***	TOTAAL
Nooit lid	44,8	65,2	55,2
Vroeger lid	24,2	17,0	20,5
Passief lid	2,9	1,6	2,2
Actief lid	23,4	15,4	19,3
Bestuurslid	4,7	0,8	2,7
Aantal respondenten	723	748	1471

14.3 Lidmaatschap van een sportvereniging naar geslacht, in %. Bron: APS-survey 2002, *** p<0.001.

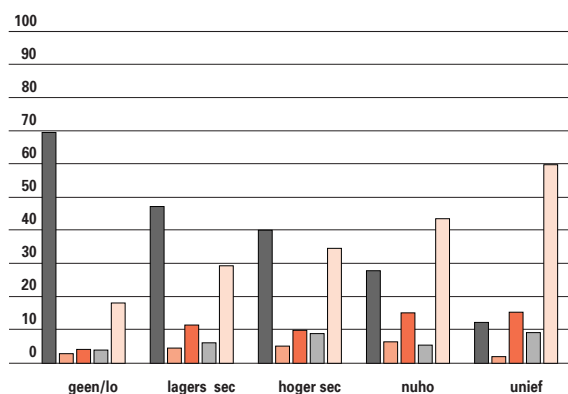
ACTIEVE SPORTBEOEFENING NAAR LEEFTIJD

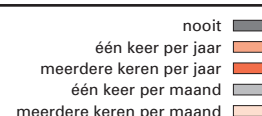
14.4 Zelf sportief actief bezig zijn naar leeftijd, in %. Bron: APS-survey 2002. *** $p < 0.001$.

ACTIEVE SPORTBEOEFENING NAAR OPLEIDING

14.5 Zelf sportief actief bezig zijn naar opleiding, in %. Bron: APS-survey 2002. *** $p < 0.001$.

door Bloso erkend. Survey-gegevens bieden een vollediger beeld van het aantal sportende Vlamingen tussen de 18 en de 85 jaar. Volgens de APS-survey 2002 is één op vier mannen actief lid van een sportvereniging. Bij de vrouwen is dat één op zes. Dat zijn dezelfde percentages als in 2001.

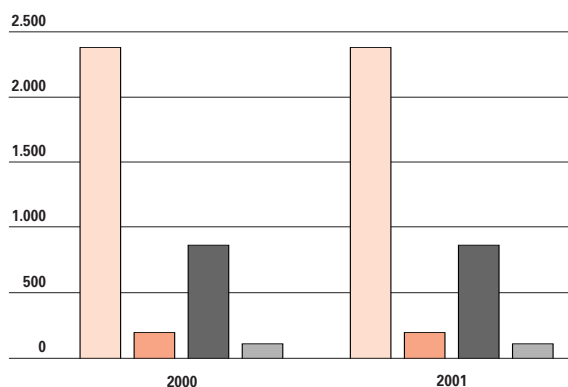
Men kan ook sportactief zijn, zonder noodzakelijk een clubkaart op zak te hebben. Iets meer dan de helft van de Vlaamse bevolking zegt in 2002 aan sport te hebben gedaan. Een derde van de respondenten zegt meerdere keren per jaar sportief actief te zijn. Mannen blijken meer te sporten dan vrouwen. Daarmee liggen de resultaten van 2002 in lijn met die van het jaar voordien.

Bij de sportparticipatie spelen leeftijd en opleiding een grotere rol dan het geslacht. Voor het lidmaatschap bij een sportclub spelen leeftijd en geslacht een grotere rol dan de opleiding.

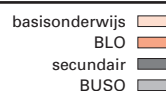
Scholen zijn ideaal geplaatst om de sportmicrobe door te geven. Daarom werden ook de schoolsportactiviteiten in kaart gebracht. In 2001 schreef 86% van de scholen in op de activiteiten van de Stichting Vlaamse Schoolsport. Dat is een lichte stijging tegenover 2000. Driekwart van de scholen behoort tot het basisonderwijs. 68% van de scholen neemt deel op woensdagnamiddag, 18% uitsluitend tijdens de lesuren.

Om de ledenwerving van sportclubs een duwtje in de rug te geven werd in het najaar 2002 de campagne 'Bij een sportclub zit je goed' gelanceerd. Deze nieuwe campagne moet meer mensen aanzetten om te sporten in clubverband en wil tevens de kwaliteit van het sportaanbod in de sportclubs verhogen.

AANTAL SCHOLEN

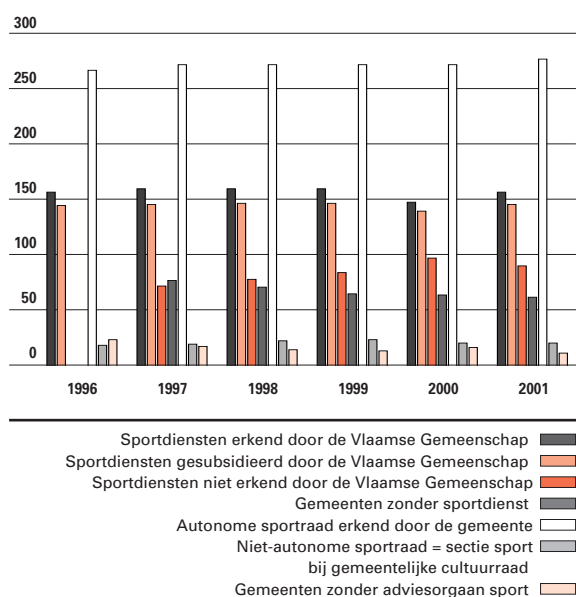
14.6 Aantal deelnemende scholen aan schoolsportactiviteiten naar soort onderwijs, in 2000 en 2001. Bron: Bloso.

14.2 Sportaanbod

De Vlaamse overheid wil zowel de kwantiteit als de **kwaliteit** van het sportaanbod verhogen. Dat is echter niet alleen de taak van de Vlaamse overheid maar eveneens van alle lokale actoren zoals gemeentelijke

GEMEENTELIJKE SPORTDIENSTEN EN SPORTRADEN

14.7 Evolutie van het aantal gemeentelijke sportdiensten en sportraden in zowel erkende, niet-erkende als gesubsidieerde gemeenten, van 1996 tot 2001. Bron: Bloso.

sportdiensten, de plaatselijke sportclubs, de scholen die naschoolse sportbeoefening organiseren, de sportfederaties en Bloso. Daarom werd een financiering uitgebouwd die veel verantwoordelijkheid legt bij de spelers op het terrein.

Het aantal autonome **sportraden** bleef een aantal jaren constant op 270 (88% van de Vlaamse gemeenten). In 2001 zijn er vijf sportraden bijgekomen (89% van de Vlaamse gemeenten).

In 2000 viel het aantal erkende gemeentelijke **sportdiensten** terug vanwege een striktere toepassing van het decreet van 5 april 1995. Wie niet voldeed werd geschorst. In 2001 stelde een aantal geschorste sportdiensten zich opnieuw in regel waardoor de schorsing werd opgeheven. In 2001 stijgt het aantal erkende gemeentelijke sportdiensten verder tot 161 waarvan er 152 gesubsidieerd worden en waaraan 224 sportfunctionarissen verbonden zijn.

Deze stijging is mede te verklaren door de **substantiële verhoging** van het **budget** voor erkende en gesubsidieerde gemeentelijke sportdiensten. De hogere subsidiebedragen zetten meer gemeenten aan een subsidiedossier in te dienen en sportfunctionarissen aan te werven.

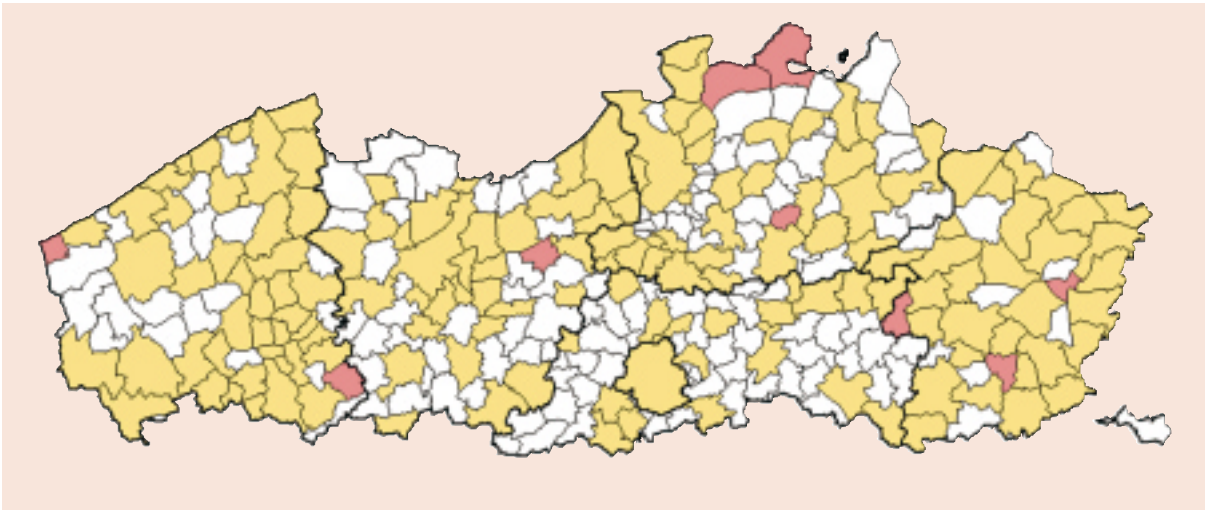
Daarnaast zijn er nog vijf provinciale sportdiensten (1 per provincie) met elk 3 sportfunctionarissen en een sportdienst van de Vlaamse Gemeenschapscommissie met 2 sportfunctionarissen. Limburg en

GEMEENTELIJKE SPORTDIENSTEN EN SPORTFUNCTIONARISSEN

	GESUBSIDIEERDE GEMEENTELIJKE SPORTDIENSTEN	ERKENDE EN NIET- GESUBSIDIEERDE GEMEENTEN MET SPORTDIENST	% GEMEENTEN MET ERKENDE SPORTDIENST	% GEMEENTEN MET ERKENDE EN GESUBSIDIEERDE SPORTDIENST	AANTAL SPORTFUNCTIONARISSEN DIE VOOR DE SUBSIDIEBEREKENING IN AANMERKING KOMEN
Antwerpen	31	3	48,6	44,3	47
Limburg	30	3	75,0	68,2	44
Oost-Vlaanderen	31	1	49,2	47,7	47
Vlaams Brabant	18	0	27,7	27,7	26
West-Vlaanderen	42	2	68,8	65,6	60
Totaal:	152	9	52,3	49,4	224

14.8 Aantal gemeentelijke sportdiensten, % gemeenten met erkende sportdienst of erkende en gesubsidieerde sportdienst en aantal gemeentelijke sportfunctionarissen die voor subsidiëring in aanmerking komen (2002). Bron: Bloso.

SPREIDING VAN DE ERKENDE EN GESUBSIDIEERDE SPORTDIENSTEN

14.9 Spreiding van de erkende en gesubsidieerde sportdiensten in 2002. Bron: Bloso.

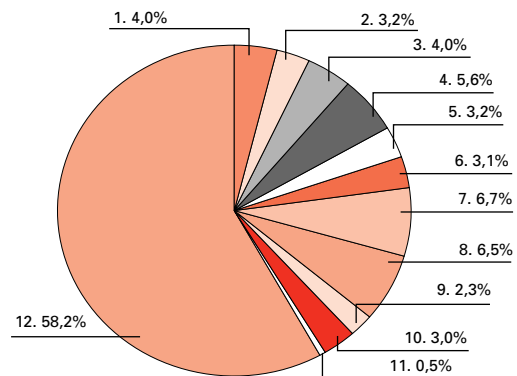
erkende, niet-gesubsidieerde sportdiensten ■
erkende en gesubsidieerde sportdiensten ■

West-Vlaanderen hebben naar verhouding het meeste erkende en gesubsidieerde sportdiensten.

Een ruimer sportaanbod volstaat niet, het moet ook kwaliteitsvol zijn. Een kwalitatief aanbod vraagt een professionele omkadering. De **Vlaamse Trainerschool** (VTS) zorgt hiervoor. De Vlaamse trainerschool is een samenwerkingsverband tussen Bloso, universiteiten, hogescholen en de Vlaamse sportfederaties. In 2001 steeg het **aantal gediplomeerden** aan de Vlaamse Trainerschool van 2.802 tot 3.667. Die stijging is grotendeels het gevolg van het decreet van 13 juli 2001. Dat decreet verplicht gesubsidieerde sportfederaties voor alle gesubsidieerde activiteiten een gekwalificeerde lesgever aan

te stellen. Vandaar de verzesvoudiging van het aantal 'assimilaties en inschalingen'. Nochtans wordt een te grote uitbreiding van het aantal cursussen niet aangemoedigd omdat de Vlaamse Trainerschool midden in een herstructurering zit.

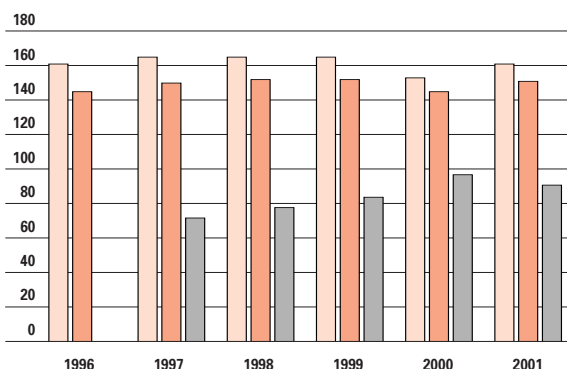
BUDGETANALYSE

14.11 Budgetanalyse in uitvoering van het decreet op de sportfederaties (basis- en facultatieve opdrachten) (2001). Bron: Bloso.

1. Basisopdracht 1 (Kaderopleiding + bijscholing)
2. Basisopdracht 2 (Begeleiding sportclubs)
3. Basisopdracht 3 (Sportpromotie)
4. Basisopdracht 4 (Organisatie landelijke sportactiviteiten)
5. Basisopdracht 5 (Informatie)
6. Facultatieve opdracht 1 (Jeugdsport)
7. Facultatieve opdracht 2 (Sportkampen)
8. Facultatieve opdracht 3.1 (Topsport: voorbereiding en deelname aan internationale wedstrijden)
9. Facultatieve opdracht 3.2 (Topsport: topsportscholen)
10. Facultatieve opdracht 3.3 (Organisatie van internationale wedstrijden)
11. Facultatieve opdracht 3.4 (Voorbereiding en deelname aan OS, Wereldspelen en paralympics)
12. Overige algemene kosten

SPORTDIENSTEN

14.10 Aantal erkende, gesubsidieerde en niet-erkende sportdiensten. Bron: Bloso.

erkende sportdiensten ■
gesubsidieerde sportdiensten ■
niet erkende sportdiensten ■

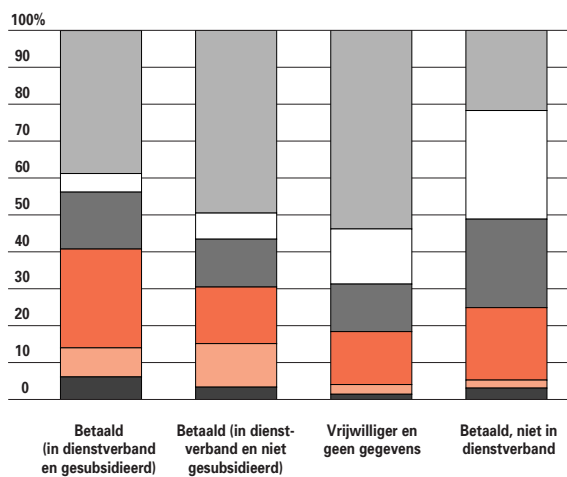
VLAAMSE TRAINERSCHOOL

	1999	2000	2001
	2.994	2.802	3.667
naar niveau			
niveau Trainer A	279	150	229
niveau Trainer B	483	446	676
niveau Initiator/Jeugd sportbegeleider	2.232	2.206	2762
naar soort			
gediplomeerden VTS-opleidingen	1.589	1.636	1770
gediplomeerden erkende opleidingen	1.080	1.007	968
gediplomeerden assimilaties en inschalingen	325	159	929
aantal personen die een VTS- of erkende bijscholing hebben gevolgd		1.486	3.177

14.12 Gediplomeerden van de Vlaamse Trainerschool naar soort opleiding en niveau. Bron: Bloso.

Voor de administratieve **bijscholingen** van de bestuurders van sportclubs is **Sportac** opgericht, een partnership tussen Bloso, de koepelorganisatie Vlaamse Sportfederatie en de Vereniging van Vlaamse Provincies. Het aantal door Sportac georganiseerde bijscholingen verdubbelde in 2001. Om de kwaliteit van het sportaanbod in kaart te brengen, is nagegaan over hoeveel **gekwalificeerde medewerkers** de sportclubs, aangesloten bij een gesubsidieerde sportfederatie, beschikken. In 2001 is het aantal betaalde medewerkers (in dienstverband en gesubsidieerd) met een sporttechnisch

PROFESSIONALISERING VAN HET KADER

14.13 Administratieve, bestuurlijke en sporttechnische medewerkers naar niveau van sportdiploma opgedeeld in: betaald en gesubsidieerd in dienstverband, betaald en in dienstverband, vrijwilligers, betaald en niet in dienstverband (2001). Bron: Bloso.

catégorie 0
catégorie I
catégorie II
catégorie III
catégorie IV
catégorie V

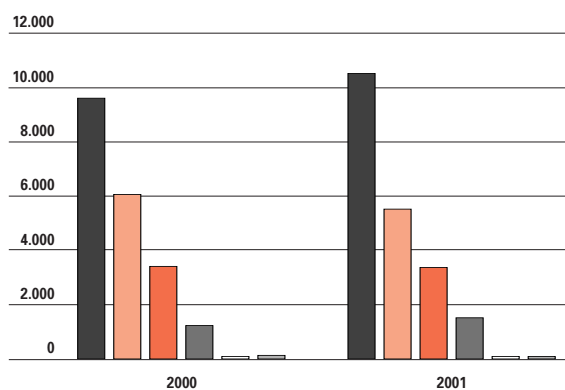
diploma duidelijk toegenomen. De stijging is het gevolg van het nieuwe decreet op de erkenning en subsidiëring van Vlaamse sportfederaties dat verplicht dat minstens de helft van het gesubsidieerde personeel sporttechnisch geschoold moet zijn. In vergelijking met 2000 worden bij de sportclubs, aangesloten bij een erkende federatie, meer lesgevers (trainers) opgegeven zonder sporttechnisch diploma. De stijging is waarschijnlijk het gevolg van een betere registratie van de lesgevers (trainers) bij de sportfederaties.

Een andere indicator voor de kwaliteit van het sportaanbod is het aantal **sportkampen** georganiseerd door Bloso en door de gesubsidieerde sportfederaties. De sporttechnische begeleiding in deze sportkampen gebeurt immers steeds door gekwalificeerde lesgevers.

Het aantal deelnemers aan de Bloso-sportkampen daalde in 2001. Vooral de sportkampen met internaat (-4%) waren minder populair. We moeten er rekening mee houden dat er 167 plaatsen minder beschikbaar waren. De Bloso-centra organiseren tijdens de schoolvakanties immers ook andere activiteiten zoals stages met binnen- en buitenlandse topatleten, belangrijke internationale en nationale wedstrijden en opleidingscursussen van de Vlaamse Trainerschool zodat de maximumcapaciteit voor sportkampen daalt.

De gesubsidieerde sportfederaties richtten in 2001 minder sportkampen in. Die daling is het gevolg van de strengere decretale regelgeving. Het aantal deelnemers daarentegen zat opnieuw in de lift. De gesubsidieerde gemeenten organiseerden in

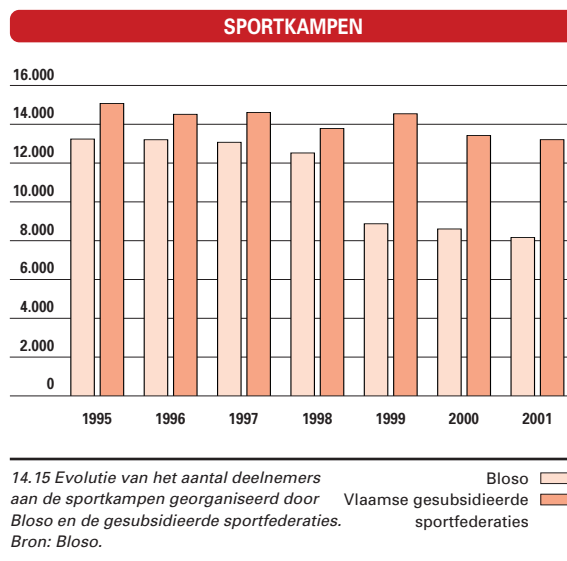
SPORTECHNISCH KADER

14.14 Verdeling van de lesgevers/trainers van het sporttechnisch kader van de sportclubs over de categorieën van sporttechnische diploma's, in 2000 en 2001. Bron: Bloso.

catégorie 0
catégorie I
catégorie II
catégorie III
catégorie IV
catégorie V

2001 1.802 sportkampen waar 66.516 Vlamingen aan deelnamen. Dat cijfer is echter relatief omdat er geen verplichte registratie bestaat. De omschrijving van het begrip sportkamp is evenmin wettelijk bepaald. Er is hier dan ook minder kwaliteitsgarantie dan bij de sportkampen georganiseerd door Bloso of door de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties. Tot slot kan de kwaliteit opgedreven worden door **bijscholing**. De medewerkers van sportfederaties en sportdiensten volgden in 2001 8.815 uren bijscholing. Dit is een lichte daling tegenover het voorgaande jaar.

14.3 Kritische succesfactoren

Bij het uitbouwen van een sportbeleid wegen een aantal factoren sterk op de slaagkansen. Wanneer topsporters excellente resultaten halen die veel weerklank vinden in de pers, stijgt ook de interesse van het publiek voor de sport. Topsportscholen en promotie vormen belangrijke hulpmiddelen om de Vlaming aan het sporten te krijgen. Dopinggebruik doet dan weer sterk afbreuk aan het imago van de sport. We onderzoeken elk van deze factoren aan de hand van indicatoren.

Topsport

Een goed topsportbeleid dat maximale ontplooiingskansen geeft aan jonge topsporters wordt beschouwd

TOPSPORTSCHOLEN				
	98-'99	99-'00	00-'01	01-'02
Aantal participerende sportfederaties in topsportscholen	12	14	14	14
Sportfederatie				
Voor topsport erkend en gesubsidieerd	9	9	9	9
Niet voor topsport erkend en gesubsidieerd	3	5	5	5
Leerlingen in Topsportschool	201	341	326	390
Man	127	240	242	278
Vrouw	74	101	84	112
Uitgereikte topsportstatuten	399	488	478	532
Man	265	340	327	358
Vrouw	134	158	151	174

14.16 Evolutie van het aantal participerende federaties, leerlingen in topsportscholen en aantal statuten, van 1998-'99 tot 2001-'02. Bron: Bloso.

als een kritische succesfactor. Topsport heeft een voorbeeldfunctie en zorgt mee voor de uitstraling van Vlaanderen in het buitenland. De **topsportscholen** spelen hierin een belangrijke rol en krijgen steeds meer erkenning vanuit de sportfederaties. De verhouding tussen leerlingen in een topsportschool en het aantal uitgereikte topsportstatuten illustreert dit duidelijk. Aanvankelijk schreven slechts de helft van de jongeren met een topsportstatuut zich in een topsportschool in, ondertussen is dat 73%.

Promotie

Sportpromotie is een belangrijk hulpmiddel om de sportparticipatie te verhogen. Bloso spendeerde in 2001 ongeveer 2,5 miljoen euro aan sportpromotie. Dat is zowat hetzelfde bedrag als het jaar voordien. De gesubsidieerde sportfederaties trokken ruim 3,5 miljoen euro (1,5 miljoen euro uitsluitend aan communicatie) voor promotie uit. Dat is 700.000 euro minder dan in 2000. Hoeveel de gesubsidieerde gemeenten aan sportpromotie besteden is niet bekend.

Dopinggebruik

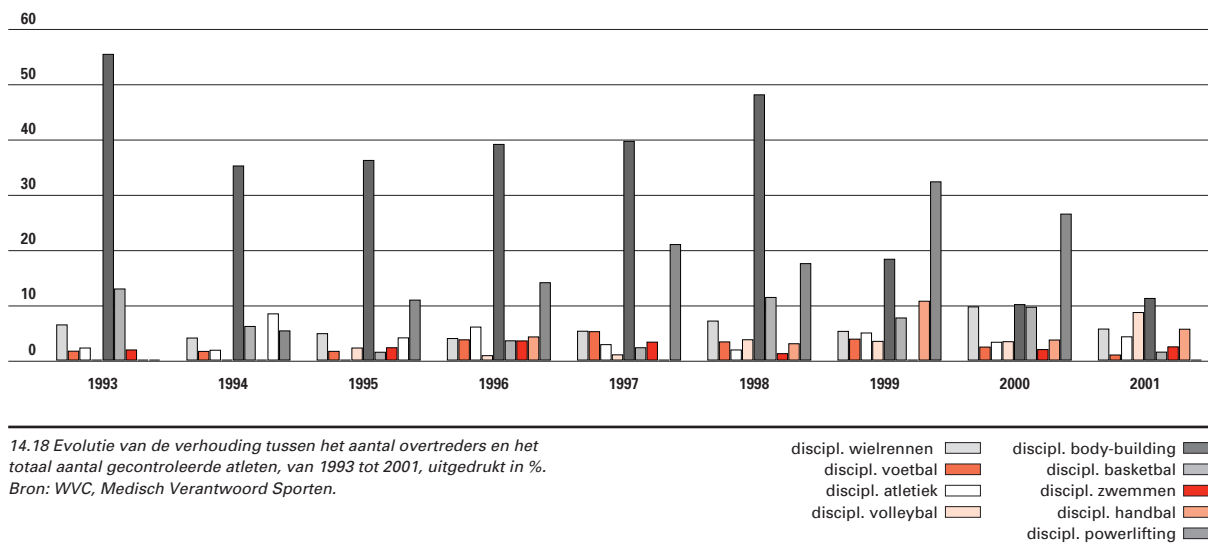
Dopinggebruik weegt op het imago van de topsport en stelt een bijzonder gevaarlijk voorbeeld voor de overige sporters. Een efficiënte dopingbestrijding is dan ook cruciaal.

Zoals aangestipt in de brochure 'Overzicht dopingbestrijding in Vlaanderen' is uit het bestaande cijfermateriaal praktisch gezien **onmogelijk trends** inzake dopinggebruik aan te duiden gezien het vaak onvoldoende aanwezig zijn in aantal van gecontro-

DOPING										
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
aantal gecontroleerde manifestaties	449	444	400	413	390	345	362	401	402	388
aantal gecontroleerde atleten	2.152	2.221	2.038	2.144	2.117	1.878	1.901	1.960	2.046	2203
aantal overtredingen	169	126	97	94	118	119	112	129	120	81
overtredingsratio in %	7,9	5,7	4,8	4,4	5,6	6,3	5,9	6,6	5,9	3,7

14.17 Evolutie van het aantal gecontroleerde manifestaties, gecontroleerde atleten en aantal overtredingen en de algemene overtredingsratio, van 1993 tot 2001. Bron: WVC, Medisch Verantwoord Sporten.

OVERTREDINGSRATIO'S

14.18 Evolutie van de verhouding tussen het aantal overtreders en het totaal aantal gecontroleerde atleten, van 1993 tot 2001, uitgedrukt in %.
Bron: WVC, Medisch Verantwoord Sporten.

discipl. wielrennen
discipl. voetbal
discipl. atletiek
discipl. volleybal
discipl. body-building
discipl. basketbal
discipl. zwemmen
discipl. handbal
discipl. powerlifting

leerde sporters om significantie te kunnen duiden m.a.w. in sporttakken waar minder frequent gecontroleerd wordt is de interpretatie van procentuele cijfers niet betrouwbaar omdat het aantal gecontroleerden te laag ligt.

Een daling van de overtredingsratio wijst niet altijd op minder dopingszondaars maar wel op minder positieve labresultaten. Dit kan bijvoorbeeld te wijten zijn aan nog verder te verfijnen opsporingsmethoden of aan nieuwere middelen die actueel nog minder vlot te detecteren vallen.

De Vlaamse overheid neemt **talrijke initiatieven** (brochures, dopinglijn TV-spot, website www.vlaanderen.be,...) om de sportbeoefenaar te informeren over de gevaren van doping. Met informatie over medisch verantwoord sporten en dopingbestrijding hoopt de Vlaamse overheid te voorkomen dat mensen zich uit onwetendheid laten verleiden tot het gebruik van doping.

De bus 'medisch verantwoord sporten', tevens een mobiel en gestandaardiseerd onderzoekslokaal voor dopingcontrole, heeft tot doel de actieradius van het controlebeleid te vergroten tot die domeinen die thans onvoldoende zijn uitgerust om controles in de beste omstandigheden te laten verlopen en op termijn tot die sportbeoefening die plaatsvindt buiten competitie om. Dit zal tevens de zichtbaarheid van het controlebeleid verhogen.

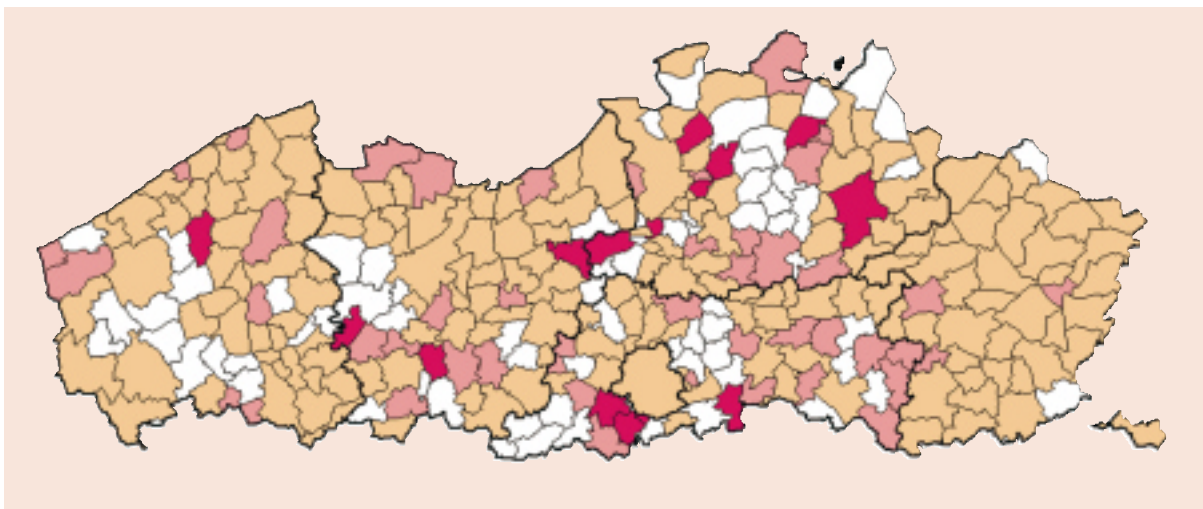
De drie huidig erkende **keuringscentra medisch verantwoord sporten** (VUB Brussel, UZ Gent en K.U. Leuven) voerden 1.415 sportmedische keuringen (topsporters en niet-topsporters) uit in 2002. Zij begeleidden 549 topsporters.

Federalisering sportbonden

Heel wat Vlaamse sportbeoefenaars waren en zijn nog aangesloten bij een unitaire sportbond waarop het Vlaamse sportbeleid geen impact heeft. Het splitsen van deze unitaire sportbonden wordt dan ook als essentiële voorwaarde beschouwd om een adequaat Vlaams sportbeleid te kunnen voeren. In 2000 waren er twee afsplitsingen van vroegere unitaire sportbonden: de Vlaamse Liga Paardensport en de Vlaamse Motorrijdersbond van België. In 2001 waren er 3 afsplitsingen: de Wielerbond Vlaanderen, de Vlaamse Basketballiga en de Vlaamse Vereniging voor Golf. Dit brengt het aantal gefederaliseerde sportbonden op vijf.

Sportonderzoek

Ook sportonderzoek is belangrijk in een **modern sportbeleid**. Het budget voor sportwetenschappelijk onderzoek bleef jarenlang constant op 74.368 euro. In 2000 werden de subsidies verdubbeld. In 2001 werd een zesde van dit budget toegewezen aan toegepast sportwetenschappelijk onderzoek zoals bijvoorbeeld een project rond krachtraining bij jonge topsporters. In 2001 kreeg het sportonderzoek extra geld door de oprichting van het steunpunt 'Sport, Beweging en Gezondheid', dat van de minister van Onderwijs en Vorming 4,21 miljoen euro subsidies ontvangt, gespreid tussen 2001 en 2006.

14.19 Spreiding van de Contracten JeugdSport 2001-2002. Bron: Bloso, APS-bewerking.

enkel Contract JeugdSport in 2000-2001
 enkel Contract JeugdSport in 2001-2002
 Contract JeugdSport in 2000-2001 en 2001-2002

Driehoek gemeente-club-school

In het kader van de uitbouw van de driehoek gemeente-club-school werd het project **Contract JeugdSport** opgestart. Via lokale samenwerkingsverbanden tussen de scholen, de sportclubs en de gemeentelijke overheid, wordt getracht de sportparticipatie van de niet- of weinig sportende jongeren te verhogen en de lokale actoren te responsabiliseren. In 2001 hebben 225 gemeenten een project ingediend. Het betreft hier 223 Vlaamse en 2 Brusselse gemeenten, dwz 73% van alle gemeenten wensten aan het Contract JeugdSport mee te werken.

Uiteindelijk werden 222 ingediende dossiers door de beoordelingscommissie goedgekeurd. Van de 190 gemeenten die in 2000 hebben deelgenomen doen er in 2001, 175 opnieuw mee. Dit wil zeggen dat slechts 15 gemeenten hebben afgehaakt en dat er 47 nieuwe gemeenten voor het eerst in dit project stapten. De 225 ingediende dossiers voor de periode 2001-2002 hebben betrekking op 1.159 jeugdSportprojecten. In vergelijking met 2000 is dit een stijging van 43% (498 jeugdSportprojecten meer). Voor de periode 2002-2003 wordt voorzien dat het aantal deelnemende gemeenten verder zal stijgen tot 237.

VOOR MEER INFORMATIE

www.Bloso.be
www.vlaanderen.be/dopinglijn

Informatiebrochures:

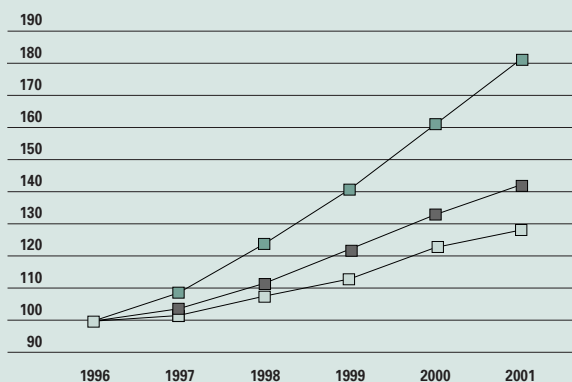
Doping: dopingbestrijding in Vlaanderen. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap,
 Administratie gezondheidszorg, Team Medisch Verantwoorde sportbeoefening, september 2002.
 Overzicht dopingbestrijding in Vlaanderen. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap,
 Administratie gezondheidszorg, Team Medisch Verantwoorde sportbeoefening, augustus 2002.
 Stativaria 26, Vlaanderen sportief gepeild, Scheerder J. en Pauwels G., MVG 2002.

Wonen

hoofdstuk 15

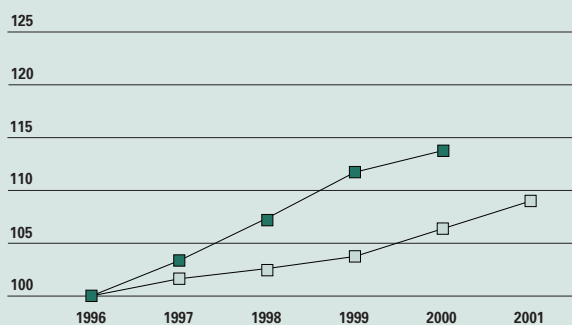
Kerncijfers

BOUWGROND EN WOONGELEGENHEDEN

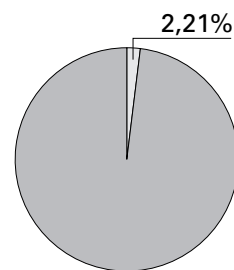
Evolutie van de prijzen voor bouwgrond, ééngezinshuizen en flats van 1996 tot 2001. Gemiddelde prijs na uitsluiting van de 25% goedkoopste en de 25% duurste verkopen. (gemiddelde prijs per m² voor de bouwgrond). Bron: Stadim.

INKOMEN EN CONSUMPTIEPRIJZEN

Evolutie van de index gemiddeld inkomen en consumptieprijzen van 1996 tot 2001. Bron: NIS, Planbureau.

Uitgaven

Aandeel voor huisvesting in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- De drang naar het eigenaarschap is voor de Vlaming groot.
- Bouwgrondprijzen blijft fors stijgen.
- De koop of bouw van appartementen zit in de lift
- Het comfort van de woningen in het Vlaamse Gewest is hoog
- Het lokaal woonbeleid wordt opgestart

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/wonen

15.1 Woonkwaliteit

Basiskwaliteit van de woning

Het sociale huisvestingsbeleid kende een turbulent jaar. De media namen dit beleid geregeld op de

WOONSTATUUT		
STATUUT IN VERBAND MET DE WONIG	97/98	2000
eigenaar	79,0	76,4
huurder	15,7	17,5
huurder sociale woning	2,8	3,6
huurder tegen verminderde prijs	0,2	0,2
gratis gehuisvest door werkgever	0,8	0,5
gratis gehuisvest andere	1,5	1,8
	100,0	100,0

15.1 Woonstatuut in percent van de huishoudens.
Bron: NIS, Huishoudbudgetonderzoek.

korrel. De Vlaamse overheid formuleerde bij wijze van antwoord duidelijke krachtlijnen. Zo moet het beleid efficiënt worden gevoerd, waarbij de klant centraal staat, zowel wanneer die een privé-persoon, een lokaal bestuur of een organisatie is.

Het éénloketprincipe, het beter afstemmen van vraag en aanbod inzake de beschikbare grondvoorraad en de reorganisatie van het toezicht werden ingevoerd.

De fundamentele doelstelling voor het Vlaams woonbeleid blijft ongewijzigd: iedereen moet kunnen beschikken over een aangepaste en kwaliteitsvolle woning, in een goede woonomgeving, tegen een betaalbare prijs en met woonzekerheid.

Drie op vier Vlamingen zijn eigenaar van hun woning, één op vijf is huurder. Opvallend is dat het eigenaarschap niet toeneemt en het huren wel. Dit zou het gevolg kunnen zijn van de onophoudelijke stijging van de prijzen: zowel bouwgrond als

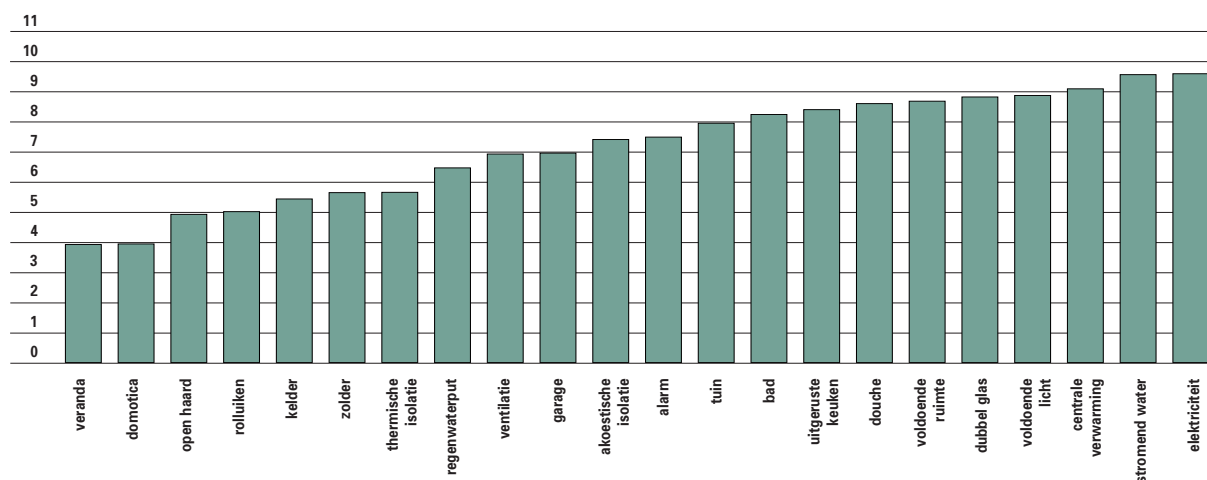
WOONTYPE								
	RIJK		BRUSSEL		VLAANDEREN		WALLONIË	
	95/98	2000	95/98	2000	95/98	2000	95/98	2000
TYPE WONING								
Eengezinswoning	80,03	76,23	36,31	27,4	84,40	80,84	86,77	84,28
open eengezinswoning	35,20	20,20	3,40	6,05	38,28	20,95	40,30	23,58
half open eengezinswoning	20,58	32,38	7,16	1,81	22,48	36,34	21,68	35,53
rijhuis	24,24	23,65	25,75	19,54	23,64	23,55	24,80	25,17
appartement	19,35	21,97	62,71	70,27	15,10	17,44	12,50	13,95
ander type woning	0,63	1,45	0,98	2,21	0,50	1,22	0,72	1,61
onbekend		0,35		0,12		0,50		0,16
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

15.2 Woontype in België en per gewest. Bron: NIS, Huishoudbudgetonderzoek.
95/98: gemiddelde van de drie onderzoeken 95/96, 96/97 en 97/98.

WOONKEUZE						
	OPEN	HALFOPEN	GESLOTEN	APPARTEMENT	ANDERE	TOTAAL
%	56,3	23,1	12,1	3,6	4,9	100

15.3 Woonkeuze van bezoekers aan de Batibouwbeurs 2002.
Bron: Vlaamse Confederatie Bouw.

COMFORTASPECTEN NAAR MATE VAN BELANGRIJKHEID

15.4 Comfortaspecten naar mate van belangrijkheid, bij bezoekers aan de Batibouwbeurs 2002. Bron: Vlaamse Confederatie Bouw.

afgewerkte woningen blijven duurder worden. Alhoewel er een lichte daling is, blijft de ééngezinswoning nog steeds het geliefkoosde woontype van de Vlaming. Een in het oog springende ontwikkeling is wel dat de open ééngezinswoning zwaar aan belang inboet ten voordele van de halfopen ééngezinswoning. Waarschijnlijk zijn dure bouwgronden mede verantwoordelijk voor deze trend. Wonen in een appartement blijft nagenoeg status quo. De kandidaat-bouwer is en blijft veeleisend. Hij verkiest een woning in een rustige buurt, liefst in een groene zone en veilige omgeving, die goed bereikbaar is met de wagen. Zijn keuze gaat uit naar de rand van de stad, gevolgd door het platteland. Elektriciteit, stromend water en centrale verwarming behoren voor de kandidaat-bouwer tot de basisvoorzieningen. Voorts is de Vlaming gesteld op voldoende licht en ruimte, en wil hij een goed uitgeruste keuken en badkamer. Dubbel glas staat ook opvallend hoog op het verlanglijstje. Andere vormen van isolatie staan iets lager. Er zijn grote verschillen naargelang van de leeftijd. Zo hechten jonge kandidaat-bouwers meer belang aan een tuin dan de oudere generatie. Bovenaan op de lijst van huishoudelijk comfort prijken voor de Vlaming de stofzuiger en de televisie, op kleine afstand gevolgd door een aansluiting op de telefoon en de kabel – al dalen deze de laatste jaren licht in de klassering. Voorts beschikken de meeste huishoudens over een microgolfoven, koelkast, wasmachine annex droger en een fornuis op elektriciteit (dat terrein wint op koken met gas). De grootste klimmers zijn een gsm, internet-aansluiting en computer.

Woonomgeving

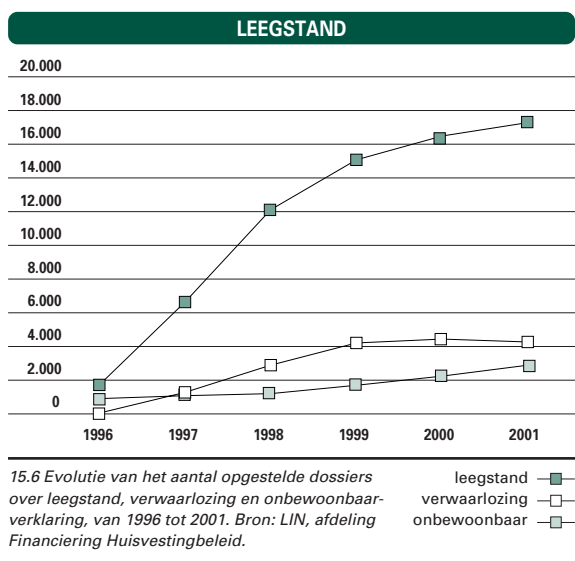
1. Investeringen Vlaamse Gewest

Het Vlaamse Gewest bevordert de woonkwaliteit onder meer door wegen, voetpaden, speelpleintjes,

HUISHOUELIJK COMFORT

	97/98	2000
Aansluiting betaaltelevisie	5,5	7,2
Aansluiting internet	6,1	27,3
Aansluiting op de kabel	92,7	87,1
Paraboolantenne	2,0	1,7
Aansluiting op telefoon	95,0	89,8
GSM	8,4	42,2
Koelkast	74,2	75,4
Koel-diepvrieskast	31,5	32,9
Combinatie wasmachine/droger	1,1	67,2
Computer	36,9	51,5
Fornuis op aardgas	28,0	27,2
Fornuis op butaan- of propaangas	10,8	7,0
Fornuis op electriciteit	64,3	67,2
Micro-golf oven	67,6	76,2
Stofzuiger	98,6	95,9
Televisie(kleur)	96,8	96,2
Vaatwasmachine	34,7	39,6

15.5 Evolutie van het percentage huishoudens in het bezit van één van de opgesomde goederen, in 97/98 en 2000. Bron: NIS, Huishoudbudgetonderzoek.

rioleringen en groenaanplantingen aan te leggen in bestaande en nieuwe sociale wijken. In 2001 werden 90 projecten gesubsidieerd. In totaal werd 19,6 miljoen euro uitgegeven voor 3.013 woningen. Het optrekken van de woonkwaliteit van de woonomgeving verbetert de levenskwaliteit van de bewoners van deze buurten.

In de periode 2000-2002 investeerde het Sociaal Impulsfonds, dat nu ondergebracht is in het Gemeentefonds, 76,3 miljoen euro in het verbeteren van de woonkwaliteit. Met dit bedrag werden zowel woningen aangepast en verbeterd als inspanningen geleverd voor de woonomgeving.

2. Kwaliteitsbewaking

De gemeenten kunnen op diverse manieren reageren op leegstaande, verwaarloosde, ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde gebouwen. Geen enkele gemeente int zelf de gewestelijke heffing, terwijl 30% wel opcentiemen heft. Een vijfde past een eigen krotreglement toe. Nog eens een vijfde beheert zelf de inventaris.

LEEGSTAND

Een woning wordt als leegstaand beschouwd wanneer ze meer dan een jaar niet meer effectief gebruikt is geweest. Tussen 1996 en 2001 zijn in totaal 32.123 panden op de lijst gezet. Daarvan is ondertussen 40% geschrapt. Het aantal schrappingen schommelt jaarlijks rond de 3.000. In 2001 werden minder panden geïnventariseerd dan in 2000 (3.929 tegenover 4.637). Eind 2001 stonden nog 17.559 panden in de inventaris.

VERWAARLOZING

Een gebouw is verwaarloosd wanneer de buitenkant ernstige gebreken vertoont. Tussen 1996 en 2001

werden in totaal 6.867 panden als verwaarloosd geïnventariseerd. Ondertussen is 36% daarvan geschrapt. Sinds 1999 neemt het aantal inventarisaties per jaar flink af. In 2001 bedroegen de nieuwe inventarisaties slechts 526 eenheden. Op het einde van het jaar stonden nog 4.368 panden op de inventaris verwaarlozing.

ONGESCHIKT- EN ONBEWOONBAARVERKLARING

Wanneer een woning niet aan de opgelegde kwaliteitsnormen voldoet, kan ze ongeschikt verklaard worden. Worden er bovendien ernstige veiligheids- of gezondheidsrisico's vastgesteld, dan kan ze onbewoonbaar worden verklaard. Tussen 1996 en 2001 werden 4.722 woningen op de inventaris geplaatst, waarvan 37% inmiddels is geschrapt. Het aantal inventarisaties per jaar stijgt wel nog steeds. In 2001 werden 40% meer woningen geregistreerd dan het jaar ervoor. Eind 2001 stonden 2.971 panden op de inventaris.

Bij de ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woningen worden gemiddeld tien gebreken vastgesteld. In 90% van deze panden zijn er ernstige vochtproblemen, in 50% is er een risico op elektrocutie of brand, in 35% een gevaar voor CO-vergiftiging en 15% kampt met zeer ernstige stabiliteitsproblemen.

VLAAMSE WOONINSPECTIE

In november 2001 werd de Vlaamse Wooninspectie opgericht om op te treden tegen verhuurders van onbewoonbare woningen en kamers. Hierbij worden de grootste problemen eerst aangepakt en worden in de eerste plaats die mensen die meerdere onbewoonbare panden verhuren, geïnspecteerd. In het eerste werkingsjaar heeft de Wooninspectie in totaal 59 panden geïnspecteerd, waarvan 43% toebehoorde aan eigenaars van meerdere verkrotte panden. In de geïnspecteerde panden woonden in totaal een 450-tal mensen, vooral vreemdelingen, vaak asielzoekers.

Het verhuren van onbewoonbare woningen is vooral een stedelijke problematiek.

AUTONOME GEMEENTELIJKE INSPANNINGEN

Gemeenten zijn op hun territorium bevoegd om een aangepast lokaal woonbeleid uit te werken. Zo kunnen zij ervoor zorgen dat de voorschriften inzake hygiëne en gezondheid worden nageleefd en dat gevaarsituaties worden vermeden. In 2000 besteedden alle Vlaamse gemeenten samen 169.961 euro aan krotbestrijding. Op een totale overdracht van 9,5 miljoen euro voor de huisvestingsproblematiek is dat een verwaarloosbaar bedrag.

15.2 Het gesubsidieerd wonen

Voor het gesubsidieerd wonen zijn de partners van de Vlaamse overheid de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM) met haar erkende sociale huisvestingsmaatschappijen, het Vlaams Woningfonds (VWF), de erkende sociale verhuurkantoren, de gemeenten, de OCMW's en de intercommunales. De Vlaamse regering heeft bij haar aantreden uitdrukkelijk gesteld extra initiatieven te steunen die het sociaal patrimonium snel kunnen doen toenemen. Daarom besloot zij tijdens haar legislatuur 15.000 sociale huurwoningen te realiseren. Het overgrote deel (97%) van de projecten is opgestart door de sociale huisvestingsmaatschappijen. Andere initiatiefnemers zijn de gemeenten, OCMW's en intercommunales, Sociale Verhuurkantoren en het Vlaams Woningfonds.

Vlaamse Huisvestingsmaatschappij

De Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM) en haar partners investeerden in 2001 samen bijna 509 miljoen euro. In de loop der jaren werd een degelijk en kwaliteitsvol patrimonium opgebouwd, dat

geraamd wordt op 5,1% van de totale woongelegenheden in het Vlaamse Gewest.

In 2001 bouwden de VHM en haar sociale huisvestingsmaatschappijen 2.933 woningen: 2.443 huurwoningen en 490 koopwoningen. Dit is 10,8% van het totaal in Vlaanderen.

Er werden in 2001 173 huurwoningen en 671 koopwoningen verkocht. 7.295 woningen werden verbeterd of gerenoveerd, waarvan bijna de helft in de provincie Antwerpen.

In 2001 werd de sociale huisvestingsmaatschappijen voor het eerst de mogelijkheid geboden goede woningen aan te kopen, waardoor het sociaal huurpatrimonium met 267 eenheden werd uitgebreid. De meeste aankopen vonden plaats in de provincies Antwerpen en Limburg. In West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant liep de aankoop niet vlot. De lage score van Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen is een gevolg van de hoge vastgoedprijzen in deze provincies.

De stad Antwerpen kocht het meest goede woningen (62 woningen). Ook Maaseik (51), Lokeren (34) en Sint-Truiden (16) lieten zich niet onbetuigd.

AANTAL PROJECTEN SOCIALE HUURWONINGEN NAAR INITIATIEFNEMER

	SOCIALE HUISVESTINGSMAATSCHAPPIJEN			NIET GESPECIFIEERD	ANDERE INITIATIEFNEMERS			ALGEMEEN TOTAAL
	NIEUWBOUW	RENOVATIE	VERBOUWING		NIEUWBOUW	RENOVATIE	VERBOUWING	
totaal aantal dossiers	3.272	0	1.387	6.683	101	269	8	11.720

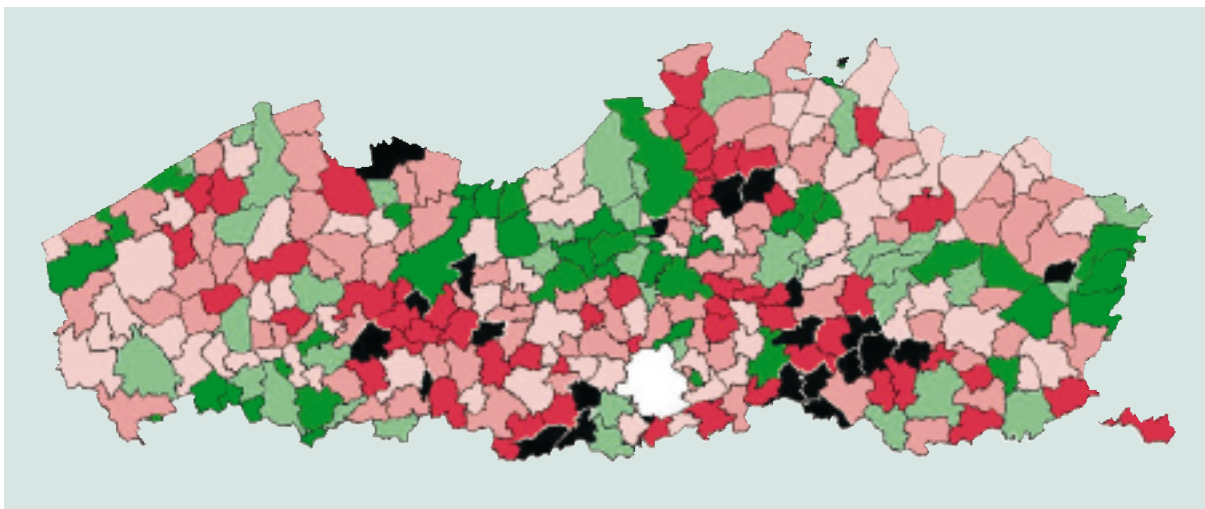
15.7 Aantal projecten sociale huurwoningen naar initiatiefnemer, goedgekeurde projecten op juli 2002. Bron: LIN, afdeling woonbeleid.

VLAAMSE HUISVESTINGSMAATSCHAPPIJ - REGIONALE VERDELING

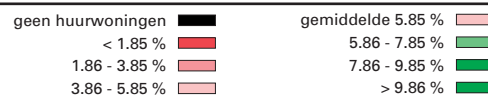
PROVINCIES	AANTAL WONINGEN	AANTAL NIET-BETROKKEN WONINGEN	AANTAL WONINGEN MET ANDERE BESTEMMING	TOTAAL
Antwerpen	40.983	1.959	225	43.167
Limburg	16.095	140	88	16.323
Vlaams-Brabant	13.948	842	45	14.835
Oost-Vlaanderen	29.931	1.049	130	31.110
West-Vlaanderen	23.585	417	138	24.140
Totaal	124.542	4.407	626	129.575

15.8 Vlaamse Huisvestingsmaatschappij, regionale verdeling op 1 januari 2001. Bron: VHM.

SOCIAAL HUURPATRIMONIUM IN VLAANDEREN

15.9 Sociaal huurpatrimonium. Afwijking t.o.v. gemiddeld aantal sociale woningen in % (gemiddelde = 5,85%). Rood is onder gemiddelde, groen er boven. Bron: VHM.

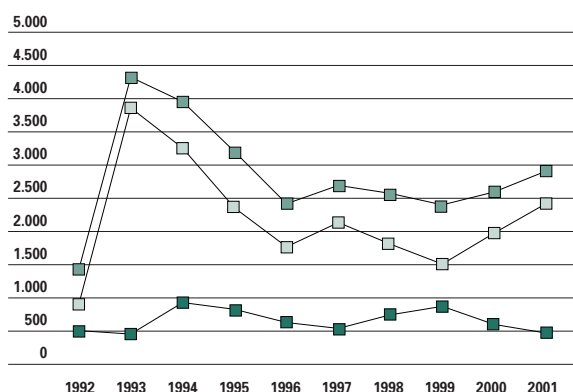
Vlabinvest

De openbare instelling Vlabinvest moet een sociaal grond- en woonbeleid voeren in de Vlaamse Rand rond Brussel. Daarmee wil de Vlaamse regering de sociale verdringing van de autochtone bevolking tegengaan. Het fonds vervult de taak van medefinancier van projecten. Wanneer zich interessante bouwgronden op de markt aandienen, worden onder andere de lokale huisvestingsmaatschappijen daarvan op de hoogte gebracht. Die kunnen dan via Vlabinvest onder voordelige voorwaarden een

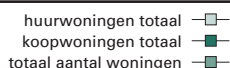
gedeelte van hun projecten financieren. Momenteel omvat het Vlabinvest-patrimonium 62 wooneenheden voor verkoop (34 appartementen en 28 woningen), 236 wooneenheden voor verhuuring (138 appartementen en 98 woningen) en 12 percelen voor erfpacht.

In 2001 leidde dit tot projecten in Wemmel, Hoeilaart, Overijse en Sint-Genesius-Rode. Het gaat in totaal om 30 wooneenheden.

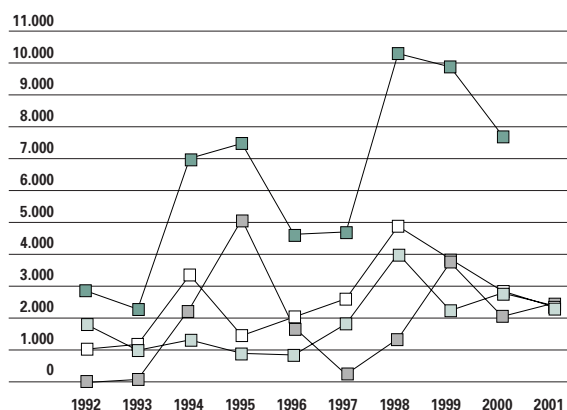
BOUW WONINGEN VHM

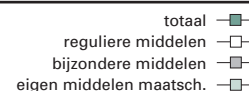
15.10 Evolutie van het aantal gebouwde huur- en koopwoningen, van 1992 tot 2001. Bron: VHM.

RENOVATIE EN VERBETERINGSWERKEN VHM

15.11 Evolutie van het aantal renovatie en verbeteringswerken aan het VHM-patrimonium, van 1992 tot 2001. Bron: VHM.

15.3 Toegankelijkheid van de woningmarkt

PRIVÉ-UITGAVEN VOOR WONEN

	78-79	87-88	95-96	96-97	97-98	1999	2000
Eerste of tweede woning	235,4	265,7	257,5	275,2	265,7	256,9	253,4
Bruto huur	170,0	206,8	207,0	221,0	214,2	210,3	203,1
Verwarming, verlichting en water	65,4	59,0	50,6	54,2	51,5	46,6	50,3
Wooninrichting en onderhoud	94,2	68,4	69,4	65,7	63,8	67,1	71,4
Meubelen en vaste toebehoren	35,9	20,3	23,2	20,4	20,8	20,1	30,2
Huishoudartikelen in textiel	10,8	6,5	6,9	7,0	7,1	7,8	5,5
Grote huishoudartikelen	12,6	11,8	12,8	10,0	9,3	8,5	9,6
Vaatwerk, huishoudelijke voorwerpen	6,5	4,9	3,3	4,0	3,5	3,0	2,8
Gereedschap voor de woning en de tuin	4,5	4,2	4,4	4,5	4,8	5,2	4,6
Onderhoud van het huis	23,8	20,7	18,7	19,8	18,4	22,5	18,7

15.12 Evolutie van de privé-uitgaven voor wonen in percentage van de gezinsuitgaven van 1978/79 tot 2000. Bron: NIS, Huishoudbudgetonderzoek.

Globaal gezien spenderen de huishoudens in het Vlaamse Gewest een derde van hun inkomen aan wonen. Sinds 1996 wordt relatief minder uitgegeven aan de afbetaling of huur van de woning. Ook het aandeel van de energie- en waterkosten daalt. Meubelen en vloerbekleding nemen een steeds grotere hap uit het gezinsinkomen. Gepensioneerden en andere niet-actieven besteden ongeveer een kwart van hun inkomen aan huur, terwijl arbeiders, bedienden en zelfstandigen er minder dan een vijfde voor uittrekken. Ook voor het minimale comfort (verwarming, verlichting en water) moet de gepensioneerde dieper in de portemonnee tasten dan de andere categorieën: circa 7% tegenover 5%. Aan extra comfort (inrichting en huishoudtoe-

stellen) besteedt de arbeider slechts 5,5% van zijn inkomen, terwijl zelfstandigen en bedienden daarvoor respectievelijk 10% en 7% uitgeven.

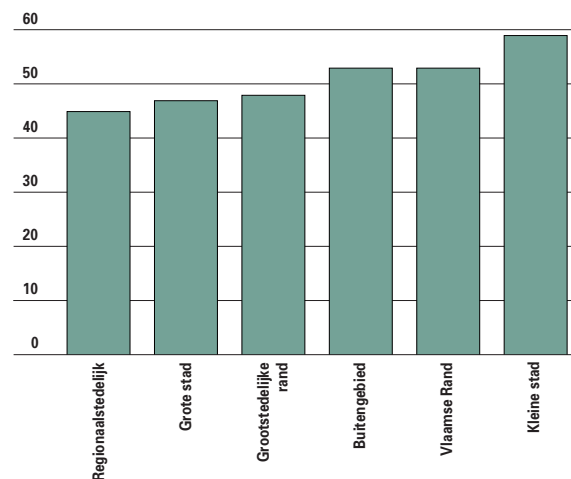
De Vlaamse overheid tracht de burger aan te zetten om een eigen woning te verwerven, zowel op de privé-woningmarkt als op de sociale woningmarkt.

VERKOOP BOUWGROND

	AANTAL PERCELEN
1996	21.640
1997	21.525
1998	18.975
1999	17.669
2000	16.322
2001	13.937

15.13 Evolutie van het aantal verkochte percelen bouwgrond, van 1996 tot 2001. Bron: Stadim.

AANTAL VERKOCHTE LOTEN PER STRUCTUURGEBIED

15.14 Evolutie van het jaarlijks aantal verkochte loten per ruimtelijk structuurgebied. Gemiddelde 2000/01 versus 1990/91=100. Bron: Stadim, bewerking APS.

De overheid helpt bij het bouwen, kopen of renoveren. Voor subsidies, tussenkomsten in rente-afbetalingen of waarborgen maakte de overheid in 2001 15,3 miljoen euro vrij.

Prijs bouwgrond

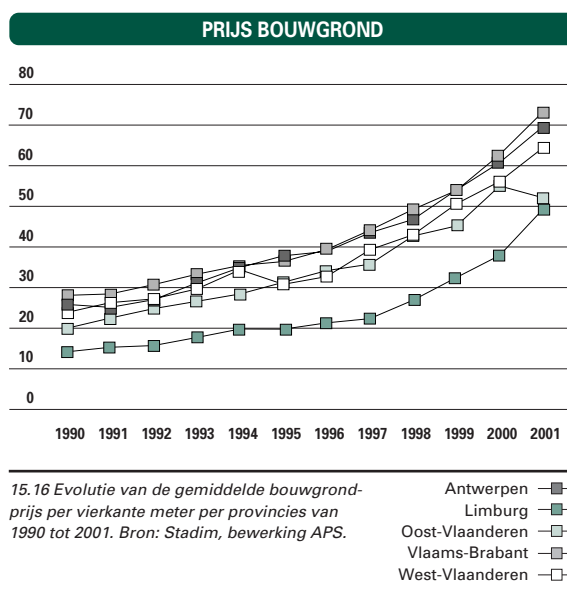
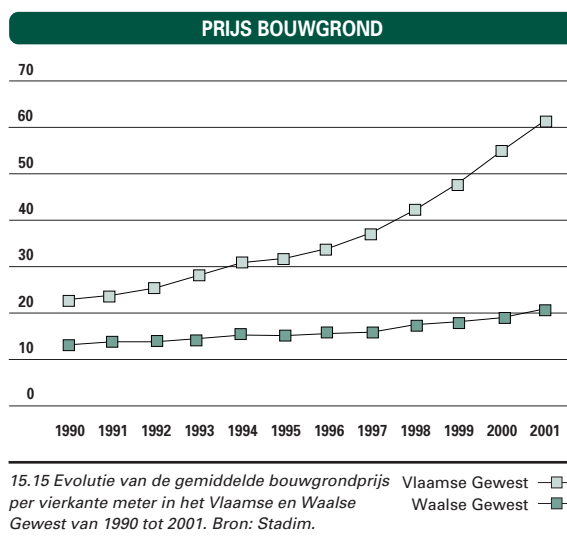
De verkoop van percelen bouwgrond blijft in 2001 in het Vlaamse Gewest verder dalen. Tegenover het jaar 2000 zelfs met 15%. De terugloop is het sterkst in regionaal stedelijk gebied. In kleine steden zakt de verkoop van bouwgrond het minst.

De bouwgrondprijs per m² kende in het Vlaamse Gewest een sterke en continue stijging. In elf jaar tijd is de gemiddelde prijs bijna verdrievoudigd, van 23,15 naar 61,60 euro. Dit komt neer op een jaarlijkse stijging van 9,3%. Na 1995 bedraagt het gemiddelde stijgingsritme zelfs 11,5%. Dat was nog 6,7% in de periode 1990 tot 1995. In het Waalse Gewest is er in dezelfde periode een veel vlakkere evolutie: een stijging van 13,41 euro in 1990 naar 21,14 euro in 2001 komt daar neer op een jaarlijkse stijging van 4,2%.

De gemiddelde prijs voor een kavel bouwgrond is het hoogst in de provincie Vlaams-Brabant. Dan volgen Antwerpen, West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen. De laagste gemiddelde prijs wordt betaald in de provincie Limburg.

Prijs nieuwbouw

In het Vlaamse Gewest worden steeds minder ééngezinshuizen gebouwd. De nieuwbouw lag in 2001 bijna 30% lager dan in 1996. Er is een duidelijke verschuiving in het voordeel van appartementen. Dat kan erop wijzen dat deze gebouwen gezien worden als een interessante belegging. De trend kan echter ook in verband worden gebracht

PRIJS NIEUWBOUW

BEGONNEN WOONGEBOUWEN IN HET VLAAMSE GEWEST					
	TOTAAL AANTAL WOONGEBOUWEN	WOONGEBOUWEN MET 1 WONING	WOONGEBOUWEN MET MEER WONINGEN	TOTAAL AANTAL WONINGEN	AANTAL WONINGEN IN GEBOUWEN MET MEERDERE WONINGEN
1996	22.416	20.872	1.544	32.898	12.026
1997	21.267	19.823	1.444	30.727	10.904
1998	18.169	16.718	1.451	27.564	10.846
1999	18.048	16.656	1.392	27.464	10.808
2000	17.147	15.674	1.473	27.450	11.776
2001	16.385	14.793	1.592	27.620	12.827

15.17 Evolutie van de nieuwbouw, begonnen woongebouwen, van 1996 tot 2001. Bron: NIS, statistieken over bouwnijverheid en huisvesting.

VERKOCHTE WOONEENHEDEN PER REGISTRATIERECHT

	1996				2001			
	12,50%	6%	ANDERE	TOTAAL	12,50%	6%	ANDERE	TOTAAL
Vlaams Gewest	35.114	19.998	4.027	59.139	40.668	19.148	4.086	63.902
P Antwerpen	10.954	5.419	1.181	17.554	12.153	5.044	916	18.113
P Vlaams-Brabant	5.857	2.514	352	8.723	6.442	2.235	442	9.119
P West-Vlaanderen	9.287	4.359	1.067	14.713	10.956	4.278	1.203	16.437
P Oost-Vlaanderen	6.390	5.670	679	12.739	7.617	5.545	849	14.011
P Limburg	2.626	2.036	748	5.410	3.500	2.046	676	6.222

15.18 Aantal verkochte wooneenheden per registratierecht in het Vlaamse Gewest en per provincie, in 1996 en 2001. Bron: Stadim.

met de vergrijzing in het Vlaamse Gewest. Mensen op oudere leeftijd wonen liever kleiner en comfortabeler.

Prijs bestaande woning

Nieuwbouw is duur. Het alternatief is dan de aankoop van een bestaande woning of een appartement. De prijs van woningen steeg in 2001 met gemiddeld 9%, de prijs van flats met gemiddeld 5%. De verkoop van woningen bleef ongeveer stabiel, terwijl de verkoop van flats met 6,5 % toenam.

Kopers van zeer bescheiden woning kregen vroeger reeds een voordelige regeling voor registratierechten. De huidige wetgever bracht deze verder omlaag van 6 tot 5%. Maar een woning of flat met zo'n 'klein beschrijf' ligt niet zo goed in de markt bij de Vlaming. Een uitzondering zijn de provincies Oost-Vlaanderen en Limburg, waar ruim een derde van de verkopen onder het regime van 'klein beschrijf' valt.

Op de verkoop van grotere wooneenheden werd vroeger 12,5% registratierechten betaald. Ook dat is teruggebracht, tot 10%. In het Vlaamse Gewest steeg de verkoop van dergelijke wooneenheden in de periode 1996-2001 met 16%.

VERKOOP WONINGEN, FLATS

	WONINGEN	FLATS
1996	42.672	16.467
1997	46.186	17.288
1998	45.634	17.638
1999	47.194	19.209
2000	44.905	18.219
2001	44.406	19.496

15.19 Evolutie van de verkoop van woningen en flats, van 1996 tot 2001. Bron: Stadim.

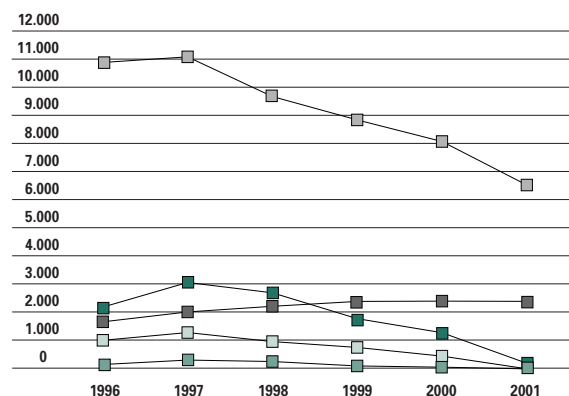
Overheidssteun aan particulieren

De Vlaamse burger kon in 2001 een beroep doen op volgende tegemoetkomingen vanwege het Vlaams gewest: de huursubsidie en de installatiepremie, de nieuwbouw- en renovatiepremie binnen het tijdelijk impulsprogramma dat van maart 2001 tot september 2002 ingesteld werd, de verbeterings- en aanpassingspremie en de verzekering tegen inkomensverlies bij een hypothecaire lening. Ook de voordelige sociale leningen van het Vlaams Woningfonds en de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij betekenden een steuntje in de rug voor bouwers of kopers.

1. Huursubsidie

Senioren vormen nog steeds de voornaamste groep die een beroep doet op het stelsel van de huursubsidie, maar hun aandeel daalt sinds 1996. In 2001 was 40% van de begunstigden ouder dan zestig, in

BEGUNSTIGDEN

15.20 Evolutie van het aantal begunstigden die genieten van een tegemoetkoming, van 1996 tot 2001. Bron: LIN, afdeling Financiering Huisvestingbeleid.

■ nieuwbouw
 ■ koop OS
 ■ koop PS
 ■ renovatie
 ■ huursubsidie

TOEKENNING HUURSUBSIDIE

JAAR	AANTAL BEGUNSTIGDEN	HUURSUBSIDIE IN EURO	LEEFTIJD AANVRAGER			INKOMEN IN EURO		
			<40	40-60	>60	<12.395	12.395-21.071	>21.071
1996	1.673	2.873.935,1	21,5	17,1	61,4	97,9	2,1	0
1997	2.024	4.140.957,1	23,6	19,4	57,0	97,7	2,3	0
1998	2.225	5.375.797,8	29,4	23,7	46,9	96,6	3,4	0
1999	2.398	6.754.541,5	32,5	25,2	42,3	96,5	3,5	0
2000	2.408	7.671.120,0	35,1	24,8	40,1	96,5	4,5	0
2001	2.400	7.163.373,1	34,0	25,6	40,4	95,0	5,0	0

15.21 Evolutie van de toekenning van huursubsidie, aantal begunstigden, leeftijd en inkomenscategorie van de aanvrager, van 1996 tot 2001, in euro. Bron: LIN, afdeling Financiering Huisvestingsbeleid.

1996 was dat nog 61%. Een derde van de aanvragen komt van jonge gezinnen. Huishoudens met een inkomen onder de 12.395 euro dienen het overgrote deel van de aanvragen in.

2. Steun bij nieuwbouw

De meeste Vlamingen bouwen een woning voor hun veertigste. De tegemoetkoming voor nieuwbouw ging in 2001 vooral naar huishoudens met een inkomen tussen 12.395 en 21.071 euro. Dit is een opvallende trendbreuk, want voorheen deden vooral huishoudens met een hoger inkomen een beroep op een lening. De provincies Oost- en West-Vlaanderen slopen samen ruim tweederde van de tegemoetkomingen op.

3. Steun bij aankoop

Het alternatief voor bouwen is het kopen van een woning. Dit kan gebeuren op de privé-markt of in de openbare sector. In 2001 kocht vooral de jonge generatie een huis. Voorts is 2001 ook hier duidelijk een scharnierjaar. De nieuwe regeling voor de privé-markt blijft niet zonder gevolgen. Voor de middelste inkomensgroep blijft de situatie nagenoeg dezelfde,

maar in de lagere categorie is er een terugval met maar liefst 33% ten voordele van de hogere categorie. Deze verschuiving wordt wel enigszins gecompenseerd door de situatie in de openbare sector.

4. Steun bij renovatie

Nogal wat middelen gaan naar de renovatie van woningen. Driekwart van deze toelagen gaat naar jonge gezinnen, een kwart naar de middelste leeftijdsgroep. Die laatste maakt een sprong vooruit met 9%, wat erop kan wijzen dat de regeringsmaatregelen niet in dovemansoren zijn gevallen. In 80% van de gevallen in de privé worden de toelagen voor renovatie toegekend aan jonge gezinnen. Ruim de helft van de aanvragers zit in de hoogste inkomensgroep. Bij de laagste en middelste zijn grote schommelingen te zien. De meeste begunstigden wonen in de provincies Antwerpen en Oost- en West-Vlaanderen.

Verzekering inkomensverlies

Wie een woning bouwt of renoveert, kan zich gratis laten verzekeren tegen inkomensverlies. Als men

TEGEMOETKOMINGEN VOOR DE RENOVATIE

JAAR	AANTAL BEGUNSTIGDEN	TOTAAL BEDRAG IN EURO	LEEFTIJD			INKOMEN IN EURO		
			<40	40-60	>60	<12.395	12.395-21.071	>21.071
1996	10.890	24.214.437,8	82,8	16,7	0,5	27,8	36,5	35,7
1997	11.089	28.430.115,1	81,5	17,3	1,2	26,9	36,9	36,2
1998	9.679	28.866.928,3	80,3	17,6	2,1	28,3	37,1	34,6
1999	8.848	19.012.987,1	79,9	19,5	0,6	25,8	38,1	36,1
2000	8.081	15.579.884,9	81,7	17,5	0,8	28,1	36	35,9
2001	6.739	17.152.683,4	73,9	26,1	0,0	43,5	21,7	34,8

15.22 Evolutie van de toekenning van renovatiesubsidie, aantal begunstigden, leeftijd en inkomenscategorie van de aanvrager, van 1996 tot 2001. Bron: LIN, afdeling Financiering Huisvestingsbeleid.

REGIONALE VERDELING VAN DE BEGUNSTIGDEN

PROVINCIE	HSU	VAP	TIL BOUW	TIL KOOP OS	TIL KOOP PS	TIL RENO	NB-PR	REN-PR
Antwerpen	30,4	21,7	42,9	40,0	–	47,8	8,2	30,9
Vlaams-Brabant	12,2	13,8	0,0	0,0	–	4,4	8,8	8,8
Limburg	9,3	19,6	0,0	20,0	–	0,0	11,0	6,7
Oost-Vlaanderen	24,9	22,2	14,2	20,0	–	13,0	38,5	27,0
West-Vlaanderen	23,3	22,7	42,9	20,0	–	34,8	33,5	26,6

15.23 Regionale verdeling tegemoetkomingen van het Vlaamse Huisvestingsbeleid in 2001.

Bron: LIN, afdeling financiering Huisvestingsbeleid.

HSU: huursubsidie – VAP: verbeterings- en aanpassingspremie – TIL BOUW: tegemoetkoming in de leningslast voor de bouw van een woning – TIL KOOP OS: tegemoetkoming voor de koop van een woning in de openbare sector – TIL KOOP PS: tegemoetkoming voor de koop van een woning in de privé-sector – TIL RENO: tegemoetkoming voor de renovatie van een woning – NB-PR: tegemoetkoming voor nieuwbouw in de privé-sector – REN-PR: tegemoetkoming voor renovatie in de privé-sector. (% t.o.v. het totaal aantal begunstigden voor de diverse tegemoetkomingen)

VERZEKERING TEGEN INKOMENSVERLIES

PROVINCIE	AANTAL VERZEKERINGSDEKKINGEN					ALGEMEEN TOTAAL	PROCENTUEEL ALGEMEEN TOTAAL
	VERZEKERINGSJAAR 1 1/6/98 - 31/5/99	VERZEKERINGSJAAR 2 1/6/99 - 31/5/00 (1)	VERZEKERINGSJAAR 3 1/6/00 - 31/5/01	VERZEKERINGSJAAR 4 1/6/01 - 31/05/02	VERZEKERINGSJAAR 5 1/6/02 - 15/11/02 (2)		
Antwerpen	746	1.861	1.224	1.053	512	5.396	26%
Brabant	427	1.137	764	627	291	3.246	15%
Limburg	371	928	574	520	231	2.624	13%
Oost-Vlaanderen	642	1.832	1.248	1.060	536	5.318	25%
West-Vlaanderen	572	1.557	971	881	449	4.430	21%
Totaal	2.758	7.315	4.781	4.141	2.019	21.014	100%
Procentueel totaal	13%	35%	23%	20%	9%	100%	

15.24 Evolutie van het aantal dossiers tegen inkomensverlies per verzekeringsjaar en provincie, van 1999 tot 2002, situatie op 15/11/2002.

(1) onderstaande cijfers spruiten nog voor een belangrijk gedeelte voort uit verzekeringsaanvragen van het 1e verzekeringsjaar

(2) onderstaande cijfers hebben slechts betrekking op 5,5/12 (=46%) van een volledig verzekeringsjaar. Bron: OMOB.

tijdens de eerste tien jaar na het afsluiten van een hypothecaire verzekering onvrijwillig werkloos of arbeidsongeschikt wordt, neemt de Vlaamse overheid een deel van de afbetaling op zich.

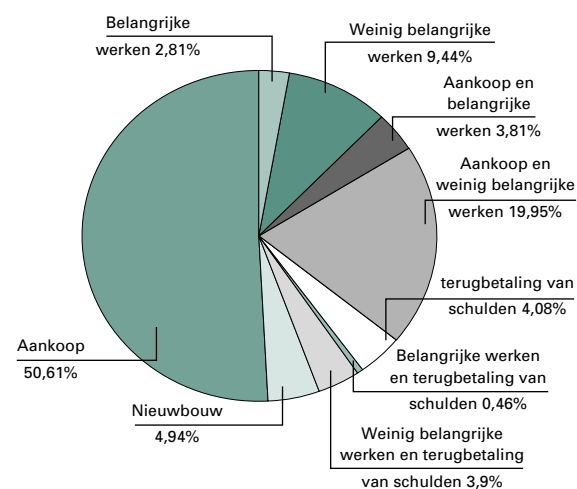
Vlaams Woningfonds

Het Vlaams Woningfonds (VWF) is een coöperatieve vennootschap die via hypothecaire leningen de eigendomsverwerving stimuleert voor gezinnen met kinderen en een bescheiden inkomen. In 2001 ondertekende het VWF 2.205 leningen, een stijging van 8% op één jaar tijd. Driekwart van de leningen wordt gebruikt voor het aankopen van een woning, al dan niet met aanpassingswerken. De meeste leningen worden afgesloten in de arrondissementen Antwerpen, Gent en Hasselt.

Tevens heeft het VWF meegewerkt aan de prioritaire doelstelling van de Vlaamse regering de leefbaarheid van de steden te verbeteren door de huisvestingssituatie te optimaliseren. Zo werd 43% van het totale aantal leningen toegekend aan gezinnen die zich in een kernstad wensten te

vestigen. Hiermee was een investering van 69 miljoen euro gemoeid.

SPREIDING LENINGEN VWF

15.25 Spreiding van de leningen volgens hun bestemming in 2001, Fonds B2. Bron: VWF.

15.4 De publiek-private samenwerking

De Vlaamse overheid maakt meer en meer gebruik van het nieuwe ontwikkelingsmodel publiek-private samenwerking (PPS). De woonsector is hierin een voorloper, met sinds jaar en dag een samenwerking tussen overheid en (semi-) private organisaties. PPS streeft naar een hoger maatschappelijk rendement door een betere verdeling van de prestaties en de risico's.

De Vlaamse Huisvestingsmaatschappij

De Vlaamse Huisvestingsmaatschappij wil gronden en panden verwerven om het aanbod voor de sociale huisvestingssector te vergroten. Een grondige analyse van de deelaspecten van de deelaspecten van deze beperkte vorm van PPS leidde tot twee proefprojecten, één in Limburg en één in West-Vlaanderen, regio Roeselare-Tielt-Kortrijk. Het betreft hier een onderhandelingsprocedure waarin grondinbreng, ontwerp en bouw werden geïntegreerd. Elk project kon rekenen op een investering van 7,4 miljoen euro. De rondvraag resulteerde in 19 deelnemersaanvragen in Limburg en 16 aanvragen in West-Vlaanderen. Voor Limburg komen er in Zolder 16 nieuwe flats, in Leopoldsburg 30 en Borgloon krijgt 15 appartementen. In de gemeente Genk worden er 21 panden gebouwd. In West-Vlaanderen is de derde fase van het onderzoek nog aan de gang.

De sociale verhuurkantoren

De Vlaamse overheid promoot ook de samenwerking met de sociale verhuurkantoren (SVK's). Die bestaan een vijftal jaar en hun opdracht is het begeleiden van kwetsbare doelgroepen die niet of nauwelijks op de privé-woningmarkt aan de bak komen. Zij huren onder meer woningen op de privé-markt om die ter beschikking te stellen van deze groepen.

De SVK's beheerden in 2001 2.786 woningen. Dit is een groei van meer dan 25% op één jaar tijd.

Driekwart van de woningen wordt gehuurd op de particuliere markt. Woningen die komen van sociale huisvestingsmaatschappijen of eigendom zijn van SVK's of de provincie vormen slechts een klein deel van het patrimonium. Woningen die eigendom zijn van de gemeente of het OCMW maken 20% uit van het woningbestand. Binnen het woonbestand zijn kamers weinig talrijk (2%).

De meeste SVK-woningen liggen in West- en Oost-Vlaanderen, respectievelijk 38% en 27%. Limburg telt 6%, Antwerpen 15% en Vlaams-Brabant 14% van het totale patrimonium.

De huurdersbonden

De zeven huurdersbonden verstrekken informatie over huisvesting. Vanuit 28 centra begeleiden zij de kwetsbare groepen en geven zij advies over het huurrecht.

VERHUURKANTOREN				
	2001	2000	1999	1998
Aantal Sociale Verhuurkantoren	85	89	72	62
aantal erkende niet-gesubsidieerde SVK's	15	12	12	12
aantal gesubsidieerde SVK's	17	14	13	10
niet-subsidieerbare woningen (alle SVK's)	732	601	575	676
subsidieerbare woningen (alle SVK's)	2.054	1.616	1.177	966
Totaal woningen	2.786	2.217	1.752	1.642

15.26 Verhuurkantoren, aantal erkende en niet-erkende SVK's en aantal woongelegenheden op 31/12. Bron: VOB.

HUURDEBONDEN

	2001	2000	1999	1998
INDIVIDUELE LEDEN				
Antwerpen	4.251	4.054	3.941	3.736
Oost-Vlaanderen	3.499	3.202	3.214	3.421
West-Vlaanderen	2.800	2.452	2.136	2.017
Limburg	1.661	1.274	1.433	1.154
Vlaams-Brabant	867	856	845	866
Huurdersbond Waasland	839	551	691	606
Huurders helpen huurders (Turnhout)	444	471	480	458
Totaal	14.361	12.868	12.740	12.258
COLLECTIEVE LEDEN				
Antwerpen	43	38	32	32
Oost-Vlaanderen	111	100	82	70
West-Vlaanderen	62	61	54	53
Limburg	46	47	48	44
Vlaams-Brabant	38	36	45	42
Huurdersbond Waasland	26	21	16	16
Huurders helpen huurders (Turnhout)	11	14	13	16
Totaal	337	317	290	273

15.27 Huurdersbonden, individuele en collectieve leden per huurdersbond op 31/12. Bron: VOB.

15.5 Doelgroepen

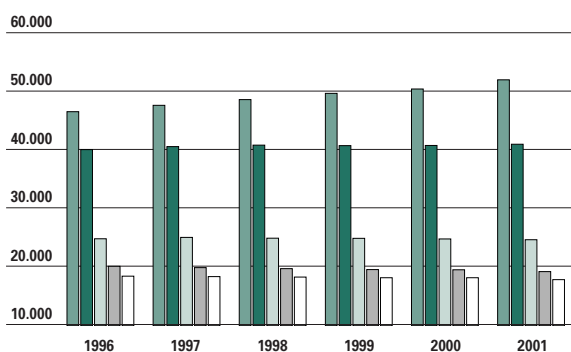
Iedereen, ook de oudere, de minder-valide, de bestaansonzekere, campingbewoner of woonwagengewoner heeft recht op een degelijk uitgeruste woonst. Voor deze specifieke doelgroepen wordt vanuit het Vlaams beleid betreffende Welzijn en Wonen overleg opgestart om richtlijnen uit te dokeren die het lokaal beleidsniveau kunnen stimuleren voldoende aandacht te schenken aan een geïntegreerd woonbeleid. Daarbij is het afstemmen op elkaar van de woon- en de zorgcomponent in woonwijken of buurten een zeer belangrijke pijler van een vernieuwd lokaal woonbeleid.

Begunstigden VHM

De huurdersgroep van alle sociale huisvestingsmaatschappijen samen bestaat voor 40% uit alleenstaanden. In 1996 bedroeg dit 36% en in 1990 maar 30%. Samenwonenden vertegenwoordigden in 2001 29%. Dit percentage bleef het laatste decennium constant. De driepersonengroep neemt 14% van de huurders in. Dit percentage bleef vanaf 1996 vrij constant.

De meerderheid van de huurders (58%) heeft een jaarinkomen beneden de 12.394 euro. 31% beschikt over een inkomen tussen 12.394 en 23.550 euro en 10% zit daarboven.

SOCIALE HUURWONINGEN VOLGENS AANTAL INWONERS

15.28 Evolutie van de verdeling van de sociale huurwoningen volgens het aantal inwonende personen, van 1996 tot 2001, telkens op 31/12. Bron: VHM.

alleenstaande
2 personen
3 personen
4 personen
5 en meer personen

De reële maandelijks huurprijs verschilt naargelang het inkomen. De grootste groep betaalt tussen 75 en 149 euro.

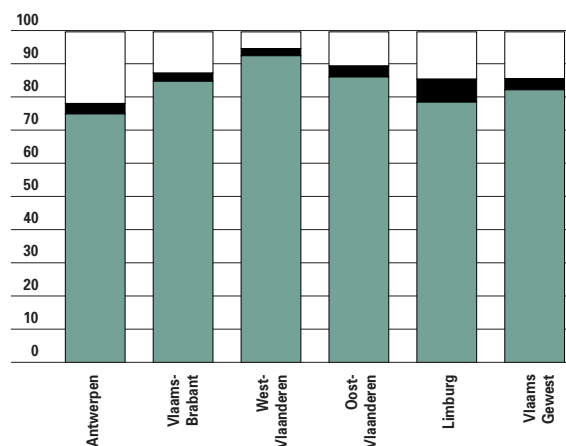
De meerderheid van de 9.495 toewijzingen in 2001 werden aan autochtonen verleend (82%).

Begunstigden VWF

Huurders vormen de grootste groep van de leningen. De helft van de leningen gaat nog steeds naar arbeiders, ook al is er een lichte daling in 2001. De bedienden gaan er in 2001 lichtjes op vooruit, net zoals de zelfstandigen die een lening aanvragen om een gedeelte van hun woning aan te wenden voor handels- of ambachtelijke activiteiten of voor het uitoefenen van een vrij beroep. De groep zonder beroepsinkomen – zoals werklozen, steuntrekkers, gepensioneerden, mindervaliden of huishoud(st)ers – daalt met bijna 3%. Dat is vooral te wijten aan minder aanvragen van werklozen.

Het netto maandinkomen van het lenersgezin bedroeg gemiddeld 1.672 euro. Dit is een stijging van 8% als gevolg van de toename van het aantal tweeverdieners en het verkleinen van de groep zonder beroepsinkomen.

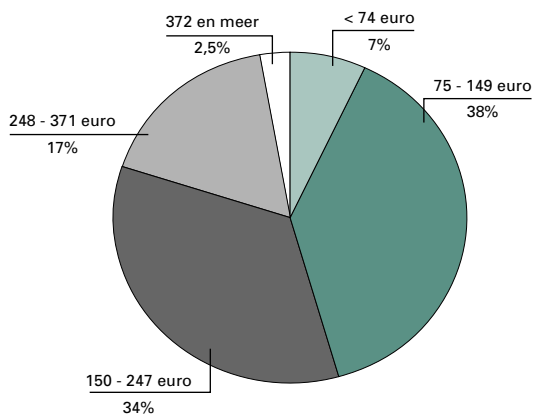
TOEWIJZINGEN VOLGENS HERKOMST

15.29 Aantal toewijzingen volgens herkomst in %, per provincie en het Vlaamse Gewest, op 31/12/2001. Bron: VHM. Procentuele verdeling toewijzingen sociale huurders.

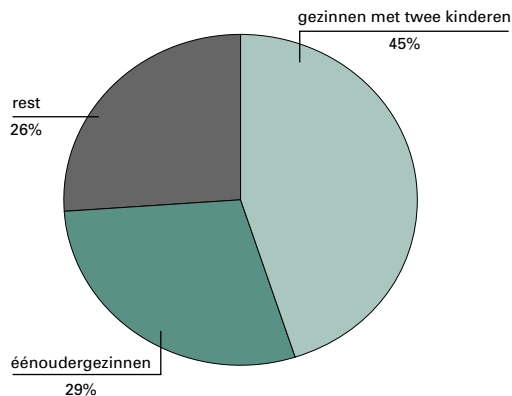
niet EU
niet Belg
Belg

HUURGELD

15.30 Onderverdeling van het aantal huurders volgens inkomen in euro, op 31/12/2000. Bron: VHM.

GEZINSSAMENSTELLING LENERS VWF

15.31 Spreiding van de leningen volgens het aantal kinderen ten laste, rekening houdend met de verruiming op basis van invaliditeit. Fonds B2, in procent, voor 2001. Bron: VWF.

De gezinnen die een lening aangaan om een bestaande schuld te herfinancieren en tegelijk noodzakelijke werken uit te voeren, beschikken over het kleinste netto-inkomen, namelijk 1.316 per maand. Bijna een derde van alle lenersgezinnen leende in 2001 tegen een rentevoet van 2,3%. Het gemiddelde maandgeld dat moet worden betaald, bedraagt 391 euro. In 2001 vertegenwoordigden de leningen aan allochtonen 19,8% van het totale aantal. Dit is een daling van 2,3% tegenover 2000. Een derde van de leningen gaat zowel naar gezinnen met een Turkse als met een Magreb-afkomst. Gezinnen uit de Europese Unie en buiten de Benelux sloten 12% van de leningen af.

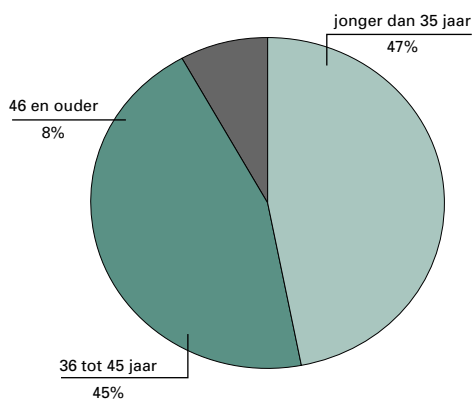
De SVK-huurder

Van de huurders bij sociale verhuurkantoren is 44% alleenstaand. Globaal gezien zijn deze mensen overwegend gehuisvest bij de SVK's in de centrumsteden. De meeste moeten het rooien met een bestaansminimum.

Campingwonen

Permanent wonen op campings is niet toegelaten. Evenwel is deze woonvorm de laatste strohalm voor een aantal kansarmen en beantwoordt het leven op een campingterrein aan de woonwensen van een bepaalde bewonersgroep. De Vlaamse overheid heeft daarom een overgangsregime uitgewerkt. De gemeenten moeten een beleidsplan opstellen.

LEEFTIJD LENERS VWF

15.32 Spreiding van de leners per leeftijdsklasse. Fonds B2, in procent, voor 2001. Bron: VWF.

BEROEP GEZINSHOOFDEN

IN % VAN AANTAL LENINGEN	2001	2000
Arbeider	49,1	50,3
Bediende	29,3	26,9
Militair	1,4	1,2
Zelfstandige	5,3	4,0
Geen beroep	14,7	17,3
Totaal	100,0	100,0

15.33 Beroep van de gezinshoofden. Fonds B2, in procent van het aantal verstrekte leningen, voor 2000 en 2001. Bron: VWF Activiteitenverslag.

PERMANENT CAMPINGWONEN

	PERMANENTE BEWONING (01/07/01)		PERMANENTE BEWONING (01/07/02)	
	AANTAL GEZINNEN	AANTAL PERSONEN	AANTAL GEZINNEN	AANTAL PERSONEN
Antwerpen	433	734	415	697
Limburg	92	122	80	115
Oost-Vlaanderen	344	624	346	654
Vlaams-Brabant	288	529	274	493
West-Vlaanderen	324	530	319	556
VLAANDEREN	1.481	2.541	1.434	2.515

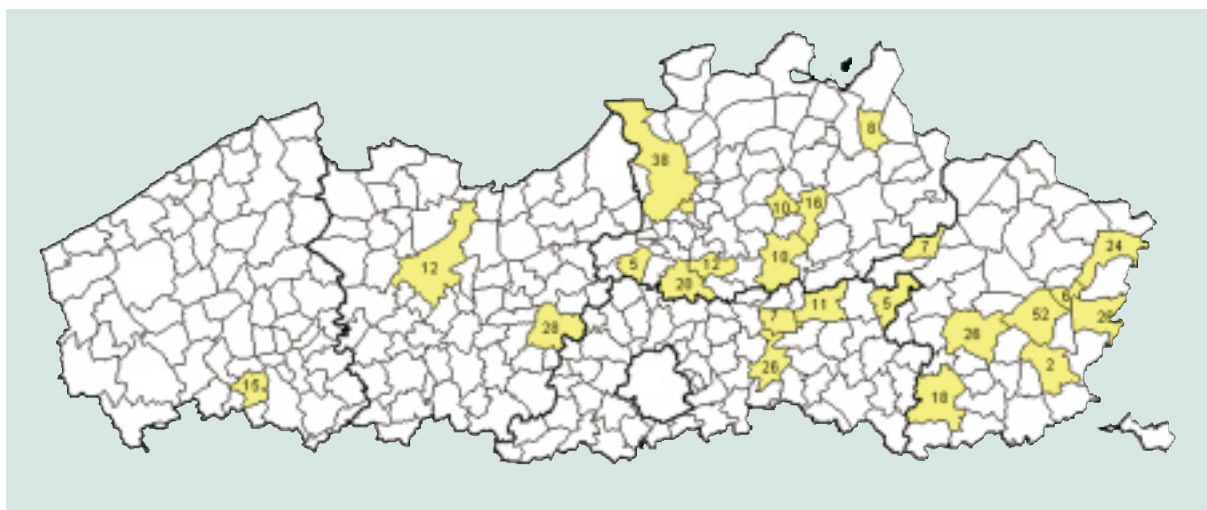
15.34 Evolutie van het permanent campingwonen, van 2001 tot 2002.
Bron: Interdisciplinaire Werkgroep Wonen op Campings, secretariaat
permanente bewoning, Toerisme Vlaanderen.

Na overleg krijgen de lokale autoriteiten de tijd om de herhuisvesting ten gronde aan te pakken. De afgelopen jaren is het aantal personen dat permanent op een camping woont gevoelig gedaald. De woonwagendwosers komen uitgebreider aan bod in het hoofdstuk Welzijn.

Gemeentelijke inspanningen

De Vlaamse gemeenten maken duidelijk geen prioriteit van de doelgroepen ouderen en mindervaliden. De totale bestedingen die zij in hun begroting inschrijven voor inspanningen voor ouderen en mindervaliden bedragen: 36.655 euro voor het jaar 2000 of 0,4% van de totale inspanningen voor huisvesting.

OVERZICHT GEMEENTELIJKE WOONWAGENSTERREINEN

15.35 Overzicht van het aantal gemeentelijke woonwagenterreinen (september 2001). Bron: Vlaams Minderhedencentrum.

VOOR MEER INFORMATIE

MVG, Afdeling Woonbeleid: www.wonen.vlaanderen.be

Vlaamse Huisvestingsmaatschappij: www.vhm.be

Vlaams Woningfonds: www.vlaamswoningfonds.be

Vlaamse Confederatie voor de bouw: www.vcb.be

Vlaams Overleg Bewonersbelangen: www.vob-vzw.be/huurdersbond

Jaarverslag 2001, Vlaamse Huisvestingsmaatschappij, Brussel 2002.

Wonen en bouwen in Vlaanderen, Tussen droom en daad, Studie- & Jaarrapport 2001-2002,

Vlaamse Confederatie Bouw, Brussel 2002.

Stativaria 27, Aantal verkochte bouwgronden en gemiddelde bouwgrondprijzen binnen ruimtelijke zones en grensgebieden van het Vlaamse gewest - Evolutie 1990-2001., MVG, APS 2003.

Thuisloosheid in Vlaanderen, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, Lescrauwaet D, Van Menxel G, Serrien G. Berchem 2002.

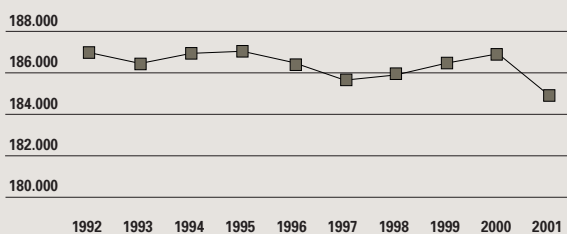
Armoede en sociale uitsluiting, jaarboek 2002, Vranken J., De Boyser K., Geldolf D., Van Menxel G.

Economie

16 hoofdstuk

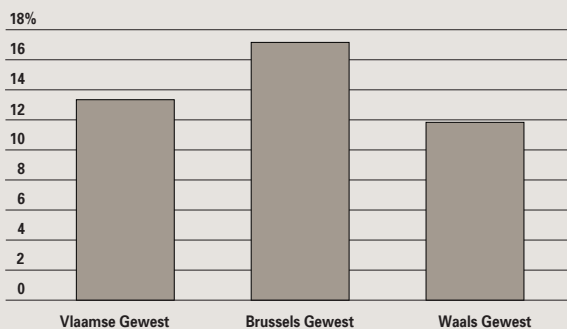
Kerncijfers

AANTAL VESTIGINGEN

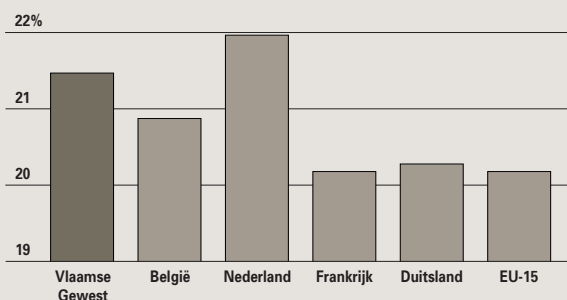
Evolutie van het aantal vestigingen van 1992 tot 2001. Bron: RSZ, NIS.

GAZELLEN

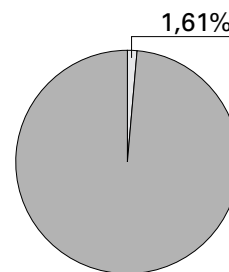
Aandeel gazellen in de populatie middelgrote ondernemingen, in %, jaar 2000. Bron: Bureau Van Dijk, APS.

INVESTERINGSRATIO

Verhouding van de totale investeringen ten opzichte van het BBP voor het Vlaamse Gewest, België en de buurlanden, in %, jaar 2001. Bron: Eurostat, INR, APS.

Uitgaven

Aandeel van het economiebeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- De totale industriële productie per werkdag was vrijwel ongewijzigd in 2001 (-0,1%) ten opzichte van 2000.
- De investeringsratio in het Vlaamse Gewest kan in 2001 geraamd worden op 21,5%. Met uitzondering van Nederland is dit beter dan in de buurlanden.
- De Vlaamse arbeidsproductiviteit (BBP per tewerkgestelde) lag in 2001 20,6% hoger dan gemiddeld in de EU.
- Er gingen in 2001 2,9% meer bedrijven failliet dan in 2000.
- De totale ondernemersactiviteit (TEA) bedroeg in het Vlaamse Gewest 2,6% in 2002. Dit is laag, maar houdt geen rekening met successie van ondernemerschap binnen bestaande familiebedrijven.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/economie

16.1 Economische structuur

Dit inleidende deel geeft een beeld van de sociaal-economische toestand in het Vlaamse Gewest in vergelijking met andere Europese regio's. Het gaat om structuurkenmerken, waarvoor in belangrijke mate een beroep werd gedaan op een studienota van het Federaal Planbureau. De ruimere economische conjunctuur komt aan bod in het hoofdstuk over de macro-economische context.

Het bruto binnenlands product (BBP) per inwoner is een veelgebruikte maat voor de economische slagkracht en laat bovendien een vergelijking met

andere gebieden toe. Om de verschillen in koopkracht tussen de Europese regio's weg te werken, wordt het BBP per hoofd uitgedrukt in koopkrachtpariteiten (KKP).

Deze indicator bereikt een opmerkelijk hoge waarde in de Brusselse regio, zoals in andere hoofdstedelijke gebieden. Het Vlaamse Gewest bevindt zich met een negende plaats in het midden van het peloton van geselecteerde regio's. Het Waalse Gewest staat helemaal achteraan de lijst. Het Federaal Planbureau (FPB) heeft dan ook geprobeerd om de indicator te corrigeren voor de pendelstromen. Daardoor valt

SOCIAAL-ECONOMISCHE INDICATOREN

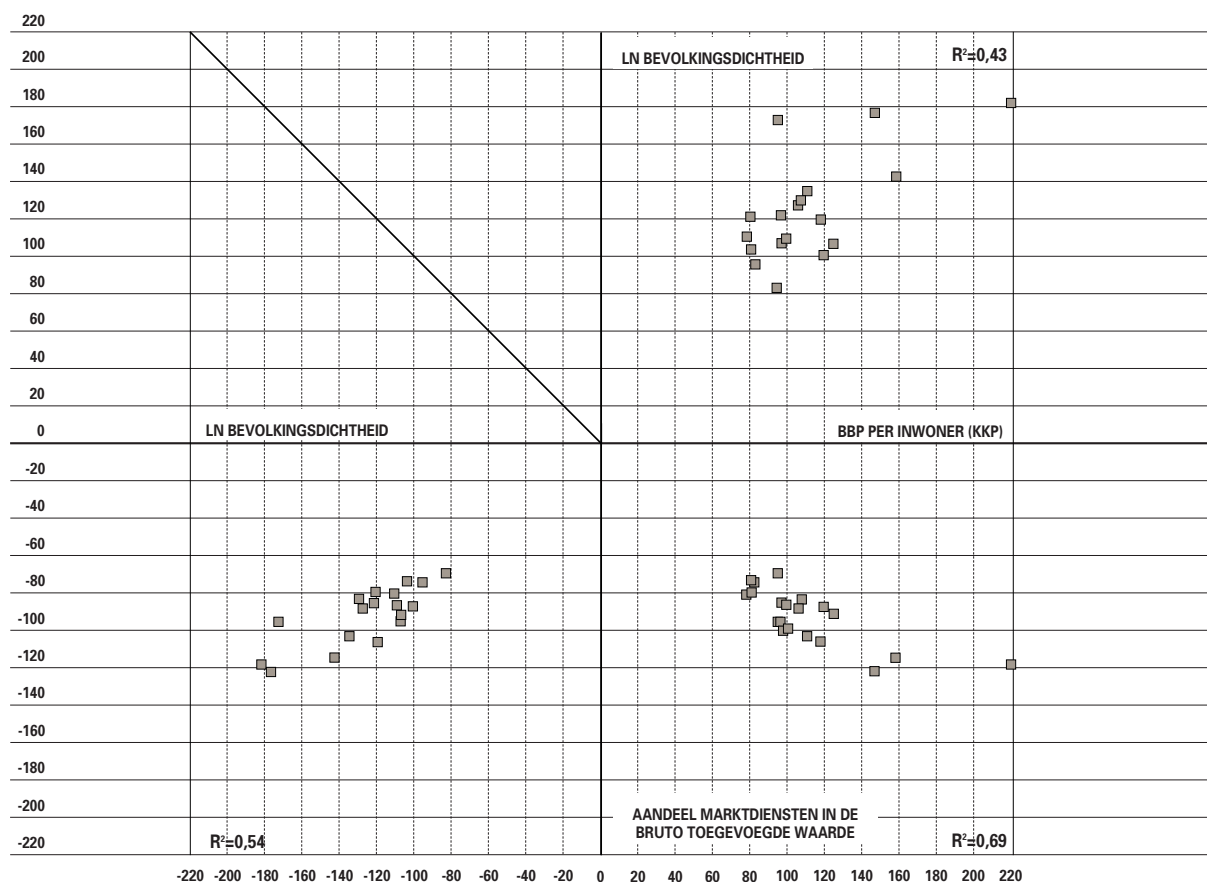
	TOTALE INVESTERINGEN / BBP (IN %) 2000	UITGAVEN BEDRIJVEN VOOR O&O / BBP (IN %) 1999	TOTALE ACTIVITEITS- GRAAD (IN %) 2001	TOTALE WERKZAAM- HEIDSGRAAD (IN %) 2001	AANDEEL PART-TIME TEWERKGE- STELDEN (IN %) 2001	WERKLOOS- HEIDS- GRAAD (IN %) 2001	AANDEEL LANGDURIGE WERKLOOSHEID (IN %) 2001**	
EU-15	22.576,4	20,2	1,20	56,0	65,2	18,0	7,6	-
België	24.175,9	20,9	1,40	50,9	60,0	18,5	6,6	48,4
Brusselse Gewest	49.331,8	22,6	0,99	49,8	54,1	18,0	11,1	48,9
Vlaamse Gewest	23.796,4	22,2	1,59	52,2	63,2	18,2	3,8	37,5
Waalse Gewest	17.645,7	16,2	1,30	48,9	55,9	19,2	10,6	55,7
Denemarken	26.924,9	20,3	1,26	65,2	76,7	20,1	4,4	20,7
Berlijn	21.309,0	22,9	1,88	59,1	60,8	19,8	12,6	47,2
Sleeswijk-Holstein	21.577,6	23,1	0,45	57,4	67,3	23,2	7,0	42,8
Madrid	24.901,9	n.b.	0,87	54,5	64,1	6,7	9,8	46,7
Catalonië	22.425,9	n.b.	0,71	52,6	72,1	7,8	8,8	39,2
Île de France	35.509,0	17,7	2,45	61,6	66,9	12,2	7,6	37,3
Champagne-Ardenne	21.220,4	16,7	0,35	53,8	61,7	14,7	9,2	34,7
Picardië	18.456,5	17,9	0,92	55,5	61,2	13,9	10,1	39,1
Nord- Pas-de-Calais	18.026,7	16,9	0,35	51,8	54,2	17,4	12,6	40,2
Nord-Est (It.)	28.020,4	20,7	0,27	52,2	63,5	11,0	3,4	31,4
Lazio (It.)	26.408,1	17,4	0,60	48,6	54,5	8,6	10,3	76,2
Oost-Nederland	21.658,1	24,4	1,01	64,8	75,1	43,1	2,3	35,0
Zuid-Nederland	24.246,2	23,2	2,23	63,2	73,6	40,4	2,2	27,5
London	32.982,6	n.b.	0,45	63,3	69,9	21,3	5,7	34,0
Wales	18.158,5	n.b.	0,57	55,9	66,3	25,2	5,9	24,0

16.1 Enkele belangrijke sociaal-economische indicatoren voor het Vlaamse Gewest en andere vergelijkbare Europese regio's. Bron: Eurostat, Federaal Planbureau.

* Île de France, Champagne-Ardenne, Picardië en Nord- Pas-de-Calais: cijfers voor 1998. Belgische gewesten: ramingen.

** Oost- en Zuid-Nederland: cijfers voor 2000.

SOCIAAL-ECONOMISCHE INDICATOREN

16.2 Respectievelijke verband tussen BBP per inwoner in 1999 (uitgedrukt in koopkrachtpariteiten of KKP), de bevolkingsdichtheid op 1/1/2000 (uitgedrukt in het natuurlijk logaritme) en aandeel van de marktdiensten in de bruto toegevoegde waarde in 1999*. Bron: Eurostat, APS.

* Madrid en Catalonië: 1998, EU: 1997, Britse regio's: ramingen.

het BBP per hoofd 44% lager uit voor het Brusselse Gewest, ten voordele van het Vlaamse (+14%) en Waalse Gewest (+17%). We mogen dan ook besluiten dat Vlaanderen deel uitmaakt van een welvarend gebied dat zich in Europa uitstrekt van Zuid-Engeland via België en het gebied rond de Rijn tot in Noord-Italië.

Het FPB stelt verder dat de relatief hoge arbeidsproductiviteit een gunstige invloed heeft op het BBP van het Vlaamse Gewest. Onze werkzaamheidsgraad daarentegen situeert zich in de buurt van het Europese gemiddelde. Ook het aandeel van de 15-64-jarigen in de totale bevolking wijkt niet echt af van andere regio's.

De investeringsratio in het Vlaamse Gewest situeert zich boven het gemiddelde in Europa. De Nederlandse, Duitse regio's en ook het Brusselse Gewest leggen een iets grotere investeringsactiviteit aan de dag in verhouding tot hun BBP.

Het Vlaamse Gewest kent een behoorlijk lage werkloosheidsgraad. In de rangschikking gaan enkel

Zuid- en Oost-Nederland en het Italiaanse Nord-Est nog voor. Het Waalse en Brusselse Gewest daarentegen doen het beduidend minder goed. De werkloosheid loopt op in de hoofdstedelijke regio's Berlijn, Lazio en in mindere mate Madrid. Het Waalse en Brusselse Gewest scoren niet goed met betrekking tot het aandeel langdurig werklozen. Het Vlaamse Gewest bevindt zich ongeveer in de middenmoot.

Het niveau van onderzoek en ontwikkeling (O&O) levert een belangrijke bijdrage aan de groei in een land of regio. Dit is nog meer het geval voor de centraler gelegen regio's in Europa.

De gegevens van de O&O-uitgaven van bedrijven moeten gezien hun gebrekkige kwaliteit als benaderend beschouwd worden. Het Vlaamse Gewest doet het goed met een vierde plaats. Brussel scoort binnen België minder goed. Het FPB wijt dit aan de sectorale structuur van het Brusselse Gewest, met een minder sterke vertegenwoordiging van de industrie.

CORRELATIEMATRIX ECONOMISCHE STRUCTUUR

	BHG	VLG	WG	DENE- MARKEN	BERLIJN	SCHLESWIG- HOLSTEIN	MADRID	CATA- LONIË	ÎLE DE FRANCE	CHAMPAGNE ARDENNE	PICAR- DIË	NORD - PAS-DE- CALAIS	NORD EST	LAZIO	OOST- NEDERL.	ZUID- NEDERL.
BHG	1	0,61	0,68	0,68	0,83	0,74	0,79	0,41	0,86	0,42	0,46	0,56	0,52	0,90	0,65	0,53
VLG	0,61	1	0,94	0,95	0,83	0,92	0,87	0,92	0,81	0,88	0,96	0,98	0,97	0,80	0,98	0,98
WG	0,68	0,94	1	0,94	0,92	0,97	0,83	0,78	0,84	0,84	0,90	0,95	0,85	0,85	0,95	0,90
Denemarken	0,68	0,95	0,94	1	0,89	0,96	0,87	0,81	0,83	0,82	0,90	0,94	0,89	0,85	0,98	0,93
Berlijn	0,95	0,84	0,93	0,88	1	0,96	0,85	0,67	0,96	0,72	0,74	0,83	0,72	0,91	0,90	0,79
Schleswig- -Holstein	0,94	0,94	0,96	0,94	0,96	1	0,93	0,83	0,98	0,83	0,85	0,92	0,88	0,96	0,97	0,90
Madrid	0,79	0,87	0,83	0,87	0,87	0,90	1	0,82	0,88	0,65	0,76	0,82	0,85	0,92	0,86	0,84
Catalonië	0,41	0,92	0,78	0,81	0,60	0,74	0,82	1	0,61	0,82	0,93	0,92	0,97	0,61	0,85	0,95
Île de France	0,86	0,81	0,84	0,83	0,98	0,96	0,88	0,61	1	0,65	0,69	0,76	0,71	0,94	0,83	0,74
Champagne- Ardenne	0,42	0,88	0,84	0,82	0,66	0,79	0,65	0,82	0,65	1	0,96	0,91	0,88	0,62	0,87	0,90
Picardië	0,46	0,96	0,90	0,90	0,70	0,83	0,76	0,93	0,69	0,96	1	0,99	0,96	0,67	0,93	0,98
Nord - Pas-de-Calais	0,56	0,98	0,95	0,94	0,78	0,89	0,82	0,92	0,76	0,91	0,99	1	0,95	0,74	0,96	0,98
Nord Est	0,52	0,97	0,85	0,89	0,71	0,84	0,85	0,97	0,71	0,88	0,96	0,95	1	0,72	0,93	0,98
Lazio	0,90	0,80	0,85	0,85	0,94	0,92	0,92	0,61	0,94	0,62	0,67	0,74	0,72	1	0,84	0,73
Oost-Nederland	0,65	0,98	0,95	0,98	0,89	0,96	0,86	0,85	0,83	0,87	0,93	0,96	0,93	0,84	1	0,97
Zuid-Nederland	0,53	0,98	0,90	0,93	0,75	0,87	0,84	0,95	0,74	0,90	0,98	0,98	0,98	0,73	0,97	1

16.3 Onderlinge correlaties in economische structuur tussen de geselecteerde regio's, op basis van de sectorale spreiding van de bruto toegevoegde waarde in 1999. Bron: Eurostat, APS.

De spreiding van de bruto toegevoegde waarde over de diverse sectoren belicht de economische structuur van de onderscheiden regio's. Het tertiairiseringsproces gaat nog steeds door. Dit neemt niet weg dat er nog duidelijke verschillen zijn in de economische structuur van de bestudeerde regio's. De industrie is relatief belangrijk in het Vlaamse Gewest. De bouw, nijverheid, de handel, de reparatie en het onderwijs komen hier ook vrij goed aan bod. Onze economische structuur leunt het dichtst aan bij die van

Zuid-Nederland. De verstedelijkte regio's (waaronder het Brusselse Gewest) vertonen typisch een relatief zwakke aanwezigheid van de industrie. Daartegenover staat dat de marktdiensten (financiële instellingen, onroerend goed, verhuur en zakelijke diensten) er naar verhouding beter vertegenwoordigd zijn. Er bestaat een positief verband tussen de aanwezigheid van marktdiensten en de hoogte van het BBP per capita. Hiermee is echter nog niet gezegd dat het ene voorwaarde is voor het andere.

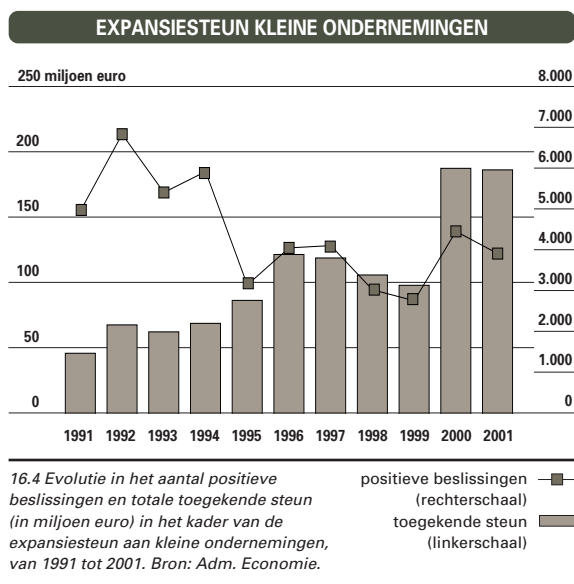
16.2 Ondernemerschap

In november 2001 ondertekenden de Vlaamse Regering en de sociale partners het Pact van Vilvoorde. De ondertekenaars engageren zich om een duurzame ontwikkeling na te streven, met evenveel aandacht voor economische, sociale als ecologische doeleinden. Het Pact ambieert onder andere om Vlaanderen tot de groep van de meest performante economieën binnen de Europese Unie te laten behoren. Om dit te bereiken, werden enkele doelstellingen geformuleerd. Het Actieplan Ondernemen van januari 2002 bouwt voort op het Pact van Vilvoorde en wil een antwoord bieden op de economische noden van ondernemingen. Die stellen zich scherper in een periode van minder goede conjunctuur. De implementatie van het Actieplan Ondernemen vormt de leidraad van het beleid in 2002 en 2003.

Goed presterende economie

1. Beleidsinstrumenten

Steunverlening aan bedrijven in het kader van de expansiewetgeving is een belangrijk instrument waarmee de Vlaamse overheid bijdraagt tot een goed presterende economie. In het begrotingsjaar

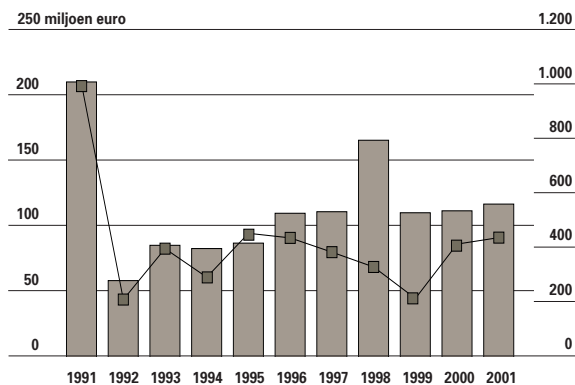

2002 werden de fondsen voor de economische expansie en regionale reconversie (FEERR's), waarbinnen de expansiesteun paste, vervangen door een nieuw fonds voor flankerend economisch beleid: het Hermesfonds. De Vlaamse overheid wil hiermee de nodige omgevingsvoorwaarden scheppen waarin het ondernemen kan gedijen.

Directe investeringssteun blijft betekenisvol indien zij selectief en doelmatig wordt ingezet. Momenteel wordt gewerkt aan een aantal maatregelen om de expansiesteun in deze nieuwe benadering in te kaderen. In 2001 werden 2.691 dossiers ingediend in het kader van de expansiesteun voor kleine ondernemingen. Dit zijn er 36% minder dan het jaar voordien, wat te wijten is aan de opschorting van de steun voor meertewerkstelling (vanaf 28 april 2001). Nog in 2001 kregen 3.992 dossiers een positieve beslissing. Deze hoeveelheid reflecteert de inspanningen om de dossierstock versneld af te handelen. De toegekende steun beliep 190 miljoen euro voor 1.671 miljoen euro in aanmerking komende investeringen. Dit komt neer op een steunpercentage van 11,4%. Net zoals in 2000 ligt de uitgekeerde steun merkbaar hoger dan voordien. In vergelijking met tien jaar geleden zijn de toelagepercentages zelfs verdubbeld. De meeste steun ging nog naar dossiers die werden ingediend net voor de stopzetting van de maatregel van meertewerkstelling. Daarnaast werd vooral steun verleend aan initiatieven om de omzet te vergroten of om zich voor het eerst te vestigen op een KMO- of industriezone.

De expansiesteun voor middelgrote en grote ondernemingen was in 2001 goed voor 494 ingediende dossiers. Dit zijn er 5,2% minder dan in 2000, deels ten gevolge van het afschaffen van de tewerkstellingssteun. Er werd over 445 dossiers positief beslist. De inhaaloperatie ten opzichte van vorig jaar werd gehypothekeerd door de onderhandelingen tussen de Vlaamse overheid en de Europese Commissie over een herziening van de regionale ontwikkelingszones. Die worden apart behandeld in de regelgeving voor steun. De steunverlening voor middelgrote en grote ondernemingen bedroeg in 2001 119 miljoen euro voor een totaal van 1.549 miljoen euro aan aanvaarde investeringen. Dit geeft een steunpercen-

EXPANSIESTEUN MIDDELGROTE EN GROTE ONDERNEMINGEN

16.5 Evolutie in het aantal positieve beslissingen en totale toegekende steun (in miljoen euro) in het kader van de expansiesteun aan middelgrote en grote ondernemingen van 1991 tot 2001. Bron: Adm. Economie.

tage van 7,7%. De uitgekeerde steun is 4,5% hoger dan in 2000. De toelagen zouden borg staan voor de creatie van circa 6.700 arbeidsplaatsen. Er lagen drie grote motieven aan de basis van de steunverlening: meertewerkstelling, ecologie en strategisch-regionaal belang.

2. Resultaten

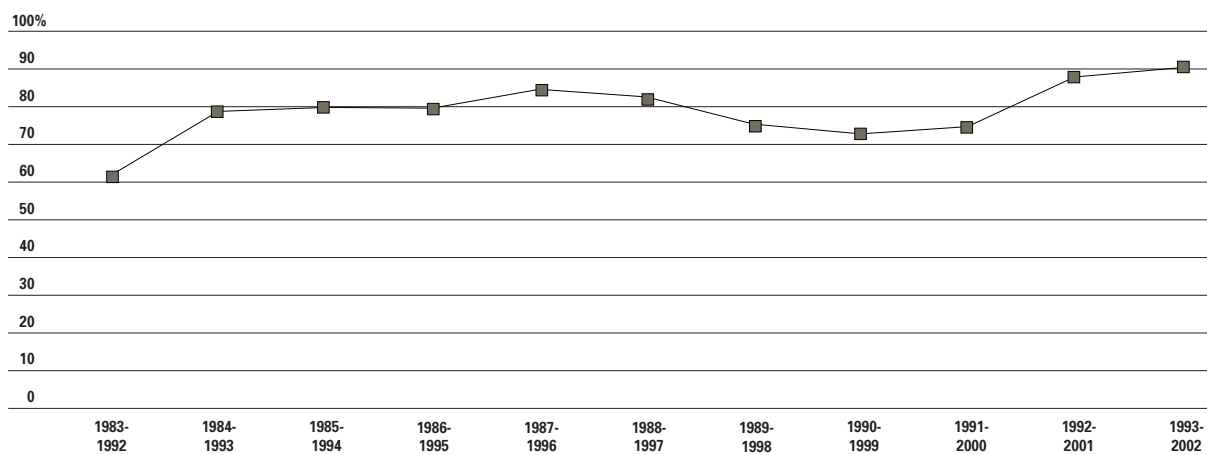
De Vlaamse economie is klein in vergelijking met sommige buurlanden, en erg open. Daardoor is ze in grote mate afhankelijk van wat er in het buitenland gebeurt. Vlaanderen drijft mee op de golven van de internationale conjunctuurbewegingen. Zo is er in de periode 1983–2002 een correlatie van 80% tussen de groei van het Vlaamse BBP en die van de

EU-15. Indien de periode verengd wordt tot de laatste tien jaar, dan loopt de coëfficiënt zelfs op tot 90,7%. Dit illustreert de steeds grotere afstemming van de Vlaamse economie op Europa. Dit geeft ook aan dat de Vlaamse overheid de richting van de economische beweging moeilijk alleen kan wijzigen. Wel kan zij voor de nodige voorwaarden zorgen waarbinnen ondernemerschap gedijt en kan zij zich inspannen om de groei te kanaliseren binnen de door haar uitgestippelde beleidslijnen, zoals duurzaam ondernemen.

Het Vlaamse BBP nam in 2002 volgens voorlopige ramingen reëel toe met 0,9%. Dit is een matige prestatie, maar ook in de ons omliggende buurlanden staat nergens een groeicijfer van 2% op het scorebord. De groeivertraging is alom een feit en trad reeds in 2001 in. Ze werd teweeggebracht door de afnemende externe vraag vanuit een aantal delen van de wereld (waaronder de VS) en door de minder grote investeringen. De economische situatie vertoonde in het begin van 2002 tekenen van beterschap. Seizoengezuiverd op kwartaalbasis nam het BBP van de EU in de eerste twee kwartalen reëel toe met respectievelijk 0,3% en 0,4%. De netto-export vormde de motor van de groei, maar ook de consumptie van de gezinnen en van de overheid droegen een steentje bij. De bruto vaste kapitaalvorming bleef echter in het rood.

De totale industriële productie per werkdag wijzigde bijna niet in 2001 (-0,1%) ten opzichte van het jaar daarvoor. Dit staat in contrast met de goede prestatie in 2000 (+5,2%) en is een uiting van het conjunctureel zwakkere klimaat. In de ons omringende landen en Europa als geheel geldt hetzelfde verhaal.

VERBAND GROEI VLAANDEREN EN EU

16.6 Voortschrijdende correlatie voor 10-jaarsperiodes, 1983 - 2002. Bron: Eurostat, APS.

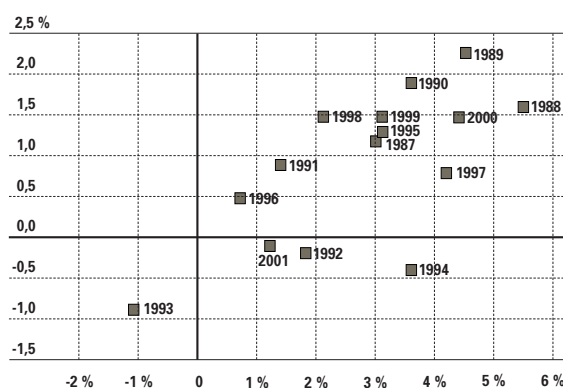
REËLE GROEI VAN HET BBP

	1998	1999	2000	2001	2002*
Vlaamse Gewest	1,9%	3,3%	4,0%	1,0%	0,9%
België	2,0%	3,2%	3,7%	0,8%	0,7%
Nederland	4,3%	4,0%	3,3%	1,3%	0,2%
Frankrijk	3,4%	3,2%	3,8%	1,8%	1,0%
Duitsland	2,0%	2,0%	2,9%	0,6%	0,2%
EU-15	2,9%	2,8%	3,4%	1,5%	0,9%

16.7 Evolutie van de reële groei van het BBP in het Vlaamse Gewest, de buurlanden en de EU, van 1998 tot 2002, in %.
Bron: Eurostat, NBB, APS. * Ramingen.

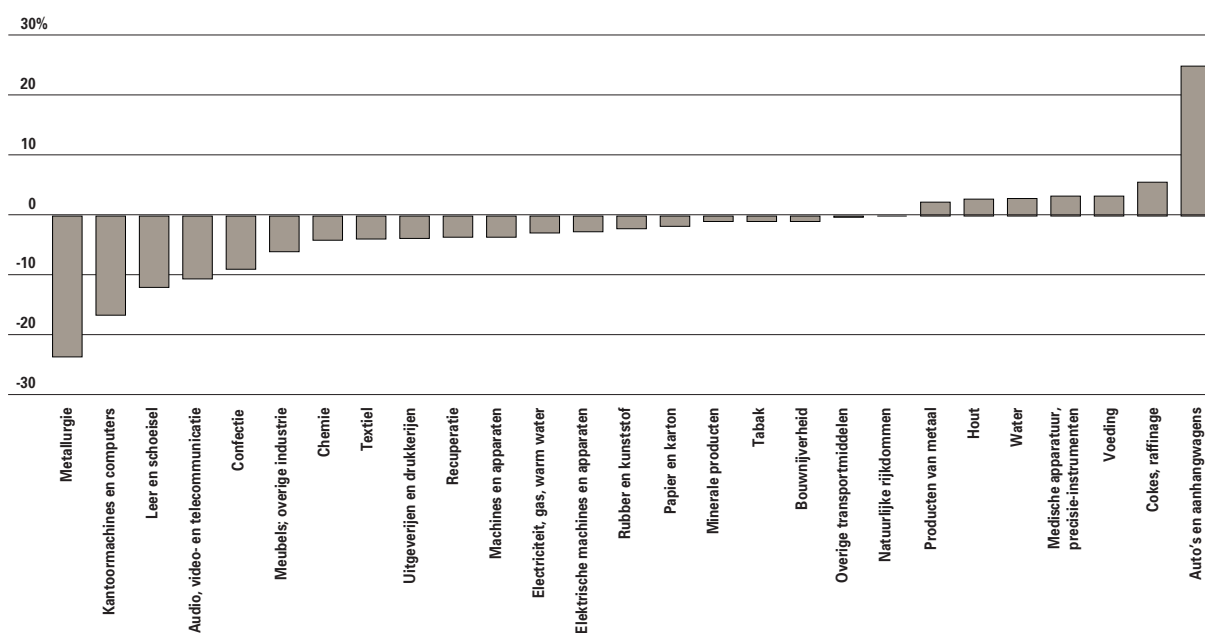
De daling van de productie doet zich voor in de meeste sectoren. Onder de stijgers valt voornamelijk de sector van de auto's en aanhangwagens op (+24,8%). Minder forse toenames werden gerealiseerd in de 'cokes en raffinage' (+5,6%), de meer conjunctuurbestendige 'voeding' (+3,3%) en de 'medische apparatuur en precisie-instrumenten' (+3,3%). De meest in het oog springende dalingen van de productie werden opgetekend in de 'metallurgie' (-23,3%) de 'kantoormachines en computers' (-16,4%), 'leer en schoeisel' (-11,8%), 'audio-, video- en telecommunicatieapparatuur' (-10,4%) en 'confectie' (-8,8%). In de eerste acht maanden van 2002 nam de industriële productie per werkdag toe met 0,8% in vergelijking met dezelfde periode in 2001. Dit wijst echter nog niet op een krachtige herneming.

GROEI BBP EN WERKGELEGENHEID

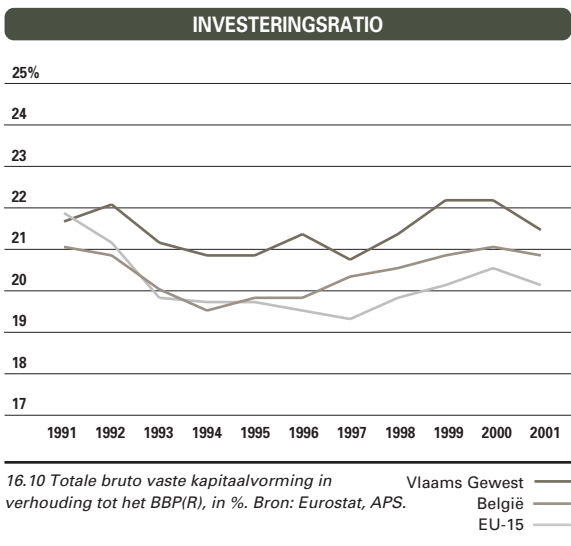

16.8 Reële groei van het BBPR (linkerkolom) en groei van de binnenlandse werkgelegenheid (horizontale as) in het Vlaamse Gewest, in %.
Bron: MTA, S-WAV, APS.

GROEI INDUSTRIËLE PRODUCTIE

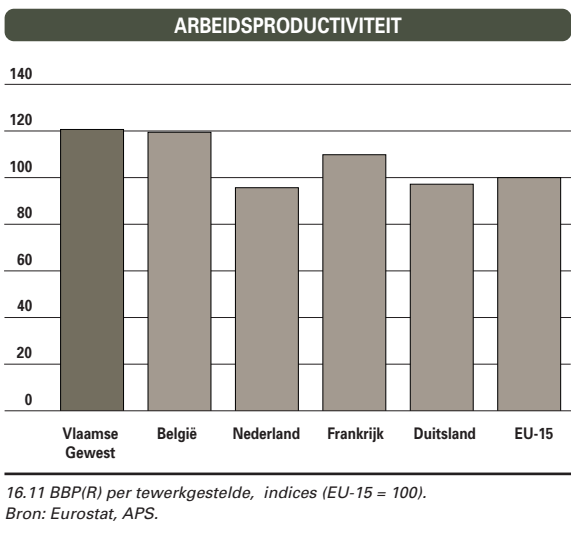

16.9 Toename van de industriële productie in het Vlaamse Gewest in 2001 t.o.v. 2000, in %. Bron: NIS.

Investerings zijn belangrijk omdat ze vorm geven aan de toekomstige productiecapaciteit van een land of regio. Het Pact van Vilvoorde stipuleert dat Vlaanderen tegen 2010 een van de meest aantrekkelijke regio's moet zijn voor de vestiging en ontwikkeling van ondernemingsactiviteiten. De investeringsratio in Vlaanderen moet dan tot de top-vijf van de Europese regio's behoren. De totale bruto vaste kapitaalvorming in verhouding tot het BBP kan voor 2001 geschat worden op 21,5%. Daarmee bevindt het Vlaamse Gewest zich op een hoger niveau dan heel België, Frankrijk, Duitsland of de Europese Unie. Enkel Nederland scoort de laatste jaren nog iets hoger.

Het investeringsbedrag dat in aanmerking kwam voor expansiesteun is goed voor circa 15% van de investeringen van ondernemingen, zelfstandigen en instellingen zonder winst oogmerk. De effectief toe-

gekende steun dekt naar schatting 1,4% van dit bedrag aan investeringen. De Vlaamse overheid wil deze investeringssteun dan ook eerder zien als een instrument dat selectief kan ingezet worden om specifieke doelen te verwezenlijken, dan als een algemeen middel om de economie te stimuleren.

Een relatief hoge arbeidsproductiviteit typeert het Vlaamse Gewest (uitgedrukt als BBP per tewerkgestelde). De ogenschijnlijk mindere prestatie van Nederland moet genuanceerd worden aangezien het aandeel van de deeltijdse werkgelegenheid er dubbel zo hoog is als bij ons en dit de indicator in neerwaartse zin beïnvloedt.

3. Besluit

Het Vlaamse BBP en de industriële productie presteerden in 2001 minder goed dan in 2000. Vlaanderen is niet immuun voor de afzwakkende conjunctuur in Europa en elders in de wereld. De expansiesteun alleen kan dit niet verhelpen, en wil meer nog dan vroeger een instrument voor flankerend beleid zijn dat selectief en doelmatig kan worden ingezet.

Innovatie en O&O

1. Beleidsinstrumenten

Het Instituut voor de aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen (IWT) is het orgaan van de Vlaamse overheid voor de ondersteuning van industrieel O&O in Vlaanderen. Recent zijn een aantal beleidsmaatregelen in voege getreden die het O&O-beleid van het IWT een nieuwe wending geven. Het IWT biedt een veelheid van diensten aan, maar enkel deze die direct te maken hebben met het bedrijfsleven komen hier aan bod.

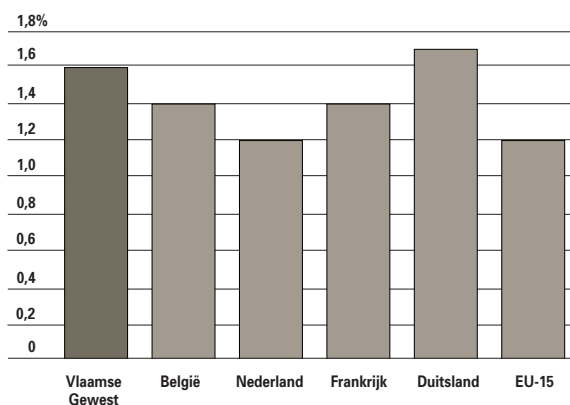
O&O OP INITIATIEF VAN DE BEDRIJVEN

In 2001 kregen 79 projecten een totaal steunbedrag van 37,6 miljoen euro. Dit betekent een gemiddeld bedrag van 460.000 euro per project. In vergelijking met het jaar voordien is het totale steunbedrag verminderd, terwijl er ongeveer evenveel projecten waren. Dit komt omdat er in 2000 een aantal mega-projecten waren.

HET KMO-PROGRAMMA

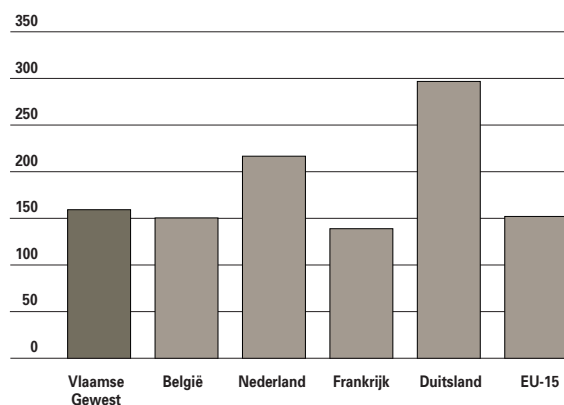
Met de operationalisering van een nieuw KMO-programma wil de Vlaamse overheid zich tot een ruimer KMO-publiek richten om O&O zo breed mogelijk te stimuleren. Het programma vervangt een vijftal vroegere steunmaatregelen.

O&O BEDRIJVEN

16.12 Uitgaven van bedrijven voor O&O in % van het BBP(R) in 1999. Bron: Eurostat.

PATENTAANVRAGEN BIJ EPO

16.13 Aantal patentaanvragen per miljoen inwoners bij het EPO volgens registratiedatum in het jaar 2000. Bron: Eurostat.

Onder het nieuwe KMO-programma werden in 2001 182 aanvragen ingediend waarvan 144 volledig werden verklaard. Dit zijn er 92% meer dan in 2000. Er werden in totaal 78 dossiers positief beoordeeld, die samen goed zijn voor 3,8 miljoen euro steun. Als ook de KMO-steun onder het oude regime nog wordt meegerekend, komen daar nog eens twintig goedgekeurde dossiers bij voor een totaalbedrag van 1,4 miljoen euro steun.

STEUN AAN TECHNOLOGIEAANBIEDERS EN INTERMEDIAREN

Bij hun technologische innovatie kunnen bedrijven een beroep doen op een ruim gamma van kenniscentra. Zo werken sectorale onderzoekscentra waar O&O wordt uitgevoerd ten bate van de ondernemingen samen met technologische adviesdiensten. In 2001 waren er 39 voltijdsequivalente adviseurs actief, die elk contact hadden met circa 115 bedrijven. Begin 2002 keurde de Vlaamse regering het financieringsbesluit goed voor steun aan Vlaamse Innovatie Samenwerkingsverbanden (VIS). Men onderscheidt samenwerking in functie van thematische innovatiestimulering, subregionale innovatiestimulering, technologische dienstverlening en collectief onderzoek. Inzake de VIS-regeling werd in 2001 reeds 6,2 miljoen euro gefinancierd door de Vlaamse overheid. Daarbij zijn ook de projecten van het vroegere clusterbeleid in de VIS-regeling opgenomen.

2. Resultaten

Een van de doelstellingen van het Pact van Vilvoorde is dat tegen 2010 een kwart van de omzet van de Vlaamse ondernemingen gerealiseerd zou worden via nieuwe producten en diensten. Volgens een Europese enquête stonden innoverende producten en diensten

in 1997 in voor 17% van de totale omzet van de Vlaamse bedrijven.

De uitgaven van de Vlaamse bedrijven voor O&O waren in 2000 goed voor 1,7% van het BBP. Dit aandeel groeide de laatste jaren gestaag. Onze regio scoort daarmee beter dan gemiddeld in Europa en de meeste buurlanden. In Zweden en Finland geven de bedrijven naar verhouding het meeste uit aan O&O. Dit is belangrijk, want studies tonen aan dat er een positieve relatie bestaat tussen het niveau van O&O en de economische output.

In 2001 waren in het Vlaamse Gewest circa 21.300 voltijdsequivalenten actief in O&O van bedrijven. Op vijf jaar betekende dit een groei met zo maar even 43,6%. We kunnen dan ook stellen dat de Vlaamse bedrijven de afgelopen jaren steeds meer aandacht besteedden aan O&O. Het Vlaamse Gewest noteerde in 2000 159,4 patentaanvragen per miljoen inwoners bij het Europees Patentbureau. Dit is weliswaar nipt beter dan het Europese gemiddelde, maar Nederland, Duitsland en de Scandinavische landen doen het beter.

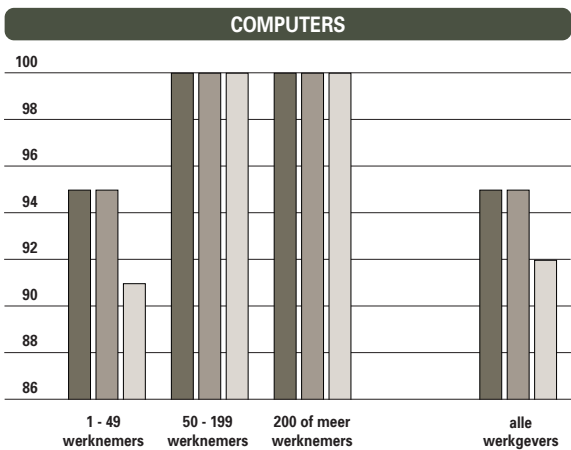
3. Besluit

Dankzij het beleid en de middelen leveren de inspanningen van het IWT vruchten af. De Vlaamse bedrijven doen extra inspanningen op het vlak van O&O.

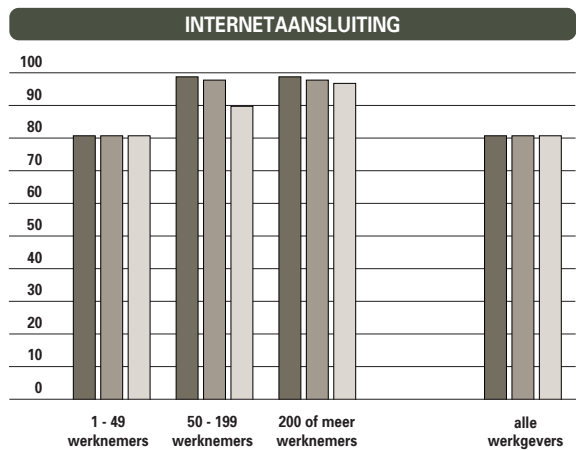
Bedrijven en de digitale economie

1. Beleidsinstrumenten

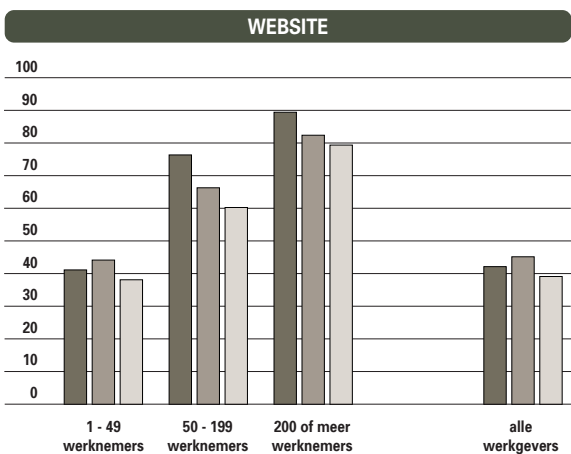
De Vlaamse regering wil werk maken van een digitaal actieplan om de plaats van Vlaanderen in de

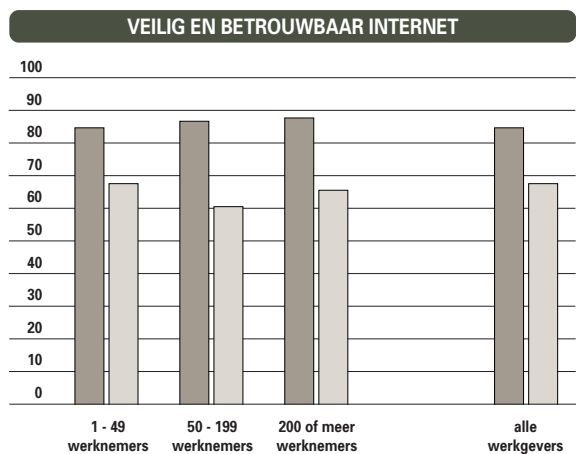
16.14 Percentage vestigingen waar een computer aanwezig is, mei 2001 (n=1136), november 2001 (n=1090) en mei 2002 (n=1327). Het totaal van alle werkgevers is gewogen. Bron: afd. Media-innovatie en Mediaverunningen.

16.15 Percentage vestigingen waar internet aanwezig is, mei 2001 (n=1041), november 2001 (n=1090) en mei 2002 (n=1327). Het totaal van alle werkgevers is gewogen. Bron: afd. Media-innovatie en Mediaverunningen.

16.16 Percentage vestigingen met een website, mei 2001 (n=1041), november 2001 (n=1090) en mei 2002 (n=1327). Het totaal van alle werkgevers is gewogen. Bron: afd. Media-innovatie en Mediaverunningen.

16.17 Percentage vestigingen met veilig en betrouwbaar internet, mei 2001 (n=843), november 2001 (n=883) en mei 2002 (n=1076). Het totaal van alle werkgevers is gewogen. Bron: afd. Media-innovatie en Mediaverunningen.

digitale economie serieus te verstevigen. Het Digitaal Actieplan Vlaanderen wil deze beleidsintenties concreet omkaderen, onder meer door het stimuleren van het ICT-gebruik binnen bedrijven en cruciale sectoren, het aanpakken van de tekorten op de ICT-arbeidsmarkt en het aanmoedigen van e-commerce en e-business. De effecten worden opgevolgd door een halfjaarlijkse internetenquête. De meest recente gegevens dateren van mei 2002 en zijn vooral afkomstig van bedrijven of instellingen met vijf of meer werknemers.

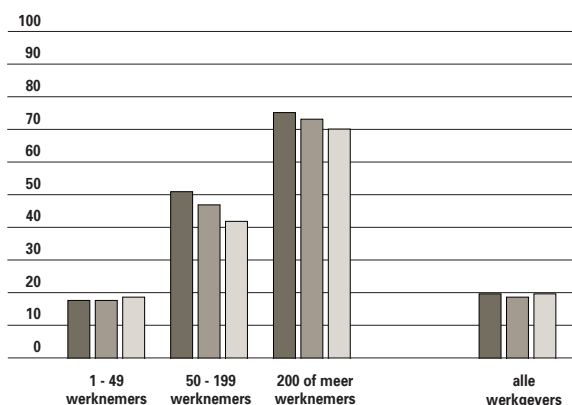
2. Resultaten

Het wekt geen verbazing dat de PC gemeengoed is bij Vlaamse bedrijven en instellingen. Enkel in de

kleinere entiteiten met 1 tot 49 werknemers heeft één op twintig in mei 2002 nog geen PC. Deze groep is op een jaar tijd wel opmerkelijk kleiner geworden.

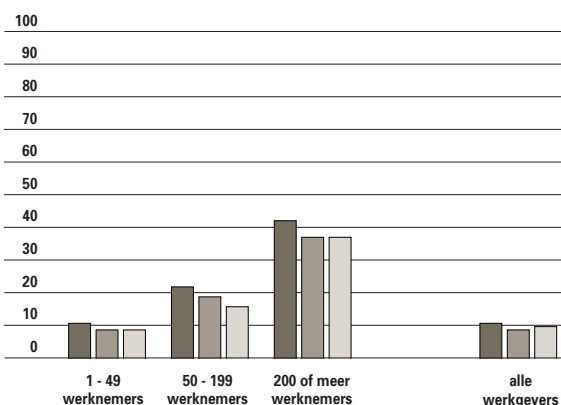
Zowat alle bedrijven en instellingen met 50 of meer werknemers in dienst beschikken over een internet-aansluiting. Vooral bij de categorie met 50 tot 200 werknemers was er in mei 2002 een inhaalbeweging ten opzichte van het jaar voordien. Viervijfde van de kleinere entiteiten kan op het internet. Hier was op een jaar tijd geen evolutie merkbaar. De dial-up-verbindingen via PSTN of ISDN vormen het grootste deel van de connecties, maar ADSL-verbindingen en de kabel kennen een steeds groter succes. Gehuurde lijnen zijn vooral belangrijk bij grote bedrijven.

INTRANETAANSLUITING

16.18 Percentage vestigingen met een intranet, mei 2001 (n=1041), november 2001 (n=1090) en mei 2002 (n=1327). Het totaal van alle werkgevers is gewogen. Bron: afd. Media-innovatie en Mediavergunningen.

TELEWERKEN

16.19 Percentage vestigingen dat aan telewerken doet, mei 2001 (n=1136), november 2001 (n=1090) en mei 2002 (n=1041). Het totaal van alle werkgevers is gewogen. Bron: afd. Media-innovatie en Mediavergunningen.

Er is een vrij groot verschil naar bedrijfsgrootte wat het voorkomen van een internetsite betreft. De meerderheid van de grote bedrijven heeft een website of behoort tot een groep die er een heeft. Bij de vestigingen met minder dan 50 werknemers is dit maar in circa 40% van de gevallen zo. De middelgrote bedrijven liggen daar tussenin, maar daar heeft de penetratie van een website zich op een jaar tijd het sterkst doorgezet.

De functionaliteiten van de meeste websites zijn beperkt tot het (passief) doorgeven van informatie. In bijna 10% van de gevallen kunnen de sites ook gebruikt worden voor het plaatsen van bestellingen. De grote meerderheid van de bedrijven en instellingen gebruikt het internet voor e-mailen en het opzoeken van informatie. In de helft van de gevallen dient het internet ook voor administratieve doeleinden. Minder goed scoren dan weer e-learning, e-commerce en personeelszaken, vooral bij kleinere entiteiten.

In mei 2002 vond iets meer dan viervijfde van de bedrijven transacties via het internet eenvoudig. Er is daarbij weinig verschil tussen de grootteklassen. In vergelijking met mei 2001 werd vooral bij de grotere bedrijven vooruitgang geboekt. Ongeveer tweederde vertrouwt transacties via het internet. Dit is minder dan het jaar voordien en is voornamelijk te wijten aan de categorie van de middelgrote bedrijven. Een belangrijk gedeelte van de respondenten die transacties noch eenvoudig, noch betrouwbaar vinden gebruikt het internet voor transacties met de overheid (66%) of met klanten of leveranciers (59%). Een intranet blijkt vooral bij de grotere entiteiten

van nut. Kleinere bedrijven of instellingen zijn veel minder aangesloten op een intranet. Het is ook bij middelgrote en grote entiteiten dat de penetratie van het intranet nog een groei vertoonde tussen mei 2001 en mei 2002.

De belangrijkste toepassing van het intranet is interne e-mail. Ook interne nota's scoren hoog.

Telewerken komt meer voor naarmate de omvang van het bedrijf of de instelling toeneemt. Ook hier situeerde het groeipotentieel zich vooral bij de middelgrote en grote entiteiten.

3. Besluit

Het inter- en intranet vindt meer en meer ingang in het Vlaamse bedrijfsleven. Kleinere ondernemingen scoren niet zo goed, maar misschien is de nood aan deze toepassingen er ook niet altijd even groot.

Dynamiek van de bedrijven

1. Beleidsinstrumenten

Gezonde en goed presterende bedrijven vormen de basis van onze economie. Ondernemen betekent echter ook risico durven nemen. Mislukkingen zijn niet steeds aan loutere onkunde te wijten, maar evenzeer aan het verkeerd inschatten van de markten en de toekomstperspectieven. Er is ook sprake van creatieve destructie, waarbij bepaalde traditionele activiteiten moeten wijken voor nieuwere met meer toekomstmogelijkheden. Het aanzwengelen van ondernemerschap kan dan ook gepaard gaan met een grotere turbulentie.

De Vlaamse overheid wil via het Vlaams Waarborgfonds bijdragen tot de ondernemersdynamiek. Het Fonds stelt zich zowel rechtstreeks als onrechtstreeks borg in investeringsdossiers bij banken en participatiemaatschappijen. Het Vlaams Waarborgfonds verleende in 2001 334 rechtstreekse en 179 onrechtstreekse waarborgen. Dat zijn er samen liefst 57% minder dan in 2000. Vooral de onrechtstreekse waarborgen kenden een sterke terugloop. De totale waarborgsom bedroeg 32 miljoen euro voor een kredietotaal van 72 miljoen euro. Ook deze bedragen liggen lager dan in 2000.

Deze minder sterke prestaties hebben een drietal oorzaken: de zwakkere economische activiteit in 2001, de geringere bereidheid van de banken om risicovolle dossiers te aanvaarden en de strengere voorwaarden van het Fonds zelf.

Uit een studie blijkt dat het Waarborgfonds faalt op het vlak van de financiering van kleine ondernemingen. Het Fonds kampt met belangrijke structurele tekorten, zoals een complexe wetgeving, een beperkt partnership en dubbelwerk bij de participerende banken. Er is dan ook een nieuw ontwerp van besluit in de maak dat eenvoud, automatisatie en een marktconforme responsabilisering wil introduceren in de Vlaamse Waarborgregeling.

De Europese Commissie beschouwt rechtstreekse borgstelling door de Vlaamse overheid (buiten het Waarborgfonds) als concurrentievervalsing en verzocht om deze maatregel te staken.

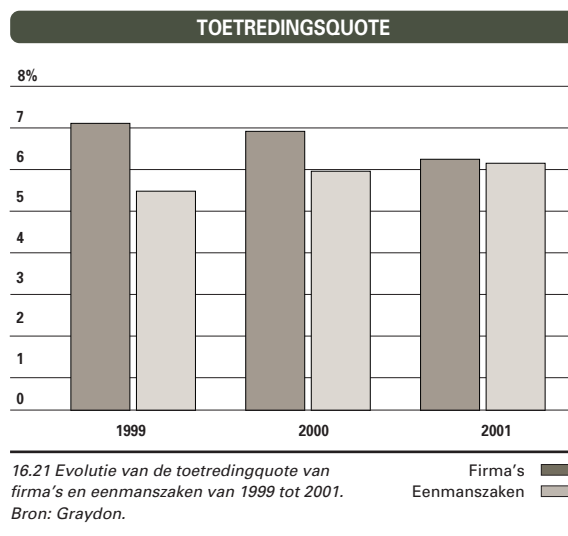
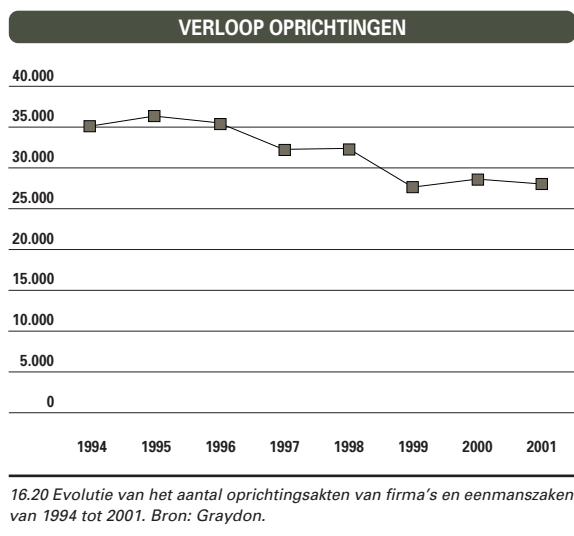
De Vlaamse Commissie voor Preventief Bedrijfsbeleid (VCPB) werd opgericht met als doel ondernemingen met 50 of meer werknemers aan te sporen een preventief beleid te voeren zodat een faillissement kan vermeden worden. In 2001 waren 2.650 ondernemingen onder toezicht. In deze groep wer-

den 21 faillissementen uitgesproken. Het aantal grondige onderzoeken en het aantal aanbevelingen lag fors lager dan in 2000. Dit is te wijten aan een lagere personeelsbezetting op het secretariaat van de VCPB. Uit een evaluatie blijkt echter ook dat de VCPB weinig bekend is, dat ze de ondernemingen met minder dan 50 werknemers en met de hoogste faillissementsgraad niet bereikt en dat haar aanbevelingen niet altijd de overlevingskans van een bedrijf positief beïnvloeden. Vandaar het vernieuwd preventief bedrijfsbeleid waarbij de overheid het niet meer als haar taak ziet om zelf de particuliere sector te adviseren en te begeleiden. De Vlaamse overheid wil de bedrijven voortaan informeren en doorverwijzen. Via een systeem van adviescheques zal een onderneming externe expertise kunnen inwinnen bij een erkende adviesinstantie. De overheid zal de helft van de kostprijs van die cheques terugbetalen. Om de KMO's met minder dan 50 werknemers niet over het hoofd te zien, werden in 1998 regionale preventiecellen in het leven geroepen. Momenteel zijn er negen actief. De kleinere ondernemingen kunnen er hun problemen bespreken. Een eerste gesprek met een lokale adviseur van de preventiecel is gratis. Momenteel wordt onderzocht in welke mate het preventief bedrijfsbeleid kan ingeschakeld worden in de op te richten Huizen van de Vlaamse Economie.

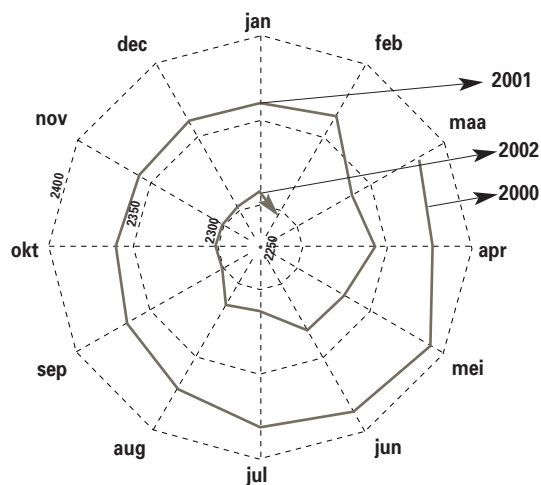
2. Resultaten

Het Pact van Vilvoorde ambieert dat Vlaanderen in 2010 verder evolueert naar een ondernemende samenleving. Vlaanderen moet tegen dan bij de vijf beste Europese regio's behoren inzake netto-aan-groei van ondernemingen.

In 2001 waren er 1,1% minder Vlaamse vestigingen

DALEND AANTAL OPRICHTINGEN

16.22 Maandelijkse evolutie van het aantal oprichtingsakten van firma's en eenmanszaken sedert maart 2000, voortschrijdend 12-maands gemiddelde. Bron: APS, Graydon.

dan het jaar voordien. Tijdens de drie voorgaande jaren werd telkens een (geringe) toename genoteerd.

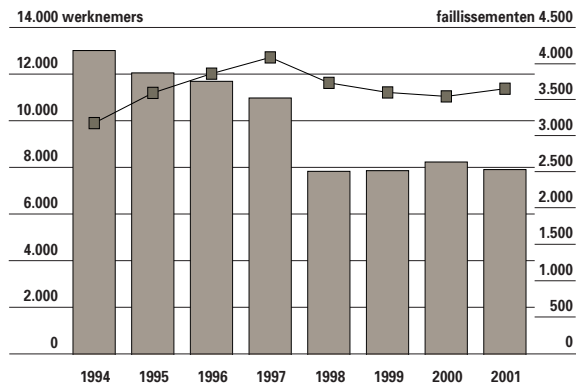
Het Vlaamse Gewest telde in 2001 circa 28.000 oprichtingen. Dit zijn er 2,1% minder dan in 2000. In heel België was er een daling van 2,3%. De terugval van het aantal oprichtingen is vooral merkbaar bij de firma's (-5,1%). Bij de eenmanszaken is er nog een minieme stijging (+0,9%). Een verklaring hiervoor is de minder goede economische situatie in 2001. Het feit dat het aantal opgerichte eenmanszaken beter standhoudt, kan te maken hebben met de verslechterende situatie op de arbeidsmarkt, waardoor sommigen meer heil zien in het zelf opstarten van een zaak.

Hierbij moet opgemerkt worden dat het aantal oprichtingen verwijst naar het aantal oprichtingsakten. Dat wil zeggen dat naast louter nieuw opgestarte vennootschappen en eenmanszaken ook rechtspersonen begrepen worden die ontstaan door bijvoorbeeld een opsplitsing van een bestaande onderneming.

De dalende trend van het aantal oprichtingen houdt ondertussen aan. Gedurende de eerste zeven maanden van 2002 waren er 2,8% minder oprichtingen dan tijdens de overeenkomstige periode van 2001. Ook dit keer komt de daling voornamelijk op rekening van de firma's.

De toetredingsquote van firma's nam de drie laatste jaren af. Aan de basis hiervan ligt de conjunctuuromslag die een aanvang nam in het najaar van 2000. De quote voor eenmanszaken daarentegen groeide

FALINGEN EN BETROKKEN WERKNEMERS

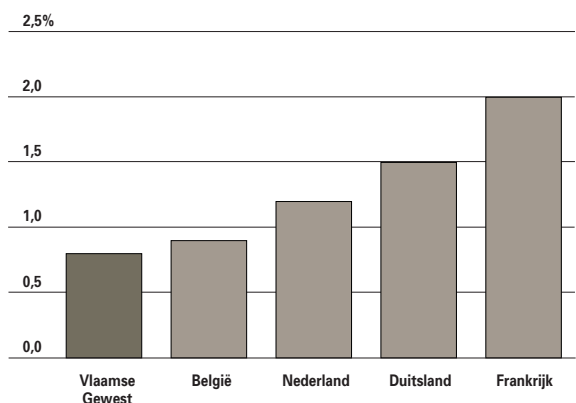

16.23 Evolutie van het aantal faillissementen van firma's en eenmanszaken en aantal betrokken werknemers van 1994 tot 2001. Bron: Graydon.

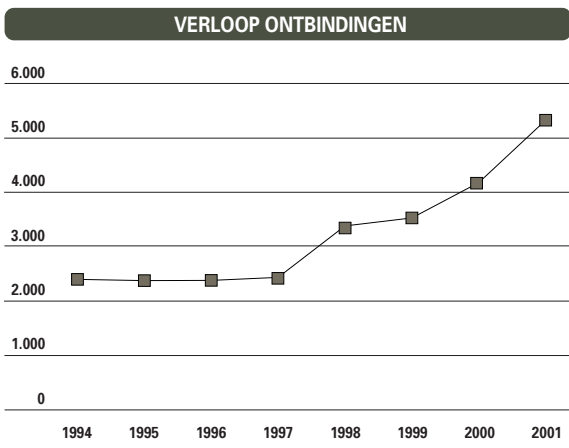
geleidelijk. In 1999 waren er immers minder oprichtingen ten gevolge van de strengere vestigingsvoorwaarden. Vertrekkende van dit lage niveau was er in de twee daaropvolgende jaren wederom een aangroei.

De afzwakkende conjunctuur in 2001 leidde tot 3.700 faillissementen. Dat zijn er 2,9% meer dan in 2000. Samen hadden ze een jobverlies van ongeveer 8.000 arbeidsplaatsen tot gevolg of 3,0% minder dan het jaar voordien. In heel België werd in 2001 3,9% meer faillissementen genoteerd, waardoor 42,8% meer werknemers hun job verloren. Dit komt door het faillissement van Sabena dat in de statistiek tot het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gerekend wordt. De toename van het aantal falingen is voornamelijk voelbaar bij de firma's (+3,9%). Het aantal gefailleerde eenmanszaken nam slechts lichtjes toe (+0,8%). Dit

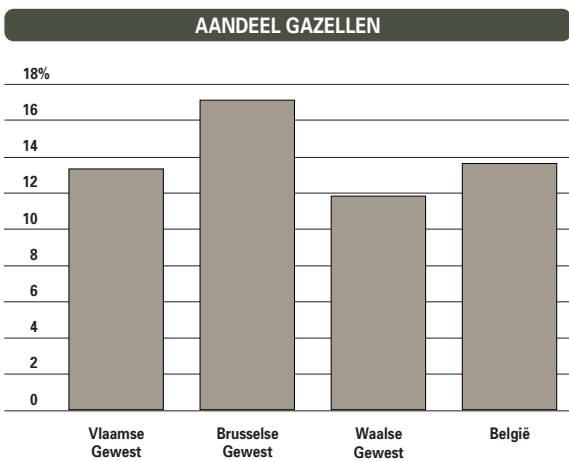
FAILLISEMENTSRAATIO

16.24 Aantal falingen in verhouding tot het aantal ondernemingen en zelfstandigen in 2001, in %. Bron: Graydon.

16.25 Evolutie van het aantal ontbindingen van firma's van 1994 tot 2001. Bron: Graydon.

16.26 Aandeel van het aantal gazellen in de middelgrote ondernemingen in België en de gewesten, 2000, in %. Bron: Bureau Van Dijk, APS.

kan te maken hebben met de invoering van het distributieattest, dat sinds enige tijd strengere eisen stelt aan de kunde van kandidaat-zelfstandigen vooraleer zij hun geplande activiteit kunnen uitoefenen. Tijdens de maanden januari tot en met augustus van 2002 groeide het aantal faillissementen verder aan met 4,7% in vergelijking met de analoge periode in 2001. Dit is de resultante van een verdere aangroei bij de firma's en een vermindering bij de eenmanszaken.

In 2001 stopten ongeveer 5.200 Vlaamse firma's hun bedrijvigheid of 27,2% meer dan in 2000. In heel België is er toename van 25,2%. Tijdens de eerste zeven maanden van 2002 waren er bovendien reeds 16,5% meer stopzettingen dan in dezelfde periode in 2001.

De turbulentie van het aantal ondernemingen geeft een beeld van de mate waarin ondernemingen kunnen opgericht en beëindigd worden. Een grote ratio kan

wijzen op dynamisme en de mogelijkheden die institutioneel geboden worden. Uiteraard is er ook een invloed van de conjunctuur. Zo bedroeg de turbulentie bij Vlaamse firma's 10,4% zowel in 1999 als in 2000. In 2001 was er een lichte terugloop tot 9,6%. Een van de streefdoelen van het Pact van Vilvoorde is een verdubbeling van het aantal gazellen tegen 2010. Gazellen zijn snelgroeiende, middelgrote ondernemingen die Europa als thuismarkt hebben en sterk aanwezig zijn in internationaal erkende netwerken en kenniscentra. Het Vlaamse Gewest telde in 2000 13,3% gazellen onder de middelgrote ondernemingen. Opvallend is het vrij grote aandeel van 17,1% gazellen in het Brusselse Gewest door de relatief belangrijke aanwezigheid van dienstverlenende bedrijven. In Wallonië zijn er 11,8% gazellen.

3. Besluit

Ondanks de beleidsinstrumenten is er een toename van het aantal faillissementen en stopzettingen in 2001. Tegelijk worden er minder bedrijven opgericht. Een en ander hangt ook samen met de minder goede economische situatie. Het is eigen aan de werking van een vrijmarkteconomie dat bedrijven verdwijnen als het minder goed gaat. Dit kan echter ook de basis vormen voor de creatie van nieuwe activiteiten, mogelijk in andere, vernieuwende sectoren.

Verbreding en verdieping ondernemersattitude

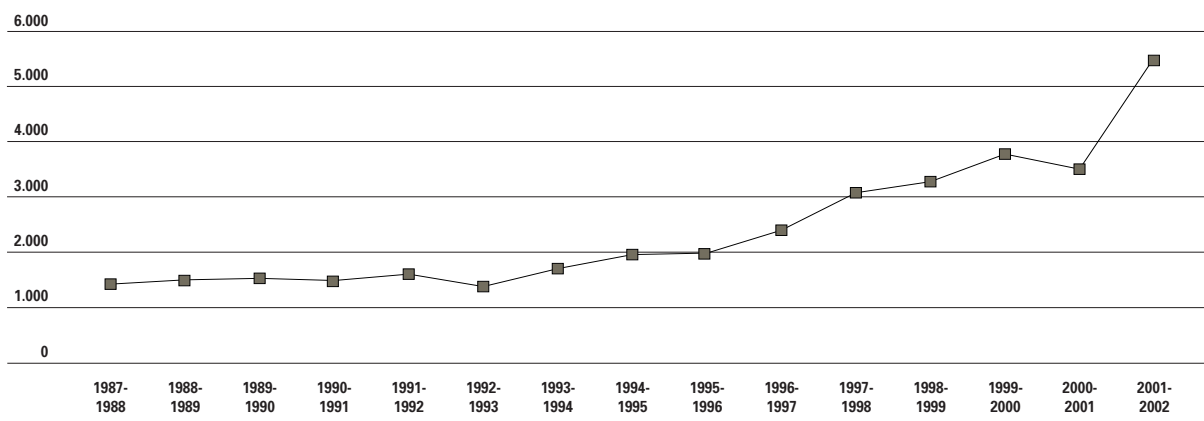
1. Beleidsinstrumenten

De Vlaamse overheid is er zich van bewust dat ondernemerschap van jongsaf moet gestimuleerd worden. Daarom trok zij ondermeer in 2002 793.000 euro uit voor de betoelaging van de personeelskosten van de VZW Vlaamse Jonge Ondernemingen. Deze VZW begeleidt en coördineert onder andere het project van de mini-ondernemingen.

Tijdens het schooljaar 2001-2002 waren er 306 mini-ondernemingen actief. Hiermee wordt opnieuw aangesloten bij de groei van de afgelopen jaren. In totaal waren tijdens het schooljaar 2001-2002 circa 5.500 Nederlandstalige jongeren betrokken in een mini-onderneming. Dit is meer dan tijdens vorige schooljaren.

In 2001 werden ook de eerste stappen gezet om de formule van de mini-ondernemingen ingang te doen vinden in de hogescholen, onder de benaming Small Business Projects. Dit resulteerde in 35 projecten met in totaal 220 deelnemende jongeren tijdens het schooljaar 2001-2002.

JONGEREN IN MINI-ONDERNEMINGEN

16.27 Evolutie van het aantal Nederlandstalige deelnemers aan het project mini-ondernemingen van 1988 tot 2002. Bron: VZW Vlaamse Jonge Ondernemingen.

De Vlaamse regering uitte de wens dat de departementen economie en onderwijs samen verder denken over mogelijkheden om het ondernemerschap als attitude structureel in te passen in het onderwijs. Een tweede maatregel is het project Centrummanagement. De Vlaamse overheid wil managers opleiden die maatregelen en acties coördineren om het binnenstedelijke winkelgebied verder uit te bouwen. In 2001 zorgde de Vlaamse overheid voor de organisatie van opleidingen en ervaringsuitwisselingen voor centrummanagers.

2. Resultaten

De 'General Entrepreneurship Monitor' of GEM is een internationaal onderzoek bij 18-64 jarigen dat peilt naar de relatie tussen ondernemerschap en economische groei.

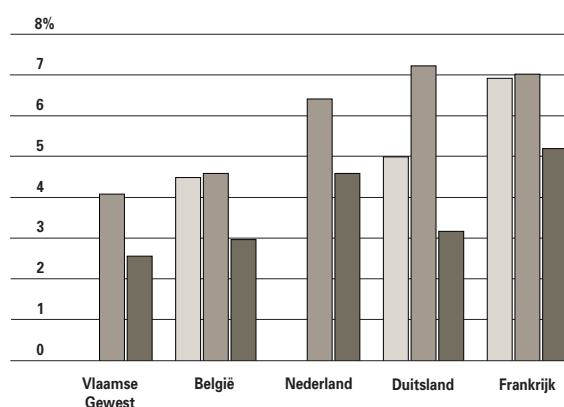
In 2001 bedroeg de totale ondernemersactiviteit 4,1%. Daarmee bevindt het Vlaamse Gewest zich samen met België (4,6%) onderaan de rangschikking van landen waar het GEM-onderzoek liep. Dit is vooral te wijten aan het lage percentage van mensen die een bedrijf of zaak runnen die minder dan 42 maanden operationeel is. Het aandeel personen dat betrokken is bij de opstart van een bedrijf of zaak met de bedoeling dit geheel of gedeeltelijk in bezit te hebben eens dat bedrijf of die zaak operationeel is (ontluikende bedrijven), is iets gunstiger. Het Vlaamse Gewest scoort samen met België en Nederland laag op de categorie van bedrijven die uit noodzaak een activiteit starten. Dit valt te verklaren door de relatief goed ontwikkelde sociale zekerheid in deze landen. De onderzoekers relativiseren ook het belang van ondernemen uit noodzaak omdat dit eerder plaatsgrijpt in consumentgeoriënteerde secto-

ren waar knowhow en opleiding minder aan bod komen. Het Vlaamse Gewest en België halen echter ook lage resultaten op ondernemen uit opportuniteitsoverwegingen (respectievelijk 3,0% en 3,6%). Van de landen waar het onderzoek liep, doen enkel Israël en Japan het slechter. Dit resultaat is ernstiger dan het vorige aangezien dit motief om te ondernemen veeleer gepaard gaat met ambitieuzere doelstellingen.

In 2002 is de totale ondernemersactiviteit in omzeggens alle landen gezakt is. De verslechterende conjuncturele situatie is daar niet vreemd aan. Het Vlaamse Gewest en België halen in 2002 een score van respectievelijk 2,6% en 3,0%. Enkel Japan doet het minder goed.

Volgens het GEM-onderzoek wordt in Vlaanderen weinig 'ondernomen' omwille van de onvoldoende beschikbaarheid van bedrijventerreinen en de ver-

TOTALE ONDERNEMERSACTIVITEIT

16.28 Evolutie van de totale ondernemersactiviteit in het Vlaamse Gewest en omliggende landen van 2000 tot 2002, in %. Bron: GEM.

MATE VAN ONDERNEMEN

ONDERNEMERSACTIVITEIT					
	TOTAAL	IN ONTLUIKENDE BEDRIJVEN	IN PAS OPGESTARTE BEDRIJVEN	ONDERNEMEN OMDAT ER EEN OPPORTUNITEIT IS	ONDERNEMEN UIT NOODZAAK
Vlaamse Gewest	4,1	3,3	0,8	3,0	0,6
België	4,6	3,4	1,2	3,6	0,8
Nederland	6,4	2,6	3,8	5,4	0,4
Frankrijk	7,2	6,4	0,9	3,8	1,3
Duitsland	7,0	4,8	2,2	4,8	1,9

16.29 Totale ondernemersactiviteit en redenen waarom men onderneemt in het Vlaamse Gewest en omliggende landen in 2001, in %. Bron: GEM.

keersmoeilijkheden in grote urbane gebieden. Ook de administratieve last die ondernemers te verwerken krijgen en het niet altijd ter beschikking zijn van voldoende financieringsbronnen spelen mee.

Daarnaast identificeren de onderzoekers enkele sociaal-culturele redenen: ondernemer worden is geen evidente beroepskeuze, er is de stigmatisering van ondernemers die failliet gingen en ondanks zijn goede kwaliteit is het onderwijssysteem onvoldoende afgestemd op het bijbrengen van ondernemerskwaliteiten. Het onderzoek besluit dat de transfer van technologie naar KMO's wel verbeterd is. Toch is enige voorzichtigheid geboden bij de interpretatie van deze resultaten. België en het Vlaamse Gewest tellen relatief veel familiebedrijven, terwijl de overname van de zaak door de opvolger niet in de GEM-statistiek is opgenomen. Dit is echter geen onbelangrijk facet van het ondernemerschap in Vlaanderen.

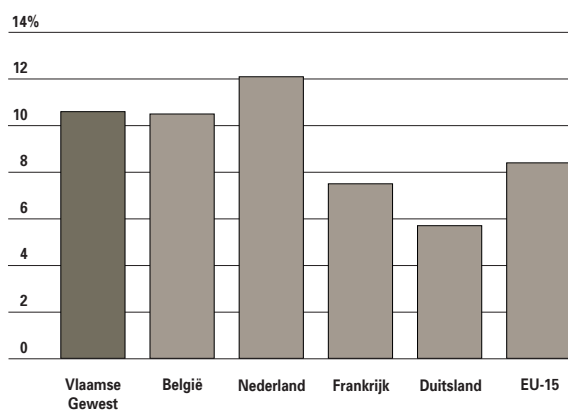
Uit een onderzoek van Dream, een organisatie die dynamisme en ondernemingszin bij jongeren wil

opwekken, blijkt dat Belgische jongeren uit het vijfde, zesde en zevende jaar secundair onderwijs hun verwachtingen met betrekking tot hun toekomstige beroep duidelijk kunnen verwoorden: zij wensen een beroep waarin zij zich kunnen ontplooiën, met voldoende autonomie en gevarieerde contacten. Dat concreetiseert zich in de sterke voorkeur van jongeren om zelfstandige of bestuurder-werkgever te worden (53,3%). Dit staat in contrast met de realiteit, maar het weerspiegelt wel de potentiële ondernemerszin die bij deze groep aanwezig is. Belangrijk is ook dat jongeren zich bij de keuze van hun beroep het liefst laten leiden door contacten met of getuigenissen van professionals.

3. Besluit

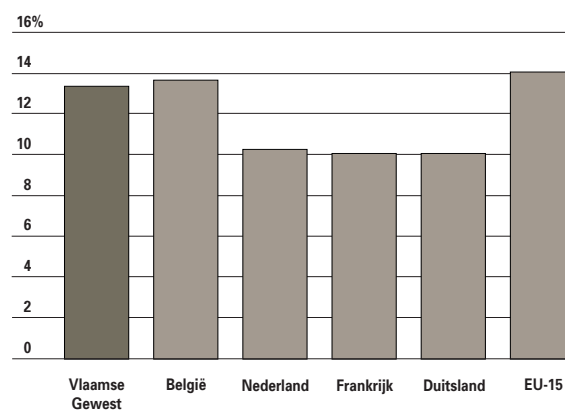
De Vlaamse overheid hecht veel belang aan het introduceren van ondernemerschap bij jongeren. Er is een stijgend aantal jongeren betrokken bij mini-ondernemingen. Uit internationaal onderzoek blijkt dat er relatief weinig nieuwe of startende ondernemers zijn in Vlaanderen. Dit heeft echter ook te

BEDRIJFSLEIDERS EN HOGER KADERPERSONEEL

16.30 Aandeel van de bevolking met een betrekking dat bedrijfsleider is of behoort tot het hoger kaderpersoneel in 2000, in %. Bron: EAK.

WERKGEVERS EN ZELFSTANDIGEN

16.31 Aandeel van de bevolking met een betrekking dat werkgever of zelfstandige is in 2000, in %. Bron: EAK.

maken met het hoge aantal familiebedrijven, waar een generatiewissel niet als nieuw ondernemerschap werd opgenomen in het onderzoek.

Eenvoudiger regelgeving en minder administratieve lasten

1. Beleidsinstrumenten

Een belangrijke krachtlijn van het Actieplan Ondernemen is het verminderen van de administratieve lastendruk en een betere dienstverlening aan de ondernemer.

De Huizen van de Vlaamse Economie zullen in de provinciehoofdsteden aan (kandidaat)ondernemers een loketfunctie aanbieden, zodat zij op één fysieke plaats terecht kunnen met al hun vragen en dossiers. Op de website Ondernemen in Vlaanderen kan de ondernemer op één locatie alle informatie vinden die nodig is voor het opstarten en runnen van een zaak. Naast informatie over vergunningen, subsidies, formulieren en bedrijventerreinen, biedt de website ook een bedrijvengids aan, wetteksten, een nieuwsbrief en contactinformatie.

2. Resultaten

De nood aan een eenvoudiger regelgeving en minder administratieve lasten blijkt uit een enquête van de Europese Commissie (Flash Eurobarometer Entrepreneurship): 73 % van de Vlamingen ouder dan 15 jaar was in 2000 van oordeel dat het door de complexe administratieve procedures moeilijk is om een zaak op te starten. Vlaanderen scoort daarmee net op het gemiddelde van de Europese Unie. Ook de onderzoekers van de Global Entrepreneurship Monitor stellen in hun rapport van 2001 dat de administratieve lasten nog steeds een hinderpaal vormen voor het ondernemerschap in België. In de klassering van het IMD (International Institute for Management Development) die de bekwaamheid aanduidt om een optimale omgeving te creëren haalde België in 2002 een score van 66,7, wat een 18de plaats op 49 landen opleverde. Nederland behaalde een uitstekende 4de plaats. Frankrijk en Duitsland bevonden zich in de buurt van België. Cijfers voor het Vlaamse Gewest zijn niet voorradig.

3. Besluit

Het is de Vlaamse overheid menens met een doorzichtige regelgeving en administratieve lastenverlaging. De initiatieven die reeds genomen werden, zijn van recente aard en zullen pas in een later stadium door het bedrijfsleven goed kunnen ingeschat worden.

Beschikbaarheid van basisinfrastructuur

1. Beleidsinstrumenten

Een andere krachtlijn van het Actieplan Ondernemen is letterlijk ruimte scheppen om te ondernemen.

Drie problemen worden aangepakt.

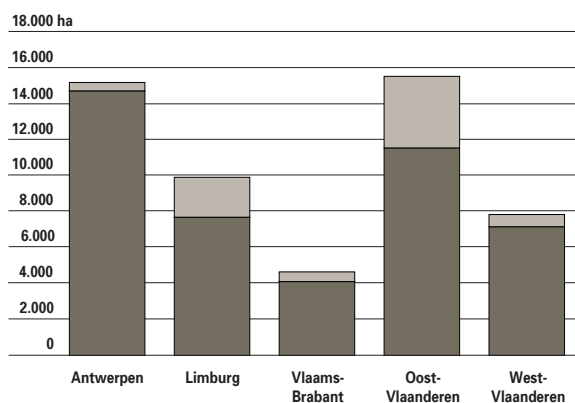
Vooreerst is er een tekort aan bouwrijpe bedrijventerreinen. Zo hebben 57 van de 102 gemeenten die geselecteerd zijn als economisch knooppunt minder dan 2 ha bouwrijpe grond op hun bedrijventerreinen. Daarom zal de Vlaamse overheid, in het kader van een urgentieprogramma, 56 bestemde bedrijventerreinen bouwrijp maken. Ook zal onderzocht worden in welke mate niet-strategische reserves van gevestigde bedrijven en verlaten sites op de markt kunnen gebracht worden.

Een tweede probleem is dat het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voor de periode 1994-2007 wel voorziet in 7.000 ha bijkomende bedrijventerreinen, maar dat er in de praktijk niets of onvoldoende gebeurt. Ook hier zullen specifieke acties ondernomen worden, afhankelijk van de provinciale situatie. Ten slotte zijn er onvoldoende professionele en hoogstaande locaties voor bedrijven. De Vlaamse overheid is daarom gewonnen voor een kwaliteitslabel voor bedrijfsterreinen. De belangrijkste criteria daarbij zijn het bestaan van een stedenbouwkundig ontwerp en een beheersformule die de kwaliteit van de site op termijn waarborgt. In dit verband maakt de term 'duurzame bedrijventerreinen' opgang. De Vlaamse overheid laat zich in deze materie adviseren door het Strategisch Plan Ruimtelijke Economie (SPRE), een vierjarig wetenschappelijk project dat tegen 2004 een visie voor Vlaanderen moet uitwerken. In totaal verleende de Vlaamse overheid in 2001 13,7 miljoen euro subsidies voor de aanleg van bedrijventerreinen. Dat is ruim het dubbele van het bedrag in 2000. Het merendeel van de middelen ging naar de provincies West-Vlaanderen en Limburg. Daarbovenop werd circa 691.000 euro toegewezen aan vier projecten van bedrijfsgebouwen. Volgens een nieuw besluit zou het subsidiepercentage verhoogd worden voor de aanleg van terreinen waarop eerst opruimings- of saneringswerken noodzakelijk waren.

2. Resultaten

Het Vlaamse Gewest telde op 31 december 2001 53.438 ha bedrijventerreinen. Deze waren gemiddeld voor 85% ingenomen, 1% meer dan in 2000. De bezettingsgraad is vooral hoog in de provincies Antwerpen, West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant.

OPPERVLAKTE BEDRIJFSTERREINEN

16.32 Totale oppervlakte en reeds ingenomen oppervlakte aan bedrijventerreinen naar provincie, in hectaren. Toestand 31 december 2001. Bron: adm. Economie.

3. Besluit

Een voldoende aanbod van kwalitatief hoogwaardige bedrijventerreinen is een essentiële voorwaarde voor het opstarten van nieuwe activiteiten en het aantrekken van buitenlandse investeerders. Daar zijn veel experts het over eens. De Vlaamse overheid wil er dan ook versneld werk van maken om de knelpunten weg te werken.

Vorming en begeleiding

1. Beleidsinstrumenten

De Vlaamse overheid hecht veel belang aan de begeleiding van bedrijven en aan de vorming van werknemers, zowel bij de aanvang van hun loopbaan als in een later stadium.

Via de subsidiëring van peterschapsprojecten wil de Vlaamse overheid de bedrijfsvoering van kleine ondernemingen professionaliseren. Dit gebeurt door ervaring uit te wisselen met grotere ondernemingen of meer ervaren zelfstandige ondernemers. De concrete uitwerking van peterschapsprojecten gebeurt door organisaties die een band hebben met ondernemers in een bepaald gebied, zoals lokale werkgeversorganisaties. Dergelijke projecten kunnen een looptijd hebben van één of meerdere jaren. In 2002 waren negentien gesubsidieerde peterschapsprojecten actief, evenveel als in 2001 en 2000. Daarbovenop stonden vijf bijkomende projecten in de steigers waarvoor vermoedelijk op latere datum subsidies zullen aangevraagd worden. Aan elk gesubsidieerd peterschapsproject nemen minstens tachtig kleine ondernemingen deel.

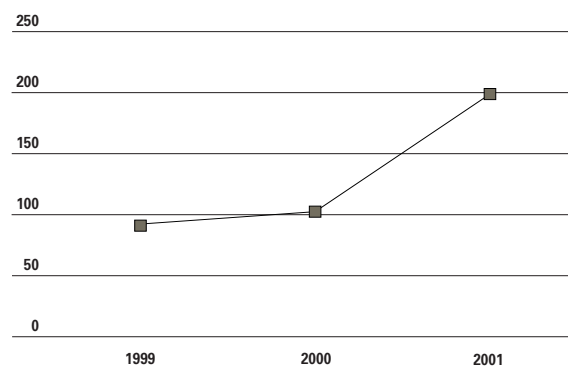
Het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO) verleent advies aan startende of reeds gevestigde zelfstandigen en KMO's. In 2001 deden circa 4.700 klanten een beroep op eerstelijnsadvies waarbij bedrijfsadviseurs een probleem analyseren, de klant informatie meegeven, een aanzet geven tot verdere samenwerking of doorverwijzen naar gespecialiseerde organisaties. Dit is minder dan vorig jaar, maar er moet opgemerkt worden dat de brochure 'administratieve formaliteiten voor startende zelfstandigen' op één jaar tijd bijna 9.000 keer gedownload werd van het KMO-loket op de VIZO-site.

Daarnaast verstrekt het VIZO ook managementadvies, waarbij de ondernemer via een contract kennis verwerft of begeleid wordt in het ondernemingsproject. In 2001 verleende het VIZO 245 contractuele adviezen. Dat zijn er 8% minder dan in 2000. Er gingen 168 adviezen naar starters.

Verder publiceert het VIZO ook sectorstudies die ondernemers, bedrijfsadviseurs en alle geïnteresseerden nuttige informatie bieden over een sector. In 2001 werden de studies over de kleding- en de schoenendetailhandel herzien. In 2002 werd de reeks aangevuld met studies over de detailhandel in bloemen en planten en over het tuincentrum. Het VIZO staat eveneens in voor de erkenning van externe bedrijfsadviseurs. Om een erkenning te verkrijgen moeten de bedrijfsadviseurs aan een aantal voorwaarden voldoen.

Het Vlaamse Gewest verleent steun aan kleine ondernemingen en kandidaat-starters die zich over een welbepaald aspect van hun bedrijfsvoering laten bijstaan door een bedrijfsadviseur die erkend is door het VIZO. Een goede voorbereiding kan het verschil maken tussen falende en niet-falende ondernemingen.

ADVIESPREMIES VIZO

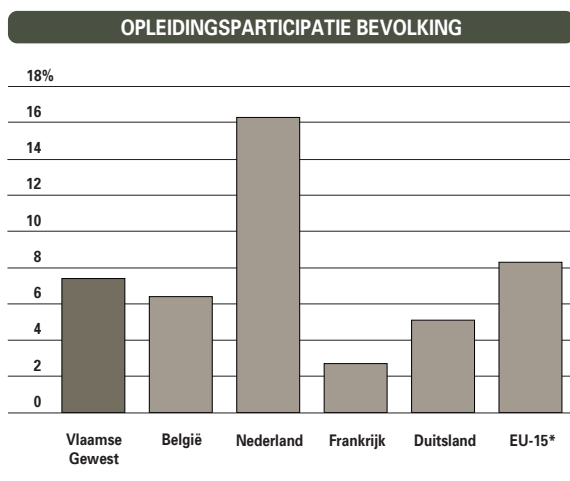

16.33 Evolutie van het aantal positief besliste aanvragen voor adviespremies, van 1999 tot 2001. Bron: VIZO.

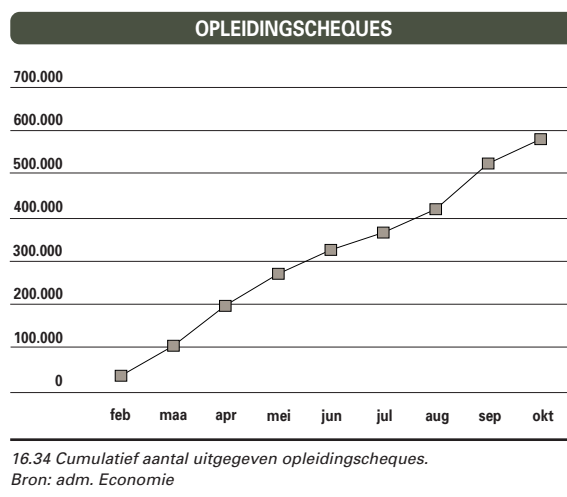
In 2001 werden 238 aanvragen voor een adviespremie ingediend. Dit is bijna een verdubbeling ten opzichte van 2000. In 2001 werden 197 dossiers positief beslist. De gemiddelde steun per goedgekeurd dossier bedraagt 4.393 euro. Nagenoeg driekwart van de totale steun werd toegekend voor adviezen gegeven op het vlak van industrieel beleid (ondermeer kwaliteit, veiligheid en milieu). Via het systeem van opleidingscheques moedigt de Vlaamse overheid sinds februari 2002 ondernemingen aan om te investeren in opleiding, in het bijzonder de KMO's. Het betreft een volwaardige e-governmenttoepassing waarbij men zich dient te registreren en een klantnummer toegekend krijgt. Elke onderneming die een aanvaarde activiteit uitoefent en een zetel heeft in het Vlaamse Gewest mag jaarlijks maximaal 200 opleidingscheques aankopen. Ze kosten 30 euro per stuk en worden voor de helft terugbetaald door de Vlaamse overheid. Met de cheques kunnen werknemers een erkende opleiding volgen.

In 2002 lieten reeds 9.771 klanten zich registreren op de website van de opleidingscheques. En werden 725.532 cheques uitgegeven. Twee derden van de aangekochte cheques ging naar kleine ondernemingen. Toch zijn nog verdere inspanningen nodig om de kleine bedrijven te bereiken. Tenslotte telt circa 95% van alle Vlaamse vestigingen minder dan 50 werknemers.

Het totale budget van drie miljoen cheques werd na tien maanden voor 17,5% benut. Al bij al kan dit nog beter. Het feit dat het de eerste echte e-governmenttoepassing is en dat vele ondernemers nog vertrouwd moeten geraken met het systeem

16.35 Opleidingsparticipatie van de bevolking tussen 25 en 64 jaar in het Vlaamse Gewest en de omliggende landen in 2001, in %. Bron: Eurostat, Steunpunt WAV. * exclusief Ierland.

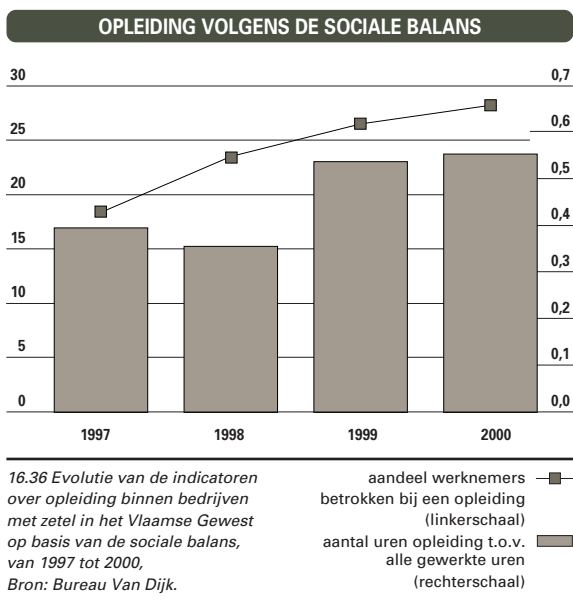
speelt daarbij een rol. De Vlaamse overheid heeft daarom een nieuwe communicatiecampagne gelanceerd in de maand november. Op basis van een eerste evaluatie werd de doelgroep van bedrijven intussen ook uitgebreid.

2. Resultaten

De omgeving waarin men werkt, verandert continu en dus moet de beroepsbevolking zich op geregelde tijdstippen bijscholen om productief deel te nemen aan het arbeidsproces. In het Vlaamse Gewest nam in 2001 7,4% van de bevolking tussen 25 en 64 jaar recent deel aan een of andere opleiding. In 1999 was dit nog 6,6%. Net zoals heel België scoren we hiermee onder het Europese gemiddelde. Ook Frankrijk en Duitsland halen lage cijfers. Een andere bron zijn de jaarrekeningen van de bedrijven met zetel in het Vlaamse Gewest die een sociale balans moeten indienen. Daaruit bleek dat in 2000 bijna een kwart van de werknemers een opleiding volgde. Dat zijn er meer dan in de voorgaande jaren. Ook uitgedrukt in aantal uren nam de opleidingsinspanning gestaag toe.

3. Besluit

Een hoge arbeidsproductiviteit is wellicht een van onze belangrijkste troeven. Het is daarom van cruciaal belang dat de Vlaamse overheid de opleiding en bijscholing van werknemers ondersteunt. Op Europees vlak zijn we geen uitblinker in het volgen van opleidingen tijdens onze beroepsloopbaan. De voorbije jaren heeft het Vlaamse bedrijfsleven wel meer en meer aandacht voor de opleiding haar werknemers. Het systeem van opleidingscheques is daarbij een welkome steun.

Nieuwe markten en producten

1. Beleidsinstrumenten

De internationalisatie van het bedrijfsleven uit zich in de handel met andere landen van de wereld en in het belang van buitenlandse directe investeringen. De productiviteit van de bedrijven is een belangrijke factor voor onze welvaart. Ook de globalisering van het economische verkeer heeft haar intrede gedaan. Er worden in het bedrijfsleven steeds meer netwerken gevormd tussen leveranciers en afnemers. Productiefactoren worden op een mondiale schaal gezocht en ingezet. De toegenomen transportmogelijkheden, e-commerce en e-business bespoedigen dit. Samen met de technologische vooruitgang betekent dit echter ook dat de comparatieve voordelen van een land of regio geen verworvenheid meer zijn. Het internationale succes dat bepaalde bedrijfstakken oogsten wordt meer en meer bepaald door waar en hoe effectief productiefactoren ingezet worden, veeleer dan door de beschikbaarheid van die factoren in een regio zelf.

Het besef dringt door dat niet de relatieve productiviteit van bepaalde sectoren de vestiging of het behoud ervan binnen een regio bepaalt. De globalisering brengt met zich mee dat bedrijven de concurrentietoets op een internationaal niveau moeten doorstaan en daar is de absolute productiviteit binnen de bedrijfstak doorslaggevend.

Economieën moeten er daarom vooral voor zorgen dat de kwaliteit en de productiviteit van hun productiefactoren continu verbeteren. De overheid kan

daarbij ondersteuning bieden door te zorgen voor een goed opgeleid arbeidsaanbod, instituten waar wetenschappelijke kennis ontwikkeld wordt en een adequate infrastructuur (wegen en waterwegen, industrieterreinen, elektronische communicatie). Daarnaast kan ze (fiscale) faciliteiten creëren zodat het kapitaal vlot zijn weg vindt naar investeerders. Ook kan de overheid het bedrijfsleven bijstaan bij hun buitenlandse operaties. In Vlaanderen is het kanaal hiervoor 'Export Vlaanderen'. De activiteiten van deze instelling worden besproken in hoofdstuk 2. Ten slotte stimuleert de Vlaamse overheid de oprichting van netwerken tussen bedrijven of onderzoeksinstituten om het innovatiepotentieel in een aantal domeinen verder te ontwikkelen.

Voorbeelden zijn de oprichting van Flanders Drive ter ondersteuning van de toeleveranciers in de voertuigsector, de creatie van het Vlaams Huis van de Logistiek voor de professionele ondersteuning van de logistieke dienstverleners en de kennisnetwerken die in het leven zijn geroepen inzake geo-informatie en mechatronica.

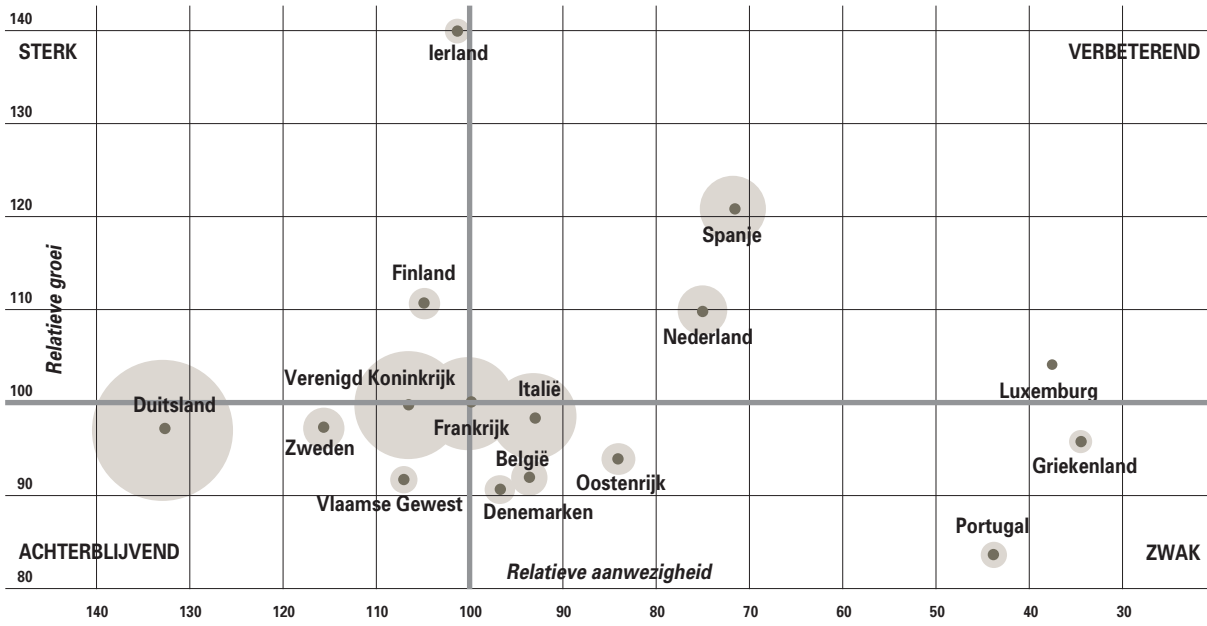
2. Resultaten

De aanwezigheid van hoogtechnologische sectoren is een indicator voor de innovatiekracht van een economie. Zoals reeds vermeld biedt dat echter geen garantie dat deze bedrijfstakken ook internationaal uitmunten. Noch wil dit zeggen dat alleen daardoor de welvaart verzekerd is. Door middel van internationale handel kunnen immers comparatieve voordelen benut worden. Het onderscheid tussen technologische en niet-technologische sectoren is overigens vandaag veel minder duidelijk. Alle sectoren dragen een innovatiepotentieel in zich.

De hoogtechnologische sectoren zijn vrij goed vertegenwoordigd in de Vlaamse economie, maar het groeitempo over de jaren 1996-2001 ligt lager dan het Europese gemiddelde. Duitsland komt duidelijk als zwaargewicht naar voren. Er zijn zowel in absolute als in relatieve termen veel hoogtechnologische jobs. Opmerkelijk is de prestatie van Ierland. Hoewel het nog een kleine speler is op het terrein, kende het land toch een forse groei van het aantal jobs in deze sectoren. Griekenland en Portugal scoren zwak.

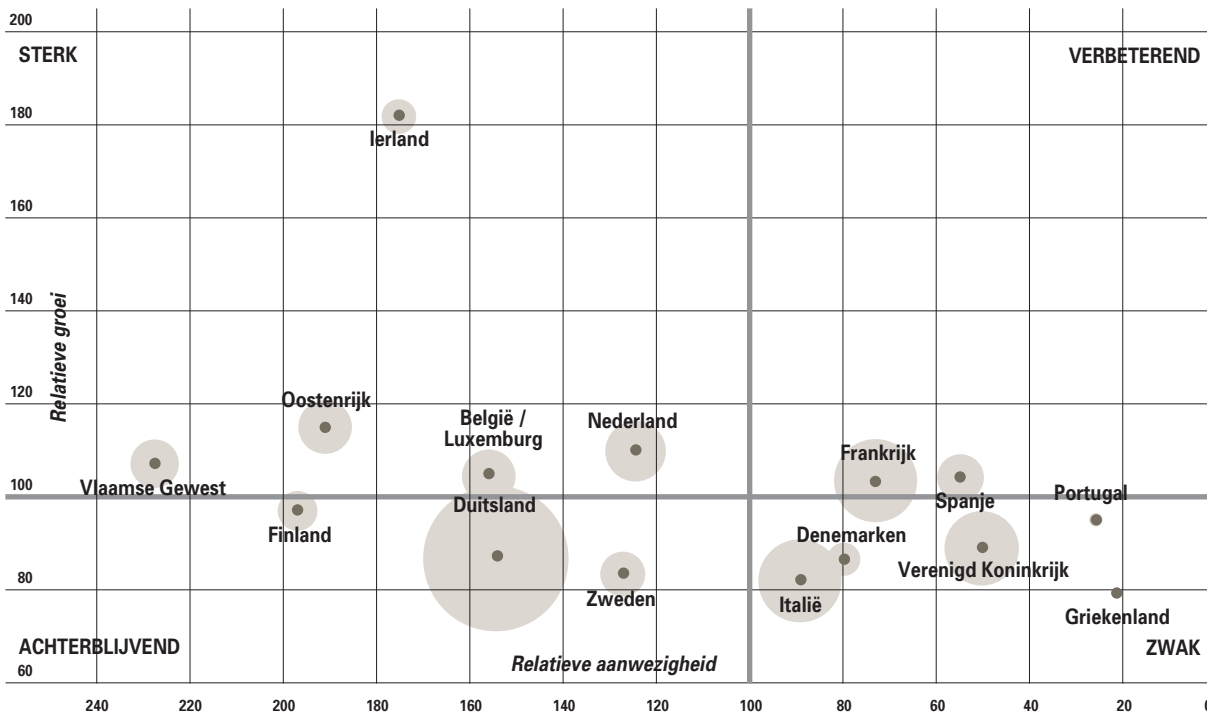
Een aantal delen in de wereld wist gedurende de voorbije jaren relatief sterke groeiprestaties neer te zetten. De uitvoer naar deze groeilanden in verhouding tot het BBP en de groei van deze uitvoer vormen een tweede stel indicatoren. Groeilanden werden daarbij ruim gedefinieerd: de landen van

POSITIE HOOGTECHNOLOGISCHE SECTOREN

16.37 Relatieve aanwezigheid in 2001 en relatieve groei over 1996-2001 van de hoogtechnologische sectoren ten opzichte van het gemiddelde in de EU. Bron: APS. Het absolute aantal jobs in hoogtechnologische sectoren wordt weergegeven door de dikte van de bol in de figuur. Op de horizontale as leest men of deze sectoren relatief sterke vertegenwoordigd zijn in de hele economie dan in de EU (> 100) of zwakker (< 100). De verticale as illustreert of het aantal jobs in de hoogtechnologische sectoren relatief sterker groeiden dan in de EU (> 100) of zwakker (< 100). Zo bekomt men een figuur met vier kwadranten (sterke, verbeterende, achterblijvende en zwakke kwadrant).

UITVOER NAAR GROEILANDEN

16.38 Relatieve belang in het BBP en relatieve groei van de uitvoer naar groei landen ten opzichte van het gemiddelde in de EU. Bron: APS. De absolute waarde van de uitvoer naar groei landen wordt weergegeven door de dikte van de bol in de figuur. Op de horizontale as staat de verhouding van de uitvoer naar groei landen ten opzichte van het BBP weergegeven. Een score groter dan 100 wil zeggen dat het land beter scoort dan het Europese gemiddelde. De verticale as toont de relatieve groei van de uitvoer naar groei landen in verhouding tot het Europese gemiddelde. Een sterkere groei wordt aangeduid met een score > 100. Zo bekomt men een figuur met vier kwadranten (sterke, verbeterende, achterblijvende en zwakke kwadrant).

Zuidoost-Azië, de belangrijkste Latijns-Amerikaanse landen en een set van Centraal-Europese landen en Rusland werden in beschouwing genomen. Van het Vlaamse Gewest valt vooral de relatieve aanwezigheid in groei landen op. Ook hier blijkt weer het gewicht van de Duitse economie. De sterke prestatie van de Ierse economie is opnieuw vermeldenswaard. Griekenland en Portugal scoren weer slecht. Toch kan de uitvoer naar zogenaamde groei landen maar een gedeeltelijke indicatie zijn voor het succes waarmee de Vlaamse economie zich weet te diversifiëren. De samenstelling van het uitvoerpakket en meer bepaald de aanwezigheid ervan van producten met een hoge toegevoegde waarde is van groter belang voor de concurrentiekracht van onze economie op lange termijn. Er zijn vermeld dat hoogtechnologische producten (niet noodzakelijk hetzelfde als producten met hoge toegevoegde waarde) in 2000 minder aan bod komen in het Vlaamse uitvoerpakket dan gemiddeld in Europa (7,2% versus 19,8%). België (8,2%), maar vooral onze buurlanden Frankrijk (25,5%), Nederland (20,9%) en Duitsland

(15,5%) doen het merkbaar beter.

Het aandeel binnen het totale exportpakket geeft echter een vrij vertekend beeld, omdat Vlaanderen een grote exporteur is. Het is daarom zinnvoller om de uitvoerwaarde in verhouding te zien tot het BBP. Volgens deze berekening voert het Vlaamse Gewest een bedrag aan hoogtechnologische producten uit ten belope van 7,8% van haar BBP. Nu doet enkel Nederland het beter (13,2%). België (6,7%), Frankrijk (6,3%) en vooral Duitsland (4,6%) scoren in deze rangorde minder hoog.

3. Besluit

Vlaanderen is een sterk presterende regio, maar dit is geen verworvenheid. Het versterken van de concurrentiekracht van de Vlaamse economie is een gewichtige taak voor de Vlaamse overheid. Daarom moet zij alert zijn op de steeds veranderende uitdagingen waarmee bedrijven en instellingen te maken hebben. Uiteraard kan de overheid deze taak niet alleen aan. Zij kan ondersteunend optreden in domeinen zoals onderwijs en infrastructuur.

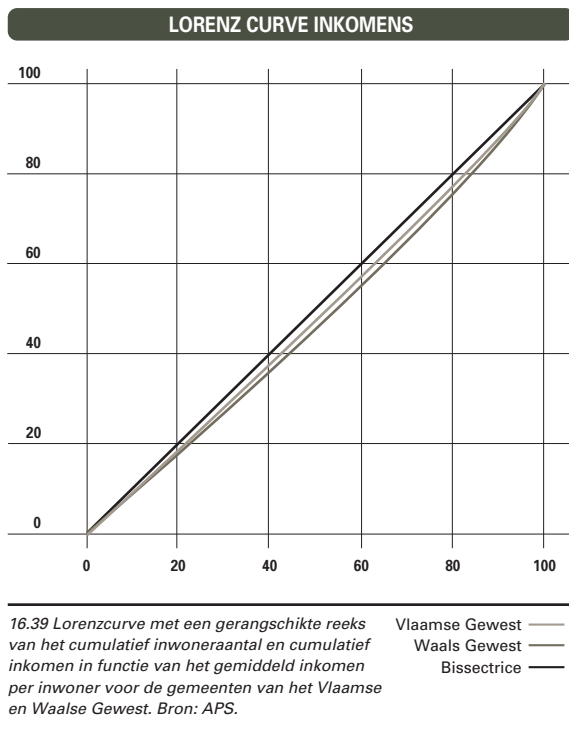
16.3 Regionale economie

Binnen het Vlaamse Gewest doen zich uiteraard verschillen voor in de sociaal-economische structuur van provincies of regio's. Het Vlaams subregionaal beleid wil rekening houden met de kenmerkende potenties van elke streek zodat zij aangepaste mogelijkheden kan voorzien die elke streek toelaten zich optimaal te ontwikkelen.

De welvaartsverschillen tussen de gemeenten zijn in ons land al bij al klein te noemen. De Lorenzcurve, die een maat is voor de ongelijke spreiding van het gemiddelde inkomen over de gemeenten, ligt zowel in het Vlaamse als het Waalse Gewest vrij dicht bij de bissectrice.

Europese programma's

De Europese Commissie erkende voor de periode 2000-2006 een aantal Vlaamse regio's als doelstelling 2-gebied. Dat zijn regio's met structurele problemen in de industrie en de dienstensector, visserij-afhankelijke zones, plattelandzones in achteruitgang

en stedelijke probleemgebieden. Sinds het midden van 2001 werd begonnen met de uitvoering van actieprogramma's die goedgekeurd werden door de Europese Commissie. De Vlaamse overheid werkt daarvoor samen met de provinciebesturen. De totale Europese steun voor deze programma's bedraagt ongeveer 195 miljoen euro. Daarin is ook een prestatiereserve begrepen. De gelden daaruit zullen uitgekeerd worden aan programma's die goed werken op het vlak van doeltreffendheid, beheer en financiën. Andere belangrijke programma's zijn Interreg III, dat de grensoverschrijdende samenwerking wil bevorderen, en Urban II, dat gericht is op de sociaal-economische ontwikkeling van de Antwerpse Zuidrand.

Streekplatformen

In het kader van het regionaal beleid kan de Vlaamse overheid Streekplatformen erkennen. Dit is een overlegorgaan van de 'levende krachten' binnen een regio. Zij moeten actievoorstellen uitwerken die van wezenlijk belang zijn voor de gewenste economische ontwikkeling van een streek op lange termijn. Daartoe kunnen de Vlaamse regering en het streekplatform een streekcharter afsluiten. Eens de hefboomacties daarin zijn geconcretiseerd, kunnen de door het streekplatform gemobiliseerde partners beginnen met de uitvoering ervan. Er zijn momenteel 17 erkende streekplatformen. Het is niet uitgesloten dat weldra nieuwe regionale sociaal-economische overlegorganen in het leven worden geroepen ter vervanging van de huidige Streekplatformen.

1. Provincie Antwerpen

Er zijn drie Streekplatformen actief: de Maatschappij voor de Vernieuwing en Promotie van Antwerpen, het Strategisch Plan arrondissement Mechelen en het Streekplatform Kempen.

Antwerpen en Mechelen worden gekenmerkt door een hoge bevolkingsdichtheid en een relatief groot aandeel inactieven. In de Kempen daarentegen is de bevolkingsdichtheid lager, maar zijn er naar verhouding meer personen op beroepsactieve leeftijd.

Bovendien garandeert de doorstromingscoëfficiënt er dat uittreders op de arbeidsmarkt vervangen kunnen worden door jongeren.

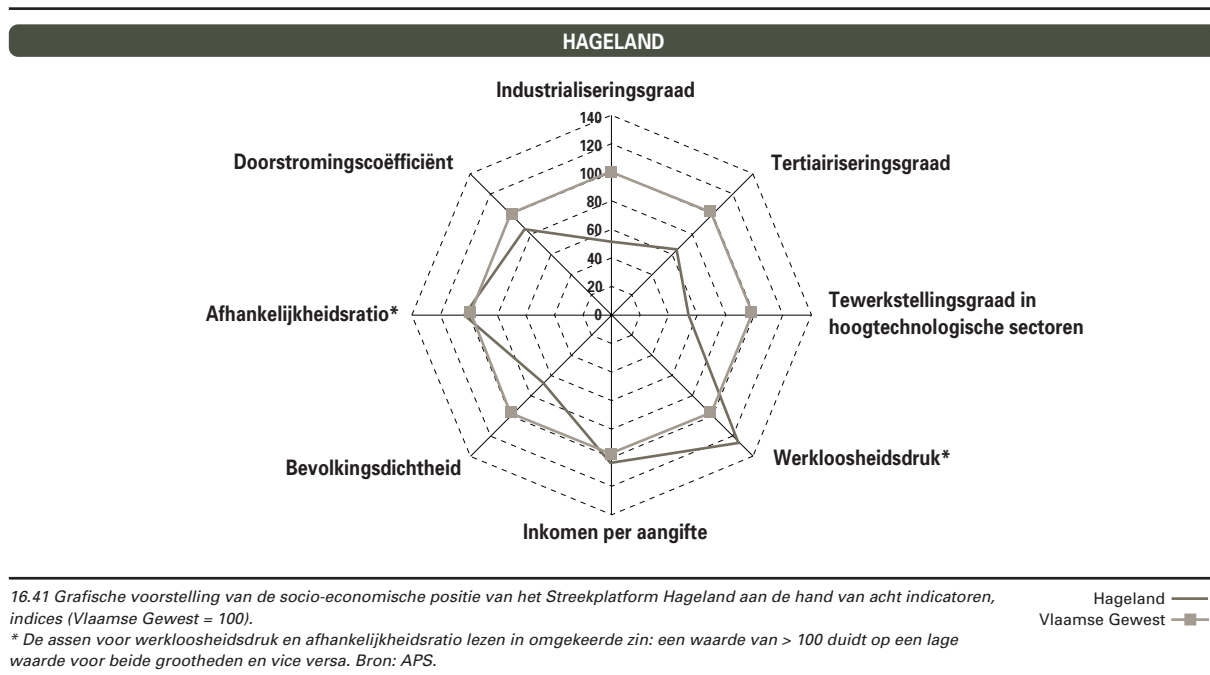
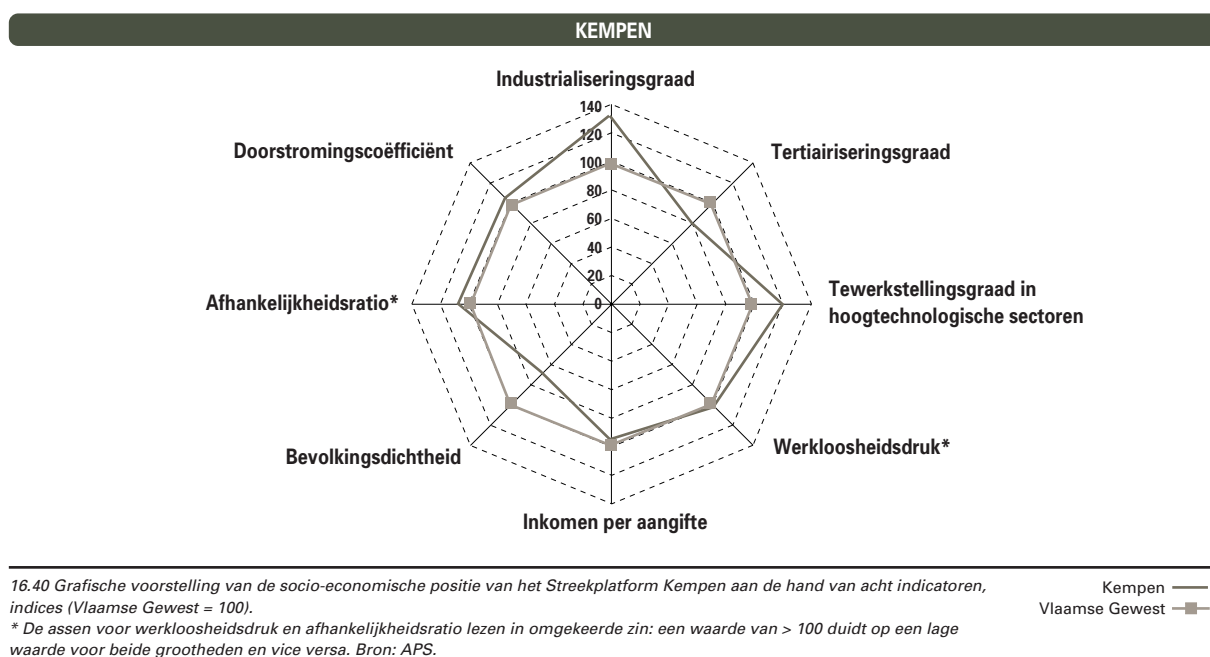
De tertiaïseringsgraad is enkel in Antwerpen opvallend hoog, wat kan verklaard worden door de verzorgende functie van de stad. In de Kempen zijn er dan weer relatief veel arbeidsplaatsen in de industrie. Opvallend voor de drie Streekplatformen is het hoge aantal jobs in sectoren die als hoogtechnologisch gekenmerkt staan.

Antwerpen kampt met een werkloosheidsprobleem.

Het gemiddelde belastbare inkomen is er net zoals in de Kempen wat lager dan gemiddeld in Vlaanderen. Hier presteert Mechelen beter.

2. Provincie Vlaams-Brabant

Er is slechts één Streekplatform actief in het Hageland: HESOC. Het gemiddelde belastbare inkomen per aangifte is er het hoogst van alle Streekplatformen. De werkloosheid kan relatief laag genoemd worden, niettegenstaande er vrij weinig arbeidsplaatsen zijn. De pendel naar naburige werkgelegen-

heidspolen zoals Leuven en Brussel kan hiervoor een verklaring zijn.

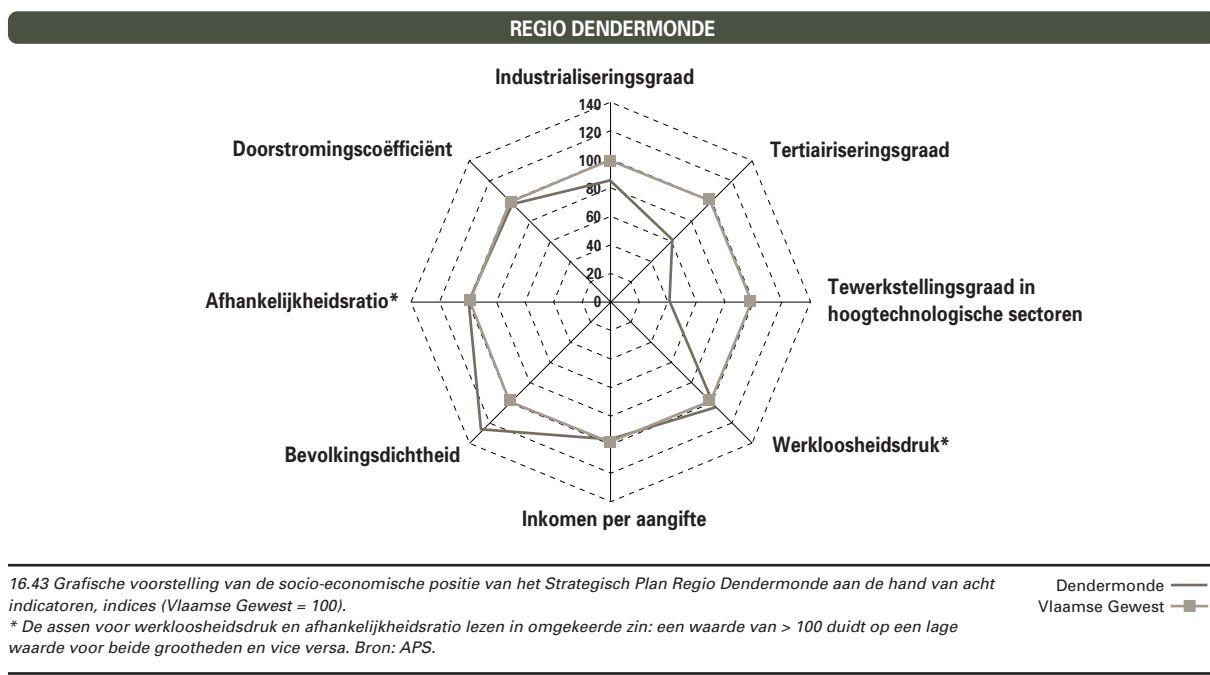
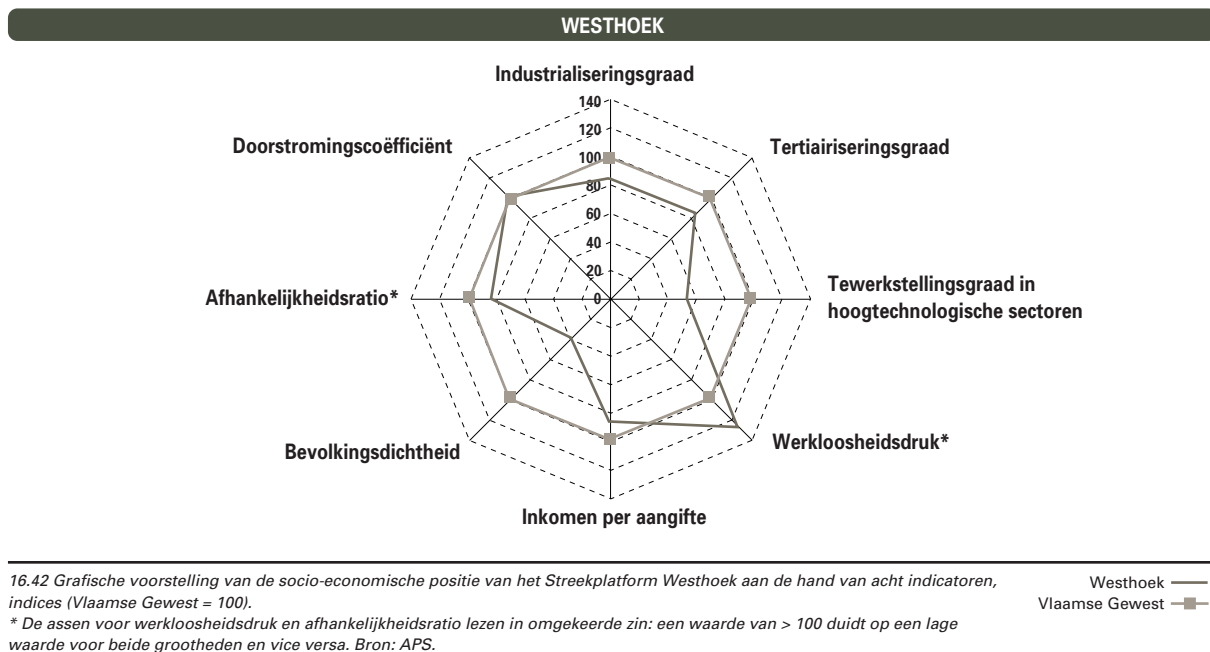
3. Provincie West-Vlaanderen

Kenmerkend voor de vijf West-Vlaamse Streekplatforms is de hogere afhankelijkheidsratio. Dat wil zeggen dat de bevolking in de leeftijdsklasse 20–59 jaar er minder goed vertegenwoordigd is dan elders in het Vlaamse Gewest. In de Streekplatformen van Oostende en Brugge staan bovendien minder jongeren klaar om de arbeidsmarkt te betreden

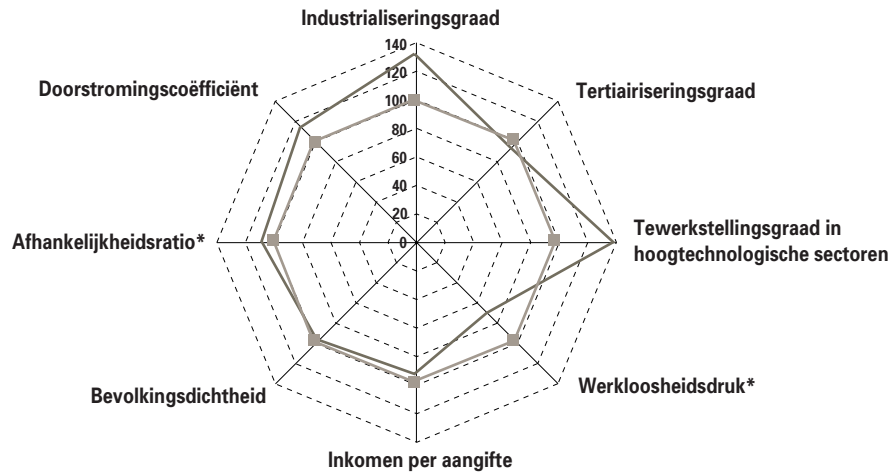
dan er oudere uittreeders zijn. In het zuidoosten van de provincie is de industrialiseringsgraad hoog. Dit staat in contrast met de overige West-Vlaamse Streekplatforms. Opvallend is het geringe aantal jobs in hoogtechnologische sectoren. Het gemiddelde inkomen is in de meeste West-Vlaamse Streekplatformen eerder laag.

4. Provincie Oost-Vlaanderen

Oost-Vlaanderen telt vijf Streekplatformen: het Strategisch Plan Zuid-Oost-Vlaanderen, het Strategisch

REGIO MIDDEN-LIMBURG

16.44 Grafische voorstelling van de socio-economische positie van het Streekplatform Midden-Limburg aan de hand van acht indicatoren, indices (Vlaamse Gewest = 100).

* De assen voor werkloosheidsdruk en afhankelijkheidsratio lezen in omgekeerde zin: een waarde van > 100 duidt op een lage waarde voor beide grootheden en vice versa. Bron: APS.

Midden-Limburg —
Vlaamse Gewest —

Plan Dendermonde, het Streekplatform Meetjesland, het Strategisch Plan Gewest Gent en het Strategisch Plan Waasland.

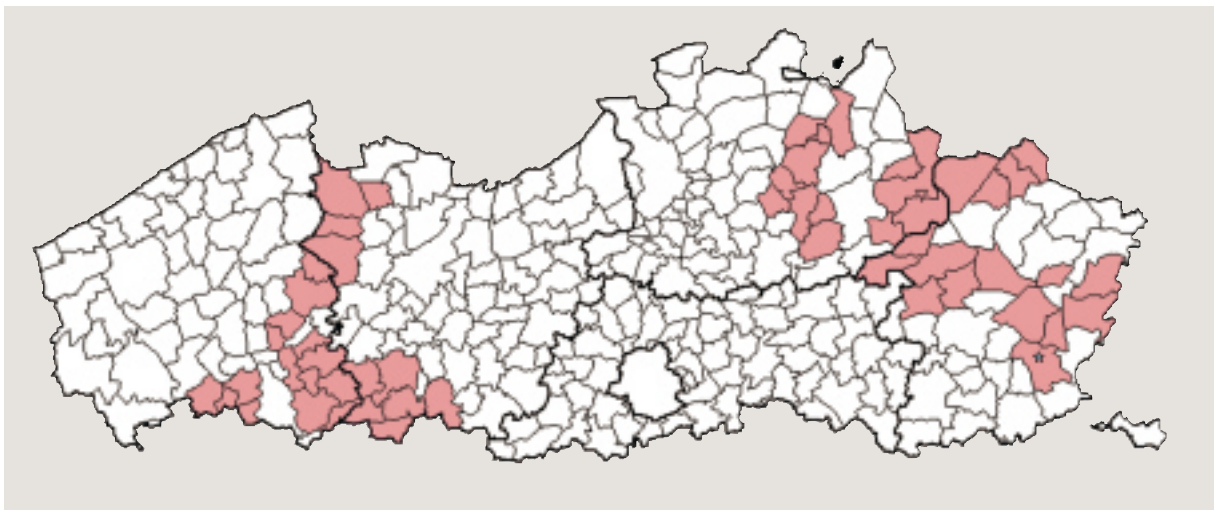
Gent onderscheidt zich binnen Oost-Vlaanderen door een hoge bevolkingsdichtheid en een relatief groot aantal jobs, voornamelijk in de tertiaire en hoogtechnologische sectoren. Ook de werkloosheid is er evenwel hoger dan gemiddeld in de provincie. In de overige Oost-Vlaamse Streekplatforms zijn er naar verhouding minder arbeidsplaatsen. Toch

situeert de werkloosheid er zich iets onder het Vlaamse gemiddelde. De pendel naar Brussel, Gent of zelfs Antwerpen kan dit verklaren.

5. Provincie Limburg

In de drie Limburgse Streekplatformen, Noord-Limburg, Midden-Limburg en Haspengouw, maakt de bevolking op beroepsactieve leeftijd een vrij groot deel uit van de totale populatie. Enkel in Midden- en Noord-Limburg is de doorstromings-

ONTWIKKELINGSZONES

16.45 Door de Europese Commissie goedgekeurde regionale steunkaart voor de periode 2000-2006 waarbinnen de Vlaamse overheid specifieke steunpercentages kan toepassen in het kader van de Expansiesteun. Bron: Administratie Economie.

* Enkel de deelgemeente Munsterbilzen

SOCIAAL-ECONOMISCHE INDICATOREN ONTWIKKELINGSZONES

	2001 TEW_GR	2001 IND_GR	2001 TER_GR	2001 HT_GR	2001 WL_DRUK	1/1/2002 DRSTR_C	2000 GEM_Y	1/1/2002 AFH_RAT
ONTWIKKELINGSZONE *	55,2%	21,2%	29,7%	7,5%	4,3%	1,10	23.145	79,0%
- Menen-Wervik	46,5%	15,9%	27,1%	4,3%	3,3%	1,06	22.112	87,0%
- Eeklo-Tielt-Oudenaarde-Ronse	54,4%	22,8%	26,6%	3,2%	3,4%	1,06	23.543	84,5%
- Turnhout-Herentals	71,7%	28,8%	38,8%	14,6%	4,4%	1,07	24.086	74,2%
- Dessel-Maasmechelen*	51,5%	18,3%	29,0%	8,6%	5,1%	1,15	22.693	75,6%
GEEN ONTWIKKELINGSZONE	55,4%	11,1%	40,4%	6,4%	4,2%	1,00	24.938	82,1%
VLAAMS GEWEST	55,4%	12,8%	38,6%	6,6%	4,2%	1,01	24.639	81,6%

GROEI	1996-01 TOT_WG	1996-01 IND	1996-01 TER	1996-01 HT	1996-01 WL	1995-00 Y
ONTWIKKELINGSZONE *	11,0%	4,4%	17,1%	8,6%	-42,1%	24,3%
- Menen-Wervik	9,7%	-5,0%	20,0%	-5,5%	-44,3%	20,8%
- Eeklo-Tielt-Oudenaarde-Ronse	7,0%	2,1%	11,8%	16,4%	-36,1%	22,9%
- Turnhout-Herentals	13,0%	10,6%	16,5%	16,3%	-44,6%	24,5%
- Dessel-Maasmechelen*	13,5%	4,6%	20,7%	4,0%	-43,6%	26,0%
GEEN ONTWIKKELINGSZONE	9,7%	-3,0%	14,8%	9,9%	-34,3%	22,2%
VLAAMS GEWEST	10,0%	-1,0%	15,1%	9,6%	-35,8%	22,5%

16.46 Overzicht van een aantal belangrijke sociaal-economische indicatoren in de afgebakende ontwikkelingszones door de Europese Commissie en in de rest van het Vlaamse Gewest. Bron: berekeningen APS op basis van RSZ, NIS, RVA. * Heel Bilzen werd in rekening gebracht i.p.v. Munsterbilzen alleen.

TEW_GR: tewerkstellingsgraad – IND_GR: industrialiseringsgraad – TER_GR: tertiairiseringsgraad – HT_GR: tewerkstemmingsgraad in hoogtechnologische sectoren – WL_DRUK: werkloosheidsdruk – DRSTR_C: doorstromingscoëfficiënt – GEM_Y: gemiddeld inkomen per aangifte – AFH_RAT: afhankelijkheidsratio – TOT_WG: totale bezoldigde werkgelegenheid – IND: bezoldigde werkgelegenheid in de industrie – TER: bezoldigde werkgelegenheid in de tertiaire sector – bezoldigde werkgelegenheid in de hoogtechnologische sector – WL: werkloosheid – Y: inkomen

coëfficiënt hoog. Beide gebieden beschikken daarmee over een demografisch potentieel. Voornamelijk Midden-Limburg biedt vrij veel werkgelegenheid. Dit neemt niet weg dat de werkloosheidsdruk er hoog is. Het gemiddelde inkomen in Limburg is lager dan in het Vlaamse Gewest.

Regionale ontwikkelingszones

In 2000 keurde de Europese Commissie een nieuwe regionale steunkaart goed. Daarop staan de zones waaraan de Vlaamse overheid specifieke steun mag geven in het kader van de Expansiesteun. Het betreft een reeks gemeenten in het zuid-oosten van West-Vlaanderen en op de grens van Oost- en West-Vlaanderen, evenals een aantal gemeenten in de Kempen.

De gebieden die als ontwikkelingszone afgebakend werden, kennen globaal een sterke industriële basis. Dit houdt een potentieel gevaar in indien de werkgelegenheid in de industrie verder zou afkalven. Ook is het gemiddelde inkomen er lager dan in heel Vlaanderen.

In de Oost- en West-Vlaamse geselecteerde gemeen-

ten is het gemiddelde inkomen relatief laag. De werkloosheid daarentegen situeert zich onder het Vlaamse gemiddelde. De gemeenten in kwestie kampen globaal ook met een vrij hoge afhankelijkheidsratio. De werkgelegenheidsgraad is in het gebied Menen-Wervik vrij laag. Dit is te wijten aan het achterblijven van de tertiaire sector. De voorbije vijf jaar heeft zich wel een inhaalbeweging ingezet. In de regio Eeklo-Tielt-Oudenaarde-Ronse is er tegelijk een lage tertiairiseringsgraad en een lage tewerkstellingsgroei.

De industriële werkgelegenheid is naar verhouding vrij hoog in de geselecteerde gemeenten van de Kempen. Er is een vrij goede aangroei van de bezoldigde werkgelegenheid, ook in de industrie. De werkloosheid is er hoger, maar daalde de laatste wel sterker dan gemiddeld in Vlaanderen. Het gemiddelde inkomen ligt er onder het Vlaamse gemiddelde, maar deze gebieden halen een deel van hun achterstand in. Een laatste belangrijke troef is de globaal lage afhankelijkheidsratio. De zone Turnhout-Herentals staat er beter voor: de werkgelegenheidsgraad is er hoog. In het gebied Dessel-Maasmechelen is de werkloosheidsdruk relatief hoger dan elders in de ontwikkelingszones.

VOOR MEER INFORMATIE

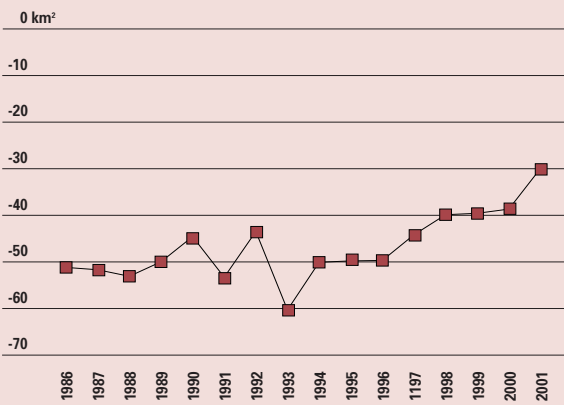
- Afdeling Economisch Ondersteuningsbeleid, 'Jaarverslag 2001. Fondsen voor Economische Expansie en Regionale Reconvertie (FEERR's – KO & MGO)'.
• Dream, 'Jongeren en hun professionele toekomst: tussen droom en realisme', mei 2002.
 - Federaal Planbureau, Rapport 'Regionale Studie', Brussel, september 2002.
 - GEM, 'The General Entrepreneurship Monitor. Executive report for Belgium and Flanders', 2000 en 2001.
 - IWT 'Activiteitenverslag 2001'.
 - Porter M. E. 'The competitive advantage of Nation', 1990
-

Ruimtelijke ordening

17 hoofdstuk

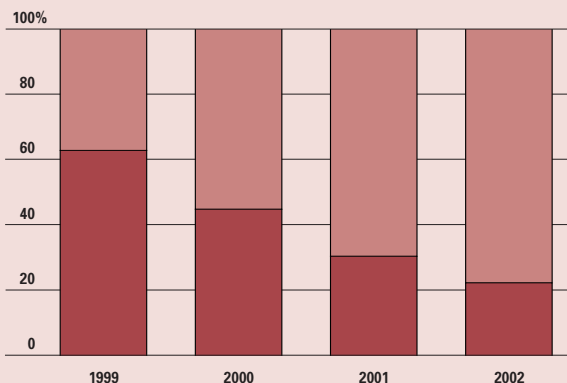
Kerncijfers

ONBEBOUWDE OPPERVLAKTE

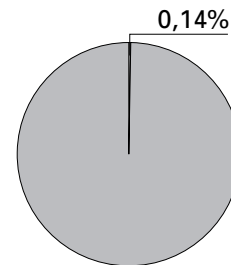
Jaarlijkse afname in km² van de onbebouwde oppervlakte van 1986 tot 2001. Bron: NIS, Administratie van het kadaster, APS-bewerking.

GEMEENTELIJKE RUIMTELIJKE STRUCTUURPLANNEN

Evolutie van het aantal gemeenten in een ruimtelijk structuurplanningsproces, van 1999 tot 2002. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

Uitgaven

Aandeel voor ruimtelijke ordening in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

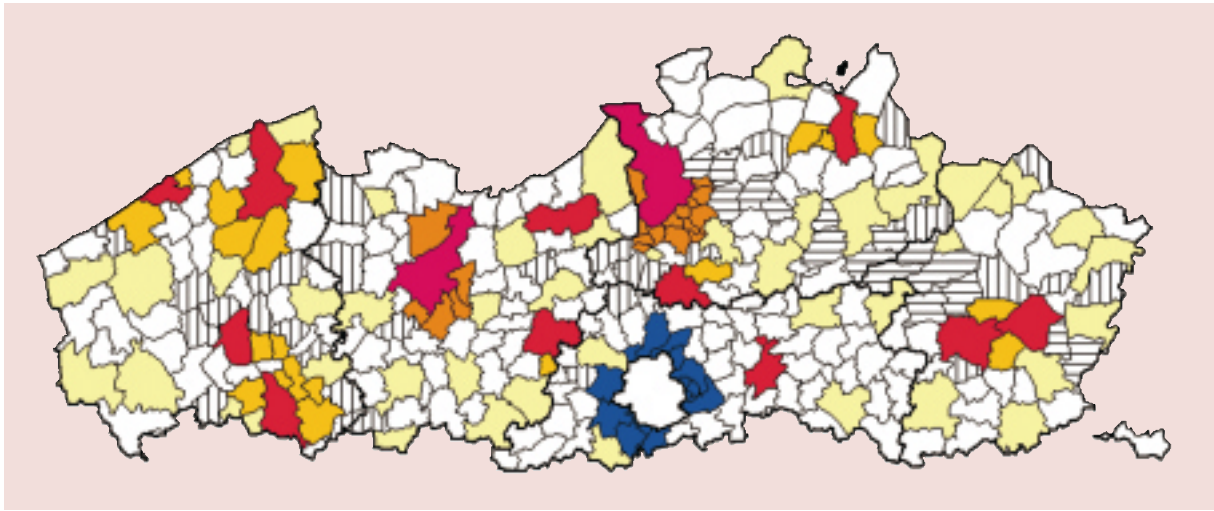
Blikvangers

- 77% van de oppervlakte is onbebouwd.
- Onbebouwd Vlaanderen brokkelt af, maar het jaarlijks tempo van afname vermindert.
- Sinds 1985 is het de kantooroppervlakte aanzienlijk toegenomen.
- In 2002 waren 6.330 bedrijven geïnventariseerd voor een sectoraal BPA, tegenover 3.846 het jaar voordien.
- 78% van de Vlaamse gemeenten maakt een structuurplanning op. In 2000 was dit iets meer dan de helft.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/ruimtelijke_ordening

RUIMTELIJKE STRUCTUURPLAN VLAANDEREN

17.1 Indeling van de gemeenten op basis Ruimtelijke Structuurplan Vlaanderen. Vlaams stedelijk gebied rond Brussel, centrumgemeente grootstedelijk gebied, centrumgemeente regionaal stedelijk gebied. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

Vlaams stedelijk gebied rond Brussel		Kleinstedelijke gebieden	
Centrumgemeente grootstedelijke gebieden		Buitengebied	
Centrumgemeente regionaalstedelijke gebieden		Economisch knooppunt in het netwerk van het Albertkanaal	
Grootstedelijke gebieden		Specifiek economisch knooppunt	
Regionaalstedelijke gebieden			

INDELING VAN DE GEMEENTEN

Grootstedelijke gebieden	Aartselaar, ANTWERPEN, Boechout, Borsbeek, Edegem, Hemiksem, Hove, Kontich, Lint, Mortsel, Niel, Schelle, Wijnegem, Wommelgem, Zwijndrecht Evergem, De Pinte, Destelbergen, GENT, Melle en Merelbeke
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	Asse, Beersel, Dilbeek, Drogenbos, Grimbergen, Kraainem, Linkebeek, Machelen, St.-Genesius-Rode, St.-Pieters-Leeuw, Tervuren, Vilvoorde, Wemmel, Wezembeek-Opem en Zaventem(*)
Regionaalstedelijke gebieden	BRUGGE, Damme, Jabbeke, Oostkamp, Zedelgem Diepenbeek, HASSELT, GENK, Zonhoven Deerlijk, Harelbeke, KORTRIJK, Kuurne, Wevelgem, Zwevegem LEUVEN MECHELEN, St.-Katelijne-Waver Bredene, Middelkerke, OOSTENDE SINT-NIKLAAS AALST, Denderleeuw Ingelmunster, Izegem, ROESELARE Beerse, TURNHOUT, Oud-Turnhout, Vosselaar
Structuurondersteunende kleinstedelijke gebieden	Aarschot, Deinze, Dendermonde, Diest, Eeklo, Geel, Halle, Herentals, Ieper, Knokke-Heist, Lier, Lokeren, Mol, Oudenaarde, Ronse, Sint-Truiden, Tielt, Tienen, Tongeren, Waregem
Kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau	Asse, Beveren, Bilzen, Blankenberge, Boom, Bree, Diksmuide, Geraardsbergen, Heist-op-den-Berg, Hoogstraten, Leopoldsburg, Lommel, Maaseik, Maasmechelen, Menen, Neerpelt-Overpelt, Ninove, Poperinge, Temse, Torhout, Veurne, Wetteren, Zottegem
ECONOMISCHE KNOOPPUNTEN	
Stedelijke gebieden	alle gemeenten die deel uitmaken van een stedelijk gebied zijn ook geselecteerd als economisch knooppunt
Economische knooppunten in het economisch netwerk van het Albertkanaal	naast de gemeenten reeds genoemd in het stedelijk gebied Antwerpen, Bilzen, Geel, Hasselt-Genk en Herentals, worden ook de gemeenten Beringen, Grobbendonk, Ham, Heusden-Zolder, Laakdal, Lanaken, Lummen, Meerhout, Olen, Ranst, Schilde, Schoten, Tessenderlo, Westerlo, Zandhoven, Zutendaal
Specifieke economische knooppunten	Aalter, Alken, Anzegem, Ardoorie, Arendonk, Bornem, Duffel, Hamont-Achel, Hooglede, Houthalen-Helchteren, Kortemark, Londerzeel, Malle, Meulebeke, Nazareth, Puurs, Staden, Ternat, Wielsbeke, Willebroek, Wingene, Avelgem, Balen, Dilsen-Stokkem, Kluisbergen, Maldegem, Nieuwpoort, Opglabbeek, Wervik

17.2 Gemeenten die geheel of gedeeltelijk tot de grootstedelijke, regionaalstedelijke en kleinstedelijke gebieden behoren en de economische knooppunten. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

17.1 Bodemgebruik

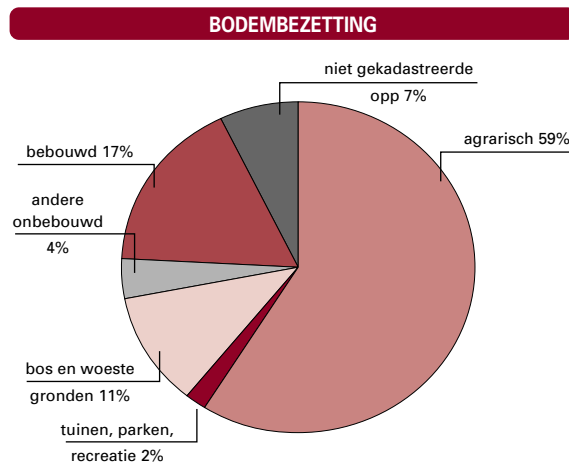
De voorbije 15 jaar nam in elke gemeente de onbebouwde oppervlakte gevoelig af. Dat vormt een hele uitdaging voor de Vlaamse overheid die de open ruimte niet alleen wil behouden maar zelfs wil vergroten. Toch is er een beetje goed nieuws. De onbebouwde oppervlakte nam 2001 minder sterk af dan de voorgaande jaren.

Onbebouwde oppervlakte

De onbebouwde oppervlakte is in 2001 verder gedaald. Maar het tempo van de afname vertraagt sinds 1996. Tussen 1986 en 1996 bedroeg de gemiddelde afname jaarlijks 50,7 km². In de periode van 1996 tot 2001 is dat teruggelopen tot 40,2 km². Vandaag is nog 77% van de totale oppervlakte onbebouwd. De landbouw neemt daarvan het grootste deel in. Bijna 60% van het Vlaamse Gewest is landbouwgebied.

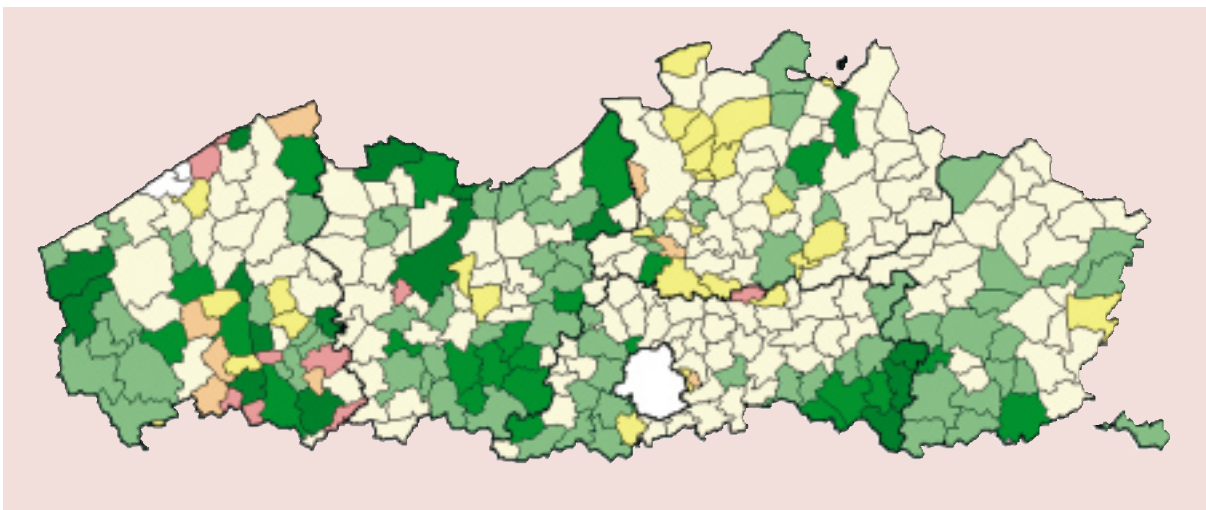
Tussen 1985 en 2001 zijn de Vlaamse bossen 2 procent kleiner geworden. Er blijft nu nog 108.361

hectaren bossen over. De voorbije 15 jaar hebben vooral Blankenberge, Wevelgem, Alveringem en Izegem een grote inspanning gedaan om hun bossen groter te maken.

17.3 Relatief aandeel van de onbebouwde oppervlakte t.o.v. de totale oppervlakte (inclusief niet gekadastrerde oppervlakte) in 2001. Bron: NIS, Administratie van het kadaster, APS-bewerking.

OPPERVLAKTE BOS

17.4 Evolutie van de oppervlakte van percelen met bos, van 1985 tot 2001. 1985 = 100. Bron: NIS, Administratie van het kadaster, APS-bewerking.

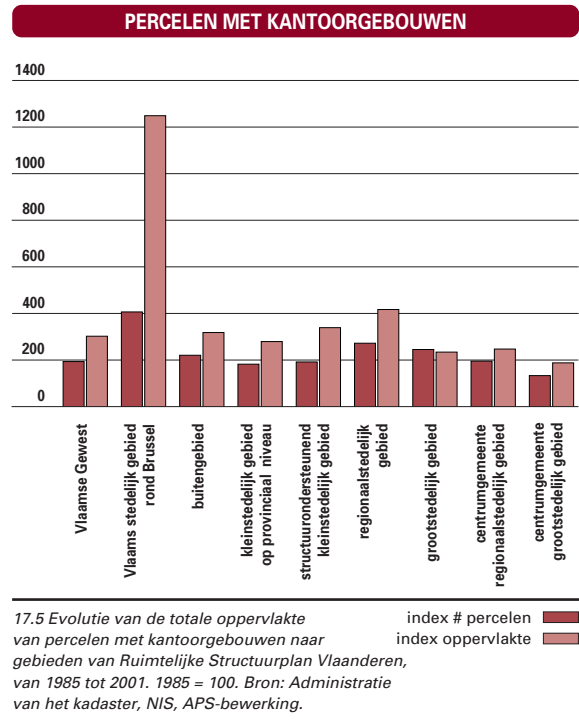
130 tot 1 620	15	■	100 tot 110	74	■	70 tot 80	8	■
120 tot 130	3	■	90 tot 100	148	■	6 tot 70	7	■
110 tot 120	22	■	80 tot 90	28	■	geen bos	3	■

Bebouwde oppervlakte

De bebouwde oppervlakte in Vlaanderen neemt 17% van de totale oppervlakte in beslag. In 1985 was dit slechts 12%.

De aangroei van de bebouwde oppervlakte vertraagt sinds 1996. Tussen 1985 en 1996 groeide de bebouwde oppervlakte jaarlijks met gemiddeld 45 km². Tussen 1996 en 2001 was dat nog gemiddeld 37 km².

De oppervlakte met kantoorgebouwen is sinds 1985 gevoelig toegenomen, wat indirect op een tertiariëring van het Vlaamse Gewest zou kunnen wijzen. De grootste toename deed zich voor in het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel. Hier vertwaalfvoudigde de grondoppervlakte met kantoorgebouwen tussen 1985 en 2001 tot 166 ha. Ook het buitengebied kende een behoorlijke toename met 220%, tot 229 ha in 2001.

17.2 Bodembestemming

De bodembestemming wordt in Vlaanderen grotendeels vastgelegd via bestemmingsplannen (de vroegere gewestplannen en BPA's, maar binnenkort ook door ruimtelijke uitvoeringsplannen). Voor de herziening van deze plannen vormt het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen het belangrijkste toetsingskader. Omdat voor het eerst gegevens beschikbaar zijn over de evolutie van de reserve voor woonuitbreiding, de zogenaamde woonuitbreidingsgebieden, wordt in de VRIND 2002 hier extra aandacht aan besteed.

Woonuitbreidingsgebieden

Vlaanderen beschikt over heel wat oppervlakte bouwgrond. Het grootste deel is gelegen in woongebied. 16,7 % van de oppervlakte van Vlaanderen is als woonzone aangeduid op de gewestplannen. Een deel van de woongebieden is aangeduid als reserve voor de toekomst. Deze reserve, de zgn.

woonuitbreidingsgebieden, kunnen in principe aangesproken worden als de andere woongebieden volgebouwd zijn. Het gaat om 29.423 ha of 2,16 % van de oppervlakte van Vlaanderen. Een deel van die woonreserves zijn reeds bebouwd. Toch rest er nog heel wat bouw mogelijkheden zoals blijkt uit onderzoek dat werd uitgevoerd in 2001.

De belangrijke conclusies wat betreft de ruimtelijke trends inzake de realisatiegraad van de woonuitbreidingsgebieden zien er als volgt uit.

Om en bij 44,5% van de woonuitbreidingsgebieden in Vlaanderen is reeds bebouwd in 2000. Er blijft dus nog 55,5% onbebouwde ruimte in de woonuitbreidingsgebieden, goed voor 16.338 ha.

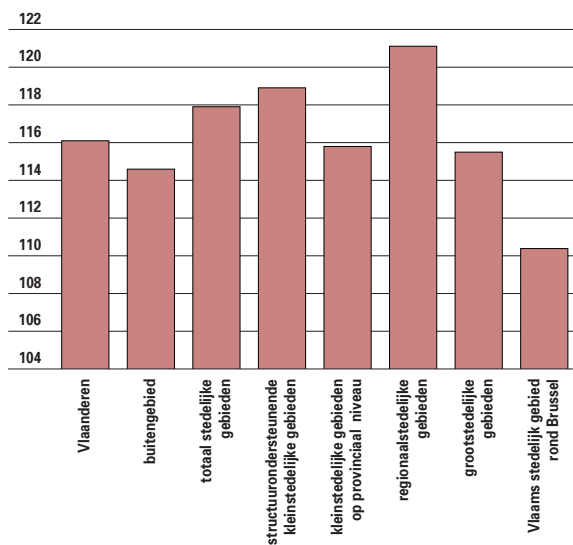
Rekening houdend met na te streven dichtheden van 15 woningen/ha in het buitengebied en 25 woningen/ha voor de stedelijke gebieden, kunnen op die oppervlakte nog meer dan 326000 bijkomende woningen gebouwd worden. Dit volstaat

BEBOUWDE OPPERVLAKTE WOONUITBREIDINGSGBIEDEN

GEMEENTEN BEHOREND TOT:	BEBOUWDE OPP. 2000	AANGROEI BEBOUWDE OPP. 1995-2000	ONBEBOUWDE OPP. 2000
Antwerpen			
Stedelijke gebieden	1038	139	1383
buitengebied	1904	271	2072
Limburg			
Stedelijke gebieden	1094	200	2134
buitengebied	1326	196	1804
Oost-Vlaanderen			
Stedelijke gebieden	1690	204	2127
buitengebied	1763	185	2219
Vlaams-Brabant			
Stedelijke gebieden	628	72	869
buitengebied	1212	110	1365
West-Vlaanderen			
Stedelijke gebieden	1642	312	1605
buitengebied	788	128	761
Totaal stedelijke gebieden	6092	927	8117
Totaal buitengebied	6993	890	8221
Vlaanderen	13085	1817	16338

17.6 De bebouwde en onbebouwde oppervlakte (ha) in de woonuitbreidingsgebieden per provincie opgedeeld naar gemeenten die behoren tot de stedelijke gebieden en gemeenten die behoren tot het buitengebied, zoals opgenomen in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. Bron: AROHM. Berekeningen afdeling Ruimtelijke Planning.

BEOUWDE OPPERVLAKE IN WOONUITBREIDINGSGBIEDEN

17.7 Groeiindex bebouwde oppervlakte in woonuitbreidingsgebieden 1995-2000 (1995=100). Bron: AROHM, APS bewerking.

om een zeer groot deel van de behoefte aan bijkomend woningen in Vlaanderen op te vangen. 15% of 2567 ha van de in 2000 onbebouwde oppervlakte in woonuitbreidingsgebied is gelegen in een goedgekeurd Bijzonder Plan van Aanleg (BPA). Van deze oppervlakte is reeds 1239 ha omgezet naar een 'woonbestemming' terwijl 351 ha door het BPA zijn woonbestemming verloren heeft door herbestemming naar lokale bedrijvigheid, open ruimte, enzovoort.

De meeste nog onbebouwde bouwgronden zijn in eigendom van particulieren. Slechts 5% (810 ha) van de nog onbebouwde woonuitbreidingsgebieden is in eigendom van een erkende sociale huisvestingsmaatschappij. In de periode 1995-2000 werd 88 ha gerealiseerd door de huisvestingsmaatschappijen; dit is bijna 5% van alle realisaties in de woonuitbreidingsgebieden in Vlaanderen.

Op niveau van Vlaanderen is het aanbod aan onbebouwde woonuitbreidingsgebieden in de gemeenten van de stedelijke gebieden. (ongeveer 8100 ha) vergelijkbaar met het aanbod in de gemeenten van het buitengebied (ongeveer 8200 ha). De gemeenten van het stedelijk gebied en van het buitengebied nemen elk ongeveer de helft van de aangroei tussen 1995 en 2000 voor hun rekening met respectievelijk 927 ha en 890 ha. Deze trend ligt nog niet volledig in lijn met de trendbreuk die het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorop stelt ten aanzien van de stedelijke gebieden en het buitengebied. Met name

minimaal 60% van de woningaangroei realiseren in de stedelijke gebieden en maximaal 40% ervan in het buitengebied. Bovendien mag men niet uit het oog verliezen dat spreken over "gemeenten" in het stedelijk gebied en "gemeenten" in het buitengebied in de context van de afbakening van stedelijke gebieden niet helemaal correct is, vermits in de praktijk – na de afbakening van de stedelijke gebieden – delen van gemeenten van het stedelijk gebied tot het buitengebied zullen behoren. Het gevolg is dat de eigenlijke aangroei in de stedelijke gebieden kleiner is dan de aangehaalde helft omdat het om een kleinere oppervlakte zal gaan.

Het is duidelijk dat het relatieve ruime aanbod in het buitengebied mee de bebouwingsaangroei bepaalt. Om sturend op te treden ten voordele van de versterking van de stedelijke gebieden dient het aanbod logischerwijs in de stedelijke gebieden toe te nemen en in de buitengebiedgemeenten af te nemen.

Zonevreemde bedrijven

De gewestplannen zijn geëvolueerd tot uiterst gedetailleerde bestemmingsplannen tot op perceelsniveau. Hierbij werd vaak geen rekening gehouden met de lokale situatie waardoor de vastgelegde bestemming niet overeenstemt met de feitelijke toestand. Zo ontstond zonevreemdheid waarbij een bedrijf bijvoorbeeld plots in een landbouwzone bleek te liggen. Sinds de inwerkingtreding van de gewestplannen, bevinden duizenden bedrijven zich in een zone waar hun activiteiten niet toegelaten zijn. Een uitweg voor een deel van deze bedrijven is het 'sectoraal BPA zonevreemde bedrijven'. Dit sectoraal BPA kan zowel een oplossing bieden voor zonevreemde bedrijven als voor zone-eigen bedrijven die willen uitbreiden in een niet-geëigende bestemming. Een eerste stap daartoe is het inventariseren van de zonevreemde bedrijven. In 2002 telde Vlaanderen 6.330 zonevreemde bedrijven, tegen 3.846 in 2001. In 1999 was deze inventaris nog een louter West-Vlaamse aangelegenheid. Ondertussen inventariseren ook de andere provincies maar West-Vlaanderen is nog steeds goed voor een derde van de dossiers. In 2002 openden 158 gemeenten een dossier. Voor 115 daarvan is al een voorontwerp ingediend. Voor 1.128 bedrijven stelt de gemeente een oplossing voor en is het dossier doorgestuurd naar diverse instanties zoals Arohm en Aminimal. Voor 248 bedrijven kwam er van een of meer instanties een, niet-bindend, negatief advies.

Dit leidde uiteindelijk tot 70 definitief door de gemeenteraad aanvaardde dossiers. De volgende stap is een ministerieel besluit. In 2002 werd voor

ZONEVREEMDE BEDRIJVEN IN SECTORALE BPA'S

	ANTWERPEN	VLAAMS BRABANT	WEST- VLAANDEREN	OOST- VLAANDEREN	LIMBURG	VLAANDEREN
aantal gemeenten in de provincie	70	65	64	65	44	308
aantal geopende dossiers	14	22	58	48	16	158
bruto-inventaris aantal bedrijven die in aanmerking komen	400	282	3621	1478	549	6330
voorontwerp ingediend	11	9	48	37	10	115
aantal bedrijven waarvoor een oplossing wordt voorgesteld	71	35	593	332	97	1128
aantal betwiste bedrijven (negatief advies)	18	9	130	74	17	248
dossier definitief aanvaard door de gemeenteraad	8	4	33	15	10	70
ministerieel besluit	5	3	28	12	10	58
totaal bedrijven waarvoor een oplossing wordt voorgesteld	48	16	355	90	82	591
waarvan bedrijven goedgekeurd	27	13	253	77	69	439
waarvan bedrijven gedeeltelijk onthouden van goedkeuring	8	1	32	5	3	49
waarvan bedrijven onthouden van goedkeuring	13	2	70	8	10	103

17.8 Zonevreemde bedrijven in sectorale BPA. Stand van zaken in augustus 2002. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

58 dossiers een ministerieel besluit genomen. In 2000 waren er nog maar 14 ministeriële besluiten. Voor 591 bedrijven wordt een oplossing voorgesteld. Voor 439 bedrijven is een oplossing goedgekeurd. Voor 103 bedrijven werd geen oplossing gevonden omwille van stedenbouwtechnische of ruimtelijke redenen. Dit betekent niet dat deze bedrijven onder de sloophamer moeten. Zij komen terecht in een 'uitdoofscenario' waarbij bijvoorbeeld uitbreiding of verkoop niet mogelijk is zonder dat het bedrijf verhuist.

17.3 Doorwerking ruimtelijke ordeningsbeleid

Met de vaststelling van het Planningsdecreet in 1996 en het Decreet Ruimtelijke Ordening in 1999 heeft de Vlaamse overheid een nieuw juridisch kader gecreëerd voor het voeren van het ruimtelijk beleid in Vlaanderen. De ruimtelijke structuurplannen en de ruimtelijke uitvoeringsplannen zijn belangrijke instrumenten van dit nieuwe beleid.

Naast het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen zijn er provinciale en gemeentelijke ruimtelijke structuurplannen goedgekeurd en in uitvoering. De planningsprocessen waarbinnen de provinciale en gemeentelijke ruimtelijke structuurplannen tot stand komen zijn evenwel erg verschillend. Daarentegen is de opbouw van al deze ruimtelijke structuurplannen dan weer gelijklopend.

1. Structuurplanning op 3 niveaus

Om de opties van het ruimtelijk structuurplan Vlaanderen te realiseren zijn op Vlaams niveau plannings- en uitvoeringsopdrachten vooropgesteld. Al de opdrachten die vandaag in uitvoering zijn, worden opgevat als een plannings- en besluitvormingsproces met veel aandacht voor overleg en respect voor het subsidiariteitsbeginsel. Deze processen leiden tot concrete projecten die kunnen worden gerealiseerd mits de inzet van een gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan.

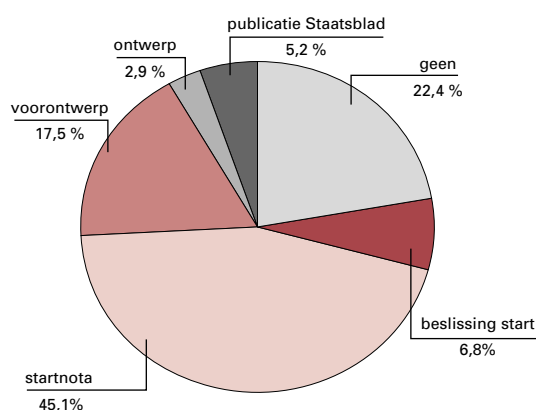
Momenteel worden de afbakeningsprocessen in de stedelijke gebieden Mechelen en Gent gefinaliseerd en wordt het proces voor Leuven, Hasselt-Genk, Sint-Niklaas, Oostende, Brugge en Roeselare versneld uitgevoerd. Het afbakeningsplan voor het stedelijk gebied Aalst is in openbaar onderzoek en weldra volgt de vaststelling van het ontwerp afbakeningsplan van Turnhout en Kortrijk.

Andere lopende opdrachten zijn de opmaak van een beleidskader voor de uitwerking van stedelijke netwerken, de aanzet van de afbakening van de gebieden van de natuurlijke en de agrarische structuur en de landschappelijke elementen, de afbakening van de zeehavens van Antwerpen, Gent, Zeebrugge en Oostende en de luchthaven van Zaventem, de uitwerking van het economisch netwerk van het Albertkanaal en de uitwerken van het locatiebeleid en de tracering en ruimtelijke inrichting van wegen, spoor-, waterwegen en leidingen.

Voor de uitvoering van de eigen beleidsopties worden in nagenoeg alle provincies vandaag initiatieven genomen.

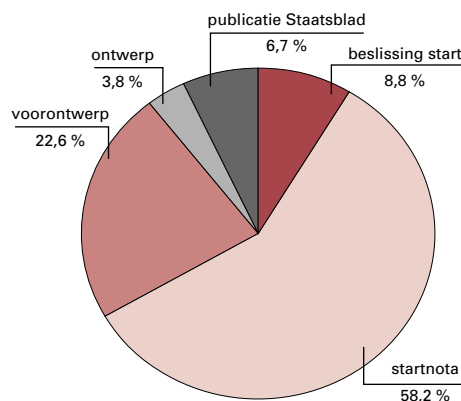
In de provincie Antwerpen lopen ter uitvoering van het ruimtelijk structuurplan reeds meerdere provinciale planningsprocessen. Deze processen zullen in

STRUCTUURPLANNING GEMEENTEN

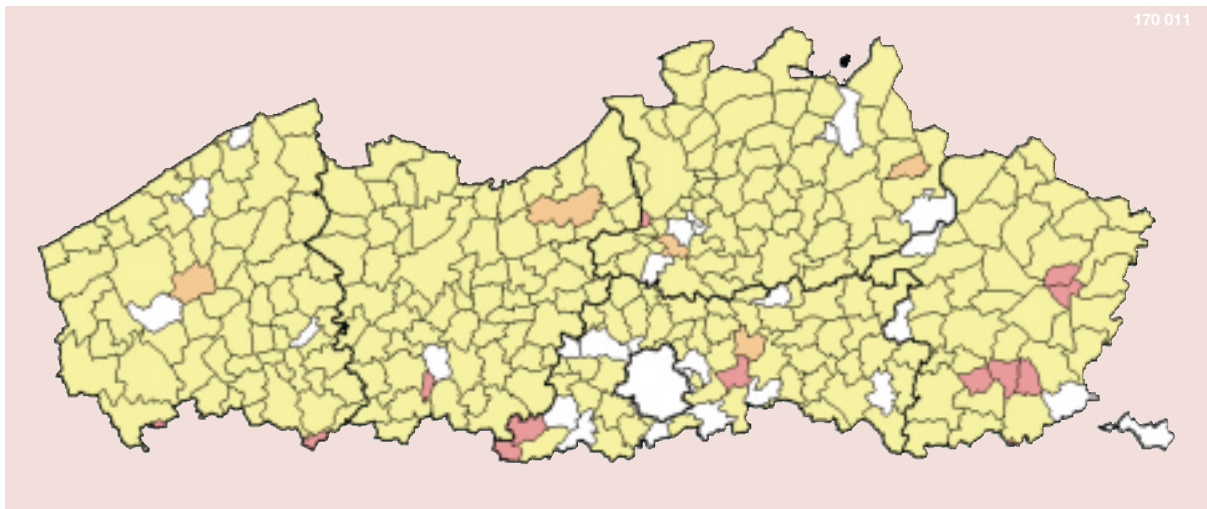

17.9 Relatief aandeel van de gemeenten bezig met structuurplanning. Stand van zaken augustus 2002. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

STRUCTUURPLANNINGSFASEN

17.10 Gemeentelijke ruimtelijke structuurplannen naar planningsfasen, augustus 2002. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

17.11 Gemeentelijke Commissies van Ruimtelijke Ordening, toestand augustus 2002.
Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

vrijstelling toegekend	13	■
rechtswege goedkeuring	5	■
goedgekeurd	261	■

vele gevallen resulteren in de opmaak van provinciale ruimtelijke uitvoeringsplannen. Voorbeelden van planningsprocessen zijn de opmaak van omzendbrieven (o.a. over gemeentelijke woningbehoefte-studies), de afbakening van stedelijke gebieden (bv. Mol, Lier), de uitwerking van gebiedsgerichte projecten (bv. stedelijk netwerk Lier Aarschot, Brabantse Poort, kanaal Dessel-Turnhout-Schoten), de opmaak van streefbeelden voor secundaire wegen (bv. verbinding Tilburg-Turnhout) en dringende ruimtelijke problematieken (bv. wachtbekken Lier, zonevreemde campings).

In de provincie West-Vlaanderen worden ter uitvoering van het ruimtelijk structuurplan planningsprocessen opgestart voor toeristisch-recreatieve mogelijkheden zoals de uitwerking van een operationeel beleidskader voor strandconstructies en voor de uitvoering van strategische toeristische projecten, voor de afbakening van de kleinstedelijke gebieden Ieper, Blankenberge en Torhout, voor de opmaak van streefbeelden van enkele secundaire wegen en voor de uitbreiding van zonevreemde bedrijven in specifieke economische knooppunten. Voorafgaand aan de besluitvorming over hun ruimtelijk structuurplan hebben de provincies Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant reeds enkele afbakeningsprocessen voor kleinstedelijke gebieden opgestart. Deze initiatieven moeten zorgen voor een versnelde aanpak van de besluitvorming over het eigen ruimtelijk structuurplan zodat naar de betrokken gemeenten duidelijkheid over de concrete beleidslijnen van de provincie kan worden verschaft.

In de provincie Limburg worden planningsprocessen opgestart na de goedkeuring van het ruimtelijk structuurplan. De goedkeuring door de Vlaamse overheid is binnen afzienbare tijd voorzien.

Op gemeentelijk vlak blijft het zoeken naar evenwicht tussen een samenhangend gemeentelijk ruimtelijk structuurplan en de dagdagelijkse uitdagingen. In vier op vijf gemeenten worden structuurplannen opgemaakt en is de oprichting van gemeentelijke commissies voor ruimtelijke ordening behoorlijk opgeschoten. Zestien gemeenten hebben het hele proces al achter de rug. Zij zagen hun ruimtelijk structuurplan al in het Staatsblad gepubliceerd.

2. Gemeentelijke commissies voor ruimtelijke ordening

Het decreet ruimtelijke ordening verplicht alle gemeenten een gemeentelijke commissie voor ruimtelijke ordening, een gecoro, op te richten. Van de 308 Vlaamse gemeenten heeft 266 al een gecoro-adviesraad geïnstalleerd. Gemeenten met minder dan 10.000 inwoners kunnen vrijstelling aanvragen. Van de 94 gemeenten die in aanmerking komen voor vrijstelling zijn er 66 die toch een gecoro hebben opgericht. Bij de dertien overige neemt de gewestelijke planologische ambtenaar de adviestaken van de gecoro over.

Dat maakt dat 29 Vlaamse gemeenten nog geen goedgekeurde gecoro hebben. Een deel van deze gemeenten zette wel al de eerste stappen. Sommige

van deze gemeenten legden al een samenstelling voor maar kregen nog geen goedkeuring. Andere gemeenten dienden een aanvraag voor vrijstelling. Omdat een tijdlang niet duidelijk was hoe deze aanvragen moesten beoordeeld worden, werden ze stilzwijgend afgewezen. Sinds eind 2001 is er duidelijkheid. Maar een aantal gemeenten diende sindsdien nog geen nieuwe aanvraag in. Slechts 19 gemeenten nam nog geen enkel initiatief voor een gecoro. Waarschijnlijk wachten ze met de oprichting tot ze de gecoro echt nodig hebben.

VOOR MEER INFORMATIE

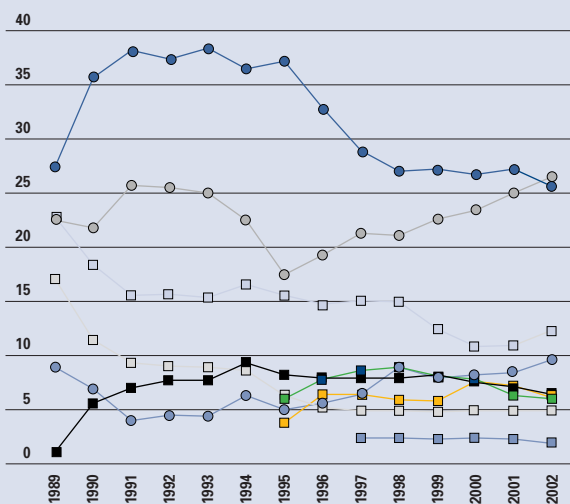
VAN WESENBEECK PH., De ruimtelijke structuurplannen en ruimtelijke uitvoeringsplannen in de praktijk, in HUBEAU B. (red.), De recente evoluties en knelpunten in de ruimtelijke ordening en stedenbouw (1998-2002), Die Keure, 2002.

Media

hoofdstuk 18

Kerncijfers

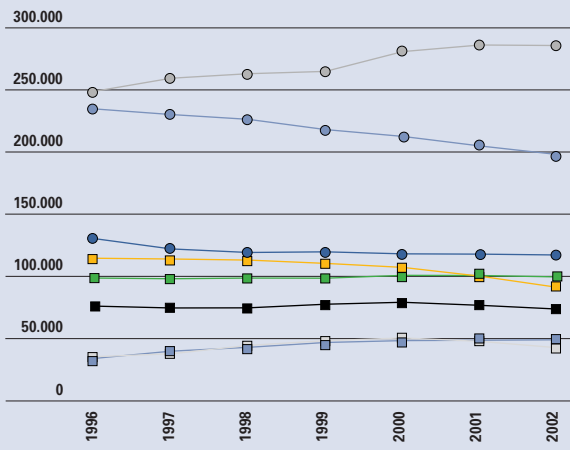
MARKTAANDEEL TV-ZENDERS

18.3 Evolutie van het marktaandeel TV-zenders op totale populatie (4 jaar en ouder; over de hele dag), van 1989 tot 2002. Bron: CIM-Audimetrie.

TV1 —○— NED —□—
 TV2 / CANVAS —□— VIDEO —■—
 VTM —●— ANDERE —□—
 KA2 —■— REGIO —□—
 VT4 —■—

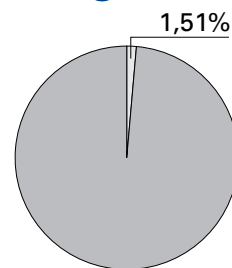
VERKOCHTE DAGBLADEN

18.8 Evolutie van de gemiddelde dagelijkse verkoop Vlaamse dagbladen, van 1996 tot 2002. Bron: CIM
 * incl. De Nieuwe Gazet
 ** incl. de Gentenaar
 Noot: cijfers 2002 gebaseerd op gemiddelde eerste drie kwartalen.

Het Laatste Nieuws* —○—
 Het Nieuwsblad** —□—
 Gazet Van Antwerpen —●—
 Het Volk —■—
 Belang Van Limburg —■—
 Financieel Economische Tijd —□—
 De Standaard —■—
 De Morgen —□—

Uitgaven

Aandeel van het mediabeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

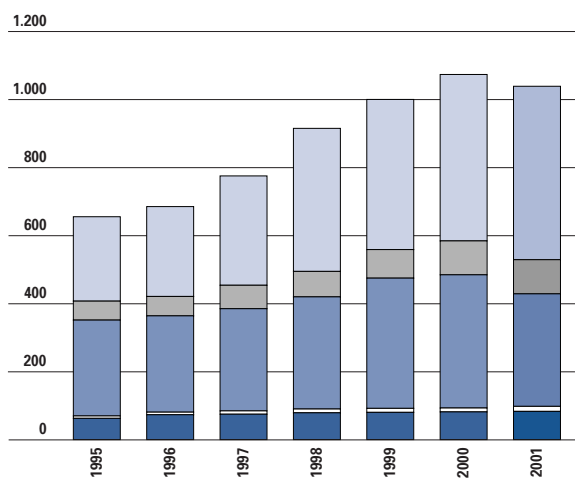
Blikvangers

- VTM wordt voor het eerst sinds hun ontstaan minder bekeken dat TV1.
- Pas gestarte landelijk commerciële radiozenders halen een klein marktaandeel.
- TV-fictie gesteund door het Fonds Film in Vlaanderen bereikt veel kijkers.
- Vlaamse gezinnen zijn Europees koploper in breedbandverbinding voor internet.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/media

AANDEEL MEDIA IN RECLAME

18.1 Evolutie van het aandeel van de media in de jaaromzet op de reclamemarkt (brutocijfers in miljoen euro), van 1995 tot 2001. Bron: CIM MDB ProductionData. Noot: Sponsoring pas vanaf 1997 opgenomen. Vanaf 2001 werd een nieuwe meetmethode gebruikt. Vanaf dan wordt ook rekening gehouden met cross-promotion.

De beleidsbrief media wijst op het belang van de economische leefbaarheid en de concurrentiekracht van de verschillende spelers in de media. Omdat reclame een van de belangrijkste inkomstenbronnen voor de media is, geven we een overzicht van de Vlaamse reclamemarkt. In het televisielandschap speelt de Vlaamse overheid een rol via de beheersovereenkomst met de VRT. We gaan na in welke mate de VRT deze overeenkomst nakomt. Vorig jaar werd het landelijk radiomonopolie van de openbare omroep doorbroken. We bekijken de gevolgen voor de marktaandelen van de VRT-zenders. De audiovisuele producties worden gesteund via het Fonds Film in Vlaanderen. We brengen de verschuivingen in de toegekende budgetten in kaart en voor de geschreven pers schetsen we de evolutie van de verkoop van de Vlaamse krantentitels.

Reclame

In 2001 werd een nieuwe meetmethode gelanceerd om de **reclamemarkt** in kaart te brengen. Dit heeft tot gevolg dat vergelijkingen met het verleden onmogelijk worden. We zien niettemin dat de geschreven pers een steeds kleiner aandeel van de reclamekoek inpalmt. Televisie haalt ondertussen bijna de helft van het reclamegeld binnen.

Televisie

1. Aanbod

In 2001 haalde de **VRT** op één van de zeven **performantienormen** een onvoldoende. Die performantienormen zijn vastgelegd in de beheersovereenkomst 1997-2001 tussen de VRT en de Vlaamse overheid. De opdracht van de VRT wordt erin beschreven als 'een zo groot mogelijk aantal Vlamingen bereiken met een diversiteit aan programma's die erop gericht zijn de belangstelling te wekken'. Net als in 2000 werd een onvoldoende gehaald bij het weekbereik bij de 4 tot 12-jarigen. Positief is dan weer dat, hoewel kinderen jaar na jaar minder tv kijken, de VRT er in slaagde bij deze leeftijdsgroep een groter bereik te halen. De performantienorm 'aandeel eigen en co-producties' wordt nipt gehaald. Als we kijken naar de cijfers over 24 uur scoort de VRT een onvoldoende. Tussen 18 uur en 23 uur wordt de norm wel gehaald. Met de hakken over de sloot dus. Het gestegen aantal zenduren in de namiddag, met vooral buitenlandse programma's, is hiervan de hoofdoorzaak. Bij de norm om met informatieprogramma's 'gemiddeld anderhalf miljoen kijkers per dag te bereiken' is een licht 11 september-effect te zien. In het najaar waren er heel wat extra journaals en programma's over de aanslagen in New York en de daaropvolgende oorlog in Afghanistan.

PERFORMANTIE VRT

MAATSTAF	NORM	1997	1998	1999	2000	2001
Uren zendtijd	5.400	5.797	6.685	7.026	7.146	7.549
Weekbereik bevolking (%)*	76	76	78,1	76,4	76,8	78,0
Weekbereik 4-12 jarigen (%)**	76	76	75,3	69,7	66,8	68,1
Informatieprogramma's	1,5 mio	1,5 mio	1,4 mio	1,55 mio	1,51 mio	1,56 mio
Weekbereik cultuurprogramma's (%)*	15	15	16,8	21,7	18,8	21,3
Weekbereik educatieve programma's (%)*	10	10	21,2	17,7	19,6	24,6
Aandeel eigen en co-producties (%)	50	50	59,1	53,1	53,6	48,8

18.2 Evolutie van de performantie van de VRT, van 1997 tot 2001. Bron: VRT-studiedienst. Noot: * Bereik = minstens 15 minuten opeenvolgend gekeken. ** Bereik = minstens 15 minuten gekeken

VRT VERSCEIDENHEID VAN HET PROGRAMMA-AANBOD

JAAR	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Fictie - eigen	127	164	195	239	299	402	370	455	424	605
Fictie - aankoop	1.626	1.596	1.638	2.042	1.937	2.284	2.509	2.636	2.528	2.716
Ontspanning	467	398	290	360	308	436	570	524	485	488
Muziek	206	252	203	190	320	277	296	328	295	223
Sport	600	477	663	399	556	416	558	546	764	829
Nieuws	568	649	638	541	584	514	963	1.064	1.012	802
Informatie	506	421	454	563	583	841	758	725	835	865
Human interest							151	339	382	439
Kunst & Wetenschap	210	341	360	423	395	370	392	285	302	469
Educatie	329	307	287	299	184	123				
Religieuze progr.	40	47	45	49	56	48	44	51	48	46
Andere (derden)	49	99	98	101	104	88	74	73	71	66
Totaal	4.728	4.750	4.871	5.206	5.326	5.797	6.685	7.026	7.146	7.549

18.3 Evolutie van het programma-aanbod bij de VRT, van 1992 tot 2001. De cijfers vertegenwoordigen de zendtijd in uren per categorie en per jaar.
Bron: VRT-studiedienst.

De VRT zond in 2001 ruim 400 uur meer uit dan het jaar voordien. Het tweede net, Canvas/Ketnet, nam iets meer dan driekwart van die extra zendtijd voor haar rekening.

Het aantal uren eigen fictie in het VRT-aanbod steeg in 2001 met de helft. Vooral herhalingen tijdens de zomermaanden van de eigen producties 'Thuis' en 'FC De Kampioenen' zorgden voor deze toename. Ook het grotere aanbod Human Interest en Kunst & Wetenschap is het gevolg van de herhalingspolitiek van de VRT. Aangekochte docusoaps en natuurdocumentaires werden meermaal uitgezonden. Daarnaast steeg het aantal uren Kunst & Wetenschap door 'De Rode Loper' dat nu elke dag op antenne gaat.

De stijging van het aantal uren sport in 2001 is opmerkelijk. Het jaar 2000 was een echt sportjaar met de Olympische Spelen en het EK voetbal. In 2001 werd het wieleraanbod verder uitgebreid en dankzij de successen van de Belgen in het tennis haalde deze sport veel meer het scherm.

Het aantal uren nieuws daalde met een vijfde. Het niet langer herhalen van het '1 Uur-Journaal' in de vroege namiddag is de reden van deze spectaculaire daling. In 2001 kwam er ook minder muziek op het VRT-scherm door het stopzetten van het programma 'Hitkracht'.

2. Consumptie

De VRT-zenders blijven ook in 2001 verder **marktaandeel** winnen. Ook de categorie 'andere zenders' kent een stijging. VTM verliest kijkers, net als Kanaal 2 waar het succes van Big Brother minder

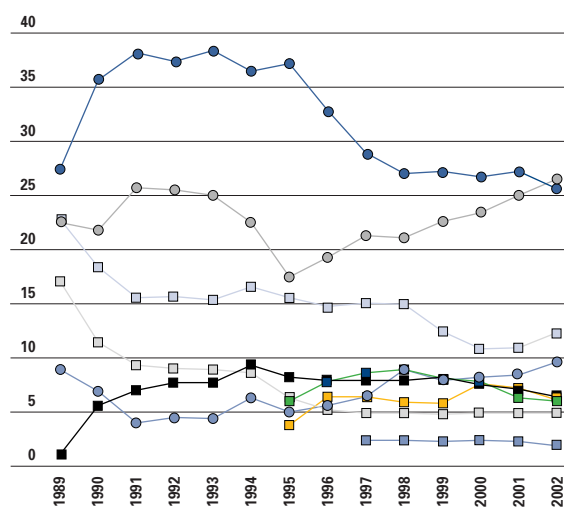
groot was dan voordien. Er werd in 2001 ook minder video gekeken.

Radio

1. Aanbod

Sinds 2001 heeft Vlaanderen twee erkende en actieve **landelijke particuliere radio's**, Q-music en 4FM.

MARKTAANDEEL TV-ZENDERS

18.4 Evolutie van het marktaandeel TV-zenders op totale populatie (4 jaar en ouder; over de hele dag), van 1989 tot 2002.
Bron: CIM-Audimetrie.

TV1 —○— NED —■—
TV2/CANVAS —□— VIDEO —●—
VTM —△— ANDERE —▽—
KA2 —◇— REGIO —◆—
VT4 —▽—

RADIO-ERKENNINGEN

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
openbare radio's	6	6	6	6	6	6	6	6	6
particuliere landelijke radio's	0	0	0	0	0	0	0	2	2
particuliere regionale radio's	0	0	0	0	0	0	0	0	0
particuliere lokale radio's	329	321	323	317	312	313	312	310	303
kabelradio's	0	0	0	0	2	5	5	3	4

18.5 Evolutie van de radio-erkenningen, van 1994 tot 2002. De cijfers voor 2002 geven de toestand weer op 15/12/02. Bron: WIM.

Zij doorbreken het monopolie van radioberichterijging van de openbare omroep.

2. Consumptie

In 2002 werd het Radioscan-onderzoek van de openbare omroep, dat de **marktaandelen in radio-land** in kaart bracht, afgevoerd. De commerciële stations hadden kritiek op de meetmethode. In hun eigen studie, Radiometrie, haalden de commerciële stations een veel hoger marktaandeel. Uiteindelijk werd een compromis bereikt over de onderzoeksmethode. Voortaan meet het neutrale CIM de radiomarkt.

Omdat het CIM een andere methodiek hanteert dan het Radioscan onderzoek zijn de cijfers niet vergelijkbaar. Radioscan combineerde een telefonische

steekproef met een dagboekpanel. Het CIM-onderzoek baseert zich uitsluitend op de dagboekmethode. De nieuwe onderzoeksmethode heeft geen grote gevolgen voor de openbare omroep. De VRT behoudt met zijn zes zenders ruim viervijfden van de luisteraars. Voorlopig moet er niet ingeleverd worden voor de nieuwe commerciële stations. Radio 1, Radio 2 en Klara scoren volgens de CIM-cijfers zelfs iets beter dan vroeger. Donna en Studio Brussel vallen daarentegen iets terug. Die daling zou het gevolg kunnen zijn van de dagboekmethode, die door jongere mensen minder nauwkeurig werd opgevolgd.

De landelijke particuliere radio's halen relatief lage marktaandelen. Daarbij mag niet het oog verloren worden dat ze nog maar pas bestaan. Ook Radio

MARKTAANDEEL RADIOZENDERS

	VJ96	NJ96	VJ97	NJ97	VJ98	NJ98	VJ99	NJ99	VJ00	NJ00	VJ01	NJ01	VJ02	NJ02
	SCAN	SCAN	SCAN	SCAN	SCAN	SCAN	SCAN	SCAN	SCAN	SCAN	SCAN	SCAN	SCAN	CIM
Radio 1	8	8	8	8	8	9	8	9	7	8	7	9	7,3	11,3
Radio 2	36	36	35	37	34	35	34	34	32	33	33	31	30,2	34,8
Radio 3	2	1	1	1	2	2	1	1	2	1	2	1	1,4	2,5
Studio Brussel	10	10	11	9	8	8	7	7	7	8	8	7	6,2	5,9
Donna	23	23	24	25	27	29	30	32	36	34	36	36	37,9	29,6
VRT	79	78	79	80	79	83	80	83	84	84	86	84	83,0	84,1
Qmusic													3,0	3,5
Topradio													1,8	1,0
Radio Mango													1,0	1,2
4FM													0,4	1,3
Radio Contact													2,3	2,2
Contact 2													0,6	0,5
Overige lokale en kabelradio													3,0	3,8
Lokaal en commercieel	18	17	16	16	16	13	13	11	10	10	9	10	12,1	13,5
Andere *	2	3	2	2	2	3	3	2	2	3	3	2	2,1	2,3

18.6 Evolutie van de marktaandelen voor de radio, van 1996 tot 2002. Bron: VRT-studiedienst. Cijfers op basis van het radioscan onderzoek 1996-2002, CIM (2002). VJ = voorjaar, NJ = najaar. * = de niet-Vlaamse radio's. Noot: Cijfers Radioscan en CIM mogen niet met elkaar vergeleken worden omdat ze op basis van verschillende methodes gemeten zijn.

VASTLEGGINGEN - FONDS FILM IN VLAANDEREN

	1996		1997		1998		1999		2000		2001	
	AANTAL	BEDRAG	AANTAL	BEDRAG	AANTAL	BEDRAG	AANTAL	BEDRAG	AANTAL	BEDRAG	AANTAL	BEDRAG
1. Productie												
lange speelfilm (pre-)productie	4	1.185	13	4.492	10	3.051	21	6.057	8	3.755	12	3.656
korte/middellange film	18	950	12	573	16	1.006	22	1.193	11	659	14	892
creatieve docu/kunstoffilm	10	623	5	339	9	952	6	278	10	720	11	647
TV-fictie	2	471	--	0	--	0	--	0	3	2.496	3	2.553
scenariopremies	7	50	14	103	10	99	16	149	13	121	11	104
premies bruto-ontv. - Lange speelfilm	7	194	9	136	9	655	8	477	13	523	11	516
premies bruto-ontv. - Korte film	--	112	--	8	--	0	--	0	--	0	--	--
renteloze voorschotten	--	0	1	6	--	0	--	0	--	0	--	--
Productie totaal		3.584,7		5.656,6		5.762,8		8.153,4		8.275,1		8.369,3
2. Europese initiatieven	3	301,5	3	304,5	3	303,1	3	306,0	3	306,4	3	318,0
3. Film- en audiovisuele festivals	8	583,8	13	616,6	9	616,3	12	640,8	13	696,6	13	733,8
4. Flanders Image	2	272,7	2	272,7	2	272,7	2	272,7	2	285,1	2	302,4
5. Filmverenigingen	12	529,2	12	530,7	12	532,4	10	531,7	11	556,5	11	606,3
6. Opleidingen	2	3,7	13	33,5	8	19,8	10	38,7	12	62,9	12	57,7
7. Andere initiatieven	2	7,4	2	12,5	2	6,2	1	5,0	1	5,0	1	9,9
8. Zitpenningen	--	/	--	/	--	9,8	--	7,9	--	7,8	--	6,4
Algemeen totaal		5.283,0		7.427,1		7.523,0		9.956,0		10.195,3		10.403,8
Productie/Alg. totaal		68%		76%		77%		82%		81%		80%

18.7 Evolutie van de vastleggingen door het Fonds Film in Vlaanderen, van 1996 tot 2001. Bedrag in duizend euro.
Bron: Fonds Film in Vlaanderen.

Donna had in haar beginperiode maar enkele procenten van de luisteraars.

De Vlaamse Media Maatschappij (VMMa) haalt de ketenradio Radio Mango op 31 december 2002 uit de ether. TOP-Radio wordt omgevormd tot JIM-Radio.

Film

1. Aanbod

Volgens de beleidsnota Media moet de kwaliteit en de verscheidenheid van de Vlaamse audiovisuele producties gestimuleerd worden en moet de **Vlaamse film** zijn weg naar het publiek vinden. Audiovisuele producties worden financieel gesteund door het Fonds Film in Vlaanderen. In de toegekende subsidies zijn in 2001 weinig verschuivingen merkbaar in vergelijking met het jaar voordien. Net als in 2000 ging opnieuw ongeveer 2,5 miljoen euro naar kwaliteitsfictie voor televisie. Daarvan ontving Love Game, een fictie-reeks van VTM over vrouwenhandel, het grootste deel. Hierdoor wordt het evenwicht tussen de openbare en de commerciële

VLAAMSE FILMS UITGEBRACHT IN 2001

FILM	BEZOEKERS
Pleure pas Germaine	13.387
Verboden te zuchten	1.532
Tobias & leeuw	3.259
Mariken	15.661
Innocence	4.602
L'amour en suspens	1.465
Osveta	873
Pauline & Paulette*	226.829
Wolken	2.455
Falling*	15.178
Verlossing	6.525
Olivetti*	4.288

18.8 Overzicht bezoekers van de in 2001 uitgebrachte Vlaamse films.
Bron: Fonds Film in Vlaanderen.

* = Loopt ook in 2002 nog in de bioscoop. De opgegeven cijfers zijn dan ook niet definitief

omroep hersteld. In 2000 ging meer budget naar de VRT dan naar de VMMA.

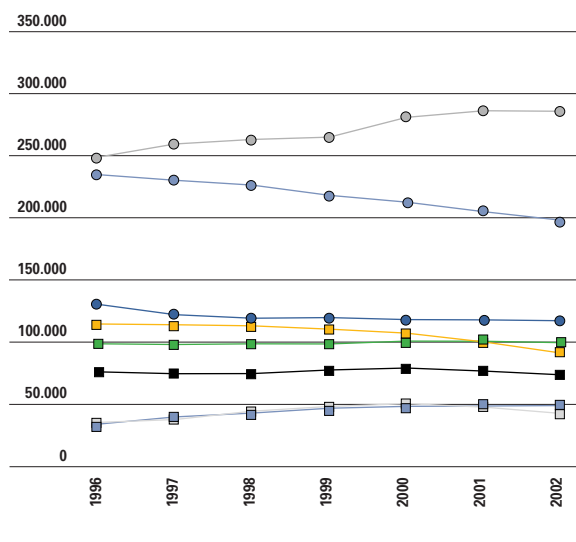
De twee programma's van de openbare omroep die productiesteun krijgen zijn de detective-reeks Seddes & Belli en het kinderprogramma De Grote

Boze Wolf Show. In alle gevallen wordt het principe, 1 frank overheidsgeld tegenover (minimum) 1 frank cashinbreng van de omroep, gehanteerd.

Met de subsidies voor **kwaliteitsfictie** wil de Vlaamse overheid de omroepen stimuleren om in dit genre te investeren. De jongste jaren gebeurde dat te weinig wegens te duur.

Tegelijkertijd steunt de Vlaamse overheid de Vlaamse audiovisuele sector zodat jonge Vlaamse acteurs een kans krijgen. Tot slot moeten meer kijkers bereikt worden. Voor de tv-producties lijkt dit alvast te lukken. Zowel het in 2000 gesteunde Stille Waters als het in 2001 gesubsidieerde Seddes & Belli bereikten met elke aflevering ruim 1 miljoen kijkers. Wel vraagt het Fonds aan de omroepen om de Vlaamse Film meer te promoten en vaker te programmeren.

VERKOCHTE DAGBLADEN

18.9 Evolutie van de gemiddelde dagelijkse verkoop Vlaamse dagbladen, van 1996 tot 2002. Bron: CIM
* incl. De Nieuwe Gazet
** incl. de Gentenaar
Noot: cijfers 2002 gebaseerd op gemiddelde eerste drie kwartalen.

Het Laatste Nieuws*
Het Nieuwsblad**
Gazet Van Antwerpen
Het Volk
Belang Van Limburg
Financieel Economische Tijd
De Standaard
De Morgen

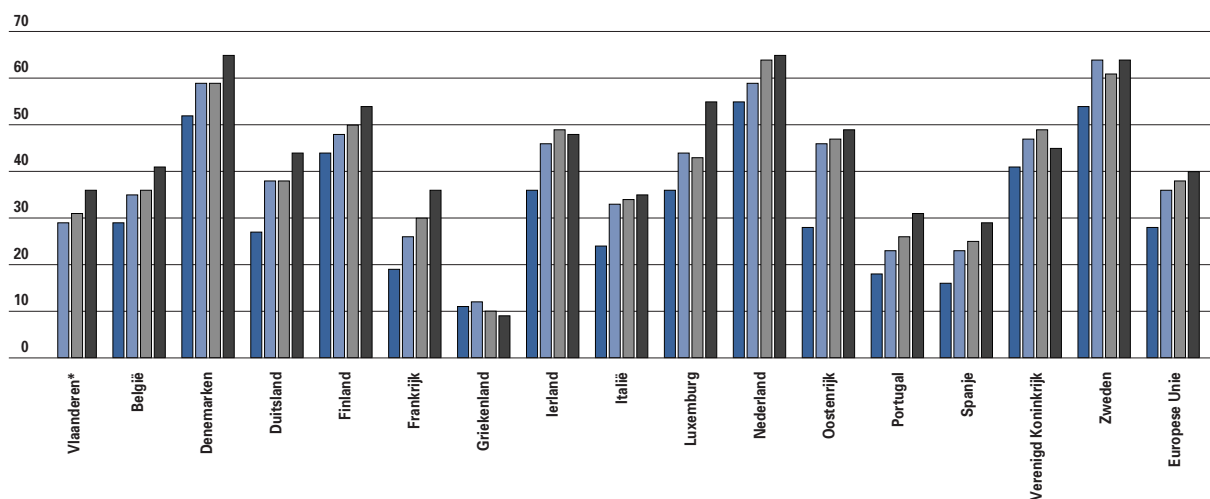
2. Consumptie

In 2001 kwamen maar liefst 12 Vlaamse films in roulatie tegen 6 in 2000 en 8 in 1999. Slechts één ervan haalde meer dan 100.000 **bezoekers**: Pauline & Paulette. Deze film werd ondertussen al uitgezonden op de openbare omroep en haalde toen ruim 1 miljoen kijkers.

Geschreven Pers

Vlaanderen telt 8 **dagbladen**, goed voor een gezamenlijke dagelijkse verkoop van net geen miljoen exemplaren.

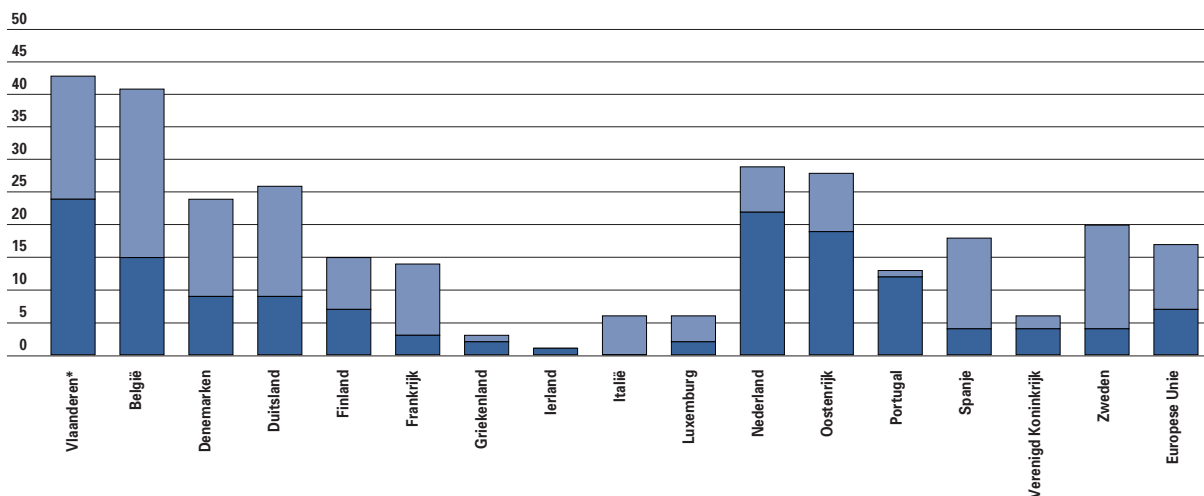
INTERNETAANSLUITINGEN GEZINNEN

18.10 Europese vergelijking bezit internetaansluiting bij gezinnen (november 2000 – mei 2002).
*Vlaamse cijfers op basis van onderzoek 'Internetstatistieken' (mei 2001 – mei 2002), bevolking 18+ ipv 15+.
Bron: EOS Gallup Europe, MVG afdeling media

nov 00
mei 01
nov 01
mei 02

BREEDBANDVERBINDINGEN

18.11 Europese vergelijking percentage breedbandverbindingen op totaal aantal internetaansluiting bij gezinnen (mei 2002).

* Vlaamse cijfers op basis van onderzoek 'internetstatistieken' (mei 2002), bevolking 18+ ipv 15+.

Bron: EOS Gallup Europe, MVG afdeling media.

Noot: sommige internetgebruikers hebben meer dan één type aansluiting. Het is dus niet onmogelijk dat eenzelfde persoon zowel een ADSL- als een kabelaansluiting heeft en dus dubbel geteld wordt in deze cijfers.

ADSL
Kabel

De jongste jaren vonden de twee titels van De Persgroep (Het Laatste Nieuws en De Morgen) meer kopers. De kranten van de VUM-groep doen het minder goed. Het Nieuwsblad dreigt onder de 200.000 verkochte exemplaren te vallen. Het Volk is al onder de 100.000-grens gezakt. De Standaard kende tot voor kort een kleine groei maar moet die winst weer inleveren. Het faillissement van Sabena was een klap voor deze krant omdat de luchtvaartmaatschappij dagelijks heel wat exemplaren van de krant kocht voor op haar vliegtuigen. De Regionale Uitgeversgroep blijft ongeveer status quo met De Gazet Van Antwerpen en Het Belang Van Limburg. De Financieel Economische Tijd kende een groei tot 2000 maar ziet na de beursmalaise en het verdwijnen van Sabena haar verkoopcijfers teruglopen.

Het aantal verkochte Vlaamse kranten daalt in 2002 met ruim 2,5 procent. Die daling is gedeeltelijk het gevolg van het ontbreken van speciale gebeurtenissen, zoals 11 september, prinselijke huwelijken en de geboorte van een nieuwe prinses, ...die telkens voor recordverkopen zorgen.

ICT

De Vlaamse gezinnen zijn op de rangschikking van **internetaansluitingen** een Europese middenmotor. De Scandinavische landen en Nederland zijn duidelijk digitale koplopers. De Zuid-Europese landen hinken iets achterop.

Kijken we enkel naar de **breedbandverbindingen** (ADSL en kabel) dan is Vlaanderen absoluut koploper binnen Europa.

VOOR MEER INFORMATIE

<http://www.cim.be/>

<http://www.vrt.be/>

<http://www.audimetrie.be/>

<http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/media/>

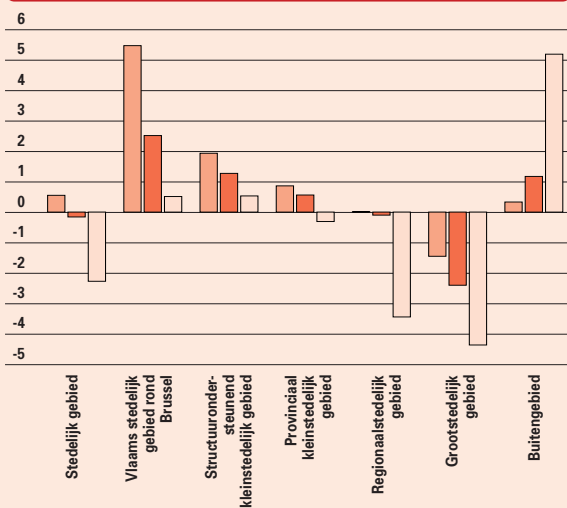
Stad en platteland

hoofdstuk

19

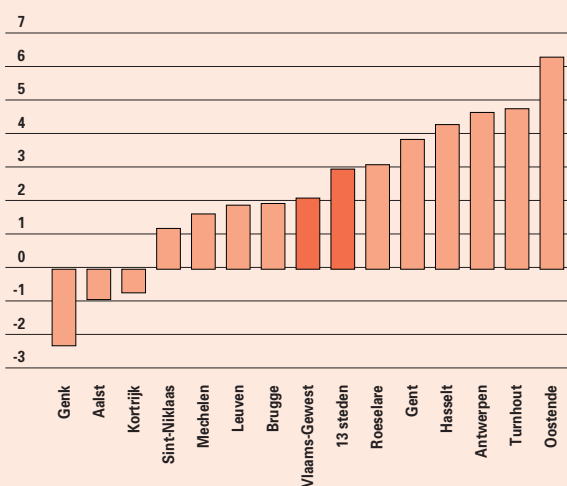
Kerncijfers

INTERN MIGRATIESALDO

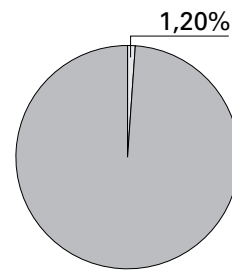
Evolutie van het intern migratiesaldo (per 1.000 inwoners) in zones RSV tussen 1979, 2000 en 2001. Bron: NIS, APS-bewerking. Intern migratiesaldo: aantal interne inwijkingen minus aantal interne uitwijkingen; hier berekend in verhouding tot de middenpopulatie.

MIGRATIESALDO CENTRUMSTEDEN

Migratiesaldo in 2001 per 1000 inwoners. Bron: NIS, APS-bewerking. Migratiesaldo is het aantal inwijkingen verminderd met het aantal uitwijkingen (hier op gemeentelijk niveau).

Uitgaven

Aandeel van het stedenbeleid in de totale Vlaamse uitgavenbegroting (betalingskredieten 2002).

Blikvangers

- In 2001 valt de interne migratiebalans voor het eerst positief uit voor het regionaalstedelijk gebied. Het grootstedelijk gebied behoudt een negatief saldo.
- Maar liefst 10 van de 13 centrumsteden kennen in 2001 een migratieoverschot (intern+extern).
- De betaalbaarheid van het wonen is het afgelopen decennium het zwaarst onder druk komen te staan in het kleinstedelijk gebied.
- Terwijl op het platteland relatief weinig jobs te vinden zijn, is de werkloosheid er opvallend klein. In de steden geldt de omgekeerde paradox.
- Tussen 1997 en 2000 daalde de criminaliteitsgraad, maar diefstal en afpersing namen overall toe.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/stedenbeleid

De Vlaamse regering legt de uitwerking van haar stedenbeleid bewust voor een groot stuk op het niveau van de steden zelf. De Vlaamse overheid voorziet middelen en de steden kunnen, vanzelfsprekend binnen vooraf afgesproken parameters, die middelen inzetten. Het Stedenfonds, de opvolger van het Sociaal Impulsfonds, is daarvan een goed voorbeeld. Dit Stedenfonds moet meehelpen een antwoord te bieden op de vele uitdagingen waarvoor de steden zich vandaag geplaatst zien. Om een goed beeld te krijgen van die uitdagingen brachten we in de vorige editie van Vrind voor het eerst het hoofdstuk ‘Stedenbeleid’. Stedenbeleid is een integraal beleid met een ruim werkingsveld. Vandaar dat we een breed gamma aan indicatoren hanteerden rond onder andere demografie, woon- en werksituatie en veiligheid. We beperkten ons daarbij tot de 13 centrumsteden. Dit zijn de steden die volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen in een grootstedelijk of regionaalstedelijk gebied liggen. Het zijn dezelfde steden die volgens een studie van de SERV een centrum-functie hebben.

In deze editie zetten we enkele stappen terug om een nog breder beeld te verkrijgen. We vertrekken ditmaal niet vanuit de 13 centrumsteden, maar vanuit de basisindeling van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen: stad en buitengebied.

Aan de hand van gelijkaardige indicatoren als vorig jaar vergelijken we de steden met het buitengebied. Dat levert twee duidelijk verschillende foto’s op, die logischerwijs ook een verschillend beleid vereisen.

Een actualisatie van de indicatoren ‘stedenbeleid’ met exclusieve aandacht voor de 13 centrumsteden, kan steeds geraadpleegd worden in de elektronische versie van VRIND.

Open en stedelijk

De Vlaamse ruimte is de afgelopen decennia grondig van gelaat veranderd. Kenmerkend is de suburbanisatie van het wonen en meer recentelijk ook van de economische activiteiten. Waar stad en platteland vroeger ruimtelijk gescheiden gehelen waren, elk met een eigen specifiek karakter, is dat vandaag niet langer het geval. Het onderscheid verwatert: het platteland verstedelijkt, terwijl de steden steeds meer uitdijen. Dat proces bracht nieuwe kansen met zich mee, maar het heeft ook een prijskaartje: er is een gebrek aan structuur in de Vlaamse ruimte, een versnippering van het open gebied, een toenemende druk op het milieu, een uitholling van de traditionele stads- en plattelandskernen, een immens mobiliteitsprobleem...

Tegenover deze ontwikkelingen stelt de Vlaamse regering een vernieuwd steden- en plattelandsbeleid. Vanuit de visie dat de eigenheid van stad en platteland het meest gebaat is bij een halt aan de voortschrijdende verstedelijking, wordt gestreefd naar een Vlaanderen dat tegelijk open en stedelijk is.

1. Stedenbeleid

Met haar **'stedelijkgebiedbeleid'** wil de Vlaamse regering van de steden opnieuw bruisende en levendige oorden maken, waar het veilig is en aangenaam om te wonen, werken en leven. Daarvoor is een evenwichtige, dynamische leeftijdsmix noodzakelijk, evenals een bloeiende economie. Daarnaast moet het wonen terug voor iedereen betaalbaar worden en moet de economische activiteit van de lokale bevolking worden opgetrokken om tot een stijging van de plaatselijke welvaart te komen.

Structureel wordt gestreefd naar een selectieve uitbouw van de stedelijke gebieden, waarbij de functies

en voorzieningen zoveel mogelijk worden gebundeld. Het optimale gebruik en beheer van de bestaande stedelijke structuur heeft absolute voorrang.

2. Plattelandsbeleid

Complementair aan dit stedenbeleid beschikt Vlaanderen over een **'buitengebiedbeleid'**. Centraal daarin staan het behoud en waar mogelijk de versterking van het open buitengebied, waarbij wonen en werken geconcentreerd worden in de kernen. Ten aanzien van bijkomende ruimte voor woningbouw en economische activiteiten, en de demografische verschuivingen die hiermee gepaard gaan, wordt dus een meer terughoudende positie ingenomen.

Naast een gezonde leeftijdsmix en voldoende sterke lokale economie, wordt gestreefd naar een voldoende (economisch) draagvlak voor aan het wonen gerelateerde voorzieningen, gezonde sociale structuren, een betaalbaar woningaanbod, en een goede en veilige infrastructuur. Op deze manier moet ook het Vlaamse platteland een plaats zijn waar het aangenaam is om te vertoeven, zowel voor de lokale bevolking als voor de stedeling die er komt genieten van natuur, ruimte en rust.

Het Vlaamse plattelandsbeleid is dus niet langer een louter landbouwbeleid. Het platteland wordt meer en meer benaderd vanuit haar verwevenheid met de steden en vanuit de problemen en bedreigingen die daaruit voortvloeien. Dat komt onder meer tot uiting in het Programma Plattelandsontwikkeling Vlaanderen 2000-2006, dat kadert binnen de uitvoering van een Europese verordening inzake steunmaatregelen voor plattelandsontwikkeling. Krachtlijnen daarin zijn het behoud van de open ruimte, de uitbouw van een mooi, aangenaam en vitaal platteland, steun aan de traditionele landelijke activiteiten en aandacht voor de kwetsbare bewonersgroepen.

BEVOLKING

	2002	AANTAL INWONERS		OPPERVLAKTE (KM ²)	DICHTHEID PER KM ²
		INDEX (BASIS 1980)	%		
Stedelijk gebied	3.567.159	102,09	59,72	5.640,52	632,42
Grootstedelijk gebied	949.300	94,05	15,89	676,50	1.403,25
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	288.090	107,91	4,82	294,55	978,06
Regionaalstedelijk gebied	1.146.890	103,53	19,20	1.635,98	701,04
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	608.488	105,37	10,19	1.385,65	439,13
Provinciaal kleinstedelijk gebied	574.391	107,91	9,62	1.647,83	348,57
Buitengebied	2.405.622	113,21	40,28	7.881,74	305,21
Vlaams Gewest	5.972.781	106,30	100,00	13.522,26	441,70

19.1 Aantal inwoners en gemiddelde bevolkingsdichtheid in zones RSV en het Vlaamse Gewest op 01/01/2002 en evolutie tussen 1980 en 2002 (basis index = 1980). Bron: NIS, Rijksregister. APS-bewerking.

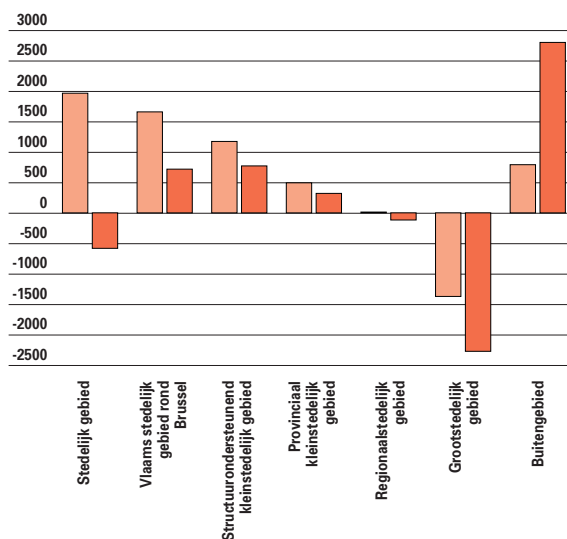
Bevolking

Begin 2002 woonde 59,7% van de Vlaamse bevolking in een als stedelijk erkend gebied. Dat is 2,5 procentpunt minder dan in januari 1980. Tijdens diezelfde periode nam het aantal stedelingen nochtans in absolute cijfers toe. Enkel het grootstedelijk gebied bleef tot in 2001 kampen met een aanhoudend bevolkingsverlies. Sterker nog dan in de steden is de voorbije 22 jaar de bevolking op het Vlaamse platteland aangegroeid. Een voortschrijdende stijging van de bevolkingsdichtheid en een verhoogde druk op het open gebied zijn hiervan het gevolg.

De **bevolkingsgroei** hangt zowel af van de natuurlijke aangroei als van het migratiesaldo. Globaal gezien bleef de natuurlijke aangroei tijdens de voorbije 22 jaar in zowel landelijk als stedelijk Vlaanderen positief. Het geboorteoverschot kende in beide gebieden tevens een evenwichtige evolutie. Voor de interne migratie betekent 2001 een belangrijke trendbreuk. Van 1979 tot 2000 vielen de migratiebewegingen tussen de verschillende Belgische gemeenten in Vlaanderen jaar na jaar negatief uit voor het globale stedelijke gebied. De grootste verliezers waren telkens het grootstedelijk gebied en het regionaalstedelijk gebied. Het negatieve interne migratiesaldo was de voorbije 22 jaar dan ook de grootste verantwoordelijke voor de vertraagde bevolkingsgroei in de Vlaamse steden. Intussen mocht het Vlaamse platteland elk jaar opnieuw meer mensen verwelkomen dan uitzwaaien. In 2001 valt de interne migratiebalans voor het eerst in lange tijd positief uit voor het globale stedelijke gebied. Vooral het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel en het kleinstedelijk gebied lijken hierbij erg in trek te zijn, maar ook het regionaalstedelijk gebied noteert voor het eerst meer inwijkingen dan uitwijkingen. Deze ontwikkeling, gekoppeld aan een trend van steeds kleinere positieve migratiesaldi op het Vlaamse platteland, zou de bevolking in het stedelijk gebied wel eens in een groeiversnelling kunnen brengen. Omgekeerd zou dit op het Vlaamse platteland de weg kunnen openen voor een stabielere en meer gecontroleerde bevolkingsgroei.

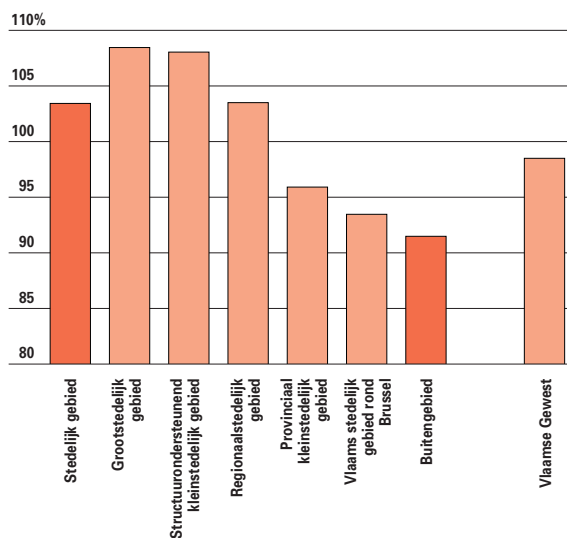
Een belangrijke indicator voor het evenwichtige en dynamische karakter van een gemeenschap is de zogeheten **verouderingsgraad**. Vlaanderen kampt met een veroudering van haar bevolking. Hierbij is sprake van twee bewegingen: een vergrijzing en een ontgroening. Anno 2002 tekent de veroudering zich het scherpst af in de steden. Vooral in het grootstedelijk gebied en het structuurondersteunend

INTERN MIGRATIESALDO

19.2 Evolutie van het intern migratiesaldo in zones RSV tussen 2000 en 2001. Bron: NIS. APS-bewerking. Intern migratiesaldo: aantal interne inwijkingen minus aantal interne uitwijkingen.

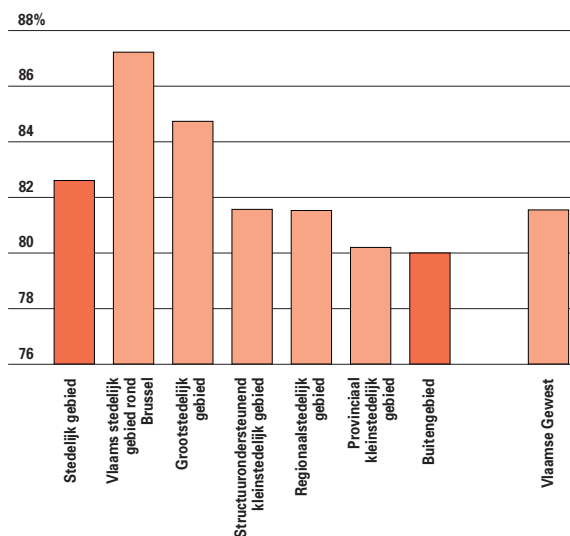
VEROUDERING

19.3 Veroudering in zones RSV en het Vlaamse Gewest in 2002. Bron: NIS. APS-bewerking. Veroudering: $[(60+)/ (0-19)] * 100$.

kleinstedelijk gebied overtreft het aandeel zestigplussers ruimschoots de groep jonger dan twintig, hierbij op de voet gevolgd door het regionaalstedelijk gebied. Op het Vlaamse platteland ligt de verouderingsgraad daarentegen onder het Vlaamse gemiddelde. Ook op het vlak van vergrijzing en ontgroening scoort landelijk Vlaanderen beduidend beter dan het stedelijk gebied.

AFHANKELIJKHEIDSGRAAD

19.4 Afhankelijkheidsgraad in zones RSV en het Vlaamse Gewest in 2002. Bron: NIS. APS-bewerking. Afhankelijkheidsgraad: $[(0-19)+(60+)]/(20-59)] * 100$

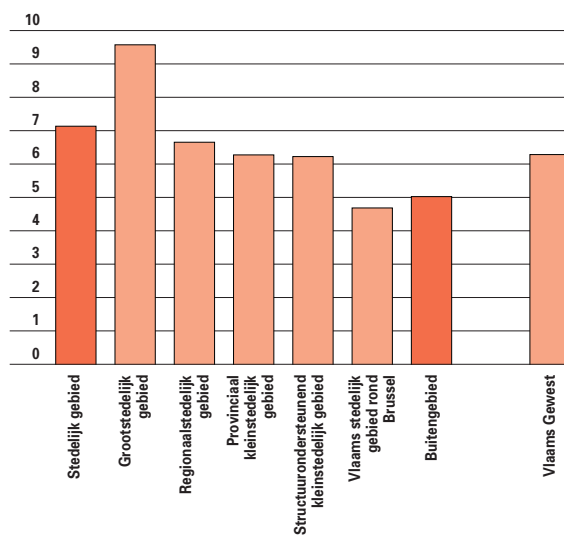
Een indicator die nauw samenhangt met de veroudering is de zogeheten **afhankelijkheidsgraad**. Deze drukt de verhouding uit tussen de niet-actieve en de (potentieel) actieve bevolking. Ook op het vlak van de afhankelijkheidsgraad scoort het Vlaamse platteland beter dan het stedelijk gebied en het Vlaamse gemiddelde. Het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel en het grootstedelijk gebied vertonen de grootste afhankelijkheidsgraden.

Economische activiteit

In 2000 situeerde 72% van de arbeidsplaatsen in Vlaanderen zich binnen het stedelijk gebied tegenover 28% op het platteland. Voor de bevolking op beroepsactieve leeftijd vinden we een meer evenwichtige verhouding: 59% versus 41%. De **werkgelegenheidsgraad** is dus beduidend hoger in de steden dan op het Vlaamse platteland. Toch is landelijk Vlaanderen er op het vlak van de **effectieve tewerkstelling** van haar actieve bevolking niet slechter aan toe. De werkloosheidsgraad (5,1%) ligt er lager dan in de steden (7,2%) en het Vlaamse gemiddelde (6,3%). Terwijl er op het Vlaamse platteland dus relatief weinig jobs te vinden zijn, is de groep van **werklozen** er opvallend klein. In de steden geldt de omgekeerde paradox. Dit laat zich het hardst voelen binnen het grootstedelijk gebied.

De totale **werkgelegenheid** in Vlaanderen (**loontrekkenden en niet-loontrekkenden**) kende de afgelopen jaren een onafgebroken groei. Uitschieter hierbij is

WERKLOOSHEIDSGRAAD

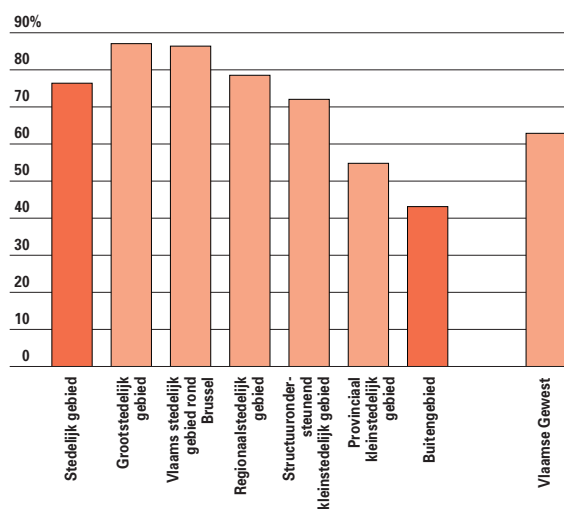

19.5 Werkloosheidsgraad in zones RSV en het Vlaamse Gewest in 2000. Bron: Steunpunt WAV. APS-bewerking. Werkloosheidsgraad: $\text{werklozen} / \text{effectieve beroepsbevolking}$, in %. Effectieve beroepsbevolking: $\text{werkenden} + \text{ILO-werklozen}$.

het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel. Tussen 1996 en 2000 nam de werkgelegenheid er toe met 19 procent. Het Vlaamse platteland bezet met een stijging van 5,9% een tweede plaats. Als traagste groeiers noteren we het grootstedelijk gebied (2,9%) en het regionaalstedelijk gebied (3,8%).

Voor de **loontrekkenden** blijft de tertiaire sector ook anno 2001 de grootste werkgever in Vlaanderen.

WERKGELEGENHEIDSGRAAD

19.6 Werkgelegenheidsgraad in zones RSV en het Vlaamse Gewest in 2000. Bron: Steunpunt WAV. APS-bewerking. Werkgelegenheidsgraad: $\text{aantal lokaal beschikbare arbeidsplaatsen} / \text{bevolking op beroepsactieve leeftijd (18-64 jarigen)}$, in %.

LOONTREKKENDE WERKGELEGENHEID NAAR HOOFDSECTOREN

	PRIMAIRE SECTOR		SECUNDAIRE SECTOR		TERTIAIRE SECTOR	
	2001	INDEX (BASIS 1996)	2001	INDEX (BASIS 1996)	2001	INDEX (BASIS 1996)
Stedelijk gebied	11.527	101,83	405.031	97,77	1.080.324	114,48
Grootstedelijk gebied	1.632	110,64	116.007	94,18	341.391	110,87
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	308	138,74	22.696	81,00	114.614	140,52
Regionaalstedelijk gebied	3.230	103,00	142.999	99,46	354.814	112,34
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	3.629	95,30	75.971	104,01	155.859	112,54
Provinciaal kleinstedelijk gebied	2.728	101,83	47.358	102,35	113.646	113,75
Buitengebied	14.090	96,38	174.272	104,72	303.879	117,47
Vlaamse Gewest	25.617	98,76	579.303	99,76	1.384.203	115,12

19.7 Loontrekkende werkgelegenheid naar hoofdsectoren in zones RSV. Toestand op 30/06/2001 en evolutie tussen 1996 en 2001 (basis index = 1996).
Bron: RSZ. APS-bewerking.

Vergeleken met 1996 nam het aantal beschikbare jobs er toe met 15,1%. Deze groei komt hoofdzakelijk op rekening van het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel (40,5%) en het Vlaamse platteland (17,5%). Het grootstedelijk gebied en het regionaalstedelijk gebied deden het met 10,9% en 12,3% iets minder goed. Eenzelfde groeiachterstand van het grootstedelijk en het regionaalstedelijk gebied ten opzichte van het Vlaamse platteland tekent zich af binnen de secundaire sector, de tweede grootste werkgever in Vlaanderen. Vergeleken met 1996 ziet het grootstedelijk gebied het aantal arbeidsplaatsen binnen deze sector zelfs krimpen met 5,8%. Alleen binnen de primaire sector doen de sterk verstedelijkte gebieden het de afgelopen vier jaar relatief beter dan kleinstedelijk en landelijk Vlaanderen. Het aantal jobs dat hiermee gewonnen werd, is evenwel verwaarloosbaar in het licht van het totaal van de Vlaamse werkgelegenheid.

STARTERS

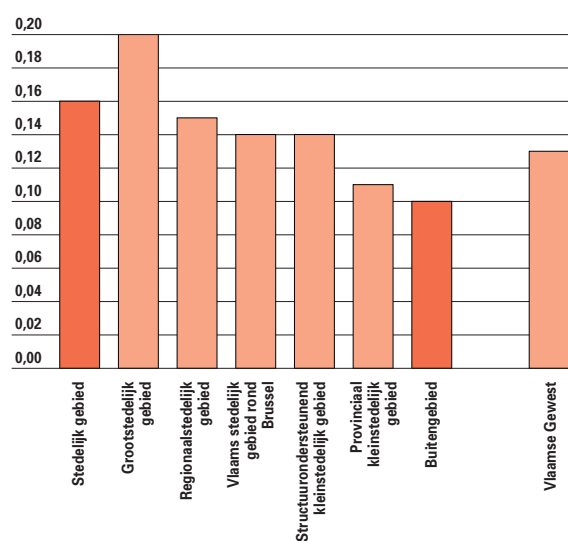
	2001	INDEX (BASIS 1996)
Stedelijk gebied	16.136	77,64
Grootstedelijk gebied	5.066	81,93
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	1.045	74,64
Regionaalstedelijk gebied	5.124	76,73
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	2.548	76,20
Provinciaal kleinstedelijk gebied	2.353	74,04
Buitengebied	10.261	78,69
Vlaams Gewest	26.397	78,05

19.8 Aantal nieuw opgerichte ondernemingen in zones RSV en het Vlaamse Gewest. Cijfers van 2001 en evolutie tussen 1996 en 2001 (basis index = 1996). Bron: Graydon. APS-bewerking.

Naast werkgelegenheid, is **creatief ondernemerschap** een belangrijke hefboom voor de economische leefbaarheid van een gebied. In 2001 werden er in het Vlaamse Gewest 26.397 **nieuwe bedrijven** opgericht. Daarmee is het aantal starters in vergelijking met 1996 met 22% gedaald. De grootste terugvallen noteren we in het provinciaal kleinstedelijk gebied en het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel, de kleinste terugvallen in het grootstedelijk gebied en op het Vlaamse platteland.

Van de bedrijven die in 2001 in het Vlaamse Gewest werden opgericht, zijn er 10.261 (39%) gelokaliseerd op het platteland. Landelijk Vlaanderen telt daarmee net iets meer starters dan het grootstedelijk en het regionaalstedelijk gebied samen.

RATIO FAILLISEMENTEN/STARTERS

19.9 Ratio faillissementen/starters in zones RSV en het Vlaamse Gewest in 2001. Bron: Graydon, NIS. APS-bewerking.

INKOMEN

	2000		1999	
	INDEX (BASIS 1996)		INDEX (BASIS 1996)	
Stedelijk gebied	11.894,84	116,69	11.389,15	111,73
Grootstedelijk gebied	12.188,46	117,83	11.685,97	112,97
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	13.500,70	114,13	13.210,28	111,67
Regionaalstedelijk gebied	11.812,94	116,78	11.265,71	111,37
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	11.648,22	116,79	11.112,07	111,41
Provinciaal kleinstedelijk gebied	11.031,26	115,98	10.527,80	110,69
Buitengebied	11.630,74	117,07	11.111,40	111,84
Vlaams Gewest	11.788,41	116,83	11.277,33	111,77

19.10 Gemiddeld inkomen per inwoner in zones RSV en het Vlaamse Gewest, in euro. Cijfers van 1999 en 2000 en evolutie ten opzichte van 1996. Bron: NIS. APS-bewerking.

In 2001 werd 73% van de nieuwe bedrijven opgericht in zogeheten ‘economische knooppunten’, tegenover 27% in ‘restgebied’. Voor de economische knooppunten betekent dat een terugval van 0,6 procentpunten in vergelijking met 1996.

Ook op het vlak van de **verhouding faillissementen/starters** scoort het Vlaamse platteland beduidend beter dan stedelijk Vlaanderen, en dit zowel in 2001 als in de vijf voorafgaande jaren. Het grootstedelijk gebied vertoont jaar na jaar de hoogste ratio.

Welvaart

De welvaart van een gebied wordt in grote mate bepaald door de welvaart van zijn inwoners. Een verarmde bevolking betekent minder inkomsten en een kleiner economisch draagvlak voor voorzieningen. Naast de tewerkstelling gelden het inkomen en eventuele steunmaatregelen als indicatoren voor de leefbaarheid in stedelijk en landelijk Vlaanderen. Op 1 januari 2002 telde Vlaanderen 10,7% minder **bestaansminimumtrekkers** dan in 2001. Deze daling zette zich zowel door in de steden (11,3%) als op het Vlaamse platteland (8,7%). Als koplopers vinden we nog steeds het grootstedelijk gebied en het regionaalstedelijk gebied, met respectievelijk 7,3 en 4,8 bestaansminimumtrekkers per duizend inwoners. Tussen 1996 en 2000 nam het **gemiddelde inkomen** in het Vlaamse Gewest toe met 16,8%. De stijging was iets groter op het platteland dan in stedelijk gebied, maar de grootste inkomensstijging werd genoteerd in grootstedelijk gebied.

Het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel behoudt ook anno 2000 het hoogste gemiddelde inkomen per inwoner. Het grootstedelijk en het regionaalstedelijk gebied komen, ondanks de hoge werkloosheid en het groot aantal bestaansminimumtrekkers, op de tweede

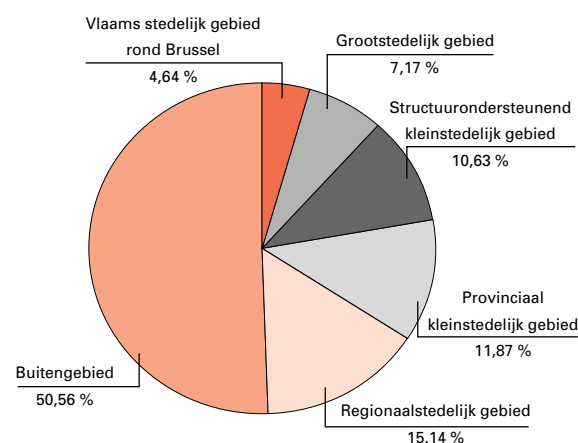
en derde plaats. Dit wijst op een grote inkomenskloof in grootstedelijk en regionaalstedelijk Vlaanderen.

Wonen

1. Verkoop bouwgronden

Van de loten **bouwgrond** die anno 2001 in het Vlaamse Gewest werden verkocht, situeert 49,4% zich in stedelijk gebied. Dit betekent een lichte afname met 0,6 procentpunt ten opzichte van 1990. Complementair hieraan zag het platteland zijn **aan-deel** in de verkoop van bouwgronden vrij stabiel blijven: 50% in 1990 tegenover 50,6% in 2001. De grootste verschuiving in de verkoop van bouwgronden deed zich het afgelopen decennium voor tussen de sterk verstedelijkte gebieden en kleinstede-

VERKOOP BOUWGRONDEN NAAR LOCATIE

19.11 Verdeling van de loten bouwgrond die anno 2001 in het Vlaams Gewest werden verkocht over zones RSV, in %. Bron: Stadim, NIS. APS-bewerking.

OPPERVLAKTE EN VERKOOPPRIJS BOUWGRONDEN

	GEM. OPP. PER LOT (M ²)		VERKOOPPRIJS PER M ²	
	2001	INDEX (BASIS 1990)	2001	INDEX (BASIS 1990)
Stedelijk gebied	1.293,06	108,21	63,28	240,55
Grootstedelijk gebied	1.190,10	117,36	83,28	216,90
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	1.254,73	114,08	92,05	196,05
Regionaalstedelijk gebied	1.226,23	96,91	62,12	271,92
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	1.111,80	83,47	65,48	307,72
Provinciaal kleinstedelijk gebied	1.617,57	140,15	45,47	235,29
Buitengebied	1.163,58	88,77	59,77	294,82
Vlaamse Gewest	1.227,60	97,99	61,60	266,05

19.12 Gemiddelde oppervlakte en prijs van de bouwgronden (m²), in 2001 in zones RSV verkocht, en evolutie tussen 1990 en 2001 (basis index = 1990).
Bron: Stadim, NIS. APS-bewerking.

lijk Vlaanderen. Vergeleken met 1990 nam het aandeel van het regionaalstedelijk gebied en het grootstedelijk gebied respectievelijk af met 1,7 en 1,4 procentpunten. Tegelijk was er een verschuiving naar het provinciaal kleinstedelijk gebied en het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied, waar het aandeel in de verkoop met respectievelijk 1,5 en 1,4 procentpunt toenam.

Met een **gemiddelde oppervlakte** van 1.617,6 m² per lot, werden in 2001 de grootste bouwgronden te koop aangeboden in het provinciaal kleinstedelijk gebied. Vergeleken met 1990 betekent dit een oppervlaktetoename van 40,2%. Andere stijgers zijn het grootstedelijk gebied en het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel. Op het Vlaamse platteland namen de verkochte bouwgronden opvallend af in oppervlakte.

2. Bouwgrondprijs

Anno 2001 moest men in het Vlaamse Gewest gemiddeld 61,6 euro neertellen voor een vierkante

meter bouwgrond. Ondanks de lagere **prijzen** op het Vlaamse platteland, zette zich hier tussen 1990 en 2001 een grote prijsstijging door (194,8%). Binnen het stedelijk gebied stegen de prijzen het minst in het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel (96,1%) en het grootstedelijk gebied (116,9%). Het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied viel daarentegen de spectaculairste prijsstijging te beurt (207,7%).

3. Verkoopprijs appartement en woonhuis

Tussen 1990 en 2000 heeft zich in Vlaanderen een forse stijging van de **prijzen voor woningen en appartementen** doorgezet, zij het niet overal in dezelfde mate. Voor een bescheiden woonhuis is de prijsstijging het duidelijkst in het grootstedelijk gebied, het provinciaal kleinstedelijk gebied en op het Vlaamse platteland. Voor een middelgrote tot grote woning worden deze drie gebieden hierin

VERKOOPPRIJS APPARTEMENTEN

	5% R.R.		10% R.R.	
	2000	INDEX (BASIS 1990)	2000	INDEX (BASIS 1990)
Stedelijk gebied	52.930,32	157,49	94.544,45	147,22
Grootstedelijk gebied	49.759,30	155,18	79.190,25	149,73
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	58.156,55	171,54	95.843,34	123,95
Regionaalstedelijk gebied	52.983,79	150,85	84.778,87	144,48
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	59.991,62	157,64	156.232,79	158,51
Provinciaal kleinstedelijk gebied	63.079,86	183,65	88.420,62	149,44
Buitengebied	67.423,42	161,85	97.870,58	147,62
Vlaamse Gewest	55.729,72	159,91	95.320,36	147,39

19.13 Gemiddelde verkoopprijs van appartementen, respectievelijk aan 5% en 10% registratierechten (R.R.), in 2000 (basis index = 1990), in euro. Bron: Stadim. APS-bewerking. De onroerende goederen met een afwijkende heffing op de verkoopprijs, als gevolg van een bij wet bepaalde reductie, zijn niet opgenomen in de berekening.

VERKOOPPRIJS WONINGEN

	5% R.R.		10% R.R.	
	2000	INDEX (BASIS 1990)	2000	INDEX (BASIS 1990)
Stedelijk gebied	76.422,64	192,72	125.462,06	183,62
Grootstedelijk gebied	73.723,20	201,45	113.893,09	186,93
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	85.719,83	172,84	187.233,39	148,22
Regionaalstedelijk gebied	77.236,89	184,53	117.040,58	181,01
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	75.091,34	197,35	125.895,25	204,23
Provinciaal kleinstedelijk gebied	78.101,13	197,81	113.999,46	195,11
Buitengebied	88.721,98	197,69	149.845,23	188,46
Vlaamse Gewest	80.967,74	194,92	134.567,25	186,77

19.14 Gemiddelde verkoopprijs van woningen, respectievelijk aan 5% en 10% registratierechten (R.R.), in 2000 (basis index = 1990), in euro. Bron: Stadim. APS-bewerking. De onroerende goederen met een afwijkende heffing op de verkoopprijs, als gevolg van een bij wet bepaalde reductie, zijn niet opgenomen in de berekening.

voorafgegaan door het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied.

Voor een bescheiden appartementje wordt de top-drie gevormd door het provinciaal kleinstedelijk gebied, het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel en het platteland. Voor een middelgroot tot groot appartement stegen de prijzen het meest in het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied, het grootstedelijk gebied en het provinciaal kleinstedelijk gebied. Het afgelopen decennium is de betaalbaarheid van het wonen het meest onder druk gekomen in het kleinstedelijk gebied. Het regionaalstedelijk gebied kent daarentegen over de hele lijn de kleinste prijsstijgingen. Wat de absolute prijzen voor woningen en appartementen anno 2000 betreft, springen vooral het Vlaamse platteland, het kleinstedelijk gebied en het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel in het oog.

Veiligheid

De Vlaamse regering wil een samenleving waarin iedereen zich veilig voelt. Daarom wil ze nog tijdens deze regeerperiode een forse daling van de reële onveiligheid realiseren, zowel op het vlak van de criminaliteit als in het verkeer. Verwacht wordt dat dit op zijn beurt een verhoogd veiligheidsgevoel zal teweegbrengen.

Criminaliteit

In 2000 speelden maar liefst 72,3% van de geregistreerde **criminele feiten** in het Vlaamse Gewest zich af in het stedelijk gebied versus 27,7% op het platteland. Drie jaar voordien was dat nog respectievelijk 71,7% en 28,3%. De criminaliteitsgraad daalde overal, behalve in het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel.

CRIMINALITEITSGRAAD

	TOTAAL		DIEFSTAL		GEWELDDADIGE MISDRIJVEN		MISDRIJVEN TEGEN DE	
	2000	1997	2000	1997	2000	1997	2000	1997
Stedelijk gebied	6,8	6,9	3,5	3,1	0,8	0,8	0,5	0,5
Grootstedelijk gebied	7,6	7,9	4,7	4,1	0,8	0,9	0,5	0,7
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	5,7	5,3	2,8	2,4	0,6	0,6	0,4	0,3
Regionaalstedelijk gebied	7,1	7,1	3,4	3,3	0,9	0,9	0,5	0,5
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	6,4	6,7	2,9	2,6	0,8	0,8	0,5	0,5
Provinciaal kleinstedelijk gebied	5,6	5,6	2,4	2,2	0,8	0,8	0,4	0,5
Buitengebied	3,9	4,1	1,7	1,4	0,5	0,6	0,3	0,3
Vlaams Gewest	5,6	5,8	2,8	2,5	0,7	0,7	0,4	0,4

19.15 Aantal criminele feiten dat aanleiding gaf tot het opstellen van een proces verbaal in zones RSV en het Vlaamse Gewest, per 1.000 inwoners, per maand. Cijfers van 1997 en 2000. Bron: Federale Politie. APS-bewerking.

VERKEERSVEILIGHEID

	ONGEVALLEN		LETSELSLACHTOFFERS		DODEN	
	INDEX (BASIS 1995)		INDEX (BASIS 1995)		INDEX (BASIS 1995)	
Stedelijk gebied	6,00	100,54	8,13	101,65	0,14	118,35
Grootstedelijk gebied	3,63	74,26	4,92	75,25	0,11	136,57
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	5,53	108,55	7,69	108,99	0,13	145,80
Regionaalstedelijk gebied	7,27	109,10	9,81	111,33	0,11	114,39
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	7,34	106,49	10,02	108,50	0,16	91,72
Provinciaal kleinstedelijk gebied	6,15	105,98	8,31	103,81	0,19	131,20
Buitengebied	4,90	100,39	6,90	99,56	0,16	103,86
Vlaams Gewest	5,55	100,40	7,64	100,81	0,15	111,58

19.16 Het aantal ongevallen, letselslachtoffers (licht- + zwaargewonden) en doden (binnen 30 dagen) per 1.000 inwoners in zones RSV en het Vlaamse Gewest in 2000. Bron: NIS.

Anno 2000 werden de hoogste **criminaliteitsgraden** geregistreerd in het grootstedelijk gebied en het regionaalstedelijk gebied. De laagste criminaliteitsgraad vinden we op het Vlaamse platteland.

In stedelijk Vlaanderen zijn er ook meer zwaardere vormen van criminaliteit dan op het platteland. De criminele feiten die in beide gebieden het meest voorkomen, zijn diefstal en afpersing, gewelddadige misdrijven tegen de eigendom en misdrijven tegen de lichamelijke integriteit. Terwijl de cijfers voor de laatste twee soorten misdrijven in vergelijking met 1997 relatief stabiel bleven, is het aantal diefstallen en afpersingen in geheel Vlaanderen toegenomen.

Verkeersveiligheid

Het aantal **verkeersongevallen** per 1.000 inwoners ligt anno 2000 hoger in het stedelijk gebied dan op het platteland. Het regionaalstedelijk gebied vormt

hierbij het grootste knelpunt: vergeleken met 1995 steeg het aantal ongevallen er met meer dan 9%.

Het grootstedelijk gebied kende een opmerkelijke afname van de verkeersonveiligheid met 26%.

Ook in 2000 bleef het verkeer in Vlaanderen weer heel wat slachtoffers opeisen. Per 1.000 inwoners deden zich de meeste **letselongevallen** (licht- én zwaargewonden) voor in het regionaalstedelijk en kleinstedelijk gebied. De meeste **dodelijke verkeersongelukken** vonden plaats in het kleinstedelijk gebied en op het Vlaamse platteland.

In vergelijking met 1995 is het aantal dodelijke verkeersongelukken in Vlaanderen toegenomen.

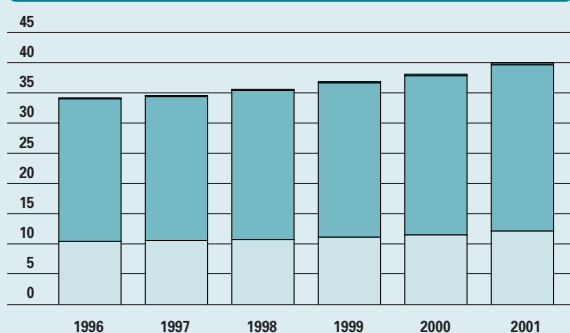
Opvallend hierbij is de grote stijging van het aantal verkeersdoden in het grootstedelijk gebied, terwijl net daar het aantal verkeersongevallen zo spectaculair gedaald is. Het aantal **zwaargewonden** nam in geheel Vlaanderen af.

Werking Vlaamse overheid

hoofdstuk 20

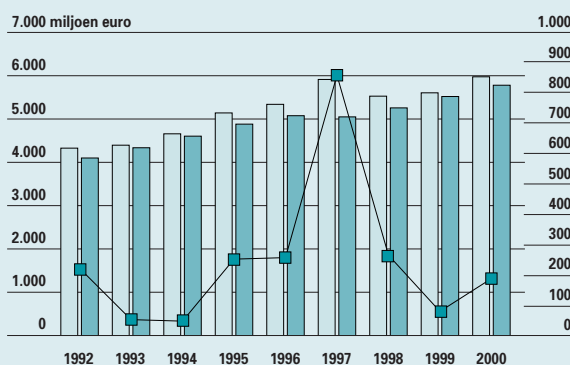
Kerncijfers

PERSONEEL VLAAMSE OVERHEID

Evolutie van de personeelsomvang (in aantal personen x 1000) bij de Vlaamse overheid (ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - MVG, Vlaamse Openbare Instellingen - VOI en Wetenschappelijke Instellingen - WI), van 1996 tot 2001.
Bron: AZF, afdeling interdepartementale management-informatiesystemen, afdeling Statutaire Aangelegenheden.

REKENINGENSALDO GEMEENTEN

Evolutie van de geconsolideerde ontvangsten, uitgaven en het rekeningensaldo van het eigen dienstjaar voor alle Vlaamse gemeenten samen, bedragen in miljoen euro, van 1992 tot 2000. Het rekeningensaldo wordt weergegeven op de rechterschaal.
Bron: EWBL, administratie Binnenlandse Aangelegenheden.

Blikvangers

- Dalende rente en schuldafbouw dringen de rentelasten op de schuld van de Vlaamse Gemeenschap terug van 522 miljoen euro in 1995 tot 172 miljoen euro in 2001.
- Steeds meer Vlaamse gemeenten zijn vertegenwoordigd op het internet. In september 2002 was 74% on line.
- De Vlaamse Infolijn beantwoordde in 2002 gemiddeld 2.288 oproepen per dag.

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op:

www.vlaanderen.be/vrind/financien
www.vlaanderen.be/vrind/personeel
www.vlaanderen.be/vrind/binnenland
www.vlaanderen.be/vrind/goed_bestuur

20.1 Financiën en begroting

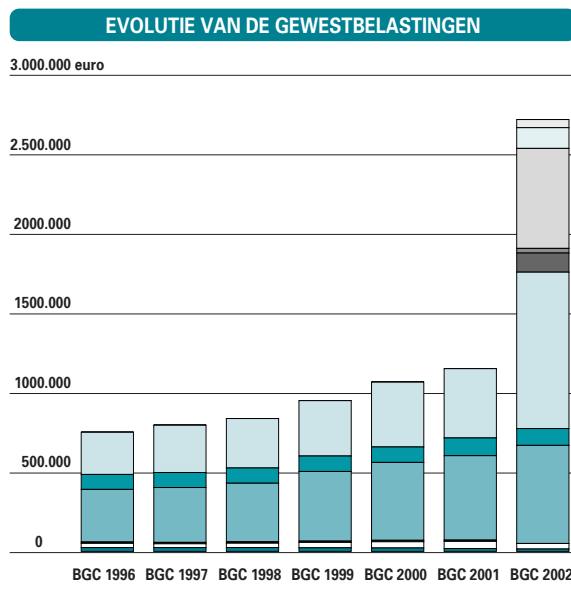
Middelen- en uitgavenbegroting

In haar regeerakkoord maakte de Vlaamse Regering een prioriteit van de uitbouw van de fiscale autonomie. Met de goedkeuring van het Lambermontakkoord, dat in voege ging vanaf het begrotingsjaar 2002, werd hierin reeds een belangrijke stap gezet. De bedragen die we in dit deel bespreken, zijn steeds aangepaste begrotingsgegevens uit de algemene middelen- en uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap. De bedragen voor 2002 zijn gebaseerd op de derde aangepaste uitgavenbegroting en de tweede aangepaste middelenbegroting.

1. Middelenbegroting

De algemene middelen van de Vlaamse overheid werden voor het begrotingsjaar 2002 geraamd op 16,7 miljard euro. In vergelijking met begrotingsjaar 2001 is dat nominaal 0,4% minder. De middelen ondergaan hier vooral de evolutie van de reële economische groei.

In het begrotingsjaar 2002 trad het Lambermontakkoord in werking. Door dit akkoord verkrijgt Vlaanderen een grotere autonomie om zelf belastingen te heffen. In 2001 bedroeg het aandeel van de gewestbelastingen (inclusief het kijk- en luistergeld) nog 10% van de totale middelen. Dit aandeel nam in 2002 toe tot 16%, dankzij de overdracht van het registratierecht (het nog niet overgedragen gedeelte), de hypotheekrechten, de schenkingsrechten, de

20.1 Evolutie van de gewestbelastingen (in duizend euro) op basis van aangepaste begrotingsgegevens, van 1996 tot 2002. In deze grafiek werd geen rekening gehouden met het kijk- en luistergeld en de boetes en nalatighedsinteressen op de gewestelijke belastingen.

Bron: AZF, afdeling Budgettering.

eurovignet	registratierecht
belasting op de inverterstelling	onroerende voorheffing
verkeersbelasting	successierecht
schenkingsrechten	openingsbelasting
hypotheekrechten	aut. ontspanningsstoestellen
	spelen en weddenschappen

verkeersbelasting op de autovoertuigen, de belasting op de inverterstelling en het eurovignet. Ook de fiscale boetes die betrekking hebben op elk van deze belastingen worden mee overgeheveld naar de

EVOLUTIE VAN DE MIDDELEN

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Samengevoegde en gedeelde belastingen	11.076	11.963	12.613	13.433	13.686	14.603	12.881
Gewestelijke belastingen	749	801	840	948	1.067	1.194	2.718
Kijk- en luistergeld	387	409	426	442	445	469	33
Specifieke dotaties en ristonó's	181	178	178	178	221	250	739
Toegewezen ontvangsten	67	129	30	36	46	67	70
Andere ontvangsten	146	151	166	150	155	206	278
Totaal	12.606	13.631	14.253	15.187	15.620	16.789	16.718

20.2 Evolutie van de algemene middelen (in miljoen euro), naar oorsprong, van 1996 tot 2002. Op basis van de aangepaste middelenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap. Bron: AZF, afdeling Budgettering.

Gewesten. De opbrengst van deze nieuwe gewestbelastingen (inclusief boetes en nalatighedsinteressen) in 2002 wordt geraamd op 1,53 miljard euro; de totale inkomsten uit Gewestbelastingen worden geraamd op 2,7 miljard euro. Vooral de successierechten, de registratierechten en in minder mate ook de onroerende voorheffing zorgden in het verleden voor de stijging van de inkomsten uit Gewestbelastingen.

Tegelijkertijd dalen de middelen die de federale overheid int en doorstort naar de Vlaamse overheid. In 2001 was dit goed voor 87% van de totale middelen van de Vlaamse overheid, in 2002 nog voor 77%. Deze samengevoegde en gedeelde belastingen maken dus nog steeds het leeuwenaandeel uit van de algemene middelen.

Door het Lambermontakkoord werd het kijk- en luistergeld omgevormd van een gemeenschapsbelasting in een gewestbelasting. De Vlaamse regering besliste echter om het kijk- en luistergeld vanaf het begrotingsjaar 2002 volledig af te schaffen. Het

bedrag van 33 miljoen euro dat in de begroting 2002 ingeschreven staat, heeft betrekking op innin- gen van 2001 die pas in 2002 worden betaald.

In het begrotingsjaar 2002 werd eveneens de ope- ningsbelasting afgeschaft.

In 2002 vond er tenslotte ook een overheveling plaats van een aantal bevoegdheden naar de Gewesten: landbouw en zeevisserij, gemeenten en provincies, buitenlandse handel en een gedeelte van het weten- schappelijk onderzoek. De extra middelen die daar- voor worden overgedragen, bedragen 56,2 miljoen euro (deze overdracht van middelen valt onder de rubriek 'samengevoegde en gedeelde belastingen').

2. Uitgavenbegroting

De algemene uitgaven van de Vlaamse Gemeen- schap in 2002 werden begroot op 16,8 miljard euro. Ten opzichte van 2001 groeiden de uitgaven nominaal aan met 2,6%. In de periode van 1996 tot 2002 namen de uitgaven gemiddeld toe met 4%.

Om een idee te hebben waaraan de Vlaamse over-

BETALINGSKREDIETEN NAAR BELEIDSDOMEIN

BEDRAGEN IN DUIZEND EURO	BGC 2001	2001 - %	BGC 2002	2002 - %
Ambtenarenzaken	520.901	3,14%	588.925	3,45%
Buitenlands beleid	36.542	0,22%	37.971	0,22%
Cultuur en Jeugd	316.808	1,91%	358.219	2,10%
Economie	361.206	2,18%	274.975	1,61%
Energie	5.982	0,04%	6.809	0,04%
Financiën	645.252	3,89%	407.685	2,39%
Huisvesting	323.456	1,95%	377.470	2,21%
Land- en tuinbouw	40.189	0,24%	59.455	0,35%
Lokale en regionale besturen	1.374.200	8,29%	1.404.273	8,22%
Media	234.225	1,41%	257.381	1,51%
Milieu	759.332	4,58%	698.144	4,09%
Mobiliteit	1.510.230	9,11%	1.543.309	9,04%
Monumenten en landschappen	41.971	0,25%	47.176	0,28%
Onderwijs	6.795.550	40,97%	7.234.946	42,37%
Ruimtelijke ordening	28.607	0,17%	23.416	0,14%
Sport	42.253	0,25%	52.840	0,31%
Stedenbeleid	191.649	1,16%	204.095	1,20%
Toerisme	37.891	0,23%	42.368	0,25%
Welzijn en gezondheid	1.936.368	11,68%	2.119.961	12,42%
Werkgelegenheid	644.045	3,88%	638.446	3,74%
Wetenschappen	432.111	2,61%	363.601	2,13%
Andere	306.124	1,85%	334.049	1,96%
Totaal	16.584.890	100,00%	17.075.514	100,00%

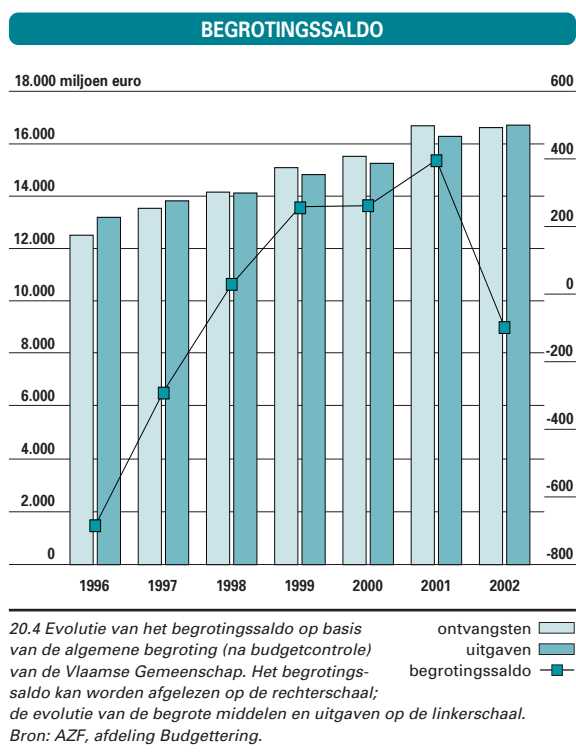
20.3 Betalingskredieten, naar beleidsdomein (in duizend euro) in 2001 en 2002. Bron: AZF, afdeling Budgettering.

heid haar geld uitgeeft, geven we de uitgaven weer in functie van de betalingskredieten. Het totale bedrag van de betalingskredieten verschilt van het totale bedrag van de uitgaven in de algemene uitgavenbegroting. Dit komt doordat bij de betalingskredieten wel rekening gehouden is met de uitgaven van enkele Diensten van Afzonderlijk Beheer (MINA, VIF en VLIF), die zelf belangrijke eigen ontvangsten genereren. Aan de andere kant wordt er bij de berekening van de betalingskredieten geen rekening gehouden met de aflossingen van leningen. Leningen hebben immers in het verleden al geleid tot een uitgave.

Het totale bedrag aan betalingskredieten voor 2002 is begroot op 17,1 miljard euro. De grootste hap van 42% gaat naar onderwijs, vooral voor de lonen van het onderwijzend personeel. Binnen het domein onderwijs vloeit zo'n 40% van de betalingskredieten naar het secundair onderwijs, 29% naar het basisonderwijs. Het domein welzijn, volksgezondheid en gelijke kansen krijgt 12%, waarvan het grootste deel bestemd is voor gehandicaptenzorg. Mobiliteit krijgt 9%, lokale en regionale besturen 8%. Het overgrote deel van deze laatste kredieten gaat naar het gemeentefonds.

Begrotingssaldo

De Vlaamse publieke financiën zijn gezond en dat

wil de Vlaamse Regering zo houden, met een zuinig en orthodox begrotingsbeleid.

Om de gezondheid van de overheidsfinanciën binnen de lidstaten van de Europese Gemeenschap te garanderen, werd op Europees niveau het Stabiliteits- en groeipact afgesloten. De Gemeenschappen en Gewesten hebben in 1999 een samenwerkingsakkoord onderschreven met de federale overheid waarin ze verklaren het Stabiliteitsprogramma te zullen ondersteunen en de langetermijnstrategie van de Hoge Raad van Financiën (HRF) te zullen naleven om de globale overheidsfinanciën in evenwicht te brengen.

Voor 2002 stemt dit overeen met het realiseren van een saldo van 337 miljoen euro. Dit saldo werd in maart 2002 herzien naar aanleiding van het in voege komen van het Lambermontakkoord. De ontvangsten uit de personenbelasting die volgens de bijzondere financieringswet aan Vlaanderen toebehoren vielen lager uit doordat de additionele gewestbelastingen pas doorgestort werden vanaf februari 2002, wat de ontvangsten uit additionele gewestbelastingen met een twaalfde terugbracht. De totale negatieve weerslag hiervan bedraagt 138,8 miljoen euro. De oorspronkelijke begrotingsdoelstelling in HRF-termen werd met hetzelfde bedrag vermindert en bijgevolg herzien tot 198 miljoen euro. De Vlaamse overheid raamt haar begrotingssaldo (definitie HRF) voor 2002 op 208,7 miljoen euro. Dit betekent dat Vlaanderen op een surplus zou uitkomen van 10,4 miljoen euro op de HRF-norm. Omdat men bij de berekening van het HRF-saldo geen rekening houdt met aflossingen, reserveringen in het Vlaams pensioen- en zorgfonds en de aflossing van de ALESH-schuld, verschilt dit saldo van het saldo op de algemene begroting van de Vlaamse Gemeenschap.

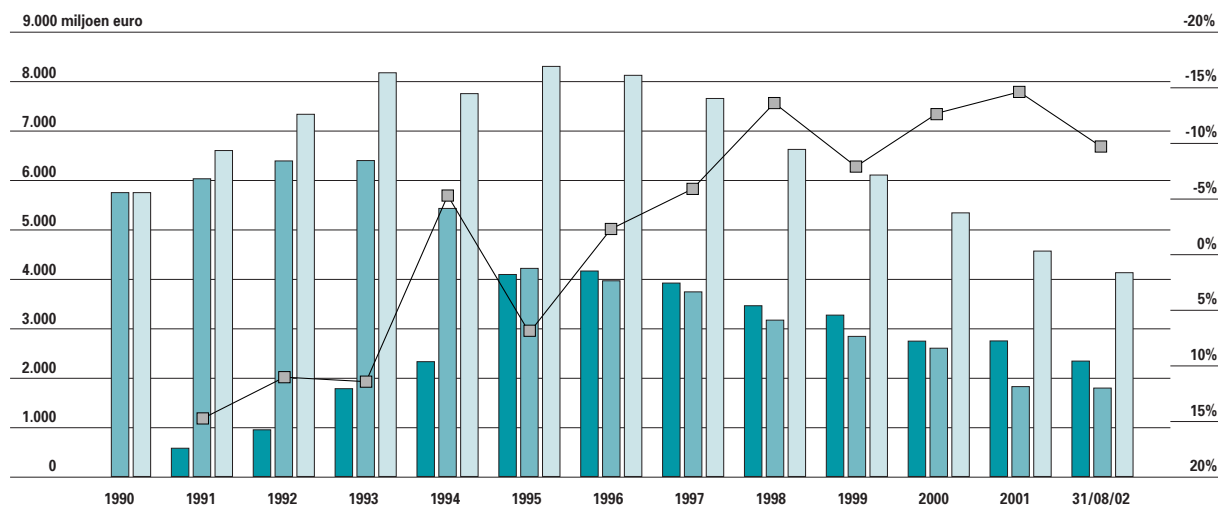
Dat wordt voor 2002 geraamd op een negatief saldo van 94 miljoen euro.

Schuldbeheer

De Vlaamse regering nam zich bij het begin van deze regeerperiode voor om de totale schuld tegen het einde van de legislatuur te halveren. Op het einde van de regeerperiode wordt gemikt op een uitstaande schuld van 112 miljard frank (omgerekend zo'n 2,78 miljard euro). De afbouw van de schuld betekent immers ook een afname van de rentelasten, waardoor er ruimte komt voor andere beleidsinitiatieven.

De schuldpositie van de Vlaamse Gemeenschap is in 2001 voor het zesde jaar op rij verbeterd. Op haar hoogtepunt eind 1995 bedroeg de totale schuld van

SCHULD

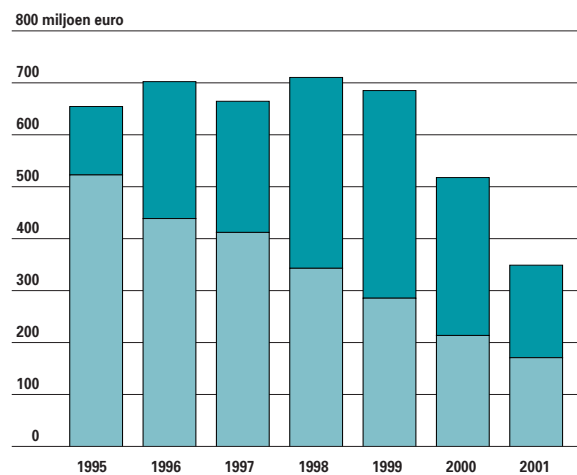
20.5 Evolutie van de directe (exclusief kastoestand) en indirecte schuld (exclusief aquafin) van de Vlaamse Gemeenschap, in miljoen euro van 1990 tot 31 augustus 2002. De jaar op jaar procentuele wijziging van de totale schuld is weergegeven in de lijngrafiek (rechtsschaal); waarbij de positieve waarden wijzen op een schuldoopbouw en negatieve waarden wijzen op een schuldafbouw. Bron: AZF, afdeling Financieel Management.

de Vlaamse overheid nog 8,3 miljard euro. In augustus 2002 was deze schuld reeds meer dan gehalveerd. De totale schuld werd vanaf 1998 versneld afgebouwd, met gemiddeld 9,2% per jaar. In de periode van 2000 tot 2002 heeft de Vlaamse Gemeenschap voorts geen enkele lening aangegaan of geherfinancierd. Alle leningen werden op eindvervaldag integraal terugbetaald. Bovendien waren er naast de contractuele aflossingen ook een reeks vervroegde terugbetalingen. De totale Vlaamse schuld kan worden uitgesplitst in twee componenten: de directe en de indirecte schuld.

De directe schuld is gegroeid uit de leningen die de Vlaamse overheid jaarlijks heeft aangegaan om haar tekorten te financieren. De indirecte schuld bestaat uit leningen die Vlaamse Openbare Instellingen of lokale overheden in het Vlaamse Gewest afsloten om hun eigen financieringsbehoeften te dekken en waarvan de Vlaamse overheid de financiële lasten geheel of gedeeltelijk op zich neemt. Eind 1996 stond de directe schuld op haar hoogtepunt van 4,15 miljard euro. Eind augustus 2002 was de directe schuld reeds afgebouwd tot 2,3 miljard euro. Sinds 1996 nam de directe schuld jaarlijks met gemiddeld 7% af. In 2001 leek de schuldafbouw echter even te stagneren. Dit was echter een gevolg van de regeringsbeslissing om het overheidsaandeel van de Vlaamse Gemeenschap in de leningslasten van de lagere overheden over te hevelen van de indirecte naar de directe schuld. Door deze beslissing

werd in 2001 de indirecte schuld verminderd met 550 miljoen euro en de directe schuld vermeerderd met hetzelfde bedrag. Eind 2001 bedroeg de gewogen gemiddelde resterende looptijd van alle uitstaande leningen binnen de directe schuld 3,09 jaar. De gewogen gemiddelde rentevoet van de totale uitstaande directe schuld bedroeg eind 2001 6,3%.

HISTORISCHE LASTEN

20.6 Evolutie van de historische lasten met betrekking tot de schuld (netto rentelasten en aflossingen) op de begroting van de Vlaamse Gemeenschap, in miljoen euro, van 1995 tot 2001. Bron: AZF, afdeling Financieel Management.

De indirecte schuld stond eind 1993 op haar hoogste peil van 6,38 miljard euro. Eind augustus 2002 bedroeg die schuld nog 1,78 miljard euro.

Momenteel bestaat de indirecte schuld nog bijna uitsluitend uit het aandeel van het Vlaamse Gewest in de door ALESH beheerde schuld. Naast het Vlaamse Gewest hebben ook de staat, het Waalse en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een aandeel in deze schuld. Door een reeks vervroegde terugbetalingen kon het Vlaamse Gewest haar aandeel in deze schuld verminderen van 42,7% in 1993 tot 38,2% in 2001.

De combinatie van een dalende rente en een afbouwende schuld dringt de rentelast van de Vlaamse Gemeenschap terug. Zo is de totale rentelast gedaald van 522 miljoen euro in 1995 tot 172 miljoen euro in 2001, wat een recurrente jaarlijkse besparing vertegenwoordigt van 350 miljoen euro. Dit maakt dat de Vlaamse regering meer geld kan besteden aan andere beleidsthema's.

20.2 Het Vlaams overheidspersoneel

De Vlaamse overheid bestrijkt op regionaal niveau:

- het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (MVG)
- 5 Vlaamse Wetenschappelijke Instellingen (VWI's)
- 32 Vlaamse Openbare Instellingen (VOI's)

Samen vertegenwoordigden deze instellingen eind 2001 40.138 werknemers. Ongeveer 70% hiervan werkt voor een VOI. De grootste werkgevers zijn de Vlaamse Vervoersmaatschappij De Lijn, de VDAB, het UZ-Gent en de VRT. Het MVG stelt het grootste deel van de overige 30% te werk. Bij de VWI's werken 374 mensen.

Sinds 1996 is het personeelsbestand van de Vlaamse overheid aangegroeid met 17%. Die toename is grotendeels te verklaren door de uitbreiding van het takenpakket door onder meer nieuwe initiatieven of overheveling van bevoegdheden. Omdat steeds meer personeelsleden verkiezen om niet voltijds te werken, zijn er uiteraard meer mensen nodig om hetzelfde werkvolume te realiseren. De aangroei in voltijdse eenheden is daarom ook minder uitgesproken. Voor het MVG bedroeg de toename in 2001 in personen 5,5%, tegenover 4,9% in voltijdse eenheden.

Uitdagingen

Het personeel van de Vlaamse overheid vormt een belangrijke factor voor de realisatie van het beleid van de Vlaamse regering. Om tot een goede dienstverlening voor de burger te komen, zijn er niet alleen voldoende competente medewerkers nodig,

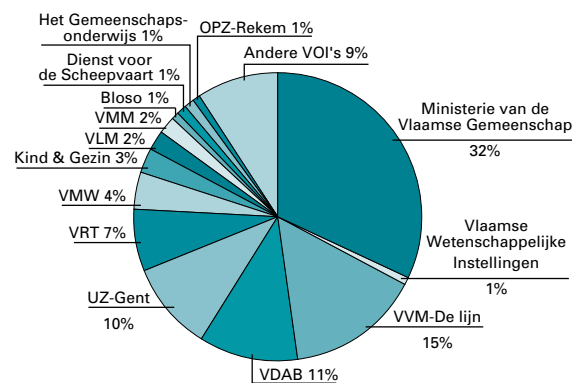
maar moet er permanent aandacht zijn voor het optimaal inzetten en blijvend motiveren van het menselijk kapitaal. Daarom heeft de Vlaamse minister van Ambtenarenzaken bij het begin van de legislatuur vier belangrijke doelstellingen voor het personeelsbeleid vooropgesteld:

- Een beter bestuurlijk beleid
- De juiste mens op de juiste plaats
- Permanente ontplooiing
- Evenwicht tussen organisatie en mens

1. Beter bestuurlijk beleid

Om de dienstverlening naar de burger te verbeteren, heeft de Vlaamse regering in 2001 het project

PERSONEEL VLAAMSE OVERHEID NAAR INSTELLING

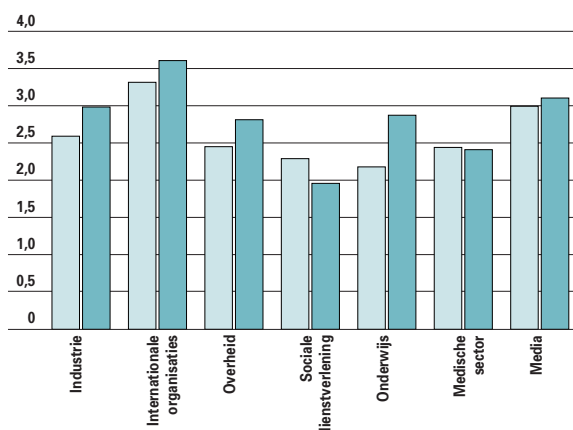
20.7 Personeelssamenstelling Vlaamse overheid naar instelling (situatie op 31/12/2001). Bron: AZF, afdeling interdepartementale managementinformatiesystemen, afdeling Statutaire Aangelegenheden.

PERSONEEL VLAAMSE OVERHEID

	MVG	INDEX (1996=100)	WI	INDEX (1996=100)	VOI	INDEX (1996=100)	TOTAAL	INDEX (1996=100)
1996	10.586	100	180	100	23.550	100	34.516	100
1997	10.735	101	193	107	23.775	101	34.912	101
1998	10.882	103	201	112	24.646	105	35.943	104
1999	11.276	107	244	136	25.493	108	37.255	108
2000	11.646	110	279	155	26.305	112	38.495	112
2001	12.287	116	374	208	27.477	117	40.462	117

20.8 Evolutie van de personeelsomvang (in aantal personen x 1000) bij de Vlaamse overheid (ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - MVG, Vlaamse Openbare Instellingen - VOI en Wetenschappelijke Instellingen - WI), van 1996 tot 2001. Bron: AZF, afdeling interdepartementale managementinformatiesystemen, afdeling Statutaire Aangelegenheden.

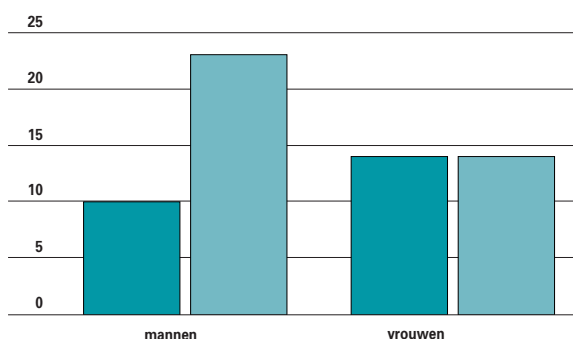
AANTREKKELIJKHEID WERKGEVERS

20.9 Aantrekkelijkheid van werkgevers op laatstejaarsstudenten en jongwerkenden. Op basis van een bevraging bij 741 laatstejaarsstudenten van het hoger onderwijs lange type en 603 jongwerkenden afgestudeerd binnen dit type onderwijs die bovendien maximaal 3 jaar actief zijn op de arbeidsmarkt. De respondenten werd gevraagd op een schaal van 1 tot 5 aan te geven hoe graag zij voor elk van deze werkgevers zouden willen werken. Bron: KU Leuven, Instituut voor de Overheid.

‘Beter Bestuurlijk Beleid’ opgestart. Het uitgangspunt voor deze herstructurering is een scheiding van de beleidsondersteuning (beleidsvoorbereiding en -evaluatie) en beleidsuitvoering. De huidige matrixstructuur met horizontale en verticale departementen wordt vervangen door een conglomeraat van departementen (beleid) en verzelfstandigde agent-schappen (uitvoering), gegroepeerd binnen 13 homogene, op de ministeriële bevoegdheden afgestemde beleidsdomeinen. Deze reorganisatie moet, samen met een doorgedreven deregulering, de verdere responsabilisering van het topmanagement ondersteunen en de dienstverlening optimaliseren. De feitelijke uitvoering van de reorganisatie is voorzien in 2004.

GEMIDDELDE OPLEIDINGSDUUR

20.10 Gemiddelde opleidingsduur (in uren) in 2001 per mannelijke en vrouwelijke werknemer in het MVG t.o.v. de andere ondernemingen met meer dan 500 werknemers.

Eind 2000 keurde de Vlaamse regering de grondslagen van een vernieuwd beloningsbeleid voor de Vlaamse ambtenaren goed. Als algemeen principe geldt dat de salarissen intern billijk verdeeld en extern competitief moeten zijn. Dat is immers noodzakelijk om bekwaam personeel te werven, te behouden en te motiveren. De doelstelling is om de totale verloning van de Vlaamse ambtenaar (inclusief aanvullende voordelen) op een niveau te brengen van een vergelijkbare referentiemarkt in de privé-sector.

Uit het algemeen tevredenheidsonderzoek in 2001 in het MVG bleek dat slechts 38% van de respondenten tevreden of enigszins tevreden is over het salaris in verhouding tot de taken en verantwoordelijkheden. De (variabele) financiële beloning van goede prestaties via functioneringstoelagen scoort nog minder goed: slechts 18% is hierover tevreden of enigszins tevreden.

De juiste mens op de juiste plaats

Uit onderzoek door het Instituut voor de Overheid (KUL) bleek dat laatstejaarsstudenten en jonge werknemers een job bij een internationale organisatie, in de media of in de industrie verkiezen boven de overheid. Toch is ongeveer de helft van hen bereid om voor de Vlaamse overheid te werken. Voor specifieke deelorganisaties binnen de overheid is de interesse nog aanzienlijk groter. Om deze positie op de arbeidsmarkt nog te versterken, wordt getracht om bij potentiële werknemers nog bestaande vooroordelen tegenover de overheid weg te werken. Dit gebeurt onder andere via jobbeurzen van hogescholen en universiteiten en door aangepaste communicatiecampagnes (zoals de campagne “Ben je ook zo gek op Vlaanderen, maak er dan je werk van”). Deze inspanningen hebben reeds geleid tot een toename van het aantal inschrijvingen voor wervingsexamens. Zo steeg bijvoorbeeld het aantal inschrijvingen voor de functie ‘adjunct van de directeur’ (universitair niveau) van 2.093 in 2001 naar 3.350 in 2002.

Daarnaast werd werk gemaakt van betere werving- en selectieprocedures. Voor de externe aanwerving van personeel is de Vlaamse overheid aangewezen op strikt omschreven procedures en ‘verplichte’ wervingskanalen: de federale overheidsdienst SELOR voor statutaire (vastbenoemde) personeelsleden en Jobpunt Vlaanderen voor de aanwerving van contractuelen. Hierdoor is het niet zo eenvoudig om snel in te spelen op het aanbod op de arbeidsmarkt, wat in periodes van schaarste een nadeel kan zijn. In

2001 werden 740 statutaire en 927 (waarvan 30% via Jobpunt Vlaanderen) contractuele functies aangeboden.

De laatste jaren zijn er heel wat inspanningen geleverd om de werving en selectie te versnellen en verbeteren. Zo kon de gemiddelde doorlooptijd voor het invullen van een statutaire vacature het voorbije jaar worden ingekort van 212 tot 93 kalenderdagen. Voor een contractuele functie duurde dit gemiddeld 139 kalenderdagen.

Binnen een grote organisatie als de Vlaamse overheid vormt een goed functionerende interne arbeidsmarkt een grote troef, zowel voor de organisatie zelf als voor de werknemers. Sinds februari 2002 hebben de personeelsleden van het MVG, de vijf VWI's en achttien VOI's de mogelijkheid om voor een andere functie bij één van deze organisaties te solliciteren. Enkele voordelen tegenover externe werving zijn de vertrouwdheid van de kandidaten met de cultuur en werking van de overheid en de snellere afhandeling van de procedure (gemiddeld 48 kalenderdagen). In 2002 werden 70 vacatures via de interne arbeidsmarkt aangeboden, waarvan er in dat jaar 42 zijn ingevuld.

Permanente ontplooiing

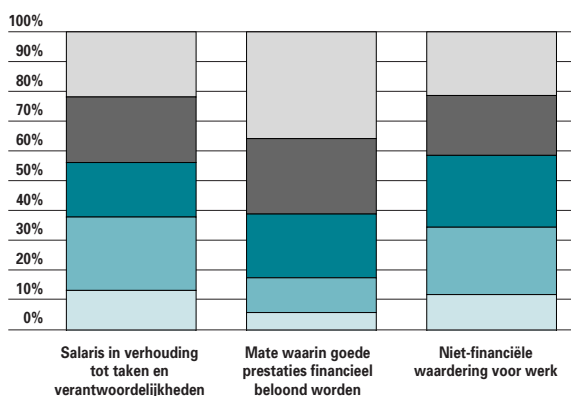
Om de kwaliteit van het leidinggeven te verzekeren, wordt sinds 2002 in de jaarlijkse evaluatie van het lijnmanagement rekening gehouden met feedback van medewerkers (de zgn. Bottom-up evaluatie). De grote respons (80% van de medewerkers en 91% van de leidinggevendenden vulden de vragenlijst in) wijst op het belang dat hieraan door de betrokkenen wordt

gehecht. Uit de resultaten blijkt dat de medewerkers relatief tevreden zijn over de kwaliteit van het leidinggeven: op de 20 voorgelegde uitspraken scoorden ze hun chef gemiddeld 3,6 op 5.

Voor het top- en middenkader worden jaarlijks managementseminaries georganiseerd rond specifieke thema's, zoals klantgerichtheid. Er staat voor hen ook een managementontwikkelprogramma ter beschikking en ze kunnen desgewenst een beroep doen op externe coaching. Ongeveer 7,5% van de lijnmanagers maakte hiervan gebruik in 2001. Om de prestaties van medewerkers goed te kunnen plannen, opvolgen, evalueren en waarderen, is er een aangepast proces, instrumentarium en ondersteuningsaanbod uitgewerkt.

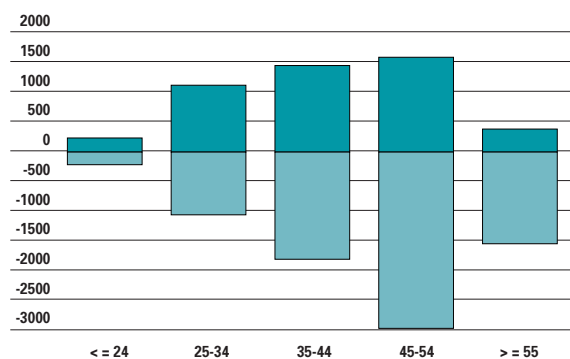
Naast een algemeen vormingsaanbod is het vormingsbeleid ook gericht op specifieke doelgroepen, zoals het management, operationele leidinggevendenden, lagergeschoolden, ... In 2001 heeft 43% van de personeelsleden van het MVG, vooral hoger opgeleiden, deelgenomen aan minstens één vormingsactiviteit. Dit ligt 10% lager dan het gemiddelde voor de 290 ondernemingen met meer dan 500 werknemers in het Vlaamse Gewest of het Brussel Hoofdstedelijk Gewest. Hetzelfde verschil wordt vastgesteld voor de gemiddelde opleidingsduur per werknemer in 2001: 12 uur voor het MVG tegenover 20 uur voor die ondernemingen. In de 3 grootste VOI's (VDAB, VRT en VVM De Lijn) bedraagt de gemiddelde opleidingsduur 15 uur. Opvallend is het verschil tussen mannen en vrouwen: in het MVG volgen de vrouwen meer opleiding (14 uur tegenover 10 uur voor de mannen), terwijl dit in de private ondernemingen net omgekeerd is: 14 uur voor de vrouwen en 23 uur voor de mannen.

TEVREDENHEID MET LOON EN WAARDERING

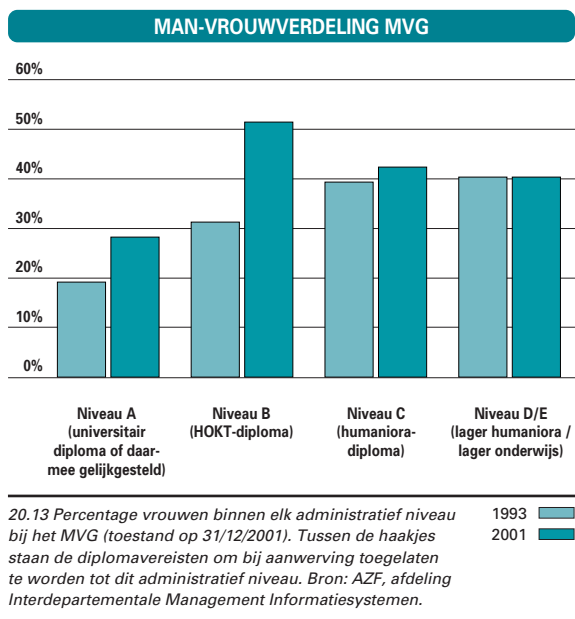

20.11 Tevredenheid personeel MVG met arbeidsvoorwaarden (salaris in verhouding tot taken en verantwoordelijkheden, mate waarin goede prestaties financieel beloond worden, niet-financiële waardering voor werk). Bron: AZF, administratie Personeelsontwikkeling.

LEEFTIJDSPIRAMIDE VAN HET MINISTERIE (21/12/2001)

20.12 Man-vrouwverdeling van het personeel van het MVG (toestand op 31/12/2001), volgens leeftijdscategorie, in %. De horizontale lijn geeft het percentage vrouwen binnen het MVG. Bron: AZF, afdeling Interdepartementale Management Informatiesystemen, APS-bewerking.

Evenwicht tussen organisatie en mens

Het MVG houdt om de twee jaar een tevredenheidsonderzoek. Hieruit bleek in 2001 dat 82% van de vrouwen en 69% van de mannen tevreden zijn over het evenwicht tussen hun werk- en privé-situatie. Blijkbaar worden de flexibele arbeidstijden, de mogelijkheden om deeltijds te werken en de kinderopvang meer door vrouwen op prijs gesteld. Dit blijkt trouwens ook uit de mate waarin beide groepen van deze maatregelen gebruik maken. In 2001 werkte 19% van de personeelsleden van het MVG deeltijds: 40% van de vrouwen tegenover slechts 5% van de mannen. Opvallend is ook de kleinere interesse van het kaderpersoneel (universitair niveau): hiervan werkte slechts 8% deeltijds, tegenover 22% bij de lagere niveaus. Van de personeelsleden van het MVG maakte 2% gebruik van de mogelijkheid tot voltijdse loopbaanonderbreking.

De Vlaamse overheid investeert bovendien in een personeelsbeleid dat iedere werknemer gelijke kansen biedt. Momenteel zijn de belangrijkste doelgroepen vrouwen, allochtonen en personen met een handicap. Een eerste stap in het doelgroepenbeleid is het streven naar een evenwichtige vertegenwoordiging (weerspiegeling van de situatie op de arbeidsmarkt).

De man/vrouw verdeling is de laatste jaren gunstig geëvolueerd: het aandeel vrouwen in het MVG is toegenomen van 35% in 1993 tot 39% eind 2001. Het onevenwicht blijft het grootst in de oudere leeftijdsgroepen en bij het kaderpersoneel (universitair

niveau). In het management (vooral het topkader) zijn de vrouwen nog sterk ondervertegenwoordigd: eind 2001 was in het MVG slechts één op vijf managers een vrouw. Deze ongelijke verdeling geldt trouwens ook voor het lijnmanagement van de VOI's. Uit een intern onderzoek blijkt dat het onevenwicht tussen werk en privé en de stress door de zware werkdruk zowel voor vrouwen als voor mannen de belangrijke knelpunten vormen om door te groeien naar een managementfunctie. De man/vrouw verdeling wordt soms sterk bepaald door de aard van de activiteiten van de organisatie. Zo werken er bij de VOI Kind en Gezin 91% vrouwen, tegenover 14% bij de Vlaamse Vervoersmaatschappij De Lijn.

Net zoals bij vele andere organisaties, zijn binnen de Vlaamse overheid de allochtonen en personen met een handicap nog sterk ondervertegenwoordigd. Naast enkele eigen initiatieven, biedt de Vlaamse overheid via het project "Startbanen" van de federale overheid vooral groepen met een lage werkzaamheidsgraad (laaggeschoolden, allochtonen en personen met een handicap) de gelegenheid om een jaar werkervaring op te doen. Hierdoor wordt de instroom en integratie van die doelgroepen in de Vlaamse overheid gestimuleerd. Van augustus 2000 tot juli 2001 heeft de Vlaamse overheid 310 startbanen aangeworven onder wie 26 allochtonen en 19 personen met een handicap.

20.3 Binnenlandse aangelegenheden

Sinds 1 januari 2002, met het in voege komen van het Lambermontakkoord, is de regionalisering van de gemeente- en provinciewet een feit. Dit impliceert onder meer dat Vlaanderen bevoegd wordt voor de organisatie van het Vlaamse binnenlandse beleid. De uitdaging is alvast groot: Vlaanderen, de provincies en de gemeenten zo organiseren dat aan de burger de best mogelijke dienstverlening wordt geboden. Uitgangspunten hierbij zijn de kwaliteit van het bestuur en de openheid naar de burger.

Financiën van de lokale overheden

De daadkracht van lokale overheden hangt in grote mate af van de financiële middelen waarover ze beschikken. De Vlaamse regering besloot daarom de dotatie aan het gemeentefonds in 2003 verder te verhogen en het bovendien anders te organiseren.

1. Inspanningen van de Vlaamse overheid

Een groot deel van de middelen van de Vlaamse gemeenten bestaat uit toelagen van hogere overheden. De belangrijkste daarvan is het gemeentefonds. Het Vlaamse Gewest is bevoegd om haar dotatie aan dat gemeentefonds te bepalen alsook om de verdeelingscriteria van dit fonds over de verschillende Vlaamse gemeenten vast te leggen. De middelen die de gemeenten uit het gemeentefonds krijgen, kunnen ze vrij besteden.

Daarnaast gaf de Vlaamse overheid voor 2003 ook nog toelagen aan de Vlaamse gemeenten via het investeringsfonds en het sociaal impulsfonds. De besteding van deze middelen moet wel voldoen aan een aantal voorwaarden.

Het gemeentefonds ziet er sinds 1 januari 2003 grondig anders uit. Zo worden het huidige gemeentefonds, het investeringsfonds en het waarborggedeelte van het sociaal impulsfonds samengevoegd tot het nieuwe gemeentefonds. Door de bundeling van deze fondsen in één fonds zullen de gemeenten minder geconfronteerd worden met procedures en kunnen ze autonomer beslissen over de aanwending van de middelen.

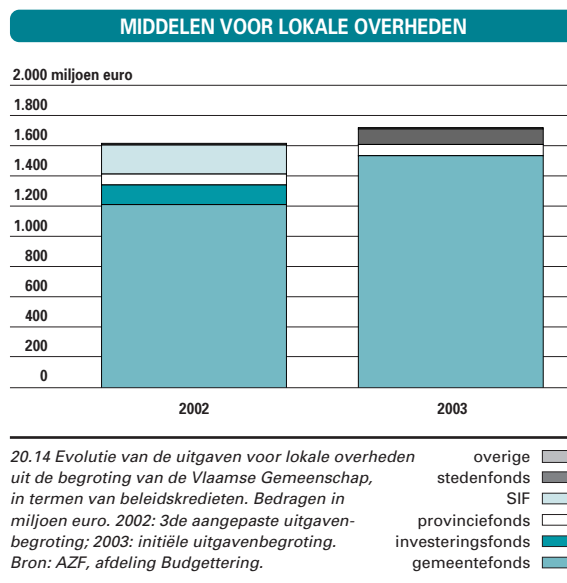
De startdotatie van het nieuwe gemeentefonds in 2003 bedraagt 1.543 miljoen euro. Van dit bedrag komt 228 miljoen euro uit de overdracht van het investeringsfonds en het waarborggedeelte van het sociaal impulsfonds. In vergelijking met 1999 zal het gemeentefonds in 2003 met meer dan 21% zijn toegenomen.

Vanaf 2003 komt er naast het vernieuwde gemeentefonds ook nog een nieuw stedenfonds. Met dit fonds wil de Vlaamse overheid aan steden extra impulsen geven. De krachtlijnen hierbij zijn het verhogen van de leefbaarheid van de steden en het tegengaan van de dualisering op ruimtelijk, economisch en sociaal-cultureel vlak.

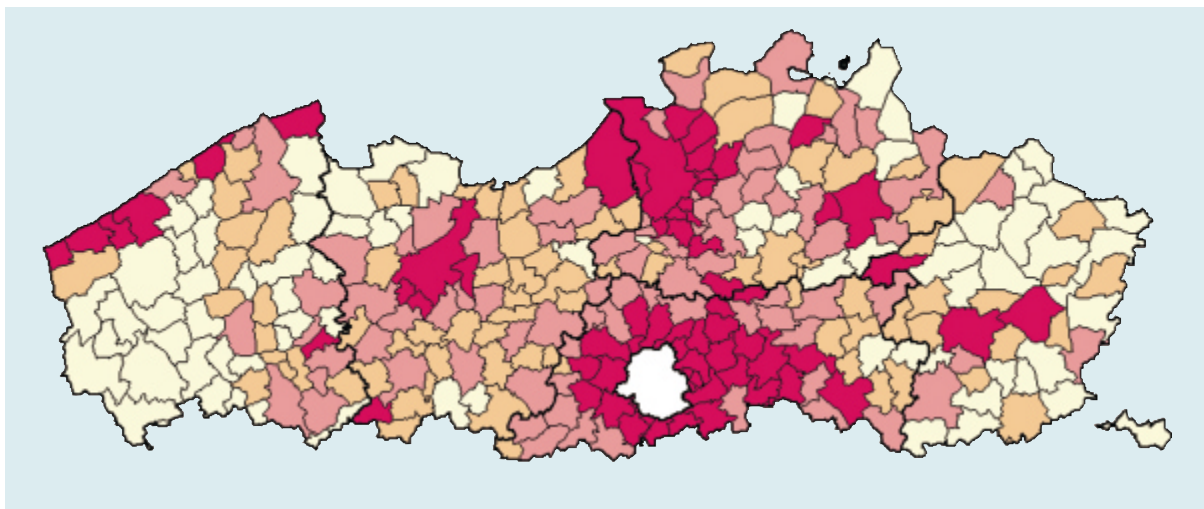
2. Gemeenten

ONTVANGSTEN

In 2000 bedroegen de gewone ontvangsten van het eigen dienstjaar voor alle Vlaamse gemeenten samen 6 miljard euro. In vergelijking met 1999 is dit een toename met 6,5%. De evolutie van de totale ontvangsten van de Vlaamse gemeenten kende in de periode 1992-2000 een onregelmatig verloop, met een jaarlijks groeiritme dat varieerde tussen 1% en

OBJECTIEF BELASTINGVERMOGEN

20.15 Objectief belastingvermogen van de Vlaamse gemeenten in 2000. Het objectief belastingvermogen weerspiegelt de mogelijkheid van Vlaamse gemeenten om inkomsten te verwerven uit de aanvullende personenbelasting en de opcentiemen van de onroerende voorheffing bij gelijke aanslagvoeten. Hoe hoger het objectieve belastingvermogen hoe beter de gemeente in staat is om inkomsten te genereren uit de aanvullende belastingen. Bron: EWBL, administratie Binnenlandse Aangelegenheden.

55 tot 85,8	(66)	■
45 tot 55	(80)	■
38 tot 45	(83)	■
1 tot 38	(79)	■

10%, met een gemiddelde van 4,1%.

De gewone ontvangsten kunnen we onderverdelen naar drie economische groepen: overdrachten, schuldontvangsten en prestaties. De gemeenten halen 82% van hun ontvangsten uit overdrachten: vooral uit belastingen, maar ook uit subsidies. Zo bedroeg het aandeel van de ontvangsten uit belastingen zo'n 46% van de totale ontvangsten van de Vlaamse gemeenten. De ontvangsten uit overheidsfondsen vertegenwoordigden 19% van de totale ontvangsten. Het overige deel van de overdrachten zijn specifieke subsidies aan gemeenten. De schuldontvangsten zijn de opbrengsten uit het financiële vermogen van de gemeenten. In 2000 maakten zij 13,5% van de totale ontvangsten van het eigen dienstjaar uit. Vooral de dividenden van de intercommunale verenigingen zijn een belangrijke bron van inkomsten.

De prestatieontvangsten ten slotte zijn de vergoedingen die gemeenten krijgen voor geleverde prestaties. Zij maken 4,4% uit van de totale ontvangsten.

FISCALITEIT

Bij de gemeentebelastingen kunnen we een onderscheid maken tussen de belasting die een gemeente zelf heft en de aanvullende belastingen, die aanleunt bij een belasting die een hogere overheid int. Het tarief van het 'aanvullend' deel wordt dan wel bepaald door de gemeente zelf.

De aanvullende belasting op de personenbelastingen en de opcentiemen op de onroerende voorheffing

zijn voor de gemeenten de belangrijkste bron van inkomsten. Samen maakten ze in 2000 82% uit van de totale belastingontvangsten van Vlaamse gemeenten. In orde van belangrijkheid volgen daarna de aanvullende belasting op motorvoertuigen, de milieubelasting en de belasting bij huisvuilzakken, -recipiënten en -zelfklevers.

De gemeentelijke aanslagvoeten van de aanvullende belasting op de personenbelasting schommelde weinig in de periode van 1992 tot 2000. Zo bedroeg de gemiddelde aanslagvoet in 1992 6,7% en in 2000 6,6%. Tussen de Vlaamse gemeenten onderling zijn er wel grote verschillen. Zo lag de hoogste aanslagvoet in 2000 op 8,5%, terwijl er drie gemeenten waren die het zonder aanvullende personenbelasting stelden.

Bij de opcentiemen op de onroerende voorheffing zien we wel een opwaartse trend. Het Vlaamse gemiddelde stijgt van 964 opcentiemen in 1992 naar 1.073 in 2000. Ook hier zijn er sterke verschillen tussen de Vlaamse gemeenten. In 2000 bedroeg de laagste aanslagvoet 438 opcentiemen, de hoogste 2.000.

De mogelijkheid om uit de aanvullende belastingen inkomsten te verwerven, verschilt van gemeente tot gemeente. Bij een gelijke aanslagvoet innen de gemeenten met veelverdieners meer dan gemeenten met inwoners die een lager inkomen hebben. Eenzelfde redenering gaat op voor de opcentiemen op de onroerende voorheffing, die gebaseerd is op het kadastraal inkomen. Het verschil in inwoners-

profiel worden uitgedrukt in het objectief belastingvermogen. Het objectief belastingvermogen geeft de mogelijkheid om gemeenten te vergelijken, bij gelijke aanslagvoeten. Hoe hoger het objectieve belastingvermogen hoe beter de gemeente in staat is om inkomsten te genereren uit de aanvullende personenbelastingen en de opcentiemen van de onroerende voorheffing.

In 2000 bedroeg het gemiddelde OBV voor het Vlaamse Gewest 46,6. De laagste waarde was te vinden in Mesen (20,2), de hoogste in Zaventem (85,7). In 2000 waren er 179 gemeenten met een OBV dat lager lag dan het gemiddelde van alle Vlaamse gemeenten.

UITGAVEN

De gewone uitgaven van het eigen dienstjaar voor alle Vlaamse gemeenten samen bedroegen in 2000 5,8 miljard euro. In vergelijking met 1999 is dit een toename met 4,7 %. De gemiddelde jaarlijkse groei van de gemeentelijke uitgaven in de periode 1992-2000 bedraagt 4,4%.

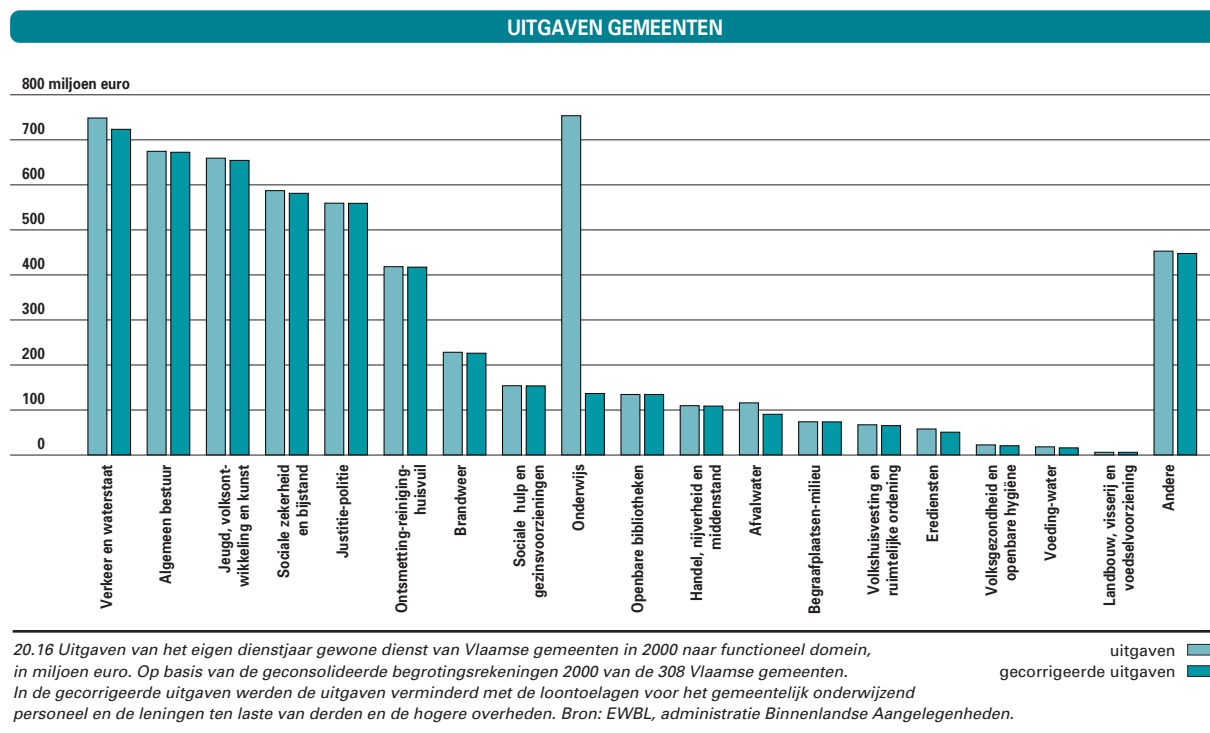
Een groot deel van de gemeentelijke uitgaven gaat naar onderwijs. De gemeenten krijgen echter belangrijke subsidies voor de uitbetaling van de lonen van het gemeentelijk onderwijzend personeel. Een juister beeld over de beleidskeuze van gemeenten krijgen we doorde totale uitgaven te verminderen met de loontoelagen voor het gemeentelijk onderwijzend personeel en de kosten van leningen

die ten laste vallen van derden en hogere overheden. Na deze correctie gaat het meeste geld van de gemeenten naar de domeinen verkeer en waterstaat, algemeen bestuur, jeugd-volksontwikkeling-kunst. De grootste toename van de uitgaven in de voorbije jaren situeert zich in de domeinen justitie-politie, jeugd, volksontwikkeling en kunst, sociale zekerheid en bijstand.

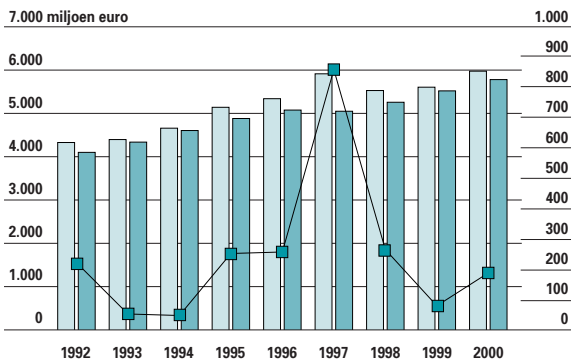
SALDI EN SCHULD

In 2000 hadden de Vlaamse gemeenten een gezamenlijk overschot op het eigen dienstjaar gewone dienst van 193 miljoen euro. Dat is 108 miljoen meer dan in 1999. Het aantal Vlaamse gemeenten met een overschot steeg van 229 in 1999 naar 246 in 2000.

De voorbije jaren kende het gezamenlijke saldo op het eigen dienstjaar gewone dienst een ongelijkmatig verloop. Zo was er in 1997 een uitzonderlijk positief saldo van 862 miljoen euro. Dat was in grote mate een gevolg van de Dexia-operatie, waarbij aan de gemeenten uitzonderlijke dividenden werden uitgekeerd van de Gemeentelijke Holding. De schulddispositie van de Vlaamse gemeenten steeg in 2000. De gemiddelde vergoedbare uitstaande schuld bedroeg in 2000 voor alle Vlaamse gemeenten samen 6.873 miljoen euro. In vergelijking met 1999 is dit een toename met 4,5%. De periodieke leningsuitgaven stegen in 2000 met 4,7% tot 835 miljoen euro.

REKENINGENSALDO GEMEENTEN

20.17 Evolutie van de geconsolideerde ontvangsten, uitgaven en het rekeningensaldo van het eigen dienstjaar voor alle Vlaamse gemeenten samen, bedragen in miljoen euro, van 1992 tot 2000. Het rekeningensaldo wordt weergegeven op de rechterschaal. Bron: EWBL, administratie Binnenlandse Aangelegenheden.

3. Provincies

De gewone ontvangsten van het eigen dienstjaar van de Vlaamse provincies werden voor 2002 begroot op 714 miljoen euro. De belastingontvangsten maken 61% uit van de totale ontvangsten van de Vlaamse provincies. De belangrijkste provinciale belastingen zijn de opcentiemen op de onroerende voorheffing en de algemene provinciebelasting op gezinnen en bedrijven. Zij maken respectievelijk 78% en 21% uit van de totale provinciale belastingontvangsten. Andere belangrijke financieringsbronnen voor de provinciale begrotingen zijn het Vlaams provinciefonds en de wedden- en werkingstoelagen voor het onderwijs. Ze maakten in 2002 respectievelijk 10%

en 16% uit van de totale begrote ontvangsten van de Vlaamse provincies.

Het saldo eigen dienstjaar van de begrotingen van de Vlaamse provincies vertoont in 2002 een gezamenlijk tekort van 8,26 miljoen euro. In 2001 bedroeg dat tekort 8,58 miljoen euro.

Het saldo algemeen totaal is samengesteld uit het saldo van het eigen dienstjaar en dat van vorige dienstjaren. De vijf Vlaamse provincies hebben voor 2002 allemaal een sluitende begroting algemeen totaal ingediend. Het batig saldo bedroeg 3,11 miljoen euro.

Betrokkenheid van de burger

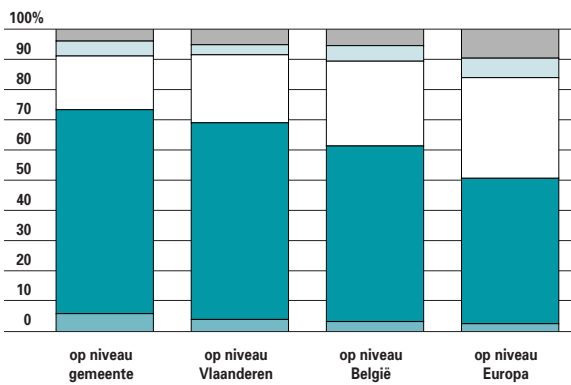
De Vlaamse regering wil de burger nauwer betrekken bij het beleid van zijn gemeente en werkt aan een nieuw gemeentedecreet. Zo bevat het ontwerp van gemeentedecreet een aantal maatregelen om de kwaliteit van het bestuur en de openheid naar de burger toe te verbeteren.

Met het vertrouwen van de Vlaming in de gemeentelijke administratie is het alvast goed gesteld. Dit bleek uit de APS-bevraging 2002. Bijna de helft van de ondervraagde Vlamingen heeft veel tot zeer veel vertrouwen in de gemeentelijke administratie. Slechts een op zes heeft weinig tot zeer weinig vertrouwen. Bovendien geniet de gemeentelijke administratie meer het vertrouwen dan de Vlaamse of federale administratie (zie ook in dit hoofdstuk het deel Aspecten van een goed bestuur). Een verklaring voor dit fenomeen is wellicht dat de gemeentelijke administratie voor de burger beter herkenbaarder is dan de administraties op regionaal en federaal niveau.

De eurobarometer, een bevraging georganiseerd door de Europese Commissie, lijkt dit te bevestigen. 84% van de Vlamingen zegt zich redelijk tot zeer betrokken te voelen bij het gemeentelijke en Vlaamse bestuur. Bij de federale en Europese overheden is dat slechts 78% en 63%.

In de APS-bevraging van 2002 werd ook gepeild naar de tevredenheid over de werking van de democratie binnen de verschillende bestuursniveaus. Ook hier geldt weer dat de tevredenheid daalt hoe hoger het bestuurlijke niveau. Een kleine driekwart van de Vlamingen antwoordde zeer tot eerder tevreden te zijn over de werking van de democratie in de eigen gemeente.

TEVREDENHEID WERKING DEMOCRATIE

20.18 Tevredenheid met de werking van de democratie op de verschillende bestuursniveaus. Op basis van een bevraging georganiseerd in 2002 bij 1.477 Vlamingen. Bron: APS-survey 2002.

Vlaamse gemeenten op het internet

De gemeenten zijn voor de burger het meest her-

kenbare bestuursniveau binnen de overheid. Daarom zullen de gemeenten moeten uitgroeien tot een laagdrempelig aanspreekpunt voor de contacten van de Vlaming met alle overheden. Het internet biedt op dit vlak een aantal mogelijkheden. Ideaal zou zijn dat de burger op één virtueel aanspreekpunt om het even welk dossier kan indienen, dat dan automatisch naar de bevoegde overheidsdiensten wordt doorgestuurd.

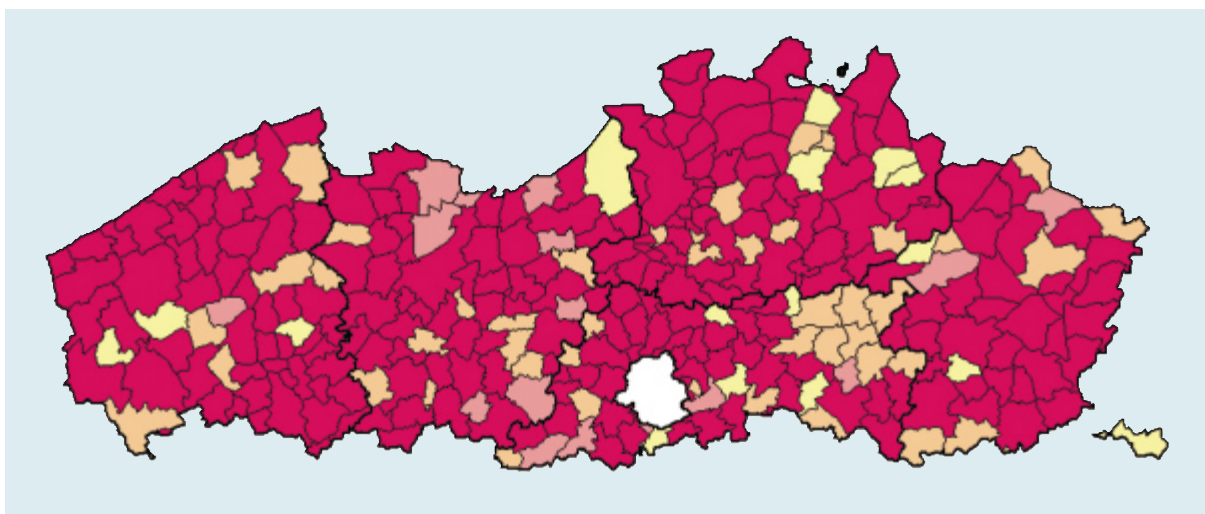
E-government kan echter pas succesvol zijn als de lokale overheden volop hun rol spelen. Een eerste stap hierin is dat de gemeenten op het internet vertegenwoordigd zijn met een eigen website. Sinds in 1995 de eerste gemeentelijke websites in Vlaanderen verschenen, is hun aantal jaar na jaar toegenomen. In september 2002 had ongeveer driekwart van de Vlaamse gemeenten een eigen website.

Om ook de andere gemeenten over de streep te trekken, startte de Vlaamse overheid in augustus 2002 met het project 'Vlaanderen on line'.

Daarmee stelt de Vlaamse overheid haar informatica-infrastructuur ter beschikking van de Vlaamse gemeenten die wegens budgettaire, technische of

personeelsproblemen nog steeds geen eigen website hebben of het moeten stellen met een verouderde versie. Er stapten 68 gemeenten in dit project, waarvan er 22 al een eigen officiële website hadden. De inhoudelijke opvulling van de websites verzorgen de gemeenten zelf. Sinds begin 2003 zijn ze on line. Naast dit project waren er in september 2002 zestien gemeenten bezig met de aanmaak in eigen beheer van een officiële website. Dit alles maakt dat 291 Vlaamse gemeenten ofwel reeds een eigen website hebben ofwel er een bouwen. Dit is 95% van de Vlaamse gemeenten. Voor de overige gemeenten voorziet de Vlaamse overheid een eigen webpagina met enkele basisgegevens.

GEMEENTELIJKE WEBSITES

20.19 Gemeenten met een officiële website in Vlaanderen (toestand september 2002). De gegevens werden aangevuld met de gemeenten die in september 2002 bezig waren met de aanmaak van een eigen gemeentelijke website in eigen beheer of via de Vlaamse gemeenschap (project 'Vlaanderen on line'). Er stapten 68 Vlaamse gemeenten mee in het project 'Vlaanderen on line'; hiervan hadden echter 22 gemeenten reeds een officiële website. Deze gemeenten werden niet mee opgenomen in de categorie 'Website in opbouw bij Vlaamse Gemeenschap'. Bron: KUL, afdeling Communicatiewetenschap; COO, E-government Vlaanderen.

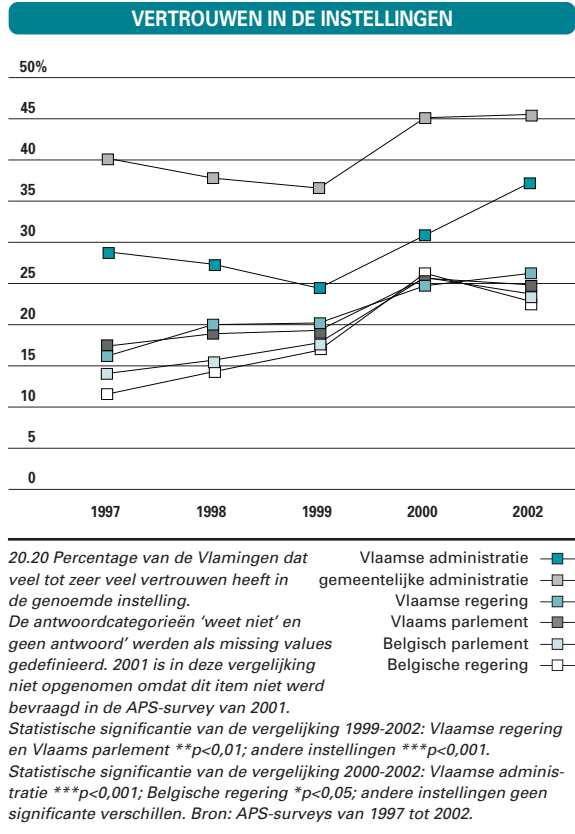
geen officiële website	(17)	
website in opbouw bij Vl. Gem.	(46)	
website in opbouw (in eigen beheer)	(16)	
officiële website	(229)	

20.4 Aspecten van een goed bestuur

Het leveren van een goede dienstverlening aan burgers en ondernemingen staat hoog op de agenda van de Vlaamse regering. Om deze dienstverlening te verbeteren, heeft ze een aantal instrumenten ter beschikking

Perceptie van de burger

Sinds 1996 peilt de APS-survey naar het vertrouwen van de Vlaming in de verschillende overheidsinstellingen (zie ook in dit hoofdstuk het deel Binnenlandse aangelegenheden). Net als in voorgaande bevestigingen schenkt de Vlaming ook in 2002 het meest vertrouwen aan de gemeentelijke administratie. De Vlaamse administratie geniet het vertrouwen van zo'n 37% van de Vlamingen. Slechts een minderheid is negatief ingesteld; de meerderheid van de ondervraagde Vlamingen antwoordt immers eerder neutraal.

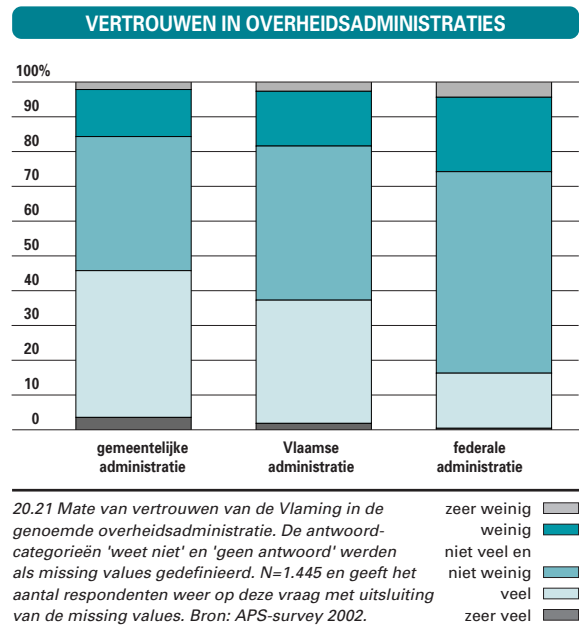

Het antwoordgedrag van de Vlaming hangt nauw samen met zijn opleidingsniveau. Hoe hoger dat is, hoe neutraler de mening. Bij de lagere opleidingsniveaus zijn de meningen uitgesprokener, zowel in positieve als in negatieve zin.

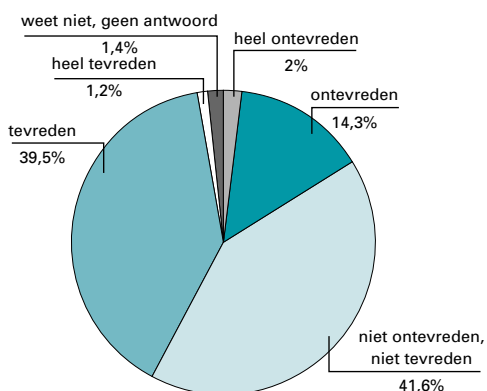
In vergelijking met 1999 is het vertrouwen over de hele lijn toegenomen. De stijging is het duidelijkst bij de Vlaamse en gemeentelijke administraties. Ten opzichte van 2000 is enkel het vertrouwen in de Vlaamse administratie beduidend toegenomen. Over de werking van de overheidsdiensten in België, is een kleine 41% van de Vlamingen tevreden tot heel tevreden. Slechts 16% van de Vlamingen is hierover ontevreden tot heel ontevreden.

Communicatiebeleid

In haar regeerakkoord schreef de Vlaamse regering dat ze 'actief wil communiceren om haar beleidslijnen en actieprogramma's op regelmatige basis kenbaar te maken aan de publieke opinie. De bevolking heeft recht op duidelijke informatie over de aanwending van de publieke middelen, de doelstellingen van de overheid en de uitvoering van

TEVREDENHEID WERKING OVERHEIDSDIENSTEN

20.23 Tevredenheid van de Vlaming met de werking van overheidsdiensten (n = 1.478). Bron: APS-survey 2002.

beleidslijnen en actieprogramma's.' Ook de invoering van e-government staat hoog op de agenda van de Vlaamse regering.

1. Informatieverstrekking

In 2001 lanceerde de Vlaamse overheid 114 advertentiecampaagnes, drie meer dan in 2000. De totale mediabesteding van de Vlaamse overheid in 2001 steeg met 56% tot 11,3 miljoen euro. Het overgrote deel van dit budget (92%) werd aangekocht door diensten van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, de rest door Vlaamse Openbare Instellingen. Het budget ging vooral naar de gedrukte pers en de televisie, die elk 42% van de totale mediabesteding van de Vlaamse overheid kregen. In 2001 is er een

opvallende stijging van de aankoop van mediaruimte in de audiovisuele media.

2. Vlaamse Infolijn

De Vlaamse Infolijn ging in 1999 van start als antwoord op de nood van de burger aan betere en snellere informatie en een betere telefonische dienstverlening. Ook voor de Vlaamse overheid is de Vlaamse Infolijn een belangrijk instrument. Ze brengt immers in kaart aan welke informatie de burger nood heeft en waar er lacunes bestaan in het informatieaanbod.

De burger heeft alvast de weg gevonden naar de Vlaamse Infolijn. Die haalde in 2002 een gemiddelde van maar liefst 2.288 contacten per dag, hetzij telefonisch, hetzij schriftelijk. Dit is ten opzichte van 2001 een stijging met 32%.

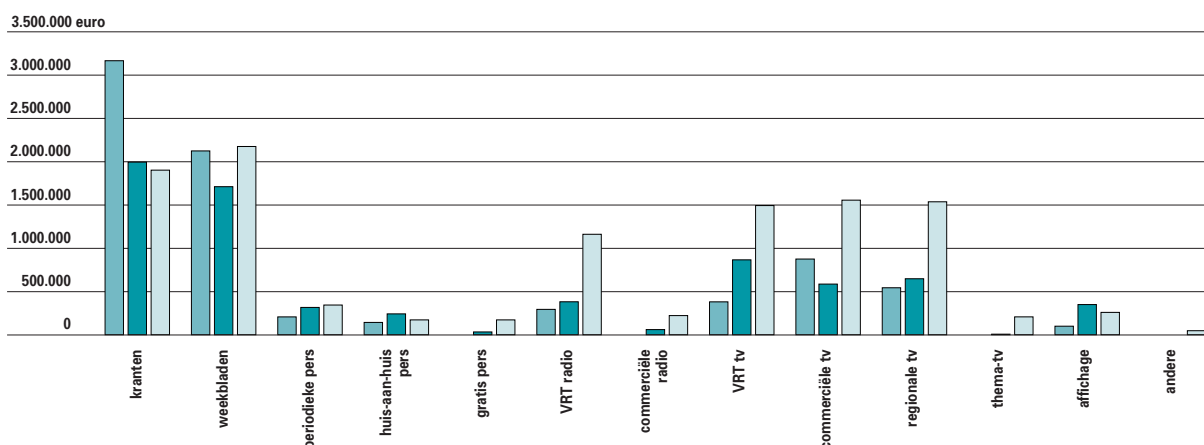
In 2001 waren de thema's die in de vragen van de burger het meest aan bod kwamen, 'onderwijs en vorming' (22%), 'belastingen' (18%), 'welzijn, zorg en opvang' (13%), 'werkgelegenheid' (7%) en 'wonen' (6%).

Naast het beantwoorden van spontane vragen van de burger, ondersteunde de Vlaamse Infolijn in 2001 ook 41 informatiecampagnes van de Vlaamse overheid. In 2000 waren dat er nog 25.

De campagnes waarover de burger zich in 2001 het meest informeerde bij de Vlaamse Infolijn waren de 'Energiezuinig bouwen en verbouwen' (4.371 oproepen), 'Zonevreemd in Vlaanderen: een zicht op zekerheid' (3.773 oproepen) en de vaccinatiecampagne meningitis C (3.754 oproepen).

Een klantenonderzoek wees uit dat negen op de tien mensen die in 2001 contact hadden opgenomen

MEDIA-AANKOOP NAAR MEDIUM

20.24 Centrale media-aankoop Vlaamse overheid naar medium, in euro, in 1999, 2000 en 2001. Bron: COO, cel van de informatieambtenaar.

1999
2000
2001

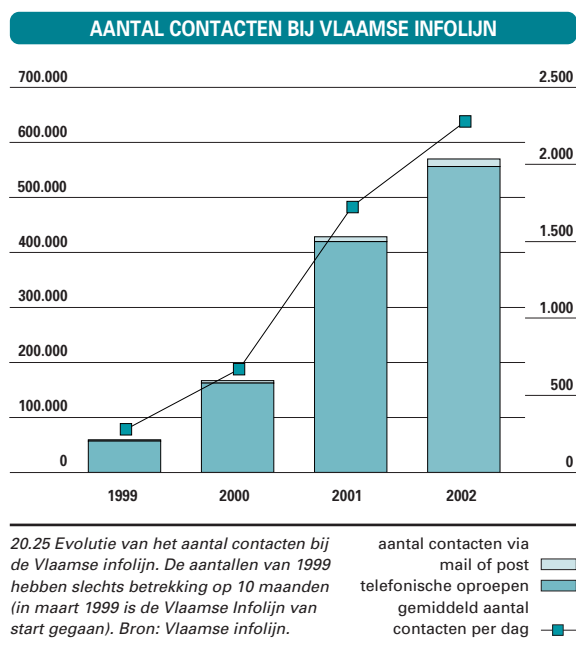
met de Vlaamse Infolijn tevreden tot zeer tevreden zijn over de dienstverlening. Naast de Vlaamse Infolijn zijn er nog een aantal thematische infolijnen: het euro-infocentrum, de gecofoon, de jolijn, de rusthuis-infofoon, de wegen-telefoon, de BIS-infolijn, de taaltelefoon, de dopingfoon, de Vlaamse belastinglijn, de infolijn onderwijs, meldpunt milieu en teletolk. Ook enkele Vlaamse Openbare Instellingen werken met een call center. Zo hebben bijvoorbeeld de VDAB, de Vlaamse milieumaatschappij en Kind en Gezin een eigen infolijn.

3. E-government

VLAAMSE OVERHEID

In december 2000 gaf de Vlaamse regering het startsein tot de uitbouw van een geïntegreerd overheidsloket waar alle burgers, bedrijven, organisaties, instellingen en verenigingen terecht kunnen voor informatie en interactie met de overheid. Om iedereen in Vlaanderen, onafhankelijk van plaats, tijd en communicatiedrager, een efficiënte dienstverlening aan te bieden, wordt werk gemaakt van een e-governmentplatform over de traditionele bevoegdheidsgrenzen heen. Een efficiënt e-government veronderstelt immers een samenwerking tussen de Vlaamse overheid en de federale en lokale overheden (zie ook in dit hoofdstuk het deel Binnenlandse aangelegenheden, Vlaamse gemeenten op het internet).

Het is de ambitie van de Vlaamse regering om tegen 2007 iedereen elektronisch toegang te verschaffen

tot de belangrijkste diensten die de Vlaamse overheid levert: informatie, transacties en beleidsparticipatie. Tegen eind 2003 moet binnen elke thematische cluster alle relevante informatie digitaal worden aangeboden, en moeten er minstens drie interactieve toepassingen en één transactie gerealiseerd zijn. Op de portaalsite van de Vlaamse overheid kan zowel naar informatie gezocht worden via rubrieken als via een zoekrobot. Belangrijk hierbij is dat de portaalsite gestructureerd werd volgens de denkwijze van de burger en niet volgens de structuren van de overheid.

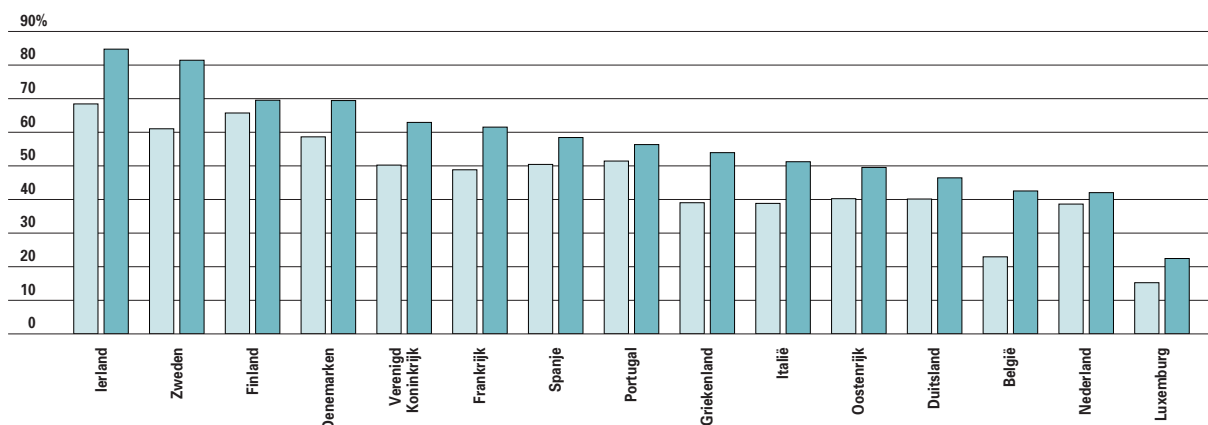
De kern van het informatieaanbod bestaat uit de databank van de Vlaamse Infolijn. Maandelijks waren er begin 2002 zo'n 80.000 bezoeken aan de portaalsite van de Vlaamse overheid, wat neerkomt op een dagelijks gemiddelde van ongeveer 2.700 bezoeken.

ON LINE AANBOD VAN OPENBARE DIENSTEN IN BELGIË

In het kader van het 'eEurope Initiative' onderzoekt de Europese Commissie tweemaal per jaar het aanbod van openbare diensten op het internet. Binnen elke lidstaat van de Europese Unie worden de basisdiensten van de openbare sector onderzocht. Tot de twaalf basisdiensten voor de burger horen onder andere de belastingaangifte, de aanvraag van een bouwvergunning, een aangifte aan de politie en het doorgeven van een adreswijziging. Bij de acht basisdiensten voor ondernemingen horen onder andere de aangifte van de vennootschapsbelasting, de sociale bijdragen voor het personeel en aanvragen van milieuvergunningen. De score hangt af van de mogelijkheden die een gebruiker krijgt op het internet, gaande van informatie opvragen tot een volledig interactieve afhandeling van dossiers. België behaalde in april 2002 een score van 42,5% voor de twintig basisdiensten. Hiermee staat België in de laagste regionen van de Europese rangschikking. Ons land is wel aan een opvallend inhaalmanoeuvre bezig. Het kent immers na Zweden de grootste vooruitgang in vergelijking met oktober 2001.

Voor enkele individuele basisdiensten op het internet scoort België goed in de Europese vergelijking. Zo haalt België voor het zoeken van een job op het internet een score van 98%. Deze dienstverlening wordt aangeboden door de regionale overheidsdiensten VDAB, FOREM en ORBEM. Een andere basisdienst op regionaal niveau is het aanvragen van milieuvergunningen. België haalt hierop een score van 56% en staat daarmee op de tweede plaats in Europa.

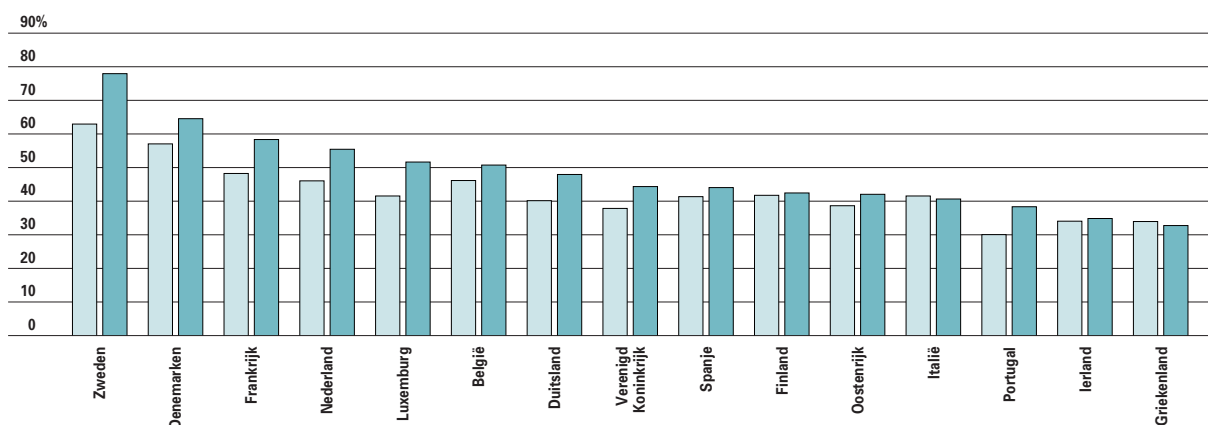
ONLINE BESCHIKBAARHEID VAN OPENBARE DIENSTVERLENING

20.26 Evolutie van de online beschikbaarheid van openbare dienstverlening. Index van online beschikbaarheid van 20 openbare dienstverleningen waarvan 12 voor burgers en 8 voor ondernemingen (gemiddelde van de score voor de 20 basisdiensten).
Bron: Europese commissie (Cap Gemini Ernst & Young).

oktober 2001
april 2002

BEZOEK AAN OVERHEIDSWEBSITES

20.27 Percentage van internetgebruikers die al ooit een overheidswebsite hebben bezocht.
Bron: Europese commissie (eurobarometer juni 2001 en juni 2002).

juni 2001
juni 2002

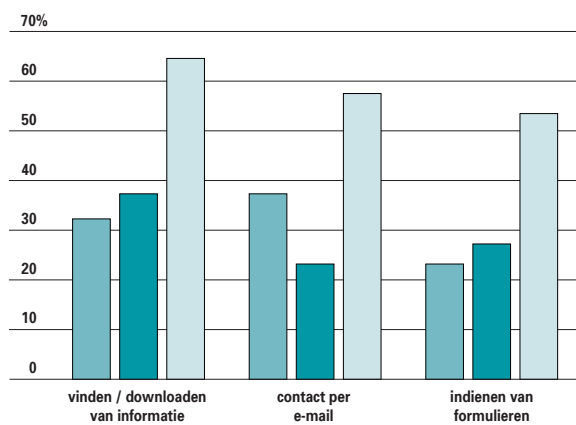
DE BURGER EN E-GOVERNMENT

Uit een bevraging die in juni 2002 door de Europese Commissie werd georganiseerd, blijkt dat de helft van de Belgen gebruik maakt van het internet. Daarvan heeft de helft ooit een overheidswebsite bezocht. Dit percentage ligt net iets boven het EU15-gemiddelde. Voorts heeft een derde van de Belgische internetgebruikers ooit al eens naar informatie gezocht op een overheidswebsite. Een derde stuurde reeds via een overheidswebsite een e-mail naar een overheidsdienst en een kwart heeft online formulieren ingevuld. België loopt op dit vlak achter op het EU15-gemiddelde. Zweden heeft van de 15 Europese lidstaten de hoogste score. Ten opzichte van juni 2001 is het gebruik van overheidswebsites in België wel gestegen.

Klachtenbehandeling

Een behoorlijke dienstverlening veronderstelt een goed uitgebouwd systeem van klachtenbehandeling. Binnen de Vlaamse overheid is die georganiseerd op twee niveaus. Wanneer iemand zich onterecht behandeld voelt door een Vlaamse overheidsinstantie, kan die persoon in de eerste plaats terecht bij de klachtendienst van de betrokken instantie. Wanneer de klager vindt dat er bij die interne klachtendienst onvoldoende gehoor is gegeven aan zijn klacht, dan kan hij terecht bij de Vlaamse Ombudsdienst. Die fungeert als een externe controle-instantie en is verbonden aan het Vlaams Parlement. In 2001 behandelde de Vlaamse Ombudsdienst 4.832 verzoeken, een stijging met 32% ten opzichte van 2000. Het gaat hierbij zowel om verzoeken die

GEBRUIK VAN ONLINEDIENSTEN

20.28 Aandeel van de internetgebruikers die gebruik maken van onlinediensten op overheidswebsites, in %. Vergelijking van België met het EU-15 gemiddelde en met Zweden dat van de 15 Europese lidstaten de hoogste gebruiksfrekventies haalde. Bron: Europese commissie (eurobarometer juni 2002).

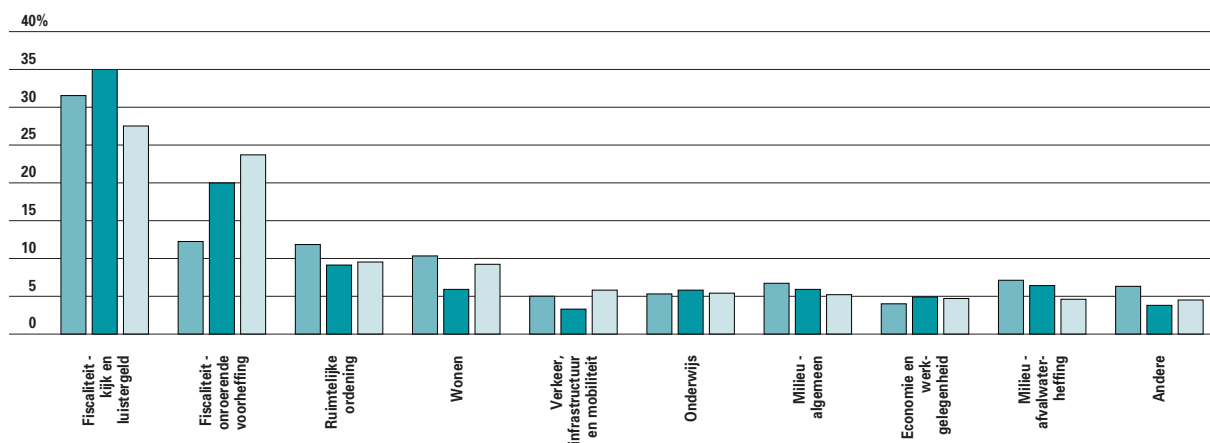
in 2001 bij de Vlaamse Ombudsdienst binnenvielen als om vroegere verzoeken die verder behandeld werden. Van die verzoeken werden er 1.916 door de Vlaamse Ombudsdienst als ontvankelijk beschouwd. In de overige gevallen betrof het gewoon vragen of ging het om onontvankelijke klachten – bijvoorbeeld omdat de verzoeker zich niet eerst tot de betrokken overheidsinstantie gewend had of omdat de klacht geen betrekking had op een Vlaamse overheidsdienst. Van alle ontvankelijke klachten die in 2001 werden behandeld, waren er 1.286 in de loop van 2001

binnengekomen bij de Vlaamse Ombudsdienst. Dit is een stijging met 11% ten opzichte van 2000. Net zoals in voorgaande jaren zijn in 2001 vooral fiscale thema's klachtgevoelig. Zo maken de klachten over het kijk- en luistergeld en de onroerende voorheffing samen de helft uit van de nieuwe klachten. In vergelijking met 2000 daalt het aandeel van klachten rond fiscaliteit, wat vooral te wijten is aan minder klachten over het kijk- en luistergeld. Het thema onroerende voorheffing neemt verder toe. Het percentage klachten over woonproblematiek neemt toe ten opzichte van 2000 maar blijft toch nog onder het niveau van 1999.

De Vlaamse Ombudsdienst kwam in 2001 voor 1.396 klachten tot een beoordeling. Een vijfde van de klachten bleek ongegrond, 6% werd beschouwd als terecht opmerkingen. Samen met de (deels) gegronde klachten (61%) geeft dit bijna zeven op tien dossiers waarin één of meerdere ombudsnormen werden geschonden. In de overige 10% van de gevallen was er vanwege de Vlaamse Ombudsdienst geen oordeel mogelijk.

De ombudsnormen die het vaakst geschonden werden zijn 'redelijke behandeltermijn', 'goede uitvoeringspraktijk en administratieve nauwkeurigheid', 'deugdelijke correspondentie' en 'coördinatie'. Volgens deze laatste norm moet de Vlaamse overheid zorgen voor een efficiënte communicatie tussen de eigen afdelingen en met diensten van bijvoorbeeld de federale overheid. Opvallend is de stijging bij 'goede uitvoeringspraktijk en administratieve nauwkeurigheid' en 'bereikbaarheid' en de daling bij de norm 'coördinatie'.

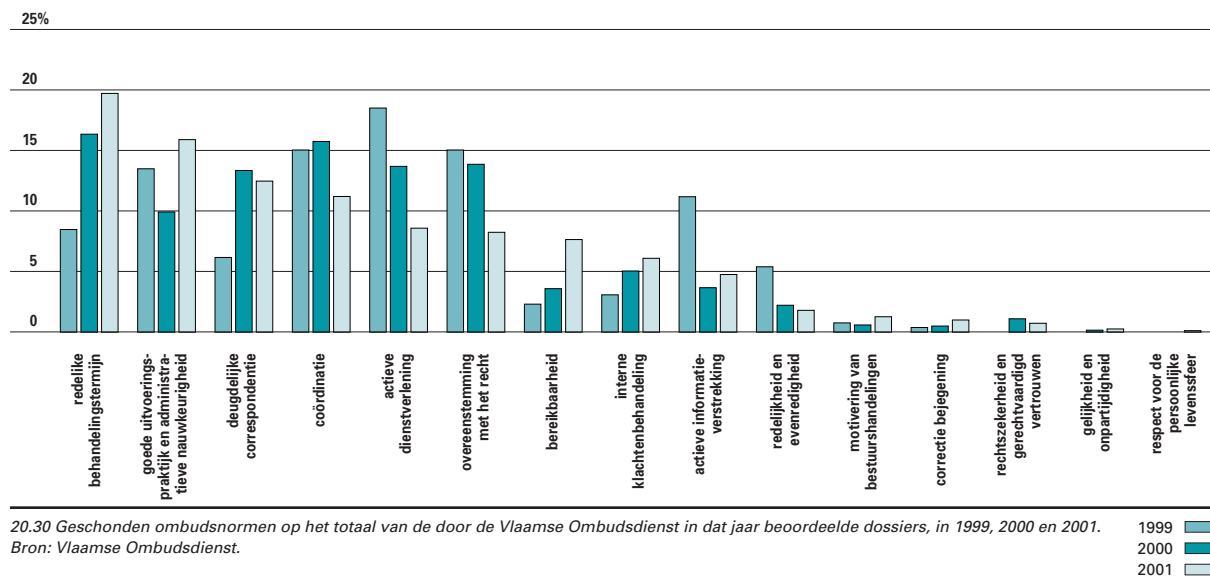
ONTVANKELIJKE KLACHTEN

20.29 Ontvankelijke klachten die door de Vlaamse Ombudsdienst in behandeling genomen zijn naar thema, in %, in 1999, 2000 en 2001. Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

1999
2000
2001

GESCHONDEN OMBUDSNORMEN

Reguleringsmanagement

De regelgeving blijft exponentieel groeien en de complexiteit ervan neemt steeds toe. Daarom heeft de Vlaamse regering zich tot doel gesteld om de regelgeving te vereenvoudigen en de kwaliteit ervan te verbeteren. Daarnaast wil de Vlaamse regering komen tot een duidelijke administratieve lastenverlaging. Administratieve lasten zijn de lasten voor burgers, verenigingen en ondernemingen om te voldoen aan de informatieverplichtingen opgelegd door de overheid. Enkele concrete voorbeelden zijn het invullen van de jaarlijkse belastingbrief, het aanvragen van een toelage en het doorgeven van een adreswijziging.

In het kader van het Vlaams Actieplan Reguleringsmanagement 2002 werden er 117 projecten ingediend. Het merendeel situeert zich binnen de domeinen 'Leefmilieu en waterbeleid', 'Innovatiebeleid', 'Bijstand aan personen' en 'Onderwijs'. 44% van de ingediende projecten zal resulteren in een vereenvoudiging van de administratieve procedures, 38% in een juridisch-technische vereenvoudiging

van de wetgeving. Vijftien projecten beogen beide vereenvoudigingen.

Om een idee te krijgen van de grootte van de administratieve lastendruk in België hield het Federaal Planbureau in 2001 bij ondernemingen en zelfstandigen een nationale enquête inzake fiscaliteit, tewerkstelling en milieu. Binnen deze drie domeinen werden de kosten van de administratieve lasten bij ondernemingen geraamd op 6,28 miljard euro of 2,6% van het BBP. Bij de zelfstandigen werd de kost geraamd op 2,29 miljard euro of 0,9% van het BBP. Bij Belgische ondernemingen wordt 64% van de totale kosten van de administratieve lasten veroorzaakt door de regelgeving rond tewerkstelling. Fiscaliteit en milieu zijn goed voor respectievelijk 23,5% en 12,5% van de kosten.

Bij de zelfstandigen staat de regelgeving inzake fiscaliteit met 83% van de kosten afgescheiden vooraan. Bij kleine ondernemingen zorgen de administratieve lasten voor een bijkomende uurkost van 3,96 euro per werknemer. Bij middelgrote en grote ondernemingen zorgen de administratieve lasten voor 1,10 en 0,26 euro per werknemer per uur.

VOOR MEER INFORMATIE

Deel 1: Financiën en begroting

- Website statistieken Financiën van de Vlaamse Gemeenschap :
<http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/financien/index.html>

Deel 2: Personeelsbeleid

- Website Personeelsbeleid binnen Vlaamse overheid: <http://www2.vlaanderen.be/personeelsbeleid/>
- Website emancipatiezaken (gelijke kansen binnen Vlaamse overheidsadministratie): www.emancipatiezaken.be

Publicatie:

- De roep van de Vlaamse overheid - Arbeidsoriëntaties van hooggeschoolden in Vlaanderen en het arbeidsmarkt-
imago van de overheid, Brugge, Die Keure, 2002

Deel 3: Binnenlandse Aangelegenheden

Publicaties:

- ‘De gemeentefinanciën 2002’, een publicatie van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, administratie
Binnenlandse Aangelegenheden; downloadbaar op http://aba.ewbl.vlaanderen.be/gemeenten_en_provincies.htm
- ‘De financiën van de lokale overheden in 2001’, een publicatie van Dexia Bank.

Deel 4: Aspecten van een goed bestuur

Communicatiebeleid:

- Website Vlaamse infolijn: www.vlaamseinfolijn.be
- Website Vlaamse overheid (jaarverslag Informatieambtenaar): www.vlaanderen.be
- Website e-government Vlaamse overheid: www.vlaanderen.be/egovernment
- Website Europese Unie (E-government):
http://europa.eu.int/information_society/eeurope/benchmarking/list/2002/index_en.htm

Klachtenbehandeling:

- Website Vlaamse Ombudsdienst: www.vlaamseombudsdienst.be

Reguleringsmanagement:

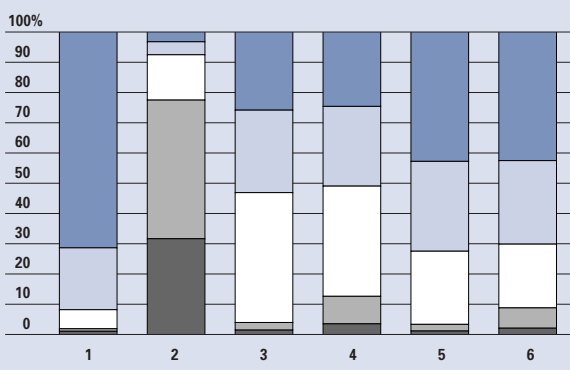
- Website Reguleringsmanagement Vlaamse overheid: www.vlaanderen.be/wetsmatiging
-

Focus op Gender

hoofdstuk 21

Kerncijfers

VERDELING HUISHOUDELIJKE TAKEN

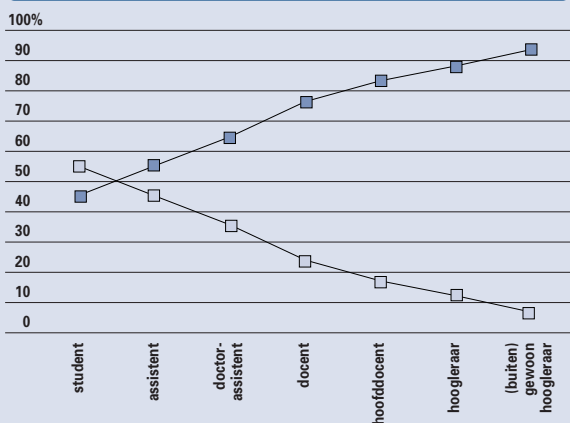

Verdeling huishoudelijke taken in koppelhuishoudens. Bron: APS - survey 2002.

1. de was doen
2. kleine herstellingen in en rond het huis uitvoeren
3. voor zieke gezinsleden zorgen
4. naar de kruidenier gaan
5. poetsen in huis
6. eten klaarmaken

altijd vrouw
gewoonlijk vrouw
ongeveer evenveel of beiden samen
gewoonlijk man
altijd man

VROUWEN AAN DE VLAAMSE UNIVERSITEITEN

Aandeel van vrouwen onder studenten en academisch personeel aan de Vlaamse universiteiten. Cijfers voor 2002. Bron: VLIR, OND.

mannen
vrouwen

Blikvangers

- Als slechts één van beide partners werkt, is dit vrijwel altijd de man.
- Als beide partners voltijds werken, heeft slechts 10% van de vrouwen een hoger inkomen dan de man.
- In tweeverdienersgezinnen is de tevredenheid over de huishoudelijke taakverdeling het laagst.
- Amper 8,7 % van alle Vlaamse hoogleraren en (buiten)gewoon hoogleraren is vrouw.
- De combinatie arbeid-gezin zorgt bij meer vrouwen dan mannen voor stress en concentratiestoornissen.

Het Gelijkekansenbeleid voor Vrouwen wil twee zaken: de participatie van vrouwen in de besluitvorming en de gendergelijkheid in de combinatie werk en gezin. Deze focus belicht vooral de combinatie werk en gezin. Dat is trouwens ook het belangrijkste thema qua gendergelijkheid voor de Europese Unie in 2002-2003. Daarnaast bekijken we de vrouwelijke vertegenwoordiging in drie belangrijke maatschappelijke sectoren: in de magistratuur, aan de universiteiten en bij de ondernemers.

We bekijken hier eerst wie een betaalde job heeft in koppelhuishoudens. Daarna zoeken we wie de huishoudelijke taken op zich neemt. Verder belichten we nog een aantal houdingen en opvattingen over de combinatie werk en gezin en de participatie van de vrouwen aan de arbeidsmarkt.

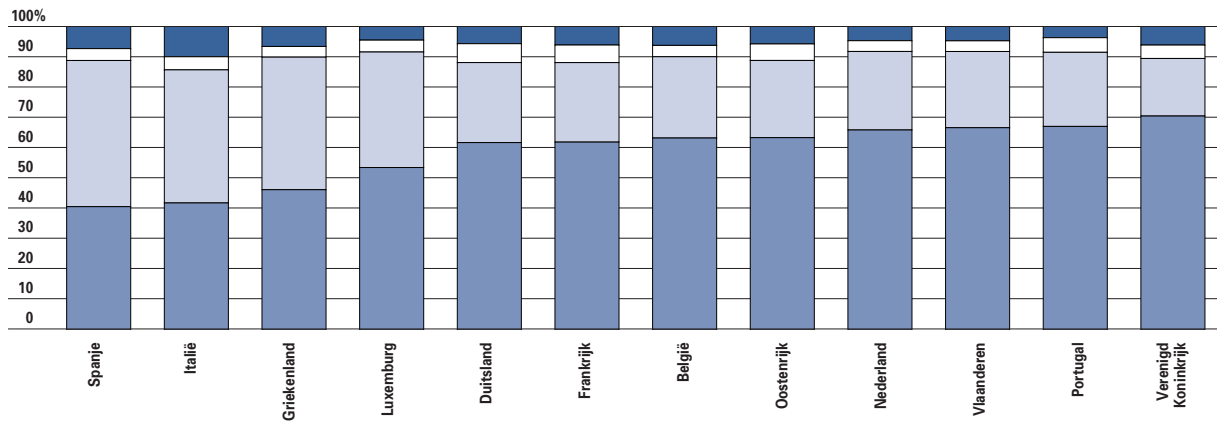
Een- of tweeverdieners

De Europese arbeidsmarkt veranderde de jongste decennia opmerkelijk door het toegenomen aantal werkende vrouwen. Het traditionele kostwinnersgezin waarbij **een van de partners uit werken** gaat en de ander thuis blijft, komt nog het vaakst voor in zuidoostelijke landen, maar elders verloor dit gezinstype zijn dominante positie en steeg het aantal tweeverdienersgezinnen fors. In het Vlaamse Gewest is 66% van de huishoudens een **tweeverdienersgezin**. In Europa halen alleen Portugal en het Verenigd Koninkrijk een hoger percentage. Bij tweeverdieners

werken beide partners meestal voltijds. Dat is de regel bij de meeste EU-landen, maar in het Vlaamse Gewest werken slechts in de helft van alle tweeverdienersgezinnen beide partners voltijds. In Nederland ligt deeltijdarbeid nog veel hoger. In het zuiden van Europa is deeltijds werken veel zeldzamer.

De verdeling van betaalde arbeid in gezinnen is gelijk geworden. Maar als slechts een van beide partners betaalde arbeid verricht, blijft dit meestal de man. Dit geldt zowel voor Vlaanderen als voor de andere EU-landen.

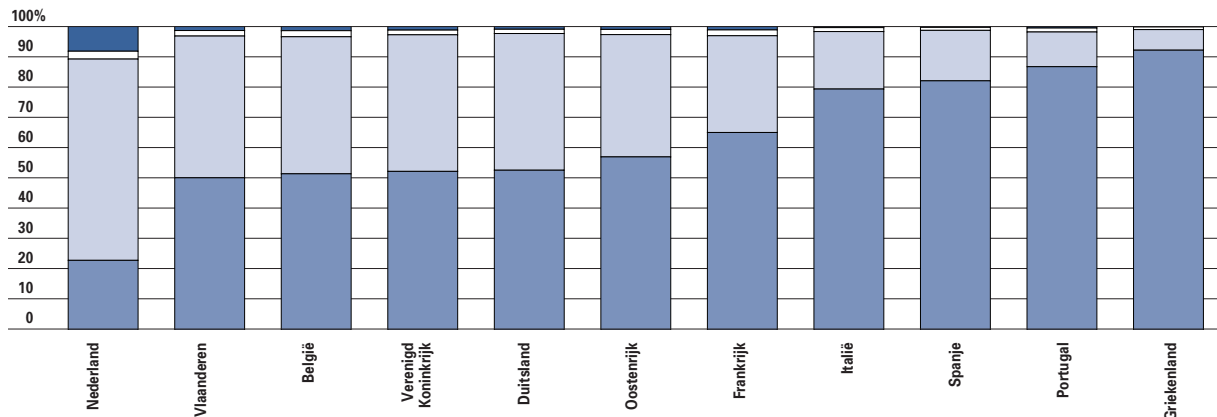
ARBEIDSMARKTDEELNAME VAN KOPPELHUISHOUDENS

21.1 Europese vergelijking van arbeidsmarktaandeelname van koppelhuishoudens, waarbij beide partners 20 tot 59 jaar oud zijn. Cijfers voor 2000. Bron: Eurostat - LFS, bewerking APS.

beide niet
man niet, vrouw wel
man wel, vrouw niet
beide wel

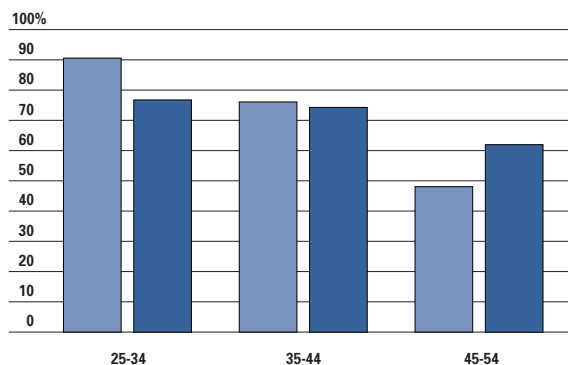
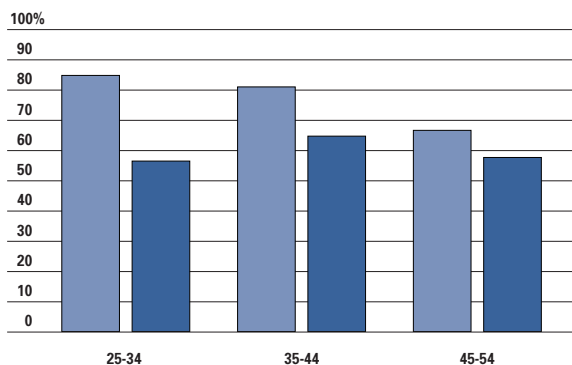
ARBEIDSDUUR IN TWEEVERDIENERSGEZINNEN

21.2 Europese vergelijking van de arbeidduur van partners in tweeverdienersgezinnen. Cijfers voor 2000. Indeling voltijds/deeltijds op basis van de eigen definitie van de werkende. In Luxemburg is het aantal deeltijds werkende mannen zo klein dat er geen betrouwbare cijfers gegeven kunnen worden. Ook voor Portugal en Griekenland zijn de cijfers voor deeltijds werkende mannen enkel benaderend. Bron: Eurostat - LFS, bewerking APS. M = Man, V = Vrouw, VT = voltijds, DT = Deeltijds

M DT - V DT
M DT - V VT
M VT - V DT
M VT - V VT

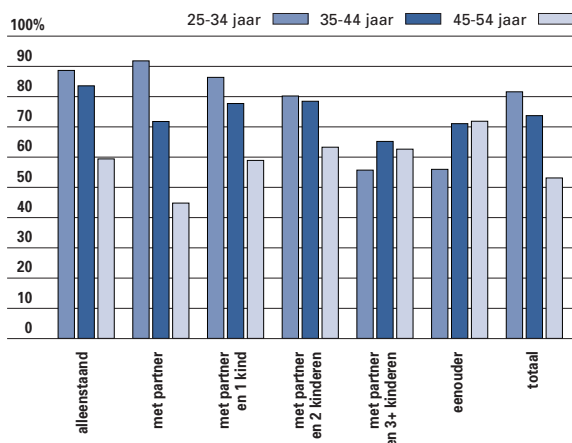
WERKZAAMHEIDSGRAAD VAN VROUWEN

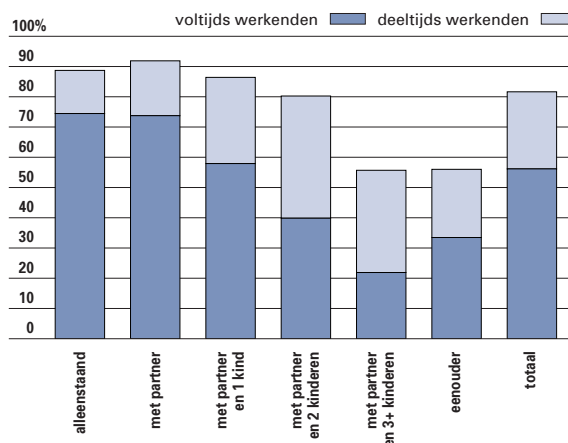
21.3 Werkzaamheidsgraad van vrouwen in 11 EU-landen (links) en in het Vlaamse Gewest (rechts) volgens leeftijd en al dan niet hebben van inwonende kinderen. Cijfers voor 2000. De 11 EU-landen zijn Oostenrijk, België, Duitsland, Frankrijk, Nederland, Spanje, Italië, Portugal, Griekenland, Groot-Brittannië en Ierland. Bron: Eurostat - LFS, bewerking Steunpunt WAV.

zonder kinderen
met kinderen

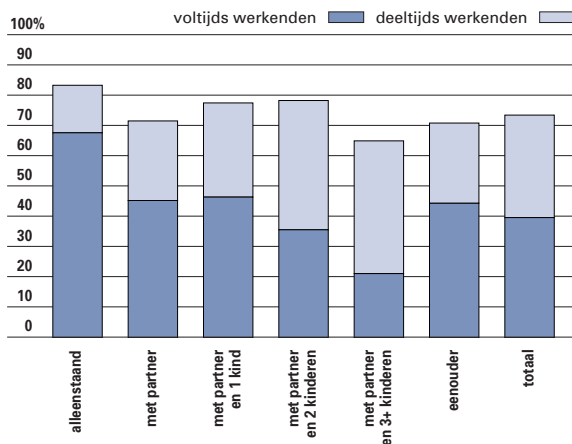
WERKZAAMHEIDSGRAAD VROUWEN

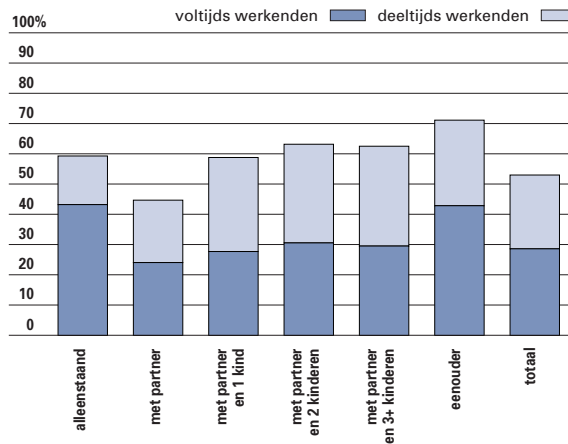
WERKZAAMHEIDSGRAAD VROUWEN (25-34J)

WERKZAAMHEIDSGRAAD VROUWEN (35-44J)

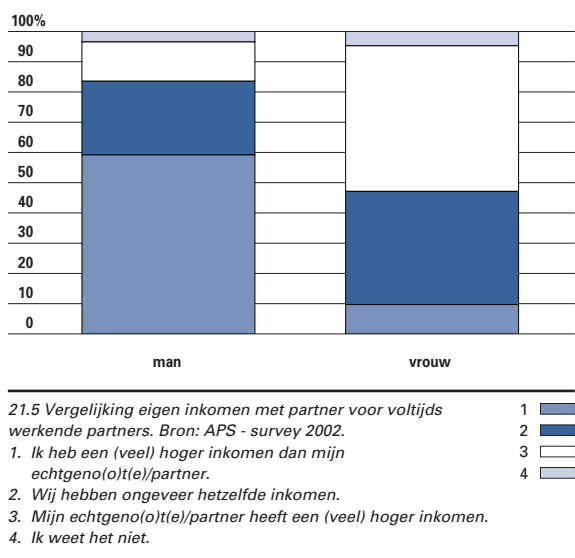

WERKZAAMHEIDSGRAAD VROUWEN (45-54J)

21.4 Werkzaamheidsgraad (voltijds + deeltijds) van vrouwen in Vlaamse Gewest volgens huishoudtype en leeftijd. Cijfers voor 2000. Bron: Eurostat - LFS, bewerking Steunpunt WAV.

VERGELIJKING INKOMEN MET PARTNER

Als beide partners werken en één daarvan heeft een parttime job, dan is dat in het overgrote deel van de gevallen de vrouw. Koppels waarbij de man deeltijds werkt, zijn alleen in Nederland geen randfenomeen. In alle andere landen en in Vlaanderen is het aandeel koppels waarbij de man deeltijds werkt steeds kleiner dan 4% van de tweeverdienersgezinnen.

Vrouwen aan het werk

1. Werkzaamheidsgraad

Jonge vrouwen met kinderen participeren minder vaak aan de arbeidsmarkt dan hun leeftijdsgenotes zonder kinderen. Maar in het Vlaamse Gewest is het

verschil tussen **moeders en niet-moeders** opvallend kleiner dan in de andere EU-landen. Toch geldt ook hier: hoe meer kinderen, hoe lager de **werkzaamheidsgraad**. In de leeftijdsgroep boven de 45 jaar vinden we in het Vlaamse Gewest een hogere werkzaamheidsgraad bij de moeders met inwonende kinderen dan bij de moeders zonder inwonende kinderen. Dit is tegengesteld aan het patroon in de andere EU-landen.

2. Deeltijds werken

Deeltijds werken komt het minst voor bij alleenstaande vrouwen, ongeacht hun leeftijd. Voor de jongere moeders geldt: hoe meer kinderen, hoe groter de kans op deeltijdse arbeid. Bij de oudste leeftijdsklasse maakt het aantal kinderen minder uit.

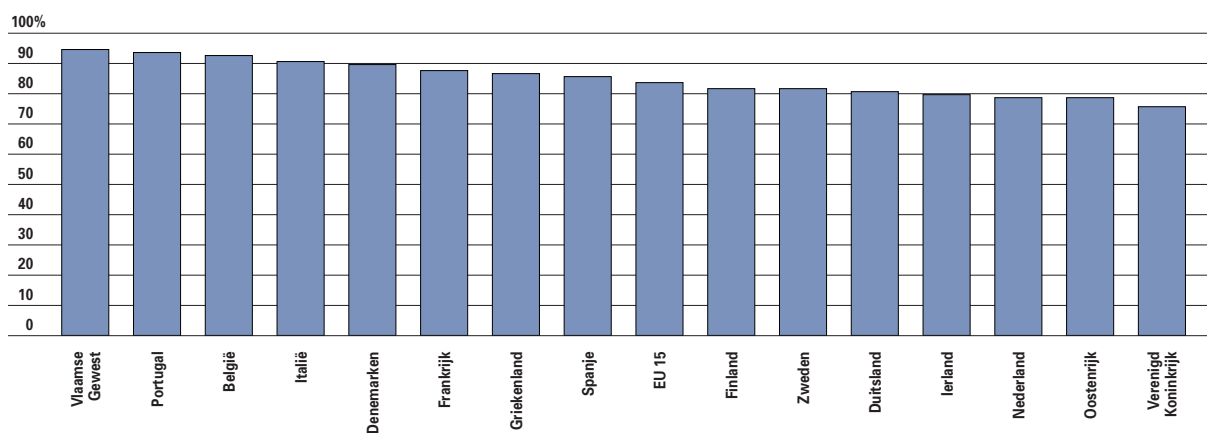
3. Loonverschil

Hoewel het tweeverdienersgezin aan belang heeft gewonnen de voorbije decennia, is het mannelijke kostwinnersgezin toch nog niet helemaal afgeschreven. Mannen hebben vaker betaalde arbeid dan hun vrouwelijke partners en de kans dat zijn deeltijds werken is veel kleiner.

Bij koppels waar beide partners werken, heeft bij een zeer grote meerderheid de man een hoger inkomen dan de vrouw. Dit is niet zo verwonderlijk omdat meer vrouwen deeltijds werken. Toch heeft ook bij koppels waar beide partners een voltijdse baan hebben, de man in bijna 60% van de gevallen een hoger inkomen dan de vrouw. Slechts in 10% van de gevallen heeft de vrouw een hoger inkomen dan de man.

Deze **inkomensvergelijking** houdt weliswaar geen rekening met welke job de partners uitvoeren maar internationaal onderzoek leert dat ook bij

LOONKLOOF

21.6 Loonkloof. Verhouding van de uurloonindex voor vrouwen verso mannen in gelijkaardige functies. Cijfers voor 1998. Bron: Eurostat - ECHP, berekening voor Vlaanderen CSB.

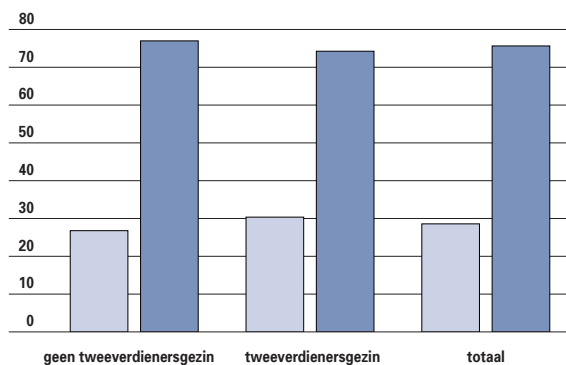
gelijkaardige functies nog loonverschillen bestaan. Het loonverschil tussen mannen en vrouwen in Vlaanderen is het kleinst van alle landen van de Europese Unie.

In Vlaanderen en in de rest van de EU is de loonkloof het afgelopen decennium wel kleiner geworden maar in geen enkel land is het verschil helemaal weggerukt.

Huishoudelijk werk

Het huishouden blijft een vrouwenzaak, ook in tweeverdienersgezinnen. De APS-survey vroeg samenwonenden hoeveel tijd men besteedt aan huishoudelijke taken. Mannen zeggen per week bijna 8 uren **huishoudelijke taken** te verrichten (kinderverzorging niet inbegrepen). Daarmee nemen zij 29% van de huishoudelijke arbeid op zich. Vrouwen zeggen bijna 23 uur aan het huishouden te besteden en bijna 76% van het totale pakket in te vullen.

AANDEEL IN HUISHOUDELIJKE ARBEID

21.7 Zelf geschatte aandeel van mannen en vrouwen in huishoudelijk werk (koppelhuishoudens). Bron: APS - survey 2002.

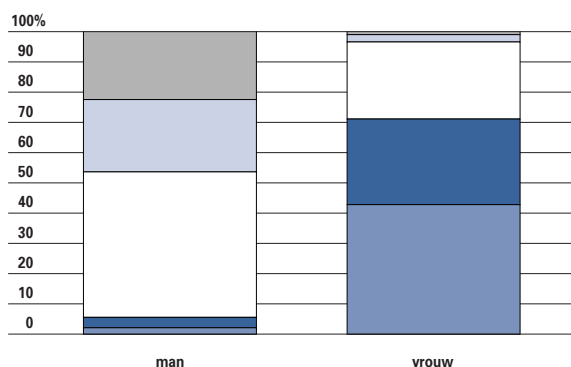
Als we enkel de tweeverdienersgezinnen bekijken, daalt het aantal uren huishoudelijke werk van de vrouwen en stijgt het aandeel van de mannen, maar

GEMIDDELD TIJDSBUDGET VOLGENS VERDIENERTYPE

	GEEN VAN BEIDE BETAALD WERK		MANNELIJK KOSTWINNERSGEZIN		TWEEVERDIENERSGEZIN	
	MAN	VROUW	MAN	VROUW	MAN	VROUW
betaalde arbeid	1,20	0,33	35,33	1,31	38,32	27,16
huishoudelijk werk	19,10	33,21	11,54	34,54	12,32	24,03
kind verzorg	0,55	2,42	1,22	7,19	2,17	4,13
n	154	130	124	112	248	255

21.8 Gemiddeld tijdsbudget volgens verdierstypen. Uren en na de komma minuten. Bron: VUB, TOR tijdsbudgetdata '99.

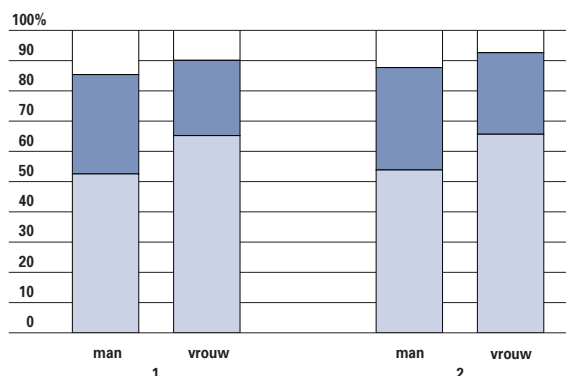
VERGELIJKING AANDEEL IN HUISHOUDELIJKE WERK

21.9 Eigen beoordeling van aandeel in huishoudelijk werk volgens geslacht (koppelhuishoudens). Bron: APS - survey 2002.

- ik doe veel minder dan mijn deel in het huishouden
- ik doe iets minder dan mijn deel in het huishouden
- ik doe ongeveer mijn deel in het huishouden
- ik doe iets meer dan mijn deel in het huishouden
- ik doe veel meer dan mijn deel in het huishouden

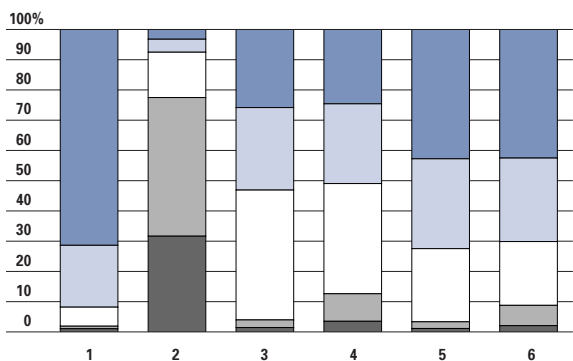
ATTITUDES OVER DE MANNELIJKE BIJDRAGE

21.10 Attitudes over de bijdrage van de man aan het huishoudelijk werk volgens geslacht. Bron: APS - survey 2002.

1. Mannen zouden een groter deel van het huishoudelijk werk moeten doen dan nu het geval is.
2. Mannen zouden een groter deel van de zorg voor de kinderen op zich moeten nemen dan nu het geval is.

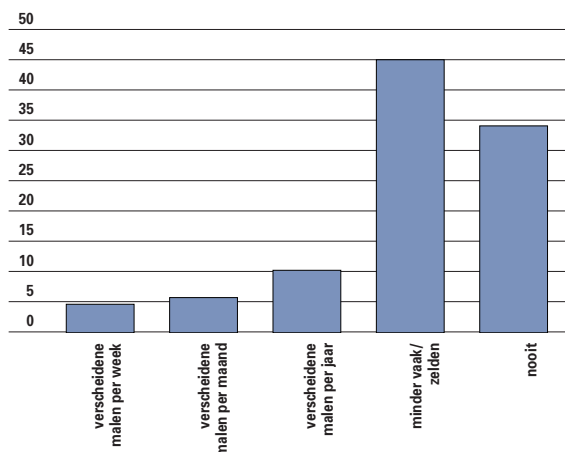
VERDELING HUISHOUDELIJKE TAKEN

21.11 Verdeling huishoudelijke taken in koppelhuishoudens. Bron: APS - survey 2002.

1. de was doen
2. kleine herstellingen in en rond het huis uitvoeren
3. voor zieke gezinsleden zorgen
4. naar de kruidenier gaan
5. poetsen in huis
6. eten klaarmaken

ONENIGHEID OVER HUISHOUDELIJKE TAKEN

21.12 Onenigheid tussen partners over de verdeling van huishoudelijke taken in koppelhuishoudens. Bron: APS - survey 2002.

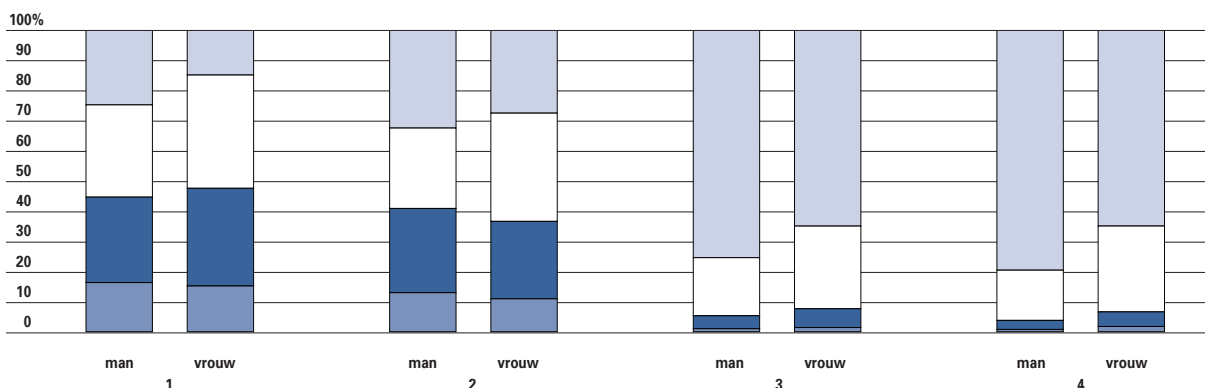
veel verschil maakt het uiteindelijk niet.

De gegevens van de survey zijn gebaseerd op één of twee vragen en zijn dus een momentopname. De tijdsregistratiemethode van het TOR-onderzoek is waarschijnlijk nauwkeuriger. In slechts 9% van de Vlaamse huishoudens worden de huishoudelijke taken evenwichtig verdeeld. In 85% van de Vlaamse huishoudens staat vooral de vrouw in voor het huishouden. In 6% van de Vlaamse huishoudens doet de man meer huishoudelijk werk.

Buitenshuiswerken geeft de vrouw wel een sterk argument in de onderhandelingen over de verdeling

van huishoudelijke werk. Een job leidt zo tot een gelijkere verdeling van het huishoudelijk werk. Let wel: gelijkere en niet gelijke. Ook in tweeverdienersgezinnen nemen de vrouwen meer huishoudelijk werk voor hun rekening dan de mannen. De verdeling van de taken in het gezin bevestigt het klassieke rollenpatroon. Kleine herstellingen in en rond het huis blijven mannenwerk. Bij 75% van de koppelhuishoudens is het altijd of gewoonlijk de man die klust. Naar de kruidenier gaan, gebeurt bij amper 12% van de koppels altijd of gewoonlijk door de man. De was doen, zieke gezinsleden verzorgen, poetsen en koken blijft vrouwenwerk. In minder dan 10% van de gezinnen neemt de man dat soort

PROBLEMEN IN DE COMBINATIE ARBEID - HUISHOUDEN

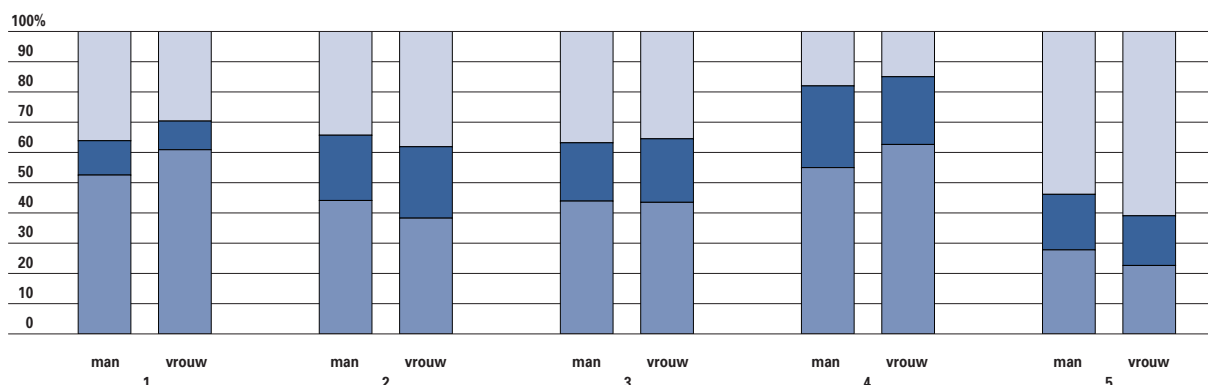
21.13 Problemen in de combinatie arbeid - huishouden volgens geslacht. Bron: APS - survey 2002.

Hoe vaak zijn de volgende zaken in de afgelopen drie maanden met u gebeurd?

- Toen ik van het werk thuiskwam, was ik te moe om de noodzakelijke huishoudelijke taken te doen.
- Het was moeilijk voor mij om mijn huishoudelijke verplichtingen te vervullen door de tijd die ik op het werk doorbreng.
- Ik kwam te moe op het werk aan om goed te presteren wegens de huishoudelijke taken die ik had gedaan.
- Het was moeilijk om mij op het werk te concentreren wegens mijn huishoudelijke verplichtingen.

nooit
een- of tweemaal
meerdermalen per maand
meerdermalen per week

ATTITUDES OVER BUITENSHUIS WERKENDE VROUW EN COMBINATIE ARBEID - GEZIN

21.14 Attitudes over buitenshuis werkende vrouw en combinatie arbeid - gezin. Bron: APS - survey 2002.

1. Een buitenshuis werkende moeder kan haar kinderen evenveel warmte en geborgenheid geven als een moeder die niet buitenshuis werkt.
2. Het is waarschijnlijk dat een peuter lijdt onder het feit dat zijn/haar moeder buitenshuis werkt.
3. Al bij al lijdt het gezinsleven eronder wanneer de vrouw een voltijdse baan heeft.
4. Zowel de man als de vrouw moeten bijdragen tot het inkomen van het gezin.
5. De taak van de man bestaat erin geld te verdienen; die van de vrouw om voor het huis en het gezin te zorgen.

(helemaal) niet akkoord
 noch akkoord, noch tegen
 (helemaal) akkoord

werk voor zijn rekening.

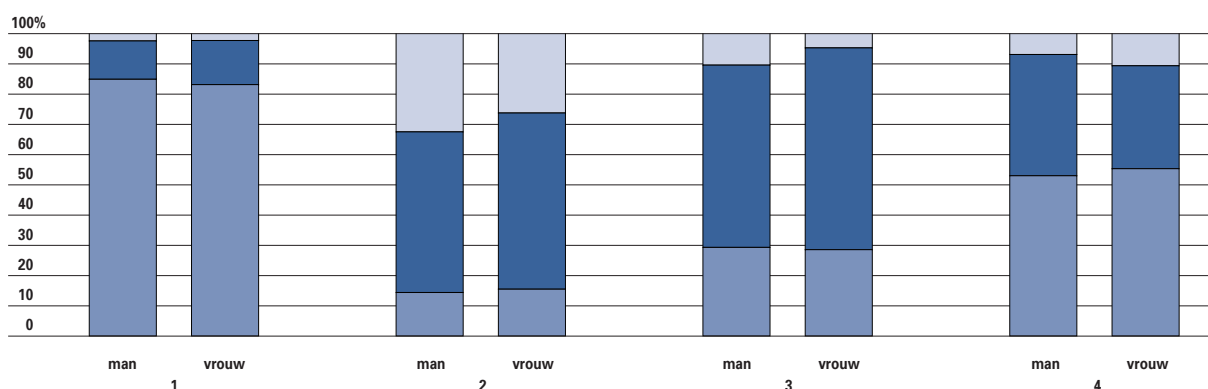
Mannen geven toe dat hun aandeel in het huishouden beperkt en zeker niet evenredig is. Een meerderheid van de mannen vindt dat ze in het algemeen een groter deel van het huishoudelijk werk op zich zouden moeten nemen. Het aandeel vrouwen dat die mening onderschrijft, is wel groter.

Deze ongelijkheid leidt al bij al zelden tot onenigheid, zeggen zowel mannen als vrouwen. Maar in tweeverdienersgezinnen vallen er wel vaker woorden. Daar zegt slechts 24% nooit onenigheid te hebben over de verdeling van huishoudelijke taken. 30%

van de tweeverdienersgezinnen heeft meerdere keren per jaar onenigheid over het huishouden.

Door de ongelijke verdeling kampen meer vrouwen dan mannen thuis met stress. Van de mannen zegt 56% thuis zelden stress te hebben, bij de vrouwen is dat 41%. Van de vrouwen zegt 65% nooit concentratieproblemen te hebben op het werk wegens huishoudelijke verplichtingen en 65% was nooit te moe op het werk als gevolg van het verrichten van huishoudelijke taken. Bij de mannen is dat respectievelijk 80% en 76%. Wel zeggen meer mannen het moeilijk te hebben om huishoudelijke verplichtin-

'IDEALE' TEWERKSTELLINGSSITUATIE VOOR EEN VROUW

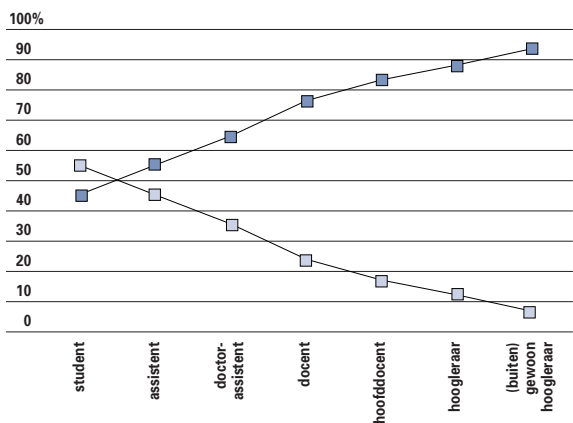
21.15 Mening over de «ideale tewerkstellingssituatie» voor een vrouw bij verschillende gezinssituaties.

Bron: APS - survey 2002. Vindt u dat vrouwen in de volgende omstandigheden voltijds, deeltijds of helemaal niet buitenshuis zouden moeten werken?

1. na het huwelijk en vóór er kinderen zijn.
2. wanneer een van de kinderen de leerplichtige leeftijd nog niet heeft bereikt.
3. nadat het jongste kind naar school gaat.
4. nadat de kinderen het huis uit zijn.

thuisblijven
 deeltijds werken
 voltijds werken

VROUWEN AAN DE VLAAMSE UNIVERSITEITEN

21.16 Aandeel van vrouwen onder studenten en academisch personeel aan de Vlaamse universiteiten. Cijfers voor 2002. Bron: VLIR, OND.

gen te vervullen door de vele uren die ze op het werk doorbrengen.

Vrouwen aan de haard?

Mannen en vrouwen hebben nagenoeg dezelfde mening over de **buitenshuiswerkende vrouw**. Een vrouw met een job is de normaalste zaak van de wereld, maar een peuter en het gezinsleven in het algemeen lijden er wel onder. Wel vinden meer vrouwen dan mannen dat een buitenshuiswerkende moeder haar kinderen evenveel warmte en geborgenheid kan geven als een moeder die thuisblijft. Als de kinderen naar school gaan of het huis uit zijn,

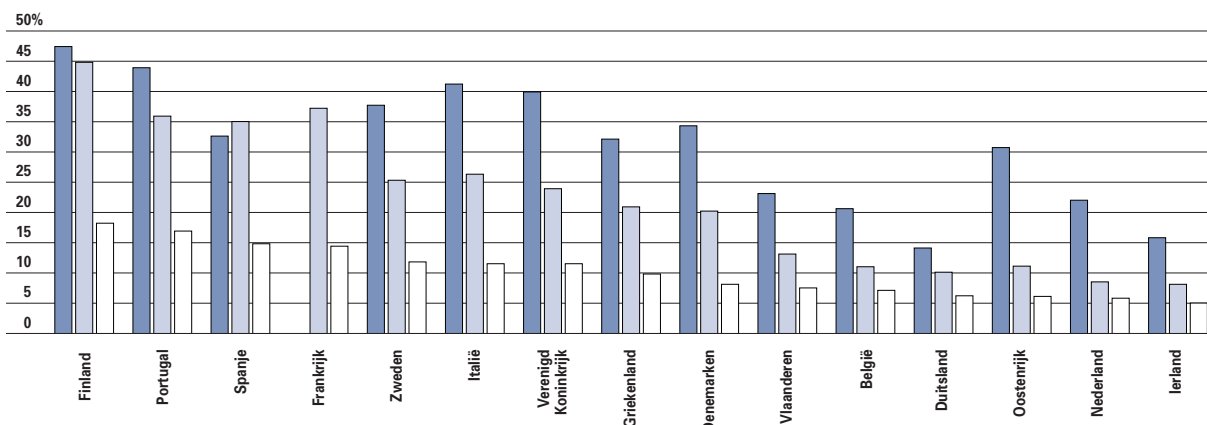
vindt slechts een kleine minderheid dat de vrouw moet thuisblijven, maar een grote groep is wel voorstander van deeltijdse arbeid voor de vrouw. Meer mannen dan vrouwen vinden dat de vrouw vooral voor het huis en het gezin moet zorgen en dat het niet haar taak is om geld te verdienen. Maar de aanhangers van dit vrouw-aan-de-haard stereotyype vormen wel een duidelijke minderheid. Het idee van een werkende vrouw, die naast haar partner bijdraagt aan het gezinsinkomen, is al bij al vanzelfsprekend geworden. De meeste vrouwen én mannen zijn er overigens van overtuigd dat een baan de beste manier is voor een vrouw om zelfstandig te zijn. Daaruit besluiten dat het mannelijke kostwinnersgezin plaats heeft geruimd voor het combinatiegezin, is een stap te ver is. Een combinatiegezin veronderstelt immers dat zowel de beroepsarbeid als de gezinsarbeid min of meer gelijk verdeeld zijn.

Zichtbare maatschappelijke functies

1. Vrouwelijke professoren

In het universitair onderwijs vindt je meer vrouwelijke dan mannelijke studenten, maar van die oververtegenwoordiging is niets meer te merken als je naar de assistenten en professoren kijkt. Amper 14% van alle Vlaamse **professoren** is vrouw. Hoe hoger de academische graad, hoe minder vrouwen. Van de hoogleraren en (buiten)gewoon hoogleraren is slechts 8,7% vrouw. De verticale segregatie op de arbeidsmarkt, waarbij vrouwen ondervertegenwoordigd zijn in de hogere functieniveaus, lijkt aan de universiteiten

VROUWELIJKE PROFESSOREN (EU)

21.17 Europese vergelijking van het aandeel van vrouwelijk academisch personeel aan de universiteiten. Bron: Women & Science groep van de Europese Unie; Vlaanderen: VLIR, bewerking APS. Cijfers voor 1999, behalve Griekenland en Portugal (1997) en Spanje, Ierland en Oostenrijk (1998).

sterker te spelen dan in andere sectoren.

De vrouwelijke ondervertegenwoordiging aan de universiteiten is deels te verklaren door de slechte startpositie. Vorige generaties telden veel minder vrouwelijke studenten en bijgevolg was de vrouwelijke rekruteringsbasis voor academisch personeel beperkt. Dat nadeel is ondertussen van de baan. Sinds kort studeren meer vrouwen dan mannen aan de universiteit af.

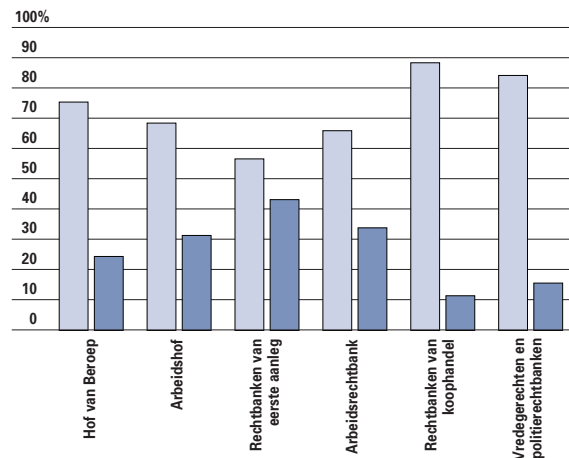
De ondervertegenwoordiging is een internationaal fenomeen. Men vindt ze terug in alle landen van de Europese Unie en in alle professorencategorieën. België en Vlaanderen zitten net iets onder het Europees gemiddelde. In Duitsland, Oostenrijk, Nederland en Ierland is het aandeel vrouwelijke profs nog kleiner dan in Vlaanderen. In Finland en Portugal zijn vrouwen het best vertegenwoordigd in het academisch kader.

2. Vrouwelijke rechters

De **magistratuur** doet het iets beter dan de academische wereld. Net geen 30% van alle Belgische magistraten is vrouw. Maar ook hier daalt het aantal vrouwen naarmate we de top van de magistratuur naderen. Het Hof van Cassatie telt bijvoorbeeld slechts 4 vrouwen op 39 magistraten.

Uit een vergelijking van de twee arrondissementen van het Vlaamse Gewest (Antwerpen en Gent) blijkt dat vooral de Rechtbanken van Koophandel en de Politie-rechtbanken en Vrederechten heel mannelijk zijn. Alleen de rechtbanken van eerste aanleg tellen meer dan 40% vrouwelijke magistraten. De vergelijking toont ook verticale segregatie. Van de voorzitters en kamervoorzitters in alle rechtbanken van die twee arrondissementen is slechts 19% vrouw.

MAGISTRATEN VOLGENS GESLACHT

21.18 Magistraten van de verschillende rechtbanken volgens geslacht (percentages). Vlaams Gewest: de arrondissementen Gent en Antwerpen. Cijfers voor 2002. Bron: FOD Justitie.

3. Vrouwelijke ondernemers

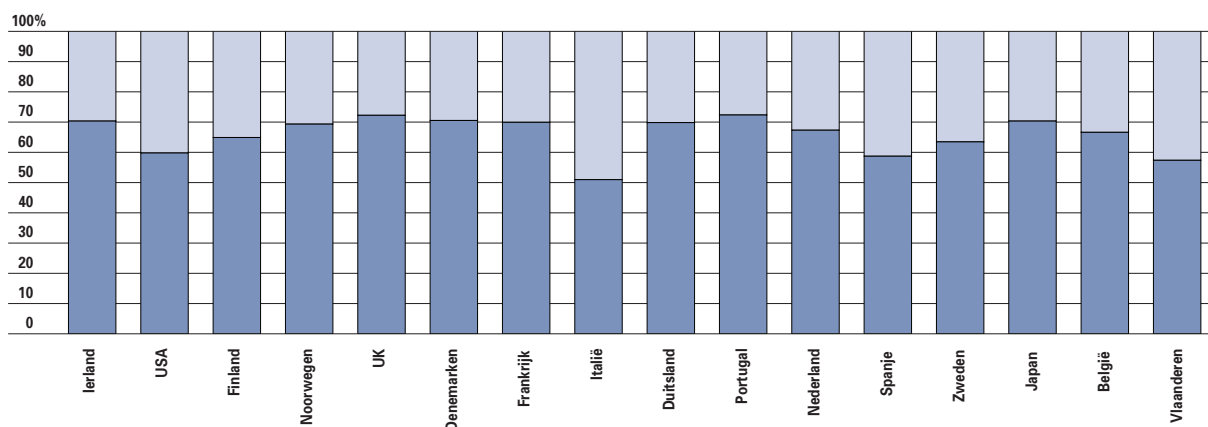
België telt tweemaal zoveel mannelijke als vrouwelijke **starters**. In Vlaanderen is het verschil veel kleiner. Enkel Italië heeft evenveel vrouwelijke als mannelijke starters. De meeste andere Europese landen sluiten net als België aan bij de verhouding van 2 tegen 1.

Als we het totaal aantal zelfstandigen en werkgevers bekijken in relatie tot alle personen met een betrekking, merken we dat België en Vlaanderen relatief sterk scoren t.o.v. de andere landen.

In Zuid-Europa is er meer ondernemerszin.

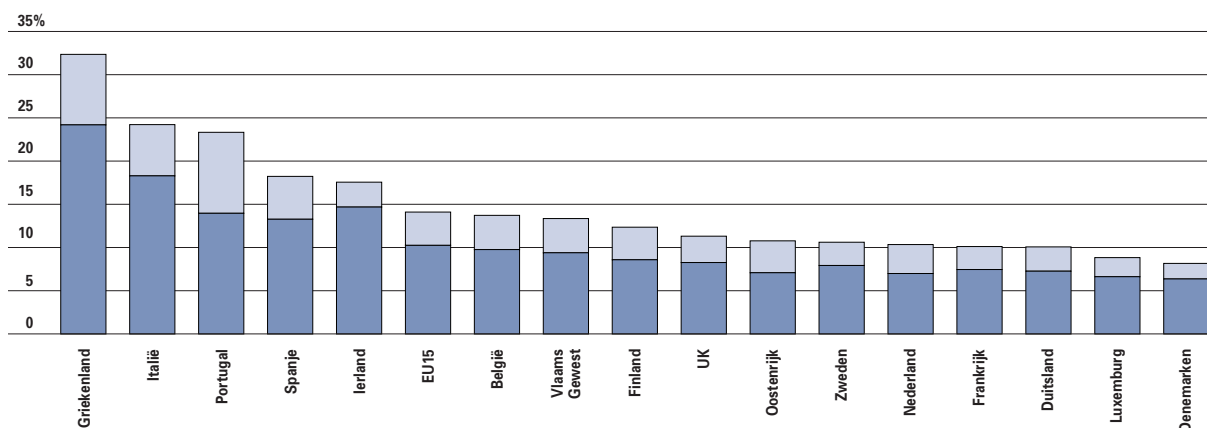
Ook de verhouding man/vrouw is in het Vlaamse

TEA VOLGENS GESLACHT

21.19 Internationale vergelijking van het ondernemerschap («Total Entrepreneurial Activity») volgens geslacht (EU, USA, Japan en Vlaanderen). Bron: GEM 2001.

ZELFSTANDIGEN EN WERKGEVERS

21.20 Aandeel vrouwelijke en mannelijke zelfstandigen en werkgevers t.o.v. alle personen met een betrekking. Cijfers voor 2000. Bron: LFS.

vrouw
man

Gewest iets evenwichtiger dan in de meeste West-Europese landen, maar minder evenwichtig dan in enkele Zuid-Europese landen.

VOOR MEER INFORMATIE

<http://www.steunpuntgelijkekansen.be>
http://europa.eu.int/comm/research/science-society/women-science/women-science_en.html
<http://www.gemconsortium.org/>
<http://www.vlir.be>

Clarke, S. (2001) Earnings of men and women in the EU: the gap narrowing but only slowly. Eurostat: Statistics in Focus.

Coppens, K, en Koelet, S. (2002) Participatie als hefboom. Publieke participatie en de verdeling van de huishoudelijke taken. Pp. 175-190 in: Elchardus, M., en Glorieux, I. De symbolische samenleving. Tiel: Lannoo.

Franco, A., en Winqvist, K. (2002) Women and men reconciling work and family life. Eurostat: Statistics in Focus.

Geurts, K. (2002) Gezin en arbeid: een generatie

(maakt het) verschil. Pp. 227 - 241 in: Steunpunt WAV - SSA. Jaarreeks 2002. De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Deel 4, Jaarboek. Leuven: uitgeverij Garant - Steunpunt WAV.

Global Entrepreneurship Monitor. 2001 Executive Report.

Van Dongen, W., Beck, M. en Vanhaute, E. (red.) (2001) Beroepsleven en gezinsleven. Het combinatie-model als motor voor een actieve welvaartsstaat? Leuven: CBGS/Garant.

Van Haegendoren, M., Valgaeren, E., en Noelanders, S. (2000) Gezocht: Professor (V). Een onderzoek naar vrouwen in academia. Hasselt/Brussel: LUC/Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

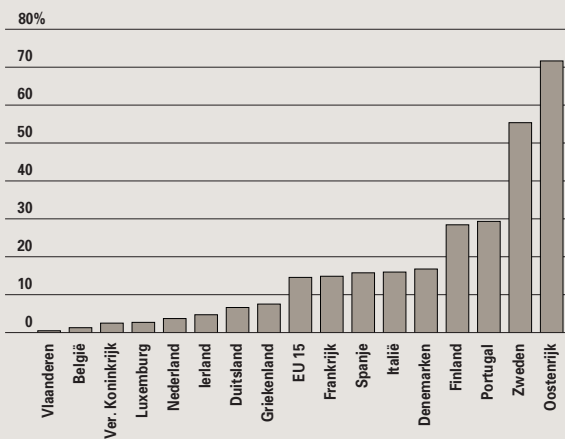
Vercoutere, K. (o.l.v. Monard, E.) (2002) Wetenschappelijk onderzoek en de genderproblematiek. Brussel: Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid.

Focus: Duurzame ontwikkeling

1 hoofdstuk 22

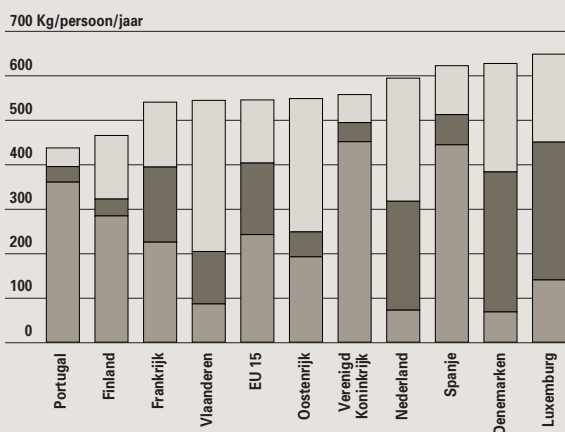
Kerncijfers

HERNIEUWBARE ENERGIEBRONNEN

Aandeel hernieuwbare energie in het bruto binnenlands elektriciteitsgebruik, 2000. Bron: VMM-MIRA, Eurostat.

HUISHOUDELIJK AFVAL

Huishoudelijke afvalproductie naar type verwerking (kg/persoon/jaar), 1999. Bron: VMM-MIRA, Eurostat.

hergebruikt, gecomposteerd, gerecycleerd
 verbrand
 gestort

Blikvangers

- Op dit moment is Vlaanderen nog ver verwijderd van de Kyoto-doelstellingen, de voorbije tien jaar nam de uitstoot van broeikasgassen met 11% toe
- Elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen blijft beperkt tot 0,7% van het bruto binnenlands elektriciteitsgebruik in 2000
- Met slechts 0,6% van het totale landbouwareaal dat biologisch bewerkt wordt is Vlaanderen Europees hekkesluit
- Vlaanderen doet het goed op vlak van afvalverwerking, bijna twee derde van het afval wordt gerecycleerd of gecomposteerd
- Met slechts een kwart werkenden bij de oudere bevolking blijft Vlaanderen ver onder het Europees gemiddelde

Elektronisch

Meer uitgebreide cijferreeksen uit dit hoofdstuk vindt u op www.vlaanderen.be/vrind/

Duurzame ontwikkeling is een begrip dat in de loop van de voorbije drie decennia moeizaam maar gestaag vorm heeft gekregen op de verschillende bestuurlijke niveaus. Dat proces verliep echter niet overal aan dezelfde snelheid en daardoor betekent duurzame ontwikkeling niet steeds hetzelfde naargelang het voorkomt in internationale, Europese, nationale of regionale context. In 1972 baarde de Club van Rome opzien met het rapport 'Grenzen aan de Groei', waarin voor het eerst erkend wordt dat de economische groei negatieve gevolgen kan hebben voor het milieu en de sociale verhoudingen. Een volgende mijlpaal is het rapport 'Our common future' uit 1987. In dit document legt de World Commission on Environment and Development, ook wel de commissie-Brundtland genaamd, de basis voor de wijdverspreide definitie van duurzame ontwikkeling: "Die ontwikkeling die gericht is op bevrediging van de noden van het heden zonder deze van de komende generaties in het gedrang te brengen, en waarvan de realisatie een veranderingsproces vergt waarin het gebruik van hulpbronnen, de bestemming van investeringen, de gerichtheid van technologische ontwikkeling en institutionele veranderingen worden afgestemd op zowel toekomstige als huidige behoeften".

Duurzame ontwikkeling gaat dus niet enkel over het milieu, maar over de integratie van het economische, sociale en ecologische beleid om ongewenste effecten te voorkomen. Ook het principe van de solidariteit in tijd en ruimte zit stevig ingebakken in de definitie.

Het rapport-Brundtland heeft wereldwijd een grote weerklank gevonden en leidde tot een grote wetenschappelijke, maatschappelijke en politiek-bestuurlijke activiteit. Zo werd het idee van duurzame ontwikkeling verder uitgediept tijdens de VN-conferenties in Rio de Janeiro (1992) en Johannesburg (2002). Beide tops resulteerden in enkele stevige verklaringen, maar die bleven goeddeels dode letter omdat ze een onvoldoende wettelijke basis hebben. Momenteel is alle hoop gevestigd op het Uitvoeringsplan dat voortvloeit uit de Wereldtop in Johannesburg. Dit actieprogramma formuleert tijdsgebonden en kwantitatieve doelstellingen voor de verdere uitvoering van de agenda die tien jaar eerder werd afgesproken in Rio.

Ook in Europa is de jongste jaren een proces richting duurzame ontwikkeling op gang gekomen. Zo werd op de Europese Raad van Lissabon in maart 2000 een strategie overeengekomen om van Europa tegen 2010 de meest concurrentiële en dynamische kenniseconomie ter wereld te maken, die bovendien

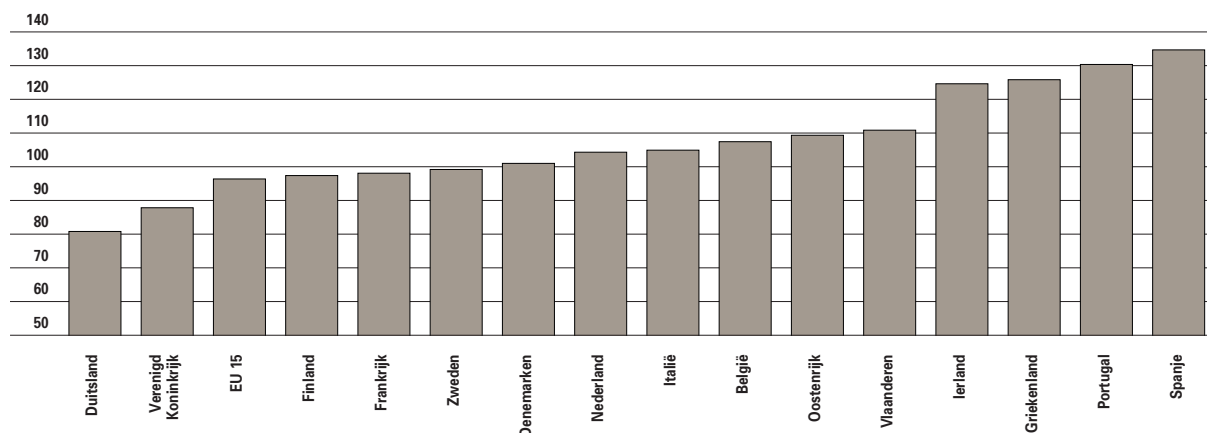
in staat is tot duurzame economische groei met meer en betere banen en een hechtere sociale samenhang. Initieel waren dus enkel de economische en sociale pijler vertegenwoordigd. Daar kwam verandering in toen de Europese Raad van Göteborg in juni 2001 het milieu als derde dimensie toevoegde aan het zogeheten Lissabon-proces, waarop de eerste pogingen werden gedaan om de drie pijlers beter in evenwicht te brengen. Sindsdien gelden klimaatverandering, duurzaam vervoer, volksgezondheid en natuurlijke hulpbronnen als de milieuprioriteiten voor een duurzame ontwikkeling.

Parallel daarmee startte de Vlaamse regering in 2000 met het project Kleurrijk Vlaanderen dat door zijn gerichtheid op het langetermijndenken nauw aanleunt bij het concept duurzame ontwikkeling. In 2001 werkten experts uit de academische, politieke, sociale en bedrijfs wereld in zes visiegroepen de mogelijke antwoorden uit op toekomstige uitdagingen op het vlak van leren, ondernemen, werken, cultuur, zorg en milieu. Op de Vlaamse Conferentie van 22 november 2001 hebben de Vlaamse regering en vertegenwoordigers van het middenveld (sociale partners en milieubewegingen) uit deze verschillende visieteksten een reeks van 21 doelstellingen voor de 21ste eeuw gedistilleerd, het zogenaamde 'Pact van Vilvoorde'. Gezien de talrijke parallellen kan deze langetermijnstrategie beschouwd worden als een Lissabon-proces op Vlaamse schaal:

- beide projecten onderscheiden een economisch, sociaal en ecologisch luik
- het eindpunt voor beide strategieën ligt in 2010
- de doelstellingen van beide processen lopen parallel
- voor beide processen zullen indicatoren naar voren worden geschoven om na te gaan in welke mate de doelstellingen worden bereikt.

Toch zal er in de toekomst werk moeten gemaakt worden van een heuse Vlaamse strategie voor duurzame ontwikkeling. In Johannesburg hebben alle landen er zich namelijk toe verbonden om tegen 2005 een nationale strategie op te stellen. Momenteel bestaat in België echter alleen het Federaal plan voor duurzame ontwikkeling, terwijl de nieuwe nationale strategie gezamenlijk zou moeten uitgewerkt en onderschreven worden door de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten. Vandaag wordt op Vlaams niveau wel al gewerkt aan de integratie van het milieubeleid in andere domeinen, maar er is nog steeds geen algemeen overleg rond duurzame ontwikkeling. Op dit ogenblik bepaalt nog steeds een beperkt aantal verantwoordelijken ad hoc het Vlaamse standpunt dat als input

BROEIKASGASSEN

22.1 Evolutie van de emissie van broeikasgassen in CO₂-equivalenten (index 1990=100), 2000. Bron: VMM-MIRA, EMA.

dient op het federaal en internationaal forum. Er is dus behoefte aan een onafhankelijk coördinatie-systeem op Vlaams niveau dat het integrale en langetermijndenken kan vertalen in een Vlaams plan voor duurzame ontwikkeling.

In afwachting van een Vlaams plan geven enkele indicatoren een beeld van de duurzame ontwikkeling in Vlaanderen. De domeinen die daarbij in acht worden genomen zijn klimaatverandering, duurzaam vervoer, volksgezondheid en natuurlijke hulpbronnen (de milieuprioriteiten van Lissabon), aangevuld met armoede en vergrijzing (de sociale dimensie). Deze indicatoren maken, met uitzondering van de biologische landbouw, allen deel uit van de set structurele indicatoren van het Lissabonproces.

Klimaatverandering

Sinds het begin van het industriële tijdperk in de 18de eeuw is de concentratie van broeikasgassen in onze atmosfeer sterk toegenomen. Dit kan leiden tot een verhoging van de gemiddelde temperatuur en een globale **klimaatverandering**. Die processen kunnen op hun beurt een belangrijke en veelal onomkeerbare impact hebben op diverse ecosystemen, op socio-economische sectoren zoals de voedselvoorziening en de waterbevoorrading, en op de volksgezondheid. In de ontwikkelingslanden, die bovendien over minder mogelijkheden beschikken om zich aan te passen, zal deze impact het grootst zijn.

1. Broeikasgassen

In het Kyoto-protocol uit 1997 verbond Europa zich ertoe om in de periode 2008-2012 de uitstoot van de zes broeikasgassen met gemiddeld 8% te verminderen ten opzichte van 1990. België kreeg een

vermindering van 7,5% toegewezen, en in afwachting van een overeenkomst over de verdeling van deze inspanning tussen de gewesten wordt dit cijfer ook gehanteerd als middellangetermijndoelstelling voor Vlaanderen. Als kortetermijndoelstelling wordt tegen 2005 gestreefd naar een stabilisatie op het niveau van 1990.

Op dit moment is Vlaanderen nog ver verwijderd van deze doelstellingen. Tussen 1990 en 2000 nam de uitstoot van broeikasgassen toe met 11%.

Dit is bijna volledig te wijten aan de toegenomen CO₂-uitstoot van 13% in dezelfde periode.

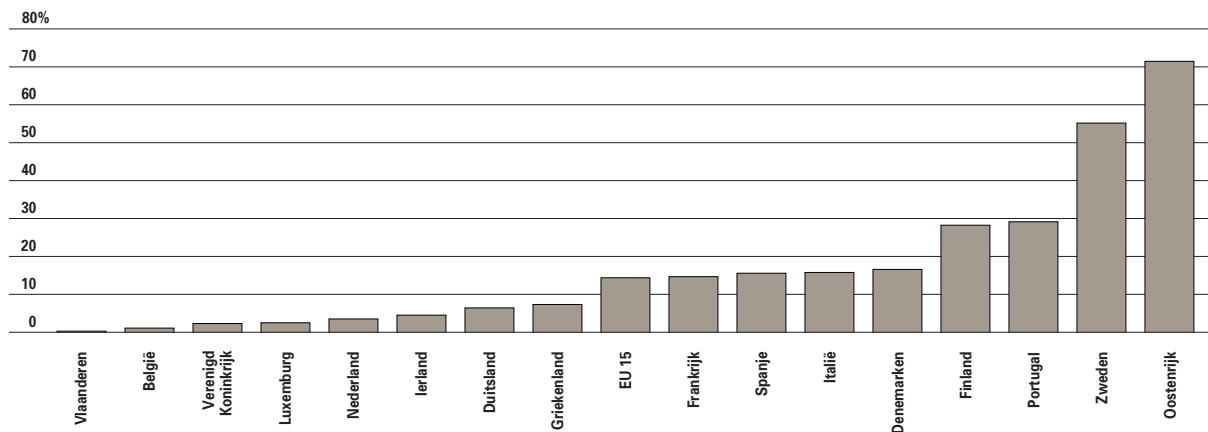
De voornaamste oorzaak van CO₂- en broeikasgasemissies in Vlaanderen is de verbranding van fossiele brandstoffen (kolen, aardolie, aardgas en hun afgeleide producten).

Landbouw is de enige sector die een absolute emissiereductie heeft gerealiseerd in de voorbije periode. Alle andere sectoren lieten hogere emissies optekenen. Vooral de sectoren verkeer & vervoer en industrie scoren slecht.

2. Hernieuwbare energie

Ook het aandeel van de **hernieuwbare energiebronnen** in de totale elektriciteitsproductie geeft een indicatie van de strijd tegen de klimaatverandering. De elektriciteitsproductie uit hernieuwbare energiebronnen zoals wind, waterkracht, zonlicht en aardwarmte gaat immers gepaard met beduidend minder (of geen) emissie van broeikasgassen. Ze overschrijdt bovendien nooit de draagkracht van deze energiebronnen, aangezien ze onuitputtelijk zijn. Een succesvolle opbouw van hernieuwbare energie kan ook gezien worden als een voorbereiding op de afbouw van petroleumproducten als voornaamste energiebronnen.

HERNIEUWBARE ENERGIEBRONNEN

22.2 Aandeel hernieuwbare energie in het bruto binnenlands elektriciteitsgebruik, 2000. Bron: VMM-MIRA, Eurostat.

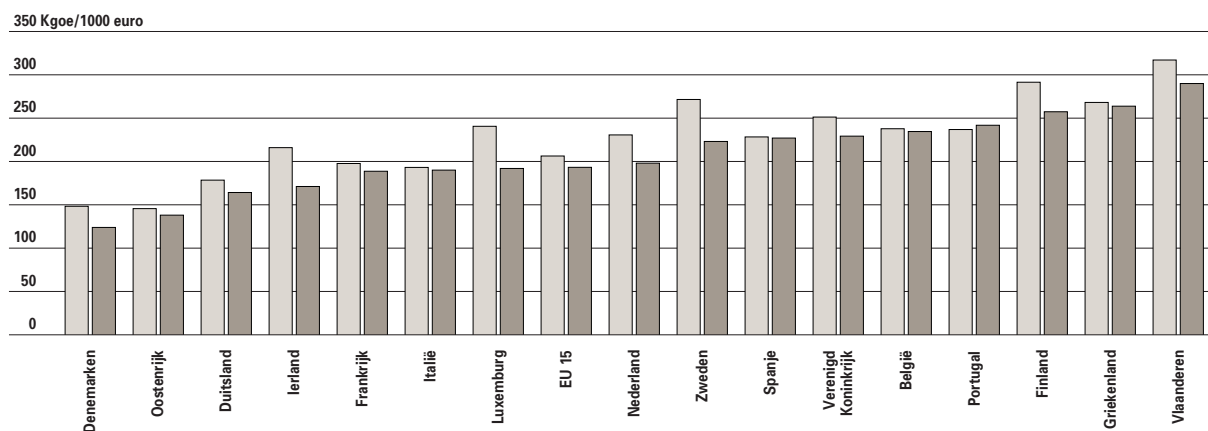
Het aandeel van groene stroom in het bruto Europees elektriciteitsgebruik (met inbegrip van het elektriciteitsgebruik in de energiesector) bedraagt 14,7% in 2000. Omdat in België geen grootschalige waterkrachtprojecten mogelijk zijn, blijft de Europese doelstelling voor België beperkt tot 6% in 2010. Maar daar zijn we nog lang niet aan toe. In Vlaanderen bedraagt het aandeel van elektriciteit uit hernieuwbare bronnen 0,7% van het bruto binnenlands elektriciteitsgebruik in 2000. Hiervan is 89% afkomstig van de verbranding van restafval. Windenergie, biomassa (zonder afvalverbranding) en waterkracht zijn respectievelijk goed voor 4,3%, 5,7%, en 0,6%. Het aandeel van de elektriciteit uit zonlicht wordt geschat op minder dan 1%.

Natuurlijke hulpbronnen

Het terugdringen van het gebruik van fossiele brandstoffen en deze vervangen door hernieuwbare brandstoffen is ook een onderdeel van het ruimere proces waarbij onze economische groei op termijn losgekoppeld moet worden van het gebruik van primaire grondstoffen.

Grondstoffen zijn nodig voor de productie van goederen en diensten, en vormen zo de ruggengraat van de economie. De ontginning en het gebruik van primaire grondstoffen verstoren echter het milieu. Ten eerste kan de ontginning leiden tot een uitputting van de schaarse grondstofvoorraden en tot een aantasting van het milieu op de plaats van de

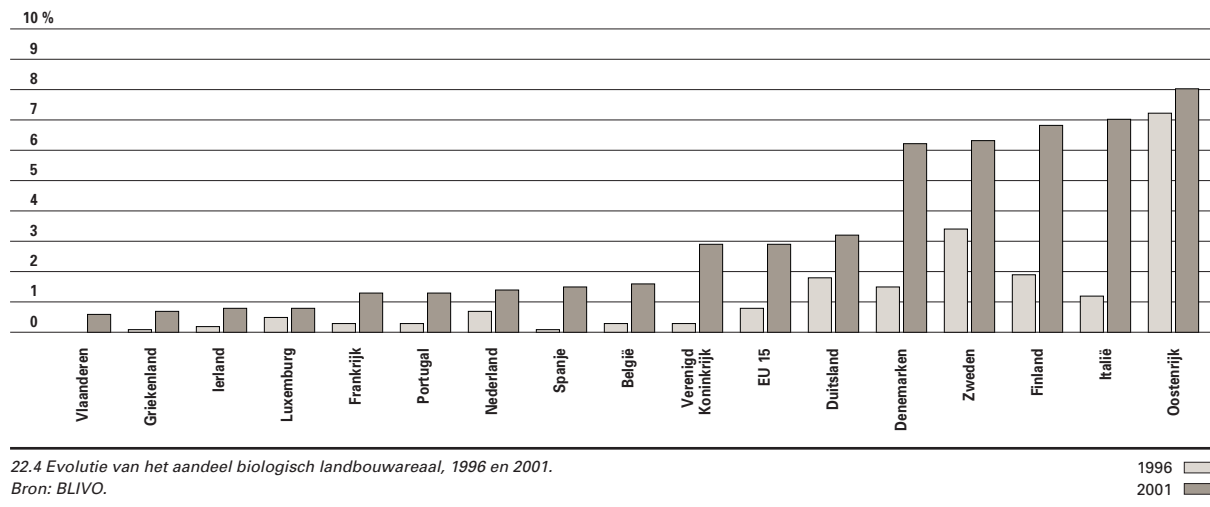
ENERGIE-INTENSITEIT

22.3 Evolutie van de energie-intensiteit van de economie, 1995 en 2000. Energie-intensiteit: hoeveelheid bruto binnenlands energiegebruik (Kgoe) per eenheid BBP uitgedrukt in constante prijzen van 1995 (1000 euro). Bron: VMM-MIRA, Eurostat.

1995 2000

BIOLOGISCH LANDBOUWAREAAL

ontginning. Ten tweede komen alle grondstoffen vroeg of laat opnieuw in het milieu terecht in de vorm van afvalstoffen en emissies naar lucht, water en bodem. Omdat de draagkracht van het milieu hierdoor in het gedrang dreigt te komen, is het van belang dat de economische groei loskomt van het gebruik van primaire grondstoffen.

1. Energie-intensiteit van de economie

Een van de manieren om de economische groei minder afhankelijk te maken van primaire grondstoffen, is het optimaal aanwenden van elke vorm van energie. Zowel voor de economische groei zelf als voor de toekomstige generaties is het van belang dat de energie-intensiteit – de hoeveelheid energie die nodig is om een bepaalde hoeveelheid BBP te genereren – daalt.

In Vlaanderen is de **energie-intensiteit** in vergelijking met de rest van Europa zeer groot. Door het grote aandeel van energie-intensieve bedrijven bengelt Vlaanderen nog steeds helemaal achteraan het Europese peloton. De jongste jaren is wel een verbetering merkbaar, ook al omdat binnen de Vlaamse economie de groei van de dienstensector de voorbije jaren veel sterker is dan die van de industrie. Sinds 1995 daalde de energie-intensiteit in Vlaanderen met 8,5% tegenover 6,3% in Europa en 1,3% in België.

2. Biologische landbouw

Ook op het vlak van de **biologische landbouw** is Vlaanderen de Europese hekkensluiter. Biologische landbouw maakt geen gebruik van bestrijdingsmiddelen of kunstmeststoffen, zodat de negatieve

effecten op het milieu beperkt blijven.

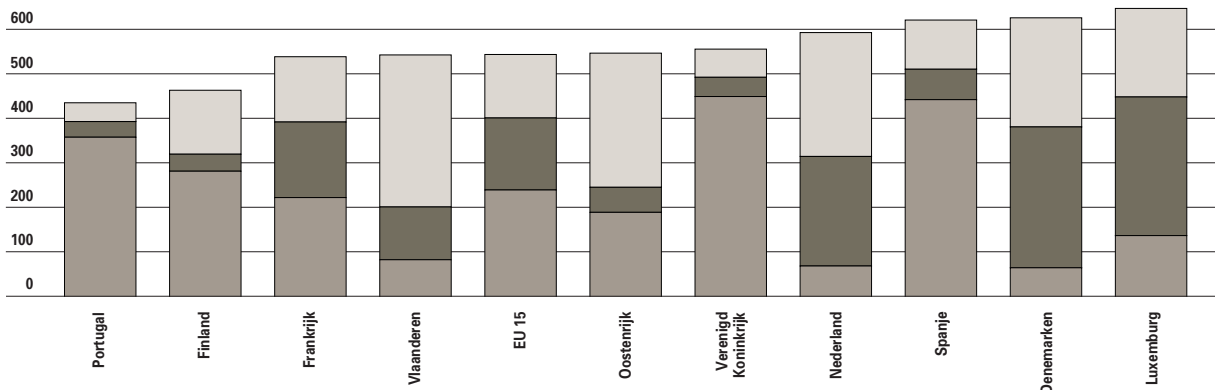
In de EU is de biologische landbouw gegroeid van 1,2 miljoen hectare in 1996 tot 3,8 miljoen hectare in 2001, waarvan Italië meer dan 1 miljoen hectare voor zijn rekening neemt. Dit betekent dat momenteel bijna 3% van het totale agrarische gebied in Europa biologisch bewerkt wordt. In relatieve cijfers zijn de grote koplopers de Scandinavische landen, Oostenrijk en Italië. Vlaanderen haalt slechts 0,6%. De oorzaak hiervan is het feit dat het premiestelsel voor biologische landbouw vooral interessant is voor extensievere sectoren (die veel oppervlakte vereisen), zoals grasland, terwijl de Vlaamse landbouw gekenmerkt wordt door zijn intensief karakter, in bijvoorbeeld de vtmesterij en de glastuinbouw.

3. Huishoudelijk afval

Tot slot is ook de manier waarop het huishoudelijk afval wordt verwerkt een belangrijk aspect van het grondstoffenbeheer. Afval betekent immers een verlies van grondstoffen en energie. De opslag, het transport en de verwerking, kortweg het beheer van afval, gaat bovendien gepaard met aantasting van het milieu. Om deze milieuverstoringen te beperken, moet afval zoveel mogelijk voorkomen worden of alvast zo milieuvriendelijk mogelijk beheerd. Om de gevolgen van de afvalverwerking voor het milieu te beperken, richt het beleid zich op de ladder van Lansink. Helemaal bovenaan, als meest milieuvriendelijke verwerking, staat het hergebruik via bijvoorbeeld kringloopwinkels. Een trede lager staan het recycleren en composteren, gevolgd door het verbranden met en zonder energierecuperatie. Helemaal onderaan de ladder staat het storten. De wijze waarop huishoudelijk afval wordt verwerkt,

HUISHOUDELIJK AFVAL

700 Kg/persoon/jaar

22.5 Huishoudelijke afvalproductie naar type verwerking (kg/persoon/jaar), 1999.
Bron: VMM-MIRA, Eurostat.

hergebruikt, gecomposteerd, gerecycleerd
verbrand
gestort

hangt nauw samen met de manier waarop het wordt ingezameld. Het niet-selectief ingezameld afval wordt verbrand of gestort, de selectief ingezamelde afvalstoffen worden meestal hergebruikt, gecomposteerd of gerecycleerd.

Vlaanderen doet het goed op vlak van de verwerking van afval. Zo werd 61% van het afval gerecycleerd of gecomposteerd. Verbranden was goed voor 21,6%. Storten had in 1999 een aandeel van 15,8%.

De meest milieuvriendelijke verwerking komt echter nauwelijks in de tabellen voor: slechts 1,6% van het huishoudelijk afval werd in 1999 hergebruikt.

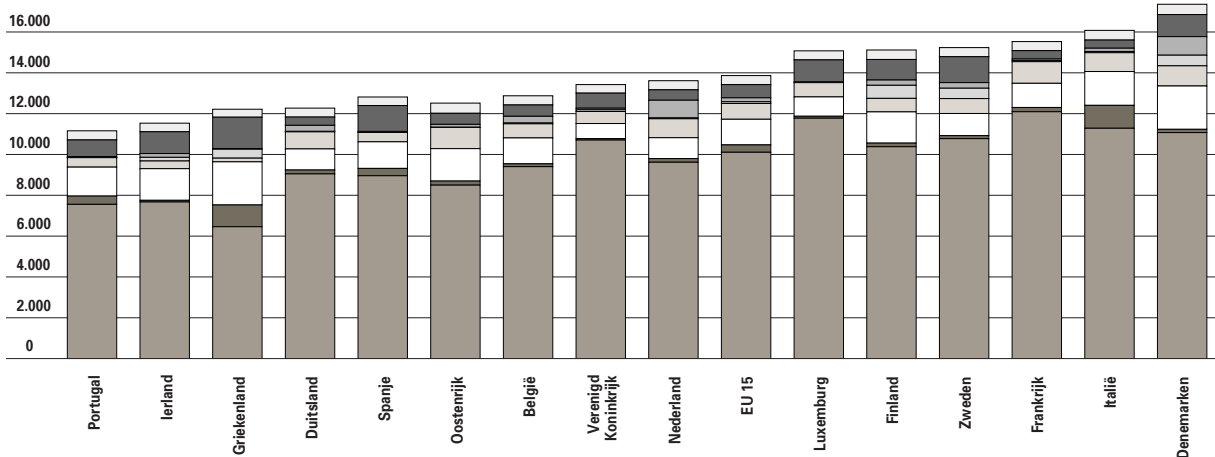
De totale aangeboden hoeveelheid huishoudelijk afval is echter blijven stijgen.

Duurzaam vervoer

Het vervoer en verkeer zijn door hun verbranding van fossiele brandstoffen verantwoordelijk voor een groot deel van de CO₂-uitstoot. De grote boosdoener is het wegverkeer, dat 95% van de uitstoot voor zijn rekening neemt. Hiervan is 70% toe te schrijven aan het personenvervoer en 30% aan het goederenvervoer.

MODALE VERDELING VAN HET PERSONENVERVOER

18.000 Km/persoon/jaar

22.6 Modale verdeling van het personenvervoer (km/persoon/jaar), 2000.
Bron: VMM-MIRA, Eurostat.

te voet
vliegtuig
fiets
boot
trein
bus / tram
bromfiets
auto

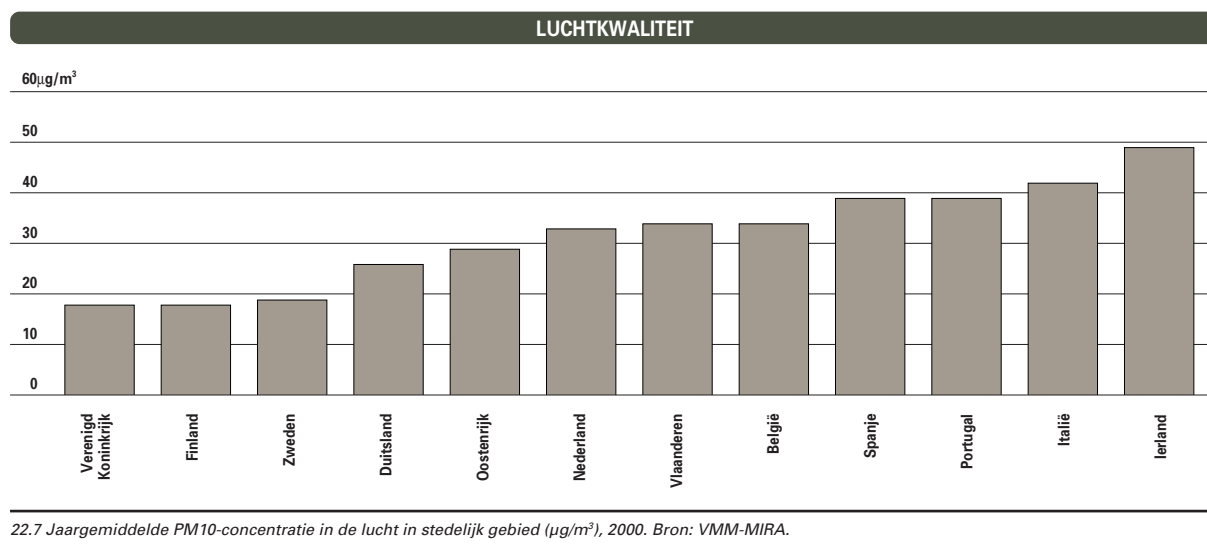
Ook op het vlak van het totale energiegebruik in het vervoer en verkeer neemt het wegverkeer de grootste fractie in: 96,1%. In 2001 steeg het finale energiegebruik van de verscheidene vervoersmodi met 0,7%. Daarom wil de Vlaamse overheid in haar mobiliteitsplan gericht ingrijpen op de oorzaken die de aangroei van de automobilitieit mee bepalen. Enkele elementen in haar strategie om te evolueren in de richting van een duurzamer mobiliteit zijn: het versterken van de alternatieven voor het wegtransport en wegvervoer, het verhogen van de efficiëntie van alle vervoersmodi en het beïnvloeden van attitudes en gedrag. Het personenvervoer met de wagen wordt daarbij als minst duurzaam beschouwd. De andere basisdoelstellingen van het Vlaamse mobiliteitsplan zijn gebaseerd op de uitdagingen die de OESO formuleerde voor een toekomstig mobiliteitsbeleid: het vrijwaren van de bereikbaarheid, het garanderen van de toegankelijkheid, het verbeteren van de veiligheid, het verbeteren van de verkeersleefbaarheid en het terugdringen van de schade aan natuur en milieu.

Tussen 1990 en 2001 is de afstand die de Belg gemiddeld per persoon en per jaar aflegt sterk gestegen tot 12.812 km. Het Europese gemiddelde bedraagt 13.791 km. De Denen leggen de grootste afstand af, de Portugezen de kleinste. Ruim driekwart van de afgelegde kilometers in Vlaanderen gebeurt met de wagen, hetzij als chauffeur, hetzij als passagier. Het Europese gemiddelde is 73%. Voor ongeveer 8% van alle afgelegde kilometers in 2000 wordt gebruik gemaakt van het openbaar vervoer. Voor 5,7% van alle afstand nemen Vlamingen de fiets wat neerkomt op ongeveer 682 km

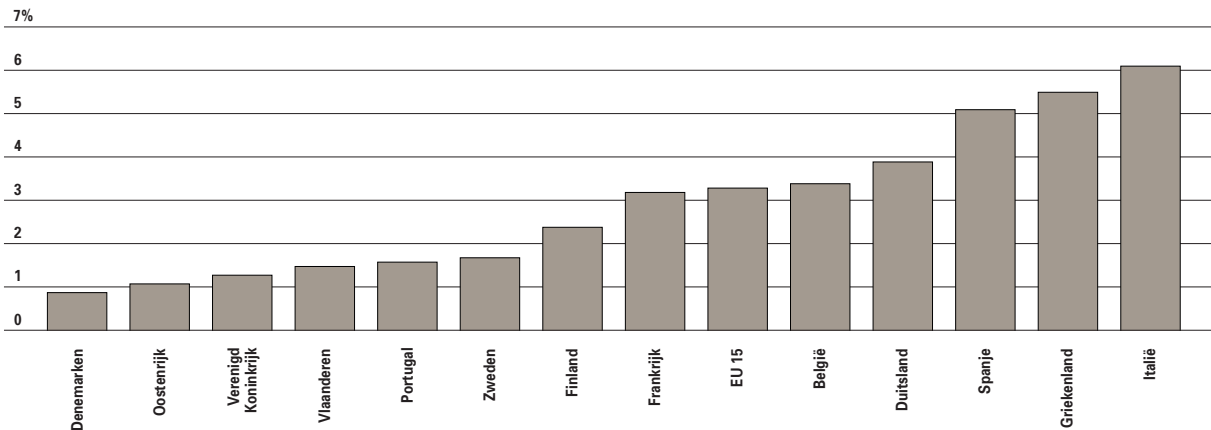
per persoon per jaar. Hiermee leunt Vlaanderen aan bij de Europese toppers Denemarken en Nederland.

Volksgezondheid

De laatste Europese milieuprioriteit voor duurzame ontwikkeling is de volksgezondheid. Die wordt onder meer bedreigd door de **luchtverontreiniging**. PM10, de fractie van stofdeeltjes in de lucht met een aërodynamische diameter kleiner dan 10 micrometer, is een van de luchtverontreinigende stoffen met nadelige gezondheidseffecten. Zowel luchtwegklachten, als het aantal opnames in het ziekenhuis met hart- en luchtwegklachten en zelfs vervroegde sterfte, worden in epidemiologische studies in verband gebracht met deze PM-fractie. Dit is zowel het geval bij een kortstondige blootstelling (uren, dagen) aan hoge concentraties als bij een langdurige blootstelling (jaren) aan lage concentraties. PM10 is een goede indicator voor de klassieke luchtverontreiniging door zwevend stof, NOx en SO2. De EU formuleerde in 1999 een aantal grenswaarden voor de jaargemiddelde concentratie van PM10 in de omgevingslucht: 40 µg/m³ tegen 2005 (kortetermijndoelstelling) en 20µg/m³ tegen 2010 (middellangetermijndoelstelling). Deze doelstellingen zijn overgenomen in het definitief ontwerp van het MINA-plan 3, het Vlaamse Milieu- en Natuurplan voor de periode 2003-2007. In Vlaanderen blijft de concentratie in stedelijk gebied al een aantal jaar onder de 40 µg/m³. De middellangetermijndoelstelling is evenwel nog ver af. Dat is in Nederland ook het geval. Enkel het Verenigd Koninkrijk, Finland en Zweden halen al de grenswaarde voor 2010.

LANGDURIG WERKLOOS

22.8 Langdurig werklozen (meer dan 12 maanden) in percentage van de beroepsbevolking, 2001. Bron: NIS, Eurostat.

Armoede

Duurzame ontwikkeling heeft eveneens een sociale dimensie. De strijd tegen de **armoede en sociale uitsluiting** ligt dan ook aan de basis van de werkgelegenheidspolitiek. Het verwerven van een eigen inkomen uit arbeid is immers nog steeds een van de manieren om niet in armoede terecht te komen of om uit armoede te geraken. Wie geen werk heeft, loopt niet enkel het risico om niet meer in de eigen noden te kunnen voorzien, maar ook om sociaal uitgesloten te geraken indien deze toestand lang blijft aanhouden.

Op het vlak van de langdurige **werkloosheid** doet Vlaanderen het vrij goed. Slechts 1,5% van de totale beroepsbevolking is langdurig werkloos. Voor heel België bedraagt dit cijfer 3,4%, in Europa 3,3%. Ook wat het aandeel langdurig werklozen binnen de totale groep werklozen betreft, deed Vlaanderen het met 49% in 1999 beter dan Wallonië (67%) en Brussel (63%).

De Europese Commissie beklemtoont ook dat de lidstaten moeten voorkomen dat jongeren langer dan zes maanden in de werkloosheid vertoeven. Ook hier deed Vlaanderen het in 1999 goed, met slechts 36% jongere werklozen (15-24 jaar) van zes maanden of meer, wat een stuk minder is dan het Europese gemiddelde van 53%.

Vergrijzing

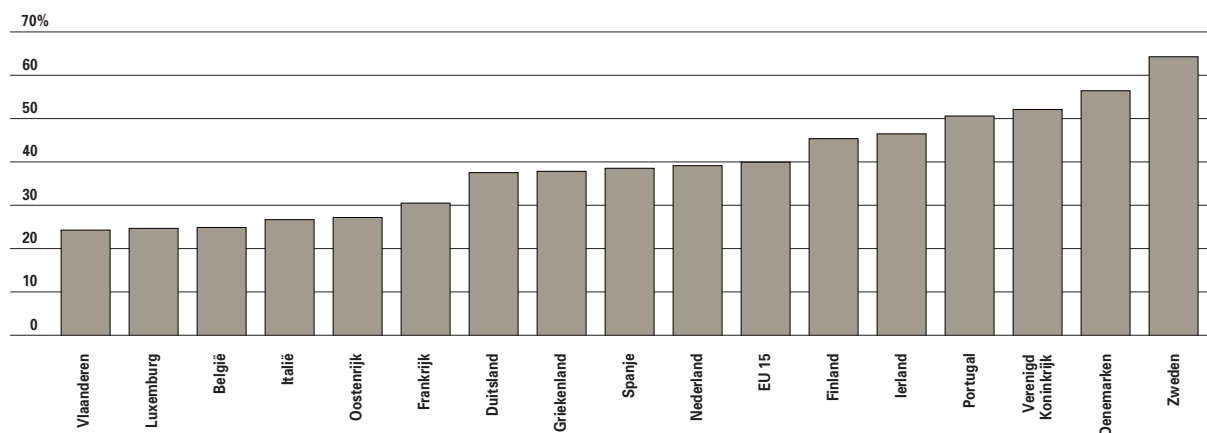
In Vlaanderen, maar ook in heel Europa, is er een opvallende **veroudering** te merken van de bevolking. Dit is een gevolg van de vergrijzing en de ontgroening: het aandeel van de bevolking dat ouder is dan

zestig neemt toe, terwijl het aandeel dat jonger is dan twintig vermindert. Dit is een fenomeen waarop de overheid slechts in beperkte mate en indirect kan wegen.

Volgens de NIS-bevolkingsvooruitzichten zal er tegen 2020 in Vlaanderen een belangrijke groei zijn van het aandeel zestigplussers. Dat heeft grote gevolgen, want (een deel van) het socialezekerheidsstelsel wordt gedragen door de actieve bevolking. In de toekomst zullen dus proportioneel minder potentieel actieven moeten instaan voor meer niet-actieven. De draagkracht van de actieve bevolking kan hierbij op een bepaald moment overschreden worden. Om deze draagkracht op te vijzelen, kan onder andere de werkzaamheidsgraad van de potentieel actieve groep vergroot worden. Nog meer specifiek kan gestreefd worden naar het vergroten van de **activiteitsgraad** van de oudere leeftijdsgroepen, precies omdat zij een zo groot aandeel hebben in de totale potentieel actieve bevolking.

In Vlaanderen verschilt de **werkzaamheid** sterk naargelang de leeftijd. In de middelste leeftijdsgroep is het aandeel werkenden hoog, een fenomeen dat we trouwens ook terugvinden in de Europese en de Belgische statistieken. Jongeren en ouderen daarentegen blijven merkkelijk onder de Europese werkzaamheidsgraad. Slechts een kwart van de mensen tussen 55 en 64 jaar werkt, en dat is duidelijk minder dan het Europese gemiddelde van 40%. Een verklaring hiervoor is het jarenlange beleid dat een vervroegd uittreden stimuleerde, onder meer om jongeren kansen te geven op een job. Toch is het systeem van brugpensioenering

WERKZAAMHEIDSGRAAD

22.9 Werkzaamheidsgraad oudere werknemers (55-64 jaar) in % van totale bevolking tussen 55 en 64 jaar, 2001. Bron: NIS, Eurostat.

vooral een mannelijk fenomeen. Bij de vrouwen speelt ook de historische achtergrond van het **kostwinnersmodel** dat in Vlaanderen redelijk lang stand gehouden heeft: in deze leeftijdscategorie zitten heel wat (huis)vrouwen die zich nooit of slechts heel beperkt op de arbeidsmarkt hebben begeven. De laatste jaren neemt de arbeidsparticipatie van vrouwen in deze leeftijdscategorie toe.

VOOR MEER INFORMATIE

Website Structurele Indicatoren Eurostat: <http://europa.eu.int/comm/eurostat>

Website Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen: <http://www.milieurapport.be>

Website Europees Milieu Agentschap: <http://www.eea.eu.int>

Website biologische landbouw: <http://www.bioforum.be>

Website Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming: <http://www.steunpuntwav.be>

Jan Vranken, e.a., Armoede en Sociale Uitsluiting - Jaarboek 2002, Acco Leuven

Afkortingen

AAP	Assisterend Academisch Personeel	BTEX	benzeen, toluen, ethylbenzeen, xyleen
ABB	administratie Buitenlands Beleid	BWK	Biologische Waarderingskaart
ADSL	Asymmetric Digital Subscriber Line	BZV	Biochemisch zuurstofverbruik
AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome	CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
ALESH	Amortisatiefonds van de Leningen voor de Sociale Huisvesting	CAW	Centrum voor Algemeen Welzijn
AMA	Alleenstaande Minderjarige Asielzoeker	CBGS	Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie
AMINAL	administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer	CIM	Centrum voor Informaties over de Media
APS	administratie Planning en Statistiek	CLB	Centrum voor Leerlingenbegeleiding
AROHM	administratie Ruimtelijke Ordening, Huisvesting en Monumenten en Landschappen	COB	Centrale Openbare Bibliotheek
ASO	Algemeen Secundair Onderwijs	COO	departement Coördinatie
ATP	administratief en technisch personeel	CVA	cerebro-vasculaire aandoeningen
ATP bwu	administratief en technisch personeel bezoldigd buiten de werkingsuitkering	CWL	centrale wachtlijst
AZF	departement Algemene Zaken en Financiën	CZV	Chemisch zuurstofverbruik
BBI	Belgische Biotische Index	DAC	Derde Arbeidscircuit
BBP	Bruto Binnenlands Product	DIV	Dienst Investeren in Vlaanderen
BBPR	Bruto Binnenlands Product per Regio	DKO	deeltijds kunstonderwijs
BERD	Expenditure on R&D in the Business Enterprise Sector; of uitgaven van de industrie voor O&O	DTO	Databank Tertiair Onderwijs
BHG	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	DWTC	Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele aangelegenheden
BIAC	Brussels International Airport Company	EAK	Enquête naar de arbeidskrachten
BIS	Begeleid Individueel Studeren	EC	European Commission
BJB	Bijzondere Jeugdbijstand	ECB	Europese Centrale Bank
BLIVO	Biologische Landbouw Instituut voor Voorlichting en Onderzoek	EC DG TREN	Europese Commissie Directoraat-generaal voor Transport en Energie
BLOSO	Commissariaat-generaal voor de Bevordering van de Lichamelijke Ontwikkeling, de Sport en de Openluchtrecreatie	ECHP	European Community Household Panel
BM	Bestaansminimum	EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
BOF	Bijzonder Onderzoeksfonds	EMA	Europees Milieu-Agentchap
BPA	Bijzonder Plan van Aanleg	ESF	Europees Sociaal Fonds
BSO	Beroepssecundair Onderwijs	EU	Europese Unie
		EUROSTAT	Bureau voor de Statistiek van de Europese Gemeenschappen
		EWBL	departement Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden en Landbouw
		FEBIAC	Belgische federatie van de automobiel- en tweewielerindustrie
		FEER's	Fondsen voor de Economische Expansie en Regionale Reconversie

FOD	Federale Overheidsdienst, sinds de Copernicushervorming de naam voor de vroegere ministeries	LFS	Labour Force Survey
FPB	Federaal Planbureau	LIC	Lokaal Integratiecentrum
FTE	Fulltime Equivalent	LIN	departement Leefmilieu en Infrastructuur
FWO	Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek	LO	Lager Onderwijs
GBAORD	Government Budget Appropriations and Outlays for R&D	LS	Lager Secundair Onderwijs
GECORO	Gemeentelijke Commissie voor Ruimtelijke Ordening	MAP	Mest Actie Plan
GEM	Global Entrepreneurship Monitor	MINA	Vlaamse Milieubeleidsplan
GESCO	Gesubsidieerde Contractuelen	MINA-plan 3	Vlaamse Milieu- en Natuurplan voor 2003-2007
GFT	Groenten-, Fruit- en Tuinafval	MIRA-T	Milieu- en natuurrapport, Thema's Management Informatie Systeem van het departement WVC
GIB	Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden	MIS-team	
GRS	Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan	MIVA	Maatschappij voor Intercommunaal Vervoer van Gent
HBPWB	Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid	MOS	als misdaad omschreven feit
HDI	Human Development Index	MUHKA	Museum voor Hedendaagse Kunst Antwerpen
HIV	Human Immunodeficiency Virus	MVG	ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
HOBUS	Hoger Onderwijs Buiten de Universiteit	NBB	Nationale Bank van België
HS	Hoger Secundair Onderwijs	NBM	Niet Begeleide Minderjarige
IAJ	Individueel Aangepast Jaarprogramma	NEC	Normaal Economisch Circuit
IAO	Internationale Arbeidsorganisatie	NFS	Netto te Financierem Saldo
IBO	Individuele Beroepsopleiding in de Onderneming	NGO	niet-gouvernementele organisatie
IBW	Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer	NIS	Nationaal Instituut voor de Statistiek
ICP	Index der Consumptieprijsen	NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
ICT	Informatie- en Communicatietechnologie	NMVB	Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen
IGO	Inkomensgarantie voor Ouderen	NMVOS	Niet-Methaan Vluchtige Organische Stoffen
IHZ	ischemische hartziekten	NWWZ	Niet-werkende Werkzoekende
IMCWB	Interministerieel Comité voor Wetenschapsbeleid	O&O	Onderzoek & Ontwikkeling
IMEC	Interuniversitair Micro-Electronica Centrum	O&V	Onderwijs & Vorming
IMF	Internationaal Monetair Fonds	OBPWO	Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek
INR	Instituut voor de Nationale Rekeningen	OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
IN	Instituut voor Natuurbehoud	ODE	Official Development Assistance
IRCEL	Intergewestelijk Cel voor het Leefmilieu	ODE	Organisatie voor Duurzame Energie vzw
IRTAD	International Road Traffic and Accident Database	OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
ISPO	Instituut voor Politiek Opiniononderzoek	OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
IWT	Instituut voor de aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen	OND	departement Onderwijs
JIP	Jongereninformatiepunt	OSP	Onderwijs voor Sociale Promotie
KKP	koopkrachtpariteit	OVAM	Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij
KMO	Kleine en Middelgrote Onderneming	OVG	Onderzoek Verplaatsingsgedrag (Vlaanderen, Brussel of Wallonië)
KSO	Kunstsecundair Onderwijs	PAB	Persoonlijk Assistentie Budget
KUL	Katholieke Universiteit Leuven	PAK	poliaromatische koolwaterstoffen
		PBW	Programma voor de Bevordering van de Werkgelegenheid in de niet-commerciële sector
		PIO	Prati-index voor zuurstofverzadiging
		PJ	Peta Joule

PNEC	Predicted No Effect Concentration	VEN	Vlaams Ecologisch Netwerk
POB	Plaatselijke Openbare Bibliotheek	VFSIPH	Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap
POS	problematische opvoedingssituatie		
PPS	publiek-private samenwerking	VHC	Vlaamse Havencommissie
PRIC	Provinciaal Integratiecentrum	VHM	Vlaamse Huisvestingsmaatschappij
PSBH	Panel Studie van Belgische Huishoudens	VIB	Vlaams Interuniversitair Instituut voor Biotechnologie
R&D	Research and Development (O&O)	VIP	Vlaamse Inschakelingspremie
RIZIV	Rijksinstituut voor Ziekte en Invaliditeit	VIS	Vlaamse Innovatie Samenwerkingsverbanden
RR	Registratierechten	VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
RSV	Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen	VIZO	Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen
RSZ	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid	VK	Verenigd Koninkrijk
RUG	Universiteit Gent	VLAREM-II	Besluit van de Vlaamse regering houdende algemene en sectorale bepalingen inzake Milieuhygiëne
RVT	Rust- en verzorgingstehuizen	VLAM	Vlaams promotiecentrum voor Agro- en Visserij-Marketing
RWZI	Rioolwaterzuiveringsinstallatie	VLIF	Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
SENTWA	System for the Evaluation of Nutrient Transport to Water	VLIR	Vlaamse Interuniversitaire Raad
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen	VLM	Vlaamse Landmaatschappij
SIF	Sociaal Impulsfonds	VMMa	Vlaamse Media Maatschappij
SMAK	Stedelijk Museum voor Actuele Kunst (Gent)	VMM	Vlaamse Milieumaatschappij
SO	Secundair Onderwijs	VOCI	Vluchtige Organochloor
SOB	Speciale Openbare Bibliotheek	VOI	Vlaamse Openbare Instelling
SPE	Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie	VREG	Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt
Steunpunt WAV	Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming	VRIND	Vlaamse Regionale Indicatoren
SVK	Sociaal Verhuurkantoor	VRT	Vlaamse Radio en Televisie
TBS55+	Terbeschikkingstelling voorafgaand aan het pensioen	VSA	Verenigde Staten van Amerika
TEA	Totale Ondernemersactiviteit	VTE	Voltijds equivalenten
TIMMS	Third International Mathematic and Science Study	VTM	Vlaamse Televisiemaatschappij
TOR	Tempus Omnia Revelat, Onderzoeksgroep voor studie van tijd, cultuur en samenleving	VTS	Vlaamse Trainersschool
TSO	Technisch Secundair Onderwijs	VUB	Vrije Universiteit Brussel
TVC	Totaal Vruchtbaarheidscijfer	VUM	Vlaamse Uitgeversmaatschappij
UA	Universiteit Antwerpen	VUV	Vlaamse Uitgevers Vereniging
UFSIA	Universitaire Faculteiten Sint Ignatius Antwerpen	VVM	Vlaamse Vervoersmaatschappij De Lijn
UIA	Universitaire Instelling Antwerpen	VVOB	Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en Technische Bijstand
UN/ECE	United Nations Economic Commission for Europe	VWF	Vlaams Woningfonds
UNAIDS	Aidsprogramma van de Verenigde Naties	W&T	Wetenschappelijke en Technologische dienstverlening
UNDP	United Nations Development Programme	WIGW's	Wezen, Invaliden, Gepensioneerden en Weduwen(aars)
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation	WGO	Wereldgezondheidsorganisatie
UVW	Uitkeringsgerechtigde Volledig Werkloze	WHO	Wereldhandelsorganisatie
VAI	Vlaams Architectuur Instituut	WKK	Warmtekrachtkoppeling
VBI	Vlaamse Boekenimporteurs	WP	Wetenschappelijk Personeel departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur
VCPB	Vlaamse Commissie voor Preventief Bedrijfsbeleid	WVC	Werkende Werkzoekende Zelfstandig Academisch Personeel
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding	WWZ	Zuurequivalenten
		ZAP	
		Zeq	

Definities

Hoofdstuk 1.1

Levensstijlaansprakelijkheid Voor het meten van de houding tegenover tussenkomst van de ziekteverzekering in geval van een levensstijl met risico's werden de volgende situaties voorgelegd:

- Koen is een verstokte roker. Hij heeft last van zijn longen, werd door zijn dokter herhaaldelijk gezegd te stoppen met roken. Hij doet dat niet en krijgt longkanker. Moet het ziekenfonds de kosten voor zijn verzorging terugbetalen zoals bij iedereen?
- Kim duikt zoals elke week het nachtleven in. Zij neemt drugs en drinkt een paar glazen alcohol. Om zes uur 's morgens besluit ze naar huis te rijden. Ze verliest controle over het stuur en rijdt tegen een boom met als gevolg dat ze in coma ligt. Moet het ziekenfonds de kosten van haar verzorging terugbetalen zoals bij iedereen?
- Frank houdt van eten, maar eet vaak veel meer dan nodig en vaak vetzig en ongezond. Ook doet hij nauwelijks aan lichaamsbeweging. Als gevolg van dit alles is hij zwaarlijvig. De dokter heeft hem reeds meerdere malen gezegd gezonder te eten en aan sport te doen. Frank volgde die raad niet op. Nu ligt hij in het ziekenhuis ten gevolge van een hartinfarct. Moet het ziekenfonds de kosten van zijn verzorging terug betalen zoals bij iedereen?
- Piet krijgt een ernstige ziekte aan de lever nadat hij jarenlang op een overdreven manier alcohol heeft gedronken. Moet het ziekenfonds de kosten van zijn verzorging terug betalen zoals bij iedereen?
- Nathalie krijgt AIDS omdat zij er een onvoorzichtige en losbandige seksuele leefstijl op nahoudt. Moet het ziekenfonds de kosten van haar verzorging terug betalen zoals bij iedereen?
- Luc rijdt met zijn motor zonder helm omdat hij een helm dragen belachelijk vindt. Hij heeft een ongeluk waarbij hij zwaar gewond raakt aan het hoofd en blind is voor de rest van zijn leven. Heeft hij recht op een invaliditeitsuitkering?

Maatschappelijke discriminatie In de Sociaal wetenschappelijke literatuur wordt maatschappelijke discriminatie opgevat als perceptie van feitelijke of vermeende differentieële groepsbehandeling. In de survey werd de discriminatieschaal opgebouwd met items die een benadeling van de eigen groep ten aanzien van 'andere' groepen uitdrukken in verband met politiecontroles, de behandeling door de overheid en de bedrijfspolitiek in situaties van economische crisis.

Sociale uitsluiting Sociale uitsluiting kan zich voordoen op enkele of diverse terreinen. Wie zelden of nooit aan een job geraakt moet het stellen met een laag vervangingsinkomen, met een slechtere kwaliteit van huisvesting, dreigt vaak in een sociaal isolement te verzeilen enz. In de jaarboeken van armoede en sociale uitsluiting wordt over sociale uitsluiting gesproken wanneer: individuen of groepen niet enkel in een hiërarchische verhouding tot elkaar staan (definitie van ongelijkheid), maar wanneer tussen hen tevens

duidelijke breuklijnen optreden. Dergelijke breuklijnen kunnen niet enkel de vorm van een maatschappelijke kloof aannemen, maar evenzo die van een muur of van een hoge drempel. Armoede is dan een extreme vorm van sociale uitsluiting omdat daarin verschillende soorten sociale uitsluiting met elkaar verbonden zijn.

Solidariteit Het begrip solidariteit kan zowel slaan op formele als informele solidariteit. De geïnstitutionaliseerde sociale zekerheid in de ontwikkelde welvaartstaten is een vorm van formele solidariteit. Mantelzorg is een vorm van informele solidariteit.

Hoofdstuk 1.3

Middenpopulatie De gemiddelde bevolking zoals die kan bepaald worden uit de tellingen per 1 januari van het betreffende jaar (x) en van het daaropvolgende jaar ($x+1$). Biedt een redelijke benadering van de bevolking op 1 juli van het betreffende jaar, vanwaar de alternatieve aanduiding ‘midjaarbevolking’.

Bruto geboortecijfer Aantal geboorten per jaar per duizend inwoners, berekend op de middenpopulatie.

Bruto sterftcijfer Aantal overledenen per jaar per duizend inwoners, berekend op de middenpopulatie.

Externe migratie De migratie van en naar het buitenland. Het verschil tussen de (externe inwijkingen + herinschrijvingen) en de (externe uitwijkingen + ambtshalve schrappingen), berekend over alle 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest, geeft het saldo van de externe migratie voor het Vlaamse Gewest.

Interne migratie De migratie van en naar een andere gemeente binnen België. Het verschil tussen de ‘interne inwijkingen’ en de ‘interne uitwijkingen’, berekend over alle 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest, geeft het saldo van de migraties tussen de drie Belgische regio’s voor het Vlaamse Gewest.

Levensverwachting op leeftijd x . Het gemiddeld aantal jaren dat men nog blijft leven vanaf leeftijd x , op voorwaarde dat de leeftijdsspecifieke sterftetekansen in de toekomst niet veranderen.

Reproductiecijfer van Kuczynski Het bruto reproductiecijfer van Kuczynski geeft aan door hoeveel dochters 1000 vrouwen bij verwachting zullen vervangen worden, wat afgeleid wordt uit de leeftijds-specifieke vruchtbaarheidscijfers. Het netto reproductiecijfer van Kuczynski corrigeert voor de (te verwachten) leeftijdsspecifieke mortaliteit van de vrouwelijke bevolking.

Leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer

= aantal borelingen per vrouw op de diverse leeftijden tussen 15 en 49 jaar.

Hoofdstuk 3

Bereikbaarheid De mate waarin een bepaalde bestemming tegen een specifieke weerstand (tijd/kosten) vanuit verschillende potentiële herkomstgebieden kan bereikt worden.

Bewegingen op de luchthavens Elke landing of opstijging van een vliegtuig is een beweging. Lokale vluchten worden dubbel geteld.

Economische knooppunten Een economisch knooppunt is een gebied met een hoog aandeel aan werkgelegenheid. De economische knooppunten vormen samen met de poorten de bestaande ruimtelijk-economische structuur van Vlaanderen. Het zijn de plaatsen waar het wenselijk is economische activiteiten te concentreren. Economisch knooppunt is aldus een beleidsmatig begrip.

GAVPPD Het gemiddelde aantal verplaatsingen per persoon per dag.

Gevaarlijk punt Locatie waar in de laatste drie jaar drie of meer ongevallen gebeurd zijn en waarvoor de prioriteitswaarde berekend volgens de formule hieronder minstens 15 (algemeen) of 4 (fietsers) bedraagt.

Als prioriteitswaarde wordt de volgende formule gebruikt: $P = X + 3 \times Y + 5 \times Z$, waarin

X = aantal lichtgewonden

Y = aantal zwaargewonden

Z = aantal dodelijke slachtoffers

Hoofdvervoerswijze De modus waarmee de grootste afstand van de verplaatsing wordt afgelegd. Vaak is er nog voor- en natransport.

Letselongevallen De verkeersongevallen, vastgesteld door de politie of rijkswacht, op de openbare weg die een lichamelijk letsel tot gevolg hebben. Een ongeval tussen twee of meer weggebruikers wordt beschouwd als één ongeval. Letselongevallen worden als representatief beschouwd voor het hele fenomeen van de verkeersongevallen. Voor elk letselongeval gebeuren statistisch gezien nog eens 7 à 8 ongevallen met enkel materiële schade (blikshade). Ongevallen met enkel materiële schade worden niet meer in de statistieken opgenomen sedert 1973. Aanrijdingen op private terreinen werden nooit opgenomen.

Luchtverontreiniging door het wegverkeer De emissies veroorzaakt door onder andere het wegverkeer worden opgesplitst in twee groepen: de gereguleerde (CO, KWS, NOx, SO2, stofdeeltjes, lood) en de niet gereguleerde (PAK, dioxines, hele kleine stofdeeltjes, zware metalen, CO2).

MIVA, MIGA, NMVB De Vlaamse Vervoersmaatschappij De Lijn werd opgericht bij decreet van 31 juli 1990 en bestaat uit de voormalige Maatschappijen voor Intercommunaal Vervoer van Antwerpen (MIVA) en Gent (MIVG) en het Vlaamse deel van de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen (NMVB). De oprichting is het resultaat van de uitvoering van de Bijzondere Wet van 8 augustus 1988 betreffende de hervorming van de instellingen en de federalisering van het stads- en streekvervoer in België.

Modale verdeling De procentuele verdeling per modus.

Modus Vervoerswijze.

Motoriseringsgraad Aantal personenwagens per 1.000 inwoners.

Poorten De zeehavens met de internationaal georiënteerde multimodale logistieke parken, de internationale luchthaven Zaventem en het H.S.T.-station Antwerpen-centraal (zie Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen).

Personenkilometer Totaal door alle personen afgelegde kilometers.

Tonkilometer Totaal aantal vervoerde ton vermenigvuldigd met het aantal afgelegde kilometers.

Verkeersslachtoffers

- Doden 30 dagen: elke persoon die overlijdt binnen de dertig dagen na het ongeval.
- Ernstig gewonden: elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en waarbij een opname van meer dan 24 uur in een ziekenhuis noodzakelijk is.
- Licht gewonden: elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en op wie de bepaling van dodelijk of ernstig gewond niet van toepassing is.

Verliesuren = het verschil tussen de werkelijke op de weg gepresteerde trajecttijd en de tijd die in normale omstandigheden (bij normale kruissnelheid) hiervoor nodig was geweest.

Vervoermiddelen (transportmodus) Alle mobiele investeringsgoederen zoals wegvoertuigen, schepen, treinen, vliegtuigen, fietsen, trams, bussen...

Hoofdstuk 5

Proportioneel sterftecijfer De verhouding van het aantal sterfgevallen door een specifieke oorzaak over het totaal aantal sterfgevallen

Verloren potentiële levensjaren Aantal jaren die verloren gaan voor een bepaalde leeftijd is bereikt door ziekten die met een voortijdig overlijden gepaard gaan.

Vermijdbare sterfte Som van het aantal sterfgevallen voor 65 jaar, door een reeks aandoeningen die zich, in het licht van de huidige medische en volksgezondheidskundige kennis, niet hadden moeten voordoen.

Infantiele sterfte Het aantal levendgeboren kinderen dat overlijdt voor de eerste verjaardag per 1.000 levendgeboren kinderen.

Perinatale sterfte Het aantal doodgeboren kinderen + kinderen overleden binnen de 7 dagen na geboorte per 1.000 levend- en doodgeboren kinderen.

Hoofdstuk 6

A-boek Het algemene boek: fictie, non-fictie (inclusief kunst), kinderboek, toerisme en cartografie.

S-boek De educatieve uitgaven.

W-boek De wetenschappelijke uitgaven.

Klantvriendelijke uren De som opgeteld per week, van alle openingsuren die samenvallen met tijdstippen waarop de gebruikers die werken of schoollopen normaliter vrij zijn: elke werkdag tussen 12 en 14 uur en na 15.30 uur, behalve op woensdag (vanaf 12 uur) en tijdens het week-end (alle openingsuren).

Jeugdconsulent Een personeelslid, in dienst van het gemeentebestuur, hoofdzakelijk belast met het gehele jeugdbeleid of met een gedeelte daarvan.

Combinatie-ambtenaar Die ambtenaar is niet hoofdzakelijk met jeugdbeleid bezig, maar draagt de verantwoordelijkheid voor een aantal -meestal verwante - bevoegdheden, bijv. cultuur, sport.

Hoofdstuk 7

Scholingsgraad Zie VRIND 2001, definities.

Leerlingen Zie VRIND 2001, definities.

In het onderwijs voor sociale promotie wordt het aantal inschrijvingen geteld in opleidingen die starten tussen 1 februari 2001 en 31 januari 2002.

Personeel Zie VRIND 2001, definities.

Budget Het budget geeft de financiële inspanning weer die de overheid van een bepaald land of bepaalde regio levert ten gunste van het onderwijs, en dit in verhouding tot het bruto binnenlands of bruto regionaal product. In internationale context wordt cijfermateriaal van het jaar 1999 gebruikt. Dat is het meest recente jaar waarvoor de OESO financiële onderwijsindicatoren publiceerde (OECD, 2002). De meest recente Vlaamse cijfers hebben betrekking op de begrotingsjaar 2002 (derde budgetcontrole). Het budget in deze indicatorenpublicatie wordt uitgedrukt in termen van beschikbare beleidskredieten die jaarlijks in de aangepaste uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap worden ingeschreven. De beleidskredieten zijn de uitgaven waartoe de overheid zich in een bepaald begrotingsjaar heeft geëngageerd. Deze kredieten omvatten de niet-gesplitste kredieten (NGK), de gesplitste vastleggingskredieten (GVK), de variabele kredieten (VRK), de machtigingen (MAC) en de bijkredieten voor vorige jaren (BVJ), verminderd met de vereffeningkredieten en de uitgaven voor de schuldenlast.

De term beschikbare kredieten betekent dat deze kredieten naast de hierboven vermelde kredieten ook het aandeel in de globale provisies (voornamelijk de index en CAO) en kredietherschikkingen omvatten. Bepaalde niveau-overschrijdende uitgaven, waarvan de verdeling over de niveaus gekend is, worden toegewezen aan de respectievelijke niveaus (zoals gelijkheidsbeleid, ICT-coördinatoren, vervangingspool en investeringen). Zonder deze aanpassing is het beeld van de reële uitgaven per niveau vertekend.

In het internationaal indicatorenonderzoek wordt dit Vlaams onderwijsbudget vermeerderd met de financiële inspanning voor onderwijs en opleiding van gemeenten en provincies, met de middelen van het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO), met de kinderbijslag die ouders ontvangen voor kinderen boven de 18 jaar, met de kost van de onderwijsadministratie en met alle uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling. Het houdt nog géén rekening met de pensioenkost van de leerkrachten. De indicator behandelt enkel de overheidsinspanning. De inspanningen of initiatieven van ouders, scholen en privé-bedrijven worden dus niet in rekening gebracht.

Leerling-leerkracht-ratio De leerling-leerkracht-ratio geeft aan per hoeveel leerlingen één onderwijzend personeelslid bezoldigd wordt. Hij geeft dus geen beeld van de gemiddelde klasgrootte. Internationaal worden deze ratio's berekend voor het kleuter-, lager, secundair en hoger onderwijs. Enige nuanciering is nodig omdat ook het buitengewoon onderwijs in het cijfermateriaal werd geïntegreerd. De omkadering is er groter dan in het gewoon onderwijs. Verder werden ook de data voor het deeltijds onderwijs en het onderwijs voor sociale promotie geïntegreerd. Voor de personeelsgegevens moet erop gewezen worden dat al het onderwijzend personeel (budgettaire fulltime-equivalenten) opgenomen is. Zo zijn er personeelsleden opgenomen die geen klasleerkracht zijn, zoals taakleerkrachten. Ook personeelsleden die zorgen voor vervangingen van minder dan een jaar zijn opgenomen in de basisgegevens. Dit komt overeen met de OESO-instructies.

Verloning van leerkrachten Deze indicator geeft een beeld van de salarissen van leerkrachten in het officieel onderwijs. Dit omvat voor Vlaanderen zowel het gemeenschapsonderwijs (GO) als het gesubsidieerd officieel onderwijs (OGO). De salarissen in het gesubsidieerd vrij onderwijs (VGO) zijn dezelfde als in deze twee onderwijsnetten. In het buitenland is dat echter vaak niet het geval of zijn de salarissen in het zogenaamde 'private' onderwijs de overheid niet bekend.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende onderwijsniveaus en tussen verschillende momenten in de carrière van leerkrachten. De gegevens zijn afkomstig uit de OESO-databank en hebben betrekking op het schooljaar 1999-2000. De salarissen zijn aangepast volgens de 'Purchasing Power Parity' (PPP), zodat vergelijkingen tussen de landen verantwoord zijn.

Met betrekking tot de verschillende carrièremomenten, wordt een onderscheid gemaakt tussen het aanvangs-, het midden carrière- en het maximumsalaris van leerkrachten. Het aanvangssalaris wordt gedefinieerd als het gemiddelde brutosalaris per jaar van een voltijds aangestelde leerkracht in het begin van zijn/haar loopbaan met het minimum opleidingsniveau dat vereist is om volledig gekwalificeerd te zijn. Het midden carrière-salaris verwijst naar het gemiddelde brutosalaris per jaar na 15 jaar loopbaan van zo'n leerkracht. Voor het maximumsalaris gebeurt de berekening op basis van 27 jaar dienstanciënniteit voor leerkrachten in het kleuter- en lager onderwijs en in de 1ste graad secundair onderwijs en 25 jaar loopbaan voor geaggregeerden in het secundair onderwijs - groep 2.

De term 'brutosalaris' verwijst naar de geïndexeerde bruto jaarwedde (op basis van januari 2000), verhoogd met de eindejaarstoelage en het vakantiegeld.

Voor het 'hoger technisch en beroepssecundair onderwijs' – wat overeenkomt met de 2de en 3de graad secundair onderwijs BSO/KSO/TSO – zijn er geen data geïntegreerd in de internationale datacollectie. Binnen de onderwijsvormen TSO, KSO en BSO bestaan immers te veel verschillende salarisschalen om zinvolle gemiddelden te berekenen. Dat is ook in het buitenland het geval, waardoor de OESO besliste om hiervoor geen subindicator te berekenen.

PISA-resultaten Zie VRIND 2001, definities.

Zittenblijven en schoolse vertraging Een zittenblijver wordt omschreven als een leerling of student die in het huidige schooljaar in hetzelfde leerjaar zit als het voorgaande schooljaar. Het zittenblijven geeft dus een momentopname van één bepaald schooljaar weer, in casu het schooljaar 2000-2001. Het gaat daarbij enkel om het gewoon voltijds lager en secundair onderwijs. Het buitengewoon onderwijs is niet opgenomen. Voor het secundair onderwijs werden dus evenmin de onthaalklassen, de zevende (specialisatie)jaren, de vierde graad van het beroepssecundair onderwijs en het deeltijds beroepssecundair onderwijs in de

cijfers geïntegreerd. Ook de leerlingen die modulair onderwijs volgen (ongeveer 800) worden buiten het onderzoek gelaten omdat modulair onderwijs niet naar leerjaren en graden kan ingedeeld worden.

Deelname aan het volwassenenonderwijs Zie VRIND 2001, definities.

Er kunnen wel dubbelstellingen in de cijfers zitten. Iemand kan bijvoorbeeld zowel onderwijs voor sociale promotie als deeltijds kunstonderwijs volgen.

Hoofdstuk 8

Generatiestudent

- *vanaf academiejaar 1999-2000*: een student die zich voor de eerste maal inschrijft in het eerste jaar van een basisopleiding in het hoger onderwijs in Vlaanderen (definitie departement Onderwijs);
- *voorheen*: een student die zich voor de eerste maal inschrijft in het eerste jaar universitair onderwijs aan een Belgische universiteit (definitie VLIR.).

Hoofdstuk 9

Bevolking op beroepsactieve leeftijd Iedereen die ouder is dan 15 jaar en jonger dan 65 jaar.

Beroepsbevolking De werkenden en de personen die geen werk hebben maar wel actief op zoek zijn naar een baan en bovendien onmiddellijk beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt (ILO-werkloze).

Werkenden Alle inwoners van Vlaanderen die betaalde arbeid uitoefenen, hetzij als loontrekkende (arbeider, bediende, ambtenaar), hetzij als werkgever en zelfstandige of helper. Alle personen met een betrekking, ook al gaat het om een betaalde betrekking van slechts 1 uur per week, zijn in dit cijfer opgenomen.

Zelfstandigen Personen in hoofdberoep of als helper, die aangesloten zijn bij de sociale verzekeringsfondsen voor zelfstandigen.

Loontrekkenden Personen die betaalde arbeid verrichten in dienstverband.

ILO-werklozen Personen zonder betrekking die werk zoeken, daarvoor concrete stappen hebben gezet gedurende de laatste vier weken en bovendien binnen de twee weken kunnen beginnen werken. Deze groep werklozen omvat niet alle werklozen.

Niet-beroepsactieven Iedereen die geen betrekking heeft en niet voldoet aan de ILO-werkloosheidscriteria wordt beschouwd als niet-actief. Qua leeftijd geldt geen beperking.

Normaal Economisch Circuit De werkaanbiedingen worden naargelang de aard van de arbeidsovereenkomst of subsidieregeling ingedeeld in 'circuits'. Eén van deze circuits is het 'normaal economisch circuit', naast het 'alternatief circuit' en 'Eures'. Het normaal economisch circuit bestaat uit de vaste en tijdelijke circuits.

- *Het vaste circuit omvat*: het gewoon circuit, werken+leren, vervanging loopbaanonderbreking privé-sector, vervanging brugpensioen, banenplan en activering van de werkloosheidsuitkeringen.
- *Het tijdelijke circuit omvat*: tijdelijk, interim, studentenjob en horeca.

Activiteitsgraad Beroepsbevolking/bevolking op beroepsactieve leeftijd.

Werkzaamheidsgraad Personen met een betrekking/bevolking op beroepsactieve leeftijd.

Werkloosheidsgraad (ILO) ILO-werklozen/effectieve beroepsbevolking.

Arbeitsplaatsen De jobs voor zowel de loontrekkenden als de niet-loontrekkenden.

Niet-werkende werkzoekenden Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen (U VW) + jongere werknemers in wachttijd + niet werkende vrij ingeschreven werkzoekenden + andere.

Invoegbedrijf Is een nieuw of jong bedrijf dat bijdraagt tot duurzame ontwikkeling en werkgelegenheid creëert voor kansengroepen (laaggeschoolden, allochtonen, langdurig werkzoekenden...).

Invoegafdeling Is een nieuwe activiteit in een bestaand bedrijf met dezelfde doelstellingen als een invoegbedrijf.

Hoofdstuk 11

Mina-plan 2 Het Vlaamse Milieubeleidsplan 1997-2001. Dit plan vormt tijdens de periode 1997-2001 het kompas van de Vlaamse regering om haar milieubeleid te oriënteren.

Water (kwaliteit) Het fysico-chemisch meetnet van de VMM omvat ongeveer 1.300 meetpunten, verspreid over tal van oppervlaktewateren in Vlaanderen. Op deze punten meet de VMM 8 tot 26 keer per jaar de watertemperatuur, zuurtegraad, chemisch zuurstofverbruik (CZV)... De zware metalen worden op meer dan 850 meetpunten bekeken. Het biochemisch zuurstofverbruik (BZV), Kjeldahl-stikstof, sulfaat, totale hardheid en gehalte aan zwevende stoffen worden bepaald op een aantal geselecteerde meetpunten. Een belangrijk aspect van de fysico-chemische waterkwaliteit is de zuurstofhuishouding die weergegeven wordt in de Prati-index. Parameters daarvoor zijn: het percentage zuurstofverzadiging, het chemisch zuurstofverbruik en de concentratie ammoniakale stikstof.

Zuurequivalent De eenheid van m verzuringsgraad. Eén zuurequivalent komt overeen met 32 gram zwavel-dioxide, 46 gram stikstofdioxide of 17 gram ammoniak.

Dioxines Een verzamelnaam voor 210 verschillende scheikundig verwante gevaarlijk stoffen waarvan er 17 met chlooratomen op de positie 2, 3, 7 en 8 (durtu 17). De Wereldgezondheidsorganisatie stelt dat de aanvaardbare dagelijkse dioxine-inname gemiddeld 10 pg TEQ per kg lichaamsgewicht bedraagt. Daaruit werd in de literatuur een depositiewaarde van 15 TAQ pg/m².dag afgeleid.

Hoofdstuk 14

Gemeentelijke sportdienst De dienst belast met de uitvoering van het sportbeleid, de programmering en de coördinatie van de sportactiviteiten en het beheer van de sportinfrastructuur op gemeentelijk vlak.

Initiator / jeugdsportbegeleider (niveau 1) De doelstelling van deze opleiding is het leren aanleren van de basistechnieken met accent op de jeugd en op de recreatieve sportbeoefening (Niet competitief).

Hoofdstuk 15

Leegstand Als woningen en gebouwen gedurende meer dan één jaar leegstaan. Indicaties die het vermoeden van leegstand staven zijn het ontbreken van inschrijving in het bevolkingsregister of aansluiting op nutsvoorzieningen. De vaststelling wordt door de gewestelijke of gemeentelijke diensten genoteerd in een administratieve akte.

Verwaarloosde woningen Woningen en gebouwen met zichtbare tekenen van verval.

Ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woningen Panden die niet voldoen aan de vereisten inzake stabiliteit en bouwfysica, veiligheid en gezondheid en woningcomfort.

Hoofdstuk 16

Arbeidsproductiviteit Dit wordt hier uitgedrukt als het BBP per tewerkgestelde persoon.

Bruto binnenlands product (BBP) tegen marktprijzen Dit is de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen plus de productgebonden belastingen (BTW, importheffingen en –belastingen, accijnzen) en minus de productgebonden subsidies (importsubsidies en andere).

Bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen De waarde van de geproduceerde goederen en diensten (aan de prijs zonder transportkosten indien afzonderlijk gefactureerd, en inclusief elke eventuele transportmarge) minus het intermediaire verbruik tegen aankooprijzen (d.i. zonder aftrekbare BTW, inclusief eventuele niet-aftrekbare BTW) plus de niet-productgebonden belastingen (zoals belastingen op het gebruik van grond, gebouwen, milieubelasting...) en minus de niet-productgebonden subsidies (zoals subsidies voor arbeidskrachten...). Indien men abstractie maakt van beide laatste termen, bekomt men het vroegere aggregaat gewaardeerd tegen factorkosten.

Bruto vaste kapitaalvorming De investeringen.

Comparatieve voordelen Wanneer zowel land A als land B dezelfde types van producten voortbrengen en land B slaagt erin om alle types efficiënter te produceren, dan heeft land A toch een comparatief voordeel bij de productie van die goederen waarin het minst inefficiënt is in ten opzichte van land B. Land B heeft een comparatief voordeel in dat type goed waarin het de meeste efficiëntie aan de dag legt, relatief ten opzichte van land A.

Gazellen *Dit zijn middelgrote ondernemingen die aan vier criteria voldoen:*

- ze stellen minder dan 250 werknemers tewerk;
- ze hebben een jaaromzet van maximum 40 miljoen euro en/of een balanstotaal van maximum 27 miljoen euro;
- ze zijn geen kleine onderneming;
- ze hebben een omzetgroei van minstens 100% over de laatste vier jaar.
- Een kleine onderneming heeft minder dan 50 werknemers in dienst en een jaaromzet van maximaal 7 miljoen euro en/of een balanstotaal van maximum 5 miljoen euro.

Hoogtechnologische sectoren *De volgende sectoren worden door Eurostat als hoogtechnologisch aangeduid:* NACE 24, 29 t.e.m. 35, 64, 72 en 73.

Koopkrachtpariteiten Ruimtelijke deflatoren van het BBP waarmee tussen landen of regio's gecorrigeerd wordt voor prijsverschillen van goederen en diensten.

Telewerken Op afstand werken, waarbij de werknemer via zijn computer contact houdt met het bedrijf.

Toetredingsquote Aantal oprichtingen in verhouding tot het aantal bestaande ondernemingen.

Turbulentie De turbulentie is de som van het aantal faillissementen, oprichtingen en stopzettingen. Dit geeft een beeld van de mate waarin ondernemingen kunnen opgericht en beëindigd worden; een grote ratio kan wijzen op dynamisme en de geboden wettelijke mogelijkheden daartoe.

Werkzaamheidsgraad Aantal tewerkgestelden in verhouding tot de bevolking van 15-64 jaar.

Hoofdstuk 17

Bebouwde oppervlakte De som van alle percelen die volgens het kadaster gedefinieerd zijn als bebouwd. Dit wil zeggen percelen met appartementen, buildings, huizen en hoeven, bijgebouwen, ambachts- en industriegebouwen, opslagruimten, kantoorgebouwen, gebouwen met handelsbestemming, openbare gebouwen, gebouwen voor nutsvoorzieningen, gebouwen voor sociale zorg en ziekenzorg, gebouwen voor onderwijs, onderzoek en cultuur, gebouwen voor erediensten, gebouwen voor recreatie en sport en andere bebouwde percelen. De kadastrale gegevens in het register vormen de basis van onze berekeningen. Wanneer de eigenaar echter belangrijke veranderingen van grond of verbouwingen vergeet te melden,

kunnen de gegevens niet bijgewerkt worden. De bebouwde percelen bevatten bovendien doorgaans een tamelijk belangrijk niet-bebouwd gedeelte (tuin, weide,...).

Buitengebied Volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen is dit het gebied waarin de open (onbebouwde) ruimte overweegt. Dit wil niet zeggen dat er geen bebouwing zou zijn. Gebouwen en infrastructuur die een samenhang vertonen met de niet-bebouwde ruimte kunnen zelfs plaatselijk overwegen.

Onbebouwde oppervlakte De som van alle percelen die volgens het kadaster gedefinieerd zijn als onbebouwd, dit wil zeggen akkerland, grasland, tuinen en parken, boomgaarden, bossen, woeste gronden, recreatieterrainen, gekadastreerde wateren en wegenis en andere onbebouwde percelen.

Ruimteboekhouding Maakt een essentieel onderdeel uit van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. Deze ruimteboekhouding geeft aan hoeveel oppervlakte in 2007 besteed mag worden aan wonen, werken, natuur, bos en landbouw.

Stedelijk gebied Volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen is dit het gebied waar intense ruimtelijke, culturele en socio-economische samenhang bestaat tussen verschillende menselijke activiteiten (wonen, diensten, werken, ...), waar dichte bebouwing overheerst en waar het wenselijk is de ontwikkelingen te stimuleren en te concentreren. De grenzen van het 'stedelijke gebied' volgen niet noodzakelijk de administratieve stadsgrenzen.

Hoofdstuk 19

Bescheiden woongelegenheden Woongelegenheden die onderworpen is aan een 'klein beschrijf' van 5% registratierechten op de verkoopsom.

Criminaliteitsgraad Het aantal geregistreerde misdadige feiten per maand per 1.000 inwoners.

Economisch knooppunt Het globale stedelijke gebied en enkele in economisch opzicht belangrijke gemeenten uit het buitengebied. Staat in het RSV tegenover het 'restgebied'.

Middelgrote tot grote woongelegenheden Woongelegenheden die onderworpen is aan het normale basisbedrag van 10% registratierechten op de verkoopsom.

Natuurlijke aangroei Het aantal geboorten verminderd met het aantal sterften.

Migratiesaldo Het aantal inwijkingen verminderd met het aantal uitwijkingen.

Platteland Voor de indeling van Vlaanderen in platteland en stedelijk gebied is uitgegaan van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV). Platteland wordt dan gedefinieerd als de verzameling van gemeenten die in het RSV als 'buitengebied' geselecteerd worden.

Hoofdstuk 20

Betalingskrediet Het betalingskrediet in begrotingsjaar X is het volume aan mogelijkheden, voortkomende uit de ontvangsten (inbegrepen leningen) van dat begrotingsjaar, waarover de Vlaamse regering beschikt om in de loop van het begrotingsjaar te voldoen aan haar betalingsverplichtingen die voortvloeien uit bestaande en nieuwe verbintenissen.

Directe schuld Leningen, ofwel aangegaan door de Vlaamse Gemeenschap ter financiering van haar tekorten, ofwel contractueel overgenomen door de Vlaamse Gemeenschap uit de indirecte schuld, alsook alle leningen ter herfinanciering van voormelde leningen.

Indirecte schuld Leningen aangegaan, ofwel door publiekrechtelijke rechtspersonen opgericht bij of krachtens een wet of decreet en die ressorteren onder de Vlaamse Gemeenschap of het Vlaamse Gewest,

ofwel door lagere overheden, ofwel door de Vlaamse Gemeenschap in het verleden ter financiering van specifieke beleidsprojecten, en waarvan het geheel van de kapitaalsaflossingen en van de rentelasten ten laste komen van de uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap, zonder evenwel rekening te houden met terugbetalingen door derden, alsook het Vlaamse aandeel in de schulden van het ALESH.

Gemiddelde vergoedbare uitstaande schuld Het rekenkundige gemiddelde van de resterende schuld bij het begin en het einde van het dienstjaar met uitsluiting van de leningen ten laste van de hogere overheden en derden.

Hoofdstuk 22

Kgoe kilogram oil equivalent = 41,868 MJ. Gebaseerd op de verbrandingswarmte van 1 kg ruwe olie.

megaton 10^6 ton

micrometer 10^{-6} meter

petajoule 10^{15} joule

COLOFOON

VRIND is een uitgave van:

Administratie Planning en Statistiek,
Departement Algemene Zaken en Financiën,
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel
Tel. 02 553 57 84
Fax 02 553 58 08

D/2003/3241/106
ISBN 90-403-0176-X
NUR 781

Verantwoordelijk uitgever
Josée Lemaître, directeur-generaal

Realisatie
F-Twee uitgeverij, Gent
De Mont Fotozet, Laarne
Joh. Enschedé - Van Muysewinkel, Brussel

Gedrukt op chloorvrij milieuvriendelijk papier
